

A MÓRA FERENC MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

SZELESI ZOLTÁN

SZEGED
KÉPZŐMŰVÉSZETE
C. TANULMÁNYA

1972/73-2

A MÓRA FERENC MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

1972/73

2

SZEGED, 1975

JAHRBUCH DES MÓRA-FERENC-MUSEUMS, SZEGED (UNGARN)
ANNALES DU MUSÉE FERENC MÓRA, SZEGED (HONGRIE)
ЕЖЕГОДНИК МУЗЕЯ ИМ. ФЕРЕНЦ МÓРА, СЕГЕД (ВЕНГРИЯ)

Barna László, Csongor Győző, Dömötör János és Juhász Antal
közreműködésével

szerkeszti
TROGMAYER OTTÓ

Technikai szerkesztő:
H. KISS JUDIT

A fotókat Hernádi Oszkár készítette

A borítólapon Mayer Gyula terve alapján készült

1999

SALIGA LÁSZLÓ
HAGYATÉKA

A kiadásért felel a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatója
Példányszám 1000 — Terjedelem 31 (A/5) ív
Készült monószedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59 5602-55
szabvány szerint

75-5624 — Szegedi Nyomda

SZELESI ZOLTÁN

SZEGED
KÉPZŐMŰVÉSZETE

SZELESI ZOLTÁN
KÉPZŐMŰVÉSZETE

Lektorálta

BÁLINT SÁNDOR és POGÁNY Ö. GÁBOR

ELŐSZÓ

Több mint két évtizeddel ezelőtt, amikor Szeged képzőművészetét összefoglalni törekvő könyvünk adatainak kutatása megkezdődött, munkánkban egy fontos megállapítás vezérelt. Fülep Lajos — 1951-ben történt — akadémiai székfoglaló előadásában, „A magyar művészettörténelem főadatá”-val foglalkozott. Alapvető kérdéseket tárgyaló fejtegetésében többek között hangsúlyozta, hogy „...*meg kell változnia annak a szemléletnek, amely csak a reprezentatív nagy műveket becsüli igazán, a kicsinyekkel csak mint dokumentumokkal, segédeszközökkel foglalkozik... A nagyok nagyszerűségét megmutatni nem nagy dolog, — lássuk meg a nagyot a kicsikben, bennük van.*”¹ Voltaképpen ennek az álláspontnak fontosságát húzta alá az 1967-ben Pécssett — a Janus Pannonius Múzeum szervezésében — létrehozott első vidéki „művészettörténeti szekcióülés” is, amelyen Vayer Lajos professzor — és az ülés többi előadóí, hozzászólói — a művészettörténeti régióközpontok kialakításáról, teendőiről, illetve e bázisok továbbfejlesztéséről tanácskoztak.

*

Hosszú idő óta fájóan hat az a lekicsinylő, felületes kijelentés, hogy Szegednek csak az irodalmi hagyománya jelentős, festészete és szobrászata alig érdemel említést. Ezt látszik igazolni, hogy városunk — főleg Tömörkény István, Móra Ferenc, Juhász Gyula és Radnóti Miklós révén — figyelemre méltó szerepet tölt be a magyar irodalomtörténetben, viszont a nagybányai kolónia első tagjai közt levő, szegedi Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos (akikről Réti és Lyka is megbecsüléssel írt), még mindig nem kerültek nemzeti festészetünkben az őket megillető helyre. Része volt ebben annak az ötvenes évek eleji művészetszemléletnek, amely Nagybányát és Derkovitsot szűklátókörűen háttérbe szorította, s csak Munkácsy örökségét ismerte el, valamint az ő vonaláról indult alföldi mesterek eredményeit értékelte. Előbb-utóbb azonban rendeződnek a dolgok. Hagományértékelésünk ma már sokkal szélesebb ívű, s pillérei Tornyai realizmusától, Egry expresszionizmusán át, Vajda szürrealizmusáig, nagy kifejezésbeli távolságokat foglalnak össze.

Szeged gazdag múltú képzőművészetében nem találunk olyan jelentős mestereket, akiket nemzeti kulturánk legnagyobbjai között említhetnénk. Ugyanakkor több olyan érdemes helyi művészről tudunk, akiknek munkásságát az itteni alföldi táj sze-

¹ *Fülep Lajos: A Magyar művészettörténelem főadata. Magyar Tudományos Akadémia Közleményei. Bp. 1951. 3. Múzeológiai sorozat II. 1. sz. 21.*

E fejezet műveinek és mestereinek számbavételénél elsősorban *Bálint Sándor: Szeged városa. Bp. 1959. és Nagy Zoltán—Papp Imre: Szeged. Bp. 1960. c. könyveire támaszkodtunk. Továbbá a szerző: Adatok Szeged XIX. századi képzőművészetéhez c. dolgozata (A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1957. Szeged, 1957. 179—215.) anyagát használta fel.*

retete és a nép iránti hűség jellemzi. Műveik, melyek hol szelíd, hol szenvedélyes hatást keltenek, az emlékekben bővelkedő Tisza-parti város és vidékének szépsége felett érzett öröm, sokváltozatú megragadásához segítenek bennünket. Könyvünk lényeges mondanivalójaként azt igyekeztük kifejtetni, hogy — a régebbi művészeinket követő — múlt század eleji helyi polgárság halkán jelentkező arcképszükségletét szerényen kielégítő kismesterektől a könnyűipari bázissá növekvő szocialista Szeged fejlődését tükröztető mai tehetséges képzőművészeinkig az itteni festők, szobrászok, grafikusok legkiválóbbjai az élet igazságának megismerésére, a valódi szépség igényére tanítottak. Munkásságuk, melyet a szülőföld szeretete, a tiszavidéki ember törhetetlen életereje ihletett meg, szétbonthatatlan tartozéka népi erőn nyugvó nemzeti művészetünk egészének. Megújhódott helyi ábrázolóművészetünk sokatígérő kibontakozásának útján nagy segítség az elődök tapasztalata, a helyi kulturális örökség, melyet egyetlen mai szegedi alkotóművész sem nélkülözhet.

Monográfiánkban rövid összefoglalásként áttekintjük Szeged művészettörténeti múltját. Részletesebb vizsgálódásaink az utóbbi száz esztendőre, vagyis a modern magyar művészet, illetve az ehhez izülő helyi festészet és szobrászat kialakulásának és beérésének időszakára esik. Elsősorban nem esztétikai rangsorolásra, méltatásra, hanem egy-egy korszak bemutatására, alkotókon és alkotásokon megpillantható társadalmi összefüggésekre törekedtünk. Már kezdettől fogva igyekeztünk, hogy lokális művészetünk alakulásának számbavételekor, megkíséreljünk rámutatni azokra a szájakra, melyek helyi képzőművészetünket a hazai festészet és szobrászat országos állapotával műveken, mestereken, iskolákon keresztül összekötötte. Megpróbáltuk kijelölni azt a helyet, szerepet, melyet Szeged képzőművészete a délalföldi festészetben, szobrászatban betölt. Annál is inkább, mert még a szakmai köztudatban sem körvonalazódott eléggé helyi alkotóműhelyünk profilja, noha városunknak is megvan a maga sajátos művészeti arculata. Főbb vonásait megtalálhatjuk akár a Tiszától itteni, szűkebb környezetében, akár a tágabb horizontú európaizáló útkeresésekben. Éppen e kettős arculat kölcsönös sugárzásai adják meg a szegedi alkotások jelentékeny regionális, sajátosnak mondható helyi karakterét.

Könyvünkben arra vállalkoztunk, hogy a magyar művészettörténet térképén sokáig fehér foltként szereplő szegedi területen végigpásztázva, a régebben itt működő festőket, szobrászokat egy-egy pillanatra megvilágítsuk. Kísérletet teszünk, hogy a méltánytalan feledés emésztő sötétjét azoknak a művészeknek megbecsülésre méltó nevével elűzzük, akik az idők során résztvettek Szeged képzőművészete kialakításában. Ezért is tartottuk fontosnak a kisebb mesterek — bőséges jegyzetanyagra támaszkodó — részletes megemléését is.

Munkánk voltaképpen első olyan jellegű erőfeszítésnek tekinthető, mely hazai vonatkozásban egy magyar nagyváros — konkrétan Szeged — régebbi és újabb képzőművészetét feltárja, összefoglalja, s helyét meghatározza. Gondot okozott, hogy még nem történt kísérlet Tisza-parti városunk művészetének átfogó igényű megírására. Végeztek bár kisebb áttekintéseket egy-egy periódusról, de sem mélységileg, sem társadalmi szempontból nem voltak eléggé megoldva, nem is beszélve az elszigetelt vizsgálódási módszerekről. Inkább a szükségletet jelezték Szeged ábrázolóművészetének summázására. Több, mint száz év helyi hírlapanyagát volt szükséges átnézni — művészeti híradásait kijegyezni —, hogy az apró mozaikokból kirakhassuk városunk művészetének múltját és jelent tükröztető összképét.

Ami Szeged új képzőművészetének felvázolását illeti, ennek arculatát még csak nagyoltan megrajzolni is eléggé kockázatos feladat. A nehézségnek több oka van. Legfőbb talán az, hogy az a legutóbbi három évtized, melynek helyi művészeti életéről, eredményeiről szólni akarunk, túlságosan közel van a mához. Így a szükséges

„történelmi távlat”, mely ítéletünket elfogulatlaná teszi, s látásunkat átfogóbbá segíti, ez esetben hiányzik. De vajon emiatt lemondhatunk-e arról, hogy számba vegyük annak a bő negyed századnak tanulságait, amelyek Szeged mai művészetének alapjait jelentik? Úgy gondoljuk, nem! Nem pedig éppen annak érdekében, hogy az eddig megtett útról visszatekintve, erőt meríthessünk a kimutatható pozitívumokból, a következő évek, évtizedek művészi küzdelmeihez. Rövid tartozik és követel egyenleget kell készítenünk, lemérve megújódott helyi képzőművészetünk súlyát, hogy mennyire életképes a további fejlődésre, szocialista társadalmunk egyre gazdagodó, biztató jövőt ígérő Tisza-parti jelenének mind kiteljesedettebbé váló ábrázolására.

A jelek reménykeltőek. Nem kétséges ugyanis, hogy a mai magyar képzőművészet alakulásában a legjelentősebb eredmények közé számít a vidék ábrázolóművészetének utóbbi évtizedben történt egészséges önállósulása és gyarapodása. Érthető, hogy a patinás hagyományokkal rendelkező Vásárhely és Szolnok voltak azok a helyek, ahol korán felpezsdült a festészet és szobrászat. De utalhatunk Miskolcra és Pécsre is, melyek jól megszervezett művészeti élete több vidéki város számára példamutatóvá lett. Szeged akkor tette meg az első lépést, hogy lokális művészeti zártágból kiemelkedjék, amikor a Városi Tanács kezdeményezésére országos jellegű nyári tárlatokat hozott létre. Ezzel a ténnyel helyi képzőművészetünk bekapcsolódott a hazai festészet, szobrászat, grafika és iparművészet fejlődésének áramkörébe.

A kutató, aki az összegyűjtött adatokból és a szegedi művészek között élve, saját tapasztalataiból igyekezett rekonstruálni egy-egy korszak itteni ábrázolóművészeti arculatát, sokszor nyomon követhette ennek kibontakozását a kezdetektől a kifejeletig. Összefüggéseket látó tanuja lehetett azoknak a jelenség sorozatoknak, melyek egészzé összeállva, a haladást vagy a lemaradást határozták meg. A tekintetek bár frissen suhanjanak végig a szalagként kanyargó Tisza napsütötte partjain, vagy elmélkedve tartanak pihenőt a középkori Dömötör-torony sokszázados testén, illetve örömmel szemléljék Szeged modern lakótelepeinek magasba nyúló épületeit, — egyként látják meg azt az összefüggést, amely e folyónak és ősi vagy új létesítményeinek városunk természeti, társadalmi, kulturális, művészeti históriájában oly nagy szerepük volt, azaz van ma is.

Aki Szeged képzőművészetével foglalkozik, a kisebb-nagyobb művész-oeuvre-k megismerésén kívül, képet nyerhet azokról az áramlásokról, melyek hol apályt, hol dagályt jelezve, e terület fellendülését vagy megtorpanását mutatják. Az egykori és mai helyi művészeti életet vallató krónikás, illetve figyelő kortárs feljegyzéseiből és megállapításai által — valamint a hiteles adatok bőséges jegyzetbe foglalt dokumentációja révén — hű képet nyer Szeged ábrázolóművészetéről az olvasó. Reméljük, hogy aki velünk együtt városunk művészetét hagyományfeltáró, a régit és az újat összevető, mérlegelő és kölcsönhatásokat kimutató szemmel vizsgálja, olyan pozitív vonások tükrözését állapíthatja meg, melyek a továbbiakban is biztató reményekre jogosítanak.

MŰVEK ÉS MESTEREK A RÉGI SZEGEDEN

ELŐZMÉNYEK ÉS HAGYOMÁNYOK

Az ártéri szigeteken kialakult ősi Szeged sorsát mindenkor a Tisza határozta meg. Az egykori településhelyet nemcsak várossá segített növelni, de a szeszélyes folyó állandóan veszélyeztette is ezt a helyet, sőt csaknem hullámsírhává is lett. Szeged, bár meghatározott tájjellege révén beletartozik a magyar alföldi városok családjába, arculata a többiétől mégis eltérő. Míg azokra általában a falusi település-szerkezet jellemző, Szeged profilját a megtervezett városalaprajz határozza meg. Ugyanis Tiszaparti városunk régi struktúráját megváltoztatta az 1879-es nagy árvíz, illetve az ezt követő újjáépítés. Mindezek ellenére Szeged a rekonstrukció után is alföldi város maradt, mert szintjének felemelése és a lakóterület tömörítése — a korszerű európai követelményeknek megfelelően — nem történt meg. Továbbra is laposan szétterült, tipikus alföldi város ez, melyet az újabb tiszai árvizek elől hosszan kanyargó töltéssel vettek körül.¹ Ez — a homokzsákokkal megerősített — töltés védte meg a várost az 1970 későtavasán bekövetkezett minden eddiginél nagyobb vízemelkedés ellen is. E víztől őrző földszalag mögött élő szegedi nép által alakult ki, s formálódik most is a város egykori és jövőbe ívelő mai történelme, kultúrája, művészete.

Egykori emlékeink

A Tiszának, mint halászó helynek és fontos víziútnak Szeged kialakulásában, a történelem során döntő szerepe volt. Ezt a gazdag természeti adottságot az itt otthonra talált népek korán felismerték és a legrégebb idők óta kamatoztatták. Ezzel kapcsolatban értékes adatokat nyújtanak azok a helyi és környékbeli régészeti és művészettörténeti leletek, melyeknek feltárása — többek között — Reizner János, Tömörkény István, Banner János, Móra Ferenc, Cs. Sebestyén Károly, Párducz Mihály és Trogmayer Ottó nevéhez fűződik. Az előkerült művészeti emlékek közül említésre méltó egy, a Maros-torkolatából származó II. századi római mellszobor, valamint egy férfifejet ábrázoló márványtöredék (II. sz.), melyeket 1876-ban Kováts István helyi építőmester talált a szegedi vár déli alapfalában. Ez a Móra Ferenc Múzeum tulajdonát képező fehér márvány szoborlelet más emlékekkel együtt (pénzek, érmék és épületmaradványok), a rómaiak itteni őrállomására (castrum) enged következtetni. A helyi régészeti leletek sorából még a hun fejedelmi temetkezési helyet feltételező híres, Szeged-nagyszéksői aranykincset, és az Őthalomról való, halat tépő sást ábrázoló avarkori bronzlemez említjük meg. A Bojárhalomról előkerült gazdag honfoglaláskori fejedelmi női sírlelet elődeink művészeti hagyatéka.²

¹ *Princz Gyula: Szeged. Csongrád megyei Füzetek 7. sz. Szeged, 1954.; Aldobolyi Nagy Miklós: Szeged földrajzi energiái és a város hatásterülete. A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 1957.*

² Szeged régészeti múltjával foglalkozó irodalomról összefoglaló tájékoztatást adnak Bálint S. és Nagy Z.—Papp I. említett könyvei. Lásd még *Bálint Csanád: Hunok, avarok, magyarok. Vezető a szegedi Móra Ferenc Múzeum régészeti kiállításához. Szeged.*

Római férfiszobor arcrésze.
II. sz. f. márvány. MFM

jutott az itt — és a környéken — levő monostorhálózatnak. A tatárjárás előtt Felsővároson, a mostani templom helyén virágzott a Szent Miklósról nevezett bencés apátság, melynek maradványai még nincsenek föltárva. Szeged későromán-koragótikus műemlék-kulturája minden bizonnyal kapcsolatba hozható vele, mint pl. a XII—XIII. századi palánki Szent Dömötör toronnyal és a felsővárosi Szent György templommal is. Az utóbbi templom alapjai még szintén feltáratlanok. Alsóvároson a Szent Péter templom állott, a városban pedig a Szent Erzsébet templom, mely a XIV. századból származott. Az itteni Kőtárban levő félköríves párkány, és páfránydíszes ablakkeret töredékek — melyeket ugyancsak Kováts István mentett meg a várbontás alkalmával — a korabeli helyi kőfaragók művészi munkásságáról tanúskodnak.⁴

„A szegedi múzeum 22 románkori töredékből épületek szerkezetére nehezen következtethetünk... Az utóbbi évek Sövényházán végzett ásatásai azonban — írja Trogmayer Ottó, az ásatás vezetője —, módot adnak arra, hogy egy román kori templom többszöri átépítésének folyamatát nyomon követhessük. E helyen állott ugyanis Szer monostor, a Bor-Kalán nemzetség tulajdona. Első említése 1233-ból származik, amikor II. Endre 1000 kőszékesedést juttat a monostornak... Az első ásatásokat a múlt század végén folytatták, Römer Flórisnak, a kor egyik legjobb szakemberének vezetésével ... 1970—73 között a templom teljes feltárására sort kerítettünk s a munka során hét fő építési periódust tudtunk elkülöníteni. A X—XI. sz. fordulóján épülhetett a legrégebb egyhajós, patkó alakú szentélyű templom, melyet rövidesen homlokzati toronnyal bővítettek ... A XI—XII. sz. fordulóján ismét magyaranyű átalakítást végeztek... Az így kialakított szerkezet az egyetlen eddig is-

Szeged már a XII. században jelentőssé vált a Maroson jövő erdélyi só raktározása folytán. A tatárjárás után IV. Béla idején épült erős vár az itteni sóházak védelmét is szolgálta. Szeged lakosságát ezidőben az Alsóvároson élő földművesek, állattenyésztők, pásztorok, a Felsővároson letelepült halászok, iparosok, s a Palánk polgárai tették ki. A városban lakó sószállítók általában az ország több részében megfordultak, s közülük sokan délvidéki és szerémségi szöleik révén módos borkereskedőkké váltak. A királyi várossá lett (1405) Szegeden „...az itt létesülő királyi kamara és pénzverő emberei — Mendöl Tibor szerint — erősen tartkítják a korábbi halász, pásztor és földműves népességet. Vásárról hallunk, a XIV—XV. században pedig nagyszámú kézműiparosról és kereskedőről vannak feljegyzések.”³ A minden tekintetben erőteljesen fejlődő Árpád-kori Szeged a déli országrész fontos bázisává vált.

Az Árpád-kor helyi gazdasági- és művelődési életének kialakításában jelentős szerep

³ Mendöl Tibor: A Tisza-Maros-szög városa. Élet és Tudomány, 1954. 560.; Szeged királyi várossá válásának körülményeiről lásd Oltvai Ferenc: Szeged múltja írott emlékekben. Szeged, 1968. 30—32.

⁴ Bálint S.: i. m. 12—13, 20—21, 51—52, 62, 69—74, 87, 93, 128.; Entz Géza: Szegedi Múzeum Kőtára. Katalógus. Szeged, 1960.

mert, ún. St. Gallen-i típusú alaprajz a Kárpát medencében... A XII. század végén... alakítják ki azt a három hajós, igen gazdag kivitelezésű templomot, melyet az eddig ismert nemzeti monostortemplomok alapján feltételezhettünk... A XIII. század elején előcsarnokkal bővítik. Ennek kapuzatát díszíthették azok az oszlop-szobrok, melyek művészi kivitelezése bizonyos szempontból fölülmúlja a pécsi faragványokét is... A tatárjárás során a templomot felégették, az újjáépítésnél az előcsarnokot lebontják és köveit a kolostor alapjaiba ágyazzák. Innen kerültek napvilágra az oszlopszobor töredékek is. A helyreállítás után a templomot és a hozzá tartozó kolos-

Oszlopszobor töredék,
Pusztaszer. XII—XIII. sz.

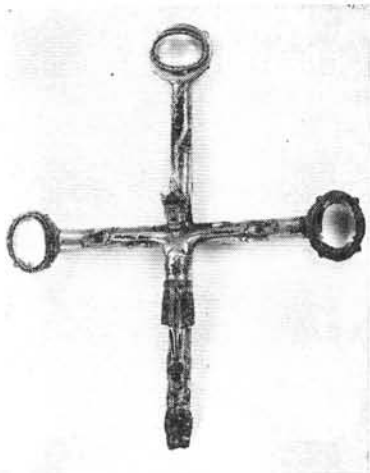

A Dömötör-torony. XII—XIII. sz. Szeged

tort fallal és sánccal övezték. 1318 őszén Róbert Károly a kolostort birtokló szeri Pósánál vendégeskedik. Ekkor éli Szer utolsó fénykorát... Szer monostora ásatása eddigi megfigyeléseinek alapján — állapítja meg Trogmayer — a korábban ismertnél lényegesen gazdagabb román kori építészetet kell feltételeznünk a Dél-Alföldön. Valószínűnek kell tartanunk, hogy az ország többi nemzeti monostorát is a XI. században kezdik építeni.”⁵

Szeged legrégebbi műemlékének tekinthető a Dömötör-torony, melynek négy-szögletes alsó része a XII. sz. második feléből való. Bejárati ajtaja fölé került a XII. századi ún. „Szegedi Kőbárány” (Agnus Dei) harmóniát sugárzó alakja. 1719-ben, amikor Szeged a török uralom után „szabad királyi város”-i rangját visszanyerte, ez a szimbólummá lett ábrázolás belekerült a város címerébe is. A Kőbárány témájával

⁵ Trogmayer Ottó: Szer monostora. Művészet, 1973: 8. sz. 3.

Oroszlámosi kereszt.
XI. sz. aranyozott réz, MFM

Csorvai bronzfüstölő. XII. sz. MFM

behatóan Nagy Zoltán foglalkozott. Szerinte „...az Agnus Dei dombormű az, amelyen a pécsi szobrásziskolához való szoros kapcsolata mellett jól felismerhető a honfoglaló magyarság fémművességében oly fontos szerepet játszó, s egészen a XII. századig nyomon követhető erősen stilizált, a részleteket kerülő, s mégis verista szellemt eláruló állatfigurákhoz való formai rokonság is.”⁶

A hazai románkori ötvösművészet magas színvonalát — többek között — egy XI. századból való oroszlámosi aranyozott rézkereszt bizonyítja. E Krisztus királyt ábrázoló kegytárgyon kívül még a szegedi múzeumban van a Csorváról idekerült XII. századi öntött bronzfüstölő is. Ennek áttört felső részén, a páva és a növényfonadék motívum a pécsi és somogyvári kőfaragványokra emlékeztet.⁷ Nyomai vannak, hogy Róbert Károly idejében pénzverő műhely működött Szegeden, amiből később a nagyhírű helybeli ötvösség is kibontakozott. Itt említjük meg a sasfigurás díszítésű, X—XI. századi szeged környéki gyűrűket, melyeknek állatmotívuma hasonló az itteni középkori várospecsétek sas-ábrázolásaihoz.⁸

A szegedi ötvösség történetéről 1911-ben, az akkoriban itt működő Szentiványi Gyula írt a helyi sajtóban. Az innen elszármazott, azaz a török elől Szegedről elmenekült, különböző ötvösközpontokban dolgozó ötvösök közül, az alábbi jelentősebb mesterek nevét említi meg. Így többek között Kassán: *Szegedi Ötvös Tamás (1572—1599)*, *Szegedi Demeter (1612)*, *Szegedi Ötvös János (1651—1670)*: Kolozsvárott: *Szegedi Ötvös Gergely (1579)*, *Szegedi Sándor (1659)*: Debrecenben: *Szegedi Ötvös Márton (1612—1631)*, *Szegedi Ötvös Gáspár (1635)* és Szatmárnémetiben: *Szegedi Ötvös Mihály (1625—1645)* — dolgoztak a feltüntetett években.⁹ Kecskeméten, mely

⁶ Nagy Z.—Papp I.: i. m. 37—38.; Nagy Zoltán: A szegedi kőbárány. Szeged, 1947.; Giday Kálmán: A szegedi Demeter-torony. Élet és Tudomány, 1973. aug. 21.

⁷ Entz Géza: A Szeged-csorvai bronz-tömjénező. Művészettörténeti Értesítő, 1957. 11—16.

⁸ Nagy Z.—Papp I.: i. m. 38.

⁹ Szentiványi Gy.: Szegedi ötvösművészek. Szegedi Híradó (továbbiakban: SzH), 1911. aug. 27.

Szegedhez közelebb esik annyi áttelepült szegedi ötvöst találunk, hogy 1557-ben céhet alapítottak.¹⁰ Mátyás korában és az azt követő századokban több szegedi származású mester Európa legjobb ötvösműhelyeibe is elkerült, s idegenben letelepedve becsülettel megállták helyüket. Ilyen volt *Szegedi István* ötvös is, akinek neve a varsói ötvösök 1597-i névjegyzékében szerepel. Az előbbinél többet tudunk meg *Szegedi Szegény (Zeggin) Györgyről (1520 körül - 1581 utánig)*, aki előbb Gyulán volt mesterlegény, majd a török elől menekülve Bajorországban telepedett le. 1558-tól, mint a müncheni ötvös céh kiváló tagja az udvar és a főurak iparművészeti igényeit elégítette ki. Ő készítette pl. — három munkatársával — Albrecht herceg karmesterének, Orlando di Lassonak zsolttáros könyvéhez az ezüst fedőtáblát. E zsolttárkönyv — mely a müncheni Nationalbibliothek tulajdona — számunkra azért is jelentőséggel bír, mert miniatúrái között Hans von Mühlich ábrázolásaként György mester portréja is fennmaradt. Fia, *Zeggin Ábrahám*, majd ennek gyermekei szintén ötvösök lettek, sőt az őket követő generációk tagjai is folytatták a család ősi mesterségét.

A szegedi ötvösség történetéhez értékes adatokkal szolgál Pataky Dénesné 1957-ben — a *Művészettörténeti Értesítőben* — megjelent dolgozata, mely először kísérelte meg a Szegeden működött, illetve innen elszármazott ötvösmesterek bemutatását, és a város közgyűjteményeiben található jelentős ötvösművészeti tárgyak összefoglaló számbavételét. A tanulmány szerint figyelmet érdemel a szegedi Ferences-kincstár anyagából két későgótikus kehely, a Görögkeleti szerb templomból egy, a XVIII. század elejéről származó kenyérszentelő és szentségtartó ládika. A szegedi ötvösöktől való XVIII. századi ezüstjelvények közül néhány, melyeket a Móra Ferenc Múzeum őriz. Patakyné, Brestyánszky Ilona kutatómunkájának eredményeként — a Móra Ferenc Múzeum 1970-es Évkönyvének 2. köteteként — megjelent Csongrád megye iparművészeti kincsei c. munkájában megyénk alig ismert gazdag, de sokszor kallódó iparművészeti — s közöttük az újabban felkutatott ötvösművek — emlékanyagáról részletesen számot ad.¹²

Szeged már a XIV. század végétől gyakran lett a török ellen hadba indulók gyülekezési helye. Várpalotájában Zsigmondtól Mátyásig, sűrűn megszálltak a magyar királyok, akik sokszor itt tárgyalták meg és innen irányították a Dél-felé induló hadműveleteket. Különösen a Hunyadiak kapcsolata vált szorosabbá a várossal, ugyanis a családnak itt házai és a környéken birtokai is voltak. Ebben az időben sokat

Gótikus szentségház töredéke.
XV. sz. Szeged, Kótár.

¹⁰ Nagy Z.—Papp I.: i. m. 59.

¹¹ Szegedi Szemle, 1929. 4. sz. 11.; Mihálik Sándor: Németországi magyar ötvösök. Magyar Művészet, 1937.; (Temesváry József) t. j.: Újabb adatok Szegedi György ötvösmesterről. Délmagyarország (továbbiakban: Délm.), 1943. jan. 31., máj. 9.

¹² Pataky Dénesné: Adatok a szegedi ötvösség történetéhez. Művészettörténeti Értesítő, 1957. 24—29.; P. Brestyánszky Ilona: Csongrád megye iparművészeti kincsei. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1970: 2. kötet.

Az alsóvárosi Havi Boldogasszony-templom. XVI. sz. Szeged

fejlődött a szegedi vár, mely „...végső alakját a XV—XVI. század fordulójára érte el... és nemcsak Szegednek, de az egész Alföldnek egyik legszebb középkori építészeti alkotása volt.”¹³ Délkeleti tornyának alapfalai a Tisza alacsony vízállásakor ma is kivehetők. Szeged, mint fontos stratégiai és forgalmi csomópont, gazdaságilag rendkívül fellendült. Hozzájárultak ehhez a királyi kiváltságok, melyek a várost Buda és Székesfehérvár rangjára emelték. A szegedi polgárok anyagi, társadalmi és kulturális színvonala messze kiemelkedett az alföldi környezet életformájának átlagából. Számottevő a helyi kolostorok kódexműhelyeinek tevékenysége. A premontrei apácák számára készült az Apor, Lányi (1519), Szegedi és a Pozsonyi kódex (1525), amelyek egykorú irodalmunk jelentős alkotásai. Ezeket minden valószínűség szerint az apácák Szent Lélek-ről elnevezett felsővárosi monostorában őrizték.

A XV—XVI. század fordulójának gazdagságát és magas szintű kulturáját kitűnően reprezentálja a szegedi ferencesek által épített Havi Boldogasszony templom, melyet *János barát*, a nyírbátori, kolozsvári templomok építőmestere alkotott. Joggal tartják a szakemberek — köztük a templom monográfusa, Bálint Sándor is —,

¹³ Nagy Z.—Papp I.: i. m. 39.

az Alföld talán legmonumentálisabb középkori műemlékének.¹⁴ A külső megjelenésében csakúgy, mint a belső térhatásban nemes egyszerűséget sugárzó gótikus templom egykori berendezése sajnos elpusztult. Ezt már nem pótolhatják, de értékes emlékek maradnak azok az egyházi iparművészeti alkotások, melyeket az idők során a templomhoz kapcsolódó ferences kolostor múzeuma őrzött meg. Közülük a firenzei és velencei quattrocento textilművészetre valló — arannyal, ezüsttel, zölddel átszőtt, gránátalma díszítésű, bordó selyembrokát — Gellért-casula, és az ún. Mátyás miseruha (casula) érdemel említést, mely arannyal és az ágakban zölddel, virágokban késsel átszőtt vörös atlasz alapú gránátalma mintás selyembrokátból készült. Értékes még a kolostor egyik alapítójának, Marchiai Szt. Jakab pápai követ, szegedi quardian, gótikus faragott széke (1444 ?), mely Szeged középkori bútorművészetének egyetlen megmaradt darabja.

Szintén csak érintőleg utalunk a helyi középkori kerámiaművességre. Töredékes emlékei: kályhabögrék, oromdíszek, tál és korsó, a múzeum gyűjteményében szerepelnek. A helyi középkori festészetről a Szegedhez közel eső Tápén és Kiszomborban levő Árpád-kori templomok XIV. századi freskói nyújtanak fogalmat. Az előbbi templom szentélyének apostolokat ábrázoló falképeit Szentiványi Gyula, az utóbbiakét — 1939-ben — Nikássy Lajos restaurálta. A kiszombori templom építéstörténetével legújabban foglalkozó Dávid Katalin véleménye szerint: „...a XI. század közepén épült, s hatkaréjos terét kupoladob és sátor tető zárta. Boltozatának és kucoladobjának pusztulása után, a XIII. század közepén építették újjá. Ekkor kapta hatosztású bordás boltozatát, s ennek tartására erősítették meg külső falát a kör alakú köpennyel. Eredeti alakjában szoros kapcsolatban állt az óhorvát és az azonos alaprajzú magyarországi templomokkal. XIII. századi újjáépítését pedig a megye ciszterci építőműhelyében nevelkedett hazai mesterek munkájának tartjuk... A szentély 1939-es restaurálásakor kerültek elő azok a freskók, melyek a keleti karéj falát díszítik. A freskók a XIV. században készültek, és minden bizonnyal a megye akkori püspökének, a Csanád nemzetségbeli Telegdi Tamásnak, aki egyben a körtemplom kegyura is volt, mecénási tevékenységét bizonyítják. Ezzel módunk van közelebbről meghatározni a freskók készítésének időpontját. Telegdi Tamás 1350—58 között volt csanádi püspök, feltételezhetően ezekben az években adott megbízást a falképek festésére... Meghatározásunk szerint — summázza véleményét Dávid Katalin — a kiszombori templom freskójának tematikája a következő: 1. Mária Kleofás négy gyermekével. A ma látható Veronika-kompozíció későbbi átfestés. 2. Mária Salomás két gyermekével. 3. Antióchiái Szent Margit. 4. Metterica. 5. Férfi szent. A 3. és 4. kép között eredetileg egyalakos kompozíció... Feltehetően freskók díszítették a többi fülke falát, esetleg a negyedgömb boltozatokat és a központi kupolát is.”¹⁵

A reneszánsz idején élő helyi festők közül, a német és lengyel udvarokban megfordult *Képiró István* (*Stephanus pictor*) működéséről (1512) tudunk. Vannak, akik István mesternek tulajdonítják az Alsóvárosi templom főoltárára került, Segítő Boldogasszonyt ábrázoló festményt, amely olasz iskolák hatását mutatja. Az újabb kutatás szerint a Madonna-kép „...készítésének legkésőbbi időpontja 1543, amely

¹⁴ *Bálint Sándor*: A Szeged-Alsóvárosi templom. Bp. 1966.; Bálint S.: i. m. 21—25.; *Nagy Z.* — *Papp I.*: 54—58.

¹⁵ *Dávid Katalin*: Az Árpád-kori Csanád vármegye művészeti topográfiája. Bp. 1974. 47, 51.; Dávid K. e munkája kivonatossan közli a kiszombori templom monográfiáját. Teljes szövege megjelent: *Katalin Dávid*: Die Kirche von Kiszombor. Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae. Tomus XVI. fasciculi 3—4 (1970) 201—230.; Lásd még: *Biró Béla*: Hatszázéves freskó Kiszomborban. Katholikus Szemle, 1940.; *Vér György*: 600 éves freskót fedeztek fel Kiszomborban. Délm. 1940. nov. 10.; *Nikássy Lajos*: A kiszombori XVI. századi falfestmények helyreállításáról. Szépművészet, 1943.; *Radocsay Dénes*: A középkori Magyarország falképei. Bp. 1954.;

Az alsóvárosi templom főoltárképe.
„Segítő Boldogasszony”. XVI. sz. Szeged

a városfal stb. nyomaikban sem található meg. A helyzet a törökvilágban sem változik, sőt a XVI. század közepéig szépen kibontakozó helyi kulturális és művészeti életet a másfélszázados hódoltság teljesen megbénította. Szeged 1526-ban került török kézre. A hódítók a gazdag várost kifosztották, majd lerombolták. A lakosság nagy része a török uralom alól menekült. A módosabb polgárság legtöbbször északabbra, főleg Debrecenbe menekült. Az itt megmaradt nép szabadság-szeretettel tükrözi, hogy 1552-ben, Tóth Mihály főbíró vezetésével megkísérelte ugyan Szegedet a török iga alól felszabadítani, de e hősiesség kudarccal végződött és kegyetlen megtorlást, még nagyobb elnyomást eredményezett.

A megszállók semmiféle új létesítményhez, iskolák, kórházak stb. építéséhez nem járultak hozzá, csak a saját katonai védelmüket biztosító vár megerősítésére fordítottak gondot, melynek építőanyagát templomokból és középületekből hordták össze. Így részben a harcok következtében, részben a hosszú török rabság alatt elhanyagolt középkori műemlékeink szinte mind tönkrementek, csupán a szegedi múzeum ide vonatkozó tárgyi emlékei (turbános sírkövek, fegyverek, hímezések, lábbelik), valamint az egykori (irodalmi művek) oklevelek érzékeltetik a török alatti Szeged közigazgatási, ipari- és művelődési viszonyait. A sínylődve élő itteni szegénység, ahogy módja engedte, tartotta fenn szokásait, népi kulturáját. Ez a helyzet csak a

évben Jacopo Boncarpi, a hódoltsági terület pápai legátusa az újjáépített templomot újból felszentelte.”¹⁶ A festmény érdekes történetéről — többek között — egy itt élő ferencendi szerzetes, Sinkovits Frigyes írt.¹⁷

A XV. századi Szeged szellemi életének virágzását tükrözi az is, hogy az itteni humanista családok gyermekeit az európai nagyvárosok, többek között: Bécs, Krakó, Bologna egyetemeken taníttatták. A reformáció helyi elterjedése, a külföldről hazatért szegedi diákokkal is kapcsolatos. Néhányuk az új vallás szószólójává vált. Közülük a Wittembergában tanult *Abády Benedek* és *Szegedi Kis István* említjük meg. Az utóbbi reformátorról portré maradt fenn.¹⁸

A régi Szeged történetileg hiteles arculatát ma aligha tudjuk felidézni, bár a középkor végétől kialakult itt a városi élet. Az Alsó- és Felsőváros, valamint a centrumot képező Palánk közigazgatásilag egyre inkább összefonódott. Ennek ellenére a XV. század második feléig a korabeli igazi városok attribútumai, mint a városháza,

¹⁶ Nagy Z.—Papp I.: i. m. 64.; *Bálint Sándor*: A Szeged-Alsóvárosi templom kegyképe. Szeged, 1942.; *Genthon István*: Magyarország műemlékei. Bp. 1951. 187.; Képiró Istvánról (Stephanus pictor), és a krakkói egyetemen 1515-ben tanult Bálint nevű fiáról említést tesz *Reizner János*: Szeged, 1900. III. 405—406., valamint a Művészet, 1904. 270.

¹⁷ *Sinkovits Frigyes*: A szegedi Mátyás-templom és kolostor. Délm. 1944. áprl. 16.

¹⁸ K. S. I. (*Kovács Sándor Iván*): Kis Szegedi Irodalomtörténet. Tiszatáj, 1965. 6. sz.

Emlékérem a török alóli 1868-as felszabadulásról (Zentai-csata), bronz, 3,2 cm MFM

hódítók kiűzését követő időkben változott meg. A várost 1686 őszén hagyták el a törökök, s ezt a nevezetes eseményt több metszet és emlékérem is megörökítette. A barokkos, átlagszínvonalú ábrázolások közül kiemelkedik a bécsi Burg egyik nagy gobelinje, amely a városért való győzelmes zentai küzdelmet jeleníti meg.¹⁹

Barokk egyházi alkotások

Szeged gazdasági és társadalmi fejlődése a török uralom után ismét fellendült. Az első nagy munkalehetőséget az 1712-es árvízvet követően, a vár kibővítése adta a lakosságnak. A katonailag még akkor fontosnak tartott várat megerősítették és sáncsal vették körül. A Mária Terézia idejében történt átalakítás maradványa a ma is meglévő barokk várrom. 1704-ben, a Szent Dömötör templommal szemben emelték fel a kis barokk Rozália kápolnát fogadalomból a pestisjárvány emlékére. Később lebontották, és áttervezve a Lechner téren építették fel. Az 1700-as évek elején a váron kívül még több kaszárnya és egy élelmiszer raktár állott. A világi épületek közül, a várral szemben 1728-ban emelt régi szegedi városházát, a Fekete Sas szállót és az 1736-ban fából készült első helyi színházat említjük meg.²⁰

Bár a Habsburg politika elnyomása alól Szeged sem volt kivétel, mégis előmozdította az állandósult békés helyzet a város növekedését, s így hamarosan a délvidék gazdasági központja lett. A Tisza-Maros biztosította vízi foglalkozások felélénkülésén kívül a környékbeli tanyavilág állattenyésztése is jelentős hangsúlyt kapott. A XVIII. század során az intenzív forgalmat lebonyolító kereskedelem mellett a céhekbe tömörült kézműipar is virágzásnak indult. Néhány helybeli iparcikk, mint a szappan, paprika, tarhonya, bicska és papucs országos hírűvé válik. A különböző mesterségek érdekes dokumentumait: céhládákat, cégéretet, céhzászlókat és egyéb ipari jelvényeket a szegedi múzeum őrzi.

¹⁹ Bálint S.: i. m. 40—41, 44.; Nagy Z.—Papp I.: i. m. 68.

²⁰ Bálint S.: i. m. 5, 7, 14—17, 33, 38, 45—46, 49—50, 52, 59, 61, 88—90, 101, 116—118.; Nagy Z.—Papp I.: i. m. 68—72.

Szegedi vár- és palánkról készült metszet 1686. MFM

A vagyonosodó polgárság építőkedve, főleg a belvárosi Palánkon kívül, földszintes házak soraival hosszú utcákat hozott létre. Szeged régi zártságát elvesztve nagy alföldi várossá terebélyesedett. Ekkor bontakozik ki Szeged sajátos arculata. Általában valamennyi városrész megnövekedett. A központnak számító, s a bevándorlóknak otthont nyújtó, ódon hangulatú Palánk területe pl. az Eugénius-árokka négyszerte nagyobb lett, de jelentősen gyarapodott a paraszti hagyományokat őrző Alsóváros területe, valamint a halász, hajós lakosságú Felsőváros is. Ekkor kezd fejlődni új településként a Rókus városrész, melynek vegyes nemzetiségű és sok foglalkozású népe Szeged szegény rétegeihez tartozott.²¹

A bécsi udvar nemzetiségi politikája folytán Szegedre is sok idegen, délszláv és német telepedett le. A német jövevények által behozott franciás-bécsi kultúra és divat elterjedt a városi előkelőségek között is. Az iparosok, kereskedők és jobbmódú polgárok lakásában kedveltek voltak a korabeli barokk bútorok elnépiesedett, festett virágdíszű változatai. A tanyákon élő szegényparasztság környezetét viszont a földműves-nép ősi egyszerűsége jellemezte. Otthonuk bútorzata csupán néhány házilag faragott darabra korlátozódott (asztal, szék, pad, ágy), s az elmaradhatatlan kemence egészítette ki a berendezést.

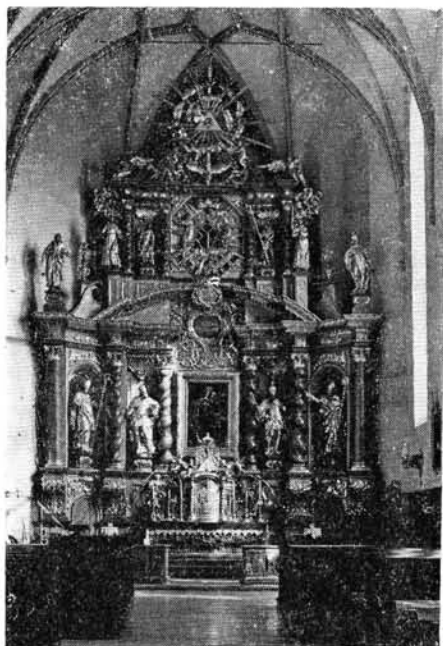
Szeged akkori közműveltségének kettősségét jelzi az a tény, hogy a XVIII. sz. elején alapították meg a számos kiváló tudóst, író és művészt nevelő piarista gimnáziumot, midőn a hírhedt boszorkányperek is lezajlottak.

„A szegedi barokk világnak — Bálint Sándor szerint — alighanem legnagyobb művészi teljesítménye az alsóvárosi templom restaurációja”²² volt. 1708-tól kezdve kerül sor a templomnak barokk toronnyal és új rendházzal való kiegészítésére. A kor stílusának megfelelő nagyobb változás azonban belsőépítészeti téren történt. Ekkor, a XVIII. század folyamán teremtődött itt határozott profilú interieur az új templomi

²¹ Bálint S.: i. m. 5, 11, 17—18, 41, 46—47, 61—63, 69, 102, 132, 139, 153—154, 160.

²² Bálint S.: i. m. 64.

berendezés által. A fából levő barokk főoltár 1713-ban Sárecz György költségén készült. A szószéket *Graf Antal* (1700-as évek közepén működött) szerzetes fráter faragta, akitől a sekrestye berendezése is származik. Keze nyoma talán a főoltár kiképzésén és egyéb itteni faragott munkákon (húsvéti gyertyatartó készlet, kottatartó, stb.) rajta van. A többi egyházi jellegű mű alkotói közül a bécsi *Gruber Antalt* említjük meg. Vele készítették az alsóvárosi fuvarosok 1777-ben egy Szent Vendelnek szánt oltárképet. *Hauzinger József János* (1728—1786) osztrák barokk festő nevéhez pedig a Szent Antalt, Szent Ferencet és Nepomuki Szent Jánost ábrázoló

Az alsóvárosi templom főoltára. 1713. Szeged

Graf Antal: Szószék az alsóvárosi templomból. 1714. Szeged

oltárképek kapcsolódnak. A Rajna mellékéről ide telepedett *Aisenhut József* (XVIII. sz. második fele) szobrász kezétől származik a Szent Kereszt oltár (1775), továbbá a Fájdalmas Szűzanya oltárának megújítása (1776) hozható vele kapcsolatba. A rendkívül gazdag és változatos anyagú Ferences Kincstár ötvösművei közül — Patakyné kiemeli — a lőcsei *Szilassy Jánosnak* 1764-ből való „tűzben pikturált” kelyhét, mely az osztrák *Josephus Schätzl* aranyozott ezüst kelyhével együtt a gyűjtemény főbb értékei közé számít.

A sekrestyében levő barokk szekrény középső ajtóinak festményei (a Synagoga és Ecclesia, 1764) *Falusy Zsigmond* (XVIII. sz. második fele) alkotásai, aki a főoltárképről is másolatot készített.²³

Külön szólunk két szegedi festőről. A betelepült *Morvay Andrásnak* — akit a XVIII. sz. első felében városi tanácsnoknak is megválasztottak — az Alsóvárosi templomban egy 1740-ből való oltárképe van. Ezt a festményt, mely a czenstochovai-kegykép igényes értékű másolata, az itteni nép „Fekete Mária”-nak hívja. *Morvay* alkotóereje teljében a pestisjárvány áldozata lett. A másik szegedi művész *Hogger (v. Höger) János* XVIII. sz. közepétájt élte, akitől egy 1747-ben készült, szenvedő Krisztust megjelenítő oltárképet láthatunk. A sekrestye-szekrény kisebb ajtóinak ábrázolásait is az ő munkáinak tartják.

Több szegedi templom restaurálásán és építésén kívül, a gótikus jellegű Szent Dömötör templomot is barokk stílusban alakítják át. Az 1725—49 közti munkálatok *Montelberger Fülöp* (XVIII. sz. e. f.) nevéhez fűződnek. A később lebontott Szent Dömötör templom (melyből ma már csak a XII—XIII. századi torony áll) barokk főhomlokzatán három, több mint két méter magas fehér homokkő szobor állott, melyek Szent Dömötört, Szent Istvánt és Szent Lászlót ábrázolták. A bontást végző építésvezetőségtől 1925-ben, Cs. Sebestyén Károly helyettes múzeumigazgató elkérte

Szeged város címere.
XVIII. sz. sz. kő, Szeged, Kőtár

Börcsök mester (?); Mária-szobor.
XVIII. sz. fa, 75 cm. MFM

²³ *Bálint S.*: i. m. 21—25, 41—43, 64—69, 105, 107.; *Nagy Z.—Papp I.*: i. m. 78.

a szobrokat és behozatta a közgyűjteménybe. Ugyancsak az ő gondoskodásának köszönhető, hogy a régi Jókai utcában levő, XVIII. századi Ungár-féle ház egykori díszje, a Szent Flórián szobor (1 m. magas homokkő) szintén a szegedi múzeumba jutott.²⁴

A korabeli kőfaragók munkásságának emlékét őrzik a templomok, illetve a múzeum birtokában levő, részint sérült, részint épen maradt szobrok. A feljegyzések szerint az alsóvárosi templom előtti kis téren Szűz Mária homokkő szobra már 1708-ban állott. Az alig egy méteres, gyermek Jézust tartó Mária Szent Anna és Szent Joachim alakja között egy rokokódíszes, felhős oszlopon helyezkedett el. A Mária szobor a második világháború alatt elpusztult, s törmelékeit a kolostor udvarába hordták be.²⁵ Megemlítjük még, hogy a helyi barokk kőfaragók műhelyéből származik az a két színezett városi kőcímer is, melyek a vármúzeum kőtárában vannak elhelyezve. A kőtárat rendező Entz Géza szerint a címerek valószínűleg a XVIII. századi városházát díszítették.

Az 1800 táján működő helyi művészek egyik szerény, de érdekes alakja volt *Börcsök mester*, aki a ferences templom oltárfaragványain kívül, Alsóváros napsugárdíszes parasztházainak homlokzati fülkéibe apró faszobrokat készített. Ezeket azonban sajnos a házakkal együtt megsemmisítette az 1879-es árvíz. A feszületeket, szenteket, ágyfákat és ládákat egyaránt kedvvel faragó és festegető „első szegedi faszobrász” feledésbe merült alakjának Móra Ferenc egy cikkében állított szép emléket.²⁶ Valószínű *Börcsök mester* munkájának tekinthető az a fából faragott, népművészeti ihletésű, festett Mária-szobor, melyet a szegedi múzeum őriz.

Gazdagon képviseli a barokk egyházművészetet a *Lechner Vencel* által tervezett felsővárosi Szent György templom (épült: 1754—1767) is. Minthogy a klasszicizált arányú, késő barokk templom a minorita rendé volt, külső és belső díszein, fafaragásain, képző- és iparművészeti értékein a városi mestereken kívül, szerzetesek is munkálkodtak. A nagy kolostorral (1784) rendelkező, Dobi János által kivitelezett felsővárosi minorita templomból a sok szép asztalosmunka közül meg kell említeni a domborműves főkaput. Külön figyelmet érdemelnek a barokk padsorok, melyeket az osztrák származású *Stekerle (Stöcherle, Stesele) József* (1722—1775), később az egi és miskolci templomok művészkezü minorita frátere faragta, valószínűleg 1767 körül, *Szerkesz József Bernát* és *Borsi Simon* fráterekkel együtt, amint ezt a legutóbbi helyi iparművészeti kutatás

Stekerle József: Padsor a felsővárosi minorita templomból. Szeged

²⁴ A szegedi Szent Ferenc-rendi zárda műtárgyainak leltára. Bp. 1931. Kézirat. 13—20./b-

²⁵ A szegedi Szent Ferenc-rendi zárda műtárgyainak leltára. Bp. Kézirat. 1.; *Genthon I.*: i. m. 188.

²⁶ *Móra Ferenc*: *Börcsök* piktör. Szeged, 1924. jan. 13.

megállapította. Az ő munkájuk az 1770-es években készült faragott sekrestye szekrény is. A felsővárosi templom oltárképeinek festői ismeretlenek, csak a Szent Katalint ábrázoló kép szignált, s ez *Falconer Ferenctől* (1765—1808) való. A templomot és a kolostort összekötő kerítésnél későbarokk feszület-kompozíciót helyeztek el (1792), amelyet egy neves fővárosi mester készíthetett a XVIII. század végén.

A görögkeleti szerb templom (épült: 1773—1778) szép ívelésű és finoman profilozott párkányaival, kellemes tömegével, plasztikus tagolású sisakjával a város — talán — legszebb, épségben maradt barokk temploma. A XVIII. század közepére tehető nagy ikonostázisára hívjuk fel a figyelmet, mely P. Brestyánszky Ilona szak-szerű leírása szerint „...gazdagon faragott, aranyozott keményfa, rocailleos díszítéssel. Öt sor rokokó medaillonban gör. keleti szentek olajfestésű képeivel. Az oromzaton a kereszt körül a medaillonok három sorban félkörösen helyezkednek el. (Az ikonokat *Hodin* festette) XVIII. sz. közepe.”²⁷ Feltehetően vannak itt olyan egyházi témájú képek, amelyeket a Szőregen született *Illits (Cesljar) Tódor* (1746—1793) nevéhez köthetünk. Illits az akadémiát Bécsben végezte, majd Olasz- és Oroszországban volt tanulmányúton. Munkássága során portrékat és főleg szerb templomképeket alkotott. Hozzáfűződnek az 1780—90-es években készült görögkeleti egyházi ábrázolások, melyeket Ó-Kanizsa, Karlóca, Pakrác, Nagykikinda, Nagyvárad és Petrovoszello templomaiban vannak. Illitssel együtt említjük meg a szegedi szár-

A görögkeleti szerb templom
barokk ikonostáza. XVIII. sz. Szeged

Mertz János: Dugonics András arcképe.
1792. o. v. 58×47 cm. MFM

²⁷ P. Brestyánszky Ilona: Csongrád megye iparművészeti kincsei. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1970: 2. Szeged, 1972. 131.; Lásd még az alábbi művészekkel kapcsolatban, *Garas Klára*: Magyarországi festészet a XVIII. században. Bp. 1954. 148—151, 210—225.; *Bálint S.*: i. m. 47, 62, 74.

mazású, majd 1773-ban Ujvidékre költözött *Blagovics Jánost* is, akinek szintén vannak alkotásai a szegedi szerb templomban. Nemcsak e két festő működését, hanem a munkáikkal magukat itt képviseltető ötvösöket, mint *Szaraka* mestert is számon kell tartanunk, aki — Patakyné szerint — egy bizánci formajegyeket tükröző, láda alakú, aranyozott ezüst szentségtartót készített 1737-ben. A fentiek arra figyelmeztetnek, hogy elvégzendő feladatként vár ránk Szeged és a szomszédos jugoszláv területek (Vajdaság) egykori művészeti kapcsolatainak feltárása.

Kétségtelen, hogy a XVIII. században főleg az egyházi művészet lendült fel. A római katolikus egyház már az ellenreformáció korától kezdve intenzív templom-építkezésekbe kezdett külföldi szakemberek foglalkoztatásával. A gazdag hatású barokk templombelsőik képzőművészeti díszítését, főleg osztrák és olasz mesterekkel végeztették. A hazai építészeknek, szobrászoknak és festőknek csak másod-, harmadrendű munka jutott s ez is jobbára vidéken. Ezért a legtehetségesebbek külföldön próbáltak érvényesülni.

Az egyházi művészet mellett létrejöttek világi jellegű alkotások is. A nemesség építőkedvétől hajtva, előkelő megjelenésű kastélyok és paloták emelkedtek. Ezek belső tervét nemcsak a barokk plasztikai dekorációk és művészi bútorok tették fényűzővé, hanem a főúri családok tagjairól festett, divatba jött portrék hosszú sora is.

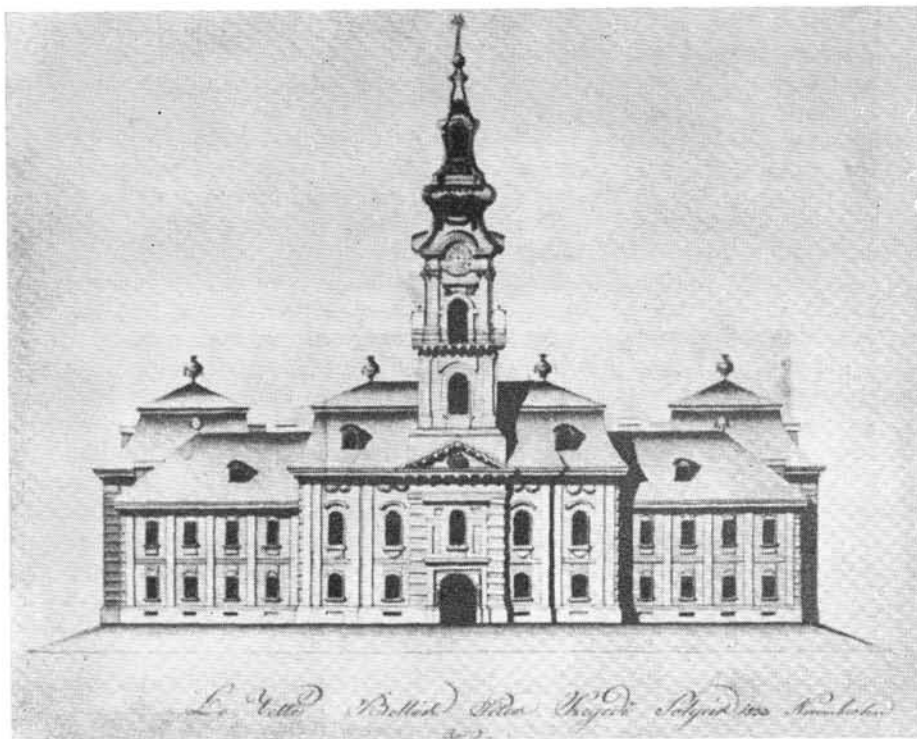
A XVIII. század végétől a helybeli módosabb polgárság is egyre fokozottabban tart igényt arcképfestőkre. A pénzes hajósgazdák és gazdag kereskedők, olykor az erre vetődött vándorfestőkkel, de jobbára a fővárosi művészekkel készítettettek magukról és hozzátartozóikról portrékat. Ebből az időből valók az irodalom akkori kiválóságának, Dugonics Andrásnak és fivérének, Szeged egykori polgármesterének, Dugonics Ádámnak arcképei, melyeket a *budai Mertz Jánossal* (18. sz.) festetett meg 1792-ben a Dugonics család.

„Akármilyen célból vizsgáljuk is a XVIII. század utolsó évtizedeinek magyarországi viszonyait — írja Zádor Anna —, szembetűnik valaminő feszültség, valamiféle erőteljesebb változás csírája: a felvilágosodás, majd a francia forradalom eszméinek mind szélesebb területén terjedő hullámai hazánk határait is elérték és egyre nagyobb erővel ostromolták a nagyjában feudális viszonyok közepette élő országot.”²⁸ Béccsel való szembefordulás nemcsak politikailag és gazdasági vonatkozásban tapasztalható, de a művészet terén is a hazai önállósulás gondolata kezd megerősödni. Ide sorolható József nádor egyik legfontosabb ezirányú törekvése: valóra váltani Pest városrendezési terveit. Az 1808-ban megalakult ún. Pesti Szépítő Bizottság működése nemcsak a főváros gyors növekedésének korszakát nyitotta meg, — hatósugara a vidéki városokba is eljutott.

Vedres és körének klasszicizmusa

Míg Pestbudán Hild Jánost és más tehetséges építészeket bíztak meg elsőként városrendezési feladatokkal, Szegeden *Vedres István* (1765—1830) emelkedett ki a kortárs építészek közül. Vedres Pesten szerzett diplomát, s több évtizedes mérnöki szolgálattal Szeged fejlesztését nagyban elősegítette. Számos út, híd, gát és lakóház építését irányította. Terveket készített a Tisza-szabályozás és a Duna-Tisza-csatorna megvalósítására. A homokos környék fásítását is ő kezdte meg. Vedres tervei szerint (Schwörtz János kivitelezésében) épült, — a mait megelőző — copf stílusú szegedi tanácskháza (1805), a rókusi kórház (1829), valamint a klasszicizáló, egykori

²⁸ Zádor Anna: A magyar reformkor művészete. Bp. 1961. 3.

Vedres István: Tanácsháza. 1799—1805. Szeged (Schwörtz János rajza.)

Szent Rókus-templom (1833), a Roosevelt tér 9. sz. ún. Schaeffer-ház, (melyet 1969-ben lebontottak), továbbá a Dáni u. 1. sz. épület és a szőregi templom (1815). Vedres István irodalmi és grafikus munkássága szintén bőséges. Művészi tevékenységéről Nagy Zoltán írt.²⁹ Vedres mellett dolgozott *Barzellini József*, aki műves igényű tollrajzokat készített. Egyik sikerült akvarellja, mely a zentai csatát ábrázolja (1816), a Történelmi Képcsarnokba került. Vedres kivitelező társa, *Schwörtz János* (18—19. sz.) kőművesmester építette 1793-ban az azóta lebontott piarista gimnáziumot. Az itt működő rajztagozat tanárai (*Hanuss János, Stech Alajos*) közül *Illyés Ágoston* emelkedik ki, akinek legismertebb műve a Szent Dömötör templomot és gimnáziumot ábrázolja — Karats által — rézbe metszve. Lyka a *Magyar Művészet* (1800—1850) c. könyvében Illyésen kívül említést tesz egy *Stiglitz C. L.* nevű századeleji helyi építésről is, aki érdemleges megbízások híján segédtanárként helyezkedett el a szegedi rajziskolában. A XIX. század első feléből *Gebhardt Jakabot* említjük meg, aki Schwörtz mellett közreműködött a rókusai kórház építésénél. Az ő tervei szerint épült a hódmezővásárhelyi evangélikus templom (1843).

A korszak polgári épületei közül, mint jellegzetességet emeljük ki a XIX. század elején megjelenő szegedi tímárházakat, melyeknek zsalukkal ellátott szellős padlásrésze, „manzardosan” felmagasította a házak tetőzetét. Ennek a típusnak ma már csak egyetlen emléke látható a Maros utca 26. sz. alatt. Szólanunk kell még az ún.

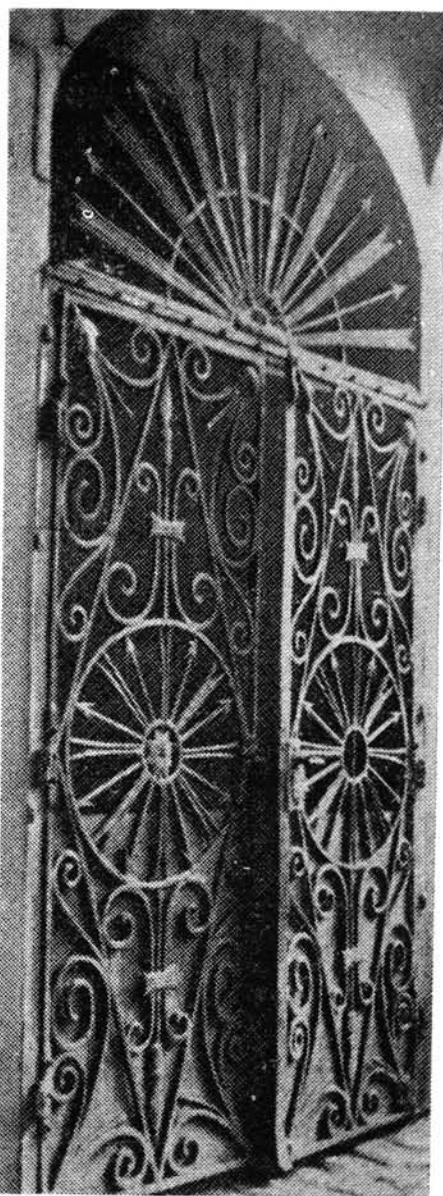
²⁹ Nagy Zoltán: Vedres István művészi munkássága. Bp. 1957.

„napsugárdíszes” kapuzatú, copf és klaszszicizáló stílusban épült belvárosi polgári házakról (Sulkovszky-ház, 1796.), amilyen pl. az Árpád tér 5. sz. ház. E napsugaras díszítő motívum több alsóvárosi parasztházon (Nyíl utca 47.) is megtalálható, és végeredményben a barokk istenszem ábrázolásból fejlődött. A szegedi napsugaras házakkal Bálint Sándor legutóbb a Művészet 1973. augusztusi számában foglalkozott.

A század elején járva ahhoz a korhoz jutottunk el, amely nemcsak a kulturális hagyományok gazdagságával, de az egyre erőteljesebben kibontakozó helyi művészet nemzeti jellegével is fölülmúlja az elmúlt évszázadokat. Mindez a történelem gazdasági és társadalmi tényezőinek alakulásával, fejlődésével függ össze. Az 1788-ban kezdődő török, valamint a későbbi napóleoni háború, a Tiszántúl és a Temesköz terményeinek utat biztosító híddal rendelkező Szegeden is gazdasági konjunktúrát teremtett. A nemzeti függetlenség gondolatának hajnalán az új eszméktől áthatott honi kultúrát szomjazó polgárság örömmel vette a Nyelvművelő Társaság itteni megszületését és a magyar nyelvnek Szegeden való hivatalossá tételét (1791). *Grünn Orbán* 1801-ben meginduló helyi nyomdája a város és környékének kulturális életét nyomdatermékeivel szolgálta. A nyomdával kapcsolatos dokumentumok a szegedi helytörténeti gyűjteménybe tartoznak. A XIX. század első évtizedeire eső egészségügyi-, oktatási- és közigazgatási intézmények (kórház, gimnázium, új városháza) létesítése, Szeged gazdasági és társadalmi életének fellendülését tükrözik. A város szépítése, csinosítása mellett szellemi igényként kaszinók (Szeged-Belvárosi Kaszinó, 1829.), és olvasóegyletek alakítása válik fontos feladattá.

A magyarországi vidéki városokra jellemzően, tehát Szegeden is „...erősebb művészi fejlődés a század elején sehol sem indult. Nemcsak a kulturális körülmények, hanem a fejlődés minden tényezője követelte, hogy a meginduló művészeti tevékenység központja Pesten alakuljon ki.”³⁰ — írja Zádor Anna, e korszak kiváló

Lépcsőház-ajtó a volt Vedres-féle Schaeffer-házból. XIX. sz. e. Szeged

³⁰ *Genthon I.—Németh L.—Végvári L.—Zádor A.: A Magyar művészet 1800—1945. Bp. 1964. III. kiad. 23.*

kutatója. Ennek figyelembe vételével, a helyi polgárság anyagi megerősödésével egyre több művész telepedett le vagy tartózkodott időlegesen Szegeden. A megrendelések eleinte főleg portrékra szorítkoztak s az első arcképfestők közé tartozott a szegedi születésű, bécsi akadémiát végzett *Bloch Gyula*, akiről *Lyka Károly* a „Nemzeti romantika” c. könyvében említést tesz. Szegedről származott el *Schönberger Artur* (1830—?), aki a múlt század hetvenes éveinek elején Pesten kőre rajzolt portrékkal foglalkozott. *Horváth Henrik* (1840—?) pedig bécsi és müncheni tanulmányai után Nagybányán rajztanároskodott, és itt — többek között — *Réti István* és *Thorma János* voltak fiatalon a tanítványai. *Szutter Károly* 1837-ben nyert Szegeden polgárjogot és még a múlt század ötvenes éveiben is itt dolgozott.³¹ A kez-

Szikora György: Kőszeghy László arcképe.
1838. o. v. 76×61 cm. MFM

Vastagh Sándor János: Férfiarckép.
1854. o. v. 32×28 cm. MFM

detben Makón néptanítóskodó, majd az 1800-as évek elején szegedi polgárrá lett *Szikora György* (1788—1862)³² kezétől való *Kőszeghy László* csanádi püspök arcképe (1838), mely a *Móra Ferenc Múzeum* tulajdona. Az időrendben őt követő *Kerle Gáspár*³³ templomfestőként működött Szegeden. Kerle fiának vagy öccsének tartják *Kerle Antal* festőt, aki 1828-ban lett helyi lakos. Működéséről azonban, sajnos nincsenek adataink. A magyar művészcsaládok egyik legnevesebbike, a Szegeden

³¹ *Tardos Taussig Ármin*: Szeged régi művészete SzH 1910. máj. 29. Bloch Gyula, Horváth Henrik és Szutter Károly neveiről említést tesz *Lyka Károly*: Nemzeti romantika. Magyar művészet 1850—1867. Bp. 1942. 37. 116.

³² *Reizner J.*: i. m. III. 406—407. *Bálint S.*: i. m. 96.; 1955-ben egy szegedi magántulajdonban két szentkép tűnt fel, melyet állítólag Szikora festett. Szikora György munkásságával *Kelemen Ferenc* makói helytörténész foglalkozott.

³³ A szegedi Szent Ferenc-rendi zárda műtárgyainak leltára. Bp. 1931. Kézirat. 20/a.; *Bálint S.*: i. m. 93, 96.

letelepült Vastagh-család volt. Első tagja az olasz és osztrák iskolázottságú, később bécsi lakossá vált *Vastagh Sándor János* (1821—1870)³⁴, akinek több portréja található a helyi múzeum képzőművészeti gyűjteményében. Ezek közül kiemelkedik I. Ferenc József életnagyságú képmása, melyet 1850-ben a szegedi városi előljáróság megbízásából készített.

A piarista gimnázium 1799-ben megalakuló rajztagozatáról több pesti és szegedi festő nyert indítást. Így a tábournokként piktorkodó *Petrich András* (1756—1842), akinek szegedi népviseleti képei ismeretesek, és a neves üvegfestővé lett *Forgó István* (1833—1902), valamint az innen Egerbe került *Joó János* (1806—1846). A fiatalon elhunyt Joó „...Széchenyi Istvánhoz írt levelében mindegyik képzőművészeti ág tanításához alkalmas iskola létesítését sürgette.”³⁵ Joó Jánostól ismerünk egy Szeged városát — Bánát felől — ábrázoló vedutaképet melyet 1830 körül rajzolt. Az 1830-ban Szeged és Pest között indított kocsiforgalom fővárosi művészek foglalkoztatását tette lehetővé. A sokat utazgató szegedi kereskedőktől portré rendeléseket kaptak, de ezen kívül egyházművészeti megbízásokat is gyakran teljesítettek. A pesti *Schwarz József* (—1823), a szőregi templom számára, *Schoeffi Ágoston* (1809—1888) pedig az új rókusai templom főoltárára festett egy-egy szentet ábrázoló képet.

A szobrászok közül, a szegedi *Beller (Bellér) Péter* faszobrász 1840 körül működött. Beller falusi templombelső kialakításával (oltárárpítés, aranyozás, figurális munkák) foglalkozott. Több rajza az elmúlt évtizedben bukkant elő a Szegedi Állami Levéltárban.³⁶ Szót ejtünk még arról, hogy a felsővárosi Szent György téren állt 1957-ig — a tér modern parkosításáig — szőlőindás díszítésű oszlopon, egy alig méteres nagyságú, festett Mária-szobor. A múlt század elejéről származó Madonna a gyermekkel az árvíz előtt a régi templomtér díszje volt. Pár éve a felsővárosi (gyevi)-temetőben állították föl.

A nemzeti öntudat kibontakozása idején a reformküzdelmekből Szeged tevékenyen kivette részét. Az 1839-ben itt járt Széchenyi Tisza-szabályozással kapcsolatos tervét helyesléssel fogadták. A belterjes mezőgazdaság fejlődésével egyidejűleg a helyi gyáripar is fellendült. 1843-ban létrejött az első szalámigyár, majd ezt követően gőzmalmokkal, valamint téglá-, gyufa és légszuszgyárral vált egyre gazdagabbá a szegedi ipar. Mindez az itteni kulturális és művészeti életre is ösztönző hatást gyakorolt. 1843-ban épült fel *Lipovszky Henrik* és *Lipovszky József* klasszicizáló tervei szerint a régi zsinagóga.

A kor haladó magyar eszméit a város társadalma magáévá tette. 1849 nyarán a klasszicista stílusú helyi Zsótér-házban (1844) foglalt helyet ideiglenesen a Szemere-kormány, és ugyancsak az épületben voltak a Kossuth-féle országgyűlés záró ülései.

A múlt század első felében, mint országszerte, úgy a Tisza-parti városban is bontogatta szárnyát a honi művészet iránti érdeklődés. Szép példája az áldozatkészségnek Ferenczy István meg nem valósult Mátyás szobrára való gyűjtés helyi sikere. Az első monumentális magyar emlékműre 1839-ben Szegeden „...negyven, kilencven forintokként mind sűrűbben érkeztek hálaajánlások, s ha a többi törvényhatóságok csak némileg is buzognak vala, a dicső király szobra Budavár díszterén régóta hirdetné a régi magyar dicsőséget” — írja Reizner János, Szeged egykori monográfusa.³⁷ Dugonics munkássága, s emellett a szegedi képzőművészet magja is csírázni

³⁴ Reizner J.: i. m. III. 406.; Tardos Taussig Á.: i. m.; Lyka K.: i. m. 119, 212.

³⁵ Pogány Ö. Gábor: Magyar festészet a XIX. században Bp. 1955. 8.; Vízota Gyula: Joó János és egy művésztársaság eszméje. Művészet, 1905. 135; Voit Pál: Joó János egri rajztanár. Magyar Athenaeum, Bp. 1936.; Bálint S.: i. m. 85, 88, 160.

³⁶ Reizner J.: i. m. III. 409.; Bálint S.: i. m. 96.; Nagy Z.—Papp I.: i. m. 94.

³⁷ Reizner János: A régi Szeged. Szeged, 1884. 20.

kezdt. A XIX. század 40–50-es éveiben Szegeden működött a müncheni képzett-ségű *Nagy Ferenc*³⁸, aki arcképeken (pl. Posonyi Ignác, a szegedi városi közkórház alapítójának 1853-ban készült és itt levő egészalakos portréján) kívül főleg a temesközi falvak számára festett templomképeket. Lyka Károly szerint Nagy „...márványozó- és aranyozó munkát is vállalt (Szeged-palánki templom 1839)”, azonban tudását „...nem nagyon szaporán vette igénybe, nem is szorult rá, mert ...a Tiszán volt egy jól jövedelmező malma, ebből élt.”³⁹ Nagy Ferenc műhelyéből számos érdekes művész, hivatásos és műkedvelő (*Hartai, Hartauer Gottfried, Kassai Vidor, Szoldatits Ferenc, id. Vastagh György és Zapletál János*) került ki. Hasonlóan oltár- és arcképeket festett *Szegedi (Hirt) Antal* (1825–1901),⁴⁰ aki később Gyulán rajztanároskodva a Wenckheim-család művészeti pártolását is élvezte. Tőle való a Móra Ferenc Múzeumban található gróf Siskovics József, szegedi polgári származású táborsernagy arcmása, melyet a Wenckheim-család tulajdonában álló eredeti képről a szegedi tanács vele másoltatott le.

A korabeli itteni művészi kézműiparról szólva, a fejlett vasművesség figyelemre méltó eredményeit mutatják, az egyházművészeti és polgári épületek díszítésére szánt kovácsolt vasajtók. Az egykori Schaeffer-ház lépcsőházi ajtóját, valamint a Dömötör templomból származó „Körösi Rozália 1847” feliratú kovácsolt vas-ajtót említjük meg, mint a legszebbeket. Az utóbbi 1970-től, a Móra Ferenc Múzeum alagsori folyosójának bejárati ajtója lett. „A szegedi múzeum bútoranyaga — állapítja meg — P. Brestyánszky Ilona — kevés darabjával magyar — talán szegedi — asztalosok néhány munkáját reprezentálja.

Romantikus és népelet-festők

Városunk gazdasági és ipari fejlődésére jelentős hatással volt a múlt század második felében a Szegedi Védegyelet és a Csongrádi Takarékpénztár megalapítása, valamint a tiszai gőzhajózás beindítása. A Szegedet Pesttel összekötő első vasútvonalat 1854-ben hozták létre. A vasúti híd megépítésével — pár év múlva — a sínpárok áthidalják a Tiszát és belefutnak a gazdagon termő Temesközbe. Mindez előmozdítja a délvidék mezőgazdasági terményeinek szállítását, illetve ezek Szegeden történő ipari feldolgozását, majd további értékesítését. „A 63 000 lakóssal bíró Szegeden a városi összeírás szerint 2759 földbirtokos és 1234 iparúzó találtatik,” — olvashatjuk a Szegedi Híradó 1859, tavaszutó 26-án — megjelenő hasábjain, amely az akkori helyi gazdasági és ipari továbbfejlesztést sürgeti. A magyar uralkodó osztály és a bécsi udvar szövetségeként létrejött kiegyezést követő években az országos állapotoknak megfelelően Szegeden is az eddigieknél gyorsabb gazdasági fellendülés tapasztalható. Fűrészgyárak, paprikamalmok, kender- és lenfeldolgozó üzemek, szalmagyár működése tükrözi a Tisza-parti város fokozódó iparosodását. A folyó túlsó partján fekvő Újszeged fejlődése — faiskolái és virágkertészete révén —, szintén az ötvenes évektől kezd erőteljesebbé válni.

A városkép fejlesztését szolgálják a Szépítő Bizottmány rendelkezései, mely szerint a belvárosban csak emeletes házakat lehetett építeni. A jelentékeny épületek közül elsőként a Feszl Frigyes mellett dolgozó *Gerster Károly* (1819–1867) tervezte, gótizáló-romantikus ihlettségű ún. „Fekete-ház”-at (1857) emeljük ki. Szintén ro-

³⁸ *Reizner János*: Szeged története. Szeged, 1900. III. 407.; *Bálint S.*: i. m. 74, 96, 161.

³⁹ *Lyka K.*: i. m. 40; *Lyka Károly*: Magyar Művészet. 1800–1850. Bp. 1942. 316.

⁴⁰ Szegedi Napló (továbbiakban: SzN), 1891. júl. 15.; *Reizner J.*: i. m. III. 407.

⁴¹ *P. Brestyánszky I.*: i. m. 99.

mantikus stílusban épült a hatvanas évekből való Zsótér-kúria és a Vajda-ház, ahol később Balázs Béla lakott, továbbá az Eisenstädter-ház (*Hoffer Károly*, 1870.). Itt szólunk a klasszicista megjelenítésű — történelmi emlékekhez köthető — Kárász-házról (1845), és a *Hild József* (1789—1867) által kialakított „Régi Hungária Szálló”-ról (1867—68), mely ma a Magyar Tudományos Akadémia szegedi bizottságának székháza. Végezetül a Dugonics téri központi egyetem épületét, az egykori reáltanodát (*Sklanitzky Antal—Arleth Ferenc*, 1873.), valamint a koraeklektikus „Új Zsótér-ház”-at (1873) említjük meg, melynek falai között Tisza Lajos és bizottsága irányította Szeged árvíz utáni újjáépítését.

A fejlődés kulturális és művészeti téren is újabb haladást mutat. A Pesti Műegyetemnek Szegeden 1860-ban közel száz tagja van.⁴² A városi tanács 1861-ben *Barabás Miklóssal* (1810—1896) Klauzál Gábor portréját, *Canzi Ágost* (1808—1866) osztrák festővel pedig Deák Ferenc arcképét készítteti el. Kovács Mihály után *Jakobey Károly* (1825—1891) 1870-ben megfesti a szabadságharc szegedi hőseit, a győztes szenttamási vezért: Földváry Sándort. 1872-ben *Than Mórral* (1828—1899) a városi tanács Horváth Mihály történetírót festette meg. E képek utóbb a Móra Ferenc Múzeumba kerültek.

Feljegyzésre méltó esemény, hogy az Országos Képzőművészeti Társulat 1874-ben rendezte első szegedi kiállítását.⁴³

Gerster Károly: „Fekete ház”,
1857. Szeged

Izsó Miklós—Huszár Adolf:
Dugonics András szobra.
1876. Szeged, Dugonics tér

⁴² SzH 1860. nyárelő 10.

⁴³ SzH 1874. jún. 10., jún. 17.; szept. 18., szept. 20., szept. 23., szept. 25., szept. 27., szept. 30.; okt. 2., okt. 16.

1876 nyarán — közel félszázados múltra visszatekintő helyi társadalmi mozgalom eredményeként — állították fel városunkban az *Izso Miklós* (1831—1875) és *Huszár Adolf* (1843—1885) alkotta Dugonics-szobrot, „...mely nemcsak hazai viszonylatban szép, hanem Európa számos korabeli emlékműve sorában is méltán megállja helyét.”⁴⁴ A szobor eredetileg közvetlenül a mai központi egyetem (akkor reáliskola) előtt állott, mostani helyére az árvíz után került.

Kulturtörténeti adat, hogy az 1876-ban Szegeden megnyílt Országos Ipari- és Mezőgazdasági Kiállítás arra ösztönözte a művelődés élénjáróit, hogy egy helyi iparmúzeumot hozzanak létre. Nem sokkal ezután, ha szerény keretek között is, de 1878-ban megteremtődik az „első képtár” Szegeden. A reáliskola egyik termében elhelyezett, 23 festményből álló kis képgyűjtemény *Iryni Sándor* (1840—1892) rajztanár⁴⁵ lelkes kezdeményezése volt, midőn azonban áthelyezték Pécsre, a főleg saját műveiből álló képtárat Iryni 1880-ban magával vitte.

Bár a múlt század első felében a helyi festők és szobrászok neve a város határán belül volt ismert, a szabadságharc utáni időszakban már több olyan művészt említ hetünk, akik Szegeden kezdtek dolgozni, és színvonalas alkotásaikkal országos viszonylatban is megállták helyüket. Ezek közé tartozott: *Rákosi Nándor*, *Landau Alajos* és *id. Vastagh György*. Valamennyien a bécsi akadémián kezdték tanulmányaikat. Életükben — Landaut kivéve — közös mozzanat volt, hogy fiatalon résztvehettek a szabadságharcban. Munkásságukban általában a reformkorban divatos portréfestés helyet most már a romantikának megfelelő történelmi tabló, a keleti téma és a népi életkép jut vezető szerephez.

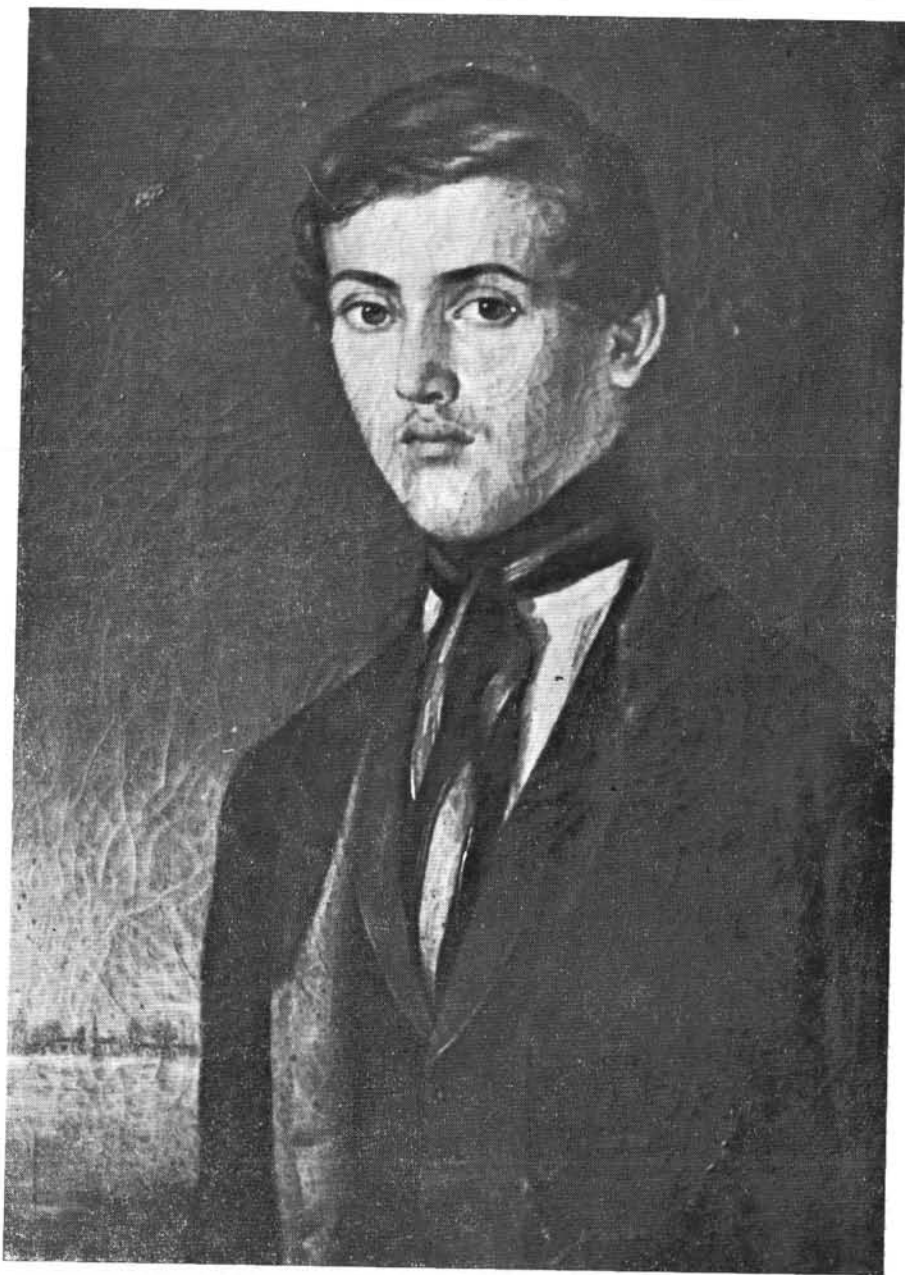
Szegeden és a környékbeli Szatymazon élte le jobb sorsra érdemes életét *Joó Ferenc* (1823—1880),⁴⁶ aki egy helybeli szabómester fia volt. Miután a festészet alapfogalmait itthon, Vastagh Sándor János keze alatt elsajátította és az egri Pyrker-képtárban másolásokkal gyakorlatot is szerzett, komolyabb tanulmányait — a Zsótér-család támogatásával — 1842-től kezdve Bécsben, az akadémián és Münchenben végezte. A 48-as szabadságharcban közlegényként szolgált, utána hazatérve szülővárosában, Szegeden telepedett le. Hamarosan megnősült és a „Sánc-parton”, a mai Zrinyi utcában épült földszintes házában rendezte be műtermét. A vagyonosabb szegedi polgárok arcképein kívül megrendelés szerint festett a templomzászlókra szentképet s nem ritkán a helybeli iparosok, kereskedők számára cégtáblát is. Talán az ő munkájának tekinthető az az 1866-ban készült, kékfestőműhelyt ábrázoló tábla, melyet ipartörténeti dokumentumként a szegedi múzeum őriz. — Felesége halála (1863) végzetes törést jelentett Joó Ferenc életében. Bánatában inni kezdett. A művész tragédiájához az is hozzájárult, hogy Ilonka nevű leánya — Móra Ferenc feljegyzése szerint — atyja akarata ellenére az akkor még ismeretlen Dankó Pistához ment feleségül.⁴⁷ „Joó piktor” — ahogy nevezték — végül is eladósodva, magára hagyatva halt meg. A helyi múzeum őrzi fiatalkori önarcképét, (1840) egy nőábrázolását (1844) s néhány későbbben készült portréját (Szeless József, Korda János, Kováts István és neje képét). Joótól még ismeretes a Zsótér Jánost és feleségét ábrázoló portré, pár arckép a Zombory-család tagjairól, egy Madonna-kép (Bálint Sándor tulajdonában) továbbá a csengődi Dankó-relikviák közt levő festményei.

⁴⁴ *Soós Gyula*: A szegedi Dugonics-szobor. Művészettörténeti Értesítő. Bp. 1957. 2—3. sz. 206.

⁴⁵ Az első képtár Szegeden. SzH 1878. jún. 26.; A Szegedi Állami Főreáliskola Értesítője, az 1894—95-ik tanévről. Szeged, 1895. 147—148.; *Lyka K.*: i. m. 89, 144, 212.

⁴⁶ Irod.: SzN 1880. szept. 26.; SzH 1891. okt. 28.; *Reizner J.*: Szeged története. III. 407.; *Czimer Károly*: A Szeged Belvárosi Kaszinó százéves története (1829—1929). Szeged, 1929. 172—173, 175.; *Lyka K.*: i. m. 37, 87.; *Bálint S.*: i. m. 96.; *Szelesi Zoltán*: Joó piktor rossz sorsáról. Délm. 1955. dec. 30.; *Szelesi Zoltán*: Régi szegedi festők. Tiszatáj, 1957. dec.

⁴⁷ Szegedi Városi Múzeum Szépművészeti Osztály lajstroma: 63. sz.

Joó Ferenc: Szeless József arképe. 1860 k. o. v. 62×48 cm. MFM

Szegeden több vándorfestő megfordult, de csak *Csillagi Lajos* (1829—1903)⁴⁸ itteni működéséről van biztos tudomásunk, aki két alkalommal járt nálunk. 1863-ban özv. Eisenstädter Ignácné szüleit festette meg. Két évvel később, 1870-ben Löw Lipót szegedi főrabbi portréját készítette el. A család tulajdonában levő eredeti képről Rákosi Nándor másolatot csinált, mely a helyi zsidó hitközség nagytermébe került. Egy férfiarcmást ábrázoló Csillagi képet (1874-ből) nem régen vásárolt meg a Móra Ferenc Múzeum.

Rákosi Nándor: Szegedi csatajelenet 1848-ból. 1870 k. o. v. 50×100 cm Mgt.

A nemzeti elnyomatás idején kivirágzott történeti festészet szegedi művelői közé tartozott *Rákosi (Krebsz) Nándor* (1832—1884)⁴⁹. Munkásságáról először Naményi Lajos írt 1908-ban, a *Művészet* hasábjain, majd 1943-ban Bálint Sándor. 1961-ben Ybl Ervin emlékezett meg róla, az általa festett Mayer Ferdinánd családi képe révén. A fiatal Rákosi előbb Aradon inaskodott, ahova vaskereskedő atyja adta, majd a szabadságharcot önkéntesként végigküzdötte. Egyik lelkes hadnagya volt a szenttamási ütközetnek. Emiatt a Bach-korszak idején bebörtönözték. A történeti témák festésére ösztönző nemzeti eszméi — éppúgy mint Madarásznál —, az elnyomatás elleni gyűlöletéből fakadtak. 1855-ben atyjával nagyobb külföldi utat tett meg, a világvárosok képtárait tanulmányozta. Mestere Blaas Károly, osztrák festő lett. Hosszabb ideig tartózkodott Itáliában, s ezt követően, 1866-ban hazatért Szegedre. Pár év múlva megnősült és a pikurát elhanyagolva, mint vidéki gazdálkodó élt. Nemsokára azonban rájött igazi hivatására és felköltözött (1876) Budapestre. Az állami

⁴⁸ Löw Imánuel—Kulinyi Zsigmond: *A szegedi zsidók*. Szeged, 1885. 248—249.; *Lyka K.*: i. m. 192, 197, 202.

⁴⁹ Irod.: SzH 1859. őszelő 25.; 1862. áprl. 12.; 1863. áprl. 8., áprl. 25., máj. 6.; júl. 22., júl. 29.; 1864. áprl. 30. jún. 25., aug. 10., dec. 17.; 1866. febr. 22.; 1875. máj. 30.; *Révy Ferenc*: Nekrológ Rákosi Nándorról. Felső-leányiskola 1884—1885. évi Értesítője.; *Reizner J.*: i. m. III. 407.; *Czimer K.*: i. m. 115.; *Naményi Lajos*: Rákosi Nándor. *Művészet*, 1908. 345—347.; *Lyka K.*: i. m. 87, 140, 238.; *Bálint Sándor*: Egy elfelejtett szegedi festő. *Délm.* 1943. júl. 11.; *Bálint S.*: i. m. 96.; *Ybl Ervin*: Egy szegedi műpártoló. *Művészettörténeti Értesítő*. 1961. 42—44.

felső leányiskolában rajztanári állást vállalt és illusztris megrendelőinek (Erzsébet királynő, Horváth Mihály, Trefort Ágoston, Dunaiszky Lőrinc stb.) portréin kívül, a múlt század hatvanas éveiben festette meg „Martinuzzi végpercei”, „Hunyadi László elfogatása” és „Mátyás bevonulása Budára” c. alkotásait. Vidéki templomok (egri-, szepesi és kalocsai egyházmegyék) számára oltárképeket is festett. A közmegebecsülésnek örvendő szegedi művész fiatalon, alig ötvenkét éves korában tüdővészben hunyt el. Utolsó festményei közé számít a „Szegedi csatajelenet 1848-ból” c. nagyobb képéhez tervezett sokalakos kompozíciója, melyet, Rákosi romantikába oltott klasszicista szellemű alkotásainak néhányával a művész leszármazottja, Rákosi György budapesti mérnök őriz. Évekkel ezelőtt egy szentképe bukkant fel, amely szegedi magángyűjteménybe került. Ivánkovits István és feleségéről készült Rákosi-portrék — a helyben lakó család ajándékaként —, a Móra Ferenc Múzeumban található. Ismeretes Rákosi Nándor önarcképe is. Ez a harmincas években az Ernst Múzeumban volt kiállítva, s Petrovics Elek a Magyar Művészgaléria részére megvásárolta.

A XIX. század harmadik negyedében Szegeden dolgozó festők közül meg kell említenünk, a pesti születésű *Landau Alajost* (1833—1884),⁵⁹ aki atyjánál, Landau Lénártnál sajátította el a művészet alapfogalmait, és azután tanulmányait a bécsi akadémián folytatta. Szegedre 1859-ben került és 1872-ig itt a főreáliskola rajztaná-

Landau Alajos: Gyermeckarckép.
1870 k. o. pl. 72×30 cm MFM

id. Vastagh György: Osztrovszky József
arcképe. 1899. o. v. 156×95 cm. MFM

⁵⁹ Irod.: SzH 1859. télelő 25.; 1862. okt. 11.; 1863. jún. 17., júl. 11.; 1864. szept. 3.; 1865. nov. 16.; 1869. okt. 21.; 1870. nov. 13.; 1871. áprl. 30., okt. 1.; 1875. máj. 30.; A Szegedi Főreáliskola Értésítője az 1894—95. tanévről. Szeged, 1895. 154.; *Lyka K.*: i. m. 43, 83, 92, 97, 115.; Itt szeretnénk köszönetet mondani özv. *Czógler Kálmánnak*, aki szíves volt rendelkezésünkre bocsátani elhunyt férje, *Czógler Kálmán*, szegedi áll. főreáliskolai tanár által készített „*Landau-hagyaték*” jegyzékét:

ráként szabadkézi rajzot és szépírást tanított. 1862-től kezdve fényképészettel is foglalkozott és Szegeden ismert műterme volt. Rajzpedagógiai stúdiumai miatt azonban felhagyott a fényképészettel. Cikkei az 1871—72. évi Főreáliskola-i Értesítőben és önálló kiadásában is megjelentek („A díszítványi rajz elemei”, Szeged, 1869.; „Árnyok szerinti rajzolás, módszeres rajziskola” Bp. 1882.). A hetvenes évek elején Landau államköltségen külföldre utazott a német rajztanodák tanulmányozására. Az Országos Közoktatási Tanács beválasztotta a tagjai közé. Landau portréi közül a „Gyermekarckép” a Móra Ferenc Múzeumban, a „Sziesztázó kövér úr” c. műve (1883) pedig helyi magántulajdonban van. Közel húsz festménye — többek között a romantikus hatású „Szerecsen táncosnő” (1880) és a „Sivatagi csendélet” (1883) — atyai hagyatékként leányának, az 1938-ban Szatymazon lakó özv. Bánhidya Lajosnének (szül. Landau Jolán) volt a tulajdonában. A bécsi iskolázottságú, naturalista stílusban ábrázoló Landau szerepelt képeivel a pesti Műegyletben és a szegedi tárlatokon (1874).

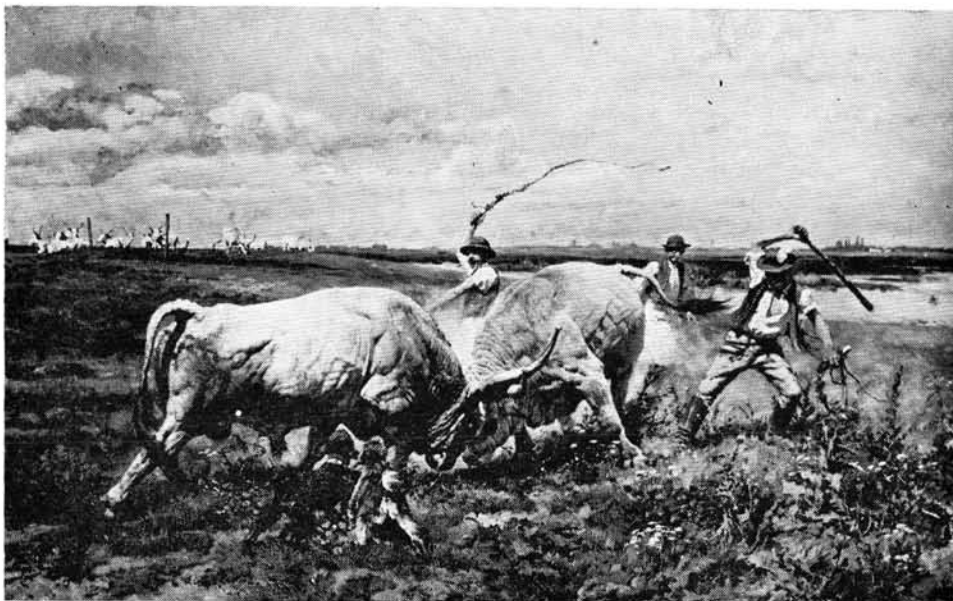
A helyi népéletkép-festők közül, — a már említett Vastagh Sándor János unokatestvére —, a kiváló portretista, de egyházi és zsánertémákat is ábrázoló *id. Vastagh György* (1834—1922)⁵¹ a legjelentősebb. Vastagh 1849-ben Szegedről megszököve, szinte gyermekként állt be katonának, hogy hazája szabadságáért küzdjön. Temesvárnál azonban orosz fogságba került, ahonnan a betegeskedő fiút hazazengedték. Diákéveit a szegedi piaristáknál folytatta tovább, ahol Stech Alajos rajztanár és később az itt bújdosó német Gerstenberg festő vezette be a művészetbe. Középiskolái végeztével némi pénzt összegyűjtve vágott neki Bécsnek, hogy az akadémián magasabb képzésben részesülhessen. Életének ezután jelentősebb állomásai: Bécs, Kolozsvár és Budapest voltak, s a magyar fővárosban 1876-ban végleg letelepedett.

„...Fiatal korában nagy kedvvel tanulmányozta a hazai népéletet, a különféle néptípusokat és viseleteket, különösen a cigányéletet, Erdélyben és az Alföldön. Ennek eredményei azok a gyönyörű, a maguk nemében páratlan genreképei (többnyire erdélyi oláh cigány típusok), amiket az ötvenes évek végén és a hatvanas években festett. Ezek a képei európai hírnevet szereztek neki, a külföldi illusztrált lapok reprodukciói és elismerő műbírálatai révén” — írja többek között egy művészetét méltató szegedi újság.⁵² Budapesten az Opera freskóinak Bacchus-ciklusát és a belvárosi plébánia templom nagy falképét festette. Több hazai templom oltár- és szentképein kívül nevéhez fűződnek a temesvári és az aradi templomokban elhelyezett főoltárképek is. 18 éves korában festette — Móra Ferenc szerint — „állítólag első munkáját”, mely egy középkorú nőt ábrázol a múlt század ötvenes éveinek divatjában. E zsenegéjén kívül Somogyi Károly esztergomi kanonokot ábrázoló portréja (1880), Osztrovsky József szegedi közéleti férfi arcmása (1899) és „Erzsike kézfogója” c. zsánerképe tartozik a szegedi múzeum értékei közé.

A Vastagh-család tagjai közül *id. Vastagh György* két fiát említjük meg. A kolozsvári születésű *Vastagh Géza* (1866—1919) állatképeivel a helyi tárlatokon gyakran részt vett. „Verekedő bikák” c. (1900) jól sikerült, nagyméretű művét a szegedi tanács vette meg a múzeum számára. A közkedvelt kép ma is ki van állítva. *Ifj. Vastagh György* (1868—1946) Szeged részére mintázta meg Klauzál Gábor büsztjét (1905), mely a múzeumtól NY-ra eső Móra Ferenc sétányon van elhelyezve. II. Rá-

⁵¹ Irod.: SzH 1874. okt. 4.; 1875. máj. 5.; 1877. nov. 25.; 1880. máj. 27.; 1899. szept. 29., nov. 22., nov. 24.; 1900. febr. 27., márc. 3., márc. 6., aug. 26.; SzN 1900. márc. 1., márc. 4., aug. 22.; *Reizner J.*: i. m. III. 407.; *Domonkos László*: Magyar művészek műkiállítása. Délm. 1913. márc. 7.; SzN 1914. áprl. 11.; *Némedy Gyula*: Szeged képzőművészete. Csongrád vármegye. Bp. 1931. III. Szeged. 84—91.; *Lyka Károly*: Magyar művészet Münchenben. 1867—1896. Bp. 1951. 72.

⁵² *Senex*: Egy szegedi művészcsalád. SzN 1912. aug. 18.

Vastagh Géza: Verekedő bikák. 1900. o. v. 147×238 cm. MFM

kóczi Ferenc lovasszobra is tőle származik.⁵³ Ez 1912-ben szintén Szegedre került és most a város egyik legimpozánsabb szobraként a püspöki-palota előtt áll. Mindkét szoborral éveken át (1904—1912) foglalkozott a helyi sajtó. Rákóczi-szobrával Vastagh elnyerte (1912) az Ipolyi-díjat. Művének modelljét 1911-ben, a római világiállításán szerepeltette. Ifj. Vastagh György születésének századik évfordulóján — 1968-ban —, a Mezőgazdasági Múzeum emlékkiállítását rendezett, melyet Szegeden is bemutattak.⁵⁴ A centenárium alkalmával az egyik itteni napilap emlékező sorok kíséretében eddig ismeretlen fényképet közölt le a Vastagh-családról.⁵⁵

*

Szeged régi művészete fejlődésének hosszú időkre visszanyúló nyomon követésekor Reizner Jánossal, a város történetének első historikusával együtt elmondhatjuk, hogy „...képzőművészeti tekintetben Szeged múltja nem oly sivár, aminőnek azt gondolnók. A művészetekért, a szépért Szeged régi polgárai is áldoztak és lelkesedtek: de a műemlékek mint a régi lakosság műérzékének tanújelei, a századok zivatarai alatt többnyire megsemmisültek. Néhány szórványos adatból is eléggé tájékozódhatunk a régi Szeged művészeti viszonyairól.”⁵⁶

Rövid, vázlatos áttekintésünkkel csupán vázolni kívántuk az elmúlt korok helyi művészetét, mintegy bevezetőül az 1879-es árvíz utáni Szeged képzőművészeti fejlődéséhez. Már kezdettől fogva jogosan felmerülhet az igény, hogy lokális művészetünk alakulásának számbavételekor, kíséreljünk rámutatni azokra a százlakra,

⁵³ SzN 1912. aug. 18.; *Bálint S.*: i. m. 96, 122.

⁵⁴ Ifj. Vastagh György emlékkiállítás. Katalógus. Bp. 1968. Bev.: *Csap Erzsébet*.

⁵⁵ *Polner Zoltán*: Száz éve született ifj. Vastagh György. Csongrád megyei Hírlap (a továbbiakban: Csm H) 1968. szept. 21.

⁵⁶ *Reizner. J.*: i. m. III. 405.

melyek helyi művészetünket a hazai festészet és szobrászat múlt század 70—80-as évéig terjedő országos állapotával műveken, mestereken, iskolákon keresztül összekötötte.

Az Árpád-kori Szent Dömötör tornyot téglaméretei és építési formája révén az ehhez hasonló aracsí templommal hozzák kapcsolhatók. A középkori „Szegedi Kőbárány” pedig — amint említettük — a honfoglalás kori fémművesség állatábrázolásaihoz, illetve a pécsi-román stílusú szobrásziskola műveihez kötődik. A város határain túli első lépést a XVI—XVII. században a helyi ötvösök tették meg, akik nemcsak az ország különböző városaiban, de — mint Szegedi Szegény (Zeggin) György — külföldön is híressé váltak. Helyi művészetünk száalai a „barokk-világ”-ban nem innen kifelé, hanem amint ezt a Mátyás-téri Alsóvárosi templom oltárképei és szobrai tükrözik, inkább az osztrák barokk mesterek művei „importálódnak” a Tisza-parti városba. Bár mellettük, mint Morvay András és Hogger János példája mutatja, más szegedi festők is eredményesen munkálkodnak. A XVIII. század végén Dugonics András és fivérének portróját még a budai Mertz Jánossal készítetik el, amely a helyi arcképfestészet akkori zsenge állapotára utal. De az építészet terén nem sokkal később már olyan mester működik Szegeden, mint Vedres István, aki a reformkori magyar építészek megbecsült sorába emelkedik.

Ha városunk múlt század közepi művészeti arculatát vizsgáljuk, azt tapasztalhatjuk, hogy ez az országos képzőművészeti állapotokat is tükrözve kialakuló jellegű volt. A város növekedésével összefüggő építészeti tevékenység jelentőségében Szegeden is maga mögött hagyta az 1800-as évek közepéig még szerényen megnyilatkozó helyi képzőművészetet.

A hazai festészet és szobrászat erőteljesebb kibontakozásának feltételei elsősorban a fővárosban teremtődtek meg Barabás Miklós, Borsos József, Dunaiszky Lőrinc, Ferenczy István és más neves mesterek működése által. A szegedi képzőművészet azonban — ha bármilyen szerényen is — de sajátos értékeivel hozzájárult nemzeti művészetünk gazdagításához és annak szerves részévé vált. A mindinkább szaporodó, egyházi, tanácsi és polgári megrendelők igényeit a külföldi vagy ismert fővárosi művészekon kívül, egyre biztatóbban az itteni kismesterek is kielégítik. A művészet társadalmi üggyé válását tükrözik azok a közadományok, melyeket egy-egy teret díszítő szobor felállítására ajánlott fel a város közönsége. A szabadságharc elbukása — mint szerte az országban — visszaveti a helyi művészeti életet. Lendületet az 1879-es árvízvet követő újjáépítés időszakában kap. Nemzeti művészetünk itteni megerősödéséhez — mint országszerte — a múlt század első felének kulturális, művészeti eredményei szolgáltattak alapot.

A XIX. század harmadik negyedében Szegeden tevékenykedő, illetve innen elszármazó Rákosi Nándor, Landau Alajos és id. Vastagh György már nem éltek vidéki elszigeteltségben, mint egykori helyi elődeik. Minden bizonnyal ismerték a kortársaiknak számító legkiemelkedőbb magyar festők, Than, Madarász, Székely, Lotz, valamint a Markó nyomdokain haladó romantikus tájábrázolók és Munkácsyhoz köthető népeletfestők alkotásait, melyek legalább annyira hatással lehettek rájuk, mint a bécsi és müncheni akadémia indítást adó stílusa. De összekötő szálakat jelentettek nemzeti művészetünkkel azok a Szegedre került — a város által rendelt — alkotások is, melyek Barabás Miklós, Than Mór, Jakobey Károly, Izsó Miklós, Huszár Adolf és más jeles művészek kezétől származtak. Mindez csak kezdete, termést ígérő talaja volt annak a nemzeti arculatú, immár fejletté váló helyi képzőművészeti kultúrának, amely Szeged árvíz utáni — 1879-et követő — rekonstrukciós korszakában bontakozott ki teljesen.

MUNKÁCSY „HONFOGLALÁS”-ÁRÓL*

Az alábbiakban szeretnők felidézni Munkácsy Mihály egykori szegedi tartózkodásának eseményeit és azt, hogyan került a „Honfoglalás” c. nagy színvázlata Szegedre. Munkácsynak Szegedhez való kapcsolata jóval túlhaladta az általános érdeklődés és a hivatalos, szerződésbeli összeköttetésének kereteit. Számára Szeged nem csupán megrendelőt jelentett, hanem érzelmileg őszintén meghatotta az a művészet iránti áldozatkészség, amellyel e vidéki magyar város a honalapítást megörökítő, s az országházba szánt művének hasonló változatát kívánta vele elkészíttetni. Munkácsy 1891. októberében járt Szegeden. Ekkor szerzett élményeihez és kutató munkájához kötődik életművének két jelentős alkotása: a „Honfoglalás” alakjainak megformálása és a szocialista tartalmú „Sztrájk” c. képének koncepcionális kialakítása.

Munkácsyval Szeged közönsége 1882 márciusában „találkozott” először. E képletes ismerkedés úgy történt, hogy egy budapesti műkereskedő az itteni „Régi Hungária Szálló”-ban szobát bérelt és ebben mutatta be Munkácsy „Búsuló betyár” című festményét. A kiállított mű sikere nemcsak a tárlat meghosszabbítására ösztönözte a kereskedőt, hanem, hogy megszerezze és egyidejűleg bemutassa a mester „Krisztus Pilátus előtt” c. alkotásának „fény-nyomatú képét” is. A Szegeden alig egy hétnél tovább tartó alkalmi tárlatnak több mint 1600 látogatója volt.¹

Munkácsy és a szegediek másodszori „valóságos” találkozása kilenc évvel később, 1891 őszén történt. Ezúttal a művész az élelmes fővárosi üzletember nélkül, személyesen jött el hozzánk. Mielőtt a látogatásával kapcsolatos eseményekre rátérnénk, meg kell emlékeznünk egy epizódról, amely Munkácsy 1890 októberi magyarországi útjához kötődik. A feleségével hazatérő mester többek között egy aradi szoborleplezési ünnepségen vett részt és sógornője, valamint rokona, Koós Ede társaságában megtekintette az ott rendezett kéпкиállítást is. Az Aradon időző Munkácsyt két szegedi művészjelölt, Kiss Sándor és Tóth Molnár Ferenc kereste fel, és bemutatták festményeiket. A mester kivált Tóth Molnár munkáit tartotta figyelemre méltónak, és bízta a fiatalembert, hogy képeztesse magát tovább.²

Az aradi tartózkodás alkalmából a Szegedi Napló megemlíti, hogy Szolnokon amíg a vonat állott, az átutazó művész a pályaudvaron egy báránybőr süveges parasztot látott. A különös alakú süveg annyira megtetszett neki, hogy három forintért megvette a jó vásárnak örvendő paraszttól.³ Minden bizonnyal ez egyike volt

* E könyv szerzőjének Munkácsy „Honfoglalás-áról” szóló dolgozata megjelent a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964–65. évi kötetében, valamint a Csongrád megyei Múzeumok Füzetei 5. számaként. Szeged, 1966.

¹ Munkácsy „Búsuló betyár” c. képe Szegeden. SzH 1892. márc. 17., márc. 22.

² Szegedi festők Munkácsy előtt. SzN 1890. okt. 6., okt. 7.

³ Munkácsy báránybőr süvege. SzN 1891. ápr. 28.

Munkácsy Mihály : „Honfoglalás” (nagy színvázlat), 1892—93. o. v. 214×625,5 cm MFM

Munkácsy Mihály: „Honfoglalás”
(nagy színvázlat) részlet.

Munkácsy Mihály: „Honfoglalás”
(nagy színvázlat), részlet

azoknak az epizódoknak, ahogyan Munkácsy a „Honfoglalás”-hoz oly sok ruházati kelléket összegyűjtött szorgos buzgalommal.

1890 decemberében Munkácsy a „Honfoglalás” kompozícióját több rajzon és kisebb színvázlaton keresztül véglegesen kialakította. Mielőtt nagy festményéhez hozzáfekedett volna, egész sereg anyagot és korabeli tárgyat gyűjtött össze, hogy a honfoglaláskori magyar és szláv viseletre és fegyverzetre vonatkozó régészeti dokumentumok alapján hitelesen ábrázolja szereplőit. Neves budapesti archeológusoktól, történészektől kért és kapott ez ügyben szakmai támogatást. Itt említjük meg Kacziány Ödön szegedi festőművésszel való kapcsolatát is. Munkácsynak tudomá-

sára jutott, hogy az Erdélyből származó Kacziány készítette az ott élő székelyekről rajzokat, tanulmányokat. Munkácsy levélben kérte Kacziányt, hogy engedje át neki e tanulmányfejeket. De megbízta azzal is, hogy a szegedi múzeumban őrzött honfoglaláskori leleteket — kengyelvasakat és szablyákat rajzolja le számára. Kacziány Munkácsy kívánságát szívesen teljesítette, sőt még néhány alsóvárosi parasztról készített vázlatát is elküldte a neves mesternek.⁴

Az itthonról kapott régészeti, néprajzi és egyéb adatok azonban nem elégtették ki a művészt. 1891 áprilisában az a hír járta, hogy Munkácsy „...szeptemberben Magyarországra utazik, mint mondja, egy kis magyar levegővel akarja inspiráltatni magát a munkához. Terve különben a Tisza mellékéről tiszta magyar típusú modelleket vinni Párizsba.”⁵ Valóban ez év őszén, október első napjaiban — miután a nagy történelmi kép megfestéséhez Neuilly-ben külön műtermet építtetett — hazai tanulmányútra indult. Előbb Budapesten töltött bizonyos időt, majd Szentesre látogatott, ahol rokonánál, Zsilinszky Mihály akkori főispánnál szállt meg. Innen utazgatott ki egy vele érkező Ecsy nevű fényképésszel „modellezésre”, a környékbeli falvak parasztjai közé.⁶ Ám még bent a városban, Szentesen is talált modellnek való alföldi parasztokat. „Világhírű festőművész, hazánk fia — írja egy szentesi lap —, a vármegyeház udvarán pénteken és szombaton számos, leginkább a munkásosztályhoz tartozó egyénről vett egyes, kisebb és nagyobb csoportú felvételeket. Itt többek között modellül szolgált a nagy művésznak egy 87 éves öreg ember is, aki ősi szokás szerint még ma is befonva viseli hosszúra növesztett haját.”⁷ A mester ott tartózkodásához kapcsolódik az is, hogy közbenjárására Jósa László tehetséges fiatal szentesi festőt fölvettek a Benczur mesteriskolába állami ösztöndíjas növendékként.⁸ Munkácsy Szentesről rövid időre a szomszédos Csongrádra és Szegvára is elutazott, ahol szintén sikerült az őt érdeklődőkről fényképet készíttetnie.

Munkácsy úgy gondolta, hogy Csongrád megyei útja során pár napra Szegedre is ellátogat és felkeresi itteni rokonait. Érkezését a Tisza-parti városban október 12-re várták. Az állomáshoz vezető utcákon lelkes tömeg hullámzott, de a művész közbejött elfoglaltsága miatt ekkor nem érkezett meg.⁹ Csak tizenhárom nappal később, erdélyi útja után, október 25-én lett Szeged vendége. Amikor a délutáni gyorsvonat a pályaudvarra berobogott, hatalmas éljenzéssel fogadták. Munkácsy és az őt hivatalosan kísérő Tisza Lajos az utolsó kocsiban ültek. Velük jött Szegedre Ivánkovits János és Novák József helyi országgyűlési képviselők társaságában Mikszáth Kálmán is.

Tisza Lajost a város polgármestere köszöntötte, Munkácsyt pedig rokonai, Kelen István ügyvéd és Reök Iván főmérnök fogadták, akik az ünnepélyes aktus után családi körükbe vitték.¹⁰ A késő délutáni órákban sétálgattak a Stefánia-parkban, majd az új Kaszinóba mentek, ahol Munkácsy megtekintette s elismerőleg nyilatkozott — a már említett szegedi művésznövendék —, Tóth Molnár Ferenc ide készült képéről. Sőt a tanulmányait Münchenben folytatni kívánó fiatalembernek megígérte, hogy pártfogolja.¹¹ Este a színházban a vendég tiszteletére díszelőadást tartottak. Előadás után a mestert az utcán várakozó szegedi ifjúság lelkesen megéljenzette. Végül is az érkezés napját a Reök család által rendezett vacsora zárta le.

⁴ Szegedi tanulmányfejek Munkácsynál. SzN 1891. jan. 27.

⁵ Munkácsy Mihály itthon. SzN 1891. áprl. 28.

⁶ Munkácsy Mihály a szomszédban. SzH 1891. okt. 10.

⁷ Munkácsy nem jött. SzH 1891. okt. 13.

⁸ Munkácsy pártfogoltja. SzN 1891. okt. 29.

⁹ Miért nem jött meg Munkácsy Mihály? SzN 1891. okt. 13.

¹⁰ Munkácsy Szegeden. SzH 1891. okt. 25.; Szeged város vendégei. SzN 1891. okt. 25.

¹¹ Egy szegedi festő Munkácsy előtt. SzH 1891. okt. 25.; SzN 1891. okt. 25.

Munkácsy Mihály: Sztrájk (vázlat), 1895 k. o. fa. 71×116 cm. Mgt

Munkácsy szegedi tartózkodásának művészettörténeti szempontból jelentős volt itteni színházi látogatása. Szigligeti Ede és Balázs Sándor: „A sztrájk” c. népszínműve nagy hatással volt rá. Tetszésének azzal adott kifejezést, hogy a felvonás szünetében a színpadon felkereste és üdvözölte a kitűnően játszó helyi társulatot.¹² Minden bizonnyal állíthatjuk, hogy a színdarab hatása alatt festette meg négy év múlva, 1895-ben munkásmozgalmi témájú művét, a „Sztrájk”-ot.¹³ Ebből a valószínűleg látszó gondolatból indult ki Katona Imre, aki a Művészet 1962 augusztusi számában megjelent cikkében elemző módon foglalkozott a magyar sztrájkábrázolások genetikai és megjelenítésbeli összefüggéseivel. Az általunk közölt, de addig figyelemre nem méltatott alapvető felismerésű adat kapcsán bebizonyította, hogy Munkácsy „Sztrájk”-jának keletkezési motívumai valóban a művész által Szegeden látott Szigligeti — Balázs féle színműben kereshetők.

Katona szerint „...bizonyos, hogy a darab különös erővel ragadta meg Munkácsyt és lenyűgöző hatása alól még évek múltán sem tudott megszabadulni... Hogy mennyire a darab hatása alá került, arról a kép első pillanatra szembetűnő teatrális hatása is tanúskodik... A hely, ahol a kép cselekménye zajlik: szabályos színpad, díszletekkel. Az alakok a történet, a dráma szereplői. Ezt a benyomást csak megerősíti a kompozíció és a darab rendező példányának összevetése... A helyszínrajz szerint a színtér háttérének jobb oldali részén, „kék zárt szoba., található, ugyan úgy, mint Munkácsy képén. A kocsma helyiség berendezése is pontosan megegyezik a képen ábrázolt helyiséggel: a rendező-példányon feltüntetett, kisebb asztal ugyanúgy megtalálható a képen, mint a vázlatrajzra berajzolt nagyobb asztal a körülötte elhelyezett

¹² Munkácsy a színpadon. SzH 1891. okt. 27.

¹³ *Szelesi Zoltán: Adatok Szeged XIX. századi képzőművészetéhez.* — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1957. Szeged, 1957. 196.

nyolc székkel. Maga az ábrázolt jelenet is számos egyezést mutat a dráma különböző jeleneteivel. A nagyobb asztalon álló, patetikus mozdulatú agitátor minden bizonynyal a darab Anselm-ja, aki a drámában erős németes akcentussal beszél és igyekszik társait rávenni arra, hogy lépjenek sztrájkba... Munkácsy, ha szerepeltet is olyanokat, akik csak a dráma későbbi jelenetében lépnek fel, az első felvonás változás előtti, utolsó jelenetét ábrázolja, amikor a betóduló munkások véglegesen elhatározzák, hogy mindnyájan sztrájkba lépnek, ha a gyáros nem teljesíti követeléseiket... Alig hihető, hogy Munkácsy — akit közben a „Honfoglalás” c. képének alkotása foglalkoztatott — évek múltán is ennyire pontosan emlékezett volna az 1891 októberében Szegeden látott drámára, annak szereplőire, díszleteire és jelmezeire... Éppen ezért feltételezhető, hogy Munkácsy különböző segédeszközök segítségével tudta megőrizni és felidézni emlékeit a darabról. Gondolhatnánk arra is, hogy friss benyomásairól vázlatokat készített, de valószínűbb ennél, hogy rendezőpéldány, vagy fényképfelvételek alapján rekonstruálta később a drámát és szereplőit.”¹⁴

Katona Imre cikkéből hosszabban idéztünk, mert szükségesnek tartottuk, hogy a „Sztrájk” kompozíciójának eredetét az ő kutatásai nyomán részletesen ismertesük. Bár apróságnak látszik, nem valószínűtlen, hogy Munkácsy a díszletekről és a neki érdekesebb jelenetekről előadás közben rögtönzött vázlatokat készített. Az eseményről szóló akkori újságbeszámoló szerint a művész mélyen a páholy belsejébe húzódott és innen figyelte az előadást.¹⁵ Persze ez azzal is magyarázható, hogy a közönség ünneplése elől vonult vissza. Az is tény, hogy a hivatalos személyek, élükön Tisza Lajossal nem az ő páholyában ültek, tehát figyelmét nem kellett megosztania, s érdeklődését a látottaknak szentelhette. Katona felhossa, hogy „...Munkácsy szegedi látogatása, az ünnepeken való részvétele, valamint esti színházi látogatásai — melyek során a Balázs-drámát is végignézte — általában ismereteseek, hiszen nemcsak a két tekintélyes napilap, — a Szegedi Napló és a Szegedi Hiradó — közölt róluk terjedelmes tudósítást, hanem a pesti napi- és hetilapok is. Hogy e tényre a kutatók mégsem figyeltek fel mindeddig, többek között annak is tulajdonítható, hogy Munkácsy munkástárgyú képeinek — köztük a „Sztrájk”-nak — keletkezését a művész franciaországi munkásmozgalmi kapcsolataival bebizonyítottak vélték, s nem gondoltak arra, hogy a közvetlen indítékokat egy Szegeden látott magyar népszínműtől, Balázs darabjából merítette.”¹⁶

Katona Imre „Munkácsy Sztrájk-ja” c. tanulmányával Aradi Nóra „A szocialista képzőművészet története” c. könyvében foglalkozott és megerősítette, illetve kiegészítette Katona e témához kapcsolódó fejtegetéseit. „Valószínűnek látszik az adat helyessége — jegyzi meg Aradi —, mely szerint a „Sztrájk” megfestése összefüggésbe hozható Szigligeti Ede hasonló című drámájának szegedi bemutatásával... A műalkotás szempontjából persze mellékes, hogy mi volt az indító inspiráció. A színűre ennyire intenzíven reagáló festő magában hordozta a fogékonyság lehetőségét: a színpadon közvetített cselekménynek valószínűleg közvetlen — magyarországi és még inkább párizsi — élménnyel kellett benne találkoznia.”¹⁷

1891 október 26-án, míg Munkácsy Szegeden tartózkodott, két jelentékeny „közalkotás,” a Felsőtanynai központ és a Belvárosi Kaszinó avatóünnepsége is meg-

¹⁴ Katona Imre: Munkácsy „Sztrájk”-ja. — Művészet, 1962. VIII. 8—10. E témával foglalkozik még Katona I.: „Munkácsy „Sztrájk”-jának La Malou-i vázlata” c. dolgozata. — Művészettörténeti Értesítő, 1964. 4. sz. 279—283.

¹⁵ Munkácsy a színpadon. SzH 1891. okt. 27.

¹⁶ Katona I.: i. m.

¹⁷ Aradi Nóra: A szocialista képzőművészet története. Magyarország és Európa. Corvina, 1970. 47—48.

történt. Mindkettő nevezetes esemény volt, az utóbbi az urak, az előbbi a parasztok számára. Ezzel a szegedi tanyavilágban félszázados törekvés valósult meg. A létrehozott ún. „Kultúrközpont,” a város külterületein lakó pusztaiaknak az iskolát, az egészségügyi ellátás és a közbiztonság helyi megszervezését jelentette, ugyanakkor templomot és temetőt is kaptak a környékeliek. A török uralom alatt elnéptelenedett s kietlenné vált Szeged környéki pusztaságok csak lassan települtek be újra, s az egykori „kapitányságok” század végére felszaporodott népe örömmel fogadta a kulturáltabb életkörülmények megteremtését.

A Felsőtanyai Központ átadási ünnepségére Szegedről különvonat vitte a városi vendégeket, élükön Tisza Lajossal és Munkácsyval. A vonat a balástyai őrháznál állt meg, ahol az érkező előkelőségeket és tisztviselőket lovasbandérium és a tanyák ideseregülő népe fogadta. A társaság ezután kocsikon, dobpergés és trombitaszó mellett a félóránnyira levő központi telepre hajtatott. Itt mintegy 8—10 ezres tömeg fogadta és üdvözölte őket. A hivatalos épületek átadása és az új kápolna felszentelése után kezdődött a városiak és tanyaiak ebédrel-táncsal egybekötött közös szórakozása. Munkácsy itt ismert meg néhány olyan idevaló parasztot, akik a „Honfoglalás” népi alakjainak modelljei lettek. Erről a kirándulásról később, Munkácsy halálakor Mikszáth Kálmán írt cikket. Élvezetes tárcájában olvashatjuk, hogy „...ki volt adva a rendelet a pusztai kapitányoknak, hogy ami jóképű férfinép vagyon köröskörül, két mérföldnyire a báránycimerű város tanyájától, az mind ott legyen, de az öregje is... Összesereglettek a férfiak. Gyönyörű típusok akadtak: ős-arcok, szőrrel benőve egészen a szemig, csontos, körteképű kunok, laposfejű tatárok, keresztbe vágott szemmel, nyomott, pogácsaképű besenyők, széles, girbe-gurba fiziognómiájú, zömök termetű magyarok, apró, mélyen bentülő szemekkel... A fotografus ott volt velük s rögtön lekapt, amelyik megtetszett a nagy művésznek.”¹⁸

A szép számban összegyűlt parasztiatlalással alkalma nyílt hosszán el is beszélgetni Munkácsynak. Érdeklődéssel kérdezte őket szokásaikról és népviseletükről. A tanyaiak közül különösen Barna János, öreg juhász tetszett meg neki, akiről több felvételt csináltatott. Ugyanekkor lefényképeztetett néhány legény- és leánycsoportot, akiknek képeit a Vasárnapi Újság is leközölte. Az országosan népszerű lap a felsőközponti ünnepséget hosszú cikkben méltatta, s befejező soraiban hangsúlyozza, hogy „...kiválóbban érdekessé válik ez ünnepély az által, hogy épp ott folyt le, ahol már ezer év előtt Pusztaszeren, a vezérek vérszerződésekor a magyar tábor tanyáztatott.”¹⁹

Munkácsy hazai tanulmányútjának az volt a célja, hogy készülő történelmi képehez, a „Honfoglalás”-hoz felkutassa Árpád népének utódait. Híres orosz kortársa, Rjepin is ellátogatott Ukrajnába a „Zaporozsei kozákok” megfestése előtt, hogy kiválassza alkotása elhíhető erejű hőseinek modelljeit a kozákok századokon át ott élő leszármazottaiból.

A tanyai kultur-központ „felszentelése” után a társaság este a Szegedi Belvárosi Kaszinó új otthont avató ünnepségén vett részt. Itt ismerkedett meg Munkácsy Szeles Olgával, a fiatal mongolos arcú szegedi lánnyal, akit lerajzolt és fényképet is kért tőle. Ő lett a „Honfoglalás” egyik nőalakja, a vezéri sátor előtt álló asszony, aki gyermekét a magasba tartja. Munkácsy századvégi modellje 1965-ben, kilencvenkét

¹⁸ Mikszáth Kálmán: Férfinézőben. SzN 1900. máj. 5.

¹⁹ Kovács János: A szegedi tanyák ünnepe. Vasárnapi Újság. 1891. 47. sz. 768—771. — Munkácsy egykori felsőtanyai látogatása ma is él a balástyai nép emlékezetében. Jól kifejezi ezt, hogy a község új iskoláját a nagy magyar festőről nevezték el. Délm. 1964. nov. 28.

éves korában hunyt el. Özv. Kopasz Istvánné Szeles Olgának felejthetetlen emlék maradt találkozása a nagy festővel.²⁰

A Belvárosi Kaszinó díszvacsoráján Munkácsy is felszólalt: „...Nekem, mondá, napokig kellett utaznom Párizsból a pusztára, hogy ihletet szerezzek. De a pusztáról a civilizáció központjába mindössze egy félórát, mert Szeged igazán kulturális központ.”²¹ Befejezésül megköszönte „...azon kedves fogadtatást, melyben őt, a művészet szerény ápolóját részesíti Szeged, melynek boldogságot kíván.”²² Ha a korabeli helyi lapok Munkácsyval kapcsolatos híradásait gondosan figyelemmel kísérjük, akkor meg kell említenünk azt az epizódot is, amikor a mester szegedi rokonai és Tisza gróf társaságában felkereste Letzter és Keglovich neves fényképész műtermét. A városban. Itt magáról és kísérőiről felvételeket csináltatott. Az újság azt írja, hogy ez „...annál följegyzésre méltóbb, mivel a nagy művész — a saját mondása szerint — nagyon ritkán adta rá fejét arra, hogy lefotografáltassa magát. Kevés arcképe is van forgalomban. Jobbára azok is másolatok, mint ezt ma megjegyezte.”²³ Az ekkor készült felvételek egyikét: Munkácsy és Tisza Lajos közös mellképét a Vasárnapi Újság közölte le.²⁴

Munkácsy ihletet adó benyomásokkal 1891 október 27-én utazott vissza Budapestre. A mester örömmel beszélt itteni tartózkodásáról és megígérte, hogy máskor is ellátogat Szegedre.²⁵

Úgy véljük, hogy Munkácsy a Tisza-parti városban emberi és művészi szempontból egyaránt értékes benyomásokat szerzett. Gondoljunk csak adatgyűjtő tevékenységére: megtekintette a szegedi múzeum régészeti gyűjteményének honfoglaláskori leleteit, gyűjtött néprajzi vonatkozású tárgyakat. Megismerte az Alföld e részének jellegzetes táji arculatát, antropológiai vizsgálatát végzett a környék típusairól, de megismerhette a délmagyarországi pásztorok, halászok és földművesek hagyományokat őrző gondolkodásmódját is. Munkácsy hazai tanulmányútja, — ezen belül szegedi és Csongrád megyei tartózkodása — bármilyen rövid volt, élményei inspiratív, feltöltő hatásúnak mondhatók. Nagyban segítette ez őt a „Honfoglalás” részleteiben való megoldásához és képének végleges kialakításához.

Munkácsy szegedi kapcsolataival és a „Honfoglalás” nagy színvázlatának idekerülési körülményeivel foglalkozva nem térünk ki a festmény kompozíciójának elemzésére, sem mondanivalójának tartalmi, eszei részletezésére, hiszen Végvári Lajos Munkácsy monográfiája,²⁶ és Bényi László „Honfoglalás”-ról írott, adatokban és megállapításokban egyaránt gazdag cikke kimerítően és világosan elvégezte

²⁰ Az esetet özv. Kopasz Istvánné — Kopasz Márta szegedi grafikusnő édesanyjának — közléséből tudjuk. Leánykori neve — *Szeles Olga* — szerepel a Szegedi Belvárosi Kaszinó avató-estjén résztvett nők felsorolásában. — SzN 1891. okt. 27.; *Szelesi Zoltán*: Hogy „vonult be” Kopasz néni a művészettörténetbe? Szegedi Tükör. 1954. /55. dec. — jan.; *Szelesi Zoltán*: Munkácsy modelljei. Tiszatáj, 1958. jan.; Munkácsy egykori — azóta elhunyt — modelljét meginterjúvolta a Nők Lapja. *Galsai Pongrác*: Lány a sátor előtt. Nők Lapja, 1965. 2. sz. 5.

²¹ Emlékezések a nemzet nagy halottjának szegedi tartózkodásáról. SzH 1900. máj. 4.

²² A kaszinó ünnepe. SzN 1891. okt. 27. — Talán feltűnőnek hat, hogy Munkácsy pár mondatos köszönő-sorait két — időben egymástól jóval később megjelenő — újságból idéztük. Erre nemcsak az értelemszerűség késztetett bennünket, hanem hogy ennek kapcsán megemlítsük azt is, hogy e kis ünnepi beszédet állítólag Mikszáth sugalmazta Munkácsynak, aki teljesen indiszponálva érezte magát ekkor a legkisebb szereplésre is. Egyébként Mikszáth szerint (lásd az i. m.) Munkácsyn az idegbetegség kezdeti jelei már megmutatkoztak.

²³ Munkácsy a fényképész előtt. SzN. 1891. okt. 27.

²⁴ *Kovács J.*: i. m. 769.

²⁵ Távozó vendégeink. SzN 1891. okt. 27.; SzH 1900. máj. 4.

²⁶ *Végvári Lajos*: Munkácsy Mihály élete és művei. Bp. 1958. 231—238.

ezt a munkát.²⁷ A mi célunk, hogy bemutassuk mindazt, ami Munkácsyval szóban-forgó képével és Szegeddel kapcsolatban kimutatható.

Magyarországi tanulmányútjáról Munkácsy 1891 október végén tért vissza Párizsba, „...s októbertől ápriliséig egyfolytában dolgozva a kép kartonját és végleges tervét elkészítette.”²⁸ E nagyméretű szénvázlata később Szegedre került. Kartonja alapján kezdett terjedelmes vásznának megfestéséhez, ezért ennek jelentőségére ki kell térnünk.

Tulajdonképpen e kompozíciós szénrajzán²⁹ sikerült eddigi elképzeléseit összefoglalnia. Művének tartalmi és formai vonatkozásai ezen kristályosodtak ki. Az eddigi kisebb szénvázlatain csak alakította a témát, s figurái jelzesszerűen voltak ábrázolva. Nagy szénvázlatán viszont az alakokat jellegzetes típusokká fejlesztette. Ezzel egyidejűleg képének tömegeit szerkezetileg csoportosította, így a megjelenítés hatásosabbá és nagyszabásúbbá vált. A szénvázlat felépítésileg általában egyezik a befejezett festménnyel, némi eltérés azonban megfigyelhető közöttük. A háttérben lévő kisebb alakok száma pl. jóval kevesebb a vázlaton. Az Árpád mögötti előkelőségek társasága sem oly tömbszerűen zárt hatású, mint a festményen. A szénrajzon a vezéri sátor helyett egy domb magaslik, s ennek tetején — eléggé halványan — álló vagy lovon ülő harcosokat s néhány fatörzset látni. A festmény bal oldalán a tömeg mögött hiányzik egy, a vázlaton meglévő magas fa, amelyre viszont a kompozíció kiegyensúlyozottsága miatt szükség volna. Szerkezetileg és eszmileg eléggé lényeges, hogy a hódolók köréből hiányzik az Árpád előtt mélyen meghajló, karjait szétáramító követ alakja. Megfigyelhető, hogy ennek az alaknak pontos elhelyezése, — vagy éppen mellőzése — Munkácsynak sok gondot okozott, mert felvázolását két helyen is eredménytelenül kísérelte meg. Összbenyomásként megállapíthatjuk, hogy a szegedi nagy szénvázlat levegősebb, áttekinthetőbb, ennél fogva nyugodtabb hatású, mint az erről készült, de elrészletezett, stafázsszerű alakokkal, fegyverekkel, zászlókkal zsúfolttá tett alkotás.

Mint tudjuk, Munkácsy megfeszített erővel dolgozott a „Honfoglalás”-on, melyet végülis egyre súlyosbodó betegségével küzködve, 1893 tavaszán fejezett be. A majdnem teljesen kész műről a szegedi lapok is hírt adtak.³⁰ A festményt méltató sorokon kívül azonban hangot kapott az az ellentét is, mely a kép felsőházi ülésteremben való elhelyezése miatt Tisza Lajos és az Országházat tervező Steindl Imre között támadt.³¹ A vitát a helyi újságok is a kettejük esztétikai nézeteltéréseivel magyarázták, pedig emögött politikai tendencia volt. Munkácsy a kész képet 1893 májusában bemutatta a párizsi Szalonban is — Rákosi Jenő küldött róla tudósítást. Helyi vonatkozásban a „Honfoglalás”-t — a kép Budapestre kerülésekor — Bartos Fülöp méltatta, aki nemcsak a Szegedi Híradóban megjelent cikkében, hanem a Dugonics Társaságban tartott előadása alkalmával is részletesen elemezte és hangsúlyozta a festmény eszmei és művészi érdemeit.³² Munkácsy alkotását azonban mind a francia, mind a hazai kritika általában elmarasztalta. A bíráló politikai szempontból a honfoglalók és a behódolók közötti megkülönböztetést, hangsúlyozottan a magyarok javára, sovínisztának tartotta. Művészileg pedig azt a törekvést kifogásolták,

²⁷ *Bényi László*: A „Honfoglalás” a Múcsarnokban. Szabad Művészet. 1952. 9. sz. 410—413.

²⁸ *Végyvári L.*: i. m. 233.

²⁹ „Honfoglalás”. Nagy kompozíciós vázlat. Párizs, 1892. Szénrajz, papírlapokon, melyek egymáshoz vannak illesztve és vászonra ragasztva. 196×600 cm. Jelzés nélkül. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Adomány, 1897. M. M.-nétől. Ltsz.: 50 548.

³⁰ Munkácsy Honfoglalás-a közel van a befejezéshez. SzH 1893. márc. 3.

³¹ Munkácsy képe az országházban. SzN 1893. márc. 23.; A „Honfoglalás” veszedelme. SzH 1893. márc. 23.

³² *Bartos Fülöp*: Munkácsy Honfoglalás. SzH 1894. márc. 25.

hogy a nagyméretű történelmi képet nem a várt hagyományos módon oldotta meg, hanem az impresszionizmus eredményeit próbálta — ám sikertelenül — alkalmazni. Festményével maga a mester is elégedetlen volt: „...helyes megoldást kereső türelmetlenségében még nagy művének kiállítása alatt készítette el azt a vázlatot, amely a szegedi múzeumba került.”³³

Ha alaposabban tanulmányozzuk a „Honfoglalás”-t és a vázlatot, megállapíthatjuk, hogy a Szegedre került nagy színvázlaton Munkácsy sikerebben valósította meg elképzeléseit, mint a véglegesnek szánt parlamenti képen. Ezzel kapcsolatban 1893 júniusában Munkácsy egyik levelében ezt írja: „La Malou-ból visszatérve a nagy vázlaton megtettem minden változtatást, éspedig azt hiszem igen előnyösen, amit már a nagy képen is konstatáltam, mert a szemle után rögtön átvittem az atelierbe (megjegyzendő, hogy midőn az atelierben abban a világításban, melyben elkészült megláttam, egy pillanatra kételkedtem, hogy vajon érdemes-e hozzájárulni, de midőn az átdolgozott vázlatot mellé állítottam, mindjárt meggyőződtem róla, hogy igazam van). Rögtön hozzá is fogtam és néhány nap alatt úgyszólván az egész képet áthangoltam, de az írtózatosságot miatt abba kellett hagynom.”³⁴ Munkácsy 1893 decemberéig, képeinek szignálásáig mindent elkövetett, hogy fő művének tekintett alkotásán a szükséges változásokat megtegye, azonban időközben elhatalmasodó idegbaja miatt a „Honfoglalás”-on lényeges korrekciókat nem volt képes végrehajtani.

„A Honfoglalás — Végvári szerint — nem sokban tér el a szegedi vázlattól, amely maga is tekintélyes méretű.³⁵ A lényeges különbség a két változat között az, hogy a nagyméretűn a természeti részek, a tájképi elemek nagyobb hangsúlyt kapnak, s ennek következtében a kolorit élénkebbé vált... Munkácsy inkább a részletekben gazdagította a festményt: növelte a figurák számát, nagy gondnal ábrázolta az öltözeteket és az eszközöket. Lényeges a változás az Árpád környezetének arctípusainál. A szegedi vázlaton típuskutató körútja alkalmával készített fotográfiák eredményeit használta fel, a budapestin akkori magyar arisztokraták és közéleti személyiségek arcvonásait is megörökítette. Ez a változtatás túlságosan nagy engedmény volt mert míg a szegedi változaton a környezet figurái, éppen általánosított jellegüknel fogva, nem vetélkednek Árpád alakjával, addig a budapesti képen ez a szerencsésebb összehatás, a portrészertű egyénítés következtében feloldódik, s megszünteti a figyelem koncentrációját a fő alakra. Aminek további kompozíciós kihatása is van, — a bal oldal tömege nem képes kiegyensúlyozni a jobb oldalt. A kompozíció másik hibája a túlságosan sok alak ...oly annyira, hogy a középen álló követeket legszívesebben elhagyná a néző.”³⁶

*

Az alábbiakban a „Honfoglalás” nagy olajvázlatának és szénvázlatának Szegedre kerüléséről emlékezünk meg.

Az ezredévi ünnepségekre készülő város Vágó Pál nagyméretű szegedi árvízképét rendelte meg. Ez alkalomból kívánták Munkácsy „Honfoglalás” c. képe nagyszínvázlatának megszerzésével is a szegedi kultúrpalota szépművészeti gyűjteményét gyarapítani.

³³ Bényi L.: i. m. 413.

³⁴ Farkas Zoltán: Munkácsy Mihály válogatott levelei. Bp. 1952. 185.

³⁵ „Honfoglalás”. Nagy színvázlat. Párizs, 1892—93. olajfestmény, vászon, 216×625,5 cm: Jelzés nélkül. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Vétel, 1895. 21 000 Ft. M. M.-tól. Ltsz.: 50 549.

³⁶ Végvári L.: i. m. 237.

Reizner János szegedi könyvtár és múzeumigazgató a Somogyi Könyvtár Bizottság 1895 október 10-i ülésén azt javasolta, hogy a város vásárolja meg Munkácsy „Honfoglalás”-ának nagyméretű olajvázlatát. Reizner lelkes szavai szerint: „...e kép megszerzésében Szegedet egy városnak sem szabad felülmúlnia. Ha a képet kidolgozottan a hozzátartozó többi kisebb vázlattal együtt megszerezhetnénk, képzőművészeti csarnokunk oly kiváló színvonalra emelkedhetnék, amit más esetben soha, talán soha sem érhetnénk el.”³⁷ Reizner indítványát a városi hatóság elfogadta, s a közgyűlés döntő szótöbbséggel elhatározta, hogy a „Honfoglalás” nagy színvázlatáért 25 000 forint tiszteletdíjat fizet.³⁸ Vásárlási szándékáról a tanács értesítette a mestert, aki levélben közölte, hogy a város feltételeinek megfelelően hajlandó átengedni a jelzett vázlatot.³⁹ December vége felé a belügyminiszter is jóváhagyta a kép megvásárlására vonatkozó közgyűlési határozatot, s ugyanakkor néhány tanácsbelinek a megvétel elleni felterjesztését elutasította.⁴⁰ 1896 februárjában megtörtént a város és Munkácsy közötti megállapodás. Az egyik itteni napilap szerint Munkácsyt „...Szeged áldozatkészsége művészete iránt rendkívül meghatotta, elannyira, hogy a mester ki is jelenti, miszerint a vázlatot nagy gonddal át fogja festeni.”⁴¹ Ennek megfelelően Munkácsy a városhoz intézett levelében⁴² kötelezte magát, hogy a „Honfoglalás” nagy színvázlatát kidolgozza és az érte felajánlott tiszteletdíjat elfogadja, s a képet 1897 május 1-én Szegednek átadja. A vásárlás pénzértéke szokatlanul nagy

³⁷ SzN 1895. okt. 13.

³⁸ Városi közgyűlés. SzH 1895. nov. 22.

³⁹ Munkácsy alábbi levelének szövegét (melyben értesíti a szegedi törvényhatósági bizottságot, hogy hajlandó átengedni a Honfoglalás vázlatát) elsőként az 1950-ben a Szegedi Múzeumban rendezett képzőművészeti kiállítás katalógusa közölte.

„Vonatkozással Szeged szabad királyi város köztörvényhatósági bizottsága mellékelt határozatára, mely szerint elhatározta azt, hogy Honfoglalás című képemnek birtokomban és tulajdonomban lévő nagyobb méretű vázlatát (maquette) általam kidolgoztatni s a fenti közgyűlési határozatban kitett összegért és törlesztési mód mellett képtára számára örökáron tulajdonául megszerezni; ezennel a saját részemről kijelentem, miszerint a jelzett vázlatot a fenti közgyűlési határozatban kitett általános feltételek alatt kidolgozni s azt Szeged város tulajdonába bocsátani és ez értelemben a részletes feltételek megállapítása végett magamat a város tanácsával — annak felhívására — érintkezésbe tenni kész vagyok.”

Mint tanúk:

Karl Eugen Schmidt.

Munkácsy Mihály

⁴⁰ Szeged Munkácsy képe és a miniszter. SzN 1895. dec. 22.

⁴¹ SzN 1896. jan. 1.

⁴² Munkácsy alábbi levelét a Szegedi Állami Levéltár, a tanácsi iratok: 21 932/1901. sz. alatt őrzi.

„Tekintetes h. Polgármester Úr!

Hivatkozással f. évi február hó 24-én kelt nagybecsű levelére van szerencsém kinyilatkoztatni, hogy az abban foglalt megbízást elfogadom, ennek kapcsán:

1. Kötelezem magamat, hogy a Szegeden épülő közművelődési palota számára a birtokomban lévő az állandó Országház számára festett, Árpád honfoglalása című képnek általam festett nagy vázlatát (maquette), melynek mérete ráma nélkül, hosszában: 625,5 cm, magasságban: 216 cm, kidolgozom, s azt Szeged város birtokába és tulajdonába bocsájtom.
2. Kötelezem magamat, hogy ezen kidolgozott képet ráma nélkül, de felfeszítve, 1897-ik évi május hó 1-én, magam vagy megbízottam közvetítésével Szegednek átadom.
3. Az ezen festményért, a Szeged város által felajánlott, s részemre biztosított művészi tiszteletdíjnak megállapítását elfogadom, valamint azon feltételt is, hogy a tiszteletdíj egyharmada 1898-ik évi január hó első felében, második harmada 1899-ik évi január hó első felében, harmadik harmada pedig 1900-ik évi január hó első felében lesz kifizetendő.

Midőn erről tekintetességedet, mint a város meghatalmazottját értesítem, fogadja kiváló tiszteletem megnyilvánulását.”

Párizs, 1896. február 27.

Előttünk:

T. Kádár Gábor és
Dr. Malonyai Dezső

Munkácsy Mihály

volt, így a város példamutató művészpártolása joggal váltotta ki a budapesti sajtó — helyileg nyugtázott — elismerését.⁴³

A szegedi tulajdonba került „Honfoglalás”-vázlatot az itteni közönség nagy érdeklődéssel várta. A festménnyel ezidőben sűrűn foglalkoznak a szegedi újságok, de a képet egyelőre csak néhány benfentes, hivatalos személy tekinthette meg. A „Honfoglalás” színvázlata ugyanis ideiglenesen Budapesten a Múcsarnokban volt elhelyezve, ahol az ígért átdolgozásig — Munkácsy megbízásából — Telepy Károly őrizte.⁴⁴ A szegediek nehezen várták, mikor kerül az új kultúrpalota dísztermében kiállításra a művész impozáns alkotása. Viszont a kép szerződés szerinti — 1897 május 1-i — átadása egyre késett. A mester felesége levélben értesítette a Tanácsot, hogy Munkácsyt közbejött betegsége megakadályozta a „Honfoglalás” átfestésében, és hogy azt a tervezett időpontra befejezze. De megígérte, hogy amint férje jobban lesz, a városnak tett ígérését teljesíteni fogja.⁴⁵

Munkácsy felépülésére azonban, sajnos egyre kevesebb remény volt. Betegsége súlyosbodott s a művész ideggyógyintézetbe került. Erre való tekintettel a város közgyűlése úgy döntött, hogy befejezetlenül is hajlandó a vázlatot átvenni, és a kikötött vételárat sem csonkítja. Határozatát közölte Munkácsynéval, aki Telepy Károlyt felkérte, hogy a festményt szállíttassa Szegedre és a városnak adja át.⁴⁶ 1897 júniusában érkezett meg a fahengerre felgöngyölt alkotás, melyet 25 000 Ft. értékű biztosítás mellett, ideiglenesen a városi titkos levéltárban helyeztek el.⁴⁷ Nem sokkal később átvitték a Kultúrpalotába, ahol Telepy a nagy vásznat ráára feszítette, s megtisztította. A kiállításra kész „Honfoglalás”-t a múzeum dísztermében, vasárnap délelőttönként mutatták be a szegedi közönségnek.⁴⁸ A következő évben, 1898 nyarán, Szegedre került a „Honfoglalás” nagy kompozíciós szénvázlata is, amelyet Munkácsyné a be nem fejezett olajvázlat „kiegészítéseként” a városnak adományozott. A festmény tanulmány-alakjait ábrázoló kartonlapok három ládában érkeztek Párizsból.⁴⁹ A rajzok megfelelő összeillesztése és vászonra ragasztása után közel olyan jelentős méretűvé (196×600 cm) alakult a szénvázlat, mint a kultúrpalotában levő terjedelmes „Honfoglalás”-kép.

Említettük, hogy a „Honfoglalás” nagy színvázlatának megvásárlási terve nem váltott ki egyhangú helyeslést Szegeden a tanácsbeliek részéről. A kép megszerzését a közgyűlés tagságának mintegy háromnegyed része javasolta, a többiek viszont ellene szavaztak. E kettőség művészeti kérdésekben később is kifejezésre jutott, midőn a szegedi képtárat megtervezték a Kultúrpalotában és — többek között — a Munkácsyné által ajándékba kapott szénrajz sorsa felett kellett döntenet. „Az egyik szegedi tanácsúr még a százforintos képrámát is sajnálta ettől a kartonra rajzolt hatalmas szénvázlattól, — mely szerinte — kirívna ama becses társaságból, ahol az a kitűnő Andrassy-kép is függeni fog. Össze kell tekercsbe göngyölni s aki tanulni akar róla valamit, az előkeresi azt majd a lomtárból is.”⁵⁰ Voltaképpen Szegeden is a „Honfoglalás” eszméiségét sovínisztának érző történetiszemlélet hallatta hangját úgy, mint Budapesten, midőn elleneztek a festmény elhelyezését a parlamenti ülésteremben. Viszont a múltat romantikusan elképzelő népi közönség befogadta a képet. A város

⁴³ SzN 1895. nov. 23—24.

⁴⁴ A Honfoglalás képe (Munkácsy vázlat). SzH 1896. febr. 16.

⁴⁵ Munkácsyné levele Szegedhez. SzH 1896. dec. 6.

⁴⁶ SzN 1897. ápr. 27.

⁴⁷ SzN 1897. jún. 6.

⁴⁸ SzN 1897. júl. 8.

⁴⁹ Munkácsy-vázlat jelenetei Szegeden. SzH 1898. szept. 8.; SzN 1898. szept. 8.

⁵⁰ Szegedi képtár rendezése. SzN 1899. márc. 3.

lakosságának és a Szeged-környéki tanyavilág múzeumba zarándokló parasztságának igazán ünneppé tette vasárnapjait a „Honfoglalás” megtekintése.

Munkácsy és Szeged kapcsolatait továbbra is nyomon követni a helyi sajtóban tudjuk. Apró hírekben tájékozódhatunk a „Honfoglalás” részletfizetéseiről,⁵¹ vagy olyan gondokról, amelyek a nagyméretű festmény keretének csináltatásával voltak kapcsolatban.⁵² A milleniumi ünnepek fáradalmait pihenő századvégi csöndeséget csak az ilyen „kis ügyek” zavarták meg. De a kilencszázas évek fordulója ismét országos, de ezúttal gyászos eseménnyel kezdődött. Munkácsy Mihály 1900. május 1-én elhunyt. Halála a hazai berkek közvélemény-közönyét is felbolygatta. A szinte nemzeti hőssé vált, legendás pályájú magyar festő elhunyna miatti közös fájdalom egyégy forrasztotta a nemzetet. Az általános részvétből, amellyel Munkácsyt eltemették, Szeged is kivette részét. Rendkívüli tanácsulésen intézkedtek, hogy róják le a nagy halottat megillető kegyeletet.⁵³ A város közönsége nevében a tanácsi szervek, a Dugonics Társaság és a Szegedi Képzőművészeti Egyesület képviselői helyezték el koszorúikat Munkácsy budapesti ravatalán. Itthon pedig a Kultúrpalota előtt fekete zászló lobogott és a temetés idején megkondukt a városháza harangja, hogy így is kifejezést nyerjen Szeged lakosságának gyászja.

Munkácsy halála óta több mint hét évtized telt el. Ezalatt az idő alatt számos sajtócikk emlékezett meg a művész szegedi tartózkodásáról, valamint felidéztek a „Honfoglalás” vázlatának idekerülési történetét. A későbbiek során múzeumunkba jutott még Munkácsynak a „Felszolgáló lány” és „A főpap” c. alkotása is.⁵⁴ A szegediek számára azonban a nagy festő neve a „Honfoglalás” pompás szín- és szénvázlataival fonódott egybe. E műveit a helybelieken kívül sokan mások is megcsodálták, és elismerték Munkácsy géniuszának művészi teremtő erejét.

Munkácsy történelmi képének jelentőségére a felszabadulás után az a kiállítás hívta fel először a közönség figyelmét, amelyet 1950 nyarán a szegedi múzeumban rendeztek meg. Nem vonuk le semmit az 1952-ben létrehozott és százezres tömegeket vonzott Munkácsy-kiállítás értékéből, ha azt állítjuk, hogy a „Honfoglalás” sok-sok év utáni „hivatalos felfedezése”, vagy ha tetszik „művészetpolitikai rehabilitása” valójában nem a Múcsarnokban, hanem két évvel hamarabb, a Móra Ferenc Múzeumban történt. Munkácsy Mihály halálának 50. évfordulója alkalmából a szegedi múzeum egyik különtermében mutatták be a „Honfoglalás” nagy szín- és szénvázlatát, valamint a felkutatott és első ízben nyilvánosságra kerülő studiumokat, melyeket a mester e művéhez készített.⁵⁵

Befejezésül idézzük Munkácsy képéről az egyik helyi lap névtelen cikkírójának érzelemtől fűtött sorait: „Az a vázlat, amely ma a kultúrpalotának ékessége, sok tekintetben szebb, jobb az Országházba került nagy képnél, műtörténeti jelentősége pedig igazán páratlan. Bármennyire vergődésébe került is ez az alkotás Munkácsynak, ... mégis drága és kedves marad e kép nekünk.”⁵⁶

⁵¹ Itt kell megemlítenünk, hogy a Honfoglalás nagy színvázlatának megvételi összegét, az 1895 novemberében tartott Szeged városi közgyűlés 25 000 Ft-ban állapította meg. Ezzel szemben a Szegedi Napló 1899. jan. 25-i számában a vásárlási összeg 21 000 Ft-ra csökkent, melyet a tanács három egyenlő részletben (7000 Ft.) utalt ki Munkácsynak. Valószínűleg a képráma csináltatási költségét vonhatták le.

⁵² A Honfoglalás kerete. SzH 1899. febr. 19.

⁵³ Munkácsy Mihály (Szeged részvéte). SzH 1900. máj. 6.; SzN 1900. máj. 6.;

⁵⁴ „Felszolgáló lány” Olajfestmény, fa, 55×36 cm. Jelzés jobbra lent: „Munkácsy”. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Vétel, 1900 — 4000 K. — Ltsz.: 50 683. „A főpap”. Olajfestmény, vászon, fatáblára húzva. 67×32,5 cm. Jelzés jobbra lent: „M”. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Adományozta: Brummer József, Párizs, 1911. — Ltsz.: 50 133.

⁵⁵ Képzőművészeti Kiállítás. 1950. Szeged, Múzeum. Katalógus. Bev.: *Bényi László*. Szöveg: *Végvári Lajos*. Athenaeum Ny. Bp. 6.

⁵⁶ Piktör: A mi képünk. (A Honfoglalás-vázlatai a Kultúrpalotában.) SzN 1914. áprl. 12.

FESTŐK AZ ÁRVÍZ KÖRÜL

A szegedi nép életében a Tisza nemcsak áldást, de sokszor tragédiát is jelentett. A tavaszi árvizek, különösen a múlt század közepétől, a várost gyakran veszélyeztették. A magasabb védőtöltés megépítését azonban a tanács ismételten elhalasztotta. Az 1879 március 12-én bekövetkezett árvíz Szegedet csaknem teljesen elpusztította. A város múlt század végére eső rekonstrukciós időszaka egybeesik a kapitalizmus hazai kibontakozásának korával, mely gazdasági és társadalmi vonatkozásban egyaránt nagy változásokat hozott. Az osztrák-magyar uralkodó osztály nemcsak pénzügyi és államvezetési kérdésekben egyezett meg egymással, hanem a dolgozók és a nemzetiségiek elnyomása is közös érdekeik közé tartozott. A század végén az irodalom és a művészet terén kifejezést nyernek a társadalmi ellentmondások is. A hivatalos művészet és a kispolgári szemlélet fölül csak azok tudtak emelkedni, akiknek nemzeti eszményeket tükröző realista műveik nem a kiegyezés megalkuvó szellemét, hanem a 48-as hagyományokat hordozzák. Példának említhetjük Jókait, Liszt Ferencet és Munkácsyt, akik maradandó alkotásaikkal a magyar kultúrát európai szintre helyezték. A század végére kialakuló imperializmus már olyan antagonizmust hord magában, mint a nagyipari burzsoázia és az általa kizsákmányolt gyári proletariátus feloldhatatlan osztályellentéte. Nem kevésbé éles a századforduló művészetének arculata sem. A szecessziós pompában virágzó hivatalos művészetet egy attól elforduló és a természethez közeledő, őszinte festői törekvés, a nagybányaiak mozgalma váltja fel, melynek mecénása már nem az állam, hanem a polgárság lesz. Ezzel párhuzamosan, a nagybányaiakhoz hasonlóan egységbe tömörült szolnoki művészek révén, megerősödik a Munkácsyval kezdődő realista parasztábrázolás is. Mindehhez, vagyis a múlt század utolsó évtizedeinek hazai társadalmi és művészeti alakulásához az ország életével összefüggő helyi körülményei folytán Szegednek is köze van.

Képzőművészeti vonatkozásban elmondhatjuk, hogy a szegedi 1879-es ún. „nagy árvíz” több jeles magyar festőt meghihletett. Soraikból főleg hárman tűnnek ki: *Zichy Mihály* (1827—1906), *Csontváry Koszta Tivadar* (1853—1919) és *Vágó Pál* (1854—1928). Zichy, aki soha nem járt Szegeden, távolból érzett egyet a Tisza-sújtotta város népével. Rajzművészetével és lelkes szervezőerejével Párizsban igyekezett ekkor Szegednek segítségére lenni. Csontváry személyesen vett részt a szegedi árvíz mentési munkálataiban és az itt szerzett élményei s megbetegedése fontos szerepet játszottak további sorsának szellemi és művészeti kialakulásában. A Tisza-parti város árvíztragédiáját Vágó örökítette meg legmaradandóbban. Impozáns vásznát — melyen hiteles képpé realizálta az itteni emberek tudatában élő árvíz fogalmát —, ő maga is főművének tekintette.

Zichy Mihály Szegedhez kötődését, illetve az itteni 1879-es árvízkatasztrófával kapcsolatos emberi és művészeti megnyilatkozását azzal a Szentpétervárról írt levelével kell kezdenünk, amelyet 1900 nyarán Erdélyi Bélához, a Szegedi Képzőművész-

Zichy Mihály:
A szegedi árvíz-émlékérem terve. 1879

Ismertetéséből megtudjuk, hogy voltaképpen egy éremtervrajzról van szó, melyet a Párizsban tartózkodó Zichy 1879-ben készített. „Célja — mint Valkó írja — ezzel az éremtervvel az volt, hogy Szeged városát ért árvíz-katasztrófa károsultjainak se-

szeti Egyesület titkárához írt. Ebben — többek között — azt kérdezi Erdélyitől, hogy „...emlékezik-e, vagy jobban mondva érdeklődnék-e némely aligha ismert adatokért, melyek a szegedi árvíz esetére vonatkoznak?”¹ Zichynek e levélrészlete azt tükrözi, hogy a hazájától távol élő művész — az itthoni élet eseményei, így — a szegedi nép tragikussá vált sorsa is több mint két évtizeden át foglalkoztatta. Ugyanis a helyi újság ide vágó sorait idézve: „...1879-ben Párizsban ő állott annak a művészgárdának az élén, mely az operában a hullámsírba temetett Szeged javára fényes estélyt rendezett. Akkor rajzolta azt a híres képét, amelyen Párizs felemeli a hullámsírból Szegedet.”²

Zichynek e Szeged számára különösen érdekes rajza hosszú ideig ismeretlenül lappangott az Országos Levéltár miniszterelnökségi aktái között, míg végül az utóbbi években itt folytatott művelődéstörténeti kutatások során előkerült. A felfedezett Zichy-rajzról Valkó Arisztid számolt be az 1955—56-os Numizmatikai Közlönyben.³

¹ SzH 1900. aug. 2.; SzN 1900. aug. 2.; *Szelesi Zoltán*: Zichy és Szeged. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1963. Szeged, 1963. 131—135.

„Szent-Pétervár, 14/27. júl. 1900.

Mélyen tisztelt Barátom!

Azon barátságos viszony, amelyet a sok lefolyt évek gyengíthettek ugyan, de meg nem szüntettek, az én felejthetetlen gyermekkori barátom, Kovács Laci emlékére újra megerősödhet, ha — amint ezt reményelem — alkalmunk és tárgyunk is lesz többszörös érintkezésre. Fogadja legjobb köszönetemet az izléses tárgymutatóért, melyet nekem küldeni szíveskedett, és azon hízogó jellemzésért, mellyel engemet is az úttörő magyar művészek közé besorolt.

Nagy sajnálatomra, ezen felszólításra nem felelhetek meg. Az én itteni állásom kötelezettségei nem engedhetik meg, hogy új képeket festhessek. Régi képeimet, melyek a budapesti Iparművészeti Múzeum valamelyik termében várják elpenészedési jövőjüket, az én gyermekeimnek ajándékoztam, Miklós fiamat pedig az én művészeti ügyeim gondnokává neveztem ki.

Becsés levelét elküldtem Miklós fiamnak a mi somogyi birtokunkra, Zalára. Meglehet, hogy ő valami választ ad a Szegedi Képzőművészeti Egyesületnek.

Ezek után egy más kérdést intézek Önhöz, mélyen tisztelt Barátom.

Ön szegedi születésű-e?

Vagy Szegedi lakos?

Emlékezik-e, vagy jobban mondva érdeklődnék-e némely aligha ismert adatokért, melyek a szegedi árvíz esetére vonatkoznak? Ha igen, akkor megtaláltam a tárgyat, melyen tovább érintkezhetünk és a régi barátságot feleleveníthetjük.

Hazafias barátságos üdvözléssel, híve:

Zichy Mihály”

² SzH 1900. jún. 3.

³ *Valkó Arisztid*: Zichy Mihály éremterve. — Numizmatikai közlöny. 1955—56. Bp. 64—67.

gélyezésében résztvevő külföldi személyeket a magyar kormány a terv alapján készí-
tendő éremmel, alkalmilag kitüntessen.”⁴

A szegedi éremtervül szolgáló szimbólikus értelmű rajz három nőalakot jelenít
meg, akik egy hullámoktól ostromolt magaslaton helyezkednek el. Fölöttük félkör-
ben „Merci á la France” c. felirat olvasható. Az egyik álló fiatal nő a segélykérő Ma-
gyarországot jelképezi, akit átölel a segélyt nyújtó Franciaország. A háromszögbe
komponált csoport harmadik nőalakja — az árvízűjtő Szeged — magába ros-
kadtan szemléli az áradatot. Megtört válla fölé a francia géniusz segítően tárja bő
palástját. A szoborszerűen ható alakok talpazatának omladozó jobb sarkában „Sze-
ged”, épen maradt másik végén pedig „Zichy, 1879.” jelzés látható.

E Tisza Kálmánhoz juttatott éremtervezetet a művész mellécsatolt hosszú kérő-
levele ellenére sem fogadta el a császárhű magyar kormány. Zichyben így sokáig
kielégítetlenül élt Szeged katasztrófájának, az 1879-es árvíznek méltó formában tör-
ténő megörökítésének vágya. Ez tűnik ki Erdélyi Bélához intézett levelének idézett
záró soraiból is. Megemlítjük még, hogy a Szegedi Állami Levéltár polgármesteri
iratainak⁵ és a korabeli helyi lapok tanúsága szerint a művész kívánságának a városi
tanács eleget tett és „...Zichy Mihálynak megküldötte Szeged monográfiájának első
részét.”⁶ Zichy, a számára értékes könyv-küldeményt talán egy újabb, a szegedi ár-
vízzel kapcsolatos művében felhasználta.⁷

Csontváry szegedi tartózkodásáról, az 1879-es árvíz mentési munkálataiban
való részvételéről, a festőnek ún. „nagyéletrajza” ad számot.⁸ A művésznek e vissza-
emlékezése Németh Lajos 1964-ben megjelent Csontváry-monográfiája kapcsán vált
általánosan ismertté.⁹ Bálint Sándor közléséből tudjuk, hogy Csontváry ősei a XVIII.
században mint a sóház hivatalnokai Szegeden éltek. Helyi vonatkozásban Péter
László cikke hívta fel rá a közönség figyelmét, az európai híró magyar festő halálá-
nak ötvenedik évfordulója (1969) alkalmával.

„Már láttam a sors csapását a nagy természetben — írja többek között Csont-
váry —, s a falánk hernyók pusztítását, a kártevő pocok elszaporodását, de a tömeges
embereknek a büntetését még nem láttam. E komor éjszakán mély gondolatok fog-
lalkoztattak, s magamban kérdém magamat, ugyan mit vétettek ezek az emberek,
hogy a sors kivétel nélkül vízzel lepte meg? Mélyebb tapasztalataim még nem voltak
az emberismeretről, mert hisz az önismerettel is csak a kezdet kezdetén állottam s
így mélyebben a dolgok eseményeibe bele sem hatolhattam. Meg kellett elégednem
azzal, hogy a Tisza áttépte a gátat s kizavarta otthonukból a polgárokat.”¹¹

⁴ Valkó A.: i. m. 64.

⁵ Szegedi Állami Levéltár 30 325/1900. Polg. sz. bejegyzése szerint.

⁶ SzH 1900. aug. 7.

⁷ Zichy szegedi kapcsolataival foglalkoznak még: SzH 1900. szept. 22.; *Jászay Rezső*: Autodafé
SzN 1900. szept. 23.; *Kulinyi Zsigmond*: Szeged újkora. Szeged, 1901. 189.; SzH 1902. márc. 13.

⁸ Lásd: Művészettörténeti Dokumentációs Központ Adattára (MDK.-C.-II. 260.)

⁹ *Németh Lajos*: Csontváry Kosztka Tivadar. Bp. 1964. 23—24.; *Ybl Ervin*: Csontváry Tivadar
Bp. 1958. 5, 11.

¹⁰ *Péter László*: Csontváry Szegeden. Halálának ötvenedik évfordulójára. Délm. 1969. jún.
13.; *Szelesi Zoltán*: A képzelet művészei. Délm. 1973. okt. 28.

¹¹ *Németh L.*: i. m. 23—24

„A szegedi árvíz-katasztrófa — írja Csontváry — engem az egyetemi hallgatók élére állított,
akikkel kivonultam Szegedre: de a nagy viharban a hallgatókat Óthalmon kellett hagynom éjjelre:
magam pedig két legénnyel átkeltem a háborgó tengeren, és kikötöttem a vasúti indóház közelében
a nagy töltésen. A csónakot a töltésről lesodorta az árvíz, én pedig ott álltam a két legénnyel sokáig,
ázva-fázva, s vártam a katonai pontonra.

Tavaszi volt, jeges eső zuhogott alá, a hideg hullám oldalozott, csapkodott, a ponton soká meg-
várakoztatott.

Csontváry önéletrajzában szegedi részletéből nemcsak az tükröződik, hogy ő itt életét formáló, művészetére kiható élményben, sőt „pszichológiai áramütésben” részesült, hanem visszaemlékezésének papírra vetése által, írásban jellemzően szuggesztív erejű nyelvén, „képet festett” a szegedi árvízről is.

A szegedi árvíz Csontváryra tett lélektani hatása tagadhatatlan. A nem sokkal ezután jelentkező művészi hivatástudatának — Iglón történő — felismeréséhez az ő szegedi „árvízélménye” szolgáltatott pszichológiai indítékot. Ezt igazolja Pertorini Rezső: „Csontváry patográfiája” c. könyvének (1966) e kérdéssel foglalkozó alábbi summázó megállapítása is.

„E korszak rövid összefoglalásaként — írja Pertorini — elmondhatjuk, hogy az 1879-es szegedi árvíz idején Csontváry részt vesz a mentésben, életveszélybe kerül, a látottak és egy súlyos meghülés életmódjának megváltoztatását okozza. Abbagyagya lelkesen végzett tanulmányait és orvosi tanácsra a Felvidékre megy patikusnak. Leírásából megállapítható, hogy a súlyos szorongást okozó élmények depressziót váltanak ki, melyeknek több összetevője közül jelentősnek látszik az árvíz elsődleges egyéni képzete, amelyből megnyugvást szintén a képzetek síkján nyer. Az élmény leírása és még több adat igen erősen eidetikus alkatúnak mutatják, és arra utalnak, hogy sok nagy hatóerejű képzete volt. A későbbi rohanó ár, vízesés, tengerábrázolásai talán az árvíz élményével állnak összefüggésben.”¹²

A szegedi árvízképek „valóságos” megfestői közül elsőként *Petrovics Lászlót* (1839—1907) kell megemlítenünk. A Bécsben élő Petrovics közvetlenül az árvíz után Szegedre utazott és a vízzel borított város különböző helyeiről vázlatokat készített, ennek alapján az osztrák fővárosban dolgozta fel itteni élményeit. Négy hosszúkás méretű képét „Szegedi árvíz, 1879” (1880) cím alatt a Múcsarnok 1881-es tavaszi tárlatán mutatta be. Ebből egyet a király, hármat pedig a város vásárolt meg. Végül mind a négy festmény a helyi múzeumba került.¹³

Amikor a városházára értem, s ott éjjelre inspekciós lettem: egy új kép tárult fel előttem: százzal heverték az emberek a terem padozatán. Öreg-ifjú, asszony-férfi, szegény-gazdag, leány-gyermek különböző változatokban.

Már láttam a sors csapását a nagy természetben, a falánk hernyók pusztítását, a kártevő pockok elszaporodását, de tömeges embereknek a büntetését még nem láttam. E komor éjszakán mely gondolatok foglalkoztattak, s magamban kérdém magamat, ugyan mit vétettek ezek az emberek, hogy a sors kivétel nélkül vízzel lepte meg? Mélyebb tapasztalataim még nem voltak az emberismeretről, mert hisz az önismerettel is csak a kezdet kezdetén állottam s így mélyebben a dolgok eseményeibe bele sem hatolhattam. Meg kellett elégednem azzal, hogy a Tisza áttörte a gátat s kizavarta otthonokból e polgárokat.

De hajnalodott, jött a nappali valóság. A gazdag Szeged városában nekem mint inspekciós tisztnek is behozták a reggelit, mely állott ehetetlen sárga avas szalonnából és szurkos szalonnás fekete kenyérből, — más nem volt. A menekülő nép remegő kézzel utána nyúlt. Engem ugyan az éhség nem bántott, habár 24 órája semmit sem ettem. Az effélékhez már szokva voltam. Eszembe jutott az Alföld híres búzatermő kalácsa, mely a veszedelem pillanatában a ropogós paprikás szalonnával eltűnt, senki sem gondolhatott rája, mert a riadás, menekülés sötét éjjel történt.

Egy kávéház elszigetelve volt nyitva, ahol egy kis reggelit szedtem magamba, azután siettem menteni, ami menthető volt. Utamban láttam szegényt-gazdagot, egy-egy kenyérért küzdeni, fázni, dideregni, mert legtöbbnek ruhája s minden odaveszett; különösen a földszintes házak lakóinak csak a koldusbot maradt a kezében.

Ilyen tapasztalatok után kedvetlenül kerültem vissza Budapestre, még egy meghűléssel is, mely nem volt alkalmas írás-olvasásra, a tanulmányok folytatására.

Testem-lelkem pihenésre szorult, sorsom azt kívánta, hogy keressék üdülést a gyógyszertárban. Így kerültem Iglóra, ahol a főnököm a legnagyobb szeretettel fogadott s különböző, jövőm illető tervekkel alkalmazott.”

¹² *Pertorini Rezső*: Csontváry patográfiája. Bp. 1966. 36.

¹³ SzH 1881. szept. 2., szept. 4.; *Reizner J.*: i. m. III. 407.; Petrovics László szegedi árvízképei eredetileg beletárolva, a Szegedi Városi Múzeum Szépművészeti Osztály lajstroma: 13—16. Ltsz.: alatt.; *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete a múlt század végén. Tiszatáj, 1958. jún.

Vágó Pál: Szeged árvíz. 1902. o. v. 351 × 480 cm. MFM

Petrovicsot a drámai esemény megrázó ereje hajtotta, hogy a Tisza szegedi pusztítását megörökítse. A legtöbb árvízkép létrehozására azonban a milleniumi kiállításon való részvétel szolgált ürügyül.

A millenium alkalmából az állam megbízásokat adott nagyméretű történelmi képek megfestésére, melyek a múlt egy-egy híres eseményét örökítették meg. Az uralkodó osztály ezekkel a reprezentatív művekkel kívánta emlékezetessé tenni az ezeréves úri Magyarország fennállásának évfordulóját. Báró Eötvös Lóránd közoktatásügyi miniszter 1875-ben a vidéki törvényhatóságokat — így Szeged városát is — körrendeletben hívta fel az ezredévi kiállításon történő részvételre. A felhívás röviden arra célzott, hogy minden törvényhatóság — többek között Szeged — saját történetéből vett nevezetes esemény művészi megörökítésére egy komolyabb összeget szavazzon meg. Szeged város közgyűlése 1894 decemberében 20 000 forintot irányzott elő az árvízkép megfestésére, bár ugyanez évben határozta el Munkácsy „Honfoglalás” c. műve nagy színvázlatának megszerzését is. A város művészetpártolását híven tükrözi ez a tény, különösen ha figyelembe vesszük, hogy más törvényhatóságok akkoriban 5—10 000 forintig terjedő összegeket szavaztak meg erre a célra.

E tekintélyes összeg biztosításánál az volt a közös elgondolás, hogy a szegedi árvízkép megfestésével Benczur Gyulát bízta meg a város. Ő azonban minthogy tele volt megrendelésekkel, ezt a feladatot nem vállalta. Így a tanács pályázaton hívta fel *Pataky Lászlót*, *Roskovics Ignácot* és *Vágó Pált* a szegedi árvízkép színvázlatának elkészítésére. Vágó első terve allegorikus kompozíció volt. Roskovicsé nem volt sikerültnek mondható. Pataky tematikai felfogása figyelemben részesült, de képét művészileg gyengének találta. Ezért a zsűri a három festőt újabb vázlatok készítésére szólította fel. Átdolgozott képterveiket 1896 telén nyújtották be a tanácsnak, s a vázlatok később a helyi múzeumba kerültek. A pályázók közül Vágó Pál színvázlatát tartották legjobbnak, ezért a nagyméretű szegedi árvízkép megfestésével őt bízta meg a város.¹⁴

¹⁴ A szegedi árvízkép a milleniumi kiállításon. SzH 1894. dec. 6.; Pályázó művészek. SzH 1896. dec. 10.; Pataky László, Roskovics Ignác és Vágó Pál szegedi árvízkép-színvázlatai eredetileg beleltározva, a Szegedi Városi Múzeum Szépművészeti Osztály lajstroma: 25, 99, 148. ltsz. alatt.; Szeged árvízképe. SzH 1896. dec. 22.

Vágó Pál: Szegedi árvíz. 1902 (részlet)

nak.¹⁹ Egy a tanácshoz intézett levelében — melyben kéri, hogy tekintsenek el alkotásának budapesti lezsúríztetésétől — Vágó Pál többek között kijelentette, hogy e művét az „eddig elért legnagyobb sikerének” tartja.²⁰ Az árvízképet a szegedi múzeum dísztermében helyezték el, amely szemközt függött Munkácsy „Honfoglalás”-ának ide került nagy színvázlatával.

¹⁹ „Szeged szebb lesz mint volt.” Vágó Pál harmincegy esztendő szerződése Szeged városával. Délm. 1928. okt. 27.

Szerződés

Mely egyrészt Szeged szab. kir. város tanácsának 4295-897. számú határozatával kiküldött alulírott képviselője, másrészt Vágó Pál budapesti lakos festőművész, mint vállalkozó között következő feltételek alatt kötött és

1. Szeged szab. kir. város tanácsának alulírott megbízottja a város nevében megbízta Vágó Pál budapesti lakos festőművészt, hogy olajban festendő képen örökítse azon pillanatot, amikor 1879. év március 17-én Ferenc József király Ófelsége Szegedet meglátogatván, annak hullámverte romjai felett azon emlékezetes ígéret mondotta: „Szeged szebb lesz, mint volt.”

2. A kép térfogata keret nélkül 24 méter legyen, a kép magassági és szélességi méreteit a kép elhelyezésére szánt falfelülethez és csoportosításhoz kell alkalmazni: a kép általános alapberendezésének rajzát azon Szeged város tulajdonát képező vázlatnak kell képeznie, amely az e célból hirdetve volt szűkebb pályázat alkalmával az Országos Képzőművészeti Tanács 1896. december 26-án tartott ülésén elfogadott és ez idő szerint vállalkozó művész birtokában áll.

3. A képen Ófelségének, kíséretének és a helyi képviselőnek (14—16 alak) arcképszerűséggel és életnagyságban kell megfesteniök, az elhelyezésnek helyzethűnek kell lennie, mely kérdésekben vállalkozó művész Szeged város hatóságához fordulni és annak útbaigazítását lehetőleg figyelembe venni köteles.

4. A kép 1899. évi január hó első napjára elkészítendő, ugyanakkor keret nélkül, de felfeszítve Szegeden a város kiküldöttjének átadandó.

5. A kép festésének ideje alatt annak folytatólagos haladását a Szeged város kiküldöttjével kikészített Országos Képzőművészeti Tanács ellenőrzi, a kivitelre nézve utasításokat, a kész képnek átvehetősége iránt szakvéleményt ad és a fizetés eszközlése iránt javaslatot tesz.

6. A festmény tiszteletdíja 20 000, azaz Húszezer a. é. forintban állapítatik meg, mely összeg egyharmada vállalkozó művésznek előlegül jelen szerződés tanácsi jóváhagyása után azonnal, másik kétharmada pedig a festmény teljes befejezése, annak kedvező bírálatát követően az átvételkor lesz kifizetendő. E bírálatot az 5. pontban említett Képzőművészeti Tanács eszközli: megjegyezve, hogy vállalkozó művész a kész képen a bírálat által követelt módosításokat foganatosítani tartozik.

7. Megjegyezve, hogy a kép a festés meghirdetésétől kezdve már a város tulajdonát képezi, megállapítatik, hogy ha a vállalkozó művész a kép befejezése előtt elhalna, vagy azt a kikötött határidőre bármilyen okból be nem fejezhetné, úgy a képet a város az átadásra kikötött határidőben, vagy a művész elhalálása esetében azonnal átveheti anélkül, hogy vállalkozónak, vagy örökösének bármilyen további fizetést teljesíteni kötelezzenék.

8. Vágó Pál festőművész jelen szerződés alapján az 1., 2. és 3. pontokban jelzett kép festését elvállalja: kötelezőleg kijelenti, hogy a jelen szerződés összes pontjaiban szabályozott feltételeket elfogadja és ezeket magára nézve kötelezőnek ismeri, egyébként is kötelezi magát arra, hogy a szerződés tárgyát képező festményt teljes művészi becsúggal dolgozza ki, azt a 4. pontban kitett időre elkészíteni és Szeged városának átadja.

9. Megállapítatik, hogy a jelen szerződés bélyegköltségeit, valamint a jogügyleti illetéket vállalkozó művész viseli, valamint megállapítatik az is, hogy per esetén a szegedi királyi járásbíróság illetékes.

Mely szerződés előttünk felolvassa általunk megértve, két tanú előtt aláíratott azzal, hogy a Szeged város tanácsa által leendő jóváhagyása után válik kötelezővé.
Szegeden, 1897. február hó 9-én.

Dr. Lázár György h. polgármester.
Vágó Pál, vállalkozó.

Előttünk: Dr. Zámbo György, Jankó Vilmos tanúk.

¹⁶ Vágó Pál kivitelezett nagy árvízképe eredetileg beleltározva, a Szegedi Városi Múzeum Szépműv. Oszt. lajstroma: 67. ltsz. alatt — többek között — az alábbi szöveggel.

„Vágó Pál: Szeged szebb lesz mint volt.” Olajfestmény, mely I. Ferenc József királyunknak 1879 évi március hó 17-én az árvíz által romba dőlt Szeged városában tett látogatásának jelenetét örökíti meg. A nagy vászon mintegy 97 kisebb-nagyobb alak és a romba dőlt város egy része, vízzel borítottan látható... A festmény középpontja a király alakja, amint a háttérben szolgálatkészben álló és a várakozó pontonhoz készül beszállani. — A király alakja mögött az első sorban Kremninger Antal prépost, Pálffy Ferenc polgármester, Kállay Ödön országyűlési képviselő s kormánybiztos, Dáni Ferenc főispán s Lukács György belügyminiszeri államtitkár és kormánybiztos (ez utóbbi a nézőknek háttal fordult), a második sorban: Pillich Kálmán városi bizottsági tag, Dobó Miklós kanonok és Németh József címzetes püspök, a harmadik sorban: Szluha Gusztáv, Fluck Ferenc, Obláth Lipót városi bizottsági tagok, Reizner János főjegyző alakjai láthatók profilban, meg br. Pulz altábornagyé (ez a nézőknek háttal fordult). A negyedik sorban Novák József tisztí főügyész, Szabados János tanácsnok, Tisza Kálmán miniszterelnök s báró Wenckheim Béla miniszter alakjai. (Novák J. és Szabados J. alakjait a mester később kivakarta).

Ezen főcsoporton kívül a festmény jobb oldalán több csónakon, pontonon, dereglyéken igen hatásos előállításban a menekülők egy része van ábrázolva batyuik, ágyneműik, stb. legtarkább vegyülékével. Egyik előtérben álló csónakon Rainer József (háttal) Nyilasy Pál (lehajolva) és Porszolt Kálmán (a kormányon) regattisták.

A középen, mintegy a király alakjának mögötte, tutajokon, dereglyéken menekültek. Hátrább a katonai ponton (amelyen a király a vízi utat tette). Az evezősök felemelt evezőkkel. —

A festmény baloldalán, felül, a reggel 7 óra körül Temesvár felől érkezett vonat látható. A vonat mellett Pápay István kabinet-irodai főnök ősz alakja, mellette Tallián Béla torontálmegyei főszolgabíró s előttük Mikszáth Kálmán (jegyez) látható. Ez alatt a kép sarkában s illetőleg a vasúti töltés oldalán ismét egy igen hatásos csoportozat van előállítva, asszonyok, férfiak, gyerekek, mentett holmiaik tarka vegyületétől környezve, ezek között talicska, bölcső, stb.

A király környezetében levő alakok némely része kevésbé találó s illetőleg felismerhető. Egyébként azok közül némelyik jelen sem volt.

A festmény mérete: 6,80×3,51 m. Kerete aranyozott.” A Móra Ferenc Múzeum jelenlegi képzőművészeti leltárkönyve szerint: Vágó Pál: „Szeged szebb lesz mint volt” o. v. 680×351 cm. Jelzés a jobb alsó sarokban: „Vágó” Ltsz.: 50 485.

Vágó Pál: Árvízkép-vázlat. o. v. 276×150 cm. Jelzés a jobb alsó sarokban: „Vágó”. Ltsz.: 50, 63.

¹⁷ Szeged árvízképe. SzH 1899. okt. 31.

¹⁸ Vágó Pál árvízképe. SzH 1901. okt. 24.

¹⁹ Az árvízkép átvétele. SzH 1902. máj. 13.

²⁰ Vágó Pál levele a tanácshoz. SzN 1902. ápr. 23.

„Tekintetes Városi Tanács!

Vágó árvízképéhez — mely 1903 novemberében, a Múcsarnok kiállításán is sikerrel szerepelt²¹ — hosszú évekig kegyelettel zarándokoltak a szegedi és a környékbeli emberek. A festményről többen írtak, s talán legérdekesebben Cserzy Mihály és Móra Ferenc.²²

De nemcsak a mű, hanem a művész is népszerű és megbecsült volt a Tisza-parti városban, ahová ismételten ellátogatott. A Dugonics Társaság 1909 tavaszán, az árvíz harmincadik évfordulója alkalmából üdvözlő táviratot küldött Vágónak Jászapátiba, és ez alkalomból a helyi lapok nagy árvízképe révén szegedi festőnek nevezték Vágó Pált. Az itteni művészek közül Nyilasy Sándorral kötött Vágó haláláig tartó, meleg barátságot.

Hátramaradt festményeiből 1929-ben a Múcsarnokban rendeztek kiállítást. Lyka Károly a művészről írt szép nekrológiájában kiemeli, hogy Vágó Münchenben szerezte meg a biztos rajzot s az akkori tárgyias festés tudását, amely azonban az ő kezén sokkalta színesebbé vált. Ezt a festésmódot tükrözi terjedelmes szegedi árvízképe is, amely Lyka szerint „...nem közönséges feladat volt.”²³ A méltatlanul feledésbe merült Vágó Pál tiszteletére 1968 októberében — a művész halálának 40. évfordulóján — szülőhelyén, Jászapátiban kiállítást és emlékünnepeket rendeztek. Erről a Művészet 1969. áprilisi számában — mai szemmel értékelve Vágó festészetét — P. Turcsányi Zsuzsa írt „Vágó Pál emlékkiállítás Jászapátin” címmel.

A legmélyebb tisztelettel hozom Szeged szab. kir. város nagyérdemű tanácsának becses tudomására, hogy az ezredévi országos ünnep emlékére nálam megrendelt árvízképet f. évi május 1-én írom alá. E naptól kezdve munkám befejezve és a városnak átadható lesz.

Jóleső érzés, hogy ennek a városnak, amelynek neve minden magyar szívében kiváló helyet foglal el, nemcsak helyi, de általános érdekességű emléket szolgáltattam, azon nemcsak művészi ambícióval és kötelességtudással, de Szeged város iránt érzett hazafias lelkesedéssel dolgoztam, azt akartam, hogy méltó legyen Szeged városához, nagy jövődjéhez, tiszta magyar jellegéhez. Most pedig az az én óhajtásom, fogadják ezt azzal a jóindulattal tulajdonukba, amilyen jó magyar szívvel adom Önöknek át kiváló tiszteletem és nagybecsülésem örökké beszélő bizonyágaként.

Szeged városával kötött és 1897. február 10-én elkönyvelt szerződése 5. pontja a kép átvételét az országos képzőművészeti tanács előleges véleményezésétől teszi függővé. E föltétel szerint a képnek becsomagoltatni, Budapestre szállíttatni és hetekig, esetleg hónapokig raktáron várakoznia kellene. Engedje meg nekem a város mélyen tisztelt tanácsa, miszerint azon legtiszteleteljesebb kérelmemet fejezhessem ki, tekintsenek el a szerződés ezen pontjától tanúsított lelkiismeretességem és azon országos sikerek alapján, melyek eddig is osztályrészemül jutottak a munkám révén.

E munka az én eddig elért legnagyobb sikerem, vegyék tulajdonukba s ha szép gyűjteményükben elismerés fogja jutalmazni, legyen az annak tanúbizonyága, hogy egy igaz magyarhoz illő szívvel állottam Szeged városa szolgálatában és minden vonásommal az ég áldását kívánom e város lakosságának.

Mély tisztelettel

Vágó Pál.”

²¹ A szegedi árvízkép Budapesten. SzH 1903. okt. 28., nov. 15.

²² Cserzy Mihály: Mikor a nagy árvíz volt... SzH 1902. márc. 23., Móra Ferenc: Mikszáth az árvízképen. — M. F.: Szegedi tulipános láda. Bp. 1936. 114.

²³ Lyka Károly (l. k.): Vágó Pál. Magyar Művészet, 1928. 7. sz. 996—997.

FESTÉSZETÜNK A VÁROS ÚJJÁÉPÍTÉSE IDEJÉN

Az árvízről rombadőlt Szeged újjáépítése, hazai és külföldi támogatás mellett, az 1880-as évek elején folyt le. Mindenek előtt a hiányzó körtöltést készítették el. A *Lechner Ödön* (1845—1914) és *Pártos Gyula* (1845—1916) által tervezett — ma is álló — eklektikus-neobarokk Tanácsházát 1882—83 között építették fel, melynek létrehozásáról Vámos Ferenc írt (1969) gondos tanulmányt. Szerinte „...az épület koncepciójának egészét Lechner tervezte, s e terveinek keretében fogalmazhatta meg Pártos a részleteket.”²⁴ A Tanácsháza mellett levő „Bérház”-at (*Wegman Gyula—Scherrer József Adolf, 1870.*) az ún. „Sóhajok-hídja” köti össze, mely e két épület közti közlekedést szolgálja. A Tanácsházán kívül, számos középület: a barokkos

Lechner Ödön—Pártos Gyula:
Városi Tanácsháza. 1882—83. Szeged

Fellner Ferdinánd—Helner Herman:
Városi Színház. 1883. Szeged

²⁴ *Vámos Ferenc*: A szegedi városháza építésének történetéről. *Művészettörténeti Értesítő*, 1969. 4. sz. 322.

megjelenítésű Városi Színház (*Fellner és Helmer*, 1883.), az eklektikus szellemű Törvénytörési- és Pénzügyi Palota (*Wagner Gyula*, 1882.), a Sóház, valamint a román hatású Evangélikus templom (*Porzolt Ernő—Halmai Andor*, 1882.), és a gótikus jellegű Református templom (*Schulek Frigyes*, 1883.), a volt piarista gimnázium és rendház (*Bachó Viktor*, 1885—86.), a mai Közgazdasági Technikum épülete (*Baumgarten Sándor*, 1885.), a MÁV igazgatóság (*Pfaff Ferenc*, 1893.), továbbá több jelentékeny lakóház, mint pl. a — szintén Lechner és Pártoshoz kötődő, francia reneszánsz ízlésben tervezett — Milkó-palota (1883) jött létre. A párizsi Eiffel-cég kivitelezésében, *Feketeházy János* tervei alapján készült el a Közúti-híd (1883). A közel 700 méter hosszúságú régi hidat a második világháborúban elpusztították.

Az újjáépítés idején lebontották a Vár nagyrészét, s csak a Mária Terézia korában épült kazamatáinak maradványait hagyták meg. Ennek szomszédságában kezdtek meg 1896-ban *Steinhardt és Lang* bécsi építészek (akiknek neve a városi gőzfürdőhöz és az egykori Kass Szálló-hoz is kapcsolódik) tervei szerint, az eklektikus, klasszikus profilú Kultúrpalota építését. Ekkor alakították ki a vármaradvány környékén a Tisza-parti parkos sétányt, a „Stefániát.” A Tisza Lajos városrendezési elveit megvalósítani törekvő *Lechner Lajos* (1833—1897) újjáépítési tervei kapcsán formálódott ki Szeged ma is egységesnek mondható, eklektikus, városias arculata. „Abból, hogy ez a stíluskorszak máris a történelemé, — írja *Bálint Sándor* — következik, hogy a szegedi városkép eklektikus világa már műemlék-jellegűvé érett és a maga gazdag egységében hazánkban egyedül áll.”²⁵ Budapest és Szeged, a múlt század végi urbanizációra jellemző két magyar város kérdéseivel *Granasztoi Pál* foglalkozott. A szegedi eklektikáról részletes tanulmányt *Török László* írt (1966), aki megjegyzi, hogy „...Szeged történetébe az 1879. évi árvízzel kerülő erős cezura a város építészetét is két részre tagolja. Nemcsak a város szerkezetének megváltozása, az újonnan felépült lakóházaknak és középületeknek eklektikus összessége az, amely a régi Szegedet újjal cseréli fel. Az építkezések stílusa is más az eklektikán belül az árvíz előtt és az árvíz után. Noha az árvíz előtt működő építészek szerepe a katasztrófa után sem szűnik meg, hiszen tevékenységüket az újjáépítéskor is folytatják — munkájuk elvész a királyi biztosság építészeinek monumentális törekvésű, „modernebb” munkájában. A város rekonstrukciójának első éveiben felépült házak már az érett nemzetközi eklektika nyelvét honosítják meg, amelyben a víz előtti szegedi építészek nem voltak otthonosak.”²⁶

A Tisza-partján felépült Kultúrpalotában helyezték el *Somogyi Károly* esztergomi kanonok 43 000 kötetes könyvtárát, melyet 1880-ban adományozott a városnak. A főpap nevét viselő helyi könyvtárat három év múlva, 1883. október 16-án ünnepélyes keretek között a király nyitotta meg. Ami a később kiállításra kerülő múzeumi tárgyak és műalkotások gyarapodását illeti, egyet érthetünk *Kulinyi Zsigmond* helytörténésszel, aki szerint: „...időben is, okozatilag is összefügg a városi múzeum gyűjtésének megkezdése a *Somogyi Könyvtár* nyilvános használatával.”²⁷ A közel félszáz alkotást kitevő képtárat, valamint a bemutatásra előkészített érem-

²⁵ *Bálint S.*: i. m. 118.; Lásd még: *P. Granasztoi*: Budapest et Szeged, deux villes hongroises caractéristiques de l'urbanisme de la fin du siècle dernier. — Acta Historiae Artium, 1970. XVI. 105—127.

²⁶ *Török László*: A szegedi eklektika. Móra F. Múzeum Évkönyve 1964—65.; Csongrád megyei Múzeumi Füzetek 7. sz. Szeged, 1966. 7—8.

²⁷ *Kulinyi Zsigmond*: Szeged új kora. Szeged, 1901. 496—97.; Lásd még: *Somogyi Könyvtár* megalapítása. SzH 1880. 120. sz.

²⁸ Irod.: SzN 1891. okt. 29., nov. 1.; 1892. jan. 7.; 1893. szept. 1., szept. 5., szept. 12., okt. 5., nov. 12., nov. 14., nov. 22., nov. 24., dec. 28.; 1894. jan. 12., febr. 2., febr. 3.—4., febr. 6., febr. 10.—11., febr. 14., dec. 22.; SzH 1894. jan. 21., jan. 28., jan. 31., febr. 2., febr. 6., febr. 9.—10., febr.

Steinhardt—Lang: A Közművelődési-palota. 1896. Szeged

és régiségtárat magába foglaló szegedi múzeumot a század legvégén, 1899. június 11-én nyitották meg és adták át a közönségnek.²⁹ Reizner János (1847—1904) a közös intézményként szereplő Somogyi Könyvtárnak és Városi Múzeumnak első igazgatója kiváló helytörténész volt, aki megírta Szeged nagyszabású monográfiáját.

1899 őszén elkészített jelentése hiteles képet nyújt a szegedi múzeum akkori állagáról. A képzőművészeti műveken kívül, az „érem-, régiség-, történeti- és természetrajzi anyag” leltározottsági állapotáról számol be, mely már a század végén tízezer tárgy fölé emelkedett. A hetenként három napon nyitva tartó múzeumnak az az első évben több mint 12 000 látogatója volt.³⁰

17., febr. 25., febr. 27., márc. 1., márc. 11., márc. 21., áprl. 15., áprl. 29., máj. 11.—12.; 1896. febr. 6., márc. 2., dec. 15.; 1898. jan. 13., júl. 3., aug. 22., okt. 8., nov. 20., dec. 14.; 1899. febr. 22., márc. 31., áprl. 2., áprl. 15., jún. 8., jún. 11., jún. 20., júl. 2., júl. 23.

²⁹ A szegedi múzeum megnyitása. SzH 1899. jún. 13.

³⁰ A városi múzeum. A könyvtár-igazgató jelentése. SzH 1899. okt. 12.

A „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma” szerint: 1851—1899 között az alábbi fontosabb művek kerültek a helyi közgyűjteménybe:

Vastagh Sándor János: I. Ferenc József arcképe (of. 1850.) Ltsz.: 1.
1858

Sonnenschein C.: Albrecht főherceg mellképe (of. 1858.) Ltsz.: 4.; Sonnenschein C.: Albrecht fhg. neje mellképe (of. 1858.) Ltsz.: 5.

1861

Canzi A.: Deák Ferenc mellképe (of. 1861.) Ltsz.: 10.; Barabás Miklós: Klauzál Gábor mellképe (of. 1861.) Ltsz.: 11.

1868

Than Mór: Horváth Mihály püspök mellképe (of.-) Ltsz.: 12.

1880

Petrovics László: „Szegedi árvíz, 1879” (I—IV. of. 1880.) Ltsz.: 13—16.; Gabara Vince: Tisza Lajos arcképe (szénrajz,-) Ltsz.: 17.

1881

Az árvíz utáni Szeged kulturális életében fontos szerepet betöltő Somogyi Könyvtár és a Városi Múzeum tevékenységén kívül mind jelentősebbé válik a helyi irodalom, mely az itteni képzőművészetre is ösztönzőleg hatott. A helybeli lapok közül a korábban (1859) megjelent Szegedi Híradó után az 1878-ban megindult Szegedi Naplónak sikerült tartós írói gárdát maga körül kialakítania. A Szegedi Napló munkatársai közé tartozott már a kezdettől Mikszáth Kálmán, az árvíz utáni évtizedekben pedig a Dankó Pista dalait megbecsülő Gárdonyi Géza, Tömörkény István és a később főszerkesztővé lett Móra Ferenc. Közülük Tömörkény és Móra a szegedi múzeum igazgatói tisztségét is maradandó érdemmel töltötték be. A Szeged-környéki szegényparasztság életének — őket országos hírre emelő — írói ábrázolása hatást gyakorolt a helyi festőkre, leginkább Tóth-Molnár Ferenc és Nyilasy Sándor paraszttémájú képeinek kialakítására.

Mielőtt a város újjáépítésének időszakában működő helyi festőkről részletesebben szólnánk, röviden számba kell vennünk azokat a rajzpedagógusokat, akik az árvíz utáni évtizedekben Szegeden tanítottak. Továbbá néhány fővárosi művész ezidőben Szegedre készült alkotását említjük meg.

A nyolcvanas évektől helyi művészeti vonatkozású eseményeknek számítottak azok a műsorsorolások, melyeket az Országos Képzőművészeti Társulat Szegeden rendezett. Ezenkívül az itteni reáltanoda növendékeinek munkáiból évenként megismétlődő rajzkiállításokat hoztak létre. A város társadalmában e kis tárlatok meglehetősen érdeklődésnek örvendtek és eredményeikben a szorgalmas szegedi rajztanárok: *Boem Antal*, *Füleky József*, *Kátay Lajos*, *Nováky Bertalan* és *Vitkovszky Lőrinc* törekvő szándékát dicsérték.³¹ Lyka Károly szerint az osztrák származású, építészethez is értő *Arleth Ferenc* és a csantavéri születésű, szentképeket másolató *Németh Kelemen* is Szegeden tanároskodtak a múlt század harmadik negyedében.³² A derék

Vastagh György: Somogyi Károly mellképe (of.-) Ltsz.: 18.
1884

Spányi Béla: Erdő szélén (of.-) Ltsz.: 19.
1885

Horovitz Lipót: Szent Jeromos (of.-) Ltsz.: 20.; Benczúr Gyula: Tisza Kálmán mellképe (of.-) Ltsz.: 22.; Benczúr Gyula: Tisza Lajos mellképe (of. 1885.) Ltsz.: 23.

1895

Kacziány Ödön: Golgotha (pasztell, 1895.) Ltsz.: 24.; Roskovics Ignác: „Szeged szebb lesz mint volt” (of.-) Ltsz.: 25.; Munkácsy Mihály: „Honfoglalás”. Nagy színvázlat. (of.-) Ltsz.: 26.

1897

Munkácsy Mihály: „Honfoglalás”. Nagy kompozíciós vázlat. (Szénrajz, papírlapokon,-) Ltsz.: 27.; Ferraris Artur: Széchenyi István portréja (of. 1897.) Ltsz.: 28.; Roskovics Ignác: Kossuth Lajos portréja (of. 1897.) Ltsz.: 29.; László Fülöp: Deák Ferenc portréja (of. 1897.) Ltsz.: 30.; Pataky László: Andrassy Gyula portréja (of.-) Ltsz.: 31.; Burger Lajos: Pálffy Ferenc portréja (of. 1897.) Ltsz.: 32.; Margitay Tihamér: Párbaj után (of. 1896.) Ltsz.: 33.

1899

Vastagh György: Osztrovszky József portréja (of.-) Ltsz.: 34.

³¹ Boem Antal irod.: A Szegedi Képzőművészeti Társulat első vidéki kiállítása. Magyar Génius, 1899. márc.; *Jászai Géza: A szegedi Szent Rókus-hoz címzett r. kath. plébánia 100 éves története, 1805—1905.* Szeged, 1905. 188.; *Szeged és Vidéke, 1913.* nov. 3.

Füleky József irod.: SzH 1892. máj. 5.; Ő festette: Kiss Dávid, Szluha Ágoston, Dáni Ferenc és br. Pulcz Lajos helyi közéleti férfiak arcmásait.

Kátay Lajos irod.: SzH 1893. nov. 14.; A szegedi állami főreáliskola értesítője az 1894—95-ik tanévről. Szeged, 1895. 150.; Tőle való Osztrovszky József szegedi közéleti férfi arcképe.

Nováky Bertalan irod.: N. B. (1852—1939) szegedi rajztanár az 1890-es években, a helyi múzeum régi festményeit restaurálta; Nováky Bertalan hirtelen halála. Délm. 1939. nov. 15.

Witkovszky Lajos irod.: SzH 1870. nov. 13.; 1871. júl. 21., júl. 26.

³² *Lyka Károly: Nemzeti romantika. Magyar Művészet 1850—1867.* Bp. 1942. 98.; Arleth Ferencről még *Szabó László: Szeged halála és feltámadása.* Szeged, 1929. III. 141.; *Bálint S.: i. m.* 103—104., 162.

helyi rajzpedagógusok iskolai elfoglaltságuk mellett több itt élő festővel (:*Hodina Antal*, *Hodina István*, *Oldal István*,³³) valamint szobrásszal (:*Kendelhofffer F. Károly*, *Oláh György*³⁴) együttműködve, érdemes képzőművészeti tevékenységet fejtenek ki Szegeden. Néhányuk alkotását — leginkább egy-egy helyi személyiséget ábrázoló portrét — a Móra Ferenc Múzeum őrzi.³⁵ Itt említjük meg Hodina Antal mennyezet-freskóját, melyet a szegedi szerb templom számára festett.

A múlt század két utolsó évtizedében végbemenő helyi újjáépítés kapcsán, a városi tanács neves mesterek foglalkoztatásával igyekezett az itteni képzőművészeti kultúrát és az új képtár anyagát emelni. *Benczúr Gyulával* (1844—1920) megfestette az árvíz utáni rekonstrukcióban vezetőszerepet játszó Tisza Lajos királyi biztos, valamint bátyja, Tisza Kálmán arcképét.³⁶ Az utóbbi portré a párizsi 1900-as világkiállításon, a grand prix-t nyerte el. A képet Tisza lányának kívánságára 1893-ban *Vajda Zsigmond* (1859—1931)³⁷ lemásolta. Vajda többször megfordult Szegeden. A helyi családoknak készített arcképein (Kass János és felesége portréja, 1894.)³⁸ kívül az ő nevéhez fűződnek a szegedi színház és a tanácsháza közgyűlési termének akadémikus előadású mennyezet-freskói.³⁹ Utóbbi művét a múlt század kilencvenes éve körül alkotta. E mennyezetképe kópárkánnyal körülvelt kék égboltot ábrázol felhőkkel, közepén Szeged címerét tartó putókkal. A galéria négy sarkán egy-egy angyal, illetve nőalak foglal helyet az Ipar, Mezőgazdaság, Kultúra és Művészet szimbólumaként. Vajda alkotása világos tónusú, kissé barokkos lendületű, Lotz-féle stílusban van megoldva. „A korszak helyhez kötött festészeti teljesítményei közül — Bálint Sándor szerint — még megemlíthető a Szent Dömötör templom kifestése, amelyet Jakobey Károly végzett.”⁴⁰ Az ezredév alkalmával a város négy nagyméretű, egész alakos arckép megfestését határozta el. Az ennek kapcsán elkészült portrék (*Ferraris Artur*: „Széchenyi István”, *Roskovics Ignác*: „Kossuth Lajos”, *Pataky László*: „Andrássy Gyula” és *László Fülöp*: „Deák Ferenc”) a szegedi múzeum tulajdonába kerültek.⁴¹

A korszakunkban itt élő vagy pályafutásukat innen kezdő, még az akadémiához kötődő művészek sorába tartozott két ellentétes felfogású és kifejezésű festő: a sötét tónusával az elmúlás gondolatára utaló, figurális ábrázolásokat kedvelő *Kacziány Ödön*, valamint a természethez közel álló, annak táji szépségeit ezüstös színekkel megjelenítő *Tölgyessy Artur*, akikről röviden szólnunk kell.

A sokat vándorló *Kacziány Ödön* (1852—1933)⁴² a Tisza-parti városban sem vert gyökeret. Az egy ideig itt rajztanároskodó Kacziány Marosvásárhelyen született

³³ Hodina Antalnak a Móra Ferenc Múzeumban két festménye van: egy ismeretlen férfi portréja s Oltványi István Csanád egyházmegyei nagyprépost arcképe (1874—76 k.). Hodina Istvánnak szintén két portróját őrzi a szegedi múzeum, melyek az itt működő Rainer Ferenc és Lechner Lajos építészeket ábrázolják. Oldal Istvánról a SzH 1904. jún. 18. sz. ir.

³⁴ *Kendelhofffer F. Károly* irod.: SzH 1899. febr. 17.; *Oláh György* irod.: SzH 1881. jan. 23., júl. 3.

³⁵ Lásd: a Szeged Városi Múzeum történelmi képtárának — Reizner János által szerkesztett (1892) — naplóját.

³⁶ Irod.: SzN 1894. áprl. 6.; SzH 1899. febr. 16.; 1902. júl. 9.; 1903. márc. 8., áprl. 10.; 1904. jún. 7.; 1909. júl. 8.

³⁷ SzN 1893. júl. 28., aug. 31.

³⁸ SzH 1894. szept. 26.

³⁹ SzH 1894. júl. 25.

⁴⁰ *Bálint S.*: i. m. 121.

⁴¹ Az említett művészek közül még László Fülöpnek: Milkó Endre helyi kereskedőről és feleségéről 1889-ben készült portréi, valamint Pataky László több képe („Kurucok”, 1905.) került a szegedi múzeumba.

⁴² Irod.: SzH 1880. máj. 26.; 1881. dec. 29.; 1883. márc. 22.; 1891. jan. 9—10.; SzN 1891. áprl. 4—5.; 1893. okt. 20.; SzH 1894. dec. 2.; Szegedi állami főreáliskola értesítője az 1894—95-ik ta-

Kacziány Ödön: Szegei régi temető. 1890 k. o. fa. 18×38 cm. MFM

és Budapesten hunyt el. Első képzőművészeti benyomásai nagyatyja házában néhány történelmi eseményt ábrázoló olajnyomathoz fűződtek. Az akadémikus szakmai felkészültség alapvető követelményeit Barabás Miklósnál, a honi rajztanárképzőben, majd külföldön, Münchenben, Bécsben, Párizsban és Rómában sajátította el. Kacziány 1880-ban került Szegedre, ahol a helyi főreáliskola megüresedett rajztanári állását foglalta el. Emellett a városi színháznál is dolgozott mint díszlettervező. A szegedi pályaudvar egykori falképeit szintén ő festette. Nevéhez egy érdekes kiállítás kapcsolódik, melyet 1891-ben rendezett a helyi műgyűjtő-családok képeiből. Kacziány e tárlat után két évvel (1893) már nem volt Szegeden, visszatért a fővárosba. Megemlítjük, hogy 1904-ben rövid ideig a vásárhelyi művészek között tartózkodott. Tanítványai: *Tóth Molnár Ferenc, Zombory Lajos, Endre Béla, és Polczner Jenő* voltak.

Kacziány Ödön korábbi életképein („Hazafelé”) kívül, fantasztikumot kereső, bizarr hatású vásznaiból („Szellemlakoma holdfénynél”) és idevaló témájú alkotásaiból („Boszorkánysziget a Tiszánál”), számos került a szegedi múzeumba.⁴³ 1940 tavaszán ugyanis Kacziány-család több mint ötven képét (köztük a művész festővé lett leányának, Adrienne-nek a portréját) a helyi közgyűjteménynek adományozta. Megemlítésre méltó Kacziány mostanában előkerült, „Régi művészvilágból” címen írt terjedelmes önéletrajza. A kéziratot a Somogyi Könyvtár őrzi. Az egyik fejezetet a művész Szegeden eltöltött tizenhárom évének szenteli. Megemlíti, hogy a városban többnyire portrékat alkotott és az akkoriban épült evangélikus templom számára Krisztust ábrázoló főoltárképet készített.⁴⁴ Kacziány Ödönnek gyűjtemé-

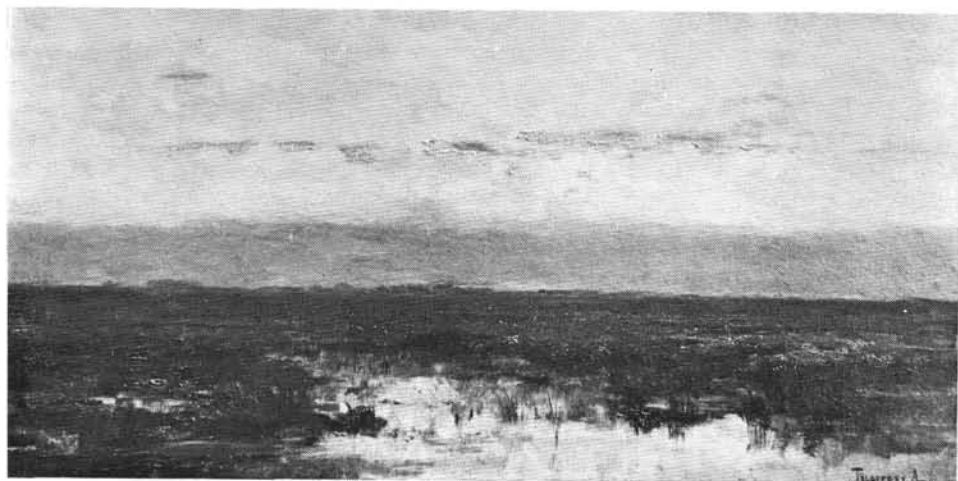
névről. Szeged, 1895. 149.; SzH 1897. dec. 2.; 1898. dec. 11.; SzH 1900. szept. 18—19.; SzH 1900. jan. 25., aug. 26.; *Kulinyi Zs.*: i. m. 484. és 486.; Sz. *Szigethy V.*: i. m. 130.

⁴³ Lásd: a Szeged Városi Múzeum Szépműv. Oszt. lajstroma 754—812. sz. leltári bejegyzéseit, mely a múzeumnak adományozott Kacziány-képeket felsorolja.; Délm. 1939. aug. 18.

⁴⁴ Kacziány géppel írott emlékezésének XIV. fejezete Szegeddel foglalkozik. Ebben leírja az árvíz utáni város társadalmi, irodalmi, színházi életét, érintve benne saját itteni működését is. Megemlítjük, hogy ezt a memoárját kiadásra szánta, melyet az első oldalon feltüntetett „Előfizetési felhívás”-a is jelez. Témájánál fogva ide tartozik még, *Kacziány Ödön: Az épülő Szeged.* (Vasárnapi Újság, 1882. 50. sz.)

nyes kiállítása 1932-ben volt a Múcsarnokban. Alkotásaival a Nemzeti Galériában is képviselve van.

Kacziány az ecset mellett a tollat is szívesen forgatta. Írásainak egyikében, a magyar tájfestészet kiváló szegedi származású képviselőjének, *Tölgyessy Artúrnak* (1853—1920)⁴⁵ életművét méltatja.⁴⁶ Ebben olvashatjuk, hogy Tölgyessy gyermek- és ifjúkorát a Tisza-parti városban töltötte, mivel apja itt pénzügyi titkárként hivatalnokoskodott. A reáliskolában folyó rajzoktatás csak táplálta vonzalmát a művé-

Tölgyessy Artúr: Az utolsó napsugár. 1900 k. o. v. 23×58 cm. MFM

szet iránt. Nemsokára sikerült megismerkednie egy *Ozoray* nevű szegedi festővel, aki címereket, zászlókat, kisebb-nagyobb szentképeket, portrékat festett. Művészi pályafutását Tölgyessy nála kezdte. Szegedtől azonban rövidesen búcsút vett és a budai reáliskolába iratkozott be.

Tölgyessyvel ezután a bécsi akadémián találkozunk újra, majd 1872 őszén Münchenben, Wagner Sándor osztályán tanult. Az idők során megfordult Belgiumban, Olaszországban, sőt a számára idegenné maradt Párizsban is. 1875-ben a bajor fővárosból képet küldött ajándékba Szegedre, a Dugonics szobor javára rendezett sorsjátékra.⁴⁷ Külföldi tartózkodása alatt a honvágy gyakran hazahajtotta. Szerezzel gondolt az itthoni környezetre, a szép magyar tájakra, melyek a szívébe vésődtek. Ebből fakadóan a nyarakat 1878—1881-ig Szolnokon töltötte, majd később a Balaton vidékét festette. Munkássága során kiemelkedő alkotásai méltó elismerést szereztek nevének. Műveiben gyermekkori emlékként Szeged környékének tájlemelei gyakran odalopakodnak vásznaira. Több kisméretű képén („Öltözködő nő”, „Virágzó bokor”) kívül egy nagyobb festményét, a „Kenesei rét” című alkotását őrzi a Móra Ferenc Múzeum, melyet a Szegedi Iparos Ifjúság Közművelődési Egylete 1903-ban adományozott.

⁴⁵ Irod.: SzH 1894. dec. 2.; 1900. aug. 26.; *Gonda Béla*: Szolnok a művészetben. Bp. 1927. 23.; *Lyka Károly*: Magyar művészetlet Münchenben 1867—1896. Bp. 1951. 40.; *Szelesi Zoltán*: Tölgyessy Artúr emlékezete. Délm. 1955. febr. 2.; *Lyka Károly*: Festészetünk a két világháború között. Bp. 1956. 100.

⁴⁶ *Kacziány Ödön*: Tölgyessy Artúr. Művészet, 1910. 294—303.

⁴⁷ SzH 1875. dec. 26.

Az árvíz után a helyi tehetségek egyik felismerője, Beck István művészetpártoló városi tanácsnok volt. Neki köszönhető *Gabara Vince, Tóth Molnár Ferenc* és *Fancsali Nagy János* szegény származású fiatalok felkarolása. Bár mostoha körülményeik miatt egyikük művészete sem tudott teljesen kibontakozni, mégis meg kell emlékezni róluk.

Gabara Vincze (1853—1890-es évek) egy helybeli csizmadia fia volt, akit tanácsi költségen a hetvenes években a Mintarajztanodában, majd Münchenben tanítottak. Studiumait azonban mindkét helyen megszakította, hiányzott a kitartása. Külföldről hazatérve nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, noha Tisza Lajost fénykép után ábrázoló szénrajza (1880) tehetséget mutat.⁴⁸ Élete — melynek anekdotikus vázlata Móricz Pál könyvében (1913) megjelent —, utóbb teljesen tönkrement. Említett rajza a helyi múzeumban található.

Jóval eredményesebb festőnek számít nála *Tóth Molnár Ferenc*,⁴⁹ (1867—1936), aki a nyolcvanas évek végén bukkant fel Szeged környékéről, mint tehetséges szatymazi parasztyerek. Előbb Kacziány Ödönnél tanult, majd a város őt is Budapesten és Münchenben képezte tovább. 1891-ben — Munkácsy pártfogására —, a tanács megbízásából tizenegy portrét másolt, illetve festett meg az 1825—1872 között hivatalban levő szegedi polgármesterekről és helyi közéleti férfiakról (Szilber József, Kiss József, Lengyel Pál stb.). Ezek a képek a Móra Ferenc Múzeumban vannak. Tóth Molnár főművének a „Tanyai temetés” (1900) c. nagyméretű festménye tekinthető, mely a helyi képgyűjtemény kedvelt darabja lett. A művész a századfordulót követően — a szegedi Kálvária-stáció ábrázolásainak megfestése után — Berlinbe költözött, ahol ott bekövetkezett haláláig termékeny tollú illusztrátorként dolgozott. A kor nyárspolgári életének fonákságait karikírozzák rajzai. Több százra menő tusrajza és színes plakátterve, valamint a még itthon készült festményeinek jelentős része a szegedi múzeumba jutottak. Az egykori „tanyai festő” pályájával legutóbb Habermann Gusztáv foglalkozott.

Mint Tóth Molnár, úgy a kisteleki születésű *Fancsali Nagy János* (1883—1908)⁵⁰ is külföldön próbált szerencsét, de eredménytelenül. Fancsali Nagyot boznár édesatyja küldte Szegedre inaskodni. Úgyes rajzai megragadták a tehetségpártoló Beck István figyelmét, s ezt a fiatalembert is — mint korábban Tóth Molnárt — előbb a fővárosban (1901), majd Bécsben és Münchenben taníttatta. Akadémiai képzését Gabarához hasonlóan Fancsali Nagy sem fejezte be. Miután Párizsban is megfordult, visszatért Szegedre, de megbízások híján itt sem sokáig tartózkodott. Kecskeméten igyekezett megélni, ahol portrékat, tájábrázolásokat és a város számára történeti képeket festett. Ezt követően ismét külföldre ment és egészen fiatalon, huszonöt éves korában Párizsban hunyt el. Szegeden levő festményeiről, ill. rajzairól nem tudunk.

⁴⁸ Irod.: SzH 1881. szept. 3.; Budapesti Hírlap, 1910. márc. 20.; *Somogyi Miklós*: Magyarok a müncheni képzőművészeti akadémián. Művészet, 1912. 184.; *Móricz Pál*: Régi magyar élet. Bp. 1913. 128—132.; *Újlaki Antal*: Tisza Lajos és Szeged. é.n. 176.

⁴⁹ Irod.: SzN 1887. júl. 12.; SzN 1891. febr. 27., máj. 12.; SzN 1892. febr. 7., 25.; SzH 1892. márc. 4.; 1893. máj. 12., júl. 4.; 1894. júl. 22., dec. 16.; 1897. dec. 7.; 1898. dec. 11., 1899. febr. 17.; SzN 1900. júl. 19.; SzH 1901. jan. 13.; *Kulinyi Zs.*: i. m. 484, 486.; *Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.*: Szeged. Bp. 1927. 318.; *Sz. Szigethy Vilmos*: A régi Szegedből az újba. Szeged, 1936. 58.; Lásd még: a Szeged Városi Múzeum történelmi képtárának naplóját, mely az 52—64. ltsz. alatt feltünteti a Tóth Molnár Ferenc által festett portrékat (Kiss Károly, Szilber József, Kiss József, Lengyel Pál, Wöber György, Gamperl Alajos, Taschler József, Réh János, Szilber Bérczi Antal, Gerencsér János, Aigner Rengyey Ferdinánd, Babarczy Antal és Kárász Anna); *Habermann Gusztáv*: A tanyai festő. Tóth Molnár Ferenc élete. Somogyi - könyvtári műhely, 1974. I. sz. 51—66.

⁵⁰ *Szendrei János—Szentiványi Gyula*: Magyar Képzőművészek Lexikona. Bp. 1915. 464.

Tóth Molnár Ferenc: Tanyai temetés. 1900. o. v. 104×200 cm. MFM

A hivatalos művészetnek számító hazai akadémikus festészet és szobrászat a század végére kiélte magát. Fellengzős tartalma és megmerevedett stílusa miatt akkorra már — a rohamosan gyorsuló technicizálódás és természettudományos gondolkodás térhódítása idején — korszerűtlenné vált. Hazai festészetünk századforduló körüli megújódása a nagybányai és a szolnoki művésztelephez fűződik. Az előbbinél inkább a tájképfestés vált dominánssá, az utóbbihoz viszont elsősorban a népelet-ábrázolások kötődnek. Mindkét iskola szinte egyidőben, a századfordulón jött létre, s törzstagjainak sorában szegedi művészeket is találunk. Jelentőségüket tekintve elsőül *Nyilasy Sándor* és *Károlyi Lajos* pályakezdéséről, illetve nagybányai éveiről kell szólnunk. Útjukat érdeklődési körük határozta meg, amely megegyezett a nagybányai festők: Hollósy Simon, Ferenczy Károly, Thorma János, Réti István és társaik törekvéseivel. Sem Munkácsy nehézveretű ábrázolásmódja, sem a müncheni akadémikus piktúra technikai gyakorlata nem édrekelte őket, hanem inkább a franciák póztalan könnyedsége, Bastien Lepage finom-natutralizmusa ragadta meg. A „nemzeti plain-air festőiskola” tagjainak számára az atmoszférának, a formákat és színeket alakító fény hatásának tanulmányozása volt a legfőbb újdonság. Felfedezése annak, hogy a levegő által betöltött környezetben új, eddig nem ismert viszonylatokban mutatkozik meg minden, mely által festőibbé és létszerűbbé válik az ábrázolandó világ.

Nyilasy és Károlyi nagybányai éveiről

A napsütötte Tápé parasztfiatalságát színpompás képekben megörökítő *Nyilasy Sándor* (1873—1934)⁵¹ s a Tisza-parti város rejtett szépségeit lírai hangulatok-

⁵¹ Irod.: Szeged művészeti díjának nyertese. SzH 1899. febr. 17.; A Nemzeti Szalon Szegeden. 1899. márc. 14.; A Nemzeti Szalon tárlatai. SzH 1899. dec. 1.; Nyilasy Sándor: Csordakút-ja. SzH 1900. jan. 30.; A tavaszi tárlat. SzH 1900. áprl. 3.; Az őszi tárlat megnyitása. SzH 1900. szept. 18.; Szegedi őszi tárlat. SzH 1900. szept. 23.; Képsorsolás az őszi tárlaton. SzN 1900. okt. 8.; A szegedi tavaszi tárlat. SzH 1901. márc. 30.; A tavaszi tárlatról. SzH 1901. márc. 31.; A szegedi tárlatról SzH

1901. áprl. 4.; A Képzőművészeti Egyesület képsorsolása. SzH 1901. áprl. 23.; A tavaszi tárlat anyaga. SzH 1902. febr. 23.; A tavaszi tárlat. SzH 1902. márc. 16.; A tavaszi tárlat. SzH 1902. márc. 23.; A tavaszi képkiallítás. SzH 1902. márc. 30.; A tavaszi tárlat. SzH 1903. jan. 18.; A tavaszi tárlat. SzH 1903. márc. 25.—márc. 27.; A Képzőművészeti Egyesület vasárnapja. SzH. 1903. áprl. 21.; Nyilasy Sándor dícsérete. SzH 1903. dec. 3.; Két szegedi festmény az állam bírtokában. SzH 1903. dec. 19.; k. j.: Tavaszi tárlat. SzH 1904. márc. 20.; A tavaszi műtárlat. SzH áprl. 3.; A tavaszi tárlat. SzH 1905. jan. 17.; Aradi lap Nyilasy Sándorról. SzH 1905. márc. 30.; K. J.: A szegedi tárlat. SzH 1905. áprl. 7.; Képsorsolás. SzH 1905. máj. 9.; Nyilasy Sándor sikere. SzH 1905. nov. 15. Nyilasy Sándor festményei. SzH 1905. nov. 23.; Nyilasy Sándornak az Andrassy-féle 4200 koronás ösztöndíjat adományozták. Művészet, 1906. 42. sz.; A tavaszi tárlat. SzH 1906. áprl. 1.; Képsorsolás a Képzőművészeti Egyesületben. SzH 1906. máj. 1.; *Kun József*: A szegedi tárlat. SzH 1907. márc. 24. Nyilasy Sándor sikere. SzH 1907. nov. 15.; Nyilasy Sándor kitüntetése. SzH 1908. márc. 24.; A Lipótvárosi Kaszinó-díját: 1000 koronát Nyilasy Sándor kapta meg. Művészet, 1908. 65. sz. *Szalay János*: A szegedi tárlat SzH 1908. máj. 31.; Nyilasy Sándor Szegeden. SzH 1908. nov. 3.; Nyilasy Sándor ösztöndíja. SzH 1908. dec. 5.; *Szalay János*: A szegedi képkiallítás. SzH 1909. áprl. 4.; Nyilasy Sándor képei. SzH 1909. nov. 24.; Nyilasy és Juhász Szabadkán. SzH 1909. dec. 16.; Nyilasy Sándor képei. SzH 1909. dec. 22.; Nyilasy S. képei. SzH 1910. jan. 4.; Nyilasy Sándor Aradon. SzH 1910. febr. 6.; *Szalay János*: A tavaszi képkiallítás. Délm. 1911. febr. 19.; sz-e: A Képzőművészeti Egyesület tárlata. SzH 1911. febr. 19.; A tavaszi képkiallításról. Délm. 1911. febr. 21.; *Sólyom Gyula*: A tavaszi tárlatról. Délm. 1911. febr. 24.; *Szentiványi Gyula*: Nyilasy Sándor. SzH 1911. febr. 26.; Képvételek a téli tárlaton. SzH 1911. febr. 28.; A Szegedi Képzőművészeti Egyesületből. Délm. 1911. márc. 14.; Nyilasy kontra Kun. Délm. 1911. máj. 11.; Nyilasy—Kun-ügy újabb fejleményei. SzH 1911. máj. 12.; A Nyilasy—Kun-affér. Délm. 1911. máj. 12.; Afférok és művészet. Délm. 1911. máj. 24.; Művészháborúság és kultúrpolitika. Délm. 1911. máj. 25.; Szegedi művészek sikerei idegenben. Délm. 1912. jan. 10.; Tavaszi tárlat Szegeden. Délm. 1912. máj. 12.; Téli tárlat. Délm. 1912. nov. 6.; *Domokos László dr.*: Magyar Művészek Műkiállítása. Délm. 1913. márc. 7.; Nem lesz tavaszi tárlat. Délm. 1913. áprl. 12.; Egy művész többi ellen. Délm. 1913. áprl. 13.; Művészek dolga. Délm. 1913. áprl. 15.; d.: Szegedi festők kiállítása. Délm. 1913. máj. 3.; Szegedi festők karácsonyi vásárja. Délm. 1913. dec. 21.; (d): Séta a tárlaton. Délm. 1914. máj. 10.; Karácsonyi képkiallítás. Délm. 1914. dec. 25. *dr. Szalay József*: Háború és művészet. Délm. 1915. dec. 25.; Műbarátok körének kiállítása. Délm. 1917. máj. 27.; Művásár a Növédőben, a Napköziotthon és az utászok javára. Délm. 1918. dec. 22.; Képek, rajzok, műtárgyak. Délm. 1919. dec. 7.; (7): Szegedi műtárlat. Délm. 1920. áprl. 7.; Látogatások a szegedi kultúra tényezőinél. Szeged, 1920. okt. 3.; Képzőművészeti, iparművészeti és háziipari kiállítás és karácsonyi vásár. Katalógus. Szeged, 1921.; (*Cs. Sebestyén Károly*) *Cs. S. K.*: Tavaszi tárlat az Interieurban. SzN 1921. máj. 2.; Föleledt a Szegedi Képzőművészeti Társulat. Szeged, 1924. jún. 1. Szegedi festők anekdota a Képzőművészeti Társulat megalakulásáról. Délm. 1926. márc. 14.; Megalakult a Képzőművészeti Társulat. Délm. 1926. máj. 28.; Nyilasy Sándor vászna a genfi munkaügyi hivatal palotájában. Délm. 1926. máj. 30.; Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása a Múzeumban. Délm. 1927. okt. 28. Katalógus sz.: Alföldi Művészek Egyesületének I. Tárlatáról. Szeged, 1928. június. Bev.: *Juhász Gyula*: Nyilasy-szoba a szegedi múzeumban. Délm. 1928. okt. 21.; Nyilasy: A földeken (repro). Magyarság, 1929. márc. 3.; Néhány napig marad nyitva a Képzőművészeti Társulat tárlata. Délm. 1929. jún. 6.; Vasárnap megnyílik Nyilasy Sándor kollektív képkiallítása. Délm. 1930. máj. 18.; Nyilasy Sándor: Vasárnap délután c. képének reprod. Délm. 1930. máj. 25.; 50 neves festő 300 képével nyílt meg Freiman műkereskedő Kárász-utcai képkiallítása. Délm. 1930. okt. 12.; Az 1931. évi Tavaszi Tárlat képes tárgymutatója. Bp. 1931. áprl. -máj.; Nyilasy Sándor legújabb alkotása (a Tápéi-triptichon az egyetem Néprajzi Intézetében). Szegedi Szemle. 1931. 22—24. sz.; A kultuszminiszter Nyilasy Sándor műtermében. Délm. 1931. márc. 13.; Bob: Az élet mozi (két felfogás). Délm. 1934. jan. 6.; *Lengyel Vilma*: A festő halála. Délm. 1934. jan. 9.; Szerdán délelőtt kísérik utolsó útjára Nyilasy Sándort. Délm. 1934. jan. 10.; Eltemették Nyilasy Sándort. Délm. 1934. jan. 11.; Szegeden nagy részvét mellett temették el Nyilasy Sándor festőművészt. Képes Pesti Hírlap. 1934. jan. 12.; Nyilasy Sándor végrendelete. Délm. 1934. jan. 13.; Nyilasy Sándor utolsó festménye. Délm. 1934. jan. 16.; *Lyka Károly*: Nyilasy Sándor-emlékkiállítás (az 1934. május 19. megnyitáson tartott előadás). Szeged, 1934.; A Nyilasy Sándor-emlékkiállítás katalógusa. Szeged, 1934. Szerk.: Szalay József és Cs. Sebestyén Károly.; (*Lengyel Vilma*) *l. v.*: Nyilasy-emlékkiállítás. Délm. 1934. máj. 20.; *Lyka Károly*: Egy város és az ő művészfia (Nyilasy Sándor). Új Idők, 1934. I. 808.; Nyilasy Sándor. Magyar Művészet, 1934. I. és 6. sz.; Az 1934. év halottai. Délm. 1934. dec. 25.; A Szegedi Képzőművészeti Egyesület tavaszi kiállításának Katalógusa. Szeged, 1935.; Nyilasy-asztal. Délm. 1935. márc. 24.; Tárlatot rendezett a végrehajtó Nyilasy Sándor hagyatékából. Délm. 1936. dec. 5.; *Vásárhelyi Júlia*: Siremléket emelt a szabad királyi város nagy festőfiának: Nyilasy Sándornak. Délm. 1939. 248. sz.; A „Szegedi Képzőművészeti Céh” Egyházművészeti és Világi képzőművészeti kiállításának képes tárgymutatója. Szeged, 1938. júl., aug.; *Vásárhelyi Júlia*: „Ma-

ban kifejező *Károlyi Lajos* (1877—1927)⁵² életük nagy részét szülővárosukban, Sze-

gyar táj, magyar ecsettel.⁷ Nyilasy Sándor emléke. Szeged, 1940.; Képvásárlás. Délm. 1942. áprl. 2.; Móra Ferenc, Nyilasy Sándor életrajzát és Szeged néprajzát megírta a Dugonics Társaság. Délm. 1944. febr. 29.; B. S.: Délvidéki és szegedi kiállítás a múzeumban. Délm. 1944. márc. 21.; Délvidéki Szellemi Találkozó Szegeden. Képzőművészeti kiállítások a Kultúrpalotában. Katalógus. Szeged, 1944. márc.; *Lengyel Vilma*: Emlékezés Nyilasy Sándorra. Délm. 1944. 24. sz.; Cs. P.: Nyugalomba vágyik az öreg múzeumi altiszt, aki nem fogadott el képet Nyilasytól. Délm. 1944. márc. 25.; *Dorogi Imre*: Szeged nagy festője. Délvidéki Szemle. 1944. 7. sz. 309—320.; A Délvidéki művészek munkáiból rendezett reprezentatív kiállításának katalógusa. Szeged, 1946. okt. *Lyka Károly*: Magyar Művészet Münchenben. 1867—1896. Bp. 1951. 72.; *Szelesi Zoltán*: A népelet festője: Nyilasy Sándor. Délm. 1953. dec. 3.; Nyilasy Sándor-emlékest. Délm. 1954. máj. 5.; *Réti István*: A nagybányai művésztelep. Bp. 1954. 238—239.; *Szelesi Zoltán*: Nyilasy Sándor, Szabad Művészet, 1955. febr. 2. sz. 73—78.; *Szelesi Zoltán*: Két szegedi festő: Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos. Tiszatáj, 1955. febr. 43—50.; *Szelesi Zoltán*: Nyilasy Sándor. TTIT Csongrád megyei Füzetek 14. sz. Szeged, 1955.; *Lyka Károly*: Festészettünk a két világháború között. Bp. 1956. 75.; *Bodnár Éva*: Tornyai János. Bp. 1956. 44.; *Szelesi Zoltán*: Alföldi mesterek. Csm. Hírl. 1958. márc. 2.; *Szelesi Zoltán*: Koszta, Tornyai, Nyilasy. Délm. 1958. ápr. 30.; *Szelesi Zoltán*: Emlékezés Nyilasy Sándorra születésének 85. évfordulóján. Délm. 1958. dec. 2.; Magyar Művészet (1800—1945). A Magyarországi művészet története II.). Szerk.: *Zádor Anna*. Bp. 1958. 286.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva*. Szeged, 1966.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Nyilasy Sándor: Hazatérő munkáspár. Délm. 1966. máj. 8.; *Szelesi Zoltán*: A Szegedi Képtár új állandó kiállítása. Művészet, 1966. 9. sz. szept. 32—34.; Szegedi Képzőművészek Tárlata. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. Bp. 1967.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Kis Szegedi Művészettörténet. Tiszatáj, 1968. febr. 2. sz.; Nyilasy-rajzok Tápén. Délm. 1972. okt. 14., okt. 24.; *Apró Ferenc*: Hagyományokról mai szemmel. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 11—12.; *Szelesi Zoltán*: Festészet a Tisza-partján. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 13.; *Apró Ferenc*: Nyilasy Sándor. Szegedi Műsor, 1973. dec. 10—11.; *Szelesi Zoltán*: Népeletkép-festő volt. Száz éve született Nyilasy Sándor. Csm. Hírl. 1973. dec. 2.; *Simon Gy. Ferenc*: Egy lap a művészet-történetből. — Nyilasy Sándor. Képes Újság, 1973. dec. 29.

⁵² Irod.: Szeged művészeti díjnak nyertese. SzH 1899. febr. 17.; *Károlyi Lajos*: A művésztől. Magyar Génusz, 1900. 678—861.; Festőművész-iskola Szegeden. SzH 1900. szept. 5., nov. 11.; Festőiskola Szegeden. SzH 1900. nov. 11.; A szegedi tavaszi tárlat. SzH 1901. márc. 30.; A Képzőművészeti Egyesület képsorsolása. SzH 1901. ápr. 23.; A Jézusképű festő. SzH 1901. aug. 13.; A tavaszi tárlat. SzH 1903. jan. 18.; márc. 27.; Képsorsolás és közgyűlés. SzH 1903. ápr. 21.; (*Kovács János*) k. j.: Tavaszi Tárlat. SzH 1904. márc. 28.; A szegedi tárlat. SzH 1905. áprl. 7.; A képzőművészeti Egyesület képsorsolása. SzH áprl. 15.; *Kun J.*: A szegedi tárlat. SzH 1907. márc. 24.; *Károlyi Lajos*: Erő, élet, művészet. — *Kézai Simon és Kuszko Dezső*: Karácsonyi Könyv. Szeged, 1908. 48—55.; *Kézai Simon*: Károlyi Lajos szegedi festő látogatása Tolsztojnál. SzH 1909. szept. 26.; *Kézai Simon*: Szegedi művészek. SzH 1909. okt. 6., okt. 7.; Szegedi festő utazásai. SzH 1909. okt. 13.; A szegedi művésztelep. Kollektív kiállítás készül Szegeden. SzH 1909. okt. 19. *Szalay János*: A tavaszi képiállítás. SzH 1910. áprl. 10.; *Kézai Simon*: Szegedi festő Tolsztojnál. Délm. 1910. nov. 17.; Károlyi Lajos gyűjteményes kiállításának katalógusa. Szeged, 1910.; *Kun József*: Károlyi Lajos. Szeged és Vidéke. 1910. dec. 17.; *Catullus*: Károlyi Lajos. SzN 1910. dec. 18.; A Károlyi-kiállítás megnyitása. SzN 1910. dec. 18.; *Szalay János*: Impressió nélkül (Károlyi Lajos képiállítás). Délm. 1910. dec. 18.; *Károlyi Lajos*: Mire törekszem. — K. L. kiáll. katalógusa. Szeged. 1910. 3—8.; Délm. 1910. dec. 20. *Szentiványi Gyula*: Károlyi Lajos. SzH 1910. dec. 18.; Károlyi Lajos képiállítás. SzH 1910. dec. 20.; *Szöri József*: Károlyi Lajos kiállítása. Délm. 1910. dec. 25.; Károlyi Lajos festő (Szeged kis lexikona). Délm. 1910. dec. 25.; *Károlyi Lajos*: Tolsztoj. Délm. 1910. dec. 25.; A képzőművészeti egyesület gyűlése. SzH 1911. jan. 29.; Károlyi Lajos kiállítása. Művészet, 1911. 42. sz.; *Barabás Béla*: A szegedi növényevő kolónia. SzH 1911. okt. 22.; Újabb hírek a képzőművészeti egyesületből. Délm. 1912. ápr. 30.; *Szalay János*: Jegyzések Károlyi Lajos piktúrája és az egyetemes művészet körül. Délm. 1912. máj. 19.; *Bródy Sándor*: Pesti kis tükör. Az Újság, 1912. ápr. 28.; *Kun József*: Károlyi Lajos. Művészet, 1913. 144—146.; Új képzőművészeti alakulás. Délm. 1913. máj. 14.; Amikor a tanács szegedi művészetet pártol. Délm. 1913. dec. 10.; *Szalay János*: Jajkiáltás a művészet elátkozott városában. Délm. 1913. dec. 23.; *Domokos László*: (d): Séta a tárlaton. Délm. 1914. máj. 10.; *Comrad Gyula*: Károlyi Lajos, Lénárd Imre és Wagner Géza gyűjteményeiből rendezett Csoportkiállítás Katalógusa. Nemzeti Szalon. Bp. 1918. szept. 19.; *Nagy Andor*: Pesti levél szegediekéről. SzH 1918. szept. 22.; *Eidus Bentian*: Az igazi művész. — *Eidus Bentian*: Munka után. Szeged, 1919. 41—43.; Károlyi Lajos képzőművészeti népbiztos. Délm. 1919. áprl. 17.; Szegedi Képző- és Iparművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Katalógus. Szeged, 1919. május.; *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; Látogatások a szegedi kultúra tényezőinél. Szeged, 1920. okt. 3.; Szegedi képzőművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Szeged, 1920. december.

Katalógus.; *Juhász Gyula*: Károlyi Lajos képei. A Munka. 1921. márc. 1.; SzN 1921. márc. 21.; Károlyi Lajos festőművész a szegedi múzeumnak hagyományozta összes képeit. A külföldre távozó művész végrendelete. Szeged. 1921. ápr. 23.; Margó (Károlyi L.), Szeged. 1921. máj. 1.; Két kiállítás. Az Est, 1922. febr. 19.; *Terescsényi György*: Károlyi Lajos. Magyar Jövendő, 1922. 1. sz. 46—50.; Károlyi Lajosról. Színház és Társaság (Szeged), 1924. márc. 10.; (*Tardos Taussig Armin*) T. T. A.; Személylenyek Károlyi Lajos kátéjából. Szeged. 1924. máj. 15.; *Tóth István Jenő*: Károlyi Lajos művészete. Friss Hírek, 1924. jún.; *Lengyel Vilma*: Károlyi Lajos képkiallítása. Szeged. 1924. jún. 8.; *Juhász Gyula*: Károlyi Lajosnak (vers), Szeged. 1924. jún. 8.; *Lengyel Vilma*: Károlyi Lajos képkiallítása. Délm. 1926. jún. 29. *Károlyi Lajos*: Néhány szó a művészetről. Délm. 1926. júl. 4.; Károlyi Lajos nagybeteg. Délm. 1927. márc. 11.; Meghalt Károlyi Lajos. Délm. 1927. márc. 18.; *Lengyel Vilma*: Vasárnap délelőtt 11 órakor temetik Károlyi Lajost a múzeum elől. Délm. 1927. márc. 19.; Eltemették Károlyi Lajost. Délm. 1927. márc. 22.; Károlyi Lajos özvegye kolostorba vonul és férjének összes képeit a városnak ajándékozta. Délm. 1927. márc. 23.; *Juhász Gyula*: Károlyi Lajos. Széphalom, 1927. 1. évf. 7—9. sz. 305—306.; *Lyka Károly*: Károlyi Lajos. Művészet, 1927. III. év. 4. sz. 235.; Móra Ferenc látogatása a városházán a püspök portréja és Károlyi Lajos hagyatéka ügyében. Délm. 1927. aug. 10.; *Kontraszty Dezső*: Károlyi Lajos emlékezete. Délm. 1927. okt. 30.; *Kontraszty Dezső*: Nyílt levél a szegediekhez. Délm. 1927. nov. 1.; *Czibula Antal*: A nagy diktátor. Szeged, 1928. 169—199.; A Képzőművészeti Társulat határozatképtelen. Délm. 1928. jan. 15. *Prohászka Ottokár*: Soliloquia. Bp. 1929. 31, 96—97.; *Földi Mihály*: Prohászka és naplója: Soliloquia. Nyugat, 1929. XXII. évf. 22—23. sz. 598.; Heller Ödön, Károlyi Lajos, Szőri József emlékkiállítás. Délm. 1930. szept. 28.; Heller Ödön Károlyi Lajos, Szőri József emlékkiállítás. Katalógus, Szeged. 1930. szept. 28.; A Munkácsy-céh és a Szegedi Fészek-klub reprezentatív képzőművészeti kiállítása. Délm. 1930. okt. 19.; *Tóth István Jenő*: Ki jogosult Károlyi Lajos hagyatékának értékesítésére? SzN 1934. máj. 25.; Tardos Taussig Armin meghalt. Délm. 1936. febr. 26.; Elkészítik Károlyi Lajos síremlékét. Délm. 1937. nov. 4.; Eltűnt Károlyi Lajos sírja. Délm. 1938. szept. 11. *Vér György*: Károlyi Lajos a szentéletű festő. Délm. 1940. jún. 29. Károlyi emlékkiállítás sikere. Délm. 1940. júl. 2.; (*Dinnyés Ferenc*) D. F.: Károlyi Lajos művészete. Délm. 1940. júl. 3.; *Juhász Gyula*: A halhatatlan. — *Paku Imre*: Juhász Gyula összes versei. Szeged, 1941. 284.; Virág nyílik a hervadó őszirózsák festőjének sírján. Délm. 1943. júl. 4.; *Dorogi Imre*: Emlékezés Károlyi Lajosra. Tiszatáj, 1947. május. 62—63.; *Lyka Károly*: Festészeti életünk a milleniumtól az első világháborúig. Bp. 1953. 105.; *Bényi László*: Rudnay Gyula. — Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve. Bp. 1953. 459—460.; *Soltész Zoltán*: Hollósy Simon leveleiből. Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve. Bp. 1953. 623, 626.; Múzeumi-képtár (rövid vezető), Szeged, 1953.; *Réti István*: A nagybányai művésztelep. Bp. 1954. 313—314.; *Szelesi Zoltán*: Károlyi Lajosról. — MSZT Mozgalom, 1954. febr.; *Szelesi Zoltán*: Szeged festő poétája, Károlyi Lajos. Délm. 1954. júl. 15.; *Szelesi Zoltán*: Szeged felszabadult képzőművészetéről. Tiszatáj, 1954. okt.; *Péter László*: Eidus Bentian. Délm. 1955. jan. 16.; *Szelesi Zoltán*: Két szegedi festő: Károlyi Lajos és Nyilasy Sándor. Tiszatáj, 1955. febr. 43—50.; Kiállítás Hódi Géza festőművész oroszországi műveiből. Katalógus 1955. jún. *Szelesi Zoltán*: Kiállítás Hódi Géza oroszországi műveiből. Délm. 1955. jún. 14.; *Péter László*: Juhász Gyula a képzőművészetről. Szabad Művészet, 1955. augusztus. Múzeumi-képtár (rövid vezető), Szeged, 1955.; *Lyka Károly*: Festészetünk a két világháború között. Bp. 1956. 99—100.; *Bodnár Éva*: Tornyai János. Bp. 1956. 44.; Károlyi Lajos-emlékkiállítás katalógusa. Szeged, 1957. október.; *Szelesi Zoltán*: Juhász Gyula Károlyi Lajosról. Tiszatáj, 1957. okt.; *Szelesi Zoltán*: Károlyi Lajos. Délm. 1957. okt. 23.; Ma Károlyi Lajos-emlékest a szegedi képtárban. Délm. 1957. okt. 24.; Károlyi Lajos emlékest. Délm. 1957. okt. 26.; Képzőművészeti Figyelő — Tiszatáj, 1957. okt. 26.; Károlyi Lajos emlékkiállítás nyílik Vásárhelyen. Csongrád megyei Hírlap, 1957. nov. 23.; Károlyi Lajos emlékkiállítás Hódmezővásárhelyen. Csongrád megyei Hírlap, 1957. nov. 26.; *Juhász Gyula*: Örökség. Bp. 1958. I. 305—307.; *Szelesi Zoltán*: Szeged új képzőművészete. Tiszatáj, 1958. nov.; Szegedi képzőművészek retrospektív kiállítása. 1945—1958. Katalógus. Szeged, 1958.; Károlyi Lajosról hangzik el előadás a TIT makói klubjában. Csm Hírl. 1958. dec. 11.; (*Lökös Zoltán*) I. z.: A tiszai táj ihletett festője. Délm. 1959. máj. 20.; Nyári Tárlat. Délm. 1959. júl. 24.; Csongrád megyei Képzőművészeti Kiállítás. Katalógus. Szeged, 1959. 5. sz.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a Tanácsköztársaság alatt. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Hmvhely. 1959. 157—168.; *Szelesi Zoltán*: Vásárhelyi művészélet 1958-ban. — Csongrád megyei tanulmányok. Hmvhely. 1959. 1. sz. 43—44., 46.; *Szelesi Zoltán*: Károlyi Lajos. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1958.—1959. Szeged, 1960. 143—189.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Károlyi Lajos: Őszirózsák. Délm. 1966. jún. 26.; *Szelesi Zoltán*: A Szegedi Képtár új állandó kiállítása. Művészet, 1966. 9. sz. 32—43.; Szegedi Képzőművészek Tárlata. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa. Bp. 1967.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Kis Szegedi Művészettörténet. Tiszatáj, 1968. márc. 3. sz.; *Szelesi Zoltán*: Károlyi Lajos emlékezete. Szegedi Músor, 1972. júl. 18.; *Szelesi Zoltán*: Festészet a Tisza-partján. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 13.

geden töltötték. Gyermekkoruk sorsát a várost pusztító árvíz szabta meg. Nyilasy jómodú iparoscsaládja körében nem látott szomorúságot. Atyja Nyilasy (Pfeilschifter) Ferenc, neves asztalosmester volt. Az 1879-ben bekövetkezett árvíz azonban az ő szüleit is tönkretette, vagyonuk elpusztult. Anyja, Telbisz Anna, Sándor és Károly fiaival Nákófalvára menekült, ahol egy évet töltöttek és 1880-ban tértek vissza Szegedre, amikor a kis Nyilasy iskoláztatása megkezdődött. A művészet iránti hajlama korán megnyilatkozott. Ennek beszédes bizonyítékai azok a bátortalan gyermekrajzok, melyeket a Móra Ferenc Múzeum őriz tőle.⁵³

Károlyi szintén hamar elvesztette atyját, Károlyi Mihály csizmadiát, aki az árvízkor szerzett meghülésbe halt bele. Anyja, Malatinszky Mária, még egyszer férjhez ment egy Martinovics Mátyás nevű bácsalmási erdészhez, azonban nemsokára ő is sírba szállt. Mire az árván maradt Károlyi Lajos iskolába került, már két testvére, Mihály és Ferenc sem élt. A fiú nevelésével egy darabig erdész mostohaatyja törődött. Keze alatt Károlyi az elemi és a középiskola három alsó osztályát Bácsalmáson, illetve Zomborban végezte el. Egy évet mint cseregyerek a német nyelv elsajátítása végett Apatinben töltött, a negyedik gimnáziumot már Szegeden, a piaristáknál járta.

Gondozását ugyanis tizenhárom éves korától nagybátyja, Malatinszky György, szegedi vendéglős vállalta magára, akinek alsóvárosi házában Károlyi később is, mint magánosan élő festő, otthonra talált.

Középiskolai tanulmányait Nyilasy és Károlyi is a szegedi piarista gimnáziumban végezte, ahol Nováky Bertalan rajztanár oktatta őket a művészet alapfogalmaira. Nyilasy diákéveiről jóformán semmit sem tudunk. Annál többet azonban a gimnazista Károlyiról. Kontraszty Dezső paptanár, aki az ifjúvá növő Károlynak nemcsak osztálytársa, de meghitt barátja és a további idők során is nagy tisztelője volt, a művész halála után írt megemlékezésében⁵⁴ részletesen és jól érzékelteti a serdülő korú Károlyiban kibontakozó egyéni vonásokat, melyek a festő lényét később is döntően meghatározták.

Érettségi után vágyuktól hajtva, — melyet Nyilasynál egy évig tartó mintarajziskolai studium előzött meg, — mindketten Münchenbe kerültek: Nyilasy 1893-ban, Károlyi 1895-ben. A müncheni művészeti akadémia megcsontosodott oktatási rendszere azonban egyiküknek sem felelt meg, csalódtak benne. Sem a természetszerető Nyilasy, sem a költői érületű Károlyi — éppúgy, mint a haladó gondolkodású művésztársaik — nem szenvedhették a valóságot meghazudtoló — akadémikus ízű — népéletképeket. Hátat fordítottak tehát a hivatalos művészet müncheni fellegrájának. A kevésbé érzékeny Nyilasy sietve átment Hollósy Simon ottani festőiskolájába, ahol az akadémiai kötöttségektől mentes, egészséges természetszemlélet alapján nyertek művészeti képzést a növendékek. A meghasonlott Károlyi pedig elkeseredve azzal a szándékkal utazott haza, hogy „végre” búcsút mond a festészetnek és pályát változtat.

Nyilasy, ahogy Réti István, a nagybányai művésztelepről szóló monográfiájában írja „...1894-ben és 1895-ben Münchenben Hollósynál tanult, majd később Párizsban, a Julianban. Thorma 1897 tavaszán ott ismerkedett meg vele és tanulmányait, de főképpen Krisztus születését ábrázoló képvezetékét látva, meghívta, jöjjön Nagybányára.”⁵⁵ Egy fiatal szegedi festőbarátja szerint Nyilasy „...a párizsi évei alatt sokat érintkezett Munkácsyval. ...Nyilasy nem élhetett Munkácsy közelségében és

⁵³ Lásd, a Móra F. Múzeum képzőművészeti leltárkönyvének 55., 108., 55. 118. ltsz. alatti bejegyzéseit.

⁵⁴ *Kontraszty D.*: i. c.

⁵⁵ *Réti I.*: i. m. 238.

Nyilasy Sándor: Gombaszedők.
1900 e. o. v. 95×80,5 cm. MNG

nagyobb képet festett ezen a nyáron, az „Esti harangszó”-t és három kisebb tájképet. Ezek már Nagybánya hatása alatt keletkeztek. Friss, eleven színei, természetlátásának bizonyos dekoratív jellemvonásai Ferenczy festői szemléletére utaltak. Hollósy maga, noha Nyilasy elég sok időt töltött iskolájában s környezetében, emberileg is, művészileg is aránylag hidegen hagyta őt.”

„A második csoportkiállításon a nagybányaiaknak Nyilasy 10 képpel vonult ki. Ezek nagyobb része Nagybányán készült és fejlődésében egyenesvonalú folytatása volt előző nyári alkotásainak. Főműve ezen a kiállításon, de általában is egyik legkomolyabb alkotása, a „Magvetők” c. olajfestménye volt, amelyet az állam vett meg. A következő évben (1899) már elmaradt Nagybányáról s Szegedről küldte be műveit — 5 darabot — a nagybányai csoportkiállításra, éppúgy, mint az utolsó felvonulására is, a következő évben. De már ez utóbbi alkalommal csak egy munkájával szerepelt. Ezek a szegedi képei lassan egészen más jelleget öltöttek, mint a nagybányaiak: más levegő, más színek, más emberi környezet, más tájék, sőt talán más temperamentum is tükröződik bennük.”⁵⁷

A szerencsésebb indulású Nyilasyval szemben, Károlyi Lajos útja kerülőkkel terhes volt. Velence érintésével, az alig félévig tartó külföldi tartózkodás után, 1896 tavaszán tért haza Szegedre. Leromlott egészségi és kedélyállapotát, a város zajától távol, a szabad természetben vélte visszanyerni. Elhatározta, hogy ő is mint mostohaatyja, erdész lesz. Le is utazott Martinovics Mátyáshoz, aki Windischgrätz herceg drávatoroki erdejében teljesített szolgálatot. A vén fák, dús árnyékú lombok lelket gyógyító környezetében hamarosan visszanyerte munkakedvét és újra feltámadt benne a művészet utáni vágy. Itt készült rajzait, színvázlatait egy alkalommal a bir-

korában anélkül, hogy annak hatalmas alapformáló egyénisége bontakozó művészetét ne irányította volna... A szegedi múzeumban levő „Cigányok” c. képén még erősen érezzük a Munkácsy-ízt, ő azonban már ismerte Szinyei Merse „Majális”-át, valamint Courbet és Bastien Lepage művészetét is.”⁵⁶

Nyilasy Sándor 1897—98 nyarán tartózkodott Nagybányán mint a művésztelép legifjabb tagja. A nagybányaiak első budapesti kiállításain ő is részt vett. Itt szereplő művei közül főleg a „Betlehem”, „Esti harangszó” és a „Magvetők” c. alkotásai a kiemelkedők. Ahogy Réti írja: „...a „Betlehem” víziója egészen Rembrandt hatására vallott, csak a színtónusa volt hidegebb. Az isteni Kisdéd testecskéje a kép közepétől sugározta fényét a betlehemi istálló sötétségébe, az egész környezetére. Elképzelése szép, de Nagybányától idegen volt, főleg abban az időben. Thorma és ő is, mindketten akkor kerültek Rembrandt bűvöletébe, átmenetileg. Még egy

⁵⁶ *Temesváry József*: Szeged képzőművészete. Délm. 1941. júl. 20.

⁵⁷ *Réti I.*: i. m. 238—239.

Nyilasy Sándor: Napsütés. 1911. o. v. 65×80 cm. MFM

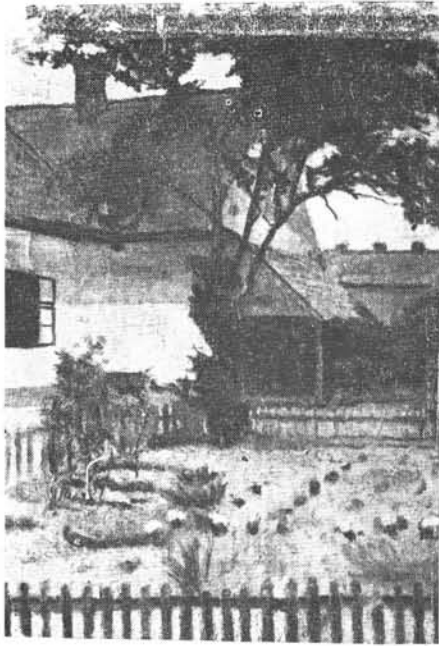
tokára lerándult herceg meglátta és ajánlatot tett neki, hogy jöjjön fel hozzá Bécsbe, a lányait festeni tanítani. Ő azonban a biztos jövedelemmel járó ajánlatot visszautasította. Helyette, a nélkülözést vállalva, inkább a nagy művészeti élményeket és tanulságokat ígérő Rómát választotta.

A drávatoroki erdőben töltött hasznos vakáció után Károlyi 1896 őszén indult el Olaszországba. Rómában Rudnay Gyulával és még két magyar szobrásszal, a Via Ripeta-n lakott, akikkel „...ugyanoda jártak rajzolni az Instituto Di Belle Arti-ba, illetőleg nappal ennek szabadiskolájába, a Scuola Libera-ba, esti aktra pedig a Villa Medici-beli Francia Akadémiára.”⁵⁸ Művészeti szomját Rómában volt miből oltania. Szorgalmas intézeti stúdiumai mellett, gyakran kereste fel a képtárat a gyönyörködve tanult a magmesterek alkotásaiból. Érdeklődését Beato Angelico és Michelangelo között osztotta meg, különösen azonban Velasquez alkotásai voltak rá hatással. Megtalálni vélt boldogságát csak az egyre súlyosbodó anyagi gondjai nem engedték teljessé lenni. Félt, hogy külföldi tanulmányait pénz híján újból meg kell szakítania. Szerencsére azonban, 1897 januárjában megismerkedett a Rómában tartózkodó magyar Fraknoi Vilmos püspökkel, aki a szegedi fiatalembernek támogatást ígért. Megbízta mindjárt Melozzo da Forli és Pinturicchio Vatikánban

⁵⁸ Bényi L.: i. c.

őrzött alkotásainak lemásolásával, amit Károlyi el is vállalt és a püspök megelégedésére teljesített is.

Több mint egy évet töltött az „Örök város”-ban. Közben Fraknoi megszerette a szorgalmas, csendes fiút, és azt ajánlotta neki, hogy legyen szentképfestő. Ő azonban ismét elhárította magától a gondtalan életet biztosító állást, mert művészi függetlenségét nem engedte semmi által korlátozni. Római munkakörét megúnván 1897

Károlyi Lajos: Kertrészlet.
1910 k. o. v. 50×37 cm. MFM

őszén újra Münchenbe utazott, hogy bekerülhessen ő is, mint Nyilasy Sándor Hollósy híressé vált festőiskolájába. Törekvése sikerrel is járt. Szegedi tanítványának mellette töltött iskolai éveiről a nagy magyar művésznevelő később szép bizonyítványt állított ki.⁵⁹

A nagybányai művészekkel a Hollósy-iskola keretében 1898-ban hat tanulmányfejet Károlyi is kiállított. Minden bizonynyal ezek közül való az a két fiatal nőt ábrázoló kép, melynek reprodukciói Kun József „Károlyi Lajos”-ról szóló cikkének kép-mellékleteként, a Művészet 1913. évf. 141. oldalán szerepelnek. Már tanulmányfejekon is jól tükröződik Károlyi kiváló jellemző ereje és fátyolosan szomorkás líraisága, melyek művészetében alapvető tényezőkként mindvégig megtalálhatók. E tanulmányai magukon hordják a Hollósy-iskola szemléletmódját is, melyet a korabeli újság így méltat: „...Ezeknek az iskolai munkáknak semmi közülük az akadémiai munkához és föltünteteti azt a roppant irt, amely az akadémiai sablonok és Hollósy mester zseniális vezetése közt tátong.”⁶⁰

Károlyi otthon, a fővárosban élő barátja⁶¹ közvetítésével 1898 nyarán néhány

tanulmányát mellékelve, folyamodványt nyújtott be a Budapesti Képzőművészeti Tanácshoz, hogy külföldi tartózkodását biztosító ösztöndíjban részesülhessen. Próbálkozása azonban nem járt eredménnyel. Fél év múlva Nyilasyval együtt ő is szeretne volna elnyerni azt az ezer koronás művészeti díjat, melyet szülővárosa, Szeged első ízben adományozott. Ez azonban egyikőjüknek sem sikerült. Az öt pályázó:

⁵⁹ Hollósy kézírásával kiállított eredeti bizonyítvány, — melyet Malatinszky György bocsátott rendelkezésünkre — szövege a következő:

„Károlyi Lajos Úr szegedi illetőségű művésznövendék, 1879. november hava óta iskolám növendéke, ez idő szerint is a legkitartóbb szorgalommal és a legkitünőbb eredménnyel munkálkodik.

München—Nagybánya, 1899. június 6.

Hollósy Simon”

⁶⁰ y. j.: A nagybányaiak. A Hét, 1899. 1. sz.

⁶¹ Rátkovics Mihály szegedi származású, budapesti műegyetemi hallgató, majd később mint a fővárosban élő műépítész, Károlyi barátja volt s a festőt tőle telhetően támogatta. 1895—1903 között a művészhez írt 54 darab levelét — egyéb Károlyira vonatkozó dokumentumokkal együtt — Malatinszky György, Károlyi nagybátyjának fia bocsátotta rendelkezésünkre.

Károlyi Lajos, Kendelhoffer Ferenc Károly, Nyilasy Sándor, Tóth Molnár Ferenc és Zombori Lajos közül az utóbbi lett a nyertes. Az ösztöndíj odaítélésében — a helyi lap szerint — a tanács részrehajlóan döntött.⁶²

A gyenge fizikumú Károlyit nemcsak lelkileg, de egészségileg is próbára tették az ösztöndíjak megszerzésének sikertelenségei. 1899 kora tavaszán gyomor baj kínoztta, aminek oka — az izgalmon kívül — elsősorban a rendszertelen étkezés volt. Ettől fogva lett vegetáriánus. A húsféléről lemondva leginkább gyümölcsöt és növényi eredetű ételeket fogyasztott haláláig,⁶³ igénytelen életmódja folytán pénzre alig volt szüksége. Azt a keveset, ami létminimumát biztosította, megkereste utóbb Hollósy mellett, aki rábízta festőiskolája adminisztratív teendőit. S hogy Hollósy mennyire megbecsülte a törekvő fiatal művészt, jól tükrözi egy levele, melyben tanítványát állami ösztöndíj elnyerésére ajánlotta: „...Károlyi egyike azoknak a keveseknek — írja Hollósy —, akik tiszteletet fognak kivívhatni a mi hazai művészetünknek: erre nézve biztosítékot nyújt az ő véghetetlen magas műveltsége, ennek megfelelő tehetsége és szorgalma, komolysága.”⁶⁴

Károlyi Lajos Hollósy mellett töltött müncheni idejéről Réti I. nagybányai monográfiájában így ír: „Münchenben igen szerényen élt, de nem is akart másként. A kényszerű nélkülözésből tudatos igénytelenséget, erkölcs filozófiát, erényt csinált. Meg volt elégedve sorsával, főleg, hogy Münchenben lehetett és a művészetben élhetett. Ez betöltötte érzékeny, gyöngéd és rajongó lelkét. Festői tehetsége finom, de halk hangú volt. Nehezen, kétségek között, elmélyedve dolgozott, azonban egy-egy fejtanulmányánál, nemesen rajzolt önarcképnél, tájvázlatnál abban az időben nem igen jutott messzebbre. Aszkétikus, szerzetesi életmódja mellett a temperamentuma nem vehetett nagyobb lendületet. Fűtetlen, bútorozatlan műtermében télen minden reggel a kádjában be kellett törnie a jeget a fürdés előtt. Ily életmód mellett vélte magát edzeni és serdülőkorában legyengült szervezetét megerősíteni.”⁶⁵

Károlyi a müncheni és nagybányai évek alatt nemcsak a mozgalom Réti által megfogalmazott programját („Minden szép és igaz legegyszerűbb forrása a természet”) tette magáévá, hanem behatóan foglalkozott társadalmi és valláserkölcsei kérdésekkel is. Szenvedéllyel merült el Tolsztoj életfilozófiájának tanulmányozásában, s ez végül arra serkentette, hogy 1899 őszén mindenét pénzzé téve, hozzá zarándokoljon. Nehéz körülmények között jutott el Jásznaja Poljánába, a nagy orosz író otthonába. A vele való találkozásról 1910-ben, Tolsztoj halálának évében emlékezett meg egy helyi lapban.⁶⁶ A jásznaja poljánai út után Károlyi szülővárosában, Szegeden

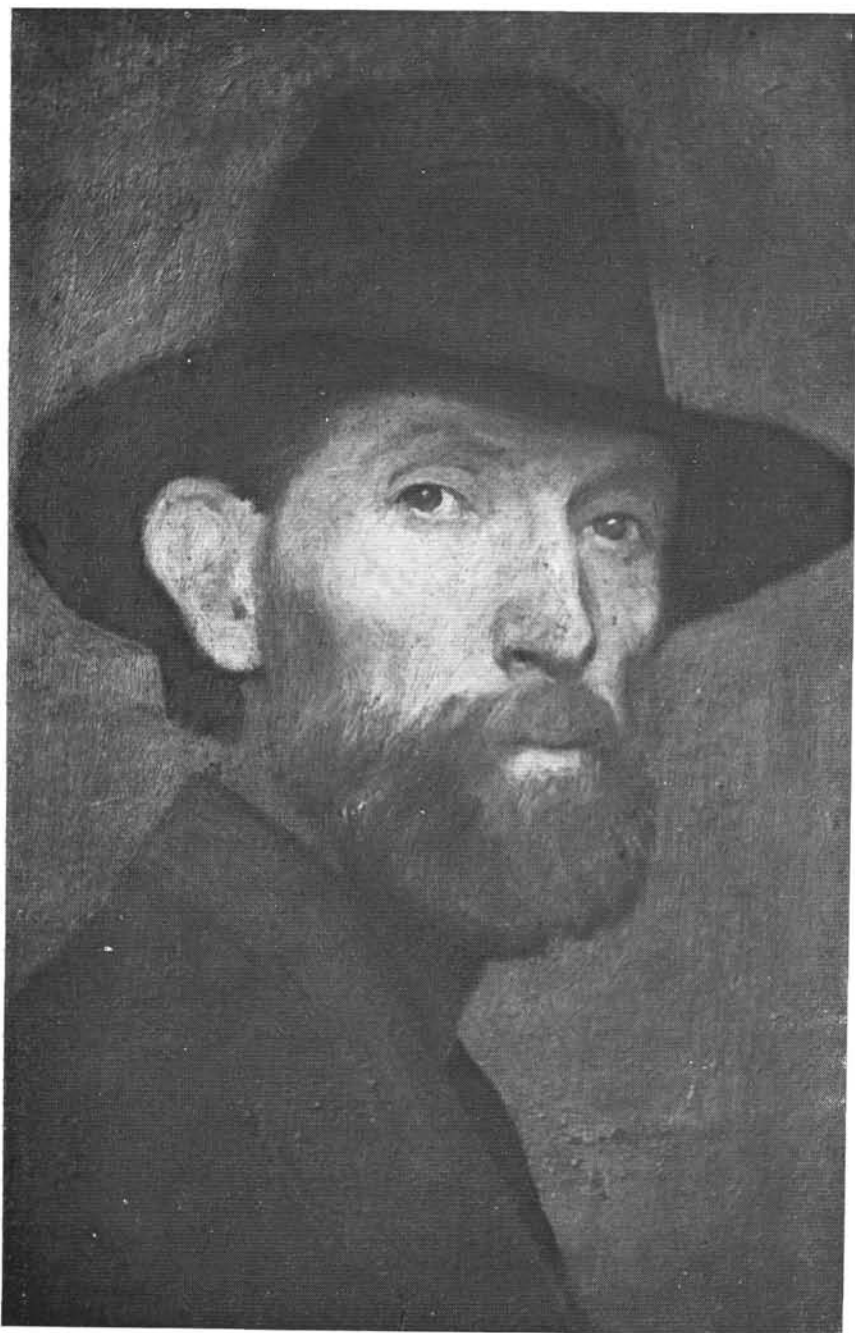
⁶² „A szegedi művészifjak reményt keltő sikerei hatottak arra, hogy Szeged immár egy pár művészi ösztöndíjjal is rendelkezik — írja Kulinyi Zsigmond, a századfordulón megjelent könyvében —. Így Zombori Fodor István ügyvéd 1898-ban 12 000 korona alapítványt tett, hogy annak évi kamataiból külföldön folytathassa a tanulmányait oly szegedi ifjú, aki a művészet valamely ágában föltűnést kelt. Maga a város közönsége pedig azon alkalomból, hogy a király a székesfővárosban tíz szobormű felállításáról rendelkezett, 1895-ben 20 000 korona alapítványt tett, melynek kamatai ugyancsak szegedi művésznövendékek ösztöndíjára fordítandók.” — *Kulinyi Zs.*: i. m. 484—485.; Az ösztöndíj első ízbeni odaítélésével kapcsolatban lásd: Bob: Az élet mozija (két felfogás). Délm. 1934. jan. 6.

⁶³ Az 1910-es évek elején Szegeden többen csoportosultak Károlyi Lajos mögé, akik vegetáriánus elveket vallottak. — *Barabás B.*: i. c.

⁶⁴ *Soltész Z.-né*: i. m. 623.

⁶⁵ *Réti István*: A nagybányai művésztelen. Bp. 1954. 313—314.

⁶⁶ *Károlyi Lajos*: Tolsztoj. Délm. 1910. dec. 25.; *Kézai Simon*: Szegedi festő Tolsztojinál. Délm. 1910. nov. 17.; Károlyi jásznaja poljánai útját és Tolsztojjal való találkozását, 1921 szeptemberében elbeszélte Prohászka Ottokár püspöknek, akinek Székesfehérvárott ezidőben vendége volt. Ekkor festette meg a főpap és annak testvére, Prohászka László gyáros arcképét. *Prohászka*: Soliloquia c. naplójában (Bp. 1929. 81. és 96—97.) feljegyezte a szegedi festővel való beszélgetését, melyet később *Földi Mihály*: Prohászka és naplója: Soliloquia (Nyugat, 1929. XXII. 598.) és tőle idézve, *Vér György*:

Károlyi Lajos: Önarckép. 1920. k. o. v. 45×37,5 cm. MFM

telepedett le. Diákoskodása színhelyén, nagybátyja házánál az alsóvárosi Róka utca 24. sz. alatt talált otthonra. Jó ideig nem vett ecsetet a kezébe. Úgy gondolta, hogy nyugalma csak nehéz testi munkában nyerheti vissza, ezért elszegődött unokabátyjához Makóra, asztalosnak. A közel egy esztendő alatt, amit e szakmában eltöltött, visszanyerte lelki egyensúlyát. A csöndes vidéki légkörben a testi munkától felüdülve újra kedvét lelte a művészetben. Festészetének kibontakozása ekkor kezdődött el.

Károlyi Lajos és Nyilasy Sándor a századfordulókörül — 1899-1900 körül — Szegeden letelepedve találtak igazán önmagunkra. Nyilasy előbb Horgoson, majd Tápén ütötte fel tanyáját. Itt a természet és az egyszerű népi élet közelségének hatása alatt festette legszebb képeit: a széljárta tavaszi földeken dolgozó és alkonyatkor fáradtan hazafelé tartó embereket, vagy a vasárnapi ünneplőbe öltözött, vidáman enyelgő parasztfiatalokat ábrázoló alkotásait. Sokszor megihlették a falu kisablakos, zöld-zsalugáteres, rozzant kerítéses házacskái, akácoktól árnyas utcái és a Tisza napégette, füzes borította partjai.

Nyilasyval ellentétben Károlyi Lajos magánykedvelő, szobájába húzódó, csöndes, elmélkedő festő volt. Erkölcs- és művészetfilozófiai törekvései megvalósítására szentelt életét remete módon, minden anyagi igényről lemondva élte le. Százakra menő önarcképein és kedvelt virág-ábrázolásain kívül odaadással festette a kertvárossá fejlődő Újszeged egy-egy részletét, a régi Szeged ódon hangulatú utcáit, gyengéd színekkel örökítve meg sajátos szépségüket.

Szolnokra és Vásárhelyre került festők

A több mint félszázados múltra visszatekintő szolnoki művésztelep jelentősége nagy fontosságú az új magyar képzőművészet történetében. „Hiszen a XIX. század második felében — írja Végvári Lajos — részben itt alakult ki a hazai életkép és tájképfestészet, közelebről az alföldi tájfestészet.”⁶⁷ Mint Nagybányán, úgy Szolnokon sem bontakozott ki egy egységes irányzat, de az itt működő mesterek: Deák Ébner Lajos, Bihari Sándor, Fényes Adolf, Pólya Tibor, Aba-Novák Vilmos és mások, ha egymástól eltérően festettek is, összességükben mégis hű képet adtak az Alföld tájáról és népéről. A paraszt-ábrázolás Munkácsyhoz kötődő kritikai realista útja Pataky László, Révész Imre és más, népi valóságot megjelenítő festők művei kapcsán a századfordulón túl is nyomon követhető. A kilencszázas évek elejétől mindinkább fokozódó társadalmi ellentmondások nemcsak a szolnoki Fényes Adolf, hanem a vásárhelyi Tornyai János és a Szentes környékén élő Koszta József festészetében is hiteles tolmácsolást nyernek. Képeiken az alföldi nép nehéz viszonyai leleplező erővel jelennek meg. Szolnok, csakúgy, mint a századelőtől kibontakozó Hódmezővásárhely, az alföldi művészet központja lett. Mindkét helyre alapító tagként egy-egy szegedi születésű festő is került. Szolnokra a kiváló állatfestővé vált *Zombory Lajos*, Vásárhelyre pedig a sík vidék poézisét kifejező *Endre Béla*. Munkásságuk jelentősége folytán az alföldi festészet mesterei közt tarjuk őket számon.

A város első ízben adományozott művészeti díjával egy helyi lakatosmester fiát, *Zombory Lajost* (1867—1933)⁶⁸ tüntette ki, hogy Münchenben Zügel mellett állatfes-

Károlyi Lajos, a szentéletű festő (Délm. 1940. jún. 29.) c. írásunkban, a püspök Károlyival kapcsolatos naplórészleteit felelevenítik.

⁶⁷ *Végvári Lajos*: Szolnoki művészet. 1852—1952. Bp. 1952. 7.

⁶⁸ SzH 1902. okt. 7.; SzH 1903. márc. 14.; SzH 1904. máj. 27.; SzH 1905. márc. 1.; *Kulinyi Zs.*: i. m. 484.; *Gy.*: Zombory Lajos. Képzőművészet, 1928. 10. sz. 119—120.; Zombory Lajos halála. Magyar Művészet. 1933. 12. sz. 380.; *Végvári L.*: i. m. 36, 64, 67—68, 77, 79.; *Lyka Károly*: Festészetünk a két világháború között. Bp. 1956. 100.; *B. J.*: Az építész festő (Zombory Lajos). Délm. 1973. nov. 17.

Zombory Lajos: Huszárverseny Szegeden. 1910 k. o. pl. 34×49 cm. MFM

tészetet tanuljon. Ezt megelőzőleg tizenkét éven át aradi és szegedi építési tervezőirodákban — többek között — Pártos és Lechner keze alatt dolgozott. A szegedi gőzfürdő és az itteni közművelődési palota tervpályázatának második díját egyik társával Zombory nyerte el (1892).⁶⁹ Ő tervezte a helyi volt ügyvédi kamara épületét (1896) is, amely ma a KISZ városi és járási bizottságának székháza.

A müncheni akadémia után Zombory Lajos Benczúr mesteriskolájában folytatta tanulmányait, majd 1903-ban állami ösztöndíjban részesült. Állatképeit először 1905-ben budapesti műtermében mutatta be. Ezt követően 1908 januárjában mintegy 90 festményéből a Könyves Kálmán Művészeti Társaság termeiben rendezett kiállítást. Ezúttal mondta Zombory: „...szenvetélyel pingálok öklömnyi gyermekkorom óta. A magyar Alföld szépségei vonzanak. Ma is féltém magamat, ha rá gondolok, hányszor szöktem ki apám szegedi házából Tápéra, a nyáj, a ménés, a gulya közé, hogy azokat rajzolgassam.”⁷⁰ Ekkor Zombory Lajos már Szolnokon telepedett le, melynek később egyik vezető alakja lett. 1928-ban az Alföldi Művészek Egyesületének szegedi tárlatán alkotásaival ő is szerepelt. Az ezúttal hazalátogató festő a szegedi művészeti élet érdekében javasolta, hogy a város építtessen állandó kiállítási csarnokot, idővel pedig művészeti iskolát létesítsen.⁷¹

Nemcsak szóval, hanem tettel is bizonyította szülővárosához való ragaszkodását. Hálából 26 festményét ajándékozta a szegedi múzeumnak, melyeket a művész szolnoki műtermében Móra Ferenc, a közgyűjtemény akkori igazgatója válogatott

⁶⁹ SzN 1892. márc. 8.; SzH 1892. máj. 31.

⁷⁰ SzH 1908. jan. 5.

⁷¹ *Lengyel Vilma (L. V.): Beszélgetés Zombory Lajossal. Délm. 1928. jún. 7.*

ki.⁷² Az 1928-ban idekerült Zombory-képek közül a „Szántás,” a „Huszárverseny Szegeden” és a „Jéghordás ökrökkel” népszerű alkotások. A Magyar Nemzeti Galériában és a szolnoki Damjanich János Múzeumban Zombory Lajos számos műve megtalálható.

A Vásárhelyen munkálkodó *Endre Béla* (1870—1928)⁷³ születési helyére vonatkozóan megoszlanak a vélemények. A lexikonok szerint Hódmezővásárhelyen, Kiss Lajos és Ybl Ervin szerint viszont Szegeden jött a világra. Ez utóbbi tény hitelességét Bényi Lászlónak a festő családtagjai is megerősítették.⁷⁴ A vele foglalkozó szakemberek kutatása és a művész hozzátartozói szerint is Endre Béla 1870-ben Szegeden a város egyik legszebb magánépületében — a már szóba került — „Feketeház”-ban született. Atyja ugyan a vásárhelyi Ármentesítő Társulatnál mérnökösködött, de a „Feketeház” tulajdonosának, Mayer Ferdinánd szegedi vaskereskedőnek egyik leányát vette feleségül. A gyermek Endre Béla többször vendégeskedett nagyszüleinél, így „...nyolc éves korában — írja Kiss Lajos — tavasszal Szegeden tartózkodott rövid ideig, mert a családi hagyomány szerint az 1879 március 5-én történt gátszakedáskor apja dereglyén szállította át Vásárhelyre.”⁷⁵ A későbbiek során 1887-től Endre Béla a főreáliskola VI—VII. osztályát (az utóbbit megszakítva) Szegeden végezte, ahol Kacziány Ödön tanította rajzra. Endre egykori tanárával 1895-ben Rómában találkozott ismét össze, s ott pályájának kialakítására Kacziánynak is volt hatása. Olaszországi stúdiuma — beleértve az Accademi di Raffaello Santi és egyéb képtárak látogatását —, másfél évig tartott. Így valószínű, hogy az 1896—97-ben szintén Rómában tartózkodó Rudnay Gyulával és a szegedi Károlyi Lajossal is összehatalkozott. Annál is inkább, mert Endre Béla is, akár csak Károlyi, megfordult Fraknói Vilmosnak, a művészetkedvelő magyar püspöknek és történetírónak római otthonában.⁷⁶ Endre Béla pályakezdésének másik fontos állomása párizsi tanulmányútja volt, 1901-ben. Ő is, mint a szegedi Nyilasy Sándor, 1898-ban müncheni tartózkodását követően Párizsban, a Julian akadémián tanult. Bár rá sem volt hatástalan a modern francia piktúra, Párizsban éppen arra eszmélt rá, hogy itthon, az Alföldön bontakozhat csak ki igazán festészete. Finom tónusú táj- és figurális ábrázolásai, de még inkább magas műveltsége és érzékeny, visszahúzódó természete révén Szeged festőpoétájával, Károlyi Lajossal válik rokonná. Mindkettőjükhez közel állt az azonos lelkialkatú Juhász Gyula. A két művész versírásra is ihlette a költőt.⁷⁷

1899-től kezdve Tornyaiival közösen Endre Béla többször szerepelt képeivel a szegedi tárlatokon, melyek közül különösen az 1904-ben rendezett kiállításon volt nagy sikerük. A század elején, a Bartók, Kodály és Vikár, ill. Körösfői-Kriesch

⁷² Délm. 1928. júl. 4. sz. újság részletet közöl abból a levélből, melyet Zombory Lajos ez alkalommal a szegedi tanácshoz írt. „Hivatkozással a 18 691/1928. tan. sz. alatti leiratára, van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy Móra Ferenc Úr június 30-án szolnoki műtermemben felkeresett és velem együtt 26 darab képet, 1 darab római mellszobrot és egyelőre 30 darab könyvet közös megegyezésünk alapján kiválasztottunk... Öröömöm teljes lesz, ha ténykedéssel ezúttal a Tekintetes Tanács megelégedését kiérdemelhetem és ezzel együtt Szeged, szeretett szülővárosomnak készséges szolgálatára leheltem.”

⁷³ Endre Bélával kapcsolatos fontosabb irodalmat lásd: *László Emőke*: Endre Béla festészete c. tanulmányának jegyzetanyagában. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1968. Szeged, 1968. 219—235.

⁷⁴ *Kiss Lajos*: Vásárhelyi művészet. Bp. é. n. 58—64.; *Ybl Ervin*: Egy elfelejtett magyar festőművész. Szépművészet, 1940. 1. évf. 2. sz. 34.; Bényi László levele Szelesi Zoltánhoz. Bp. 1954. dec. 7.

⁷⁵ *Kiss L.*: i. m. 60.

⁷⁶ Lásd: *Kiss L.* és *László E.*: i. m.: *Szelesi Zoltán*: Károlyi Lajos — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1958—59. Szeged, 1960. 143—189.

⁷⁷ *Olvasdaskor* — Endre Béla képe alá.; Endre Bélának sírjára; Károlyi Lajoshoz; K. L. — *Juhász Gyula*: Összes versei. Bp. 1959. 384, 666, 807—808, 814.

Endre Béla: Falu este. o. v. 54×75 cm. MFM

Aladár által elindított népzenei, népművészeti kutatás a vásárhelyi kolónia tagjai közt is megértésre talált. Tornyai János, Kiss Lajos és Endre Béla voltak az itteni népművészet első kutatói. 1912-ben létrehozták a Vásárhelyi Művészek Majolika és Agyagipari Telepét, melynek egyik alapító tagja Endre Béla volt. A Majolika Telep első kiállításával (1912) együtt több mint 100 Endre-kép került először a nyilvánosság elé, melyet utána (1913) Szegeden, Makón és Aradon is nagy érdeklődéssel kísérve mutattak be.⁷⁸ Jellemző a művész vonzó szerénységére és mélyeséges etikai magatartására, hogy másfél évtizednek kellett eltelnie, míg ismét jelentkezett alkotásaival a szegedi közönség előtt. Ezúttal is a Majolika Telep munkáival együtt szerepelt. A helyi Kass-szálló halljában 1927 októberében megrendezett kiállítást Juhász Gyula nyitotta meg.⁷⁹ Ez volt az utolsó, általa is megért tárlata, mert alig egy év múlva, 1928 nyarán Mártélyon elhunyt.⁸⁰ Közvetlen halála előtt — 1928 júliusában —, az Alföldi Művészek Egyesülete első szegedi kiállítása alkalmával vásárolták meg Endre Béla „Szeles idő” c. festményét, amely a későbbiek során még két művével („Gorzai táj” és „Faluképe”) együtt a Móra Ferenc Múzeumba került.

⁷⁸ *Szentiványi Gyula*: Endre Béla festőművész képei. Vásárhelyi művészek majolika kiállítása. SzH 1912. nov. 1.; *Gonda József*: Endre Béla képei. SzN 1912. nov. 20.; Képkiallítás Makón. SzH 1913. márc. 18.; *Makói Újság* 1913. márc. 18—19., dec. 19.; *Aradi Közlöny* 1914. máj. 24.

⁷⁹ *(Lengyel Vilma) l. v.*: Endre Béla és vásárhelyi művészek kerámiai telepének kiállítása a Kass-halljában. Délm. 1927. okt. 30.

⁸⁰ Endre Béla (egy alföldi festő halála). Délm. 1928. aug. 15.; Endre Béla. Magyar Művészet. 1928. 7. sz. 597.

Endre Béla halála után 1950-ben Vásárhelyen, 1951-ben Budapesten, majd 1958-ban ismét a Tornyai János Múzeumban rendeztek a művész képeiből emlékkiállítást.⁸¹ A festő 100 éves születési évfordulója alkalmából — 1970-ben —, minden eddiginél nagyobb Endre-kiállítást hoztak létre Vásárhelyen. Ezt a tárlatot a Móra Ferenc Múzeumban és a Nemzeti Galériában is bemutatták.⁸²

Endre Béla munkásságát többen méltatták. Ezek közül László Emőke tanulmányából idézünk: „Életműve — írja —, nemcsak a XX. század első negyedének hazai stílustörékvései között magányos, hanem az eszmeileg hasonló törekvésű alföldi festőtársaitól (Tornyai, Koszta, Rudnay) is elválasztja őt szelíd természete, másfajta festői kultúrája. Halk, lírai megfogalmazója a jellegzetesen magyar festészet kialakítására irányuló szándéknak. Emellett ő az, aki talán széleskörű műveltségéből, talán az alkatából eredően, az alföldiek közül legjobban megérti a kor modernebb festői irányzatait.”⁸³ E megállapítás megegyezik azzal a véleményünkkel, hogy az alföldi művészet a század elején — bár eddig nem helyeződött különösebb hangsúlyra — kettős karaktert mutat: Tornyai, Koszta, Rudnay mélyzengésű, komor festészetével egyidejűleg bontakozik ki és a későbbiek során is ezekkel együtt tart, sőt kiegészíti amazok sötét tónusát egy lírai, derűs hangvételű helyi jellegű pikktúra: Nyilasy Sándor, Károlyi Lajos és Endre Béla munkássága által reprezentált festészet. Az alföldi táj szépségeit, komorságát, népének örömet-bánatát poétikus vagy drámai módon ábrázolva teremtették meg a délföldi festészetet a különböző alkotói karakterű mesterek — együttesen.

Híres szegedi műgyűjtő-családok

A XIX. század végére jelentőssé vált a helyi műgyűjtés is, melynek fejlődését nem hagyhatjuk említés nélkül. A szegedi műgyűjtés kezdetei a reformkor idejére nyúlnak vissza, melyről Bálint Sándor „Szeged városa” c. könyve is említést tesz. Többek között *Schaeffer Ádám*⁸⁴ vaskereskedő házának fényes berendezését emeli ki. A copf-stílusú házat, melyet nemrég bontottak le, Vedres István tervezte (1809), Schaeffer szobáinak rózsafából díszített padozatait párizsi szakmunkások készítették. A mennyezetfestmények holland művész nevéhez fűződtek. A bútorzat és egyéb berendezés szintén nyugati mesterektől származott. Szép ötvösmunkákat, valamint meissenai és altwien-porcelánokat is őrzött; Ferancia és holland képek mellett állítólag egy Rubens-festménye is volt. Schaefferen kívül — a már említett — *Vedres István* szegedi építész és *Korda János*⁸⁵ 48-49-es nemzetőr ezredes műgyűjtő családját kell előljáróként megemlítenünk.

A későbbiek során, a század második felétől kisebb helyi gyűjteményekről, mint pl. *Kováts István* szegedi építőmester műtárgyairól szerezhetünk tudomást. Már ő előtte *Krebsz Mihály* vaskereskedőnek — Rákosi Nándor festőművész atyjá-

⁸¹ (*Szegi Pál*) *Szegi*: Endre Béla emlékkiállítása. Szabad Művészet, 1950. 444.; (*Székely Zoltán*) *Székely*: Endre Béla emlékkiállítása. Szabad Művészet, 1951. 133.

⁸² Endre Béla emlékkiállítása. 1958. Tornyai János Múzeum, Hmvhely. Katalógus. 1958. Katalógus. 1958. Bev.: *Kiss Lajos*.: Endre Béla emlékkiállítás. 1870—1928. Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely; Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Katalógus. Bev.: *László Emőke*.: Szelesi Zoltán: Endre Béla emlékezete. Délm. 1970. nov. 15.

⁸³ *László E.*: i. m. 219.; Lásd még: *László Emőke*: Endre Béla, Corvina, 1973.; *Szelesi Zoltán*: Az Alföld festő-lirikusa. Könyv Endre Béláról. Délm. 1974. febr. 20.

⁸⁴ *Bálint S.*: i. m. 92.

⁸⁵ A Korda-örökösök adományaként került 1861-ben a szegedi múzeumba Joó Ferenc: Korda János arcképe.

nak — főleg a fia munkáiból két szobát betöltő képtára volt, melyről a korabeli Szegedi Hírlap is írt. Szegeden az első szökőkutas, kultúraltan kialakított kertet is Krebsz hozta létre. Mint Krebsz Mihály, úgy később — a múlt század harmadik negyedében — *Mayer Ferdinánd* is tekintélyes helyi vaskereskedőnek számított, aki a — már szóbakerült — „Fekete-ház” tulajdonosa volt. A róla író Ybl Ervin szerint, házának berendezése — a romantikus gót stílusú bútorok — is a tervező építész, Gerster Károly rajzai alapján készültek. Mayer rokona volt — az említett — Rákosi Nándor, akitől családi arcképén (1865) kívül, egyéb tájbrázolásokat is őrzött.⁸⁶

Szólunk kell *Zsótér Andorról*, a szegedi hajósgazdáról — Mikszáth Kálmán barátjáról —, aki értékes grafikákkal rendelkezett. Ebből a kilencvenes évek elején a városi múzeumnak 42 rajtot ajándékozott, amelyek olasz és német barokk mesterektől származó oltár- és mennyezetképekhez készült vázlatok. Találhatók közöttük tollrajzok, Donnertől, Sambach-tól és Maulbertsch-től.⁸⁷ Indokoltnak véljük Bálint Sándornak azt a megállapítását, mely szerint „...nyilvánvaló, hogy ez a művelt polgári környezet ihlette a múlt század legnagyobb hazai gyűjtőinek és bibliofiljainak egyikét, Ráth Györgyöt is, aki itt született és nevelkedett Szegeden.”⁸⁸ Műkincseiről Radisics Jenő írt 1906-ban, „Az Országos Ráth György Múzeum Kalauza” címen.

A XIX. század végén a helyi műgyűjtők közül a földbirtokos *Kárász Géza* tűnt ki, akinek keze alatt — egy ideig — az örökölt gyűjtemény múzeális méretűvé bővült. Kárász azonban költekező életmódot folytatott, sokat tartózkodott külföldön, így élete vége felé áruba kellett bocsátania műkincseit, amelyet 1890 tavaszán árvereztek el Párizsban. Kovács János szegedi helytörténész 1891-ben megjelent cikkében részletesen foglalkozott Kárász gyűjteményeivel.⁸⁶ Ebből — többek között —, a pekingi nyári palotából tulajdonába került kínai vázát, a Lodi-i templomból származó románkori bronz-gyertyatartót és Pollaiuló művének tartott zománcos oltárkeresztet, valamint a gyűjteményében levő régi Sèvres-i porcelánokat emelt ki. Megemlítette, hogy Kárász iparművészeti kuriózumait a külföldi szaklapok is közölték, köztük a párizsi *Publication* és a német *Kunstgewerblatt* is írt e magyar gyűjteményről.

A múlt század szegedi műgyűjtés történetének fontos dátuma az 1891-es esztendő. Ugyanis ez év áprilisában volt az első nyilvános kiállítás a Szegedi Nőiparegylet gondozásában. Műgyűjtők — *Fluk Ferenc*, *Lengyel Józsefné*, *Odry Lehel*, *Zsótér Andor* és mások — képeiből, Kacziány Ödön rendezésével hozták létre a Tisza Szálló nagytermében. Külön érdekességet adott a kiállításnak, hogy a Szegeden vendégszolgált Jókai Mór nyitotta meg.⁹⁰

⁸⁶ Irod.: SzH 1862. áprl. 12.; 1863. áprl. 8., áprl. 25.; 1864. öprl. 9.; *Ybl Ervin*: Egy szegedi műpártoló. Művészettörténeti Értesítő, 1961. 42—44.

⁸⁷ Lásd: A Móra Ferenc Múzeum képzőművészeti leltárkönyvének 54 406—55 447. sz. bejegyzéseit.

⁸⁸ *Bálint S.*: i. m. 92.

⁸⁹ *Kovács János*: Kárász műkincseiről. SzH 1891. febr. 11., febr. 21.

⁹⁰ Jókai e kiállításon az alábbi beszédet mondotta (SzN 1891. áprl. 25.)

„Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Szegedi Nőiparegylet megbízott azzal, hogy a Nőipar javára rendezett képtárlatot nyissam meg. Azt hiszem, hogy nem a véletlen találkozása ez a momentum, hogy a művészet nyújt testvérkezet az iparnak. Más nemzeteknél is, ahol a művészet és az ipar kifejlődött, együtt működik a festő paléta, a szövőszék és a gyalupad. Nálunk magyaroknál még inkább tanácsolva van az együttműködés, ahol hazai ipart csak a nemzeti felfogás, az eredeti motívumnak felhasználása fogja versenyképessé tenni az idegennel.

Ezért üdvözlöm ez alkalomból a jelen kiállításon résztvevő művészeket és műpártolókat, ezen kiállítást rendező Nőiparegyletet és különösen a közönséget, melynek pártolása vezetni sikerre és juttatja kívánt célhoz annak kitűnőit.

Az ég áldása kísérje együttes törekvésüket.”

A bemutatott képek között főleg XVI—XVII. századi olasz festők alkotásai szerepeltek. A magyar mesterek soraiból Barabás és Munkácsy volt néhány művével képviselve. A helyi festők közül pedig Rákosi (Krebsz) Nándor, Joó Ferenc és Polczner Jenő egy-két munkájukkal vettek részt. A korán elhunyt Polczner festményei felkeltették Jókai figyelmét. Egy szegedi magántulajdonból mostanában előkerült férfi fejet ábrázoló képe az egyetlen mű, amit tőle ismerünk.

A századforduló körül neves itteni műgyűjtő-házaspárnak számított *Enyedi Lukács* és felesége, *Zsótér Ilona*. Enyedi mint a Szegedi Napló főszerkesztője és lap-tulajdonosa szép jövedelemmel bírt, amelyhez felesége tekintélyes örökölt vagyona járult. Jómóduk lehetővé tette, hogy műtárgy-vásárlás céljából többször is megforduljanak külföldön. Műkincseikről Diener-Dénes József írt 1903-ban a Művészet c. folyóirat hasábjain.⁹¹ Ebből tudhatjuk meg, hogy a félszáz műalkotást kitevő Enyedi-gyűjteményben a quattrocentotól számítva képviselve voltak a különböző itáliai iskolák: a sienai, firenzei és velencei mesterek közül nevesebbeknek és kevésbé nagyoknak egyaránt megtalálható egy-egy alkotása. Állítólag Reynolds, Poussin és Watteau műveiből is őriztek néhányat. Az Enyedy, illetve Zsótér gyűjteményre a tulajdonosok halála után nemcsak a szegedi múzeum, de a Szépművészeti Múzeum is jogot formált. A gyűjtemény azonban az oldalági örökösök kezére került, mivel végrendelet útján ezek közgyűjteményeknek nem hagyományoztak festményeket. Így a művek nagy részét elárverezték és közülük sok külföldi tulajdonba ment át. Végül is három kép, egy XV. századi (Toszkánai iskola: „Mária koronázása”) és két XVI. századi olasz festmény (Bronzino (?): „Angyali üdvözet”, Sodoma iskolája: „Szent-család”) 1925-ben a szegedi múzeumba került.⁹² Az Enyedi-gyűjtemény (melyről Kisteleki Ede helyi író is megemlékezett)⁹³ Térey Gábor által készített leíró-lajstromát — kéziratként — 1923-ban a Szépművészeti Múzeumban helyezték el. Mint kuriózumot hozzuk fel *Schwaiger Imre*, Szegedről Delhibe elszármazó, híressé vált műgyűjtő nevét, akiről először a múlt század végi (1896) helyi újságokból kapunk hírt. Mostanában pedig Péter László emlékezett meg róla.⁹⁴ A Baktay Ervinnel és Felvinczi Takáts Zoltánnal is kapcsolatban levő — 1940-ben Indiában elhunyt — Schwaigertől származik a budapesti Keletázsiai Művészeti Múzeum értékes indiai gyűjteményének nagyrésze.

Művészeti életünk a századvégen

Ahhoz, hogy Szegeden az ábrázolóművészeti élet korszerűvé kezdjen válni, nemcsak a helyi műgyűjtés fellendülésére, valamint a két legtehetségesebb festőnk, Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos letelepedésére volt szükség. Ebben a vonatkozásban sokat jelentett a századforduló körüli itteni művészeti élet koncentrációja, megszervezése is, mely a *Szegedi Képzőművészeti Egyesület* létrehozásával realizálódott. A Nemzeti Szalon akkori vezetősége programjába vette, hogy a nagyobb vidéki városokban műpártoló egyesületeket és reprezentatív kiállításokat hoz létre. Így kívánt bázist teremteni a hazai művészet számára. Vlasics Gyula kultuszminiszter

⁹¹ *Diener-Dénes József*: Az Enyedi-gyűjtemény. Művészet, 1903. 50—56.

⁹² SzN 1922. máj. 6.; 1.) Toszkánai iskola (XV. sz.): Mária koronázása. Fa, temp. 78×54 cm. Ltsz.: 50. 73.; 2.) Bronzino, Agnolo?: Angyali üdvözet. Fa, olaj, koralakú, átm.: 157 cm. Ltsz.: 50. 47.; 3.) G. A. Bazzi Sodoma-iskolája: A szentcsalád. Fa, olaj, koralakú, átm.: 67,3 cm. Ltsz.: 50. 78.

⁹³ SzN 1896. nov. 29.; *Péter László*: Szegedi műgyűjtő Indiában. Délm. 1971. máj. 2.

⁹⁴ *Kisteleki Ede*: Enyedi Lukács műkincsei. SZH 1901. márc. 31.

1899-ben közölte a várossal, hogy a Nemzeti Szalon ezirányú működését Szegeden kezdi meg. Ezzel egyidejűleg négy állami tulajdonban lévő festményt adományozott letétként az itteni múzeumnak.⁹⁵ Vlasics miniszter kívánságát és gesztusát Hock János, a Nemzeti Szalon alelnökének előadása követte a Tisza-parti városban „A magyar nemzeti képzőművészet zászlóbontása Szegeden” címmel.⁹⁶ Ilyen előzmények indították el azt a — sűrű hírlapi cikkek által népszerűsített — művészeti mozgalmat, melynek eredményeként 1899 március elején létrejött a Szegedi Képzőművészeti Egyesület. Az év végére már 47 alapító és 700-at meghaladó rendes tagja volt.⁹⁷

Az egyesület vezetősége: Stelcel Frigyes, Erdélyi Béla, Csernovics Agenor és Lázár György tavasszal és ősszel nagy tárlatokat rendeztek Szegeden a Nemzeti Szalon patronálásával.⁹⁸ Fővárosi művészekon kívül a külföldi tanulmányai után hazatért Nyilasy Sándort és az itt élő Tóth Molnár Ferencet szerepeltették. Az 1899-es őszi tárlaton mutatták be — többek között — *Csók István*; „Magdolna” c. tekintélyes méretű festményét is, melyet az Egyesület megvásárolt, majd a városnak adományozott.⁹⁹ A Móra Ferenc Múzeumban került pompás képet a későbbiek során a párizsi Szalonban is kiállították és elnyerte a Grand Prix díjat. A Szegedi Képzőművészeti Egyesület tárlatain rendezett műtárgysorsolások nyerevényeként és a városi tanács vásárlása révén a szegedi képtár anyaga a századfordulótól kezdve mind gazdagabbá vált. Az ekkorra már tulajdonába jutott Munkácsy „Honfoglalás”-ának nagy szín- és szérvázlata, valamint Vágó impozáns méretű árvíz képe mellé *Molnár József*, *Spányi Béla* és *Telepy Károly* alkotásai kerültek a múlt század utolsó éveiben a szegedi képtárba.¹⁰⁰ Nem a színvonal, hanem a kuriózum kedvéért említjük meg *Margitay Tihamér*; „Párbaj után” c. nagy szalonképét is, melynek novellisztikus hatásossága sokáig lekötötte a helyi múzeumlátogatók figyelmét.¹⁰¹

A századfordulóra jellemző élénk képzőművészeti kultúra egyik jelenségeként a szegedi főreáliskolában három hónapos „művészettörténeti kurzus”-t tartottak a diákok számára.¹⁰²

Szeged képzőművészeti életében a XIX. századot lezáró események között először is a nevezetes művészlátogatásokat kell megemlítenünk. 1900 húsvétján a Szegedi Képzőművészeti Egyesület vendégeiként egy művészcsoport látogatott városunkba Budapestről: *Deák-Ébner Lajos*, *Hegedűs László*, *Telepy Károly*, *id. Vastagh György* és *Zemplényi Tivadar* festőművészek. Képeikkel résztvettek az akkori tárla-

⁹⁵ Művészeti ébredés. SzH 1899. jan. 22.; A letétként elhelyezett négy mű: Zemplényi Tivadar: Szegény asszony otthona; Spányi Béla: Őszi táj; Eisenhut Ferenc: Ítélet előtt, és Révész Imre: Petőfi a táborban c. festmények voltak.

⁹⁶ Hock János előadása. SzH 1899. jan. 23. (rendkívüli kiadás).

⁹⁷ Szegedi Képzőművészeti Egyesület: SzH 1899. jan. 24., jan. 25., jan. 27., jan. 28., febr. 2., febr. 4., febr. 5., febr. 8., febr. 9., febr. 12., febr. 14., febr. 19., febr. 21., febr. 22., febr. 24., febr. 28., márc. 1., márc. 2., márc. 3., márc. 5., márc. 15., márc. 21., márc. 26., márc. 30., áprl. 3., áprl. 6., máj. 21., jún. 11., jún. 23., júl. 2., júl. 9., szept. 1., szept. 27., okt. 19., nov. 8., nov. 16.

⁹⁸ Szegedi Tavasz Tárlat: SzH 1899. márc. 4., márc. 7., márc. 9—12., márc. 14., márc. 16—17.; Szegedi Őszi Tárlat: SzH 1899. máj. 6., júl. 28., aug. 10., aug. 25., okt. 19., nov. 1.

⁹⁹ A képtárlatról. SzH 1899. szept. 13.; A Szegedi Képzőművészeti Egyesület ajándéka. SH 1899. okt. 20.; Szegedi Városi Múzeum Szépművészeti Osztály lajstroma 58. sz.; Csók István: Magdolna. o. v. 182×143 cm. J. b. I.: „Csók, 1898.”

¹⁰⁰ Lásd: Szeged Városi Szépművészeti Osztály lajstroma: 21, 26—27, 50—51, 56, 58. ltsz. alatti bejegyzéseit.

¹⁰¹ Margitay Tihamér: Párbaj után c. képe (o. v. 205×387 cm. J. b. I.: „Margitay, 1896.”), a vallás- és közoktatásiügyi minisztérium adományaként, 1897-ben került a szegedi múzeumba.

¹⁰² SzN 1900. jan. 20., febr. 23., máj. 25.

ton.¹⁰³ Még ugyanez év októberében *Walter Crane* (1845—1915)¹⁰⁴ angol festő és illusztrátor is két napot töltött Szegeden családjával együtt. *Walter Crane* látogatásának egyik emléke a „Művészet és a Szocializmus” c. újságcikke,¹⁰⁵ a másik pedig az ajándékként itt hagyott „Hajnal” c. szimbólikus pasztellképe, amelyet múzeumunk őriz.

Az év legkiemelkedőbb művészeti eseménye azonban az 1900 őszén rendezett nagyszabású tárlat volt. Ez alkalommal a Kultúrpalota termeiben a helyi művészek munkáin kívül budapesti, sőt külföldön élő magyar festők és szobrászok alkotásai-ból is meg kívántak ismertetni néhányat a város közönségével.

A mesterek színe-java: *Benczur Gyula, Bihari Sándor, Csók István, Fadrusz János, Ferenczy Károly, Fényes Adolf, Tornyai János*, a Párizsban időző *Vedres Márk* és a Szentpétervárott élő *Zichy Mihály* állította ki egy-két értékes művét. E jeles mesterek, — amint a helyi újság írja: „...kijelentették, hogy nem hasznosítás céljából küldték be drága vásznaikat, hanem tisztán azért, mert az egyesületet nemes fáradozásában támogatni kedves kötelességüknek tartják, azonfelül pedig éppoly ambíciójuk nekik tetszeni Szegeden, mint a fővárosban.”¹⁰⁶ *Fadrusz János* híres, a párizsi világiállításon Grand Prix-vel jutalmazott „Krisztus” c. alkotásának gipsz eredetijét Szegednek ajándékozta, a majdan felépülő Fogadalmi templom számára,¹⁰⁷ mely ma is a Dóm egyik legszebb szobrászati alkotása.

A négy hétig nyitva tartó, jól sikerült kiállítást „... 30 000-nél többen látogatták... Ezen a tárlaton az egyesület 17 műtárgyat vásárolt, 3000 koronáért, egészében elkelt 27 mű 9000 korona értékben”¹⁰⁸ Az első országos jellegű szegedi tárlat innen került azután más városokba. A Szegedi Képzőművészeti Egyesület 1900. évi beszámolójában Erdélyi Béla igazgató méltán mondhatta „...örömmel, sőt büszkeséggel jelenthetjük, hogy Szeged a hazai képzőművészet fontos tényezőjévé vált.”¹⁰⁹

*

Az árvíz utáni festészeti életre még a század utolsó évtizedeiben is az jellemző, hogy a nagyobb feladatokat a külföldön vagy a fővárosban működő mesterekre (pl. Munkácsyra, Benczúrra, Vágó Pálra és Vajda Zsigmondra) bízák. Átlagon felüli képességű művészeket a város még ekkor, a gazdasági fellendüléssel járó árvíz utáni

¹⁰³ SzN 1900. áprl. 15.; SzH 1900. áprl. 17.

¹⁰⁴ Irod.: SzH 1900. okt. 10., okt. 14., okt. 24—27., okt. 30., nov. 7., nov. 18.; SzN 1900. okt. 5., okt. 14., okt. 24., okt. 26., okt. 27—28.; *Péter László*: *Walter Crane* Szegeden. Somogyi-könyvtári híradó 70/4. 227—232.

¹⁰⁵ *Crane Walter*: *Művészet és szocializmus*. SzH 1900. okt. 14.

¹⁰⁶ SzH 1900. aug. 11.

¹⁰⁷ A Szegedi Képzőművészeti Egyesület titkára megérdeklődte Fadrusztól a Krisztus-szobor árát, hogy a katalógusban feltüntesse. Erre a művész az alábbi sorokban válaszolt:

„...Ami az árát illeti, csak azt mondhatom, hogy nincs ára, ehhez a munkához annyi szenvedés és öröm fűződik, a nagy kezdés éveit és az első nagy sikerem hozzátartoznak, nyilvános pályámat ez a Krisztus nyitotta meg: ezért el nem adom soha. De, ha Szeged városa elfogadja tőlem szíves ajándékba az újonnan épülő templom számára, akkor nekem is örömet szereznek vele.” SzN 1900. szept. 12.; A fesziületet 1900. őszén a múzeum kupolacsarnokában helyezték el, mely hosszú idő után, 1958-ban lett átadva a Szeged Belvárosi róm. kath. Plébánia-hivatalnak (82—1958.). — SzN 1900. szept. 5., szept. 12., szept. 22—23., okt. 19., nov. 22.; SzH 1900. szept. 12., nov. 22., dec. 30.; Fadrusz Jánossal már 1899-től kezdve sokat foglalkoznak a helyi lapok. Ezeknek cikkei, hírei Tisza Lajos általa készített szobrával kapcsolatosak. — SzH 1899. márc. 25., áprl. 3., máj. 7., máj. 9., jún. 11., jún. 20., júl. 2., júl. 16., aug. 18., okt. 20., nov. 21.; Műcsarnok, 1899. 99, 211, 230, 281.

¹⁰⁸ *Kulinyi Zs.*: i. m. 189.; Ezen a kiállításon vásárolta meg a város Tornai Gyula: Hunyadi János végpercei c. nagyméretű (497×310 cm.) olajfestményét (1897.).

¹⁰⁹ SzH 1901. márc. 9.

újjaépítés idején sem tud állandó jellegűen eltartani. Ezért hagyta el Szegedet hosszabb-rövidebb itt tartózkodás után Tóth Molnár Ferenc és Kacziány Ödön, sőt már egészen fiatalon Tölgyessy Artúr és Zombory Lajos is. A művészek elvándorlása innen korszakokon át jellemzője volt képzőművészeti életünknek. A századforduló körül származott el a helyi születésű *Pogány Vilmos* (1882—1956), aki mint *Willy Pogany* New Yorkban híres díszlet- és jelmeztervező lett. Egy akvarelljét (1930) múzeumunk őrzi. Pogányt látogatta meg Londonban — a szintén városunkban diákoskodó — *Herman Lipót* (1884—1972). 1955-ben rendezett szegedi kiállítása alkalmával itteni emlékeit felelevenítette. Rajtuk kívül még az ide való *Máté Ilonát* (1887—1908), Hollósy egykori tehetséges növendékét említjük meg, ő Budapesten hunyt el fiatalon.

Becsületes munkát végző rajztanár több is volt az iskolavárossá növő Szegeden, de ezek pedagógiai munkakörükön túl, egy-egy portré megfestésénél tovább alig jutottak. Csak a század legvégén, Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos letelepedésével változott meg a helyzet. A tehetséges művészek közül elsőnek ők ketten vállalták, hogy külföldi és nagybányai tanulmányaik után a vidéki festők küzdelmes életét Szegeden éljék le. Velük indul meg helyi modern képzőművészetünk kialakulása. Nyilasy jelentőségét bizonyítja, hogy a magyar festészetet megújító nagybányai művészek alapító tagjainak sorában találjuk. Réti így nyilatkozik róla: „... festőileg inspirációt leginkább Ferenczy művészetétől kapott, már az első években és később is, amikor már a nagybányai csoport szétszóródott s Nyilasy Szegedre vonulva fejlesztette tovább művészetét úgy, amint ez egyéniségének és környezetének megfelelt.¹¹⁰ Hollósy Simon finom, ezüstös tónusú, gyengéd lírájú művészete Károlyit ragadta meg, és ezért is találunk rokon vonásokat a nagy magyar művésznevelő és szegedi tanítványának alkotásaiban. Nyilasy és Károlyi voltak Endre Bélával együtt a délföldi piktúra lírai vonalának az elindítói. Ettől kezdve formálódik Szeged festészete olyanra, melynek jellegzetességei mai ábrázolóművészetünkben is fellelhetők: a Szinnyi örökségét továbbfejlesztő nagybányai hagyományok s a poétikus hangvétel. Ez különbözteti meg Szegedet a viharsarki mesterek, Tornyai és Koszta drámai parasztémáitól.

Mindez nem jelenti azt, hogy Szeged és Vásárhely képzőművészete elszigetelődött volna egymástól. Ennek ellenkezőjéről győz meg bennünket Kiss Lajos „Vásárhelyi művészet” c. forrásértékű könyve. Tornyai már 1899-től részt vesz a szegedi kiállításokon. Sikerét, megbecsülését az itteni napilapok tárlatbeszámolóí tükrözik. A Szegedi Képzőművészeti Egyesület — kisorsolásra — képet is vásárolt Tornyaitól. Ezidőben Nyilasy gyakran járt át Vásárhelyre, ahol az ottani Takarékpénztár megbízásából, helyi közéleti férfiakra portrékat fest, de kiállításokon is szerepel és olykor zsűritagként hívják meg. Rajta kívül még Kacziány Ödön nevével találkozunk. Nyilasyval együtt ő is részt vett az 1904-ben létrehozott első országos jellegű Vásárhelyi Tárlat rendezésében, melyre Kiss Lajos szerint „... különvont hozta a szegedieket: 1840 látogatót.”¹¹¹ E tények hűen dokumentálják azt az egészséges kapcsolatot, mely Szeged és Vásárhely művészei, illetve hivatalos szervei között kezdettől fogva megvolt. Igazolódik tehát, hogy bár a két város társadalmi rétegződés tekintetében és festészeti vonatkozásában egymástól eltérő arculatúnak mondható, mégis mindkettő szerves részét képezi az Alföld tája és népe itteni polgári-paraszti valóságának, melyet a délföldi festészet hol drámai, hol lírai módon fejez ki.

¹¹⁰ Réti I.: i. m. 238—239.

¹¹¹ Kiss L.: i. m. 118.

Szegednek az egyetemes művészettel való századvégi „kapcsolatáról” csak át-
tétélesen, inkább az ízlés, a képzőművészeti műveltség vonatkozásában beszélhe-
tünk. Külföldi mesterektől származó képző- és iparművészeti alkotások kerültek
ide a műgyűjtő-családok fejlett esztétikai igényességéből. Az 1899-ben kaput nyitó
Városi Múzeum képtárába jutott néhány századvégi nagy magyar mester alkotása,
Munkácsy, Fadrusz, Zichy és Csontváry személyes kapcsolatba is került Szegeddel.
A millennium után megalakult Szegedi Képzőművészeti Egyesület vidéken itt rende-
zett először országos jellegű kiállítást.

Ha mindezekhez hozzávesszük, hogy építészeti vonatkozásban a hazai eklektika
legegységesebb városképe az árvízvet követő rekonstrukció során Szegeden alakult
ki, úgy a XX. századba lépő Szegedre is minden tekintetben az átalakulás, a megú-
julás lesz jellemző. Olyan nemzetközi hírnévre szert tevő festők és szobrászok is in-
dulnak el az új század első évtizedében Szegedről, mint a Párizsban letelepült *Csáky*
József, valamint a Bauhaus magyar vezéralakja, *Moholy-Nagy László* és barátja,
a Berlinbe emigrált *Gergely Sándor*, aki a hazai aktivista művészek sorába tartozott.

UTAK ÉS CÉLOK A SZÁZADELŐN*

A XX. század első két évtizedének művészetére Szegeden csakúgy, mint hazai vonatkozásban általában a régi, elavult felfogásmóddal való szakítás, az újat keresés volt a jellemző. A művészeti irányzatok néha forradalmi szélsőséggel jelentek meg. Mindez összhangban állott a századelő hazai társadalmában végbement változásokkal, hűen tükrözve a régi és az új harcát. „Az 1905 utáni évtized — írja Németh Lajos — a magyar társadalom és kultúra forradalmi telítettséggű korszaka... kor, amelyben összesűrűsödött a félresiklott társadalmi fejlődés minden keserve, lepleződött a történelmi Magyarország minden illúziója ... bármily ellentmondásos a kor társadalmi képlete, bárhogy is összegubancolódott a haladás és elmaradottság, mégis a századelő két évtizede a modern Magyarország megszületésének kora és ekkor izmosodott meg a modern magyar művészet is.”¹

SZÁZADELEJI HELYZETKÉP

A századelőtől kezdve az egyre jobban polgáriasuló Szeged társadalmi arculata még sokáig magán viseli az eredetileg paraszti lakosság karakterisztikumát. Irodalmunkban Tömörkény és Móra az első reális parasztábrázolók. A romantikus népszemlélettel szakítva fordultak a Szeged-környék felé az első folklóristák is, mint Kálmány Lajos és zenetudományunk két óriása: Kodály és Bartók is. Ez a modernebb nép felé fordulás figyelhető meg *Nyilasy Sándor* és *Heller Ödön* tápéi parasztképein. A népi gyökerekből egyenes vonalban fejlődhetett a modern kultúra. „Szimbólikus véletlen — írja Bálint Sándor —, hogy Kodály Zoltán először Szegeden kezdett parasztnótákat gyűjteni, mintha tehát Szeged méhében fogant volna meg a modern magyar muzsika. Bartók Béla is sokszor megfordult ebben a nemes aszüként forrongó szegedi világban: a „Kékszakállú herceg vára” és a „Fából faragott királyfi” librettóját szegedi költő írta a számára.”² Ez Balázs Béla volt, akin kívül Juhász Gyula, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Csáth Géza kezdte itt századeleji pályafutását. A Nyugat írónemzedékéhez tartozó szegediek közül Juhász Gyula lett városunk nagy költője, aki a magyar líra élvonalába emelkedett, mint a később itt egyetemi hallgatószkodó József Attila és Radnóti Miklós.

A századeleji Szegednek nemcsak társadalmi, szellemi arculata volt átalakulóban, de gyarapodás jellemezte városképi vonatkozásban is. Egyre inkább növekvő lakossága révén Budapest után rövidesen az ország második városává emelkedik.

*E témával foglalkozik a szerző „Párizsba induló szegedi művészek a század elején” c. dolgozata. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1969. Szeged, 1970. 131—151.

¹ Németh Lajos: Modern magyar művészet. Bp. 1968. 44—45.

² Bálint S.: i. m. 127.

A gyors polgárosulás következményeként számos bérház létesült, a régebbi eklektikus épületek mellett most már a szecesszió formajegyeit, a dekoratív ornamentikát és a növényi ihletésű díszítő motívumokat viselik homlokzatukon. A Nyugat-Európában — s gyökereiben Angliában — kialakult stílusirányzat nálunk is elavultnak tekint a történelmi stílusokat. Ezért több értékes helyi építészeti emléket, mint az Arleth Ferenc által templomból átalakított klasszicizáló Szent György téri tornyos iskolát és a régi, Vedres-féle Rókusi templomot lebontják. Az előbbi helyére a mai jellegtelen iskolaépület került, az utóbbit pedig *Aigner Sándor*—*Rainer Károly* tervei szerint a mostani neogótikus Rókusi templom (1910) váltotta fel, mely a hasonló stílusú Újszegedi templommal (*Wihart Ferenc*, 1910.) együtt nem éri el az eltávolított műemlék színvonalát. Itt említjük meg a század elején Szegedre került — és haláláig itt működő — *Mähr Lajos* (1860—1913) szobrász nevét, aki a rókusi- és az újszegedi templomok kőfaragó-díszítő munkáit végezte. Brauswetter Jánosról készült bronz mellszobra a helyi múzeumba került. Szeged számára érzékeny veszteség volt a középkori Szent Dömötör templom lebontása. Helyén 1913-ban kezdték építeni a Fogadalmi templomot. Az 1900-as évek kezdetén emelt szegedi épületek közül, a keleties reminiscenciájú új zsinagóga (1903) a legjelentékenyebb, melyet *Baumhorn Lipót* (1860—1932) tervezett. Az ő nevéhez köthető még a volt Csongrádi Takarékpénztár főépületének és több bérházának a tervezése is. Ekkortájt kezdik alkalmazni a korszerűvé váló vasbetont, melyre példa *Zielinszky Szilárd* Tiszapartján álló Bertalan Lajos-emlékműve (1903) és Szegedi Víztornya (1904), valamint a Kárász utca 16. számú épület (1910). A Lechner Ödön (1845—1914) által teremtett magyaros szecesszió szellemiségét tükrözi a Dózsa György út 2. sz. ház homlokzata, mely a kiváló mester keznyomáról tanúskodik.

A század első évtizedében a szecesszió stílusáramlata szerencsésen találkozott a város gazdasági fellendülésével, mely ezidőtájt már kiheverte az árvíz pusztításait. E korszak kiemelkedő képességű építészé az autódidakta *Magyar Ede* (1877—1912) volt. Legjobb műve a francia „art nouveau” stílusában készült Reök-palota (Leninkrt. 56. sz. (1906—07), mely szobrászi eszközökkel formált szép virágdíszes homlokzatával és lépcsőházával az európai szecessziós irányzat igen jelentős és ritka, épségben megmaradt alkotása. Az épület építőművészeti jelentőségével Bakonyi Tibor foglalkozott.³ Meg kell említenünk még a figurális díszítésű Tábor utca 5. sz. épületet és a Kárász utca 16. sz. házat, mely forma- és tömegjátékával emelkedik ki a korabeli épületek közül. Magyar Ede munkaközösségének tagja volt *Takács János* és *Sebestyén Endre* építész, valamint *Tardos Taussig Ármin*, aki díszítőművészi feladatokat végzett.

Az urbanizáció természetes velejárója volt, hogy Budapest után a vidéki városok is — s közöttük elsőül Szeged — arra törekedtek, hogy a legszebb tereiket szobrokkal díszítsék. Voltaképpen a század első két évtizedében felállított köztéri szobrokkal kezdődött meg a mindmáig tartó plasztikai gazdagodás.

A múlt század végéről *Köllő Miklós* (1861—1900) kőből való Szentháromság szobrát (1896) említjük meg, mely a Dóm téren áll. A század elején a legkorábban *Róna József* (1861—1939) bronz Kossuth-szobra (1902) került a Klauzál térre. Neobarokkos megoldású művét négy, kőből faragott mellékalakkal tette hangsúlyosabbá.

1904-ben Tisza Lajosnak, Szeged árvíz utáni újjáépítése kormánybiztosának állítottak a Széchenyi téren emléket szintén bronzból, kő mellékfigurákkal, melyet *Fadrusz János* (1858—1903) realista koncepciója után *Szécsi Antal* (1856—1904) fejezte be. A Tisza-szabályozó Vásárhelyi Pál emlékművét 1905-ben a Széchenyi téren

³ *Lyka Károly*: Szobrászatunk a századfordulón. 1896—1914. Bp. 1954. 3.

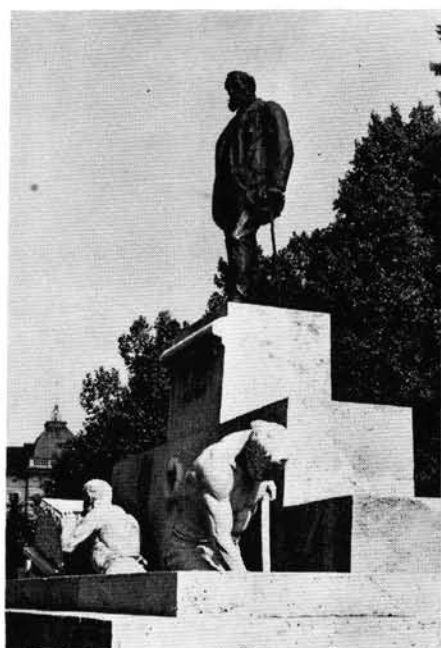
Róna József: Kossuth Lajos.
1902. bronz. Szeged, Klauzál tér

Stróbl Alajos: Széchenyi István.
1914. f. márvány . Szeged, Széchenyi tér

Mátrai Lajos—Pásztor János: Vásárhelyi Pál.
1905. bronz. Szeged, Széchenyi tér

Fadrusz János—Szécsi Antal: Tisza Lajos.
1904. bronz. Szeged, Széchenyi tér

Ifj. Vastagh György:
II. Rákóczi Ferenc. 1912. bronz.
Szeged, Püspöki palota előtt

Zala György: Deák Ferenc.
1913. bronz. Szeged, Széchenyi tér

Margó Ede: Dankó Pista.
1912. f. márvány, Szeged

helyezték el. A monumentális hatású szobor-kompozíciót *Mátrai Lajos* (1850—1906), a népi mellékalakokat pedig *Pásztor János* (1881—1945) alkotta. Pásztor ez időben létrehozott munkái közül az ismert „Búcsúzkodás” (1906) című szobrának másodpéldánya, valamint „Ásó kubikus” (1907) figurája a szegedi múzeumba került. A neves szobrásznak a tízes évek vége felé Felsővároson volt műterme. Kiss Lajos szerint az újszegedi templom bejárata fölött látható „Angyali üdvözet” dombormű is az ő munkája. 1905-ben készült Markovits Istvánnak, a magyar gyorsírás úttörőjének a Stefánia-sétányon levő bronz mellszobra, mely *Horváth Géza* (1879—1948) műve. A szegedi szobrok közül legismertebb — *Margó Ede* (1872—1946) alkotása —, a finoman szecessziós, fehér márvány „Dankó Pista” szobor (1912), a Hungária Szálló előtt. Az első világháború kitörését megelőzően, 1913-ból való *Zala György* (1858—1937) Deák Ferencet ábrázoló neobarokkos bronzszobra. Ez a Széchenyi tér parkját díszíti, valamint az 1914-ben készült, fehér márványból megformált Széchenyi István szobor, mely *Stróbl Alajostól* (1856—1926) származik.

A fővárosi mesterek Szegedre került köztéri szobrai — kiemelve a Dugonics, a Rákóczi és Tisza Lajos szobrokat — századunk első évtizedeire jellemző hazai plasztikai termés minőségét mutatják, mely „...lényegében olyan — írja Németh Lajos —, mint bárhol a századforduló Európájában: impresszionisztikus, akadémikus, szakmailag megbízható, de szellemében eklektikus.”⁴ S talán éppen ezért simultak bele, illetve egészítik ki ma is harmónikusan e szobrok Szegedet, mert ennek belvárosa — mint többször hangsúlyoztuk — építészetileg szintén eklektikus arculatú.

Ha a huszadik század első két évtizede helyi társadalmi, kulturális és városképi fejlődésének rövid összegezése után rátérünk Szeged korabeli képzőművészeti életének vizsgálatára azt tapasztaljuk, hogy ezen a téren is a változás, a régi állapotból újba való átmenet játszódik le. Ez az időszak voltaképpen Szeged modern képzőművészete kibontakozásának kora. Ekkor jött létre az a művészgeneráció, mely D. Fehér Zsuzsa szerint: „...a várost az egyetemes magyar festőkultúrába kapcsolta Nagybánya és Párizs friss erejét ömlesztve a meszesedő erekbe.”⁵

A Szegedi Képzőművészeti Egyesület a század első évtizedében tavaszi tárlatokat rendszeresített. Ezekben nemcsak az itt élő festők és szobrászok, hanem neves hazai művészek is szerepeltek. Többek között a magyar posztimpresszionizmus vezető egyéniségének, *Rippl-Rónai Józsefnek* képei is láthatók voltak. Sőt 1901-ben maga a festő személyesen ellátogatott a Tisza-parti városba. Tömörkény Istvánnal és Nyilasy Sándorral barátságot is kötött. A fiatal szegedi festőről ekkor készített pasztellképét a szegedi múzeum őrzi. Tömörkénnyel való találkozására pedig Rippl hosszú évek múltán is kedvesen emlékezett vissza. 1915 karácsonyán Kaposvárról egy Tömörkénynek dedikált katalógust küldött.⁶

A magyar festészeti szecesszió két prominense, *Körösfői-Kriesch Aladár* és *Nagy Sándor*, a gödöllői művésztelep alapítói szintén szerepeltek képeikkel Szegeden. Alkotásaikból több múzeumunkban került.⁷ Körösfői-Krieschsel és Nagy Sándorral

⁴ Németh L.: i. m. 42.

⁵ D. Fehér Zsuzsa: Szegedi Képzőművészek Tárlata. Katalógus. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. 7.

⁶ Rippl-Rónai József háborús festményeinek és rajzainak kiállítása. A művész franciaországi hadifogságának leírása. Katalógus. Bev.: *Lázár Béla*. Ernst Múzeum. Bp. 1915. A dedikáció szövege: „Tömörkény Istvánnak, ha emlékezik még egy kedves éjjeli találkozásunkra, amikor a szegedi schiller, erejével mértük össze magunkat. Rippl-Rónai József. 1915. Karácsony. Kaposvár.”

⁷ Új képkiallítás Szegeden. SzH 1909. dec. 17.; Körösfői-Kriesch Aladártól, a „Péter és Pál” (v. o. 150×130 cm. Ltsz.: 55. 564, és a „Női tanulmányfej” (p. pasztell, 40×35 cm. Ltsz. 50. 619), továbbá Nagy Sándortól, a „Szántás” (p. tus, 29×15 cm. Ltsz.: 50. 580) c. képek a szegedi múzeum tulajdonában vannak.

rokonvonásokat találhatunk a szegedi Károlyi Lajosnál, aki azonban nem a szecszionizmusukat, mint inkább eszmei, szellemi magatartásukat, az egyén erkölcsi magasrendűségébe vetett hitet, a dolgok fölé való pietisztikus felemelkedést tette magáévá. Az említett mestereken kívül még a vízióit festő *Gulácsy Lajost* kell megemlégtünk, akinek 1912 nyarán *Erdei Viktorral* — több mint 50 képből álló — önálló kiállítása volt Szegeden.⁸ Gulácsy ekkor közel három hétig tartózkodott itt. Az átutazóban levő festőt a város természeti szépsége annyira megragadta, hogy megszákította budapesti útját és barátjával, Erdeivel együtt Szegeden szobát bérelt. Ideiglenes, Oskola utcai otthonukból jártak ki vázlatkészítésre a Tisza partjára, Újszeged parkjai közé, valamint sétákat tettek Szeged árvíz előtti, ódon utcáiban, hogy sajátos hangulatukat megörökítsék. Itteni kiállításuk e város iránti szeretetükből született. Gulácsy festészete „...abból az álmodott világból való, ahol a nők sápadtak, szelídek, a városok misztikusak, az utcák csöndesek, ahol mindent az ő színes, különös költészete teremtett” — jegyezte meg tárlatáról az egyik helyi újság.⁹ 1922-ben Gulácsy képeiből az Ernst Múzeumban gyűjteményes kiállítást rendeztek. Ebből az alkalomból írta Juhász Gyula a kettejük régi barátságát felidéző, megrázó erejű versét a festőhöz.¹⁰ A költő és a festő kapcsolatáról Apró Ferenc írt legutóbb cikket (1972) a Művészet-ben.

Szobrászaink és festőink néhányának Párizsba vándorlása szorosan összefügg a század elején országszerte, sőt egész Európában jelentkező általános gazdasági válsággal. Jóllehet a Szegedi Képzőművészeti Egyesület az 1900-as évek kezdetétől rendezett rendszeres kiállításokkal műtárgysorsolásokat is létrehozott, de ezekkel alig enyhíthetett valamit a művészek megélhetési gondjain. Az egyesület, amely még 1906-ban művésztelepet és festőiskolát akart Szegeden létesíteni, pár évvel később maga is válsággal küzdött. Tagjai a gyakran változó vezetőség egyre csökkenő eredményeivel nem voltak megelégedve. Ezért a tárlatok létrehozásában 1909-től a „Paletta” nevű helyi egyesülés is részt vett. Elsőül *Tibor Ernő* kiállítását rendezte meg, akinek Juhász Gyulát ábrázoló expresszív erejű portréját a Dugonics Társaság juttatta a múzeumba.¹¹

A Szegedi Képzőművészeti Egyesületnek 1910-ben Kun József (1873—1912) helyi költő, író és műkritikus lett a titkára. Kun feladatául tűzte ki, hogy a szegedi festők és szobrászok alkotásait — elválasztva a budapesti művészek itteni kiállításaitól —, külön, önálló tárlatokon mutatja be.¹² Kun Józsefnek szép gyűjteménye volt a helyi festők képeiből, melyből halála évében (1912) felesége néhányat a múzeumnak adományozott.

Kun irányítása alatt vált küzdőképessé az első ízben tömörült szegedi művész-társadalom, amelynek legjobbjai: *Nyilasy Sándor*, *Károlyi Lajos*, *Dinnyés Ferenc*, *Szöri József*, *Heller Ödön*, *Cs. Joachim Ferenc*, *Papp Gábor*, *Vígh Ferenc* és *Kukovetz Nana* társadalmi és művészi jogaikért bátor szóval, cikkekkel, de legfőként színvonalas alkotásokkal szálltak síkra. A tárlatokon itt résztvevő fővárosi művészekkel nem volt könnyű felvenniük a versenyt, különösen olyan érdektelenségtől kísérve, mint amilyet a korabeli városi tanács munkásságukkal szemben tanúsított. Helyzetüket jól tükrözi az egyik napilap cikke 1913 tavaszán: „Míg Szegeden művészhábo-

⁸ Szeged két új rajongója. SzN 1912. jún. 21.

⁹ Erdei és Gulácsy. A két művész kiállítása Szegeden. SzN 1912. jún. 29.; Kéпкиállítás (Erdei és Gulácsy) Délm. 1912. jún. 29.; Lásd még: *Szelesi Zoltán*: A képzelet művészei. Délm. 1973. okt. 28.

¹⁰ Juhász Gyula: Gulácsy Lajosnak. — Juhász Gyula összes versei. Bp. 1959. 596—599.; *Apró Ferenc*: Juhász Gyula és Gulácsy Lajos barátságáról. Művészet, 1972.

¹¹ Tibor Ernő képei. A „Paletta” első kiállítása. SzH 1909. nov. 21, 23.

¹² A tavaszi kéпкиállítás. SzH 1910. márc. 12.

rúság dül és az itteni festők egy tárlatot alig képesek rendezni, előadásról egész évben szó sincs, az állam megtagadja a segílyt, a város pedig nagyon keveset ad és azt is nehezen adja, művészeink a szó szoros értelmében nyomorognak és kivándorolni kénytelenek, elismerést egyáltalán nem, csak szapultást és lekicsinylést kapnak, — addig azok a szerencsés művészeink, akik idejekorán felismerve a helyzetet, külföldre költöztek, egymás után aratják sikereiket.”¹³

Valóban, a század elejétől mindinkább rosszabbodó gazdasági körülmények és a művészeti kilátástalanság több helyi festőt és szobrászt készítetett arra, hogy külföldön próbáljon érvényesülni. Fiatal, tehetséges művészeink figyelmét — mint szerte az országban, sőt határainkon túl is — ekkor Párizs, a „Modern művészetek forrása” kötötte le, s vonzotta nagy erővel magához az „újat keresők”-et, mint ahogyan a századeleji új magyar irodalom megszületése is feltétlenül kapcsolatban van Ady, és majd minden nagy költőnk Párizsba zárandoklásával. A magyar posztimpresszionistáknak is Párizs volt a mintaképe. A modern hazai képzőművészet úttörőinek élvonalába a természetelvű nagybányaiakat felváltó, magyar posztimpresszionizmus és szecesszió mesterei, Rippl-Rónai és a szobrász Beck Ö. Fülöp, valamint a magányos Csontváry és Gulácsy Lajos tartoztak. Ahogyan az irodalomban a Nyugat első írónemzedékét a forradalom szálláscsinálóinak szokták nevezni, úgy a képzőművészetben ezt a szerepet a „Nyolcak” festőcsoportosulása töltötte be. E társaság tagjai: Berény Róbert, Czigány Dezső, Czóbel Béla, Kernstok Károly, Márffy Ödön, Orbán Dezső, Pór Bertalan és Tihanyi Lajos 1909-ben azzal az elhatározással kötötték szövetséget, hogy új szellemű és formailag is megmásult arculatú, az európai avantgarde-hoz felzárkozó művészetet hoznak létre. A szegedi művészek közül is jónéhány a Párizs felé orientálódó új stílustörekvések mestereinek szellemével volt rokon, s e belső rokonságot párizsi tanulmányutakkal óhajtották elmélyíteni. Legelőbb 1904-ben Cs. Joachim Ferenc festő és Brummer József szobrász, majd utánuk 1906-ban Kukovetz Nana, 1908-ban azután ismét két szobrász, Csáky József és Vigh Ferenc, 1909-ben Szőri József festőművész, végül 1913-ban Bánszky Sándor, valamint Szolcsányi Gyula szobrászok vették útjukat Szegedről Párizs felé. Legtöbbjük visszatért Szegedre és a továbbiakban itthon működtek, átlagos művészpályát téve meg. De voltak köztük, akiknek pályafutása eltért a szokásostól: vagy magasra ívelt szerencséjük és nemzetközi hírnévre tettek szert, mint Brummer és Csáky, vagy volt olyan, aki korán és idegenben hunyt el, mint Bánszky Sándor. Az alábbiakban e három külföldre szakadt szegedi művész sorsáról, törekvéseiről szólunk részletesebben.

Szegedi avantgarde szobrászok

Brummer Józsefről (1883—1945), a magyar származású szobrászból világszerte ismertté lett műkereskedőről a legutóbbi évekig szinte alig hallatott valamit a hazai szakterület. A figyelmet Dévényi Iván hívta fel rá 1968-ban, a *Művészet*-ben írt cikkével.¹⁴ Brummer Zomborban született. Középiskoláit 1897-től a szegedi fa- és fémipariszkolában végezte. Pályatársaival, Cs. Joachim Ferencsel és Csáky Józseffel itt ismerkedett össze. Szegedi tanárainak javaslatára Brummer 1899-ben a budapesti iparművészeti iskola növendéke lett. Ennek elvégzése után Münchenben folytatta tanulmányait, 1904-ben pedig barátjával, Cs. Joachimmal rövid időre Párizsba utazott. Brummerra — mint akkoriban oly sok szobrászra —, Rodin új szellemű plasz-

¹³ Szegedi művészek sikere külföldön. Délm. 1913. áprl. 20.

¹⁴ *Dévényi Iván*: Brummer József. *Művészet*, 1968. jan 1. sz. 16.

tikai gyakoroltak nagy hatást. A következő év, 1905 tavaszán mindketten hazatértek, és Brummer ezután a nagybányai művésztelepre került,¹⁵ majd utána Budapesten, illetve Szegeden dolgozott. 1907-ben Cs. Joachimmal ismét párizsba utazott.

A francia fővárosban — mint általában az idegen művésznek — sokat kellett a magyaroknak is küzdeniük, hogy pályájukon előre haladhassanak. Az ösztöndíj nélkül élő Brummer József kezdetben válogatás nélkül alkalmi munkákból tartotta fenn magát. Jó pár év volt szükséges ahhoz, hogy első párizsi sikereiről Szegeden is tudomást szerezzenek. A tizes évektől kezdve Cs. Joachimmal, Brummerrel és az ő ösztönzésükre Párizsba ment Csáky Józseffel gyakran foglalkoznak a helyi újságok.

A Dél-Magyarország 1910 őszi hosszú cikkben ír Brummer eddigi pályafutásáról.

„Szeged utcáin — olvashatjuk többek között — sokszor feltűnt Brummer József érdekes feje. Szüleinek a Tisza Lajos körüti lakásáról, vagy a Püspök téren levő lisztkereskedésből indult el rendesen a rókusi népiskola felé, ahol műtermet rendezett be.”¹⁶ Brummer modern szobrászati törekvéseit Szegeden nem értették meg. Az itteni közönség szeme és ízlése a századforduló akadémikus, eklektikus megjelenítésű helyi köztéri szobraihoz volt szokva. Brummer Józsefet éppen ettől a konzervatív szemlélettől való menekülés, és nem utolsó sorban Rodin alkotásainak megismerése sarkallta Párizsba. Róla az első híreket a francia fővárosból Szegedre hazatérő Cs. Joachim hozta, aki szerint a mozgékony szellemű Brummer az elsők között ismerte fel azt a nagy hatóerőt, amelyet a japán fetszetek és a néger plasztikák a modern művészetre gyakoroltak. A Párizsban kezdetben nyomorogva élő Brummer József arra az elhatározásra jutott, hogy szobrász

Henri Rousseau: Brummer József portréja. 1909. New York, Modern Művészeti Múzeum

tehetségének kibontakozása érdekében

előbb biztos egzisztenciát kell teremtenie. Ezért gondolt egy exotikus tárgyakat árusító műkereskedés létesítésére, jól megérezve az ezek iránti érdeklődésben rejlő lehetőségeket. A szükséges alaptőkét a szegény fiatalember állítólag egy gazdag családtól kölcsönözte. Kis üzletét Brummer oly ügyesen vezette, hogy néhány év múlva megvagyonosodott és a két öccsét is Párizsba hívta segítőtársul. Azután pompás műtermet rendezett be. 1910-ben, a Dél-Magyarország Szerkesztőségéhez intézett levelében kijelenti, hogy „...mint szobrász, igazán most kezdi megtalálni önmagát, amióta 60 ezer frankot érez a zsebében.”¹⁷

Brummer József Rodin tanítványa lett és szerepelt olykor szobraival a párizsi tárlatokon, mégis mint műkereskedő vált egyre ismertebbé, sőt később világviszonylatban is híressé. Kapcsolata a párizsi művészekkel nemzetközi méretűvé szélesült, midőn műkereskedését az első világháború után New Yorkba tette át. Itt jelentős

¹⁵ Réti I.: i. m. 59.

¹⁶ Szegedi szobrászból párizsi műkereskedő. Brummer József karrierje. Délm. 1910. dec. 25.

¹⁷ Délm. 1910. okt. 29.

kiállításokat rendezett — többek között — Maillol-nak, Brancusi-nak és Matisse-nak, akinek párizsi magánakadémiájába egykor ő is eljárt. A magyar művészek közül Czöbel Béla festményeit 1927-ben és 1936-ban szintén a New York-i Brummer Galéria tárta az amerikai közönség elé. Az 1945-ben New Yorkban elhunyt Brummer József valóban amerikai méretű karriert futott be mint műkereskedő. Pályája során nemcsak dúsgazdag üzletember lett, de személyére Zadkine-től Ferenczy Béni-ig utalást találhatunk a nagy művészmemoárookban. Fiatalkori alakját, délies karakterű arcát a korabeli szegedi újságok is leírták ugyan, az egyetemes művészettörténet számára azonban a finánc Rousseau örökítette meg 1909-ben. Kapcsolatos ez azzal, hogy Rousseau-nak Brummer a mecénása volt. A festményt a New York-i Museum of Modern Art őrzi. Brummer József Rousseau-tól származó portréját — többek között — szépen elemezte O. Bihalji Merin jugoszláv irodalom- és művészettörténész magyarul is megjelent esszégyűjteményében.¹⁸

Brummer József emlékezete Budapesten egy szoborhoz, Szegeden egy képhez kötődik. Az ő ajándékként került a Szépművészeti Múzeumba Despiau-nak remek női portréja. 1911-ben pedig Munkácsy Mihály: „A főpap” c. festményét adományozta a szegedi múzeumnak.¹⁹ E kép is bizonyítja, hogy ifjúságának egykori színterére Brummer József évek múltán is hálásan gondolt vissza.

Brummer fiatalkori barátja, *Csáky József*, (1888—1971) akit Párizs egész életére magához láncolt és ott neves mesterré lett, Szegeden született. Gyermekkorra nehézségekkel volt terhes. Atyja szegény levélhordóként alig tudta fedezni tanításának költségeit. Középiskoláit Szegeden végezte. Képekkel, szobrokkal szülővárosának múzeumában ismerkedett meg. A műalkotások megértésében ifjúkori barátja, Bánszky Sándor segített neki. Ő biztatta a természet utáni rajzolásra is, melyet Tápé parasztkörnyezetében nagy kedvvel művelt. A művészet elsajátítására azonban igazán 1905-től került sor, amikor a budapesti Iparművészeti Iskolán Mátrai Lajos növendéke lett, de csak másfél évig maradt itt. Néhány társával együtt ő sem tudta elviselni az akkori száraz tanítási módszert, amely gipsz szobrok másolásából állt. Sok keserve az iskola otthagytásával fokozódott. Atyja nem volt hajlandó támogatni, munka pedig nem akadt számára. Éhesen, fázva rötta a pesti utcákat és olykor a végtelennek tűnő szegedi országutat is. Helyzete reménytelenül vált. E kiúttalan sötétségben előbb biztató derengésként, majd mindent betöltő és magához vonzó fényként hatott rá Párizs, a művészi megvalósulásnak ez az új Mekkája. A Szegedre hazalátogató Brummer József és Cs. Joachim Ferenc izgalmas híreket és szép reprodukciókat hoztak számára a modern mesterek nagyjainak, Manet, Gauguin, Rodin, Maillol és mások alkotásairól. Csáky előtt új világ tárult ki. Ettől kezdve csak egy vágya volt, Párizsba kijutni. Azonban míg elérte célját, sokat kellett küzdenie. 1907-ben a pécsi Zsolnay kerámia gyárba került, de mindössze fél évig dolgozott itt, mert elviselhetetlen volt számára, hogy hamutartókat és vázákat sorozatban kellett mintáznia. Ezután küzdelmes hónapokat élt át Budapesten. Többször volt munka nélkül. Akarata végül is legyőzte az akadályokat és 1908 nyarán, bár szinte fillér nélkül, de sikerült Párizsba jutnia. Ezzel élete új fordulatot vett, s ifjúságának hazai pályakezdése lezáródott.²⁰

¹⁸ O. Bihalji Merin: XX. századi művészportrék. Bp. 1970. 25.

¹⁹ Genthon I.: Czöbel. Bp. 1961.; Új képek a szegedi múzeumban. (Brummer József: Munkácsy: „Főpap” c. képét ajándékozta a múzeumnak.) Délm. 1911. aug. 23.; Munkácsy Mihály (?): „Főpap”, falemez, o. 67×32 cm. J. j. l.: „M”. Móra F. Múzeum Ltsz.: 50 133. A jelzett kép Munkácsytól való származását nem tartjuk feltétlenül bizonyítottnak.

²⁰ Csáky József nehézségekkel teli fiatalsága. Párizsból régebben küldött levelei nyomán, a szegedi újságokban már 1910—12 között nyilvánosságra került. SzH 1910. jún. 4.; Délm. 1912. okt.

Csákynek a művészeti beteljesülésért vívott harca a francia fővárosban tovább folytatódott. Kezdetben itt is nyomorgott és mindenféle munkát kellett elvállalnia, hogy megélhessen. Egy darabig Brummer Józsefnél húzódott meg, majd a híressé vált művészszálláson, a „Ruche”-ben vett ki műtermet. Itt lakott — többek között — a festő Fernand Léger, Chagall és a szobrász Laurens. Csáky egycsapásra belekerült abba a feszült szellemű, inspiráló hatású légkörbe, melyben a XX. század elejének modern művészeti törekvései zajlottak le. Eredetiben láthatta Derain, Braque, Rouault, Rousseau, Matisse és Picasso festményeit, valamint Rodin, Maillol, Bourdelle, Archipenko és Brancusi szobrait, — hogy csak a nagyokat említsük. Az első két évben a La Palette akadémián működött, majd a Független Művészek Csoportjához csatlakozott. 1910-ben elérte, hogy a Salon kiállított tőle egy mellszobrot. Ezen eredményére és változatlanul rossz anyagi helyzetére való hivatkozással kérte és kapta meg 1911-ben három évre Szeged város művészeti ösztöndíját.²¹

Párizsi élete során Csáky kapcsolatba került azzal a magyar művészkolóniával, melynek tagjai közt találjuk Czóbelt, Pórt, Berényt, Tihanyit, Márfyit és másokat. Megismerkedett Lesznai Annával, akinél találkozott Balázs Bélával és Bartókkal is.

De francia barátainak száma is növekedett. Különösen 1913-ban, amikor Ricciotto Canudo, a „Montjoie” c. irodalmi folyóirat főszerkesztője munkatársként Csákyt is foglalkoztatja. A lap vezetőjének otthonában megfordult Stravinszky, Apollinaire, Picasso és Cendrars, társaságukba ekkor a tehetséges szegedi szobrász is beletartozott. Blaise Cendrars verset írt hozzá, Anatole Francenak pedig pártfogoltja lett. Egy Ady-verset maga Csáky is lefordított, mely a „Les Feuilles de Mai” c. szemle 1913-as évfolyamában meg is jelent.

„Már ezt megelőzőleg a kubista mozgalomhoz csatlakoztam — írja Csáky József, 1964-ben Szegedre küldött életrajzában —, ami akkor kizárólag a festészetben

Csáky József: Nőalak. 1914. gipsz.
Párizs, Modern Művészeti Múzeum

24.; Újabbán pedig az 1962-ben rendelkezésünkre bocsátott önéletrajzában elevenítette fel Csáky ifjúsága emlékeit. — Csáky József pályakezdése (Önéletrajzi részlet). Tiszatáj, 1964. ápr.—máj.—jún. 4—6. sz. 4.

²¹ Szalay János: Joachim és Csáky. Délm. 1911. febr. 23.; Szegedi művészek idegenben. Délm. 1911. aug. 19.; Szegedi szobrász párizsi sikerei. Délm. 1912. okt. 6.; Egy szegedi szobrász sikere Párizsban. SzH 1912. okt. 13.; Szegedi művészek sikere külföldön. Délm. 1913. áprl. 20.; Művészsors. Szeged és Vidéke, 1913. dec. 11.; Szegedi szobrászok Párizsban (A „Függetlenek” kiállítása. Magyar kubisták. Bánszky és Csáky a kiállítók között (Délm. 1914. márc. 27.; Szegedi szobrász sikere Párizsban. Szeged és Vidéke, 1914. ápr. 4.; Csáky József küzdelmes pályakezdése. Délm. 1925. aug. 13.

Csáky József: Női fej. 1936. kő.
Párizs, Modern Művészeti Múzeum

alakult ki. Én hoztam létre az első kubista szobrokat, amelyek rám terelték a párizsi modern művészek és műértők figyelmét... Új szellemű művein külföldön is érdeklődést keltettek. A pályám biztatónak látszott s így megházasodtam. De jött 1914. Öt évig nem tudtam dolgozni. A háború előtt készített szobraimból csak három maradt meg. Ezek közül kettő most a párizsi Musé d' Art Moderne-ban van. A többi elveszett. 1918-ban összekötetésbe kerültem Leonce Rosenberg párizsi műkereskedővel, aki alkotásaim javát főleg külföldön adta el... Mi kubisták Rosenberg-galériájában állandó bemutató-teremmel rendelkezünk, de a szalonok tárlatain is szerepeltem. Az általunk okozott viharoknak már vége szakadt, sőt alkotásaim már szép sikert arattak. Az idők folyamán bekövetkezett az új világháború, majd a német megszállás. A nácikat nem vártam be Párizsban, mert politikai és társadalmi nézeteim miatt kivégeztek volna. Franciaország közepén rejtőztem el, s részt vettem az ellenállásban... Párizsba 1945-ben tértem vissza. Ismét kemény évek elé néztem...

A küzdelmeket újra kellett kezdenem. Művészbarátaim, a legnagyobbak, lassan mind elhunytak s a kubista (az első, az igazi) gárdából, akikkel indultunk, már csak ketten maradtunk, Picasso és én.²²

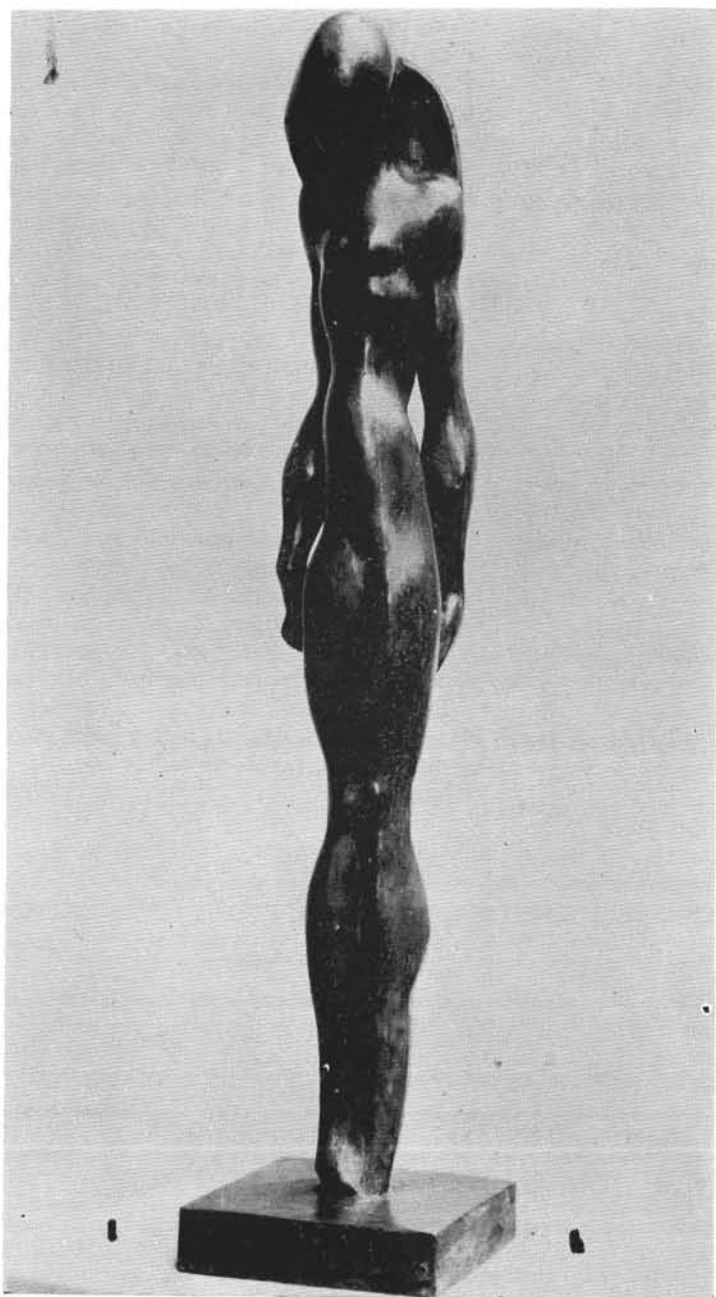
Csáky József Párizsban létrejött életműve az ötvenes évek végétől vált ismeretessé előttünk.²³ Szobrászatának tartalmi és formai magasrendűségéről fogalmat nyerhettünk a műtermében tett látogatások során.²⁴ Alkotásai más-más alakzatokban örökítik meg Csáky hamvas szépségű formagondolatait. Műveinek nagy része konstruktívan szerkesztett, geometrikusan tagolt, kerekded és hasábos mintázatú. Régebbi és újabb alkotásai modern utakon induló szobrászatának kibontakozását, majd beérését jelzik. Alkotásait a tízes évek elején a szobrászati kubizmus szellemében készíti. Ezt követően a mértani idomokból konstruált műveket a valóságra jobban emlékeztető, de változatlanul fegyelmezett, architektonikus jellegű figurális plasztikák váltják fel. A néger plasztika s a francia koragotikus szobrászat hatásán kívül fel lehet fedezni munkásságán Cézanne és Rousseau festményeinek élményét. Állatábrázolásain egyiptomi és asszír tanulságok tükröződnek. A huszas évek közepétől a modern művészeti irányzatokhoz közel álló KUT (Képzőművészek Új Társasága) tagjaként az akkor alakult magyar csoport budapesti kiállításaira is elküld-

²² Csáky József önéletrajzát közlő levele Szelesi Zoltánhoz. Párizs, 1964. XII. 18.

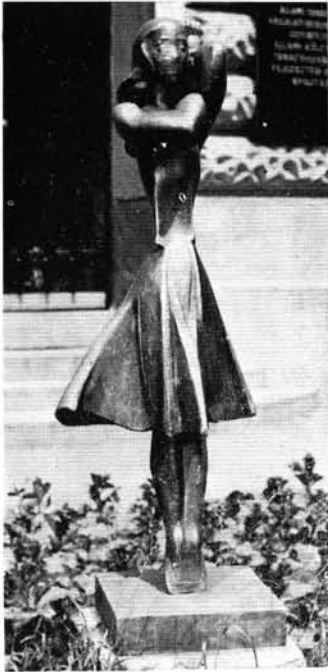
²³ Az utóbbi másfél évtizedben először *Murányi Kovács Endre* írt Csákyról. — *M. K. E.*: Csáky József hetven éves. Műterem, 1958. 6. sz.

²⁴ Látogatást tett Csáky párizsi műtermében: *Lőkös Zoltán* (Helyesbítés helyett. Emlékek Csáky József párizsi műterméből. Délm. 1963. nov. 24.), *Szelesi Zoltán* (Látogatás Csáky Józsefnél Párizsban; Művészet, 1968. márc. 3. sz. 23—25.) és *Péter László* (Párizsi látogatások.) Délm. 1966. szept. 14.), akik a mesterrel való találkozásukról írtak is.

Csáky József: Szemérem. 1957. bronz. Hollandia. Mgt.

Csáky József: Táncoslány. 1959. alumínium-öntv. Szeged, Klauzál tér

te szobrai. Csáky ifjúkori emlékeiről és később a Párizsban kialakult művészeti nézeteiről Bor Pál 1926-ban megjelent tanulmányai között ír. Alkotói megnyilatkozását Bor gondosan elemző cikkében — többek között — így jellemzi:

„...Ő is, meg korunk is keresi a művészet kifejezési formáját önmagában, a lelke mélyén... Valami örököt ad Csáky minden művében: azt az ünnepélyes, előkelő hangot, egy mély belső rezgést, mélyen emberi megnyilatkozást, mely az ő sajátja.”²⁵

Csáky neve az évek múlásával Magyarországon lassan feledésbe merült. De nem így Párizsban, ahol emberöltőnyi munkásságával a szobrászatban nemzetközi rangot vívott ki magának, s külföldön alkotásai számos modern múzeumban képviselik.²⁶ Nagyobb önálló kiállítása volt Londonban (1930), New Yorkban (1931), Párizsban (1935) és Budapesten (1936). A francia főváros múzeumaiban őrzött kubista szellemű művei a század elején megújódott szobrászat pozitív jegyeit hordják magukon. A párizsi Modern Művészeti Múzeumban szereplő avantgarde szobrászok mint J. Arp., R. Duchamp-Villon, Ch. Orloff, J. Lipchitz, O. Zadkine formakísérletező alkotásai között méltó helyet foglal el Csáky két nőalakja, melyek a modern szobrászati törekvések kiváló eredményeit tükrözik. A párizsi Modern Művészeti Múzeumban látható kubista

nőábrázolásai (1914- és 1927-ből), valamint a Párizs Város Modern Művészeti Múzeumában levő konstruktív tömörségű „Leányfej”-e (1937) Csákyt a modern mesterek sorába emelik. Nem véletlenül állította őt Raynal, a kitűnő francia műkritikus Despiau, Maillot és Brancusi mellé, éppen ama sikeres törekvéseiért, melynek célja Raynal szerint: „...a naturalizmus által ellopított művészet megtisztítása és föl-szabadítása” volt.²⁷

Csáky alkotásaiból 1959-ben Budapesten kiállítást rendeztek. Ebből az alkalomból több mint félszázados távollét után a művész hazalátogatott.²⁸ Rövid időt szü-

²⁵ Bor Pál: Csáky és szobrászata. Bp. 1926. Képekkel.

²⁶ Csáky Józseftől kapott feljegyzés szerint — többek között — művei vannak: a Párizsi Modern Művészeti Múzeumban (kő- és márványból való nőábrázolások, 1914, 1927 és 1937-ből): továbbá a Norfolk-i Múzeumban („Ülő nő”, kő, 1927.); valamint a Rotterdami Múzeumban („Anyá és gyermeke” kő, 1927.). Régebben a „Leányka mellképe” c. bronz szobra és a „Kompozíció” c. gipsz-domborműve, a budapesti közgyűjteményekbe került A magántulajdonban levő szobrai közül a legtöbb Franciaországban („Gyermekfej” márvány, 1922.; „Párduc” mész, 1927.; „Álom”, kő, 1931.) és Hollandiában („Anyá gyermekével”, kő, 1956.; „Szemérem”, bronz, 1957. „Tavaszz”, bronz, 1959.) található. 1928-ban készült két kőszobra, a „Nő könyvvel”, a Rotschild-gyűjteménybe, a „Fürdő után” c. alkotása pedig — annakidején — Basch Lóránd tulajdonába került. Itt említjük meg, hogy Csáky tervezte a Párizs közelében levő Grosboisban — 1937-ben — a Franciaországban élő magyarok közadakozásából felállított Rákóczi-emlékművet.

²⁷ Maurice Raynal: Néhány sor Csáky Józsefről. Magyar Művészet, 1929. 427.

²⁸ Pongrácz Zsuzsa: Ötven év után újra itthon. Csáky József párizsi szobrász Budapesten. Magyar Nemzet, 1959. aug. 26.; Dutka Mária: Csáky József szobrászművész kiállítása. Magyar Nemzet, 1959. szept. 1.

lővárosában, Szegeden is töltött.²⁹ Itt tartózkodása alatt előkereste fiatalkori alkotásából egyetlen meglevő szobrát, egy kislányfejet, melyet 1905-ben Szegeden mintázott, és budapesti kiállításán szereplő párizsi művei között — az indulást demonstrálva — ezt is bemutatta. Pár nap múlva visszatért Párizsba. Itt hagyta azonban Szegeden egy pompás szobrát, a „Táncosnő” c. alkotását, mely csupa báj és fiatalos sodrás.³⁰ Az utóbbi években készült műveiről („Szemérem”, „Csók”, „Szédület”), az egykori párizsi kortárs-barát, Bölöni György írja: „...meggondolással, töprengésekkel, nagyon nagy átérzéssel születtek... mély szobrászkultúra ömlik el rajtuk... Igen, Csáky, az... avantgardista, akinek alkotásait sok fázisában ismertem, már mindenképpen klasszikussá vált.”³¹

1963 nyarán, egy légből kapott hír nyomán Csáky halálhíre terjedt el Magyarországon, melyet a mester maga cáfolt meg. A tévedést a sajtó is korigálta.³²

Ha visszatekintünk Csáky József eredményekben gazdag pályafutására, elmondhatjuk, hogy Csáky Szegedről elkerülve meghódította a művészet világát, és ismert, jelentős szobrászá lett. Igazolja — többek között — ezt a *Les Lettres Françaises* 1963 februári száma is, mely a kiváló magyar származású szobrász alkotómunkásságát hosszú cikkben méltatta. Nyolcvanadik születésnapja alkalmából pedig — 1968 tavaszán — a neves művészt a hazai lapok és folyóiratok is köszöntötték.³³ Élelművéről — önéletrajzának felhasználásával tervezett — magyar kiadvány megjelenését azonban már nem tudta megérni, 1971 májusában Párizsban elhunyt.³⁴ „Emlékek a modern művészet nagy évtizedéből (1904—1914)” című memoárja (melyet Bor Pál, Szabó Gabriella és Szelesi Zoltán írásai egészítettek ki), amint a dátumok is jelzik, Csáky József pályájának első — vagyis legfontosabb — dekádját öleli fel. Ebből — többek között — kitűnik, írja Németh Lajos, hogy Csáky „...Párizsban megismerkedett az ott tanulmányokat folytató haladó magyar művészekkel, a Nyolcak tagjaival, akik ugyancsak a kor avantgarde irányai felé orientálódtak. Csáky

²⁹ S. I. (Sz. Simon István): „Meglepetéseim végtelenül kellemesek.” Csáky József világhírű szobrászművész 51 év után Franciaországból Szegedre látogatott. Délm. 1959. aug. 28.

³⁰ Csáky József: „Táncosnő” c. féleletnagyságú, ólomötvözetből készült szobrát Szeged Város Tanácsa vásárolta meg 1959-ben. A szobor a szegedi Klauzál teret díszíti.

³¹ Csáky József szobrászművész — Párizs — kiállítása — 1959. augusztus — a Kulturális Kapcsolatok Intézetének kiállító termében. Budapest. Katalógus. 6. old. Képekkel. Bev.: Bölöni György.

³² Művészet (hír), 1963. júl. 7. sz.; *Szelesi Zoltán: A Tisza-parti város fiaként...* Délm. 1963. aug. 25.; Csáky József levele Pogány Ö. Gáborhoz. Párizs, 1963. X—12.; *Lökös Z.: i. cikke.; Szelesi Zoltán: Levél Csáky Józsefnek Párizsba. Művészet, 1964. 3. sz. 35—36.*

³³ A modern szobrászat forrásainál. *Les Lettres Françaises*, 1963. febr. 27. No. 966.; Azt ezt követő években Csákyról írt még: *Murányi Kovács Endre: Két párizsi művész műtermében (Csáky József és Gerthler Tibor). Tükör, 1965. febr. 5. sz.; Bajomi Lázár Endre: Szegedről indult. Tükör, 1966. nov. 45. sz. Itt említjük meg Bajomi Lázár „A Montmartre” c. könyvét, amelynek „A szobrászat magyar Picassoja” c. fejezetében Csákyról ír. Bp. 1967. 211—213.; Bajomi Lázár Endre: Egy Párizsban élő magyar szobrászművész nyolcvanadik születésnapja. Magyar Nemzet, 1968. márc. 19.; Szintén Bajomi Lázártól való az a Csáky halálát cáfoló glossza (*B. L. E.: Szándéktalan emberölés. Élet és Irodalom, 1968. 15. sz. 10.*), amelyben elmarasztalja a Művészeti Lexikont, mert e szerint — a még élő — Csáky József 1963-ban elhunyt.; (*Szelesi Zoltán) Sz. Z.: Csáky József 80 éves. Tiszatáj, 1968. márc. 3. sz. 268.; Dévényi Iván: Csáky József 80 éves. Vigilia, 1968. márc.; Ezt követően Csákyról írt még Dévényi Iván: Magyarok a századeleji francia képzőművészetben. Látóhatár, 1969. május—június. 5—6. sz. 568—573.; Péter László: Csákyról se feledkezzünk meg! Délm. 1969. aug. 8.; Tóth Sándor: Ideális hely a „Táncoslány”-nak. Délm. 1969. szept. 2.; Borsos Miklós: Visszanéztem féltamból. Bp. 1971. 310—311.; Molnár Sándor: Párizsi séták Csáky Józseffel. Művészet, 1972. máj. 5. sz. 13—15.; Laczó Katalin: Csáky József. Szegedi Műsor, 1973. máj. 2—3.**

³⁴ Csáky József magyar származású szobrász Párizsban 83 éves korában elhunyt. Népszabadság, 1971. máj. 5.; *H. J.: Csáky József halálára. Délm. 1971. máj. 6.; Molnár Géza: Párizsban meghalt egy magyar művész... Népszabadság, 1971. máj. 22.; Bodri Ferenc: Csáky József (1888—1971), Művészet, 1971. aug. 8. sz. 23.; Bor Pál: Emlékezés Csáky Józsefre. Látóhatár, 1973. március. 227—230.*

lényegében az ő társuk volt, művészettörténeti helye valahol az École de Paris kubista szárnya és a Nyolcak, illetve annak utóda, a KUT művészetének a találkozási pontján határozható meg. A kubizusból Csáky mindenképp előtt a geometrizáló, stilizáló formaadást tanulta meg, a tér analizisében nem ment el odáig, mint Archipenko, Zadkine vagy Gonzales. Ebben, és hogy lényegében egész élete során kitarzott a kubista alapelvek mellett, a festő Kmetty Jánost minősíthetjük Csáky igazi művészi rokonának.”³⁵

Amint a Műgyűjtő 1974. 1. száma hírül adta, Csáky József emlékének legutóbb a párizsi „Dépot 15” galéria áldozott, amely 1973 őszén hatvan szobrot és száz rajzot mutatott be tőle. A kiállítással egyidőben értékes dokumentációs anyaggal ellátott monográfiát is jelentettek meg róla.

Csáky József egykori Tisza-parti fiatal művésztársa, *Bánszky Sándor* (1888—1918)³⁶ az új magyar szobrászat egyik elfelejtett alakja. Szegeden született és a franciaországi Villefranche-i internáló táborban korán fejezte be életét. Ő is a század elején Szegedről induló avantgarde művészek egyike. Barátja volt Csákyknak és Szolcsányi Gyulának, két szegedi szobrász kollégájának, akikkel együtt a kor hívó szavára ő is Párizsba ment, hogy az ottani tanulságok alapján megújítói közé tartozhasson az előregedett századvégi szobrászatnak.

Középiskolába Szegeden járt. Ezt követően 1906-ban a Székelyudvarhelyen működő agyagipari szakiskolában nyerte alapképzését. Tanulmányainak költségeit a szegedi árvaszék fedezte. Első külföldi útja Münchenbe vitte. Onnan hazatérve egy ideig Csákyval a pécsi Zsolnay gyárban dolgozott. Utána Maróti Géza és Mátrai Lajos irányítása alatt elvégezte Budapesten az iparművészeti iskolát, melynek tehetséges növendékei közé tartozott. Munkáira többször kitüntetést kapott, és szorgalma révén állami segélyben részesült. Ennek kapcsán járt Bécsben és tett 1909-ben tanulmányutat Olaszországban. Mint teljesen árvának, gondoskodnia kellett önmagáról. Oklevele megszerzését, 1910-et követően a fővárosban tevékenykedett. Az iparművészeti iskola szobrászati tanszékén tanársegéd lett és műveivel a Képzőművészeti Társulat kiállításain szerepelt.

Bánszky 1913 tavaszán Párizsba utazott, hogy a század első évtizede körül itt kibontakozó modern művészet alakulásába — mint előtte Csáky — ő is bekapcsolódhasson. *Szolcsányi Gyula* — aki később Szegeden síremlékszobrászként dolgozott —, 1914 elején kereste fel Párizsban kollégáit. Így a három szegedi szobrász-jóbarát ismét egymásra talált. Bánszkyknak szép műterme volt ekkor a rue Vaugiardon, ahol az ismerősök és szakmabeliek, köztük Szobotka Imre és Bossányi Ernő festőművészek sokszor összejöttek. A nyelvész Eckhardt Sándor is megfordult itt, aki-ről Bánszky egy portrét mintázott. Csáky és Bánszky nemcsak tanúi, de — kisebb-nagyobb súlyú — részesei is lettek annak a művészeti forradalomnak, amely Picasso és társaival az élen a francia fővárosban végbement. Párizsban, 1924 tavaszán nyílt meg az *Expozition de Artistes Indépendants* — a Független Művészek Kiállítása —, melyen Bánszky és Csáky is szerepeltek.³⁷ S nem sikertelenül, mert nevük a világváros napilapjaiba belekerült. További fejlődésüket azonban az első világháború megakasztotta. Bánszkyt, Szolcsányit — a párizsban élő osztrák és magyar kolóniával

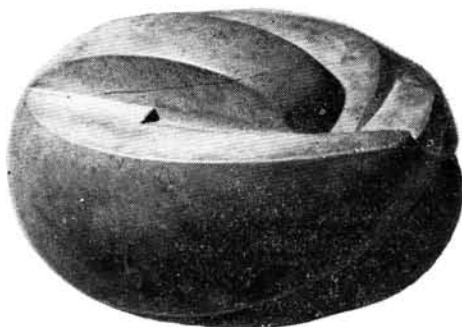
³⁵ *Csáky József*: Emlékek a modern művészet nagy évtizedéből (1904—1914). — Szelesi Zoltán, Bor Pál és Szabó Gabriella írásaival. Bp. 1972.; *Németh Lajos*: Csáky József: Emlékek a modern művészet nagy évtizedéből (1904—1914). Tiszatáj, 1972. szept. 9. sz. 92.

³⁶ *Pesti Hírlap*, 1909. szept. 21.; *Ország-Világ*, 1909. dec. 25.; *Róna Dezső*: Bánszky Sándor. Színházi Újság, Szeged, 1911. febr. 26.; *Magyar Művészet*, 1911. 255, 286.; *Szegedi szobrász sikerei*. SzH 1909. szept. 22.

³⁷ Szegedi szobrászok Párizsban („Függetlenek”-kiállítása). Magyar kubisták. Bánszky és Csáky a kiállítók között. Délm. 1914. márc. 27.

együtt — internálótáborba vitték. Csáky-nak nem kellett velük mennie, mert ő már akkor francia állampolgár volt.

A Villefranche-i gyűjtőtáborban Bánszky és Szolcsányi egészen a háború végéig együtt voltak. Itt rajzokat, kisebb plaketteket és szoborvázlatokat készítettek. Ezek közül — Bánszky személyes dokumentumaival együtt — 1922-ben több mint negyven gipszből készült kisplasztikai tanulmány a szegedi múzeumba került. Legtöbbjük a háború során tönkrement. Helyi magántulajdonban levő munkái pedig elkallódtak.³⁸ Bánszky megmaradt művein a konstruktív, geometrikus mintázásra való törekvést tapasztalhatjuk. Jól tükrözi ezt a „Félelem” c. női félaktja, továbbá az

Bánszky Sándor: Galamb.
1917. kő. 11. cm. MFM

1917-ben alkotott „Galamb”. Szolcsányival közösen készített egy síremléket is egy gazdag francia család rendelésére. 1918 őszén, a Villefranche-i táborban spanyolnátha járvány ütött ki, melynek Bánszky is áldozatul esett.³⁹ A fiatalon — 30 éves korában — elhunyt, tehetséges szegedi szobrász torzóban maradt modern művészeti törekvéseiről csak érdekes plasztikai vázlatai vallanak. Bánszky Sándor érmei közül Lyka Károly a „Salome”, az „Orpheus” és az „Ecce Homo” c. alkotásait tartotta kiemelésre méltónak, a századforduló körüli magyar szobrászat terméséből.⁴⁰

*

Szeged képzőművészeti életének a századfordulótól kezdődő megújulását az első világháború kitörése 1914-ben megakasztotta. A helyi festők közül olyan tehetségek, mint Szöri József és a nem kevésbé reménykeltő Teván István (akinek „Népfölkelő” c. realista fejtanulmánya a szegedi múzeumba került) fiatalon estek. A háborús viszonyok közt eltelt négy esztendő alatt csak a szórványos kiállítások jelentettek némi művészeti életet a Tisza-parti városban. Ilyen megnyilatkozás volt a Bevonult Képzőművészek Kiállítása (1915) és Cs. Joachim Ferenc két alkalommal — 1914 és 1917-ben — megrendezett önálló tárlata. Rajta kívül még a műtermeikben csöndesen dolgozó Papp Gáborról és Heller Ödönről olvashatunk a korabeli helyi újságban. Az ágyúzajos évek front mögötti Szegedének legjelentősebb művészeti mozgalma az itteni múzeum élén álló Móra Ferenc nevéhez kötődik. 1917 tavaszán alakult meg a Szegedi Művészbarátok Köre, mely a helyi műgyűjtők alkotásaiból kiállítást rendezett.⁴¹ A tárlat katalógusába Móra írt előszót. Szeged képzőművészetének 1914—18-ig csak pislákolva égő tüze a századeleji helyi társadalmi és művészeti mozgalmak eredményeként a Tanácsköztársaság idején fog ismét fellángolni.

³⁸ Bánszky Sándor nagyjértékű szobrai a szegedi rongypiacon. Délm. 1927. áprl. 12.

³⁹ Bánszky Sándor párizsi éveiről és a Villefranche-i gyűjtőtáborba való kerüléséről, továbbá az itt bekövetkezett haláláról az akkor vele együtt levő azóta elhunyt barátja, Szolcsányi Gyula — szegedi sírköszobrász szolgáltatott adatokat.

⁴⁰ Lyka Károly: Szobrászatunk a századfordulón. Bp. 1954. 75.; Itt említjük meg, hogy Csongor Győző—T. Simon Ilona: Szeged érmészete c. dolgozatában (Móra F. Múzeum Évkönyve, 1969. Szeged, 1970.) Bánszky Sándortól származó alábbi plaketteket ismertetik: 1. „Schulek Frigyes”. 2. „Hölgy a szélben”. 3. „Az első csók”. 4. „Orpheus”. 5. „Salome”. 6. „Kaszáló paraszt”. 7. „Magvető”. 8. „Mózes”. 9. „Napoleon”. 10. „Beethoven”. 11. „Wagner Richard” 12. „Mater Dolorosa”. 13. „Ecce Homo”.

⁴¹ Móra Ferenc: Szépségkeresők. — Szegedi Műbarátok Körének kiállítása. Katalógus. Szeged, 1917. 3—9.

SZOCIALISTA MŰVÉSZETÜNK ELŐZMÉNYEI

A századfordulótól kezdve városunk társadalmi mozdulatlanságát megzavarta az egyre erősödő helyi munkásmozgalom. A szegedi dolgozók először 1905-ben kapcsolják egybe gazdasági és társadalmi követeléseiket nagy sztrájkkal. Egyetértett velük több olyan haladó gondolkodású képzőművész, aki korának ellentmondásos társadalmi rendszerével és a közállapotokkal szemben elégedetlen volt. A társadalmi megújodást utópista szocialista módon képzelte el a tolsztojánus Károlyi Lajos festőművész; a realisabb Szöri József kultúrmissziót vállalt: a Szegedi Munkás Szabadiskolában tanított, ahol Juhász Gyula előadásokat tartott.

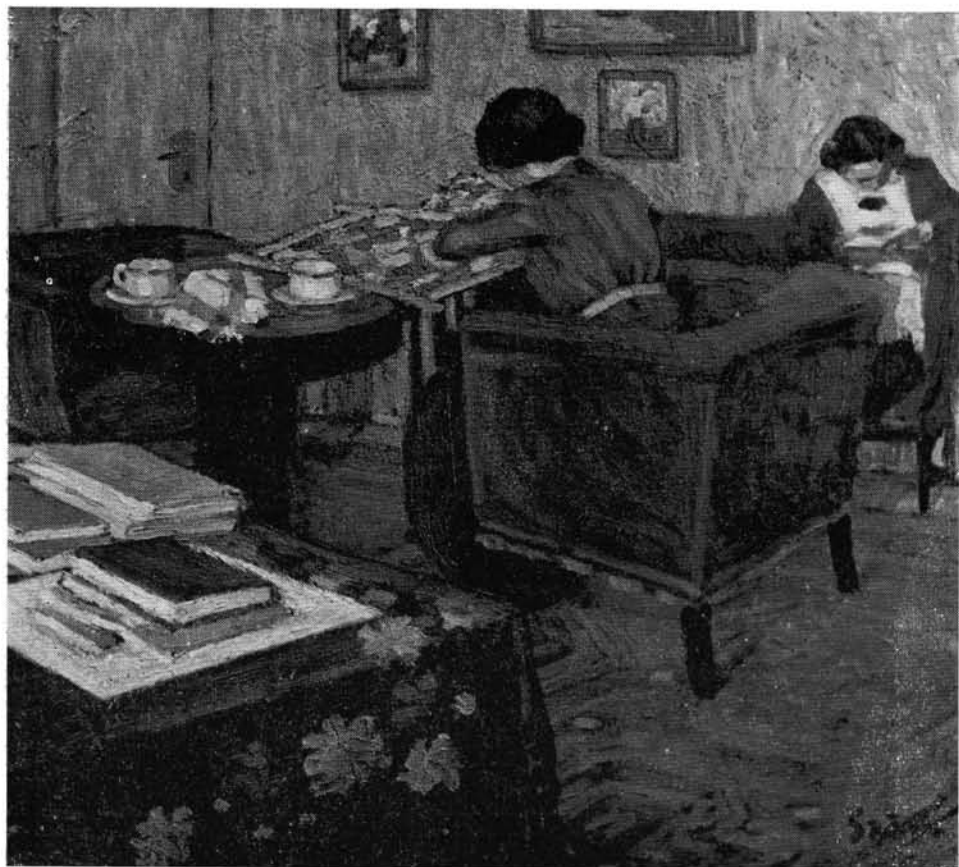
Midőn Csáky és szegedi művésztszairai, Szöri és mások tízes évek körül Párizsba vándoroltak, Aradi Nóra megállapítása szerint, „...szembeötlőek voltak még az éppen csak polarizálódni kezdő szocialista és avantgarde törekvések közös vonásai: közös talajról fakadt tiltakozásuk a polgári életforma ellen, és ez a tiltakozás egyre általánosabb tagadásba torkollott. De éppen a tagadás mikéntjében váltak el egymástól a szocialista tendenciák és az egykorú kritikai vagy avantgarde irányok: a szocialista pozíciójú művész nem állt meg itt, nem elégedett meg a pusztán tagadással. Ugyanazok a formakeresések, amelyek az avantgarde törekvéseket jellemezték, jelen voltak a korszak legegységesebb realista tendenciáiban, de emitt alárendelt szerephez jutottak, eszközként járultak hozzá a belső forma, a már világnézeti meghatározottságú struktúra kialakításához, és nem abszolutizálódtak az alkotómunka céljává, mint az avantgarde-ban.”¹

Szöri, a „csöndes forradalmár”

Míg Brummer, Csáky és Bánszky Párizsban elért sikereikkel ösztönözték az itthoni képzőművészeket, addig, ha szerényebben is, de *Szöri József* (1878—1914) hazahozta és képeivel dokumentálta a Párizsban tanulmányozott posztimpreszionista piktúra eredményeit. Szöri progresszív szellemiségét és festészetét mintegy összekötő kapocsnak látjuk a századelő újat kereső és a forradalmat megvalósító Tanácsköztársaság képzőművészete között Szegeden. Korán, még 1914-ben elesett a harc téren, a proletárdiktatúra képzőművészeti életének megújulásából így nem tudta kivenni részét, azonban így is egyik jelentős előkészítőjévé vált.¹

E tárgy kör rövid összefoglalását adja a szerző „Szeged képzőművészete a Tanácsköztársaság idején” c. dolgozata. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Hmvhely. 1959. 157—168.; Ide kapcsolódik még *Szelesi Zoltán*: „Szegedi művészek a munkásmozgalomban” c. tanulmánya. — Móra F. Múzeum Évkönyve, 1966—67. Szeged, 1967. 173—187.

¹ *Aradi N.*: i. m. 66.

Szöri József: Interieur. 1910—13 k. o. v. 71×85 cm MFM

Középiskoláit Szöri József Szegeden, az egyetemet pedig Budapesten végezte el. Igazi elhivatottságát mindig a festészet iránt érzett, ezért jogi tanulmányait megszakítva, 1900-ban Münchenbe ment, ahol Hollósy Simon festőiskolájában képezte magát. Ezt követően Nagybányán is dolgozott. 1904-ben ügyvédi vizsgát tett, s kilenc év múlva — miután a festészetből nem tudott megélni —, irodát nyitott Szegeden, de szabad idejét ezután is a művészetnek szentelte. 1905-ben egy helyi tárlaton állított ki először, majd három év múlva a KÉVE (Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete) tagja lett. Itt Szablya-Frischauf Ferencnél folytatta tanulmányait, majd a művészegyesület fővárosi és külföldi rendezvényein sikeresen szerepelt. 1909-ben Párizsba ment tanulmányútra, ahol nem az avantgarde-ok, hanem a neki megfelelőbb posztimpreszionista mesterek, a fauves-ok alkotásai gyakoroltak rá hatást. Főleg a tiszta színek, a világos képszerkesztés, a friss előadásmód eredményeit sajátította el. Alkotásainak témáit a városi és falusi emberek életéből és környezetéből merítette. Képeit dekoratív színharmónia jellemezte. Lokális, telthatású vörösek, kékek és zöldek uralkodnak jól szerkesztett kompozícióit. A „Téli városrészlet”, az „Interieur”, az „Utcaprőr”, valamint „Önarckép”-vel és Kun Józsefről készített portréjával együtt még más művei a szegedi múzeumban vannak. Az aránylag kevés

Szöri József: Téli városrészlet.
1910—13. o. v. 71×54 cm. MFM

Szöri festmény néhányát a művész nemrég elhunyt özvegye, Boga Lujza ötvösművész nő őrízte, de néhány szegedi családnál is fellelhető pár szép képe.²

Szöri természetileg szerény, csendes ember volt, aki nem kereste a nyilvános magamutatásokat. De nem élt elefántcsonttoronyban sem. Művészi tevékenysége során figyelemre méltó cikkeket írt az aktuális tárlatokról.³ Barátságban állott Czibula Antallal, az ismert nevű szegedi ügyvéddel — későbbi direktóriumi taggal —, akiről karakterisztikus portrét festett. A Szegedi Munkás Szabadiskolában — Czibula és Holló József mellett — Szöri előadóként működött, aki a művészettörténeti tájékoztatásokat képtári látogatásokkal kötötte össze.⁴ Nemcsak mint dokumentum, hanem művészi alkotásként is megemlíthető Szörinek az a kis olajvázlata, mely a szabadiskola egyik esti előadását ábrázolja. Az első világháború előtt, a radikálisok által szervezett népgyűlés előkészítésében s a párt szegedi alapítóinak sorában Szöri aktívan részt vett. Pályájának derekán, 36 éves korában Uzsoknál hősi halált halt.⁵

1915 nyarán hazahozott hamvait Szegeden nagy részvét mellett temették el.⁶ A fiatalon elhunyt érdemes festőről Móra Ferenc szép nekrológiájában — többek között — így írt: „...a boldogításnak és a társadalomra való hasznosságnak nagyon sok energialehetősége múlt el vele és a modern magyar festészetnek egyik, külföldön is több ízben méltatott, nagygéretű tehetsége volt.”⁷ Az újabb kutatás Szöri Juhász Gyulához és Tornyai Jánoshoz fűződő kapcsolatait emelte ki, akik Balázs Bélával és Bölöni Györggyel elismerői voltak Szöri József művészetének.

Képzőművészeink a Tanácsköztársaság alatt

A szegedi képzőművészet szocialista hagyományainak kibontakozása annak köszönhető, hogy a Tanácsköztársaság alatt itt is felpetrezdült a kulturális élet. Ahogyan a proletárforradalom hazai győzelmének feltételei országszerte egyre érettebbé

² A művészeti ösztöndíj. SzH 1907. aug. 1.; *Kézai Simon*: Szegedi művészek (Szöri József). SzH 1909. okt. 8.; *Lengyel Vilma*: Heller Ödön, Károlyi Lajos, Szöri József. — Magyar Képzőművészek szegedi reprezentatív kiállítása. 1930. Munkácsy Céh. Szegedi Fészek Klub. Katalógus, képekkel. 43—46.

³ Szöri József: Tornyai János bajai tárlata. — *A Jövendő*, 1910. I. évf. 7—8.; *Szöri József*: Károlyi Lajos kiállítása. Délm. 1910. dec. 25.

⁴ *Csongor Győző*: Szegedi munkásmozgalmak a XX. század elején. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—67. Szeged, 1968. 203—216.

⁵ Szöri József. *Művészet*, 1914. 409.

⁶ Egy sír. Szeged és Vidéke, 1915. jún. 16.

⁷ *Móra Ferenc*: Szöri József. — *M. F. Szegedi tulipános láda*. Bp. 1936. I. 158—161.; *Apró Ferenc*: Szöri József. — Szegedi Műsor, 1973. okt. 8—9.; *Tiszatáj*, 1973. júl. 7. sz. 83—84.

váltak, úgy bontakozott ki fokozatosan a szegedi irodalom-, zene- és képzőművészet szocialista arculata is. Festőink és szobrászaink legöntudatosabbjai: *Hódi Géza, Gergely Sándor, Károlyi Lajos, Dinnyés Ferenc, Tardos-Taussig Ármin, Papp Gábor, Cs. Joachim Ferenc, Kukovetz Nana, Vlasics Károly* és mások mindinkább arra törekedtek, hogy kollektívába tömörülve közös erővel harcoljanak a helyi képzőművészet fellendítéséért.

A Tanácsköztársaság alatti Szeged szocialista képzőművészetének előzményei az első világháború után a Szovjetunióból hazatért hadifoglyok agitációs munkájában gyökereznek. *Hódi Géza* és *Kovács Ágoston*, helyi származású festők több évet töltöttek együtt a tomszki fogolytáborban, ahol színelőadások díszleteit készítették közösen. 1918 nyarán a szocializmus eszméivel tértek haza. Itthon beszélgetésekben tájékoztatták az embereket és művészkollégáikat az Oroszországban végbement forradalmi változásokról. Kettőjük közül — a korábban képzőművészeti főiskolát végzett — *Kovács Ágoston* (1888—) Budapesten vállalt rajztanári állást, és a fővárosi kiállításokon — Szegedi Kovács néven — gyakran szerepelt. 1919-ben a Hadviselt Művészek Kiállításán mutatta be fogsága alatt készített akvarelljeit. Újabb vízfestményeit 1923-ban a Nemzeti Szalonban állította ki, melyekkel díjat nyert. Később a Múcsarnokban is sikere volt (1929). „Madonna” c. olajfestménye (1908) egy helyi műgyűjtőtől 1974-ben a szegedi múzeumba került.

A proletár ügyért való harcban a Szegeden maradt *Hódi Géza* (1881—1942) példamutatóan helyt állt, ezért róla szólunk részletesebben. Hódi egy szegedi hajóács fia volt. Tanulmányait a képzőművészeti főiskolán, Balló Ede mellett végezte Herman Lipót évfolyamtársaként, aki szeretettel emlékezett meg róla.⁸ Stúdióit Hódi ezután Münchenben, Hollósynál folytatta, de ezt megelőzőleg rövid ideig Rómában is tartózkodott. 1905-ben hazatért Szegedre és rajziskolát nyitott. Ekkor festette egyik jelentős képét, a „Vízfordók”-kat, amely más alkotásaival együtt a Móra Ferenc Múzeum tulajdona. 1907-ben történt házassága után másfél évre ismét Münchenbe utazott. Baráti viszonyba került Hollósyval, aki szívesen látta el tanácsokkal. Hódi ekkoriban festette feleségéről azt a portrét, amely nagyon megnyerte Hollósy tetszését. 1909-ben Hódi hazatért Münchenből és felesége szüleinél, Kiskunhalason telepedett le. Családja tagjairól és önmagáról készített bensőséges arcképei, valamint világos tónusú plein-air tájbrázolásai jelzik ezt a korszakot. Kapcsolatait budapesti és szegedi művésztársaival Halasról is fenntartotta. A szegedi és a fővárosi tárlatokon kívül, 1912-ben Párizsban is kiállított. Az Alföldi Művészek Egyesületének megalakulásában Hódi Géza jelentős szervezőmunkát végzett.⁹

Hódi biztatón induló fejlődését megakasztotta a világháború. 1914-ben bevonult, s az orosz frontra vitték. Itt a következő évben fogságba esett. A tomszki fogolytáborba került, ahol három és fél év alatt a művészetével is foglalkozhatott. A Tisza

Hódi Géza: Vízfordók.
1905. o. v. 86×113 cm. MFM

⁸ Herman Lipót: Akik lemaradtak. Pesti Napló, 1932. márc. 27.

⁹ Művészet, 1913. 235.

mellékéről elszakadt festő a barakk fagyos ablakán keresztül örökítette meg a szibériai hidegben el-elsuhanó szánokat, friss vázlatokban („Téli táj”, 1916). Sok képen láthatjuk, hogy érdeklődéssel szemlélte az orosz táj jellegzetes vonásait és a környéken dolgozó parasztok munkáját. Kisméretű, de a fogolytábor életét hűen érzékelhető alkotásait főleg akvarellal festette.¹⁰ A tomszki fogolytáborból 1918 júniusában a kommunizmus győzelmébe vetett hittel tért haza. Budapesten a Művészeti Dolgozók Szakszervezetében előadást tartott az orosz viszonyokról, majd ősszel Szegedre jött pártmunkát végezni, s részt vett az Őszirózsás forradalomban. 1919 tavaszán, a Kiskunhalason megalakult direktórium tagja lett. A művészeti és közoktatási teendők végzését bízták rá. Részt vett Szeged szocializálódo képzőművészetének kialakításában is.¹¹ A Tanácsköztársaság bukása után Hódinak menekülnie kellett. Emigrálásának első öt évét Szabadkán töltötte, s az ott élő kommunista művészekkel: *Oláh Sándorral*, *Balázs G. Árpáddal*, *Csovicsal* és *Kopilovittyal* együtt elindították Szabadkán a két világháború közti művészeti életet.¹² 1926 tavaszán kiállítást rendezett Szegeden.¹³ Az itt bemutatott „Fehérruhás nő” c. kiemelkedő plein-air képét a helyi múzeum őrzi. Hódi politikai múltja miatt szülővárosában nem maradhatott, családját itthon hagyva Bécsbe emigrált. Az osztrák fővárosban kommunistákkal került összeköttetésbe. Tíz évi bécsi emigrációja alatt főleg oroszországi emlékei alapján festette ismertté vált trojkás képeit. Ezeket rendszeresen hazaküldte Szegedre, hogy családja anyagi gondjain enyhítsen. E szükségből festett képek azonban finom hangulatokat tükröző művészetét felhígították. 1935-ben útlevél nélkül érkezett vissza szülővárosába. Itthon kommunista múltja miatt mellőzték és 1942-ben bekövetkezett haláláig szegénységben kellett élnie.¹⁴ Hódi Géza azok közé tartozott, akik feláldozták tehetségüket a proletáriátus ügyéért, melyet mindvégig hűen szolgáltak. 1956-ban Szegeden emlékkiállítás rendeztek alkotásaiból.¹⁵

A munkásmozgalmi tevékenysége miatt emigrálni kényszerült, és 1909-ben Szegedre került litván származású *Eidus Bentian* forradalmi nézetei is jó talajra leltek a szegedi képzőművészek között. A városunkban fogtechnikusként dolgozó Eidus Bentian „...baráti körében — írja Péter László —, a szegedi munkásmozgalom és a szellemi élet legkiválóbbjai tartoztak. Móra Ferencsel, Juhász Gyulával a forradalmak alatti közös szereplés hozta össze. Háza mindig nyitva állt a szegedi írók és festők előtt: Károlyi Lajosnak, a jeles szegedi festőnek hosszú ideig adott hajlékot, el látást ... Így látta vendégül szegedi tartózkodása idején József Attilát is.”¹⁶ Az 1919-

¹⁰ (*Nagy Dezső*) -y-ő: Hódi Géza kiállítása elé. Délm. 1955. jún. 9.; *Szelesi Zoltán*: Kiállítás Hódi Géza festőművész oroszországi műveiből. — Katalógus. MSZT Képzőművészeti Szakosztály, Szeged, 1955. június.

¹¹ Nem lesz szegedi művésztanács. Délm. 1919. márc. 2.; A Szellemi Munkások Szakszervezetének ülése. Délm. 1919. márc. 6.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.

¹² *Szelesi Zoltán*: Szeged és Szabadka képzőművészeti kapcsolatairól. Tiszatáj, 1967. október 10. sz. 922—924.

¹³ *Kraszna József*: Hódi Géza. Színház és Társaság, 1926. máj. 10.; (*Lengyel Vilma*) l. v.: Hódi Géza tárlata a Kass-halljában megnyílt. Délm. 1926. máj. 26.

¹⁴ *Csányi Piroska*: Miből élnek a szegedi festők? Délm. 1938. dec. 25.; Hódi Géza festőművész halála. Délm. 1942. febr. 26.

¹⁵ Hódi Géza és Parobek Alajos szegedi festők emlékkiállítása. Délm. 1956. okt. 9.; Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. 1945—1958. Szeged, Móra Ferenc Múzeum Képtára, 1958. Katalógus. Képekkel. Bev.: *Szelesi Zoltán*: A munkásmozgalomban részt vett szegedi festőktől rendez megemlékezést a Hazafias Népfrent. Délm. 1961. nov. 3.; Szegedi képzőművészek ünnepi megemlékezései. Délm. 1961. nov. 7.

¹⁶ *Péter László*: Eidus Bentian. Emlékezés a munkásmozgalom egyik szegedi harcosára. Délm. 1955. jan. 16.

ben megjelent „Munka után” c. kis írásgyűjteményében — melyet a Szegedi Munkáskönyvtárnak ajánlott —, többek között Károlyi Lajossal is foglalkozik, akit „igazi művész”-nek tartott. Eidus szerint: „...az igazi művész nem céloz egyebet, mint magát teljesen odaadni a művészetnek és valami nagyot alkotni. Alkotni, nem azért, hogy magát gazdaggá tegye, hanem azért, hogy az emberiséget gazdagítsa”¹⁷

A helyi festőket, szobrászokat nemcsak Hódi Géza, Eidus Bentian és köre aktivizálták, hanem a szegedi proletáriátus egyre nagyobb arányú szervezkedése is bűzdította. A Szellemi Munkások Szakszervezetében létrejött képzőművész csoport is ennek eredménye volt. 1919 márciusában olyan indítványt készítettek, amely magába foglalta helyi festészetünk és szobrászatunk előrehaladásának feltételeit.¹⁸ Ennek legfontosabbjai: A művésztelep, állandó kiállítási helyiség, műtermes lakások és művészeti díjak létesítése, — napjainkban is érvényben levő, folyamatos megvalósítás alatt álló feladatok. A korabeli helyi sajtóban szinte naponta szó esik a képzőmű-

¹⁷ *Eidus Bentian*: Az igaz művész. (Károlyi Lajos festőművésznek ajánlva.) — Munka után. Szeged, 1919. 41—43.

¹⁸ A kultúra demokratizálódása Szegeden. A Szellemi Munkások Szakszervezetének javaslatai.

„A művészeti kérdések Szegeden állandóan mostoha elbánásban részesültek, minek oka egyrészt az, hogy a közönség iskolázottsága e téren meglehetősen elhanyagolt volt, másrészt az a közöny és hozzá nem értés, amivel ezt az ország fejlődése és kultúrája szempontjából legfontosabb kérdést, az erre hivatott tényezők intézték. Elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy e téren a leggyökeresebb változás álljon be, és ehhez elsősorban szükséges, hogy arra hivatott művészek megfelelő befolyáshoz jussanak, hogy a művészetek demokratizálódása megkezdődhessen. Megfelelő intézményekre van szükségünk és az ehhez való áldozatkészségről ma már Szegednek elzárkózni nem szabad. Az erre vonatkozó indítványunkat a következő pontokba foglaljuk össze:

1. Indítványozzuk, hogy Újszegeden művésztelepet létesítsünk, ideiglenesen talán oly módon, hogy a luxusvillákat e célra lefoglaljuk. Ezen villákat műtermek számára át kell alakítani és az egyes művészeknek átengedni. Így módon a művészek lakáshoz és műteremhez jutván, egy törzsköös művészgárda letelepedését kezdeményezhetjük, mert hisz eddig saját benszülött művészeink is hazátlanok voltak Szegeden. Hivatkozhatunk ezzel szemben Nagybányára, Kecskemétre és Szolnokra, ahol a város nagy anyagi áldozattal művésztelepet létesített, ahol a megtelepedett művészek nemcsak országos, hanem európai hírv iskolákat alakítottak. Azon művészek számára, akik erre igényt tartanak, néhány hold föld adományoztassék, amelyen ők megfelelő kertgazdaságot, virág- és gyümölcsstermesztést folytathassanak. Ilyen gazdálkodás, tudvalevőleg a művészek lelkiéletének nagyszerű rugója és egyszersmind könnyebb megélhetésének is kitűnő eszköze. A fent nevezett városok példájára minden egyes művész évente legalább 4000 korona tiszteletdíjban részesüljön, amelynek ellenértéként a művészek kötelesek egy művésziskolát fenntartani, amelyben minden egyes művész hetenként egy-két félnapot tanít. Egy ilyen művésziskola olyan kiváló művész vezetése alatt, amilyen pl. a mi Károlyi Lajosunk, nagyszerűen alkalmas volna arra, hogy a nagyon is elvadult lelkeket megértő, szociális gondolkodásra és lelkes emberré alakítsa át, akire a leendő szociális állam nyugodtan támaszkodhat.

2. Szükség van egy állandó kiállítási helyiségre, ahol a művészek művei folyton a közönség szemei előtt legyenek. E célra kitűnően alkalmas a Stefánián levő várhelyiség. A szegedi művészek és írók nagyszerű összefogott helye volna ez, ahol a közönség állandóan kaphatna a művészekről, íróktól és költőktől előadásokat, felolvasásokat, vitákat és az eddig csak felületes szórakozások helyisége a kultúra nagyszerű templomává volna felavatható. Indítványozzuk azt is, hogy a szegedi városi színház minden vasárnap délelőtt a szakszervezet rendelkezésére álljon, hogy tagjai a nép számára ingyenes művészeti-, irodalmi- és tudományos előadásokat tarthassanak.

3. Indítványozzuk, hogy a Szegedi Képzőművészeti Egyesület a szegedi Szellemi Munkások Szakszervezetének adassék át, és ez a szövetség döntsön a Ferenc József- és egyéb művészeti alapítványok odaítélése felől is. Ugyancsak átadandó a szövetségnek az a negyvenezer korona, amelyet Ferenc József-szobor alapra gyűjtöttek, hogy ezen összeg a szegedi — (fájdalom) — nyomorba jutott művészek felségélyezésére és anyaggal való ellátására legyen fordítható.

4. Indítványozzuk egyszersmind, hogy az újszegedi kenderfonógyár szegedi raktárából megfelelő vászonmennyiséget a szegedi festők részére sürgősen kiutaljanak.

5. Végül indítványozzuk dr. Gaál Endre kultúrtaácsnok nyugdíjaztatását, akit a nyugalom koránál s törődöttségénél fogva amúgy is megillet, és hogy ezen állás betöltését művészeti és irodalmi kérdésekben jártas szakemberekre bízzák.” SzN 1919. márc. 7. Délm. 1919. márc. 7.

vészek ügyéről. Az eddig hangot nem kapott, vagy önkéntes hallgatásba búrkolódzott művészek most mind bátrabbak kezdenek megszólalni. Hosszabb, rövidebb elvi cikkek, gyakorlati javaslatok és éles viták váltogatják egymást. Leleplező módon állapítják meg, hogy „...sajnos, a múlt bűnei és mulasztásai égbe nőttek, a népet nemcsak a jogokból, de az élet és művészet nagy, mély, egyetemes szépségeiből is kizárták, kitagadták.”¹⁹ A múlt bírálatával azonban nem elégedtek meg, hanem igyekeztek kijelölni azt az utat, amelyen a művésznek a nép szolgálata érdekében haladnia kell. Érdekes javaslataik közül figyelemre méltó az a követelésük, hogy a király lovaszobrára szánt „Ferenc József-alap”-ból a nagy parasztvezérnek, Dózsa Györgynek állítsanak méltó emléket Szegeden, mert „...itt porladt ő el a mi homokunkban, itt kell neki ércebeöltözöten feltámadnia.”²⁰

A szegedi képzőművészeti élet szocialista mederbe történő irányítása azonban az eddig elmondottak alapján sem ment símán. A század elején jól indult és hasznos feladatokat megoldó Szegedi Képzőművészeti Egyesület ekkor már konzervatív intézménnyé vált, amely nem tudott lépést tartani az új idők követelményeivel. Tagjai pénzes műbarátok, bennfentes tanácsiak és a hozzájuk húzó művészek voltak, akik természetszerűleg minden reformtól idegenkedtek. Az egyesületbeliek és a szakszervezetbe tömörült, haladó szellemű festők, szobrászok között magától értetődő ellentét feszült.

A műtárgyak szocializálására 1919 március végén Szegeden is intézkedés történt. Elsősorban az országos hírvű Back Bernát-féle magángyűjtemény kép- és szoboranyagát akarták zár alá venni. E gazdag szegedi malomtulajdonos gyűjteményében — amint erről egy helyi katalógus beszámol — értékes művek tartoztak.²¹ A késő gótikus és reneszánsz-kori nürnbergi, rajnai, dunai- és tiroli iskolákból származó mesterektől őrzött képeket, s Lucas Cranach-műve is volt. Az itáliai festők közül a XV. századi umbriai-iskolába tartozó művészekről szerepelt nála néhány kép. A gyűjteményével foglalkozó cikkek szerint Pinturicchió, Moretto, Ribera és Maulbertsch képviselve voltak anyagában. Plasztikai alkotásainak sorában jelentősnek számított egy késő reneszánsz, dél-német szobrásztól való, szenteket ábrázoló hársfaszobor. Ő volt az első, aki Nyilasy Sándor, Károlyi Lajos és más helyi festők képeinek otthonában helyett adott. A Back-gyűjtemény zár alá vétele nem történhetett meg, mert a tulajdonos vagyont érő képeit 23 ládában idejében Budapestre szállította. A legértékesebbeket 1920 novemberében a Szépművészeti Múzeum mutatta be.²²

Abból a március elején hozott fontos indítványsorozatból, amely magában foglalta a helyi képzőművészet fellendítésének feltételeit, a proletárhatalom szegedi felszámolása után csak annyi valósulhatott meg, amennyit sok küzdelem árán a legaktívabb művészeink kiharcoltak. Ilyen volt a *Szegedi Művészeti Szabadiskola*²³ létrehozása is, amely *Gergely Sándor* szobrászművész nevéhez fűződik. Gergely olyan művészeti szabadiskolát tervezett, amely szerinte „...nem a múlt sablonjaira épül, nem csontos, kiszáradt akadémiai tanárokkal az élén, hanem fiatal, lelkes emberekkel, akik a most születő új renaissance harcosainak érzik magukat.”²⁴ A Szegedi Mű-

¹⁹ Művészetet a népnek! Délm. 1919. márc. 8.

²⁰ *Csipke*: A Ferenc József alap. Délm. 1919. márc. 9.

²¹ A Szegedi Képzőművés Céh Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításának Tárgymutatója. Szeged, 1938. Képekkel.

²² A ferencesek, minoriták és Back Bernát műkincsei. Délm. 1919. márc. 30.; Back Bernát. Szeged, 1920. nov. 25.; A Tanácsköztársaság Szegeden. Utazás a műkincsek körül. Délm. 1969. márc. 14.

²³ Szegedi Művészeti Szabadiskola: SzN 1919. áprl. 28.; Délm. 1919. áprl. 29.; SzN 1919. máj. 4.; Délm. 1919. máj. 4.; SzN 1919. máj. 9.; Délm. 1919. máj. 11, 13—14, 21, 28.

²⁴ *Gergely Sándor*: Művésziskola Szegeden. Délm. 1919. áprl. 17.

vészeti Szabadiskolát 1919 május 15-én az akkori Bohn-féle internátusban (ma Lenin krt. 43.) Gergely Sándornak sikerült is megnyitnia. A vezetésével irányított tanfolyamon kiváló helyi szakemberek működtek közre. Az irodalom és filozófia oktatását Juhász Gyula vállalta, alakrajzot Heller Ödön, szobrászatot Gergely Sándor, az iparművészetet Raffay László tanította. Anatómiát dr. Kovács Ferenc, zeneelméletet pedig Fichtner Sándor oktatott. A foglalkozás naponta 8—12-ig és 15—19-ig tartott. A tandíjat hatvan koronában állapították meg, de a tehetséges, szegénysorsú növendékeket ingyen tanították. A szabadiskolába alig egy hét alatt több mint százán jelentkeztek felvételre. A művészeti nevelést végző szabadiskola egy hónap múlva nagyobb helyiségbe, a Mars téri felsőipariskola (ma Marx téri Felsőfokú Élelmiszeripari Technikum) épületébe költözött.

1919 tavaszán a „Tűz” c. folyóirat köré tömörült haladó szellemű helyi irodalmi társaság egymás után rendezte sikeres előadásait, melyeken sokszor Juhász Gyula konferált. Ilyen alkalommal szerepelt először az egyik irodalmi esten *Gergely Sándor* (1888—1932) is. A hódmezővásárhelyi születésű, fiatal, tehetséges szobrászt Juhász Gyula is igen nagyra becsülte, kiállításokon szereplő műveiről mindig elismeréssel írt.²⁵ 1920 elején egy verset is ajánlott neki.²⁶ Kölcsönös tiszteleten alapuló baráti kapcsolatuknak ezenkívül szép bizonyítéka az a bronzszobor, melyet Gergely Sándor ezidőben mintázott Juhász Gyuláról. A költő szoborportréját — Eidus Bentiané ajándékaént — ma a Móra Ferenc Múzeum őrzi. Juhász Gyulához kötődik még Gergely Sándornak egy linómetszete, mely a neves poéta 1919-ben megjelent „Ez az én vérem” c. verses füzetének fedőlapját díszíti. Itt jegyezzük meg, hogy Gergely grafikai tevékenysége során számos ex-librist készített, melyeken a felmagasztalt munka és a társadalmi kollektívitás gondolata fejeződik ki. A szegedi képzőművészet tanácsköztársasági korszakáról általában megállapítható, hogy e történelmi jelentőségű időszak szegedi művészeti eseményeinek motorja Gergely Sándor volt.²⁷ Az első világháborút végigkatonáskodta, majd Szegeden telepedett le, hogy itt a 19-es művészeti események leglelkesebb embereként dolgozzon. Gergely nemcsak nagy energiájú szervező volt, hanem fáradhatatlan alkotóművész is. Barátja és harcostársa, Juhász Gyula 1918 nyarán így jellemezte őt és alkotásait: „Gergely Sándor azok közül a robusztus fiatalok közül való, akik egy eljövendő, a mainál egészségesebb és öntudatosabb magyar képzőművészet úttörői... Mámor és ritmus él a dolgaiban, a táncosnő figuráiban, a büsztjeiben, a rajzaiban éppen úgy, mint a szobraiban. Közeleli rokonságot tart a komolyabb expresszionista törekvésekkel, de a Boccioni-k túlzása nélkül.”²⁸

Gergely Sándor nemcsak Szegeden lett ismert, hanem Budapesten is halatott magáról. A magyar aktivisták híveként, a Kassák Lajos vezette MA-ista csoport tagjaként részt vett pesti kiállításokon is. Itt szerepelt művei közül kiemelkedik egy márvány torzó és a „Tabu” c. szobra, mely a szegedi múzeumba került. „Anyá és gyermeke” c. kisbronzát annak idején Petrovics Elek szerezte meg a Szépművészeti Múzeum számára, az utóbbi években pedig két plakettja és a „Táncosnő” c. bronzszobra a Nemzeti Galériába jutott. Néhány sikeres alkotása — mint pl. a felesége portréja — magántulajdonban lappang. Műveit vizsgálgatva úgy találjuk, hogy Gergely alkotásaiban az elementáris súly által lenyűgözött tehetetlen erő és a betel-

²⁵ (*Juhász Gyula*) *J. Gy.*: Gergely Sándor. Délm. 1918. jún. 29.; Irodalmi est. Délm. 1919. jan. 8.

²⁶ *Juhász Gyula*: Gergely Sándornak (vers). Délm. 1920. febr. 15.; Juhász Gyula összes versei. Bp. 1959. 536.

²⁷ Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; Szegedi Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. áprl. 21.

²⁸ (*Juhász Gyula*) *J. Gy.*: Gergely Sándor. Délm. 1918. jún. 29.

Gergely Sándor: Juhász Gyula. 1918. bronz. 32 cm. MFM

jesülés felé törő emberi szabadságvágy vég-
sőkig feszülő ellentéte érvényesül. Kifeje-
zésmódja előbb szigorúan konstruktív és
geometrikus, később a zárt formák fella-
zulnak és impresszionisztikusan kötetlen
ritmusúvá válnak. Plasztikáiban mindkét
esetben érvényesül a monumentalitás ígé-
nye.²⁹

A Tanácsköztársaság alatt a szegedi
festők és szobrászok egy ideig csak csoport-
ot képeztek a Szellemi Munkások Szak-
szervezetében, 1919 április végére azonban
külön művészeti szakszervezetük lett. En-
nek elnökévé Papp Gábor, alelnökévé pe-
dig Cs. Joachim Ferenc helyi festőművésze-
ket választották. A szakszervezet első fel-
adatának egy kiállítás rendezését tervezte,
melyet a Kultúrpalotában akart létrehozni.
A tárlat május 29-én meg is nyílt. A sze-
gedi múzeum három termében 24 művész
211 festményt, grafikát, szobrot és iparmű-
vészeti tárgyat állított ki.³⁰ A katalógus
előszavaként Juhász Gyula többek között

Gergely Sándor: Tabu.
1918. f. márvány, 39×36 cm. MFM

ezt írta: „...Ez a kiállítás ígéret, amelynek beváltása egyaránt múlik a művészeken és a közönségen, akik ne csak keressék, de találják is meg egymást és induljanak el együtt az új úton, új szépségek és új élet felé.”³¹ A Tanácsköztársaság központi szerveitől elszakított Szeged haladó képzőművészeinek bátor kiállása volt ez a tár-
lat, amellyel az első magyar proletárdiktatúra mellett tüntettek. Juhász Gyula is
hosszú cikkben méltatja a kiállítást, s a „...lobogó győzelem zászlajának” nevezi,
amely „...a szépség diadalát jelenti, a fájdalmas és nyomorúságos valóság felett.”³²
Idegen fegyverek védelme alatt ugyanis ekkor kezdődött az ellenforradalom kibon-
takozása. A francia hadosztály-bíróság a helyi reakciós erőkkel egyetértésben ezek-
ben a napokban ítélte halálra és hurcolta el a szegedi munkásmozgalom legjobbjait.

A kiállításról a szegedi lapok egybehangzó dicsérettel írtak. A tárlat tömegsike-
rét tükrözi, hogy már az első héten kétezerre emelkedett a látogatók száma. Hang-
versenyeket és irodalmi előadásokat rendeztek a kiállítási termekben. Juhász Gyula
is több alkalommal tartott előadást a tárlaton a munkás-látogatók számára.³³

Ez után a sikeres tárlat után, amely 1919 tavaszán méltó kifejezője volt a szegedi
képzőművészet élniakarásának, semmi jó nem következett. A legtöbb művésznek

²⁹ *Szelesi Zoltán*: A Tanácsköztársaság szegedi művészmártírjai. Délm. 1959. áprl. 2.; *Szelesi Zoltán*: Emlékezzünk Juhász Gyulával az elfelejtett Gergely Sándorról. Művészet, 1962. augusztus III. évf. 8. sz. 14–15.

³⁰ Kiállítás a Kultúrpalotában. Szeged és Vidéke, 1919. máj. 17.; Kéпкиállítás. Délm. 1919. máj. 17.

³¹ *Juhász Gyula*: A művészekről a közönségnek. Szegedi Képző- és Iparművészek Kiállítása a Kultúrpalotában. Katalógus. Szeged, 1919. május 3–6.

³² *Juhász Gyula*: Szegedi Képzőművészek Kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.

³³ A szegedi művészek kiállításának megnyitása. Délm. 1919. máj. 20.; A tárlaton. Délm. 1919. máj. 23.; C. S.: A tárlat. SzN 1919. máj. 25.; Délm. 1919. jún. 1.; Délm. 1919. júl. 19. Juhász Gyula előadása a képzőművészeti tárlaton. Délm. 1919. máj. 25.; Délm. 1919. jún. 1.; Hangverseny a tár-
laton. Délm. 1919. máj. 28.; Délm. 1919. máj. 31.; Munkáselőadás a kéпкиállításán. SzN 1919. jún.
1.; Délm. 1919. jún. 1.

meg kellett válnia Szegedtől. Kukovetz Nana festőnő azonban, aki szinte egész életét utazással töltötte, Párizs, Róma és Szeged között, ezúttal nem ment sehová, itthon maradt. A Tanácsköztársaság egyik helyi művész-mártírja lett. Pályájáról és haláláról szólanunk kell.³⁴

Kukovetz Nana (1885—1919) egy kisjövendelmű szegedi kocsifényező lánya volt. Már serdülő korában kedvet érzett a festészet iránt, melyhez kezdeti impulzust az akkor szomszédjukban lakó Tóth Molnár Ferenc népi tárgyú képeitől kapott. 1902-ben szülei nagy anyagi nehézségek árán tudták őt küldeni pár hónapra a nagybányai művésztelepre, ahol Ferenczy és Réti körében kitűnő képzésben részesült. Szegénységük miatt azonban tanulmányait nem tudta folyamatosan végezni. Nagybányára csak 1906-ban mehetett ismét, mivel első kiállítása után elnyerte Szeged művészeti ösztöndíját.³⁵ Rajta kívül ez évben még két szegedi művész, Brummer József és Vigh Ferenc szobrászok tartózkodtak Nagybányán. Kukovetz Nanából is érdeklődést váltottak ki a Nagybányán dolgozó, Párizst járt kollegák művészeti hírei. A francia főváros vonzotta mindazokat, akiket megejtett az avantgarde áramlat szuggesztív varázsa, mely szellemében és formai felfogásában ellentétben állott az akadémikus festészettel. Kukovetz Nanának is minden vágya az volt, hogy eljuthasson a művészeti megújhódást jelentő Párizsba. Ennek érdekében 1908 őszén Szegeden kiállítást rendezett.³⁶ Tárlatának bevételéből óhajtotta fedezni útiköltségét. A francia fővárosban az Académie de Chemière növendéke lett. Itt azonban — mivel az ösztöndíjat közben megvonták tőle — nagy nyomorban élt, s haza kellett jönnie. Újra kezdte az egészszet, ismét kiállítással szerzett némi pénzt és megint visszatért Párizsba, hogy ott, ha nélkülözve is, de a számára szükséges művészeti atmoszférában élhessen. Kukovetz Nana akkori sorsáról így írt később egyik magyar művész társa: „Ott élt köztünk Párizsban ez a bohókás kedvű, hihetetlen szolgálatkész, minden megbízásra hajlandó csúnya lány, és olyan művészettel nyomorgott, hogy szinte imponált.”³⁷

Mindezt nem lehetett sokáig csinálnia. Így történt, hogy az idegenben sínylő szegedi festőnő 1909 januárjában súlyosan megbetegedett. Törékeny szervezete nem bírta tovább a nélkülözést és a hideget, a rátörő tifusz maga alá gyűrte. Hónapokig lázban feküdt, elhagyatottan, ápolás nélkül. Mikor betegségének híre eljutott Szegedre, a közvélemény lelkiismerete felébredt iránta. Néhány haladó szellemű újság-cikk bátran ostromozta a tanácsot, amely mostohán elzárkózott támogatásától, de adakozásra is felhívta a közönséget. A Szegedi Híradó Szerkesztősége szervezte meg a gyűjtést és rövid idő alatt több mint 400 korona jött össze, melyet eljuttattak a beteg művésznőnek.³⁸ Kukovetz Nana felgyógyulása után hazajött Szegedre és özvegyé vált édesanyjával a legszűkösebb viszonyok között tengődött. Megélhetésük biztosítására szerény lakásukban festőiskolát nyitott. A tanításból származott csekély keresetét kiegészítették még néha azok a Párizsból érkező frankok, melyeket a francia műkereskedők küldtek egy-egy ott eladott régebbi alkotásáért.³⁹ 1913-ban ismét

³⁴ Kukovetz Nanáról összefoglaló cikket írt, *Szelesi Zoltán*: A Tanácsköztársaság szegedi művészmártírja: Kukovetz Nana. *Művészet*, 1960. dec. I. évf. 5. sz. 18.; *Szelesi Zoltán*: Kukovetz Nana. *Tiszatáj*, 1969. aug. XXIII. évf. 8. sz. 738—742.

³⁵ Egy szegedi festőművész kiállítása. *SzH* 1906. okt. 7.; *Janeiro*: Kéпкиállítás a Rudolf téren. Szeged és Vidéke 1906. nov. 6.; Képvásárlás. *SzH* 1907. máj. 19.; A művészi ösztöndíj. *SzH* 1907. aug. 1.

³⁶ (*Szalay János*) *Szaján*: Őszi kéпкиállítás Szegeden. *SzH* 1908. okt. 7.; A kéпкиállításon. *SzH* 1908. okt. 16.; Kukovetz Nana kiállítása. *SzH* 1908. okt. 16.; Kukovetz Nana kiállítása. *SzH* 1908. okt. 18.

³⁷ *Kiss Ferenc—Tornelli Sándor—sz. Szigethy Vilmos*: Szeged. Bp. 1927. 318.

³⁸ Kukovetz Nana Párizsban. *SzH* 1909. febr. 10.; Kukovetz Nana. *SzH* 1909. febr. 16.; Nana éhez. *SzH* 1909. febr. 21.; Kukovetz Nanát segít. *SzH* 1909. márc. 3.

³⁹ *Gereben F. Ödön*: Szegedi festőnő képei Párizsban. *SzH* 1910. szept. 30.;

megkísérelte elnyerni Szeged művészeti ösztöndíját, melyet a helyi közvélemény nyomására a tanács kénytelen is volt neki odaítélni.⁴⁰ A kapott összegből újból külföldre utazott. Ezúttal hosszabb időt töltött távol, s nemcsak Párizsba, hanem Olaszországba is ellátogatott. Erről tanúskodnak derűs színű római és velencei városképei, valamint egyéb itáliai kikötőrésztjei. Közben kitört az első világháború. Kukovetz Nana olasz koncentrációs táborba került, ahonnan csak 1918 tavaszán szabadult meg, s tért haza Szegedre.

Ha Szeged képzőművészetének a Tanácsköztársaság ideje alatti helyzetét vizsgáljuk, arról győződhetünk meg, hogy Kukovetz Nana kezdetől fogva az élvonalbeli szervezők soraiban dolgozott.⁴¹ A gyorsan pergő történelmi események arra készítették, hogy a Szegedhez közel eső Sándorfalván, majd Szatymazon húzódjon meg édesanyjával. A szintén idemenekült szegedi direktórium megbízásából munkás színjátszók részére díszleteket festett. Az eset helyett azonban nagyobb szükség volt ekkor meggyőződéses szocialista hitére és kitűnő francia nyelvtudására, mellyel a veszélyben levő Tanácsköztársaság helyi feladatainak használni tudott. Egyesek szerint élete kockáztatásával éjszakánként kijárt a Fehértó melletti Kettős-határon túl táborozó francia-malági katonákhoz és felvilágosító szókkal, átcsempészett röplappokkal igyekezett megnyerni a megszállók egyszerű katonáit a szocializmus, a béke eszméinek. Mindezt nem hagyhatta büntetlenül a felülkerekedett ellenforradalom. A kommunista nézeteket terjesztő művésznőt 1919 augusztus 5-én horthysta katonák meggyilkolták.⁴²

Kukovetz Nana kettőtört életútját áttekintve, felmerül a kérdés: lehet-e ennyire rögzös pálya és önfeláldozó politikai munka során művészt alkotni? Az igenlő választ meggyőző bizonyossággal kaptuk meg az 1960-ban rendezett emlékkiállításon.⁴³ Kukovetz Nana munkásságát elemezve érdekes kettőség figyelhető meg korai alkotásainál. Ezeknek egy része tárgyias, dekoratív szemléletű, s képeinek témája virág- és gyümölcsceszendélet. Ezidőben készült tájbrázolásai viszont általában sötét, oldott tónusúak, kissé borongós hangulatúak. E képek a remény és kétségek közti állapot túlérzékenységet tükrözik, később e jelleg a nagybányai és a külföldi tanulságok következtében átalakul. Egyik írásában azt fejtegeti, hogy Greco, Cézanne és Hans Marées „a modern művészet forrásai.”⁴⁴ E véleménye jól mutatja korszerű színvonalon álló művészetszemléletét. A francia posztimpresszionisták hatása Kukovetz Nana munkásságán többé-kevésbé érződik. Különösen néhány arcképén és a szegedi múzeum tulajdonában levő „Lovagló férfi” c. művén. Párizsi alkotásai közül, a „Montmartrei részlet,” a „Lóversenyen,” a „Parkban,” a „Párizsi körút,” az „Intérieur” és a „Notre Dame” c. festményeit is a szegedi múzeum őrzi. A kommunizmus eszméit bátran hirdető és ezért életét feláldozó Kukovetz Nanát méltó hely illeti meg a proletárfestők sorai között.⁴⁵

Szeged gazdag múltú képzőművészetének kimagasló fejezete a Tanácsköztársaság korára esik. E négy és fél hónap alatt olyan intenzívvé vált a helyi ábrázolómű-

⁴⁰ Ifjú-e Kukovetz Nana? Délm. 1913. júl. 26.

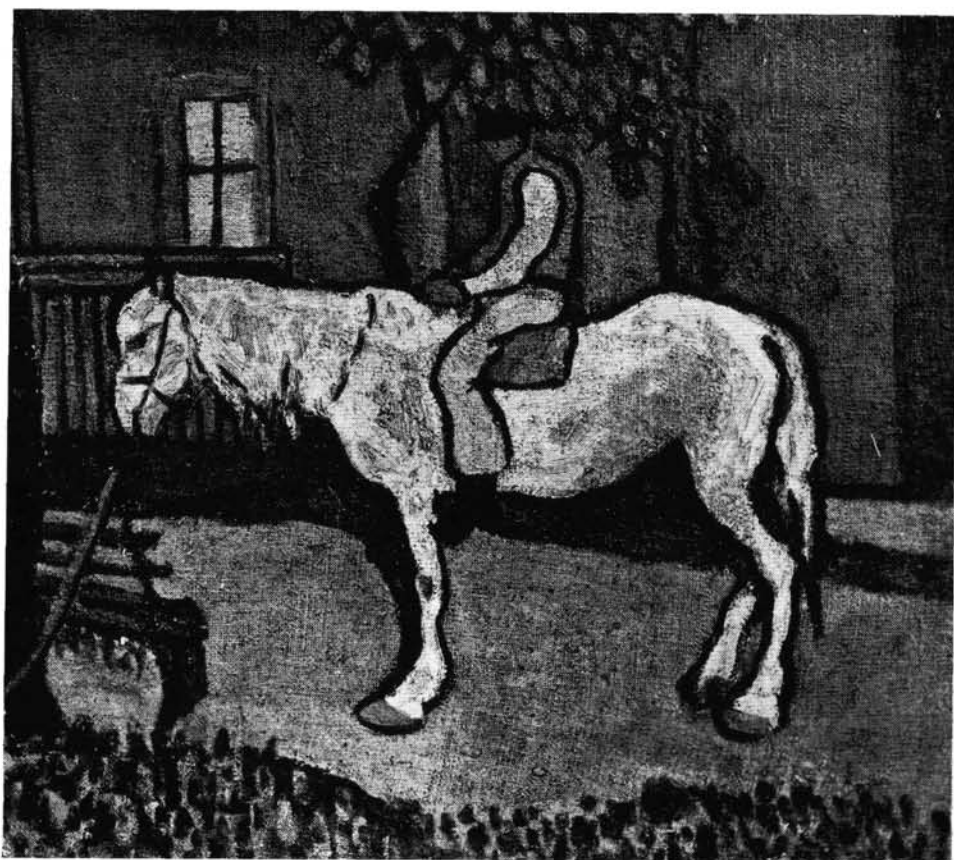
⁴¹ A Szellemi Munkások Szakszervezetének ülése. Délm. 1919. márc. 6.; A kultúra demokratizálódása Szegeden. SzN 1919. márc. 7.

⁴² Exhumálják Kukovetz Nana holttestét. Délm. 1919. dec. 12.; Kukovetz Nanáról és tragikus haláláról Varga János volt direktóriumi bizottsági tag, munkásveterán emlékezett meg először, a „Tiszturak Szatymazon” 1919. augusztus 5. c. cikkében. Délm. 1945. aug. 5.

⁴³ Kukovetz Nana emlékkiállítás. Délm. 1960. szept. 18.

⁴⁴ *Kukovetz Nana: A modern művészet forrásai.* SzN 1911. júl. 8.

⁴⁵ A munkásmozgalomban részt vett szegedi festőkről rendezett megemlékezést a Hazafias Népfrent. Délm. 1961. nov. 3.; Megkoszorúzták a mártírhaltalt halt Kukovetz Nana síremlékét. Délm. 1961. nov. 7.

Kukovetz Nana: Lovagló férfi. 1913. o. v. 78×89 cm. MFM

vészeti élet, mint annak előtte sohasem. Az itt élő festők, szobrászok, grafikusok új műveinek bemutatásával egyidejűleg a Móra Ferenc által vezetett szegedi múzeum szélesre tárt kapui módot nyújtottak a városi és környékbeli munkás-paraszt tömegnek arra is, hogy a század elejétől egyre inkább gyarapodó képtárban gyönyörködjenek. Olyan neves magyar mesterektől származó reprezentatív alkotásokat láthattak — többek között —, mint: Munkácsy Mihály: „Felszolgáló lány,” Mednyánszky László: „Virágzó fák,” Csók István: „Magdolna,” Vágó Pál nagy szegedi árvízképét, Koszta József: „Vízhordók,” Fényes Adolf: „Öregasszony,” Pásztor János: „Búcsúzkodás” c. alkotásait, melyek a szegedi galéria máig is féltve őrzött tőrszanyagát képezik.⁴⁶ A Tanácsköztársaság alatt küzdő és tevékenykedő helyi művésze-

⁴⁶ A „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma” szerint: 1900—1919 között az alábbi fontosabb művek kerültek a helyi közgyűjteménybe.

1900

Keleti Gusztáv: Alföldi táj (of. 1899.) Ltsz.: 57.; Csók István: Magdolna (of. 1898.) Ltsz.: 58.; Spányi Béla: Falurészlet (of.-) Ltsz.: 60.; Tornai Gyula: Hunyadi János végpercei (of. 1897) Ltsz.: 61.; Nyilasy Sándor: Cigányok (of. 1900.) Ltsz.: 62.; Pállik Béla: Legelő nyáj (of. 1899.) Ltsz.: 63.; Nádler Róbert: A baba alszik (of. 1898—99.) Ltsz.: 64;

ink kijelölték azt az utat, mely a Tisza-parti város ábrázolóművészetének fellendülése felé vezet. A proletárforradalom bukása után azonban Szeged kulturális életének fejlődésére, egy teljes negyed századig tartó árnyék borult.

-
- 1902
Vágó Pál: Szegedi árvíz (of. 1902.) Ltsz.: 67.; Mednyánszky László: Virágzó fák (of.-) Ltsz.: 100.; Iványi Grünwald Béla: Otthon (of. -) Ltsz.: 101.
- 1903
Tölgyessy Artúr: Kenessei rét (of.-) Ltsz.: 126.
- 1904
Kosztá József: Vízhordók (of. 1902.) Ltsz.: 135.; Nyilasy Sándor: Reizner János arcképe (of.-) Ltsz.: 137.; Zombory Lajos: Szántás (of.-) Ltsz.: 138.
- 1905
Vastagh György: Erzsike kézfogója (of.-) Ltsz.: 139.; Hódi Géza: Vízhordók (of.-) Ltsz.: 140.; Fényes Adolf: Öregasszony (of. 1902.) Ltsz.: 143.
- 1906
Pataky László: Árvízkép (of. 1906.) Ltsz.: 148.
- 1907
Telepy Károly: Tiroli alpok (of. 1906.) Ltsz.: 149.
- 1908
Éder Gyula: A molnár és fia (of. 1907.) Ltsz.: 150.; Katona Nándor: Novemberi nap (of.-) Ltsz.: 151.
- 1909
Réti István: Női arckép (of.-) Ltsz.: 154.; Munkácsy Mihály: Felszolgáló lány (of.-) Ltsz.: 155.
- 1910
Nyilasy Sándor: Mikszáth Kálmán arcképe (of.-) Ltsz.: 179.; Hollósy Simon: Tájkép (of.-) Ltsz.: 180.
- 1911
Magyar-Manheimer Gusztáv: Bolgár kertésztelep (of.-) Ltsz.: 187.; Nyilasy Sándor: Nap-sütés (of.-) Ltsz.: 188.
- 1912
Papp Gábor: Cúcok az Érc-hegységben (of.-) Ltsz.: 191.; Heller Ödön: Őnarckép (of.-) Ltsz.: 192.; Mertz János: Dugonics András arcképe (of. 1792.) Ltsz.: 197.
- 1913
Nyilasy Sándor: Templomtér (of.-) Ltsz.: 200.; Máté Ilona: Akt (of.-) Ltsz.: 202.
- 1914
Károlyi Lajos: Virágzó őszi barackfák (of.-) Ltsz.: 204.; Papp Gábor: Komika (of. 1914.) Ltsz.: 205.
- 1915
Hodina István: Lechner Lajos arcképe (of. 1883.) Ltsz.: 207.
- 1916
Károlyi Lajos: Krizantémok (of.-) Ltsz.: 208.; Teván István: Népfölkelő (of.-) Ltsz.: 209.
- 1917
1917
Joachim Ferenc: Őnarckép (of. 1916.) Ltsz.: 210.
- 1918
id. Vastagh György: Női arckép (of. 1852.) Ltsz.: 212.
- 1919
Szentgyörgyi István: Fahonvéd (faszobor, 1915.) Ltsz.: 214.

ABLAK A NAGYVILÁGRA

A Tanácsköztársaság bukása után a helyi művészeti élet szocializálásában részt vett festőknek és szobrászoknak a megtorlások elkerülése végett emigrálniuk kellett. Ezek közé tartozott a kommunista nézeteket valló *Gergely Sándor* is, aki az akkori-ban Szegeden tartózkodó, szintén haladó szellemű barátjával, *Moholy-Nagy László-val* (1895–1946) 1919 novemberének első napjaiban a Gizella tér és a Zrínyi utca sarkán levő műtermében közösen tárlatot rendezett.¹ Céljük ezzel a mindössze öt napig nyitva levő kiállítással az volt, hogy alkotásaik rövid bemutatásával búcsút vegyenek Szegedtől. Emellett azt is remélték a szűkös anyagi viszonyok közt élő művészek, hogy tárlatukkal némi pénzhez jutva, meggyorsíthatják kényszerű külföldre távozásukat.

A szobrász Gergely Sándor és a festő Moholy-Nagy László mellett e műteremkiállításon ötvösmunkáival szerepelt Gergely felesége is, *Milkó Erzsébet*.² A tárlatnak korszerű és magas színvonalán kívül az adott érdekességet, hogy a kiállítók itt „Szegeden készült műveiket”, a legújabbakat mutatták be, ahogy a helyi újságba tett hírdetésükkel hangsúlyozták.³ A szegedi napilapokban megjelent kritikák méltatással írtak a kiállításról. Műtermi jellege folytán az első ilyen újszerű kísérletnek számított akkor itt. A világnézetileg progresszív, sőt erősen baloldalinak tartott fiatal művészek tárlatát még a városkormányzó, de Tournarde, a francia megszálló csapatok tábornoka sem átalotta megtekinteni.⁴ A „hivatalos elismerés”-nek is felfogható érdeklődésnél azonban sokkal többet jelentett Gergely és Moholy-Nagy számára az az őszinte, baráti s hozzáértő reflexió, melyet Juhász Gyulától kaptak, aki hosszú, lelkes cikkekben elemző módon foglalkozott a két művész általa is nagyra becsült modern törekvésű alkotásaival.⁵ A költő véleménye szerint „... a lelki rokonságot és törekvési közösséget Gergely és Moholy-Nagy is érzik és tartják a mai művészeti fejlődés legélénállókkal. Bizonyos, hogy a Gergely-féle plasztika egyívású azzal a legmaibb és holnap felé mutató plasztikai mozgalommal, amely a rodini impresszionizmus antik és reneszánsz epigonizmusán túl, keresi a tér és forma viszonyának új megoldását, és amely mozgalomnak talán Archipenko a legkülönb plasztikusa: és az is bizonyos, hogy Moholy-Nagy viszont annak a legújabb pikturális törekvéseknek részese, amely a formák és színek, a valóság lényegét jobban megragadó kompozíciójára törekszik, mint a festőművészet hangulatadó impresszionistái, és amely legújabb törekvés Kokoschká-ban és Chagall-ban jelentkeztek eddig

¹ Műteremkiállítás. Délm. 1919. okt. 30.; Az első műteremkiállítás Szegeden. Délm. 1919. nov. 1.

² Özv. Gergely Sándorné, Milkó Erzsébetnek férjével kapcsolatos adat-szolgáltatásáért, valamint a Móra Ferenc Múzeumnak adományozott grafikákért itt mondunk köszönetet.

³ Műteremkiállítás. SzN 1919. nov. 1.

⁴ Műteremlátogatás. Délm. 1919. nov. 4.

⁵ Szeged és Vidéke, 1919. okt. 31.; Délm. 1919. nov. 4.

legteljesebben.”⁶ E szóban forgó kiállításon Gergely Sándortól a már említett szobrain kívül, a művész termésköbe vésett markáns „Önarckép”-e emelkedett ki. Plakettjeinek és szobrainak ábrázolásmódjára az erőteljes, egyszerűsített komponálás a jellemző.

Moholy-Nagy László Szegeden alkotott portréi közül Móra Ferenc és Juhász Gyula arcmásai, valamint egy néger katona feje azok a művek, melyek számos akkor bemutatott rajza mellett leginkább figyelmet keltettek.⁷ „Alkotásai — írja a Szegedi Napló —, mintegy ellentétként Gergely művészetének, analitikusnak nevezhető, aprólékosan boncolja a vonásokat s nagyszerű karakterisztikumot ad.”⁸ Ehhez hasonló véleményt a Munka c. helyi napilap is összegezi: „Érdekes, hogy amíg Gergely a formák és vonalak takarékoságával dolgozik, addig Nagy mindent analizál: az emberek, állatok, tárgyak valóságos anatómiáját nyújtja, s ha két úton haladnak is, mégis harmónikusan jutnak egy célhoz: a színtiszta, igazi, produktív művészet-hez.”⁹

A horthysta ellenforradalom Gergely Sándort és Moholy-Nagy Lászlót Berlinbe sodorta. Gergely élete és plasztikai törekvése tragikus módon összeomlott. Több mint egy évtizedig küzdött hasztalanul és leginkább kisméretű szobrokat mintázott. Baráti köre: a vele együtt berlini emigrációban élő Berény Róbert, Kernstok Károly, Tihanyi Lajos és Diener-Dénes Rudolf társaságából adódott. Ezek a festők azonban a húszas évek végére szétszéledtek, ő egyre inkább egyedül maradt. A német fővárosban nem tudott érvényesülni és ez kedvét szegte. Kezdetben Fritz Gurlitt műkereskedőnek volt a művészeti tanácsadója, ami némi pénzt jelentett, de rövidesen ez is megszűnt. Kis hazai örökségét felélve mind nehezebb lett sorsa. Gergely Sándor hitét veszítve egyre kevesebbet dolgozott s fotomontázzsal is próbálkozott. Néhány nagyobb méretű gipszbe öntött terve később, a náci uralom alatt megsemmisült. 1931-ben német haladó szellemű írókkal baloldali folyóiratot indított, de a fasizmus előszeleként a lapot betiltották. Ő maga a sikertelenségek következtében egy évre rá, 1932-ben önkézüleg vetett véget életének.¹⁰

Moholy-Nagy László szárnybontása Szegeden

A magyar aktivistákhoz kötődő Gergely Sándor sorsa külföldön tragikusan végződött. A nálánál fiatalabb, tudatosabb, intellektuális, elemző szellemiségű *Moholy-Nagy László* pályája ellenben az emigráció kezdetétől bontakozott ki és sokoldalú, a konstruktívizmus jegyében fogant életműve (festő, fotografus, művészeti szakíró) később világszínvonalúvá teljesedett. Moholy-Nagy művészettörténeti jelentőségét nálunk, a felszabadulás után először Pogány Ö. Gábor „A magyar festészet forradalmárai” c. könyvében méltatta, amely szerint „...Moholy-Nagy a kultúr-igények korszerűsítésének hírdetője volt, korunk hamisítatlan gyermeke, aki az egész képzőművészeti forradalmat kizárólag a gyakorlati felhasználhatóság szempontjából nézte.”¹¹ Ezt követően csak az elmúlt évektől kezdtek szétszórt cikkekben — Kam-

⁶ *Juhász Gyula*: Egy szegedi műteremtárlatról. Délm. 1919. nov. 4.

⁷ Gergely Sándor és Nagy László kiállítása. Munka, 1919. nov. 1.

⁸ Művészkiállítás. SzN 1919. nov. 1.

⁹ Gergely Sándor és Nagy László kiállítása. Munka, 1919. nov. 1.

¹⁰ özv. Gergely Sándorné szíves közlése nyomán.

¹¹ *Pogány Ö. Gábor*: A magyar festészet forradalmárai. Bp. 1947. 70.

pis Antal 1963-ban megjelent dokumentatív jellegű írása után — felmérni.¹² Személye és munkássága körül egyre inkább gyűrűzik a hazai érdeklődés. Könyvei kerülnek (egyelőre csak sokszorosítva) lefordításra, rá való emlékezések és életművét körüljáró cikkek jelennek meg mind sűrűbben. Sőt a székesfehérvári múzeum 1969-ben egy Moholy-Nagy kiállítást is rendezett, melyen — többek között — a művész ritkaság számba menő fiatalkori rajzainak és akvarelljainak egy részét mutatta be. Ezek az „írásos, műtárgyi és dokumentációs feltérképezések” plasztikusan tükrözik az eddig nálunk méltatlanul feledésbe merült nagyhírű mester munkásságát, s azt a fontos szerepet, melyet Moholy-Nagy László századunk művészetének modernné válásában magas szinten betöltött. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó Perneczky Géza megállapítása „...Moholy-Nagy a hiányzó láncszem Kassák kép-architektúrája és a konstruktivizmus magyar unokáinak, Vasarelynek és Schäffer Miklósnak munkássága között.”¹³ A szinte országsszerte megindult Moholy-Nagy kutatás jobbjára a róla külföldi irodalom summázásánál tart. Tanulságos lenne azonban hazai pályakezdésének kevésbé, vagy egyáltalán nem ismert momentumait (beleértve az itthon létrehozott alkotásait is) felkutatni és vizsgálódás alá venni. Szegedi vonatkozásban első sorban Péter László, Tóth Miklós és Ilia Mihály írtak Moholy-Nagyról a helyi és a fővárosi napilapba, illetve a Tiszatáj c. folyóiratba. Az általuk feltárt, fontos, Szegedhez fűződő adatok újabbakkal bővülnek, s öröndetesen sűrűsödnek azok a szá- lak, melyek a nagy művészt városunkhoz kötik.¹⁴

Moholy-Nagy (eredeti családi nevén: *Weisz*) *László* 1895-ben Bácsborsódon (egy Bácsalmás melletti kis faluban) született. Atyja valószínűleg földbérő volt, tönkrement, kivándorolt Amerikába s nyomaveszett. Így Moholy-Nagy Lászlót és öccsét, Ákóst a magára maradt édesanyjuk nevelte fel. Szegeden a Pusztaszeri utca 4. sz. alatt laktak. Amint Péter László írja: „...Moholról jöttek ide, ott élt a fiúknak ügyvéd nagybácsija, dr. Nagy: ő támogatta a férfi nélkül maradt családot, az ő nevét vették föl később a fiúk.”¹⁵ Moholy-Nagy László a Szegedi Állami Főgimnáziumban végezte el középiskoláit. Érettségi után — 1913 őszén — felköltözött Budapestre, hogy a fővárosban jogot hallgasson. „Másodéves jogász — jegyzi fel róla Bodri Ferenc —, amikor a világháború kiszóllítja az egyetem padjaiból, s az orosz frontra kerül. Ekkor már újra szorgalmasan rajzol, súlyos sebesüléséből lábadozóban (1917) már festeget is. Előbb Odesszában, majd Szegeden gyógyítják. Portréit, impresszionista stílusú tájképeit, egyéni stílusú kígyózó vonalak jellemzik (Ennek a korszaknak lehet példája a „Magyar rajz és akvarell — XIX. és XX. század” c. kiállításon bemutatott és a katalógusban reprodukált „Öregasszony” toll-tus ecsetrajz.)”¹⁶

¹² *Kampis Antal*: Moholy-Nagy Lászlóról. Művtört. Dokum. Központ közleményei. III. „Bauhaus”-szám. Bp. 1963. 40—45.; *Dénes Zsófia*: Gyalog a baloldalon. Bp. 1965. 324.; (e. fehér): Négy név. Élet és Irodalom. 1966. 16.; *Dénes Zsófia*: Névjegy. Élet és Irodalom, 1969. okt. 18.; *Komlós Aladár*: Moholy-Nagy László, számadó juhász fia. Élet és Irodalom, 1969. okt. 25.

¹³ *Perneczky Géza*: Moholy-Nagy kerestetik. Megjegyzések a fehérvári Moholy-Nagy kiállítás után. Kritika, 1969. VII. évf. 12. sz. 28.

¹⁴ *Szelesi Zoltán*: Emlékezzünk Juhász Gyulával az elfelejtett Gergely Sándorról. Művészet, 1962. aug. 8. sz. 14—15.; *Péter László*: Juhász Gyula a forradalmakban. Bp. 1965. 253., 328.; *Tóth Miklós*: Moholy-Nagy László Szegeden. Délm. 1967. jan. 1.; *Péter László*: Moholy-Nagy indulása. Magyar Hírl. 1969. nov. 20.; *Ilia Mihály (i.)*: 75 éve született Moholy-Nagy László. Tiszatáj, 1970. 7. sz. júl. 661—662.; *Szelesi Zoltán*: Moholy-Nagy emlékezete. Délm. 1970. júl. 19.; *Péter László*: Moholy-Nagy cikkhez. Délm. 1970. júl. 21.; *Szelesi Zoltán*: Moholy-Nagy szerényebb volt. Délm. 1970. júl. 22.; *Péter László*: Moholy-Nagy László pályakezdéséhez. Tiszatáj, 1971. 11. sz. nov. 1039—1047.

¹⁵ *Péter László*: Moholy-Nagy László pályakezdéséhez. Tiszatáj, 1971. 11. sz. nov. 1040.

¹⁶ *Bodri Ferenc*: Moholy-Nagy László. Látóhatár, 1967. júl.—aug. 7—8. sz.; Nagyvilág, 1971. jan.

Moholy-Nagy László Szegeden alkotott expresszív-realista képei szintén ebből a periódusból valók. A művészet felé fordulásának döntő lépéseit Budapesten tette meg. „Egy akt-szabadiskolába jártam föl esténként — emlékezett vissza Moholy-Nagy —, napközben meg lázasan rajzoltam: tájat, figurát, arcképet. A ‚MA‘ rendszeres kiállításai és mindenképpen elhatározó szellemi mozgalma lett munkám mértéke. Uitzsal, Nemes-Lampérth-tal folytatott viták, beszélgetések tisztáztak tévedéseket, egészítették ki félgondolatokat.”¹⁷ Ebből az első nagy impulzusból született modernista kompozícióit 1918-ban a Nemzeti Szalonban mutatta be. Ettől kezdve fiatal kora óta megnyilatkozó irodalmi kísérleteivel felhagy (bár 1917–18-ban a Jelenkor közli verseit, novelláit, kritikáit) és teljes erejével a képzőművészet felé fordult. Ekkor jött le Szegedre és itt barátság szövődött közte és a haladó felfogású értelmiségiek között. Barátságuk során Móra Ferencről, Juhász Gyuláról arcképeket is készített, melyet — mint említettük — az 1919 novemberében Gergellyel közösen rendezett itteni búcsúkiállításán szerepeltek. Ez időben alkotott egy érdekes, újszerű portrét, a Móra mellett könyvtárosként dolgozó Fischof Ágotáról is, ez a család birtokában van.

A Fischof Ágotáról festett, hosszúkás arcmás nemcsak méreténél fogva üt el a korabeli szokványos portréktól, de még inkább színeivel és egész megjelenítési módjával. Az arckép háttere tüzes, szinte lángoló vörös. Ebből emelkedik ki síkszerűen, kemény szilüettel a fekete hajú, rézvörös arcú, világító szemű fiatal lányalak sötétkék ruhában, kezében sárga birsalmával, ülő helyzetben, csípőig ábrázolva. A nagy, darabos formák monumentálisan érzékeltetik az erőscsontú lány vad, robosztus fiatalágát. A képből Gauguin hatása is árad, de ugyanakkor egy ősi, primitív, bálványyszerű jelleg is, melynek újszerű, expresszív vonása már túlmutat a posztimpreszionizmus eredményein. E festmény és még egy teheneket ábrázoló modern felfogású rajza (Hézerné, Fischof Ágota tulajdona), hű fogadalmat ad Moholy-Nagy hazai

Moholy-Nagy László: Fischof Ágota arcképe.
1919. o. v. 90×60 cm. Mgt.

Moholy-Nagy László: Kézimunkázó nő.
1919. f. kréta, 24×24 cm. MFM

¹⁷ *Kampis A.*: i. m. 43.

pályakezdő éveinek realista korszakáról.¹⁸ Moholy-Nagy grafikái között kell megemlítenünk Aczél Mária (Dr. Polgár Istvánné) arcképét is. E portré igen élethű volt; rajztechnikája spirális körökből állt. Sajnos, mint sok más korai Moholy-Nagy kép, a háború alatt ez is megsemmisült. Éppen ezért tartjuk fontosnak azt az 1970-ben előkerült Moholy-Nagy rajzot, mely egy fiatal kézimunkázó nőt ábrázol. A fekete krétával, szálkás és kígyózó vonalakkal készült konstruktív formálású rajzot, Moholy-Nagy szegedi tartózkodása alatt készítette. Ezt egy — a művésszel kapcsolatban levő — szegedi család (Dr. Szekerke Lajosné) őrizte meg s adta el a Móra Ferenc Múzeumnak. Szintén Szegeden készült — hidat ábrázoló — nemrég (1970) előbukkant (F. Nagy Leopoldina tulajdonában levő) Moholy-Nagy rajzról Ilia Mihály adott számot a Tiszatáj hasábjain. Legújabban — 1971 nyarán — pedig néhány első világháborús tábori postai levelezőlapra vetett rajza került elő Moholy-Nagy Lászlónak, melyet egykori szegedi gimnáziumi osztálytársának, a vele jó barátságban levő Bach Imrének — a későbbi belgyógyászprofesszornak — annak idején üdvözlésképp küldött. A Bach által megdícsért rajzok a pályakezdő Moholy-Nagynak jólestek, sőt inspirálták őt, mert — vallomása szerint is — az addig időtöltésül szolgáló rajzolgatás rendszeresebbé vált. Az említett alkalmi rajzokon kívül a művésznek még két — 1918–19-ben készült — festményét őrzi a Bach-család.¹⁹

1919 végén Gergely Sándorral együtt Moholy-Nagy László is emigrálni kényszerült. Első állomása Kassák Lajos „MA”-ista csoportja volt, ahonnan a Kassák-kör konstruktívista eszméitől telve, 1920-ban Berlinbe került. Itt még ez évben kiállítás rendezett Fritz Gurlittnál és tárlatának katalógusából Juhász Gyulának tiszteletpéldányt küldött Szegedre. A költő rövid — szignálatlan — cikkben nyugtázta hírnév felé elinduló művészbárátja elismerését: „E sorok írója fedezte fel őt annak idején Szegeden, előre jósolva kiválóan erős tehetsége kifejlődését és sikerét, amely íme Berlinben meg is érkezett. Itt Szegeden sokan mosolyogtak Moholy-Nagy László

¹⁸ *Moholy-Nagy László*: Fischof Ágota arcképe (o. v. 90×60 cm. J. j. f.: „Ági”). A festmény dr. Palócz Pál (Hézerne Fischof Ágota veje) budapesti lakos tulajdonában van. Az akkor Szegeden élő Moholy-Nagy Lászlóra és az általa festett arckép elkészülésének körülményeiről Hézerne Fischof Ágota így emlékezett vissza:

„Moholy-Nagy László Szegeden körülbelül az 1918/19-es években élt, mintegy 23 éves korában Bútorozott szobát bérelt, ha jól emlékszem rokonánál. Középmagas, szemüveges, minden iránt érdeklődő, kevés beszédű, feltűnően intelligens, erősen haladó gondolkodású fiatalember volt. Akik érdekelték, azokkal nagyon meg tudta magát kedveltetni. Velem a szegedi Somogyi Könyvtárban került baráti kapcsolatba. Szívélyes érintkezést tartott fenn többek között Juhász Gyulával és Gergely Sándor jónévű szobrászművésszel is. Festett, rajzolt, írói ambíciói is voltak. Már akkor, fiatalon, mindenben feltűnt és kitűnt... Juhász Gyulával együtt Moholy-Nagy szorgalmas látogatója volt nemcsak a könyvtárnak, de házunknak is. Ilyenkor a két eléggé szófukar jóbarát igen élénken társalgott. Házunkban Moholy-Nagy kívánságára modellt ültem. Előzetesen levett a fáról egy nagy birsalmát és azt a kezembe helyezte. Így készített portrét rólam. Ezt nem írta alá, hanem a jobb felső sarokban „Ági” megjelölést alkalmazott. Munkája közben, amikor érdeklődően felvettem, hogy elég sokáig készül a portré, azt válaszolta, hogy tanulmányoznia is kell. Arra a barátságos észrevételre pedig, hogy a kép alig hasonlít rám, az volt a válasza, hogy nem fényképet, hanem festményt készít rólam, úgy, amilyennek lát. Főnököm, Móra Ferenc is nagyon megkedvelte a tehetséges művészt és amikor portrémat a kiállításra meglátta, spontán azt mondta rá: „Tahiti Madonna”, az arc sötét színei miatt, Gauguin műveire célozva. Szép számmal voltak értékelői, de akadtak bírálói is akkor újszerű művészetének. Szegedről eltávozva, csak évek múlva írt Berlinből, később pedig Weimarból. Németországban, Angliában, majd az Egyesült Államokban, kimagasló sikereket ért el a fotózás terén is. Sajnos leveleit, lapjait, rajzait, fényképeit az évtizedek viharai elsodorták, de keresésekkel talán még előkerülnek dolgai... Moholy-Nagy értékes, komoly ember és nagy művész volt, érdemes és méltó arra, hogy emléke itthon se menjen feledésbe.” (Hézer Béláné, Fischof Ágota által 1966. május 24-én írt visszaemlékezés Szelesi Zoltán részére.) — Itt szeretnék köszönetet mondani Hézer Bélánénak a Moholy-Nagy Lászlóval kapcsolatos szíves adatszolgáltatásáért.

¹⁹ *H. J.*: Moholy-Nagy László dokumentumok Szegeden. Délm. 1971. aug. 17.

dolgain, a merészségén és eredetiségén. Berlinben, mint halljuk... értékeli képeit.”²⁰ Moholy-Nagy már nemcsak a kassáki „kép-architektúra” szellemében absztrakt műveit mutatta be első külföldi tárlatán, de különféle anyagú konstruktív plasztikákat is kiállított. Berlinben három évet (1920–23) töltött, ahol az orosz Liszickijjel létrehozta a konstruktivista „Gestaltung”-csoportot. Majd — a szintén emigrációban élő esztétával —, Kemény Alfréddal a dinamikus térplasztikai alkotások művészeti követelményeit határozták meg, melyet Moholy-Nagy ilyenfajta konstrukcióban vagy sikidomokat ábrázoló képein igyekezett gyakorlatilag megvalósítani.

„Meg kell jegyezni — fejt ki Körner Éva —, hogy a „képzőművészet” gyűjtőnevet az avantgarde munkásságával kapcsolatban csak jobb híján lehet használni, hiszen az ide sorolható művészek egyes csoportjainak, pl. a Bauhaushoz tartozóknak, kifejezetten programja középpontjában állt a hagyományos műfajok eltörlése, de szükségszerűen áthágták a műfajhatárokat mindazok is, akik a művészetet alávetették a tömegek megnyerése, eszmék propagálása céljának, így a proletkultósok, a „Munka” kör stb.”²¹

Moholy-Nagy László fentebb említett komplexműveit bemutató újabb kiállításával terelte magára Walter Gropius figyelmét 1922-ben (amikor Kassákkal együtt írt „Új művészek könyve” c. kiadványuk magyarul megjelent). Ennek eredményeként előbb Weimarban, majd Dessauban, a Bauhaus tanára (1923–28), Gropius közvetlen munkatársa lett. Vele együtt szerkesztette — többek között — a Bauhaus-könyveket. Moholy-Nagy művészpédagógiai téren csakúgy, mint az elméleti és művészi alkotótevékenység vonatkozásában kiváló eredményeket ért el. Az építészet, festészet, fotó és film témakörébe vágó szakirodalmi könyvei nemzetközileg is közismertek.²² Pályafutása során a harmincas évek elejétől Berlinben él és ezt követően sokszor megfordul külföldön, ahol kiállításokon szerepel. A hitleri náciizmus a Bauhaus tevékenységét betiltotta, s az általa kommunista szimpatizánsoknak tartott tanárokat menekülésre készítette. Ennek kapcsán ment Moholy-Nagy előbb Angliába (1935–37), utána pedig az Egyesült Államokba. Chicagóban telepedett le és ott megalapította az Új Bauhaust (New Bauhaus). A tengeren túl is változatlanul sokat dolgozott, noha a negyvenes évektől már súlyos beteg volt. Mint a konstruktivizmus egyik nemzetközi vezéralakja hunyt el 1946-ban, Chicagóban.

*

Moholy-Nagy világhírűvé lett életműve jórészt határainkon kívül jött létre, ám az ehhez szükséges társadalmi és művészeti felismerés itthon, a háború alatt, s az ezt követő években gyülemlett fel benne. A művész felesége, Sybill Moholy-Nagy szerint — aki férjének életpályájáról 1950-ben New Yorkban könyvet adott ki —, Moholy-Nagy László „...a négyéves lövészárk-élmények után saját bőrén érezte a felelőtlenséget, kizsákmányolást, kényszert és brutalitást, amelyet a magyar nép évszázadokon keresztül szenvedett. Csatlakozott a forradalomhoz, ez az időszak az, amelyben először találja meg igazán sajátmagát.”²³

²⁰ Moholy-Nagy Lászlóról. Szeged, 1920. nov. 6.

²¹ Körner Éva: Adalékok a magyar képzőművészeti avantgarde történetéhez a két világháború között. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 131.

²² Moholy-Nagy László: Malerei, Photographie, Film. München, 1925.; Von Material zu Architektur. München, 1928.; The new Vision and Abstract of an Artist. New-York, 1928.

²³ Moholy-Nagy, Sybill: Moholy-Nagy. The Story of his Life. (M.-N. életének története) New-York, 1950.; Lásd még: Vámos Kálmán János: Emlékezés Moholy-Nagy Lászlóra (1895–1946). Művészet, 1967. jún. 6. sz. 14.

Moholy-Nagy halálának 25. évfordulója alkalmával — 1971 novemberében — a hazai lapokban többen méltatták érdemeit. Ezzel kapcsolatban Pogány Frigyes hangsúlyozta, hogy „...a Tanácsköztársaság bukása utáni reakciós és terrorisztikus légkörben éppen azok a zseniális alkotó művészek voltak kénytelenek az országot elhagyni, akik oszlopai lettek a nyugateurópai haladó, baloldali, progresszív mozgalmaknak. Moholy-Nagy, Breuer Marcel nélkül el sem képzelhető a modern környezetformálás elveinek és számos helyen tapasztalható gyakorlatának mai magas szintű kibontakozása.”²⁴

A művész emlékéhez méltón tisztelegtünk azzal, hogy 1973 nyarán Moholy-Nagy László egyik fontos műve: „Az anyagtól az építészetig” c. könyve magyar fordításban is megjelent.²⁵

²⁴ Pogány Frigyes: Iparművészetünk a két világháború között. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 130.

²⁵ Moholy-Nagy László: Az anyagtól az építészetig. Ford. Mándy Stefánia. Utószó: Otto Stelzer, Hana M. Wingerl, Vámosy Ferenc. Bp. 1973. Corvina. 256. 1., illusztr.; Lásd még: Láncz Sándor: Moholy-Nagy László (1895—1946). Élet és Tudomány, 1971. nov. 19.; Németh Lajos: Moholy-Nagy László. Élet és Irodalom, 1971. nov. 20.; Rózsa Gyula: A Bauhaus-ember (Moholy-Nagy László) halálának 25. évfordulójára. Népszabadság, 1971. nov. 24.

MŰVÉSZETÜNK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

„A két világháború közötti magyar képzőművészetben a reakciós ideológiát kiszolgáló képzőművészettől újító tendenciáig sok mindent megtalálunk. A konzervativizmus és a forradalmiság két pólusa között, amely e korszakban a politikában egyik oldalon az ún. keresztény nemzeti kurzust és a másikon a munkásmozgalmat jelentette, átmeneti politikai - ideológiai jelenségek is feltűnnek, amelyeknek hatása jelentkezett a képzőművészetben is. Volt tehát nemcsak a neobarokkra esküdő akadémizmus és vele szemben szocialista-realista művészet, hanem sok olyan irányzat is, amely részben a hagyományos, részben az avantgarde irányzatokhoz kapcsolódott. Azt hiszem, hogy a két világháború közötti képzőművészet tanulmányozása szempontjából jelentős ennek a „közöttek területnek” a megismerése és árnyalt értékelése. Ez a vizsgálódás olyan tanulságokat hozhat, amelyek mind az eszme-, mind a művészettörténet számára sokat adhatnak, de érdekesek a mai elméleti irodalom szempontjából is” — jegyezte meg — többek között — Köpeczi Béla,¹ a „Magyar képzőművészet a két világháború között” c. konferencián tartott főtitkári megnyitójában, melyet e témakör alapos elemzésére 1972 novemberében, az MTA Művészettörténeti Bizottsága és az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja tartott. Köpeczi Béla fent idézett átfogó jellegű megállapításába, de főként a jelzett problémakörrel foglalkozó konferenciái előadásokhoz kapcsolható adatkiegészítésként Szeged képzőművészeti életének két világháború közötti alakulása is beletartozik.

FESTÉSZET A TISZA PARTJÁN

Az Osztrák—Magyar Monarchia 1919-ben megszűnt. Ezáltal függetlenné vált az ország, de a trianoni békeszerződés után területileg jóval megkisebbedett. A Délvidék leválásával Szeged elvesztette egykori nagy hatósugarú vonzásterületét és elszigetelt határvárossá lett. Ez nemcsak gazdaságilag, de társadalmi, kulturális vonatkozásban is meghatározta, leszűkítetten „belterjessé” tette további fejlődését. Ipari és kereskedelmi életének kényszerűen bekövetkezett pangását — mely utcai forgalmának vidékies elcsöndesedésében is megnyilvánult —, a város a környező tekintélyes méretű tanyavilág magához kapcsolásával, s annak mezőgazdasági kiaknázásával igyekezett ellensúlyozni. Szeged konkrét területi kiterjedését az ekkor létrejövő periférikus telepek is növelték, ahol a kijebb szorult kisemberek találtak új otthonra. A két világháború közötti Szeged társadalmi összetételében a mezőgazdasági elemeken kívül meghatározó súlyt töltöttek be az értelmiségiek, zömmel a tisztviselők és pedagógusok. A sokféle hivatalnak helyet adó város régi vágya telje-

¹ Köpeczi Béla főtitkári megnyitója. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 90.

sült azzal, hogy a háború után egyetemet kapott, amely kezdettől fogva lényeges szerepet játszott az iskolavárossá, kultúrközponttá növekvő Szeged szellemi arculatának kialakításában.

Szeged kulturális, művészeti életét a tárgyalt időszakunkban bekövetkezett történelmi események tehát alapvetően megváltoztatták. Ami a századelő pozitív szellemi törekvéseinek eredményeként létrejött, — mint pl. modern helyi művészetünk kibontakozása —, azt az elvesztett háború és éppen az innen kiindult ellenforradalom vihara elsodorta. Az itt kezdődő fehér terror első művész-áldozata *Kukovetz Nana* lett. Hasonló sors várt *Heller Ödönre* is. Festőink és szobrászaink közül többen: *Hódi Géza*, *Gergely Sándor*, *Moholy-Nagy László*, *Károlyi Lajos* emigrálni kényszerültek, az itthon maradottaknak pedig szegénységben kellett élniük. A helyi hivatalos szerveknek a művészeti ügyekkel szembeni közömbösségéből adódott, hogy Szegedet festészeti vonatkozásban még a szomszédos alföldi kisvárosok is megelőzték, Makó és Hódmezővásárhely éveken át művésztelepekkel rendelkeztek. A haladó gondolkodású értelmiségiek törekvéseinek eredményeként csak 1926-ban sikerült *Rudnay Gyulának* Szegeden is művésztelepet létesítenie.

Az ellenforradalom évtizedeiben több szegedi művész számára nem maradt más választás, mint a befelé fordulás. Ez — a bethleni konszolidáció alatt Szegedre visszatért — *Károlyi Lajos* festőlírájában fejeződött ki leginkább. Közel állt hozzá a vele rokon érzelmvilágú *Juhász Gyula*. Kettejük kapcsolatával külön fejezetben foglalkozunk.

A kor festői közül *Nyilasy Sándor* tudott leginkább az adott társadalmi követelményekhez alkalmazkodni. Színpompás képein *Móra Ferenc* népi írásainak derűjéhez hasonlóan ábrázolta a tápéi parasztfiatalság életét. A helyi parasztfestők között kell megemlítenünk *Süli Andrást*, aki közvetlen környezetét, házanépének életét naívan rögzítette.

A két világháború közötti rossz gazdasági helyzet miatt az építészet fejlődése országszerte háttérbe szorult. Helyette a hivatalos megbízásoktól kevésbé függő festészet és grafika került előtérbe. Jóllehet Szeged a harmincas években „importált módon” a „szobrok városa” lesz, mégis alig van szobrász, aki itt marad és vállalja a reá váró életküzdelmet. *Petri Lajos* és *Vígh Ferenc* szobrászok például hosszabb-rövidebb időre elhagyják Szegedet. Szocialista szellemű művészeinket azonban, *Tardos-Taussig Ármint*, *Dinnyés Ferencet*, *Parobek Alajost* és másokat alkotói tevékenységük nem engedte, hogy reményt veszítsenek, de a helyi munkásmozgalom ereje is kintartásra ösztönözte őket. A nép felé fordulás nyilvánul meg *Buday György* harmincas években készült grafikaiban is. A szegedi grafikai kultúrát elindító *Tardos-Taussig*, majd az ezt gazdagító *Buday György* köréhez kell számítanunk a helyi születésű *Vadász Endrét* és a temesvári származású *Bordás Ferencet*, akik később Budapestre kerülve fejtették ki képesességeiket. A két világháború között működő művészeink közül *Vlasics Károly*, *Dorogi Imre*, *Erdélyi Mihály*, *Vinkler László*, *Tápai Antal* és mások hosszú ívű pályája átnyúlik a felszabadulás utáni helyi képzőművészetünkbe.

A húszas évek eleje. Heller Ödön

„Az 1919—1945 közötti két és fél évtized hivatalos politikáját — állapítja meg *Pogány Ö. Gábor* — végig a kommunistaellenesség, a progresszió minden fajtájának korlátozása szabta meg. A társadalom életének minden vonatkozásában az ellenforradalom ideológiája volt az irányadó. A Magyar Tanácsköztársaság olyan

megrázkódtatást okozott az egykori uralkodó osztálynak, hogy a visszahatás, a retorzió rendkívül agresszívvá vált, a haladó törekvéseket elutasítás fogadta, üldözés kísérte.”¹ A Szegeden kibontakozó ellenforradalom nemcsak az itteni munkásosztálytól követelt sok áldozatot, de a szocialista felfogású értelmiségieket, művészeket is üldöztetésre vagy halálra ítélte.

Heller Ödön (1878—1921)² festőművész elhunytának tragikus körülményeit a múlt rendszer igazságszolgáltatása mesterséges homályba borította. Heller pályáját Budapesten, Vajda Zsigmondnál kezdte, majd Münchenben és Párizsban folytatta. 1906—07 nyarán a nagybányai festőiskola növendéke lett. Utána Szegedre költözött, és haláláig itt is dolgozott, míg 1921 júliusában, Tápé határában meg nem gyilkolták. A Tisza-parti töltésen kerékpárjával Szeged felé haladó festőre a merénylők orozva támadtak, akit heves tusakodás után fejbelttek és holttestét a folyóba dobták. A gyilkosságot fehér tiszték és katonák követték el, egyetlen tanújukat, Ábel János tápai mezőírt életveszélyes fenyegetéssel kényszerítve hallgatásra. A hivatalos eljárás ezután szerelmi históriát kovácsolt az ügyből, és Heller egykori tápai modelljét, Bodóné Török Vicát, annak öccsét, Török Mihályt, valamint a fiatalasszony férjét, Bodó Antal földműveseket féltékenységből eredő szándékos emberölés vádjával letartóztatták. Kellő alibi igazolása után azonban és egyéb nyilvánosságra nem hozott ok miatt (minthogy Hellert nagykaliberű katonai revolverrel ölték meg), a vádlottakat felmentették.³

Hellert annak a napnak az előestéjén gyilkolták meg, midőn Tabódy Zsolt ezredes hadbíróvási tárgyalására a védelem koronatanújaként lett volna beidézve.⁴ A Direktórium tagasága miatt felelősségre vont Tabódyt Heller pozitív tanúvallomása alapján fel kellett volna menteni. Ezért likvidálták a festőt, aki egyébként is a helyi képzőművészek újjáépítéséért harcolt a proletárdiktatúra idején.⁵ Temetésén barátja, Juhász Gyula vette tőle búcsút. Móra Ferenc pedig egyik regényébe, „A festő halála” c. könyvébe beleszötte Heller tragédiáját, de a későbbi kiadásnak megváltoztatta a címét. A könyv „Négy apának egy leánya” címmel jelent meg ismét, és témája is csak bizonyos vonatkozásban volt azonosítható a valósággal.⁶

Heller Ödön színvonalban megközelítette Nyilasy alkotóerejét. Őt is elsősorban a tápai nép és környezete, a napsütéses Tisza-part érdekelte. Az alföldi iskola lírai

¹ Pogány Ö. Gábor: A Horthy-korszak hivatalos művészetpolitikájáról. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 214.

² Téli Tárlat. Délm. 1912. nov. 6.; *Domokos László*: Magyar Művészek Műkiállítása. Délm. 1913. márc. 7.; Heller Ödön. Délm. 1915. nov. 14., 21.; Képek, rajzok, katonarcok. Délm. 1918. máj. 19.

³ Heller Ödön festőművész nyomtalanul eltűnt. SzN 1921. júl. 16.; Megtalálták Heller Ödön festőművész holttestét. Szeged, 1921. júl. 17.; Heller Ödön tragédiája. A munka, 1921. júl. 17., SzN 1921. júl. 18.; Bonyolódik a Heller-ügy. Szeged, 1921. júl. 20.; A Heller-féle gyilkosság rejtelmei Szeged, 1921. okt. 16.; Helybenhagyta a Tábla a Heller-gyilkosság ügyében hozott első fokú ítéletet. SzN 1922. jún. 23.; Heller Ödön meggyilkolása a Tábla előtt. Szeged, 1922. jún. 23.; Befejeződött Hellerfestő meggyilkolásának bűnpere. SzN 1922. szept. 20.

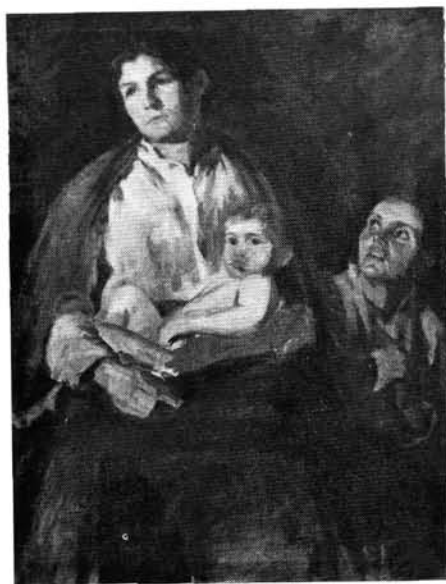
⁴ Tabódy Zsolt ezredes és Detre Béla volt százados a katonai törvényszék előtt. Szeged, 1921. júl. 19.; Tabódy ezredes a hadbíróág előtt. SzN 1921. júl. 19.; Incidensek a Tabódy-ügy tárgyalásán. SzN 1921. szept. 10.; Jegyzőkönyvi vallomások a Tabódy—Detre perben. SzN 1921. szept. 24.; Az ügyész vádbeszéde a Tabódy—Detre perben. SzN 1921. okt. 3.; Tabódyt 5 havi, Detrét 2 havi fogságra ítélték. Szeged, 1921. okt. 25.

⁵ A kultúra demokratizálódása Szegeden. A Szellemi Munkások Szakszervezetének javaslatai. SzN 1919. márc. 7.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; Szegedi Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. áprl. 29.; Május 15-én nyílik meg a Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. máj. 14.

⁶ *Móra Ferenc*: A festő halála. Szeged, 1922. okt. 29.; *Móra Ferenc*: Négy apának egy leánya. Bp. 1934. A szóban forgó kérdést elemzi *Madácsy László*: „Humor és rejtett problémák Móra Ferenc egy regényében. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1969/1. Szeged, 1969. 193—201.

Heller Ödön: König Péter arcképe.
1910—14. k. o. v. 51,5×42 cm. Mgt.

Heller Ödön: Anya gyermekével.
1920 k. o. v. 100×90 cm. MFM

vonalába sorolható képeinek legtöbbször szabadban levő falusi ifjúságot vagy gerendás szobájukba húzódó földműves családokat látunk. Helyi témájú festményei a század tízes éveinek elején a Múcsarnok és a Nemzeti Szalon kiállításaira is eljuttattak. Halála előtt gyűjteményes bemutatót tervezett Budapesten. Önarcképei és portréi (König Péter arcképe), realista emberábrázolásra törekvő műveknek tekinthetők. Alkotásai közül a Móra Ferenc Múzeum sikerült vászhatnak („Anya gyermekével,” „Tápei lányok,” „Levélolvadás”) őriz, továbbá közel száz ceruzavázlatot, mely Tardos-Taussig Ármán gyűjteményéből szintén a múzeumba került. E rajzok nagyrészt Heller szegedi festőiskolájának termékei. Heller Ödön festményeinek közkeveltségére jellemző, hogy a kereslet miatt halála után képeit hamisították.⁷ Alkotásaiból 1930-ban és 1951-ben Szegeden emlékkiállításokat rendeztek. A tragikus végű művész alakját az elmúlt idők során — cikkek formájában — többször felidéztek s emléke félszáz év óta él a helyi köz tudatban.⁸

A korabeli szegedi napilapokban a „Heller-féle gyilkosság rejtelméi”-ről szóló cikkek városzerte nagy port vertek fel. A több mint egy évig elhúzódó bűnper nyomasztólag hatott az itteni művészetszámra. Egyébként is a húszas évek eleje aligha adott alkalmat arra, hogy Szegeden a művészeti élet intenzíven megindulhasson. A festők, szobrászok jórészt külföldre távoztak, vagy Pesten próbáltak szerencsét. A háborús eseményektől megtört emberek sem érdeklődtek túlságosan a tárlatok után. Ekkoriban indult — 1920—25 között — néhány fiatal művész. Közük a dekoratív színeket kedvelő *Bodzasy István*,⁹ előbb Berlinben, mint plakáttervező dolgozott, majd Párizsba került. Az életét visszahúzódva itt leélő *Fogassy Ödön*¹⁰ pikturája „halk természetimádás” volt. A festőnek és szobrásznak egyaránt tevékeny

⁷ Hamisított Heller-képek után nyomoz a rendőrség. Szeged, 1924. nov. 9.

⁸ Heller-emlékest. Szeged, 1922. dec. 13.; *Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.*: Szeged. Bp. 1927. 318. *Péter László*: A festő halála. (Negyven éve gyilkolták meg Heller Ödönt) Délm. 1961. júl. 13.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum Év-

Joachim József¹¹ — mint fivére —, szintén megjárta a francia fővárost, de a harmincas évekig Szegeden működött. A felsoroltakkal együtt Kisjenői Klein Ernő¹² olykor dramatikusan tartalmú figurális és tájképekkel jelentkezett. Juhász Gyulát ábrázoló portréja helyi magántulajdonban van. A Móra Ferenc Múzeum „Szántóföld” c. pasztelljét őrzi. A városi színház egykori díszlettervezője, Mihályi István¹³ és a Károlyi tanítvány Tóth Jenő István, valamint Hódi Lajos, a fiatalon elhunyt vásárhelyi festő a két világháború közötti szegedi művészgárda homályba merült nevű tagjai közé tartoztak.¹⁴

Rajtuk kívül még pár festőről emlékezünk meg, akik szintén közvetlenül a forradalom utáni években váltak Szegeden ismertté.

Ezek közé tartozik Balogh Margit (1898—1965), akinek portréival a helybeli családoknál gyakran találkozhatunk. Tanulmányait Budán, Deák-Ébner műtermében kezdte, majd Münchenben folytatta és végül Szegeden, Nyilasy Sándor mellett

Balogh Margit: Leányfej.
1924. o. fl. 25×19,5 cm. MFM

fejezte be. Munkássága során nagy rajzkészségre tett szert, melyet portréinál kamatoztatott.¹⁵ Az emberábrázoláson kívül a tájfestés, a városrészletek megörökítése is érdekelte. A finom tónusú tápai utcák és a dekoratív kanadai kikötők megjelenítése között csaknem félszázad telt el, mégis egyként nyilvánul meg e képekben a művésznő természetszeretete. Első tárlatát 1926-ban Szegeden rendezte.¹⁶ A következő évben Nyilasy Sándorral együtt állított ki.¹⁷ A húszas évek közepétől a Műcsarnokban is szerepelt. Sokfelé járt külföldön, a nyugat-európai országokon kívül még Kínába is eljutott. Ezeken a helyeken vázlatokat és naplófeljegyzéseket készített. A Sze-

könyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 179—180.; *Apró Ferenc*: Heller Ödön emlékezete. Délm. 1971. júl. 13.

⁹ Bodzásy István kiállítása. Szeged, 1920. dec. 5.; Négy művész a Kass-halljában. Szeged, 1921. nov. 30.

¹⁰ *(Lengyel Vilma) I. v.*: Fogasy Ödön képművészete. Délm. 1925. nov. 22.

¹¹ *m. l.*: Szegedi művész párizsi sikere (Joachim József). Szeged, 1923. febr. 7.; Joachim József kiállítása. Délm. 1928. márc. 4.; Joachim József portrét fest. Délm. 1930. júl. 25-

¹² Képművész (Kisjenői Klein Ernő). Szeged, 1924. dec. 19.; *(Lengyel Vilma) L. V.*: Kisjenői Klein Ernő. Délm. 1925. nov. 24.; Kisjenői Klein Ernő Szegeden volt rajztanár, a deportálásban hunyt el.

¹³ Képművész (Mihályi István). Szeged, 1922. ápr. 13.; Mihályi István kiállítása a Városi Múzeumban. Délm. 1942. nov. 8.

¹⁴ Négy művész a Kass-halljában. Szeged, 1921. dec. 30.; Hódi Lajos. Délm. 1925. nov. 5.

¹⁵ *Vér György*: Egy fiatal szegedi festő festette meg a veszprémi püspök portróját. Szeged, 1924. okt. 14.

¹⁶ *(j.)*: Balogh Margit képművészete. Délm. 1926. febr. 28.

¹⁷ Nyilasy Sándor és Balogh Margit képművészete. Délm. 1927. okt. 23.; *Lengyel Vilma*: Nyilasy Sándor és Balogh Margit képművészete a Múzeumban. Délm. 1927. okt. 28.; *Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.*: Szeged, 1927. 318.

Bánszki Tamás: Tél az Olajútön. 1920. akvatinta, 17×18,5 cm. MFM

gedről régóta elkerült, Budapesten letelepedett Balogh Margit hátrahagyott alkotásait végrendeletileg a Móra Ferenc Múzeumnak adományozta, melyből 1965 tavaszán kiállítást rendeztek.¹⁸

Balogh Margittal egyidőben tűnt fel Szegeden három festő: *Bánszki Tamás* (1892—1971), *Devich Sándor* (1894—) és *Góth Imre* (1893—), akik 1920-ban a Kulturpalotában közös tárlatot rendeztek, Barátságuk még a városi gimnáziumból eredt, ahol együtt diákoskodtak. Az első világháború katonának szólította őket. Leszerelésük után elvégezték a képzőművészeti főiskolát. Ezt követően sorsuk, pályájuk különféleként alakult. Bánszki Debrecenbe került rajztanárnak és 1952-ben tért Szegedre vissza. Itt akvarelleket állított ki, melyeken tárgyias látásával főleg paraszt-

¹⁸ (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Balogh Margit emlékezete. Délm. 1965. márc. 16.; Balogh M. 126. cuzarajzot, akvarellt és olajfestményt hagyott a szegedi múzeumra.

témákat jelenített meg.¹⁹ Régebben a Budapesti és a külföldi tárlatokon grafikákkal szerepelt. Bánszki fiataalkori kollegája, *Devich Sándor* sokáig Szegeden volt rajztanár, majd Olaszországban és Párizsban tett tanulmányútjai után, 1943-tól a Szépművészeti Múzeum restaurátora lett.²⁰ Az említett festők közül, a város művészeti ösztöndíjával elindított *Góth Imre* további életútja ismeretlen előttünk. Berlinből 1922-ben rövid időre hazalátogatott. Ezután, valószínűleg a nehéz megélhetési körülmények miatt ismét külföldre távozott. Rajzait a helyi színházi újság még 1925-ben közölte. Az egykori Réti-növendék szegedi múzeumban levő választékos színezésű férfi portréja (*Déry Ernő* arcképe, 1920.) és nőábrázolása a posztnagybányai-iskola tanulságait mutatja.²¹

Végezetül megemlíti azokat a képzőművészeket, akiknek a húszas évek első felében önálló kiállításuk volt Szegeden. Így: *Stróbl István* grafikákkal (1921), *Feleky György* csataképekkel (1922), *Pataky Hajnal* iparművészeti tárgyakkal (1924), *Pogány Ferenc* (1888—1930) pedig alföldi képeivel (1925) mutatkozott be városunkban, a feltüntetett években. Rajtuk kívül még az ismert nevű *Szánthó Máriát* (1898—), és a kiállításokon nem szerepelt *Molnár Sándort* (1905—) említjük meg. A szegedi születésű és innen elszármazott festőnő portré, akt és csendéletképei révén divatosná vált. Molnár, aki a szegedi színházban díszlettervező volt, az athéni képzőművészeti akadémián tanult. A felsorolást *Fabinyi Emmával* zárjuk, akitől egy női arckép van a helyi múzeumban. A kor heterogén művészeti összképére vall, hogy az eddig szó-bakerült alkotóművészek legtöbbje — amint említettük — előbb-utóbb elhagyva Szegedet, szétszéledtek. Az itteni újság keserűen állapítja meg, hogy addig, amíg Vásárhelyen, Pécsen és más vidéki városokban „...nagyobbarányú képzőművészeti kiállításra készülnek... Szegeden semmi sem történik ezen a téren. Egy-egy művész kollektív kiállítása ugyanis egészen független azoknak a társadalmi szervezeteknek még mindig szunnyadó tevékenységétől, amelyeknek kötelességük lenne Szegeden komoly képzőművészeti életet teremteni.”²² Rudnay Gyula 1926 nyarán létrehozott szegedi művésztelepe²³ ebbe a stagnálásba vitt rövid ideig tartó, színes, érdekes életet.

Rudnay szegedi művésztelepe

Egy művésztelep létesítésének gondolata Szegeden már a század első éveiben felmerült. Az ösztönzést és a mintaképet a nagybányai, szolnoki és kecskeméti művésztelepek adták. A terv megvalósításához az akkori kultuszminiszter, Vlasics Gyula állami segínyt ígért, melynek összege nem lett volna kevesebb évi 8000 koronánál,

¹⁹ Bánszki Tamás kiállítása. Színház és Társaság, 1920. 8. sz. *Soó Rezső*: A mai debreceni grafika. Debrecen, 1935. 9.; Bánszki Tamás festőművész kiállítása. Szeged, 1961. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Két szegedi kiállításról. Tiszatáj, 1965. dec. 12, 17. 968.; *Szelesi Zoltán*: Bánszki Tamás halálára. Délm. 1971. jan. 16.

²⁰ Devich Sándor 4 rajza. Szeged, 1920. dec. 25.; Devich Sándor kiállítása. Színház és Társaság, 1920. 8. sz.

²¹ Góth Imre kiállítása. Színház és Társaság, 1920. 8. sz.; Góth Imre itthon. Szeged, 1922. dec. 28.; Góth Imre rajzai. Színház és Társaság, 1925. 29. sz. Pótnyomozás Góth Imre eltűnt festményei után. Délm. 1936. dec. 25.

²² Képzőművészeti kiállítások. Délm. 1925. okt. 1.; Stróbl István kiállítása. Szeged, 1921. jún. 14.; Stróbl István kiállítása Temesvárt. Szeged, 1921. aug. 20.; Csataképkiállítás a Kass-ban (Feleky György), Szeged, 1922. jan. 26.; Pataki Hajnal kiállítása, Szeged, 1924. dec. 18.; (*Lengyel Vilma*) L. V.: Pogány Ferenc képkiallítása. Szeged, 1925. márc. 8.; Pogány Ferenc kiállítása. Délm. 1925. dec. 22.; Pogány Ferenc új képei. Délm. 1925. dec. 23.

²³ *Szelesi Zoltán*: Rudnay Gyula szegedi művésztelepe. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. Szeged, 1969. 189—204.

vagyis annyi, mint amennyit Szolnok kapott erre a célra. Tekintve azonban, hogy erről az állami támogatásról nem a magát illetékesnek tartó Szegedi Képzőművészeti Egyesület vezetőségét értesítették, hanem városi tisztviselőknek szóltak, a Szegedi Művésztelep megvalósításának ügye egy időre abbamaradt.

1910 nyarán, városunk haladó szellemű értelmisége, tehát a művészetet szerető orvosok, mérnökök és tanárok, a képzőművészekkel társulva ismét foglalkoztak a szegedi művésztelep megvalósításának kérdésével. Amint a helyi újság írja „...Hol-

Rudnay Gyula: Olvasó nő.
1926. o. v. 88,5×72,6 cm. MFM

lósy Simon festőművész és Kallós Ede szobrászművész, akik a szegedi mozgalmat nagy figyelemmel kísérik, úgy nyilatkoztak, hogy Szegeden jó alkalom nyílik arra, hogy az eseményeknek, az itteni tájnak és a tanyavilág lakóinak néprajzi helyzete magyar művészeket neveljen.”²⁴ Bár a létesítmény vázlatos tervezetét pályázat útján el akarták készíttetni, kellő állami és tanácsi fedezet híján ezúttal sem sikerült megvalósítani a szegedi művésztelepet.

Harmadszori próbálkozásra ismét egy évtized múlva a Tanácsköztársaság idején került sor. A helyi Szellemi Munkások Szakszervezetének képzőművész csoportja 1919 március elején indítványt terjesztett a Néptanács elé, amelynek első és legfontosabb pontjaként az Újszegeden létesítendő Művésztelepszerepel. Ez a szép program, amely minden eddigi tervezetnél kidolgozottabb volt, a Tanácsköztársaság bukása miatt nem valósulhatott meg. De a Szegedi Művésztelep több mint két évtizeden át húzódó ügye²⁵ végül is 1926 nyarán — Rudnay Gyula nevéhez kötve — testet öltött.

Az újabb ösztönzést a szomszédos — kisebb jelentőségű város —, Makó adta, mert 1925 nyarán biztosította Rudnay Gyula főiskolás növendékeinek, hogy vakációjuk alatt falai között dolgozhassanak. Ezért a Dél-Magyarország c. helyi napilap jogosan támadta a Szeged város tanácsát, hogy „...hetvenkétezer holdja van és mégis elzárkózik mindenféle művésztelep eszméje elől azzal, hogy nincs pénze.”²⁶ Példaképpül állította a kisbirtokos Makót, amely méltán sorakozik Nagybánya, Szolnok és Kecskemét mellé. A növendékeit Makón meglátogató Rudnay Gyula szerint „...az iskola célja a sokszor emlegetett kultúra, a művészet elhelyeződése a társadalom minél szélesebb rétegeiben olyan cél, amelyért érdemes küzdeni.”²⁷ Emellett

²⁴ Művésztelep Szegeden. SzH 1910. aug. 7.

²⁵ Gaál Endre: Miért nincs Szegeden művésztelep? SzN 1919. márc. 9.

²⁶ Művésztelep létesül Makón, Rudnay Gyula lesz a telep vezetője. Délm. 1925. jún. 17.; Rudnay Gyula makói művésztelepével részletesen Tóth Ferenc, a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. Szeged, 1969. kötetében foglalkozik.

²⁷ „A magyar művészet vezetheti az európai kultúrát szebb világba.” Rudnay festőművész nyilatkozata a magyar művészet feladatairól. A makói művésztelep hivatása. Makói Friss Újság, 1925. júl. 19.

annak a véleményének is hangot adott, hogy a divatba hozott modernizmusok eltvelyedéseivel szemben a magyar művészetnek a jövőben igen nagy feladata van, melynek révén az európai kultúrát tisztultabb, szebb világba vezetheti.

A helyi újságokból kitűnik, hogy Makó, Szeged és Hódmezővásárhely képzőművészeti kapcsolatai ez időben szorosan összefüggenek. 1926 tavaszán ugyanis a Vásárhelyen együtt kiállító Tornyai János, Rudnay Gyula, Endre Béla, Kallós Ede és Pásztor János megalakították a Hódmezővásárhelyi Művészek Társaságát, amely „...céljául tűzte ki a tömörülést, a művészeknek a fővárosi vezetéstől független decentralizációját és azt, hogy Vásárhely, mint Nagybánya, a magyar művészet központja legyen, amely működési körébe vonná Szegedet, Makót, Szentest és Orosházát.”²⁸

Hozzájárult ehhez, hogy Rudnaynak 1925—27 között, ha nem is azonos évben, de mindhárom városban volt művésztelepe. Rudnay szinte személyében kapcsolta össze Makó-Szeged-Vásárhely művészeti életét, mivel ezekben az alföldi városokban levő művésztelepein gyakran megfordult. Hazai és külföldi sikerei által tekintélyessé vált neve, az általa irányított festő-növendékek itteni kollektívái pedig szellemileg szorosabbá fűzték és frissebbé tették Csongrád megye akkori művészeti életét. Ezzel kapcsolatban kell említést tennünk arról a művészeti eseményről, mely 1925 nyarán történt Diósszilágyi Sámuel makói orvos lakásán. Hajnalig tartó beszélgetésre jött össze Diósszilágyinál akkor Rudnay Gyula, Móra Ferenc, Juhász Gyula és Károlyi Lajos. A festő, költő és író találkozót Móra Ferenc születésnapjának tiszteletére —, Espersit János makói művészbarát ügyvéd szervezte meg.²⁹

A makói művésztelep 1925 augusztusában megnyílt kiállításának nagy helyi, társadalmi visszhangja volt. A száz festményt és kétszáz rajzot felsorakoztató tárlat bemutatásán résztvett a város vezetősége is. Nikelszky polgármester Espersit Jánosnak, „a művésztelep kezdeményezőjének” érdemeit méltatta. A makói újság „országos művészi esemény”-nek nevezte a kiállítást, melyre Endre Béla Lyka Károlyt is meghívta.³⁰ Makó képzőművészeti sikereit a szegedi sajtó nem nézhette tétlenül. Egy október vége felé megjelenő vezércikk bátran ostorozta a Tisza-parti város rossz kultúrpolitikáját és feltette a kérdést: „...kinek a hibája, kinek a mulasztása, kinek a bűne ez? Nem egyes személyeké, hanem egy rendszeré” — adta meg rá rögtön a választ is.³¹

A fenti események után került sor 1926 tavaszán Rudnay Gyula szegedi művésztelepének megszervezésére. A helyi lapokból kitűnik, hogy a városi hatóságokhoz kevésbé, inkább egy-két lelkes polgár nevéhez fűződik az itteni művésztelep létrehozásának elősegítése. Ahogy Makón Espersit János volt a „motorja” ennek az ügynek, úgy Szegeden Tardos-Taussig Ármin grafikusművésznak, a haladó gondolkodású helyi értelmiség egyik vezető alakjának köszönhető, hogy Rudnay növendékei 1926 nyarán itt dolgozhattak. Taussig szervező munkájában részt vettek mások is, elsősorban Vér György szegedi újságíró.

Az ő előkészítő tevékenységük nyomán 1926 májusában Rudnay felkereste Szeged város hatóságát és Aigner Károly főispánnal, valamint Somogyi Szilveszter polgármesterrel megbeszélte a helyi nyári művésztelep beindításának feltételeit. A tanácsai vezetők ígéretet tettek a főiskolai növendékek elszállásolására, de kijelentették,

²⁸ Nagy képzőművészeti tömörülés Hmvhely központtal. Délm. 1926. jún. 8.

²⁹ Festő, költő és író találkozója. Makói Friss Újság, 1925. júl. 22.

³⁰ A makói művésztelep kiállítása. Makói Friss Újság, 1925. aug. 28.; Országos művészi esemény a makói művésztelep kiállítása. Ma délben nyitották meg a művésznövendékek kiállítását. Makói Friss Újság, 1925. aug. 30.

³¹ Kultúrpolitika. Délm. 1925. okt. 24.

hogy „...szükség van még a társadalom csatlakozására is”, amely abban konkrétizálódhatna, hogy a szegénysorsú fiatal művészelölteket egyes szegedi családok ebéddel és vacsorával lássanak el. E „közfeladat” teljes megértésre talált, mert a helyi polgárság támogatása mindvégig példás volt.³²

Rudnay főiskolás növendékei 1926 júliusának első napjaiban érkeztek Szegedre. Szám szerint huszonketten, a következők: *Balázs Attila, Choma József, Csóka István, Darvas László, Dobóczki Gizella, Feld Lajos, Ferenczy László, Fuhrmann Mátyás, Istókovits Kálmán, Junger Katalin, Kafka Albert, Katona Kózsé, Kemény Éva, Kupferstein Imre, Misztrik Ernő, Nagybányai Nagy Zoltán, Opitz Margit, Rimóczi József, Varga Béla, Várkonyi Valéria, Wohl Zoltán és Zárai Ilona*.³³ A fiatalok kedvező fogadtatásban részesültek. Nyolcuk ellátására magánosok vállalkoztak, a többieket pedig a tanács helyezte el az alsóvárosi elemi iskolában és a belvárosban levő ún. Jerney-ház erre kijelölt helyiségében. Étkeztetésükre a hatóság 12 millió koronát utalt ki.³⁴ A tanítványait meglátogató Rudnay Gyula örömmel tapasztalta, hogy a művésznövendékek kedvvel dolgoznak, ellátásuk rendben van.³⁵

Már kezdetben felmerült egy olyan igény, hogy a főiskolások úgy viszonyozzák Szegednek a vendéglátásukat, hogy örökössé tegyék meg rajzokban a régi Palánk meghitt utcácskáit és öreg házait, amelyeket a Dóm tér környéki egyetemi építkezések miatt a hatóság lebontásra szánt. E feladatnak Rudnay növendékei eleget is tettek. Közülük közülük származó szén- és ceruzavázlatot őriz a Móra Ferenc Múzeum.³⁶ A Tardos-Taussig Ármin gondoskodásából múzeumba került rajzgyűjteményt, mint Rudnay 1926-os szegedi művésztelepének működését, ma is hitelesítő képzőművészeti anyagnak tekinthetjük, s emellett érdekes várostörténeti dokumentumnak is.

Rudnay 1926 júliusában kétszer is Szegedre utazott. Látogatásának célja első ízben az volt, hogy itt dolgozó növendékeit felkeresse. Ezenkívül egynapos helyi tartózkodás arra is felhasználta, hogy a környéken levő Pusztaszert meglátogassa.³⁷ Ismeretes ugyanis, hogy ekkor kapott megbízást a Parlament számára készítenő nagyméretű gobelinhez, melynek tőle való tervét „Pusztaszéri országgyűlés” címen a Magyar Nemzeti Galéria őrizi. Figyelemre méltók azok a hasonlatos körülmények, amelyek Rudnay és Munkácsy közeli témájú történeti képével kapcsolatosak. Tudjuk azt, hogy Munkácsy 1891 őszén ide utazott, hogy az Országházba kerülő „Honfoglalás” c. nagy festményéhez³⁸ a Szeged környéki tanyavilág táji és népi karakterét tanulmányozza. Miként Munkácsy, Rudnay is járt Pusztaszeren, mivel látni kívánta e történelmi színhelyet. Elkészülte alatt mindkettőjük alkotását olykor „Hétve-

³² Festőművész növendékek szeretnének Szegedre jönni. SzN 1926. áprl. 21.; Június 15-én megnyílik a szegedi nyári művésztelep. Rudnay tárgyalása a város hatóságával. Délm. 1926. máj. 23.

³³ A felsoroltak névsora megegyezik az 1926. évi szegedi művésztelep tárlatának katalógusában szereplő Rudnay-növendékek névsorával. — Rudnay Gyula szegedi művésztelepének első képkiallítása. 1926. augusztus 29—szeptember 10. Katalógus, képekkel, 26. 1. Bev.: *Nagyfalusi Jenő*. Zárószó: *Vér György*.

³⁴ A képzőművészeti főiskolások szegedi nyaraltatása. Délm. 1926. jún. 11.

³⁵ Rudnay Gyula Szegeden. Délm. 1926. júl. 18.

³⁶ Itt említjük meg, hogy Rudnay Gyula „Olvasó nő” c. festménye (o. v. 88,5×72,6 cm. J. j. 1.: „Rudnay” Ltsz.: 50 567.). Ambrozovics Dezső műgyűjtő hagyatékeként 1937-ben a szegedi múzeumba került. Valószínű, hogy ez a műve is — mint a szakirodalomban szereplő „Olvasó fiú” c. képe —, 1926-ban készült, amelyet Ambrozovics lehetséges, hogy Rudnay 1927-es tárlatáról vásárolt meg. A szóbanforgó festmény, a Magyar Nemzeti Galéria által 1969. őszén rendezett Rudnay- emlékkiállításon szerepelt.

³⁷ Rudnay Gyula Pusztaszeren tanulmányozta a versszerződés helyszínét a Parlament hatalmas festménye számára. Délm. 1926. júl. 11.

³⁸ *Szelesi Zoltán*: Munkácsy Honfoglalás-a Szegeden. Csongrád megyei Múzeumi Füzetek. Szeged, 1966. 5. sz. Különlenyomat a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964—65. évi kötetéből.

zér,” máskor „Árpád,” hol pedig „Honfoglalás” címen nevezi a korabeli sajtó. Ezek a „változások és fedések” minden bizonnyal kompozícióik kialakulási stádiumaival függnek össze. Rudnay „Pusztaszeri országgyűlés”-én kimutatható Munkácsy „Honfoglalás”-ának hatása, ennek elemzésével azonban most nem foglalkozunk. Arra viszont utalnunk kell, hogy e műveknek sorsa is megegyezik, ugyanis mind Munkácsy, mind Rudnay nagy vászna éles vitát váltott ki. A művészek felfogását, a művészi invenció szabadságát érő támadásokkal szemben, Munkácsy és Rudnay is hitükben való meggyőződéssel tiltakoztak.³⁹

Rudnay július második felében ismét felkereste Szegeden működő tanítványait. Örömmel vette tőlük a hírt, hogy az itteni művészetkedvelők egy-egy csoportja olykor ellátogat a főiskolások közé. A mester és növendékeinek jó viszonyáról, valamint Rudnay ideális oktatási módszeréről, korrektúráiról híven tájékoztat egyik akkori tanítványának, Rimóczi Józsefnek, a Debreceni Tanárképző Intézet rajztanárának visszaemlékező írása,⁴⁰ amelyben szegedi emlékeiből — Juhász Gyuláról, Tardos-Taussig Árminról és a művésztelep kiállításáról — sok érdekes momentumot elevénít fel. A Szegeden tartózkodó Rudnaytól sajtónyilatkozatot is kértek a sikeresen létrehozott művészteleppel kapcsolatban. Idézzük szavait: „...nem mertem bízni Szegedben, eleinte. Oly sok mindent hallottam innen. És most mégis megvan... A néhányaké az érdem.”⁴¹ Kérték, hogy maradjon kissé hosszabb ideig a városban, de ő ezt azzal hátrította el, hogy Makón és Vásárhelyen levő művésztelepeire is ellátogatnia.

A „Dél-Magyarország” már augusztus 1-én jelzi, hogy a három alföldi város művésztelepeinek az a szándéka, hogy a hónap vége fele kiállítással és bállal összekötött műsoros esttel zárják be Rudnay növendékeinek nyári munkásságát. „A befolyó összes jövedelmet — írja az újság — a művésztelepek kivétel nélkül a szegénysorsú növendékek segélyezésére fordítják.”⁴² Ez valóban úgy is történt. Rudnay szegedi művésztelepének kiállítása augusztus 29-én a kultúrpalotában nyílt meg. Este az újszegedi vígadóban műsoros bált rendeztek, ahol színészekon kívül Móra Ferenc és Juhász Gyula is szerepelt. A költő erre az alkalomra „Turandella” címen szatírárt írt, amely az ő bevezető játékaival került színre.⁴³ A táncrevü mellett képsorolás gazdagította a programot.

A művésztelep kiállításáról Lengyel Vilma szegedi műkritikus hosszú cikket írt a helyi újságba. Ebben méltatja a Rudnay növendékek itteni szereplését, felvonultatja a különböző alkotói karakterű művésznövendékek más-más témájú és felfogású képeit. Így a cikkíró felsorolási rendjében Istokovits Kálmán bizarr hatású nagy vásznai, Ferenczy László friss szépségű és Csóka változatosan kifejezett tájai után a lírai Choma József, a színes Darvas László, majd a robosztus Misztrik Ernő munkáit említette meg. A női kiállítók közül Junger Kató harmónikus, Kemény Éva nemes hangvételű és Záray Ilona helyi tárgyú képeit emelte ki. A továbbiakban Kupfers-

³⁹ *Bényi László*: Rudnay. Bp. 1961. 21—22.

⁴⁰ Lásd: *Szeles Zoltán*: Rudnay Gyula szegedi művésztelepe. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. Szeged, 1969. 189—204.; Itt teszünk említést egy másik Rudnay-tanítvány, Csertő Ferenc, elhunyt szegedi festőművész, rajztanár feljegyzéseiről is, amelyben mesterének a képzőművészeti főiskolán tartott néhány előadását rögzíti 1927-től. Ebből a feljegyzésből egy Rudnaytól származó megállapítás így hangzik: „A művészetnek nincsenek elvei, csak törvényei. Elveket lehet változtatni, de a szabály, a törvény az, amiben minden, a Művészet is örök!”

⁴¹ *Vér György*: Rudnay Gyula Szegeden. Délm. 1926. júl. 23.; Rudnay Gyula tanítványai. Színház és Társaság, 1926. júl. 26. Az 1926 nyarán Szegeden működő Rudnay-növendékek közül Dobóczy Gizella ma is itt él.

⁴² Művészzettel fejeződik be a szegedi művésztelep működése. Délm. 1926. aug. 1.

⁴³ Bál, revü, montmartrei éjszaka — kétezer korona. Délm. 1926. aug. 29.

tein Imre biblikus kompozícióit, Varga Béla szonorikus tónusú festményeit, Nagybányai Nagy Zoltán „Koldus”-át, Opitz Margit tájképeit, Wohl Zoltán érdekes profilját, Rimóczi József önarcképét, Feld Lajos grafikáit jegyezte fel. Végezetül szolt még Katona József, Kafka Albert, Fuhrmann Mátyás, Dobóczki Gizella és Balázs Attiláról is, akiket „...az ifjú magyar festő generáció bizalomra és hitre érdemes bemutatkozóinak tartott.”⁴⁴

Erről a kiállításról reprodukciókkal ellátott, ízléses katalógust adtak ki, amely helyi művészettörténeti szempontból ma is értékes dokumentumnak számít. Ebből megtudhatjuk, hogy a tárlaton 22 festőnövendék 115 képét mutatták be. A katalógus utószavát Vér György szegedi újságírótól olvashatjuk. Soraiban köszönetet fejezi ki mindazoknak, „...akik félretéve közönyt, álmoságot, ellentétet, nemtörődömséget és ellenállást; leküzdve akadályokat, hitetlenkedéseket és fáradtságot, — hozzájárultak ahhoz, hogy évtizedes álmok, sokéves tervezgetések után megszületett Szegeden az első művésztelep.”⁴⁵ A katalógus végül is felsorolt 109 olyan személyt, illetve tanácsi és állami szervet, amelyek természetbeni hozzájárulással, vagy készpénzadományokkal a művésztelep fenntartását elősegítették.

A művésztelep intéző bizottsága 1927 február közepére — az összegyűjtött adatok alapján — részletes beszámolójelentést készített. Ebben végső summázásként megállapította, hogy „...az eredmény szegedi arányokban elsőrendűnek mondható. A munka rövidesen egyébként ismét megindul, mert a bizottságnak az a szándéka az elmúlt nyári sikerek után, hogy az idei nyáron még szélesebb arányokban szervezi meg a szegedi művésztelepet.”⁴⁶

Elgondolkodtató, hogy ennek ellenére 1927-ben és az azt követő években miért nem ismétlődött meg többé a Rudnay növendékek szegedi vendéglátása. Vajon a városban lenne keresendő az ok: az itteni tanácsi és társadalmi tényezők álláspontja változott-e meg azután, vagy Rudnay művészpályájának más irányú alakulásával magyarázható? Úgy tűnik, hogy mindkét feltevésnek van bizonyos alapja. Egyrészt, mert Makón még 1927 nyarán is működött Rudnay művésztelepe, elvileg tehát Szegeden is megszervezhették volna. Másrészt nem elhanyagolható azonban az a körülmény, hogy Rudnay 1927-ben két nagy megbízást kapott Debrecenben: a „Csonkai diákjai körében a Nagyerdőn” és a „Magyar toborzó” c. alkotásokra, ezért más dolgaival kevésbé tudott foglalkozni. Akármivel is indokolható az első szegedi művésztelep tisztavirág-élete, megszűnése komoly veszteséget jelentett Szeged képzőművészeti életének további alakulásában.⁴⁷

⁴⁴ *Lengyel Vilma*: A szegedi művésztelep kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1926. aug. 29.

⁴⁵ Rudnay Gyula szegedi művésztelepének első képkiallítása. Katalógus.

⁴⁶ Az első szegedi művésztelep. Délm. 1927. febr. 20.

⁴⁷ Az 1927-es év egyetlen Rudnayhoz fűződő szegedi eseménye az a kiállítás, amelyet Rudnay Gyula és Iványi Grünwald Béla február közepén együtt rendeztek meg a Tisza-parti városban. A Kass-szálló halljában bemutatott tárlatról a Dél-Magyarország írt, amely elsősorban Rudnayt méltatta. „Szeged műbarátai — olvashatjuk a cikkben — lelkes megértéssel karolták fel a nyáron Rudnay művésztelepének fiatal növendékeit. Szólt ez természetesen a művészeknek, de szólt legfőképpen Rudnay Gyulának, akit eddig Szeged közvetlenül jóformán csak reprodukciókból ismert. Most nyílt először alkalom, hogy tizenhét képből álló kiállításon itthon lehessen belemélyedni a kiváló magyar művész nagyságának szemléletébe és vizsgálatába.” — (*Lengyel Vilma*) *L. V.*: Rudnay és Iványi-Grünwald. Délm. 1927. febr. 20. 1927-től, egészen negyed századon át Rudnay Gyulával nem foglalkoztak a szegedi újságok. A 75. évet megérő mesterről a Dél-Magyarország 1953. jan. 9. számában jelent meg egy cikk, amely a nagy magyar festő munkásságát méltatta. Ez alkalommal Rudnay levelet küldött e könyv írójához, amelyből kitérünk, hogy az idős mester változatlanul szerette a művészfialtságot és kivételes tudását még ekkor is az ifjú tehetségek kibontakozásának szolgálatába állította. „Végtelen örömmel tölt el, — írta e levelében az azóta elhunyt Rudnay Gyula — hogy dolgozó népünk egyszerű fiai közt oly sok a tehetséges, akiknek csak egy feladatuk van, dolgozni, tanulni, fejlődni és ennek minden lehetőségét biztosítja számukra kormányzatunk. Nagy öröm és meg-

Itt kell végül utalnunk arra, hogy a hosszú évtizedek után Makón 1971-ben — a Rudnay hagyományok folytatásaként — ismét megalakult a Maros-menti Művésztelep, melyen két heti nyári időtartamra — a több mint félszáz hazai, sőt külföldi művészekén kívül — a szegedi festők közül is számosan résztvettek.

Károlyi Lajos és Juhász Gyula

Diósszilágyi Sámuel makói orvos otthonában, mint már említettük — 1925 nyarán —, Károlyi Lajos és Juhász Gyula is a vendégek közé tartoztak. Nem ez volt az első találkozásuk. A Tanácsköztársaság idején kerültek kapcsolatba, amikor Juhász Gyula az 1919 májusában rendezett szegedi tárlatról és Károlyi festményeiről is írt: „Károlyi Lajos mester — méltatta Juhász — csak néhány kisebb kézjegyével szerepel szerényen és kimagaslóan. Zöld és sárga színharmóniája mélységesen tiszta, mint egy andante religioso, csendélete hervatag rózsáival leheletfinom.”⁴⁸ E néhány soros jellemzés is jól tükrözi azt a tiszteletet és elismerést, mellyel a művészetszerető költő a festő-lírikus Károlynak elejétől fogva adózott. A közönség e két név közül jobbra csak egyiket ismeri: a költőt. Károlyi Lajosról, a festőről keveset írtak eddig, pedig ő volt a Tisza-parti festészet „Juhász Gyulája”. Személyében és alkotásaiban értékes embert és érdemes művészt fedezhettünk fel. Károlyi törekvéseinek és munkásságának leghívebb kortársa, megértője és becsülője Juhász Gyula volt. Számos cikket, sőt verseket is írt a művész méltatására. Érzelemgazdag barátságuk és rokonségségük folytán kölcsönösen hatottak egymásra.⁴⁹

Károlyi Lajos: Rózsák.
1906. o. v. 50×78 cm. MFM

Károlyi Lajos pályáját — miután Szegeden 1900-ban telepedett le — a század elejétől kell figyelemmel kísérnünk. Ez időben nyitott festőiskolát a városban.⁵⁰ A nevéhez fűződő első szegedi festőiskola nagy érdeklődésnek örvendett. A helyi fia-

nyugvás számomra, hogy sok évtizedes pedagógiai tudással és művészetemmel ezt elősegíthetem... Amilyen szomorúan juttatja eszembe koromat, épp oly megnyugtató és jóleső érzést nyújt, hogy képzőművészeti főiskolánknak nem is egy professzora van, akik tanítványaim voltak és így átadhatják művészifjúságunknak azt, amit annak idején tőlem tanultak.” — Rudnay Gyula levele Szelesi Zoltánhoz. Bp. 1953. jan. 7. A címzett tulajdonában.

Itt szeretnék köszönetet mondani László Gyula professzor úrnak, aki szíves volt figyelmünket Rudnay Gyula szegedi, makói és hódmezővásárhelyi művésztelepének jelentőségére ráirányítani.

⁴⁸ *Juhász Gyula: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.*

⁴⁹ *Szelesi Zoltán: Károlyi Lajos. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1958—59. Szeged, 1960. 143—189.; Szelesi Zoltán: Juhász Gyula és Károlyi Lajos. — Juhász Gyula 1883—1937. — Bp. 1962. Szerk.: Páku Imre 455—458.*

⁵⁰ *Czibula Antal: A nagy diktátor. Szeged, 1928. 169—199.*

talság művészeti képzésével éveken át eredményesen foglalkozott. Tanítványai, követői közül többen (Cs. Joachim Ferenc, Hódi Géza, Vlasics Károly és mások) érdemes munkásságú hivatásos festőkkel váltak. Károlynak ezirányú tevékenysége nagyban hozzájárult a szegedi ábrázoló-művészeti kultúra fejlesztéséhez.

Károlyi Lajos a nyári hónapokat a híres szegedi ügyvéd és városatyja, Pillich Kálmán vendégeként Újszegeden töltötte. Pillich a századfordulóba hajló Szeged egyik érdekes alakja volt. Tekintélyét a helyi tanácsulések nagyhatású szónokaként szerezte. Értékes haladó javaslatai sokat segítettek a város gazdagításában. Károlyi nála ismerkedett meg az ott gyakornokoskodó Czibula Antallal, aki Pillichről írott könyvében külön fejezetet szentel a festőnek.⁵¹ Ebben arról szól, hogy „a bölcs művész” miként ismerteti meg a fiatal ügyvédjelöltet a szocializmus eszméivel. Károlyi jó tanítónak bizonyult, mert Czibula később a Tanácsköztársaság idején a szegedi direktórium elnöke lett.⁵²

Károlyi Pillich házából járt ki éveken keresztül hol egyedül, hol festőiskolája tagjaival, hogy a fákkal, rózsáligetekkel és kertes házakkal benépesített környék részleteit festegessék. Újszeged ettől kezdve kedvelt témája lett. Itt készült képei: a platanok megragadó együttesét nyújtó „Újszegedi részlet”, a lomboktól árnyas „Kertes ház”, a csatagos utat és a két oldalán levéltelen fasort mutató „Téli hangulat”, vagy az esti csöndben született „Naplemente a Tiszán”, hangulattal telítettek. Hasonló címmel gyakran megfestette e témákat. Pillichről, „a nagy diktátor”-ról készült akvarell portréján (1902) a hangsúly a sötét és világos foltokkal érzékeltetett jellemző testtartáson van. Károlyi e képe a keresés, kísérletezés útjelzője. További munkásságáról hűbb tükröt mutat ekkoriban alkotott önarcképe, melyen a minél kifejezőbb jellemzést tónusbeli szépségekkel és magas rajzkultúrával érte el.

Károlyi rendszeresen résztvett már a század induló éveitől kezdve a Szegedi Képzőművészeti Egyesület által rendezett tárlatokon. Finom tónusú alkotásait az újságok elismerő szavakkal méltatták. Képeinek főleg egyszerű és őszinte hangvétele tetszett, s az, hogy Károlyi piktúrája került a külsőséges, olcsó hatásokat. 1904-ben egy budapesti kollektív kiállításon is szerepelt. De nemcsak festett, filozofált is. 1908-ban tanulmányt írt „Erő, élet és művészet” címen, melyben többek között kifejtette, hogy „nincs munkakör-különbség, csak erős és beteg lélek van.”⁵³ Egy évvel később, 1909 őszén Back Bernát szegedi műgyűjtő több képet vett tőle, melynek árából néhány hónapra Párizsba utazhatott. Itt azonban elhatározta magát a modern művészeti irányzatoktól. Az impresszionizmussal szemben a világ reális jelenségeinek költői megragadására törekedett. Több képe alá jelszóként írta: „Impresszió nélkül.” Kortársa, Szőri József szegedi festő találó véleménye szerint „... e képeiben egy ösztönöktől és intuícióktól mentes művészetet akar létrehozni, melynek bázisa nem az egyéni érzés, hanem magának a motívumnak belső és a művészet eszközeivel kifejezhető törvényszerűsége.”⁵⁴

Rövid franciaországi tanulmányútról hazatérve 1910 karácsonyán a szegedi múzeumban rendezte meg első gyűjteményes kiállítását. Itt bemutatott anyaga egy évtizedes munkásságának termését tükrözte. Nyolcvannál több kiállított festménye megmutatta, hogy Károlyi tíz esztendei keresés után eljutott a kibontakozásig. A filozófus festő azonban nemcsak képeivel nyilatkozik meg ezúttal, hanem igyekszik

⁵¹ Czibula A.: i. m. 169—199.

⁵² Csongor Győző: A forradalmak szegedi szemtanúi (Visszaemlékezések 1918—19-re). Szeged, 1959. 16.

⁵³ Károlyi Lajos: Erő, élet, művészet. — *Kézai Simon és Kuszko Dezső*: Karácsonyi Könyv. Szeged, 1908. 48—53. Délm. 1911. dec. 24.

⁵⁴ Szőri József: Károlyi Lajos kiállítása. Délm. 1910. dec. 25.

Károlyi Lajos: Téli hangulat.
1910. k. o. v. 52×66 cm. MFM

Károlyi Lajos: Férfi arckép.
1910 k- o. v. 62×51 cm. MFM

emberi és művészi hitvallását is kifejezni a közönség előtt. Kiállításának katalógusában olvasható állásfoglalása, ars poetica-ja: „Életem célja, következőképp művészetem is egyszerű. Tökéletességre törekszem, vagy ami egyértelmű vele: erőre. Mert a művészet erő és nem más, mint egy munkának, — legyen az bármilyen körű — tökéletes kivitele. Ezen tökéletességre csak egy úton juthatunk, ha kutatjuk és öntudattá tesszük a természet törvényeit és azokat nemcsak mondjuk, hanem meg is cselekedjük.”⁵⁵ Károlyi tárlatáról Szentiványi Gyula írt, aki a művész sikerültebb alkotásainak méltatása mellett megállapítja: „...képei ma még csak törekvések a tökéletességre. Sokszor lenyűgözi a nagy és nehéz hitvallás és olykor elszibbasztja benne a festőt.”⁵⁶ Első gyűjteményes kiállítása után az Ernst Múzeum azt az ajánlatot tette neki, hogy valamennyi képét átveszi, nagy sajtókampányt indítanak művészete népszerűsítése érdekében, s amikor elérkezettnek látják az időt, kiállítást rendeznek alkotásaiból. A hangos szenzációtól és a műkereskedői beavatkozástól egyaránt irtózó Károlyi ezt a javaslatot visszautasította. Puritán elveihez haláláig híu maradt. Zárkózott természetű volt ugyan, de ez nem azt jelentette, hogy a közösség érdekeinek felismerése távol állott tőle, sőt köztudomású volt a szocialista eszmékkel rokon gondolkodásmódja. Hivatalos részről való mellőztetése is ezzel magyarázható. Soha semmiféle állami kitüntetésben, vagy ösztöndíjban nem részesült. A helyi hatóságoktól anyagi és erkölcsi megbecsülést nem kapott. Egész életében magára hagyatva,

⁵⁵ *Károlyi Lajos: Mire törekszem.* — Szegedi Képzőművészeti Egyesület, Károlyi Lajos gyűjteményes kiállításának katalógusa. Szeged, 1910. 3—8.

⁵⁶ *Szentiványi Gyula: Károlyi Lajos.* SZH 1910. dec. 18.

ösztönzés és támogatás nélkül egyedül dolgozott. Kivételt jelentenek a festő haladó gondolkodású barátai, tisztelői: elsősorban Juhász Gyula, Móra Ferenc, Eidus Bentian, Tardos Taussig Ármin és Lengyel Vilma, akik felismerték és értékelték tulajdonosságait. Erejükhez mérten mindig segítségére is voltak. Kollégái általában tisztelettel és szeretettel vették körül és festészete többükre fejtett ki lényeges hatást. A művészeti élet felelevenítése és szervezettebbé tétele érdekében javasolta, hogy alakítsák meg városunkban az Alföldi Művészek Egyesületét. Ennek az indítványnak a jelentőségét azonban csak Károlyi halála után egy évvel ismerték fel, és 1928-ban létre is jött, és sikeresen működött a nevezett egyesület („AME”).

A budapesti közönség először Kun József említett cikkéből kapott hírt a szegedi festő-remete különös életéről, felfogásáról és mindinkább értevé váló művészetéről. Károlyi művei pedig 1918 őszén, a Nemzeti Szalon egyik csoportkiállításán kerültek a fővárosi közönség elé (Conrad Gyula, Lénárd Imre és Wagner Géza képeivel együtt).⁵⁷ Károlyinak mintegy 45 alkotását felölelő kollekciójáról a budapesti lapok hangsúlyozott elismeréssel írtak. A felbukkant tehetséges vidéki festőt ezután szívesen fogadták be a KÉVE (Képző és Iparművészek Egyesülete) — tagjai közé. Sőt a Szépművészeti Múzeum a „Falurészlet”, a „Folyópart” és a „Virágszendélet” c. festményeit megvásárolta.⁵⁸ Sikeres budapesti szereplése első megérdemelt szüretje volt annak a sok lemondással párosult áldozatos munkának, melyet művészete tökéletesítése érdekében hosszú éveken át végzett. Fővárosi bemutatkozása előtt még az év elején, 1918 januárjában besorozták katonának. Temesvárra kellett volna bevonulnia, de ott mindjárt kórházba került. Leszerelése után ismét hazajött Szegedre. A Tanácsköztársaság idején Károlyi Szentendrén tartózkodott egy Vevér Oszkár nevű idősebb vegetáriánus barátjánál, miután pesti útjáról a franciák által körülzárt Szegedre nem tudott visszatérni. Szóba került, hogy egy Szentendrén létesítendő művésziskolát Károlyi vezetésére bizzanak, de az események következtében végül is ez nem vált valóra.⁵⁹

A háború utáni rendkívül nehéz megélhetési viszonyok és a nyomasztó társadalmi helyzet Károlyit is külföldre ösztönözték. Távozását megelőzően, 1921 februárjában önálló kiállítást rendezett Szegeden, hogy eladott képeinek árából útjának költségeit fedezni tudja. Tárlatán újabb tíz évi (1910—1920) munkásságának anyagából húsz festményt mutatott be, s Juhász Gyula „A Munka” hasábjain meleg hangú sorokban méltatta műveit: „Ezek a finom alkotások — írja — egy tiszta és nemes művészi világnézet megnyilatkozásai, egy tökéletességre törekvő, a dolgok lényegét és igazságát kereső művészlélek életének vallomásai. Károlyi Lajos a természet nagy, örök törvényeit keresi, tanulmányozza és fejezi ki, szinte személytelen igazsággal, minden alkotásában. A világ hangulatát adja, nem a maga személyét, mint a legtöbb

⁵⁷ Conrad Gyula, Károlyi Lajos, Lénárd Imre és Wagner Géza gyűjteményeiből rendezett Csoportkiállítás Katalógusa. Nemzeti Szalon, Bp. 1918. szept. 8—10.

⁵⁸ Éber László: Művészeti Lexikon. Bp. 1935. I. 530.

⁵⁹ 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, a Dél-Magyarország ápr. 17-iki száma azt adta hírül, hogy „...a nagy szegedi művészt a magyarországi képzőművészeti ügyek népbiztosává nevezték ki Budapesten... Együttal azzal is megbízták a magyar kultúra mai irányítói Károlyi Lajost, hogy Szentendrén és Budapesten művésziskolát létesítsen és egyben az egész magyar képzőművészet szellemi irányítását is ő fogja intézni Magyarországon.” — Károlyi Lajos képzőművészeti népbiztos. Délm. 1919. ápr. 17.

E szép és nagyjelentőségű megbízatás a társadalmi megújódást régóta valló és hirdető Károlyira nézve valóban nagy megtiszteltetés lett volna. Azonban e közlés hitelességét kétségessé teszi az a tény, hogy Károlyi 1921 tavaszán még Szegeden van és kiállít. Akkor, amikor a fehér-terror elől egy népbiztosnál kevésbé „kompromittált”-nak is azonnal menekülnie kellett. Így a Dél-Magyarország Károlyi népbiztosi kinevezésével kapcsolatos hírközlése minden bizonnyal félreértésen alapszik.

művész. A törvény szól ezekből a képekből felénk, a törvény, amely a mindenség összhangját adja. Károlyi Lajos egyenlő szeretettel és megértéssel mélyed el egy őszi alkony, egy virágos váza, egy emberfej vagy egy házsor lelkének szépségeibe és mélységébe.”⁶⁰ Károlyi külföldre távozása előtt, 1921 áprilisában végrendelkezett: esetleges elhalálozása esetén valamennyi képét a szegedi múzeumnak adományozza. Először Bécsben töltött rövidebb időt, s onnan egy képtárlátogatásáról számolt be levélben Juhász Gyulának: „...egy nagy élményt meg kell említenem, s az: Czerezin magán-képtárában Jan van der Meer képe, mely meglepetés is volt, mert nem tudtam róla. Ablaknál álló hollandi leányt fest egy piktor. A tárgy egyszerű, de az igazság, a tárgyilagosság soha és sehol oly nemesen, oly magasztosan meg nem jelenik.”⁶¹ Valószínűleg a németalföldi mesterek iránt érzett rajongásából szeretett volna Hollandiába menni, de pénzének fogytával erről le kellett mondania. Károlyi 1922 nyarán hazajött, de nem Szegedre, hanem Székesfehérvárra, ahol Prohászka Ottokár püspök vendégeként, a főpap arcképét festette meg.⁶² Ezen kívül Prohászka László gyáros portréját készítette el. Újabb képeivel még ugyanebben az évben (1922) Budapesten a KÉVE kiállításán szerepel. Az arcképek révén némi anyagiakhoz jutva, újra külföldre, ezúttal délre, Olaszországba utazott. Firenzében, Rómában, Velencében időzött, de megfordult más itáliai városokban is. Szorgalmasan dolgozott, azonban nagyon vágyott haza 1924 nyarán ért Szegedre és szinte nyomban kiállította külföldön készült alkotásait. A helyi lapok mint Olaszország kék ege alatt „megszínesedett” szegedi festőt ünnepelték, Juhász Gyula pedig szép verssel a sajátjával rokonnak vallotta Károlyi művészetét.

*Az életünk rövid, de a művészet
Örökebb, mint a földek és egek,
Mi elmegyünk, de a jövő ködébe
Lelkünk világa fényeket vetett.
A mi országunk nem való közéték,
Ti balga dúsak, kontár emberek.
És mégis mi vagyunk az igazi élet,
Az ősi és új s bár a szép ma vétek,
Bennünk van csak bocsánat bűnösökre;
Mi múltó üdvöt váltottunk örökre!*

(Juhász Gyula; Károlyi Lajoshoz)⁶⁴

⁶⁰ Juhász Gyula: Károlyi Lajos képei. A Munka, 1921. márc. 1.; Károlyi Lajos külföldre megy. SzN 1921. márc. 21.

⁶¹ A közölt levélrészlet, a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilényi-gyűjteményében őrzött levélből való.

⁶² Ezzel kapcsolatos, Juhász Gyulához írt levele, mely a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilényi-gyűjteményéből való, így szól:

„Székesfehérvár, 1922. jún. 23.

Kedves Juhász!

Fájdalom, nem mehettem ismét ki Hollandiába. Pénzünk annyira értéktelen, hogy nagyon sok kellene.

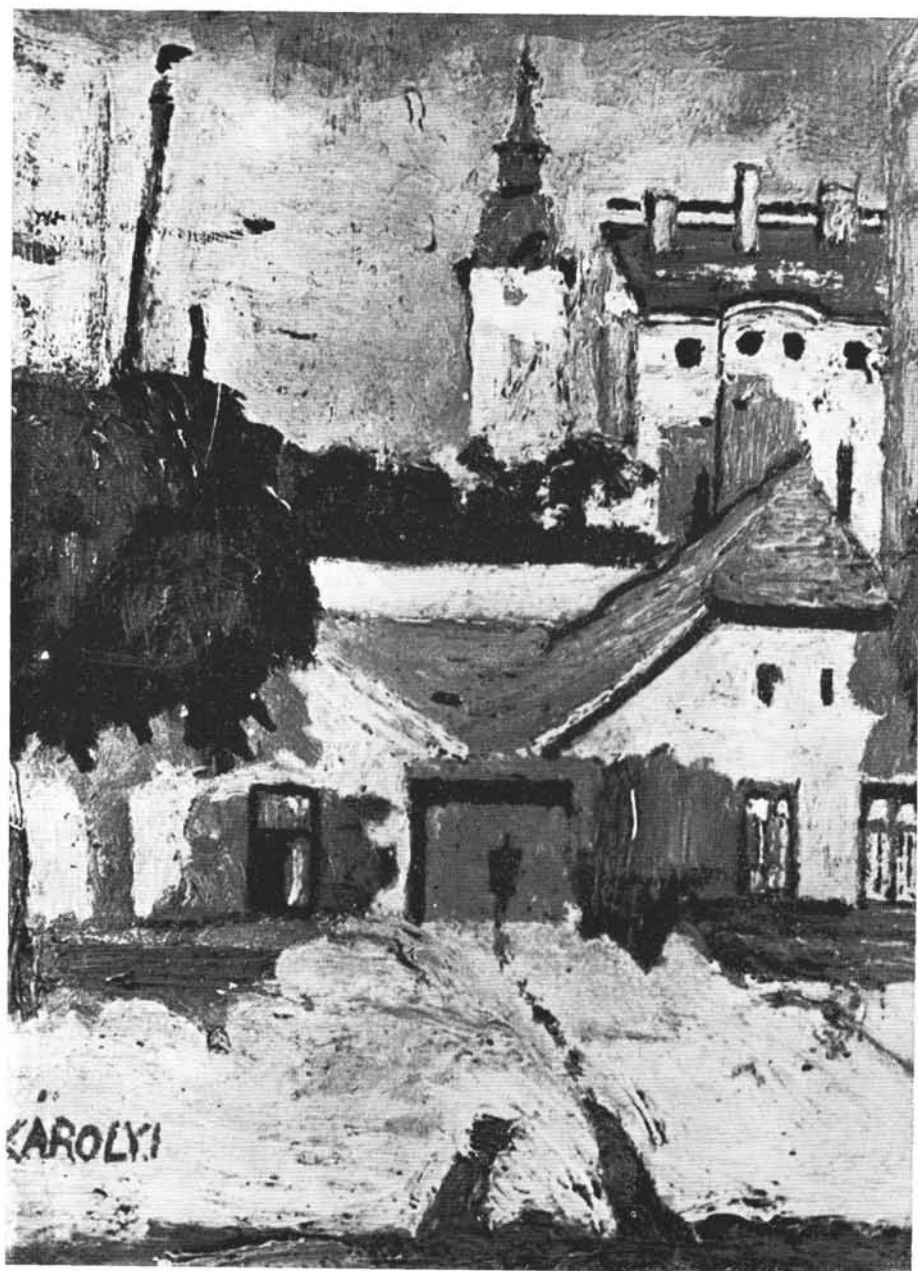
Most Prohászka Ottokár püspök úr vendége vagyok, s arcképét festem.

Azt hiszem nemsokára viszontláthatom. Addig is üdvözlöm Önt és kedves Mamáját, meleg szeretettel, híve:

Károlyi Lajos”

⁶³ Lengyel Vilma: Károlyi Lajos képkiallítása. Szeged. 1924. jún. 8.

⁶⁴ Juhász Gyula: Összes versei. Bp. 1959. 666.

Károlyi Lajos: Városrészlet. 1910 k. 18×13 cm. MFM

Váteszi jövőbelátással Juhász Gyula mintha sejtette volna Károlyi halálát. Az igazságot és szépséget kereső festő csakugyan nem volt abba a világba való; amidőn a szép „vétek” volt. 1926-ban, egyik utolsó cikkében a fennálló rendszert ostorozza, mely embertelenségével megfertőzi a művészt, és a művészetet öncélúvá változtatva elszakítja a közösségtől. „Meggzúnt az erkölcs — írja Károlyi —, mint az egységben való viszonyok köteléke, s mindenki önmagáért él, nagyon is individualis módon. Művésznnyelven a rész lett hangsúlyozva az egység rovására. Leprofanizálódott a világ, látszat foglalta el a helyét a lényeknek, érzékiség az önfegyelmzésnek, gyűlölet a szeretetnek, kapzsiság az adakozásnak, iszákosság a mértékletességnek. A létért való küzdelem, s a machiavellizmus lett az irányelvük. Pénz lett az úr, s a kegyetlenség: hatalom... Ez a lelki bázis lett szülője a modern művészetnek. Az egyéniség kultusza, a művészi önzés úrrá lett a művészetben is, létrehozta az individualista művészetet. Mint az önző, megfeledkezik a morál törvényéről, mely őt az, „egész”-nek alárendeli, úgy az individualista művész is túlzott alanyiségában megfeledkezik az objektív világrend törvényeiről, s felelőtlenül tárja elénk egyénisége összes csodabogarait.”⁶⁵

A szegedi gyökerű Károlyi keserűségében most először határozza el, hogy felköltözik Budapestre és ott próbál élni. Elviselhetlenné vált magányából a házasságba menekült: egy fiatal szegedi lányt vett feleségül 1926 elején. Ugyanebben az évben megegyeszer és utóljára bemutatta képeit a város közönségének, — 1927 márciusában már halálos betegen kerül a budapesti Rókus Kórházba. Innen küldött egy levelet Juhász Gyulához, melyben társadalmi-segélyakció megindítását kérte tőle.⁶⁶ Sajnos a megérkezett küldemények már nem segítettek a sokat szenvedett festőn. Károlyi 1927 március 17-én elhunyt. A végrendelet szerint felesége Károlyi valamennyi képét a szegedi múzeumnak ajándékozta.⁶⁷ Az akkori helyi hatóság példátlan megnemértést tanúsított a kiváló művésszel szemben, akinek csak „szegényjogú temetést” biztosított.⁶⁸ E szégyenletes terv ellen Juhász Gyula a Dél-Magyarország cikkében emelte fel szavát: „Tekintetes tanács, hol lesznek Önök már akkor, amikor Károlyi Lajos tiszta, nemes és egyedülálló művészetének áhitattal áldoz az egész magyar kultúrvilág hálája és elismerése.”⁶⁹ Közbenjárására Károlyi Lajos holttestét hazahozatták Szegedre és a múzeum előtt adták meg neki a végtisztességet. A Munkás Dalárda gyászdallal, Juhász Gyula ünnepélyes, jövőbe világító szavakkal búcsúzott tőle: „...egy nagy tanítást hagyttál ránk: a munka szent. Alkotómunkás voltál, ki a jövőnek dolgozik, kinek vetése érik, ha sírja fölött lesz is csak aratása.”⁷⁰ Juhász a Széphalom hasábjain megjelent nekrológiájában is méltóan értékelte Károlyi emberi és művészi nagyságát, sőt kettőjük mély kapcsolatáról is vallott: „Valódi or-

⁶⁵ Károlyi Lajos: Néhány szó a művészetről. Délm. 1926. júl. 4.

⁶⁶ Az alább közölt levél a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilenyi-gyűjteményéből való. Bpest, 1927. márc. 7.

„Kedves Gyula!

Veszélyes vesekő-operációval benn fekszem a Rókus-kórház Urológiai sebészet osztályán. II. em. 51. ajtó, 21. ágy. Nagyon kérem, — tekintve, hogy már december óta ágyban fekszem, — szegedi barátainkkal együtt egy társadalmi segélyakciónak megindítását.

Baráti szeretettel:

Károlyi Lajos
festőművész”

⁶⁷ Károlyi Lajos festőművész a szegedi múzeumnak hagyományozta összes képeit. A külföldre távozó művész végrendelete. Szeged, 1921. ápr. 23.

⁶⁸ Meghalt Károlyi Lajos. Délm. 1927. márc. 18.

⁶⁹ Juhász Gyula: Szegényjogú temetés. Délm. 1927. márc. 18. — Örökség, Bp. 1958. I. 305—307.

⁷⁰ Eltemették Károlyi Lajost. Délm. 1927. márc. 22. — Juhász Gyula Károlyi ravatala előtt mondott búcsúbeszédének kézirat-vázlatát, a Móra Ferenc Múzeum irodalmi gyűjteménye őrzi.

vosa voltál — jegyzi — a beteg lelkeknek, aki igen sokszor hozott elsősegélyt e sorok írójának is élete nagy válságaiban.”⁷¹

*

Juhász Gyula Károlyit búcsúztató szavai óta három évtizednek kellett eltelnie, hogy a kiváló szegedi festő elfoglalhassa helyét az őt megillető alföldi mesterek sorában. A Móra Ferenc Múzeum 1957 őszén társadalmi összefogással tudta megrendezni Károlyi Lajos méltó emlékkiállítását. Számos képet gyűjtött össze magánosoktól a múzeum, hogy ezeket az általa őrzött Károlyi hagyatékkal együtt Szeged társadalmának bemutatthassa. Teljes értékében először tárulkozott fel az eddig homályba levő festő maradandó életműve.

Aki Károlyi Lajos kiforrott művészetét vizsgálja, tapasztalhatja: itt egy olyan festőről van szó, akinek alkotásaiban nincs dráma és szenvedély, mint Tornyaiánál; de nincs fiatalos paraszti derű sem, mint Nyilasynál. Nála nehezen szerzett emberi boldogság, kiegyensúlyozott lelkiharmónia van. Képeiben a Hollósy-iskola tanúságai a „finom naturalizmus” formájában nyilvánulnak meg. A halk, nemes formai hang, a tartózkodóan tompa színek, a tartalmat hordozó, a kifejezés egyszerűségére törekvő, levegős, világos ábrázolás: ezek azok a jellemvonások, amelyek valamennyi alkotásán dominálnak. Művészetében nincsenek úgynevezett „nagy és kimagasló alkotások”. Piktúrájának fejlődését a valóság tanulmányozása és az érzelmi elmélyülés határozzák meg. „Ezért — mint Kun József írja — egyik tanulmányában az első friss benyomás visszaadására törekszik, a másikban a karakter hű megfigyelésére szorítkozik, a harmadikban a mozgulat és a mozgás érdekli, majdpedig minden impresszió nélkül, önmagából merít.”⁷³

A filozófikus hajlamú Károlyi Lajos legtöbbször szobája meghitt csendjében készítette önarcképeinek hosszú sorát. Kevés művész festett önmagáról annyi képmást, mint ő. Százakra menő autoportréiről vékony, sápadt szakállas férfi néz ránk szelíd tekintettel, aki az élet örömeiről való tudatos lemondásban vélte megtalálni lelkének nyugalmit, szellemének gazdagodását. Általában csak az arc, a „lélek tükre” érdekelte, melyben egész énjét kifejezte. „Az ember önmagának a legjobb modellje, önmagát ismeri legkevésbé, ezért foglalkozom oly sokat önarcképemmel” — mondotta egy alkalommal.⁷⁴ Saját magát ábrázoló művein kívül nagy számú portréja és jellemtanulmányai is igazolják, hogy a realista emberábrázolás Károlyi festészetének egyik legsajátosabb értéke.

Alsóvárosbeli Róka utcai műtermét azonban Károlyi is sokszor ott hagyta, hogy megörökítse Újszeged parkjait, a hepehupás árterű Tisza-partot, vagy a régi Szeged ódon hangulatú, árvíz előtti utcáit. Az önarcképeken kívül Károlyi festő-költője volt a rügyező gyümölcsös kerteknek, a lágy borulatú őszi délutánoknak, az alkonyi fénybe burkolt, csöndes szegedi utcáknak is. Károlyi nemcsak a helyi táj szépségeit fedezte fel, de megtalálta benne a nyomorgó, szenvedő embert is. Megragadó alkotása a — nála szokatlanul nagyméretű — „Koldusasszonyok” c. és elmélyült szociális érzését tanúsító „Csavargók” c. képe. Műveinek nagyrésze melankólikus hangulatú, melyek a festő magárahagyottságával magyarázhatók. Gyöngédségének kifejezői a számtalanszor megfestett rózsacsendéletek is.

⁷¹ Juhász Gyula: Károlyi Lajos. Széphalom, 1927. 1. évf. 7—9. sz. 305—306.

⁷² Károlyi Lajos emlékkiállítás katalógusa, Szeged, 1957. október. Bev.: Szemesi Zoltán.

⁷³ Kun József: Károlyi Lajos. Szeged és Vidéke, 1910. dec. 17.

⁷⁴ Károlyi Lajosról. Színház és Társaság, 1924. márc. 10.

Károlyi kiemelkedő egyénisége volt Szeged gazdag multú képzőművészetének. Neve és oeuvre-je érdemtelenül kevéssé ismert és méltatott, de válogatott műveiben kifejezésre jutott értékei kétségtelenül az alföldi mesterek közé, a lírikus Endre Béla mellé utalják őt. Poétikus egyéniségének állít emléket Juhász Gyula „K. L.” című költeménye:⁷⁵

*Egy megdicsőült művész derűs arca
Szobám faláról szembe néz velem.
Alvás előtt és ébredés után is
Ölelkezik vele tekintetem.
Ő mosolyog, ha szomorú a lelkem
És mosolyog, ha örvend a szívem
És fényben, árnyban, őszben és tavaszban
Csak mosolyog némán és szeliden.
Fejem deres lesz, szemem fénye elhuny,
Kifosztanak a gondok, a napok
Elhagynak a remények és barátok,
Ő híven őriz, arca rám ragyog.
Egy másik életből mosolyog immár,
Mint aki győzött, s kinek titka van
De itt hiába mondaná nekem meg,
Majd egyszer érte elmegyek magam.*

Nyilasy Sándor tápéi parasztképeiről

Károlyi Lajos és Nyilasy Sándor pályakezdéséről már szólottunk, jelezvén, hogy különböző festői stílusú egyéniségek, rokonulásuk azonban az a közös vonás, hogy halálukig ragaszkodtak szülővárosukhoz. Életüket itt, a Tisza-partján élték le és kiváló tehetségük, termékeny munkásságuk révén Szeged képzőművészetének vezető alakjaivá emelkedtek.⁷⁶

Nyilasy Sándor szín pompás képein a komorságnak semmi nyomát nem találjuk.⁷⁷ Műveiben a napsütötte Tiszatáj népének életkedvét meggyőző erővel fejezte ki. „Mielőtt Nyilasy Szegeden fellépett — írja Lyka Károly —, itt nem támadott kép, amely a festő és a néplélek, a népelet közötti közelséget annyira mutatná, mint ezek az idevaló munkák. Egyenes megragadásai a látott dolgoknak, a tájagnak, az alakoknak, a nép munkás, vagy csöndes boldogságú életének. De, ha még olyan behatóan ragaszkodik is a művész a látott valósághoz, mégis hozzátesz még egy értéket: valamennyit megaranyozza meleg kedélye.”⁷⁸

Nyilasy sokat ígérő fejlődésének elején érezhető a keresés nyugtalansága. Ezt mutatják — többek között — a „Csordakút”⁷⁹ és a „Cigányok” (1900) c. nagyméretű képei is. Utóbbi festményén poros országúton haladó vándorcigányokat látunk. Az ekhós szekér körül a cigánycsalád tagjai: komoly, barna férfiak, tarka ruhájú

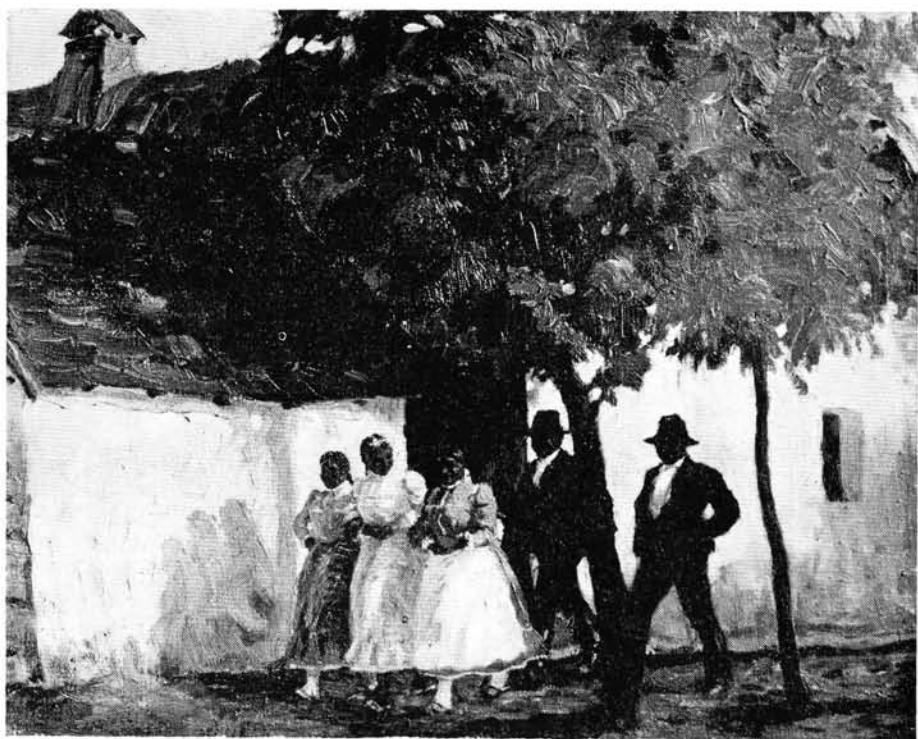
⁷⁵ Juhász Gyula: Összes versei. Bp. 1959. 807—808.

⁷⁶ Szelesi Zoltán: Nyilasy Sándor, Csongrád megyei Füzetek. 14. sz. Szeged, 1955.

⁷⁷ Szelesi Zoltán: Alföldi mesterek. Csongrád megyei Hírlap. 1958. márc. 2.; Szelesi Zoltán: Koszta, Tornyai, Nyilasy. Délm. 1958. áprl. 30.

⁷⁸ Lyka Károly: Nyilasy Sándor-emlékkiállítás. Az 1934. május 19. megnyitáson tartott előadás. Szeged, 1934. 9—10.

⁷⁹ Nyilasy Sándor: Csordakút-ja. SzH 1900. jan. 30.

Nyilasy Sándor: Legények, leányok.
1127. o. v. 42×80 cm. MFM

Nyilasy Sándor: Kapás asszony.
1910 k. o. pl. 55×31 cm. MFM

Nyilasy Sándor: Hazatérő munkáspár.
1909. o. v. 117×117 cm. MFM

fiatal nők és hiányos öltözetű, vidám apróságok sűrűnek. Az alkotás egésze, rajza, az alakok elrendezése szilárd szerkezetű. A művész az eleven csoportfűzésben és a kifejezési mozdulatok megkeresésében egyaránt jól oldotta meg feladatát. Bár a vonal az uralkodó elem, s a szín csak hangulati kísérő, a kompozíció gazdasága és térbelisége figyelemre méltó fokon áll. E művének megfestése hosszabb időt vett igénybe, sok kutatás, javítgatás, az akadémiai kööttségekkel való küzdelem járt vele. A tárgyias megfogalmazás itt még fontosabb cél, mint a valóság átköltése, — azonban a táj és ember kapcsolatának szerves megteremtése a művész jelentős eredménye.⁸⁰

Hogy Nyilasy megtalálja festői önkifejezését, igazán csak itthon, a Tisza mellett adódtak számára megfelelő témák. Előbb a Kamarás-erdőben ütötte fel tanyáját, majd Horgos utcáit járta. Ekkoriban festette a „Horgosi templom fákkal”, a „Szerelemspár” (1903), a „Tanyai fiatalság” (1905) és a „Hazatérő munkáspár” (1909) c. alkotásait. Ezek közül az első három műve a szegedi múzeum, a negyedik képe pedig a Nemzeti Galéria tulajdonát képezi.⁸¹ A húszas évek elejétől, miután Horgos elzárult előtte, Tápé parasztleányei, lányai, munkáséletű földművesei lettek képeinek végleges alakjai. Nyilasy a század első éveitől kezdve nemcsak a helyi tárlatokon szerepelt rendszeresen, hanem Szabadkán, Aradon és Budapesten is. Műcsarnoki sikereiről a fővárosi lapok kritikái tanúskodnak.⁸² „Vasárnap” c. festményével 1908-ban elnyerte a Lipótvárosi Kaszinó 1000 koronás díját,⁸³ s a bécsi Künstlerhausban szintén feltűnést keltett vele. Háromszor kiérdemelte az Andrássy-féle 4200 koronás ösztöndíjat,⁸⁴ melyből azután európai tanulmányútját fedezte.⁸⁵ Mindig sietett azonban az Alföldre, mert embernek és művésznek is csak itthon érezte jól magát.

Az egyik aránylag korai alkotása, a „Gombaszedők”⁸⁶ jó példája annak az eredménynek, melyet a „Cigányok” óta a könnyed, levegős képek megfestése terén elért. E művén két fiatal parasztlány indul gombát szedni. A kékszoknyás, földetlen fejű kisebbik lányka serényen lépked előre, maga mögött hagyva piroskötényes, fejkenődős nénjét. Mezítláb tapossák a rét száraz, szúrós fűvét. A lányok alakját a kép középterében helyezte el, melyek a mű jelentékeny részét kitöltik. A sárga gyepes előtér és a töltés mögötti bokros, kis házakkal tarkított háttér csak kevéssé tagolt. Az ember és a táj egységét mutató kapcsolata itt is jól érvényesül, melyet az alkotáson szétáramló fény teremt meg. A „Hazatérő munkáspár”⁸⁷ c., horgosi tartózkodása alatt készült művén megfigyelhetjük az elmélyült tartalom felé való törekvését. Festményén a lenyugvó nap fényétől megvilágítva, mezítlábas munkáspár halad a falun keresztül, a napi földmunkából hazafelé. A zöld sokféle árnyalata tölti be a képét. Örömben és bánatban összeszokott, egyszerű parasztkok e művének szereplői. Figyelemmel kísérelhetjük, hogy a festő korábbi mérsékeltbb ecsetkezelése bátrabbá, szenvedélyesebbé válik, alkotása nehéz életű embersorsot jelenít meg.

Nyilasy Sándor művészetének sajátos vonása, hogy szinte kizárólag a verőfényes nyarat, a virágzás időszakát, szülőföldjének természeti gazdagságát ábrázolja.

⁸⁰ A szegedi tavaszi tárlatról. SzH 1901. márc. 30., 31., áprl. 4.

⁸¹ Két szegedi festmény az állam birtokában. SzH 1903. dec. 19.

⁸² Nyilasy Sándor dicsérete. SzH 1903. dec. 3.; Aradi lap Nyilasy Sándorról. SzH 1905. márc. 30.; Nyilasy Sándor sikere. SzH 1905. nov. 15.; SzH 1907. nov. 15.

⁸³ Nyilasy Sándor kitüntetése. SzH 1908. márc. 24.

⁸⁴ A Lipótvárosi Kaszinó díját: 1000 koronát, Nyilasy Sándor kapta meg. Művészet, 1908. 65. sz.; Nyilasy Sándor ösztöndíja. SzH 1908. dec. 5.

⁸⁵ Nyilasy Sándor „...Német-, Olasz-, Angol-, Spanyolországban és Hollandiában tett tanulmányutakat.” — Nyilasy Sándor-émlékiállítás katalógusa. Szeged, 1934. bev.: Szalay József.

⁸⁶ Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában (o. v. 95,5×80,5 cm. J. j. I. „Nyilasy”)

⁸⁷ Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában (o. v. 117×117 cm. J. b. I. „Nyilasy”)

Szabadban festett képeim úgy hatnak a színek, mint a sötétséget elűző napsugár. Példaként említhetjük erre az 1911-ben rendezett szegedi tárlaton kiállított „Hajóács”, „Pihenő kapás” és „Napsütés” c. műveit, melyek Nyilasy festészetének érett korszakába való lépését tükrözik. Ezek közül legismertebb és igen kedvelt a lírai hangulatú „Napsütés”.⁸⁸ A Horgos melletti kiserdő lombos-füves pompájában zöld kerti széket ábrázol, a szék támláján egy széles karimájú női szalmakalappal. A dús, zöld környezetben, mintha ékszer lenne, úgy hat a tüzessárga színű női holmi. Fiatal tulajdonosát, ha nem is látjuk, de itt érezzük a közelben. A napfény öröme tölti el az alkotást, melyből minden súlyos és komor szín mellőzve van. Az árnyékok átlátások, színesek, a képen a sárgák, zöldek, kékek tónusa uralkodik: a szonórus-zöld Nyilasy palettájának egyik legvonzóbb eleme. Plein air-ben létrejött festményei az ihletés pillanatának valóban friss rögzítései.

Nyilasy egyre gyarapodó hazai és külföldi sikerei felkeltették a hivatalos művészetpártolás figyelmét is. 1912-ben a király megvásárolta „Játszó fiúk” c. alkotását.⁸⁹ A következő évben (1913) létrejött „Templomtér” c. képe a szegedi múzeumba került.

1914-től a háború miatt a Szegedi Képzőművészeti Egyesület beszüntette működését. Tárlatokról és Nyilasy festészetéről helyi újságokban csak a forradalom után olvashatunk.

Nyilasy Sándor 1918 után a Szeged melletti Tápéra költözött. Itt festette legszebb képeit: falusi embereket munkában és munka után, hazatérés közben, vagy vasárnapi ünneplőben. Benyomásainak közvetlensége, alakjainak életteljessége vonzóvá teszik alkotásait. A tápai parasztokat közel másfél évtizeden át szoros kapcsolat fűzte Nyilasy Sándorhoz, aki ott egy parasztházat alakított át műteremmé. Ebben töltötte a nyári hónapokat, itt gyűjtögette azokat az élményeket, amelyek változatos színekben és hangulatokban tükröződtek vissza alkotásain. Színpompás festményei: „Lányok a Tisza-töltésen”, „Marostorkolat”, „Vetésnézők”, „Zsalugátért festő asszony”, „Birkanyáj a fa alatt”, „Sárkányeresztők”, „Réten”, „Kinn a bárány, benn a farkas”, „Parasztház” stb., — mind Tápén születtek.

1927 őszén Nyilasy — tanítványával, *Balogh Margit*-tal együtt — önálló kiállítást rendezett Szegeden, a Kultúrpalotában.⁹⁰ Bemutakozásuk osztatlan elismerést keltett. Nyilasy „Legények, lányok” (1927)⁹¹ c. új alkotását emelte ki az akkori sajtó. E képen a tápei házak fehérre meszelt falát a délutáni napsütés enyhén sárgára festi, az akácok zöldesszürke árnyékot vetnek. A keskeny úton három lány és két legény megy, a lombokon átszűrődő fény megvillan a fiatalok ruháin. A lányok kart karba öltve elől, a legények mögöttük haladnak. A csoportosítás jól sikerült, a részletek egységgé állanak össze.

Említettük, hogy Károlyi Lajos javaslatára 1928-ban létrehozták Szegeden az Alföldi Művészek Egyesületét. E társulásnak Juhász Gyula és Nyilasy Sándor lett az alelnöke.⁹² Az egyesület célkitűzését Juhász Gyula így summázta: „A szegedi ver sacrum is sokáig váratott magára, de íme az idén mégis csak megalakult az Alföldi Művészek Egyesülete, amely Szeged és a vidék java erőit gyűjtötte össze és most kibontja első tárlatának lobogóját, hogy a Tisza-partján hirdesse a művészet eleven

⁸⁸ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 65×80 cm. J. n.)

⁸⁹ Szegedi művészek sikerei idegenben. Délm. 1912. jan. 10.; Nyilasy Sándor: „Templomtér” (o. v. 80×76 cm. J. b. l. „Nyilasy” Ltsz.: 50 531) Móra Ferenc Múzeum tulajdonában.

⁹⁰ Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása. Délm. 1927. okt. 23.; *Lengyel Vilma*: Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása a Múzeumban. Délm. 1927. okt. 28.

⁹¹ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában. (o. v. 79,6×62 cm. J. b. l. „Nyilasy” Ltsz.: 50.94)

⁹² Katalógus az Alföldi Művészek Egyesületének (AME) I. tárlatáról. Szeged, 1928. 8.

valóságát, megtörje a közöny jegét és fölvirágozza a homokot... Nagybánya, Szolnok és Kecskemét után Szegednek is meg kell teremnie a maga Barbizonját, és ez az első tárlat ennek a vágnak és akarataknak jegyében fogantatott. Abból a földből, amelyben Károlyi Lajos álmodik az örök szépségről, a művészet nagyszerű tavaszának kell teremnie”⁹³ Az AME Juhász Gyula által tudatosított programjának megvalósulása azonban csak Szeged felszabadulás utáni képzőművészetében teljesedhetett ki.

Az AME 1928 nyarán a szegedi Kass Szálló termeiben kiállítást rendezett. A helyi művészek közül a katalógus felsorolása szerint a következők vettek részt:

Árva Ilona, Dinnyés Ferenc, Dorogi Imre, Fogasy Ödön, Hódi Géza, Cs. Joachim Ferenc, Joachim József, Láposy Hegedűs Géza, Nyilasy Sándor, Papp Gábor, Papp József, Parobek Alajos, Pfeifer Elek, Sebestyén Endre, Szolcsányi Gyula, Temesvári József és Tóbiás György. A szegedi festőkkel és szobrászokkal együtt szerepeltek még a tárlaton Kecskemét, Vásárhely, Orosháza, Szentes és Békéscsaba itt bemutatkozó vendégművészei is.⁹⁴

Nyilasy az AME első kiállításán, egyéb festményei mellett két sikerült tájképet, a „Tavasza a földeken”⁹⁵ és a „Tápei kompikötő”⁹⁶ c. alkotásait is bemutatta. Előbbi képe elárulja, hogy a természetben mindazt megtalálta, amit a festő keresett: a lenyűgöző egyszerűséget, az élet reménykeltő gazdagságát. A vásznon alföldi szántóföldet látunk, alacsony horizonttal és nagy éggel. Az esőt hozó borús ég alatt szélesen elterülő föld tompa barnája és a vetések zöld táblái összhangban egyesülnek. A vetészönyegek érzékeltetik a tér mélységét, ám a háttérben egy facsoport foltja is a messzeséget hangsúlyozza. A borús ég ellenére élettel teli a határ. A művész líraisága elmélyültebbé vált. A „Tápei kompikötő” c. alkotásán tájfestési törekvéseinek eddig elért eredményeit kamatoztatja. A kép előterében a tápei komp lerájóját látjuk. A víz tükrében az ég felhőtlenül kéklik. Az egészre ráborul a táj feletti levegő finom rezgése. A művész gazdag színekkel festi meg a kényelmesen haladó folyót, a dús lombú fákat, bokrokat s a földeken munkálkodó embereket. A háttér, a kompra szálló, rakodó parasztokat mutatja. Széles esztétizással, frissen megfogalmazott kép ez, melyet a nyár meleg, sárgászöldes atmoszférája tölt be.

Első gyűjteményes kiállítását Nyilasy meglehetősen későn, negyvenhét éves korában, 1930 tavaszán rendezte meg, ezúttal is a Kass Szállóban. Munkásságát az újságok Szeged egyik legkiválóbb festőjének kijáróan méltatták. Többek között megállapították, hogy „...Nyilasy nem a mozdulatlan tájkép festője. Az ünnepek tiszta, megbékélt kedélye áramlik alkotásaiból, amelyekben úgy lüktet az élet, mintha képkereteiben a szabad természet tört volna magának ablakot.”⁹⁷ Nyilasynak e tárlatán néhány portréja is szerepelt. Ez is indokolta teszi, hogy röviden szóljunk emberábrázolásairól is.

Arcmásai általában nem akadémikus értelemben vett száraz portrék, hanem hangulati képek, lélektanulmányok. Ezeken is meglepő a valóság iránti érzéke. Mikszáth Kálmán-t⁹⁸ Reizner János-t (1904),⁹⁹ Tömörkény István-t (1927)¹⁰⁰ meg-

⁹³ *Juhász Gyula: Bevezető sorok. — Katalógus az Alföldi Művészek Egyesületének (AME) I. tárlatáról. Szeged, 1928. 3—4.*

⁹⁴ Katalógus az Alföldi Művészek Egyesületének (AME) I. tárlatáról. Szeged, 1928. 9—14.

⁹⁵ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában. (o. „, 35×45 cm. J. j. I. „Nyilasy” Ltsz.: 55.532)

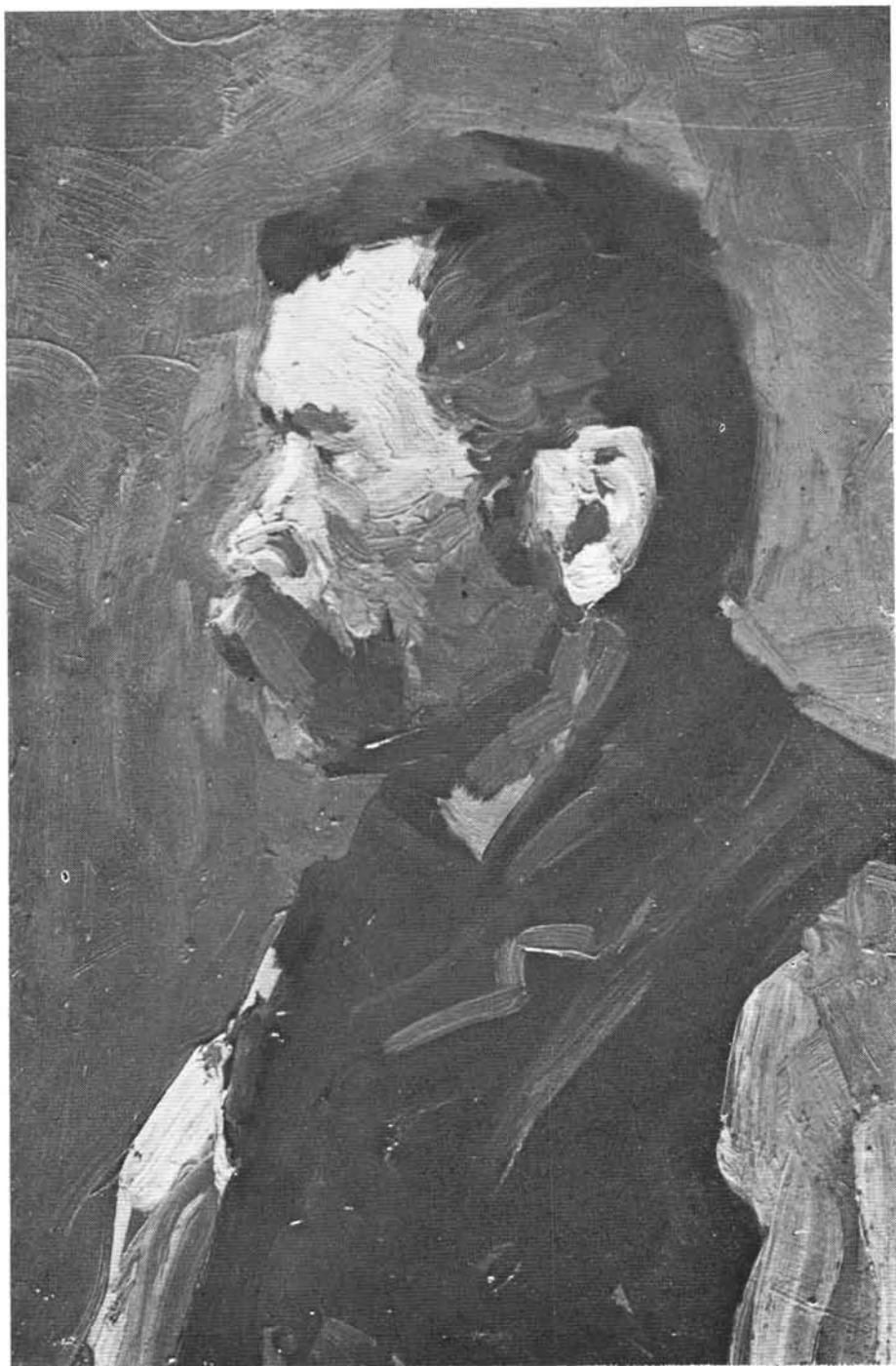
⁹⁶ Szeged Mj. Városi Tanács tulajdonában.

⁹⁷ Vasárnap nyílik Nyilasy Sándor kollektív kéпкиállítás. Délm. 1930. máj. 18.

⁹⁸ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 128×88 cm. J. n. Ltsz.: 50.17).

⁹⁹ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 94×73,5 cm. J. b. I.: „Nyilasy” Ltsz.: 50.424).

¹⁰⁰ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 95×76 cm. J. n. Ltsz.: 50.546).

Nyilasy Sándor: Alföldi paraszt. 1930 k. o. pl. 50×36 cm. MFM

örökítő alkotásain életszerű természetességgel mutatja be a jellegzetes egyéniségeket. Feltárja a külső és a belső vonásokat, tipikus és egyéni sajátosságokat. Híven tükrözi ezt az „Alföldi paraszt” c. alkotása.¹⁰¹ E művén a profilban ábrázolt bajszos parasztemberben a Móra novellák hőisére ismerünk, legyen akár kubikus, halász, vagy napszámos. Feje födetlen, mélyen ülő apró szemei előre tekintenek. Barna, szélfújta arca komoly és becsületes. A dolgozó parasztság alföldi típusát látjuk benne. A művész nem érdekességnek tartja modelljét, hanem embertársának.

Végezetül meg kell említenünk Nyilasy Sándornak a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Intézete számára — 1929-ben — festett nagyméretű „Hármaskép”-ét (Gyermekkor—Ifjúság—Öregkor).¹⁰² E művének megítélésében egyet érthetünk Dorogi Imrével — Nyilasy festészetének legjobb ismerőjével —: „...a Hármasképnek, mint műfajnak rendeltetése rokon a falfestménnyel. Valamit ünnepélyesen, emlékszerűen kíván elmondani és ehhez szűkszavú, tömör előadást, nagyvonalú absztrakt stílust használ. Ezeket a kellékeket természetesen nem találjuk meg Nyilasy hármasképén, de ez művészetéből le sem vezethető. Ez a kép nem más, mint egy nagyra méretezett Nyilasy kép a nála már kialakult művészi tartalommal és stílussal. Az ilyen feladat megoldásához a naturalizmus eszközei nem alkalmasak, de a feladat nem felelt meg Nyilasy festői egyéniségének sem. Az ő széles kezelési technikája, mellyel nagy közvetlenséggel tudta kifejezni érzéseit, mutatja, hogy távol állott egyéniségétől a stílusnak az a kötöttsége, amelyre itt szükség lett volna.”¹⁰³

Termékeny munkásságának eredményeit csaknem évenként bemutatta a Műcsarnokban, ahol 1928-ban a „Tánc” c. festményére megkapta a Jankó János emlékére alapított összeget. Egy évvel később, 1929-ben elnyerte az Országos Képzőművészeti Társulat nagydíját, s a társulatnak tisztagja lett.¹⁰⁴ A Szépművészeti Múzeumon kívül több vidéki, — főleg a szegedi múzeum —, de külföldi képtár is megszerzte jelentősebb alkotásait.

Nyilasy Sándor művészetének egészét kell megismerniük azoknak, akik fáradtabb, az anyagi gondoktól terhes utolsó éveiben többször ismételt, a műkereskedésekben gyakran szerepelt „Vasárnap délután”-ok kapcsán alakították ki róla felületes, elmarasztaló ítéletüket. Ekkoriban egy-egy festménye kis változtatással valóban többször is megisméltésre került. A kedvelt témájú képek ugyanis a műkereskedelemben keresettek voltak, s a gondokkal küzködő Nyilasy nem tudott a rendeléseknek ellenállni. Ebből kifolyólag élete alkonyán alacsonyabb színvonalú vásznai is keletkeztek, de nem ezek a jellemzők.

Nyilasy 1934 januárjában, 61 éves korában hunyt el. Halálát elhanyagolt szív-baja okozta.¹⁰⁵ Utolsó éveit a gondok és a bizonytalanság gyötörték. Az Oroszlán utcai bérház negyedik emeleti műtermében, hosszú idő óta kölcsönökből élt. A két világháború közötti művészetpolitikára jellemző, hogy a kiváló festő minden elismertetése mellett sem kapta meg a Ferencz József-ösztöndíjat, melyet a szegedi születésű művészek támogatására alapított a város. Nyilasy Sándor halála Szegeden és Tápén osztatlan részvételet keltett. Megindító formában nyilatkozott meg kedvelt falujának gyásza, amelynek egyszerű lakói hozzátartozójuként siratták és tömött,

¹⁰¹ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. kl. 49,5×35,5 cm. J. n. Ltsz.: 61.5).

¹⁰² Nyilasy Sándor legújabb alkotása (Tápéi-triptichon az Egyetem Néprajzi Intézetében) Szegedi Szemle, 1931. 22—24. sz.; A kultuszminiszter Nyilasy Sándor műtermében. Délm. 1931. márc. 13.; A „Hármaskép” színvázlata a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában van (p. akv. 144×434 cm. J. n. Ltsz.: 50.35).

¹⁰³ *Dorogi Imre*: Szeged nagy festője. Délvidéki Szemle. 1944. 7. sz. 309—320.

¹⁰⁴ *Vásárhelyi Júlia*: „Magyar táj magyar ecsettel”. Nyilasy Sándor emléke. Szeged, 1940. 11.

¹⁰⁵ Nyilasy (vezércikk). Délm. 1934. jan. 9.; *Lengyel Vilma*: A festő halála. Délm. 1934. jan. 9.; Szerdán délelőtt kísérik utolsó útjára Nyilasy Sándort. Délm. 1934. jan. 11.

zárt sorokban méltóságtelejesen vonultak fel temetésén. A művész hagyatékából 1934-ben nagy tárlatot rendeztek, melyet Lyka Károly a festő jelentőségét hangsúlyozó megállapítása jegyében hoztak létre. „...Íme egy ember — írja Lyka —, akinek minden vágya, minden szeretete a földnek egy aránylag kicsi területére vonatkozik és ez az ő szülőföldje... Nyilasy a magyar festők ama kis csoportjának volt egyik lelelkesebb tagja, akik először festettek igazi népeletképeket.”¹⁰⁶

Nyilasy Sándort nemcsak a legkiválóbb szegedi művészek egyikének, hanem az alföldi mesterek körében is rangos egyéniségének kell tekintenünk. Kortársai közül többek festészetére hatott, de a mai szegedi művészek is megbecsüléssel ápolják gazdag örökséget jelentő hagyományait. Nyilasy születésének századik évfordulója alkalmából — 1973 nyarán — emlékkiállítást rendeztek képeiből Tápén és a Szegedi Művészklubban. A centenárium tiszteletére emléktáblával látták el a tápéi Nyilasy Sándor utcában a 2. sz. házat, ahol a festő jellegzetes alkotásainak jelentős részét létrehozta.¹⁰⁷

¹⁰⁶ *Lyka Károly*: Nyilasy Sándor-emlékkiállítás. Szeged, 1934. 3—14.

¹⁰⁷ *Tandi Lajos*: Kiállítási napló (Nyilasy Sándor emlékkiállítás). Délm. 1973. júl. 10.; Kiállítási napló. Csm. Hírl. 1973. júl. 10.; Nyilasy-képek a Sajtóházban. Délm. 1973. aug. 7.; Szegedi Műsor, 1973. aug. 24.; Emléktábla avatás. Délm. 1973. dec. 1.

SZEGED A „SZOBROK VÁROSA”

A két világháború közötti időben uralkodó hazai neoelektikus építészet, valamint az akadémikus, neo-klasszicista szobrászat rányomta bélyegét a vidéki városok arculatára, Szeged akkoriban létrejött építményeire és emlékmű-szobrászatára is. Jellemzőként említjük a Fogadalmi templomot,¹ melyet az árvízről való megmenekülés és az újjáépítés szimbólumaként emeltek. Alapkövetétele 1913-ban történt meg, építése azonban a világháború miatt megakadt, így a később tovább folytatott munkákat csak 1930-ban fejezték be. *Schulek Frigyes* Dóm-tervét anyagi szempontból átdolgozva *Foerk Ernő* (1868—1934) neo-román stílusban valósította meg. A Fogadalmi templom az azt környező egyetemi épületekkel a korszak legnagyobb szegedi vállalkozásának tekinthető. A vörös téglából és fehér kőből létrehozott Dóm két hatalmas — 93 m magas — tornyával a Tiszaparti városból jellegzetesen magaslik ki. A Szegedi Szabadtéri Játékok által külföldön is Szeged szimbólumává, jól ismert emblémájává lett. A templom külső és belső díszítése kevésbé harmónikus, plasztikai és falképedekorációján sok művész dolgozott, olykor gyenge színvonalon is. A homlokzaton *Márton Ferenc* mozaikjai (apostolok) és *Tóth István* fehér-márvány szobrai (Szent István, László, Magyarok Nagyasszonya) foglalnak helyet. A tarka és zsúfolt belső ábrázolási összképből *Márton Ferenc* magyaros stílusú szentély-jeleneteit (mozaik) és *Muhits Sándor* bibliai alakjait tarthatjuk figyelemre méltónak. Ezek *Ohmann Béla* oltárszobraival (Glattfelder jubileumi oltár, Klebesberg szarkofág) együtt kiemelkedőek az itteni átlagmunkák közül. A Dóm szobrainak egyik legszebbike *Erdey Dezső* modern formálású Szent Antal-kútja (1944),² a baloldali torony alsó részén van elhelyezve. Erdeytől a közelmúltban plasztikai alkotások („A művész felesége” és a „Vízhordó fiú” kisbronz vázlata), valamint a Szent-Antal-kút tervrajzai kerültek a Móra Ferenc Múzeumba. Iparművészeti vonatkozásban sikerült munkáknak számítanak a *Róth Miksa* által tervezett szentély-üvegablakok. Megemlítjük, hogy a Dóm orgonája, mely *Geyer József és Antos Kálmán* tervei szerint készült (1930), Európa egyik legnagyobb orgonájának tekinthető.

A Fogadalmi templom ötvösmunkái több mester nevéhez kötődnek. *Tarján Oszkáréhoz* a tabernákulum-ajtó, a gyertyatartókarok és Szent Gellért ereklyetartója. A szegediek közül *Heksch Nándor István* és *Szöriné Boga Lujza* készítették a Dóm főkapujának két szárnyát díszítő, biblikus jeleneteket ábrázoló rézdomborításokat. *Szabó Géza* pedig Glattfelder Gyula megyéspüspök pásztorbotját csinálta. *Heksch Nándor István* (1886—), a budapesti Iparművészeti Iskola elvégzése után egy fővárosi gyárban dolgozott, majd Szegeden telepedett le. Főleg domborított mun-

¹ *Bálint S.*: i. m. 132—134.; *Varga József*: Adatok a Fogadalmi templom építéstörténetéhez. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972-73/1. 7-18. A Fogadalmi templom történetével legrészletesebben *Kolláti István* szegedi tanár foglalkozott (kézirat).

² Megkezdték a Szent Antal-kút építését. Délm. 1944. febr. 9.

kákat alkotott. Monstranciák, vázák, ékszerek, valamint portréplakettek kerültek ki keze alól. Szalay József helyi főkapitányról készített bronzplakettje a szegedi múzeumba jutott.

Heksch tevékenysége éppúgy részletes feldolgozásra vár, mint *Szöriné Boga Lujza* (1895—1966) életműve. Ő készítette — többek között —, a Dóm kandelábe-

Foerk Ernő:
Fogadalmi templom. 1930. Szeged.

Sz. Boga Lujza—Heksch Nándor:
A Dóm kapuja. 1930. lemezdomb. Szeged

reit és a szegedi egyetem rektori díszláncait. Több ötvös-, ékszer és éremművészeti tárgya lehelő fel szegedi magántulajdonban. A Móra Ferenc Múzeum rézdomborításokat („Dante”, „Indián istenség” stb.) őriz tőle. Boga Aranka jelmeztervező hagyta 1970-ben a szegedi múzeumra Szöri Józseftől való több festményét.

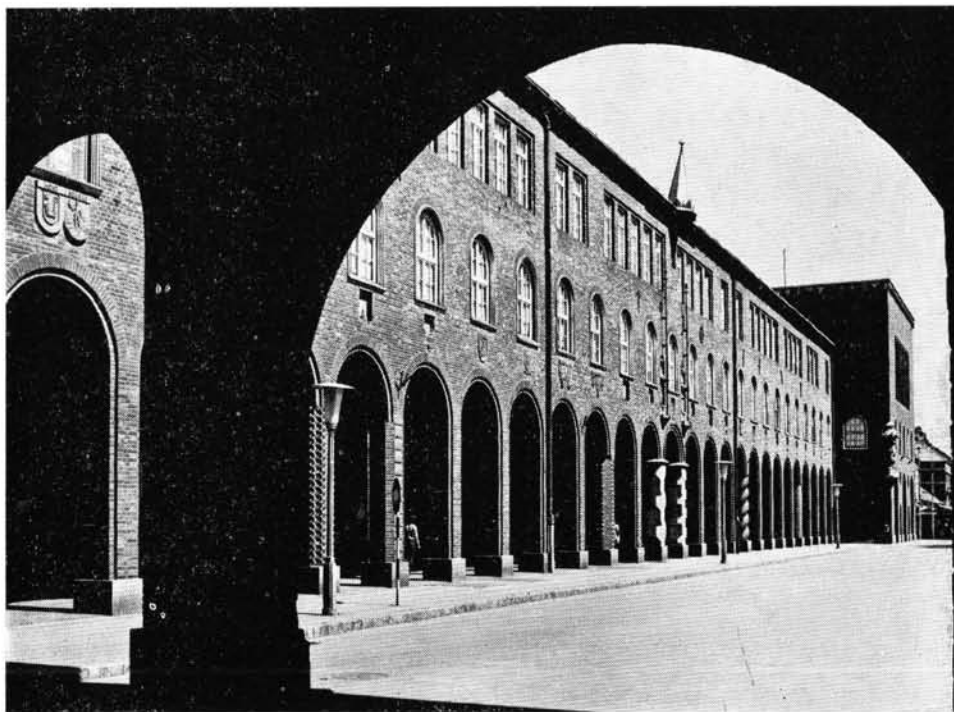
A harmadik helyi ötvösmester, *Szabó Géza* (1895—1968) a szegedi felsőiparis-kola elvégzése után 1914-ben katona lett. A két világháború között tanulta ki az ötvösséget, s Budapesten mestervizsgát tett. Tőle való — egyebek mellett — az itteni egyetem jogara és több áldoztató kehely. Számos sportplakettet és érmet is létre hozott.

A húszas-harmincas évek között működő haladó szellemű magyar építészek sorába tartozó *Rerrich Béla* (1881—1932), a Fogadalmi templom körül klinker-téglából archaizáló és modern hatást ötvöző épületegyüttest alkotott. Az egyetemi intézeteket és a püspöki rezidenciát magába foglaló árkados épületcsoporttal — 1928-30 között — az olaszos Dóm-teret alakította ki. A Szegedi Dóm-tér történetével foglalkozó Varga József szerint: „...az építész legnagyobb művészi eredményeként azt kell tartanunk, hogy úgy tudott teret képezni a templomnak, hogy az egyforma elemek sokszor való megismétlésének ritmusával némileg ki is egyen-

súlyozta annak nyugtalanságát. A burkolóanyag megválasztásával, a burkolásban a Dömötör-toronyhoz való alkalmazkodással pedig nemcsak történelmi hangulatot tudott teremteni, de a műemlék értékeit a Dóm ellenére is érvényre tudta juttatni... Az eltelt évtizedek alatt sokan kárhoztatták a némileg idegenül ható városképi együtttest. Építészeti értékeit azonban ma már egyre kevésbé vonják kétségbe. Mind gyakrabban emlegetik az ország legszebb zárt tereként, a téglaburkolat szegedi meghonosodásával pedig mind szervezettebben illeszkedik a városképbe, s hiánya ma már — az itt rendezett szabadtéri játékok miatt is — pótolhatatlan úrt jelentene.”³

Rerrich Béla nevéhez fűződik még az itteni püspöki palota interieurjének tervezete, valamint a klinikai épületek (Korb Flórián) ridegségét feloldó kertek elgondolása is. A Dóm-téri koncepcióba ízült a Szent Dömötör-torony restaurációja. A torony helyreállítása során kerütek bele *Weichinger Károly* keresztelőkútja és *Aba-Novák Vilmos* szuggesztív hatású freskói (1931), melyek ”... sajátos előadási módjában — Genthon István találó megállapítása szerint — átdereng a római mozaikművészetnek hieratikus merevsége.”⁴ A „római iskola” festői hőzé tartozó *Kontuly*

Rerrich Béla: Dóm tér (terv.: 1927.) Szeged

³ *Varga József*: A Szegedi Dóm-tér (kézirat, 1972.); E témáról lásd még: *Nagy Z.—Papp I.*: i. m. 197—203.

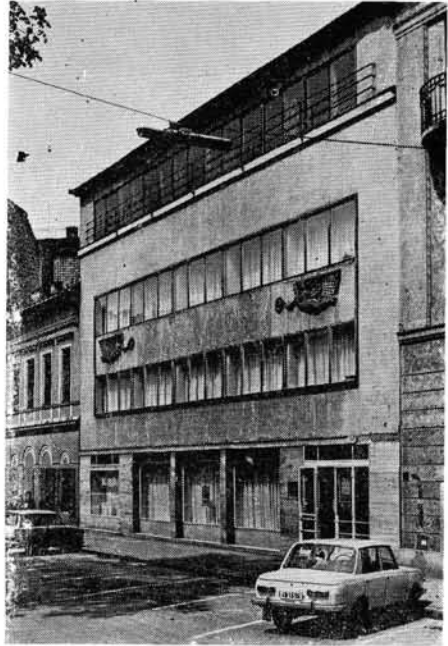
⁴ *Genthon István*: Az új magyar festőművészet története, 1800-tól napjainkig. Bp. 1935. 264.; *Aba-Novák Vilmos* freskói a Csonkatorony keresztelőkápolnájában. Szegedi Szemle, 1931. 18. sz.; *Régi Béla*: Festmények a Templom-téri öregtoronyban. Délm. 1931. júl. 12.; A Templom-téri Csonkatorony freskói. Délm. 1933. szept. 26.; *Berczeli Anzelm Károly*: Modern képrombolás. Délm. 1933. okt. 31.

Béla barokkos-neoklasszicista egyházi témájú freskókat festett a szegedi Alsóvárosi templom hajójába és keresztelőkápolnájába.⁵

Megemlítjük még *Pogány Móric* hatásos Hősök-kapuját (1936), melynek lefedett freskóit *Aba-Novák Vilmos* alkotta.⁶ A kapu konzolán álló, nagy méretű, mészkből készült katonaszobrok *Lóte Éva* munkái. Az SZTK orvosi rendelőintézet épületét *Kopetzky Raoul* tervezte, a homlokzatot szintén *Lóte Éva* férfi és női szobrai díszítik. *Fennesz László* elgondolása szerint épült a móravárosi templom (1933), *Borsos József* pedig a Honvéd téri modern református templomot tervezte. A felsorolást kiegészíti még *Wälder Gyula* neobarokk iskolaépülete, továbbá *Román Miklós* gyufagyári építkezése. Az általában közepes színvonalon mozgó lakó- és bérházak tervezői közül: *Molnár Farkas* és *Miskolczy László* ért el figyelemre méltó eredményei ket. Molnár a helyi Bercsényi utcában levő egyemeletes lakóháza (1932) a hazai modern építészeti kitűnő korai alkotása. A korszakra jellemző módon azonban nem igen talál követőkre a városban, kivéve a Horváth Mihály utcai képtár épületét.

Ha Major Máté megállapítását a két világháború közötti magyar építészetről a kor itteni architektúráis körülményeire alkalmazzuk, akkor általában érte — az ő szavaival — elmondhatjuk, hogy „...egyesek visszakanyarodtak az építészeti konzervatív szemléletéhez és gyakorlatához, így keresvén egzisztenciális lehetőségeket, mások egyre közeledtek az építészeti megújuló világához és vállalták az ezzel járó, az elvekért és megértetésükért folyó küzdelmet. (Persze e két következmény a valóságban nem volt ilyen mereven elkülönülő.)”⁷

Az említettekkel együtt kell szólnunk, de kissé részletesebben *Szivessy Tibor* (1884—1963) szegedi születésű építész munkásságáról. Szivessy középiskoláinak elvégzése után a budapesti és berlini műegyetemre járt. Építész-mérnöki diplomáját 1907-ben szerezte meg. Pályája kezdetén Berlinben és Budapesten különböző tervezőirodákban dolgozott. 1909-ben a fővárosban önálló irodát nyitott, amely negyven éven át, 1949-ig működött. Ez idő alatt hazai és külföldi vonatkozásban is sok építkezés kapcsolódott Szivessy nevéhez. Köz- és magánépületeket tervezett mindig ren-

Sebestyén Endre:
Móra Ferenc Múzeum képtára. 1932. Szeged

⁵ *Németh L.*: i. m. 72.

⁶ *Aba-Novák freskói*. Délm. 1936. jún. 20., jún. 25—26; *Aba-Novák (vezércikk)*. Délm. 1936. jún. 27.; *Fagytól, portól, vihartól, rongálódástól védeni kell a Hősök-kapuja freskóit*. *Aba-Novák Vilmos válasza egy levél aggodalmára*. Délm. 1936. szept. 29.; *Pogány Móric: Aba-Novák freskóról*. Délm. 1936. szept. 30.

⁷ *Major Máté: Magyar építészeti a két világháború között*. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 98.

⁸ *Bálint S.*: i. m. 139—140.

deltetési céljának megfelelően (Ferencvárosi Tornaklub sporttelepe és klubháza, a mai Tervhivatal épülete, a Kecskeméti Művésztelep, a Naphegyen számos családi ház és villa.) Hosszú időn át Jánszky Béla építész volt a társa. Szivessy Tibor 1949-től az Általános Épülettervező Vállalat vezető-mérnökeként működött, s 1959-ben történt nyugalomba vonulásáig számos vidéki kultúrház, mozi stb. építkezés kötődik nevéhez. Szegeden a mai Fogászati Klinika nemes arányú épületét (1937) tervezte, melyet *Tápai Antal* „Gyógyítás” c. műkőszobra díszít. A helybeli hűtőház szintén Szivessy munkája.⁸ A tehetséges építész „...már egészen korán csatlakozott ahhoz a fiatal építészekből álló csoporthoz — írja Vidos Zoltán —, amelyik a korszak történelmi stílusokban válogató, azokhoz igazodó eklektikájával szembefordult, a múlttal szakított és Lechner Ödön szellemében való új formák keresésének útjára lépett.”⁹ Szivessy Tibor felesége, *Aczél Barbara* szegedi születésű, Budapesten lakó festőnő. Képeivel a húszas években a Nemzeti Szalonban szerepelt.¹⁰ A Móra Ferenc Múzeum egy női aktot őriz tőle.

Itt ejtünk szót egy másik helyi származású, szintén elfelejtett festőnőről, *Vass Veráról*, aki Szegedről a fővárosba kerülve Aba-Novák tanítványa lett és segített mesterének a Hősök-kapuja freskóinál. Tehetségének teljes kibontakozását korai betegsége gátolta meg. Az ötvenes évek végén hátrahagyott figyelemre méltó képei (Tölcserýné portréja, 1939.) bemutatást érdemelnek. A fent említett Szivessy kortársa volt *Sebestyén Endre* műépítész. Magyar Ede helyi tervező irodájához tartozott és évtizedeken át Szegeden tevékenykedett.¹¹ Hozzáfüződik — többek között — a Móra Ferenc Múzeum Horváth Mihály utcai képtárának épülete, amely — mint említettük — Molnár Farkas modern építészeti szellemiségének megbecsülését tükrözi. Ennek homlokzatán helyezték el *Bakonyi Viktor Géza* által tervezett szárnyas férfi- és nőalak kerámia figurákat, melyeket a Vásárhelyi Majolikagyárban viteztek ki. Sebestyén munkásságához kötődik még a Szabadság Filmszínház épülete (1920), valamint Wimmer Fülöp síremléke (1935). A kor helyi interieur-művészetéről szólva említjük meg a szegedi Hági-étterem helyiségeit, melyeket *Szönyi István* nagyméretű — Tisza-parti életet felidéző — kitűnő pannói, valamint *Haranghy Jenő* dekoratív üveglablakai — ma is élvezetet nyújtóan — díszítenek.

Rerrich Dóm-téri épületegyüttesén több architektónikus jellegű szobrot (Szent Gellért-, Imre herceg, Pieta, zászlótartó barátok, 1930.) találunk, amelyeket Rerrich Béla — az ő archaikus és modern ötvözésű koncepcióját legjobban megértő szobrásszal —, *Ohmann Bélával* közösen alkotott. Ezek a plasztikai művek mintegy nyitányát adják annak a szobor-gyűjteménynek, mely a teret U-alakban körülvevő épületek árkádjai alatt kapott helyet az akkoriban létrejött ún. Pantheon-ban. Ennek kialakulására még visszatérünk. 1935 tavaszán a helyi újság arról számolt be, hogy egy országos statisztika szerint a vidéki városok közül Szegeden van a legtöbb szobor. „Szeged utcáit és tereit — írja a lap — 99 szobor és emlékmű díszíti. Ez meglehetősen imponáló szám, hiszen Budapesten mindössze 183 szobor van. Szegedet tehát méltón megilleti a jelző: „a szobrok városa.”¹³

Ez a szép szám azonban csak Szegedre „importált” szobrászatot jelentett. A felzabadulás előtti évtized — az akkori romló társadalmi és gazdasági életnek megfe-

⁸ *Vidos Zoltán*: Szivessy Tibor aranydiplomás építészmérnök (1884—1963). Magyar Építőművészet, 1964. 1. sz. 64.

¹⁰ Szegedi festőnő sikere. Szeged, 1924. áprl. 8.; Szivessy Aczél Barbara kiállítása a Nemzeti Szalonban. Délm. 1929. dec. 15.

¹¹ *Bálint S.*: i. m. 129, 140.

¹² *Bálint S.*: i. m. 136.

¹³ *K. M.*: Szeged a 99 szobor városa. Délm. 1935. áprl. 7.

Rerrich Béla—Kertész K. Róbert: Nemzeti Emlékcarnok (Pantheon). 1931. Szeged

lelően — Szeged művészetének is válságos időszakát jelenti. Szobrászatunk tragikus állapotát 1936-ban — a Nemzeti Emlékcarnok kialakításának éveiben — *Tápai Antal*, munkából lett helyi szobrász, felháborodott hangú cikkben leplezi le. „Elszakadni Szegedtől, vagy megszakadni Szegeden — írja — ...idezsugorodott Szegeden minden művészeti probléma?”¹⁴ Több művészen nemcsak a két világháború közötti nyomasztó helyzet váltotta ki a várostól való elszakadás vágyát. Voltak, akik a vidékiségtől, a lemaradás veszélyétől félttek, mint a szobrász *Petri Lajos* (1884—1963), aki ifjúságát Szegeden töltötte. Először jogot végzett s azután lépett szobrászi pályára. „Az átérés őszintesége és a megcsinálás tisztasága” volt az, amit Telcs Edétől tanult, és amely Petri művészi hitvallása lett. Később a belga mesterek és Rodin szobrászata szintén hatott rá. Művészet- és irodalomtörténeti szempontból figyelmet keltő az a néhány ismeretlen dokumentum, amelyek Petrirel és Juhász Gyulával kapcsolatosak.¹⁵ Kettejük fiatalkori barátságát tükrözi a Petri mintázta „Juhász Gyula

¹⁴ *Tápai Antal*: Szeged művészeti kultúrája. Délm. 1936. júl. 5.

¹⁵ Petri Lajos 1963. decemberében Szegeden — a Móra Ferenc Múzeum képtárában — megrendezett emlékkiállításán — egyéb dokumentációs adatok mellett — bemutatásra került egy 1912-ből való érettségi tabló, ezen — többek között — Juhász Gyula és Petri Lajos, mint végzős diáktársak láthatók. Ekkor lett kiállítva még Juhász Gyula alábbi levele, melyet az őt mintázó művészhez írt.

„Tek.
Pick László Lajos
szobrászművésznek
Helyben
Pick f. szalámigyár
Margit u.

portré” (1909), valamint a költőnek e szoborról írt „A torzóm” c. szép verse.¹⁶ Petri Lajos 1909-től több mint tíz éven át Brüsszelben tartózkodott. Szobrászata a belga művészet tanulságai alapján egyre érettebbé vált. A külföldi kiállításokon díjat nyert „Startoló” c. bronzszobrának (1910) egyik példánya a spanyol Nemzeti Múzeum tulajdonába, a másik a Magyar Nemzeti Galériába került.¹⁷ Petri 1922-ben hazatért és Budapesten telepedett le. Itt női portrékkal és aktokkal szerepelt a Múcsarnok kiállításain, és önálló bemutatkozásai is voltak a húszas években az Ernst Múzeumban és 1925-ben Bécsben.¹⁸

1926-ban alkotott Petri egy márvány női aktot, mely „Boross József emlékmű”-ként — a nevezett igazgató főorvos arcmásával — Szegeden az I. sz. kórház elé került.¹⁹ Petri köztéri művei közül legjelentősebb a Bástya sétányon levő klasszicizáló lovas szobra, (Erdélyi kettes huszárok emlékműve, 1935). A harmincas évek végéig főleg pályázatokon szerepelt. Ezután rosszabbodott helyzete és hosszú ideig mellőzöttségben élt. 1959-ben Brüsszelben sikeres kiállítást rendezett, majd egy év múlva Budapesten a Nemzeti Szalonban, eddigi életművét mutatta be.²⁰ A művész kívánságára alkotásait 1963 telén a Móra Ferenc Múzeum is kiállította,²¹ de Szegedre való jelképes „visszatérését” Petri Lajos nem érthette meg. Városunkban bemutatott retrospektív anyaga jól érzékeltette a művész emberábrázoló tehetségét. Írókat, festőket, muzikusokat megjelenítő arcmásait változatossá tette az egyén sajátos karakterének kifejezése.²² Példának említhetjük „Kodály Zoltán” komoly bronzportréját (1927), „Tersánszky Józsi Jenő” élceket szülő fejének gipsz-mását (1950), vagy egy fiatal angol lány, „Miss G. E.” fehér márványbüsztjét (1912) és az aszketikus „Károlyi Lajos” sötét tömbű szobrát (1915). Gazdag oeuvrejéből kiemelkedik még

Kedves Mester, beteg vagyok, most kelek föl, tegnap egész nap fekdtem. Holnap ha csak lehet. megyek ismét 1/2 9-kor. A művészet parancsol és én, mint Jarius leánya, — jární fogok.

Szeged, 1909. júl. 20.

Üdv! Locsoljon addig is:

Juhász Gyula”

Két verseskötetét Juhász Gyula, a következő ajánlással ajándékozta Petri Lajosnak:

Juhász Gyula versei.

Szeged, 1907.

„Pick Lajos dr.-nak és mesternek, részben egy fejért. Szeretettel: Juhász Gyula.

Szeged, 1913. júl. 26.

„Egy verset írtam fent nevezett mesternek Brüsszelbe. (Lásd: Független Magyarország, 1909. Karácsonyi szám.)”

Ez az én vérem.

Juhász Gyula versek Szeged, 1919.

„Itt Tömörkény, ott Gárdonyi lakott,

Pick Lajos Laci erre ballagott.

Szeretettel tanuló társad: Juhász Gyula”

A felsorolt Juhász—Petri-dokumentumok Piller Lászlóné (Budapest) tulajdonában vannak. Petri Lajos franciára lefordította Juhász Gyula „Milyen volt szőkesége...” c. versét, melyet a költőről szóló kis tanulmányával együtt, 1958-ban, a brüsszeli „Le Musée du Soir” c. munkás irodalmi lap lekötölte.

¹⁶ Juhász Gyula összes versei. Bp. 1959. 268—269.; Petri Lajos szobrászművész gyűjteményes kiállítása. 1960. Nemzeti Szalon. Katalógus. 2.

¹⁷ Petri Pick Lajos „Startoló” c. szobra — amelyet a spanyol kormány vásárolt meg a madridi városi múzeum számára. — a barcelonai világkiállításon volt kiállítva. Repróval. Délm. 1930. aug. 17.

¹⁸ Pick Lajos sikere. Délm. 1925. nov. 1.

¹⁹ A Boross-emlékmű. Délm. 1926. szept. 3.; Szeged szobrai. Akt. Repróval. Délm. 1969. dec. 14.

²⁰ Petri Lajos szobrászművész gyűjteményes kiállítása. 1960. Nemzeti Szalon Katalógus.

²¹ *Szelesi Zoltán: Szegedtől-Szegedig. Jegyzetek Petri Lajos emlékkiállításáról* Délm. 1963. dec. 30.

²² *Kampis Antal: Petri Lajos. Művészet, 1962. július. 7. sz. 18—19.*

a bronzból készült „Fürdőző lány” (1909) és a „Táncoló lány” (1914) szobra, valamint a munka páthosát sugalló „Pályaépítők” c. kompozíciója (1952). Végezetül megemlítem, hogy a szegedi Pantheon számára ő készített domborművet: Eötvös Józsefről, Korányi Frigyesről, Trefort Ágostonról. Szegeden, a Petri család birtokában van — többek közt — „Leány korszóval” c. szobra (1937).²³ Juhász Gyulát ábrázoló gipsz-portrójának (1947) egyike a Móra Ferenc Múzeum tulajdona lett.

A márszóba került Pantheon, mely 1930-ban Nemzeti Emlécsarnokká lett nyilvánítva, *Rerrich Béla* és *Kertész K. Róbert* tervei szerint jött létre. Az ide került szobrok a húszas-harmincas évek fordulójától — nagyrészt Klebesberg Kunó kultuszminiszter ajándékként és a város megrendelése folytán jutottak a Pantheonba. A gyűjtemény alapját *Stróbl Alajos* (1856—1926) hagyatékából megvásárolt portrék képezték, melyek: Arany János, Jókai Mór, Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Ferenczy István, Izsó Miklós, Lotz Károly, Székely Bertalan, Munkácsy Mihály, Szinyei Merse Pál, Schulek Frigyes és Deák Ferenc arcásait akadémikus-impresszionista módon, egy-egy mellszoborban örökítették meg. Stróbl mellett, a „római iskola” köréhez számító *Ohmann Bélától* (1890—) találunk itt több neoklasszicista jellegű alkotást: Mátyás király, Kőrösi Csoma Sándor, Feszli Frigyes, Ózori Pipó, Temesvári Pelbárt, valamint Clark Ádám változatos anyagú, főleg magas domborműként megoldott emlékműveit. A Pantheon szobor-együttesének elképzeléséről vallva mondja Rerrich Béla, hogy „...az architektúra eszközeivel, az érdeklődést felkeltő eszmekapcsolatokkal, a lelki tartalom érzékeltesítésével igyekeztem — a művészekkel karöltve — olyan kompozíciók elérésére, amelyek távol attól, hogy az illusztráció hatásával megelégednének, a megörökítendő nemzeti nagyság életrajzában főbb vonásait is megadják.”²⁴

A Pantheonban szereplő igen sok művész közül: *Berán Lajos* (Mikes Kelemen), *Bory Jenő* (Szalay László, Toldy Ferenc, Horváth Mihály), *Czélkúti Züllich Rudolf* (Berzsenyi Dániel), *Damkó József* (Stróbl Alajos), *Ferenczy István* (Virág Benedek), *Füredi Rikárd* (Ipolyi Arnold), *Huszár Adolf* (Báthory István), *Istók János* (Brassai Sámuel), *Izsó Miklós* (Eötvös József), *Kisfaludi Stróbl Zsigmond* (Benczúr Gyula, Nagy Lajos király), *Körmendi Frim Jenő* (Eötvös Lóránd, Jedlik Ányos), *Kövészai*

Petri Lajos:
Károlyi Lajos. 1915. bronz. MNG.

²³ Szeged szobrai. Leány korszóval. Repróval. Délm. 1970. jan. 25.

²⁴ *Varga József*: A Szegedi Dóm-tér (kézirat, 1972.); Lásd még: *Tonelli Sándor*: Klebesberg-szobrai. Délm. 1929. dec. 13.; G. D.; Nem „papi beavatkozás” késlelteti a kultuszminiszter ajándékszobrainak felállítását? Szegedi Szemle, 1931. 13. sz.; A szegedi szobrok. Délm. 1942. aug. 14.; Szeged szobrai. Délm. 1944. áprl. 15.

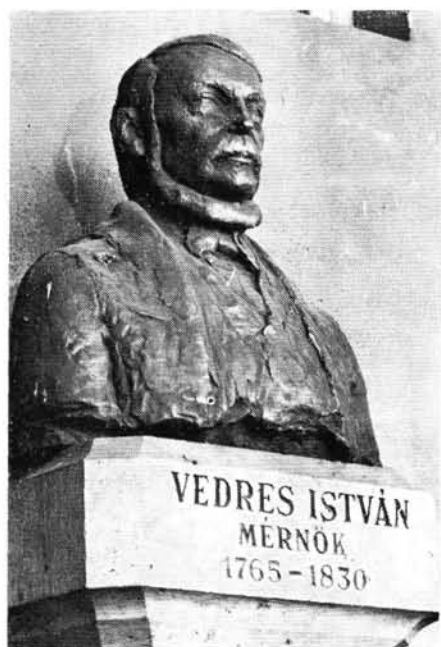
Ohmann Béla:
Ozorai Pipo. 1932. fa. Szeged, Pantheon

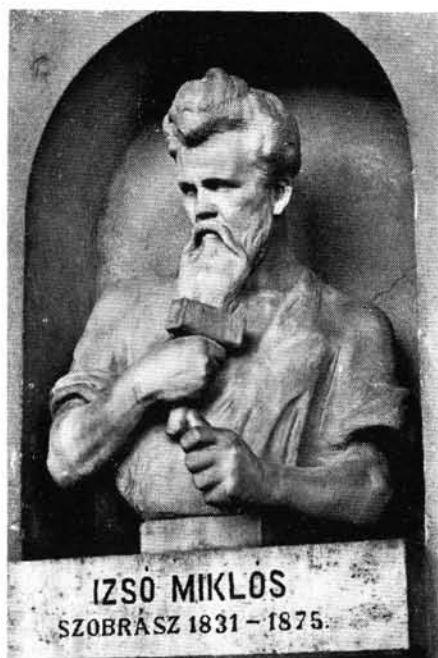
Ferenczy István:
Virág Benedek. f. márvány. Szeged, Pantheon

Medgyessy Ferenc:
Katona István. bronz. Szeged, Pantheon

Schaár Erzsébet:
Vedres István. 1969. bronz. Szeged, Pantheon

Stróbl Alajos:
Izsó Miklós. márvány. Szeged, Pantheon

Kisfaludi Stróbl Zsigmond: Benczúr Gyula.
1930. sz. homokkő. Szeged, Pantheon

Mikus Sándor: Derkovits Gyula.
1969. bronz. Szeged, Pantheon

Kalmár Elza (Madách Imre), *Ligeti Miklós* (Lechner Ödön), *Löte Éva* (Mikó Imre), *Lux Elek* (Simmelweis Ignác), *Markup Béla* (Széchenyi István), *Maugsch Gyula* (Szamosközi István), *Mátrai Lajos* (Bessenyei György), *Medgyessy Ferenc* (Katona István), *Pásztor János* (Csanád vezér), *Rerrich Béla—Sidló Ferenc* (Hunyadi János, Guiliano Cesarini, Kapisztrán János), *Stróbl Alajos* (Steindl Imre, Vajda János), *Szentgyörgyi István* (IV. Béla, Csaoli Ferenc hősi halála), *Tápai Antal* (Móra Ferenc) *Tilgner Viktor* (Trefort Ágoston) és *Vass Viktor* (Pázmány Péter) — neveit, illetve eltérő anyagú, stílusú és színvonalú műveit említjük meg. A külföldi művészek közül: *August Sommer* (Ibl Miklós) és *Rafael Monti* (Pollack Mihály) szerepelnek.

A felsoroltakon kívül számos plasztikai alkotás ismeretlen művésztől való, mégis a tekintélyes mennyiségű szignált arcmások révén, a kor hivatalos megrendeléseket kielégítő hazai szobrászgárdája gazdagon képviselve van a szegedi Pantheonban.²⁵ A gyűjtemény nagy része rutinmunkáknak tekinthető, mely a Nemzeti Emlécsarnok siettetett létrehozásával kapcsolatos. Egyes szobrok ezért kicserélésre szorulnak.

A két világháború közötti magyar szobrászat problémáival, azaz a politikai-ideológiai áramlatoknak e műfajra gyakorolt hatásával foglalkozó Kontha Sándor megállapításai a kor helyi plasztikai-kultúrájára is érvényesek. A Szegedre történő megrendeléseket kielégítő fővárosi szobrászok, épp úgy, mint helyben élő kollégáik Kontha szerint „...tudták, mert egyszerűen nem lehetett nem tudni, hogy hol élnek, mi van körülöttük, s vagy beilleszkedtek, kiszolgálták a fennálló rendszert (esetleg valóban naivitást mímelve), vagy igyekeztek elzárkózni, független maradni, l' art pour l' art elveket hirdetni, mások illúziókat kergetni, a maguk módján kiutat keresni, vagy pedig felvették a küzdelmet, vállalva annak minden konzekvenciáját, a mellőzéstől kezdve az üldözésig és a tényleges megsemmisítésig. A korszak művészetét, művészeti életét, a művészetről szóló legkülönfélébb megnyilatkozásokat teljességgel átszötte a politika, a politikus szemlélet, a politikai frazeológia.”²⁵

E megállapítások tükröződését lesz alkalmunk tapasztalni, ha a korszak helyi plasztikai-kultúrájának alakulását tovább figyelemmel kísérjük. Egyelőre még maradvány a Pantheonba került negatív szobroknál, ezek eltávolítása a felszabadulás óta — a történelmi, kulturális és művészeti szempontból egyaránt — értékeesebb, modernebb, szocialista eszmeiségű művek beállításával folyamatban is van. Például: *Beck András* (Radnóti), *Borsos Miklós* (Riesz Frigyes és Haar Alfréd), *Makrisz Agamemnon* (Bartók), *Mészáros Dezső* (Ady), *Mikus Sándor* (Derkovits) *Pátzay Pál* (Katona József), *Schaár Erzsébet* (Vedres István), *Tápai Antal* (József Attila) és *Vigh Tamás* (Kodály) szobrai, illetve domborművei révén, melyek a közelmúltban kerültek egy-egy új plasztikai műként a Nemzeti Emlécsarnokba.

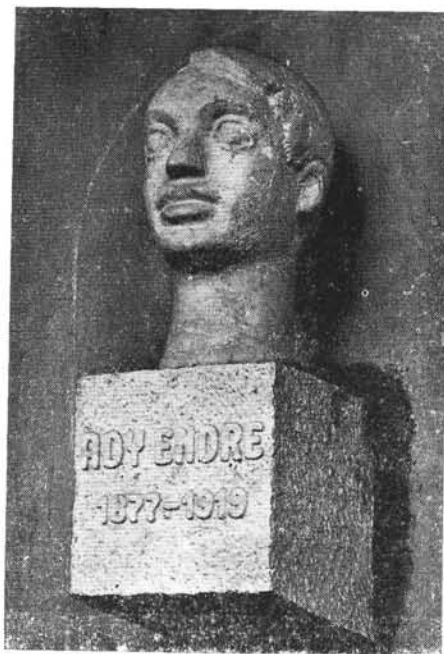
²⁵ *Kontha Sándor*: A politikai-ideológiai áramlatok hatása (különös tekintettel a szobrászatra). Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 113.

Itt említjük meg a Pantheonban szereplő, felsorolt művészek és műveken kívül még: *Aradi Zsigmond* (Verancsics Antal), *Braun Hadzsy* (Hunfalvy János), *Gárdos Aladár* (Bólyai Farkas, Bólyai János), *Horvay János* (Petőfi Sándor), *Horváth Géza* (Kazinczy Ferenc), *Julier Ferenc* (Bethlen Gábor), *Keviczky Hugó* (Péterfy Jenő), *Kuzmik Livia* (Kemény Zsigmond), *Martinelli Jenő* (Apáczay Cseri János), *Somló Sári* (Apáthy István), *Székely Károly* (Herman Ottó, Lóczy Lajos), *Tóth István* (Révai Miklós) és *Turi-Jobbágy Miklós* (Budenz József) — neveit, illetve portré-alkotásait.

Ismeretlen szobrásztól, a Nemzeti Emlécsarnokban tiznél több portré-emlékmű található. A szegedi múzeumba került szobrok egy részéről néhány művész nevével kapcsolatban már szövelünk. A század elejétől itt elhelyezett szobrászati alkotásokat főleg gipszből készült portrék és nemes anyagú kiplasztikák tették ki, melyekből az idők során sok tönkrement és elkallódott. Néhány ma is meglevő mű közé tartozik: *Ligeti Miklós*: Tudás fája (f. márvány, 1902), *Szentgyörgyi István*: Fahonvéd (fa, 1916.), és *Beck Ö. Fülöp*; Petőfi-plakett (gipsz, 1937.) c. alkotása.

Taiszer János: Vitéz János. 1935.
k. sz. majolika. Szeged, Pantheon

Mészáros Dezső:
Ady Endre. 1969. kő. Szeged, Pantheon

A Pantheon alkotásain kívül, a város tereire, parkjaiba és épületei elé több mű lett a két világháború között elhelyezve. A Rerrich Béla-térre, Kolozsvári Márton és György, XIV. sz. második felében készült ismert Szent György szobrának bronz másolatát tették. (1931). A harmincas évek helyi köztéri szobrai közül kiemelkedik *Pásztor János* Széchenyi-téri díszkútja, „Az Építő és Romboló Tisza” (1934).²⁶ Az itt élő *Tápai Antal* műve az Újszegeden nem régen elhelyezett „Tavaszi” (1936) c. bronzszobor, mely egy magára ébredő leánykötőt ábrázol. Fehér márvány „*Lourdesi Mária*” szobra (1937) az Újszegedi templomban van. Szeged két nagy írójának, Móra Ferencnek és Tömörkény Istvánnak emlékére is ő készített mészkőszobrokat (1938), melyek a múzeum előtti parkban állanak.²⁷ A háború szimbólumának is felfogható *Turáni Kovács* bronz „*Lovashuszar*”-ja (1943), mely a József Attila Tudományegyetem Állam és Jogtudományi kara előtt áll, míg a békét *Borbereki Kovács Zoltán* „*Fonó asszony*” c. mészkőszobra sugallja.²⁸ Az utóbbi a Dél-alföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet kertjében látható. *Oláh Sándor* anyaságot jelképező mészkőszobrát, a rókusai Általános Iskola előtt állították fel. *Margó Ede* „*Anyá gyermekével*” c. kis

²⁶ Pásztor János két allegorikus szobrát a Stefánia terraszán helyezik el. Délm. 1930. jan. 26.; A Széchenyi téren állítják fel a Tisza-szobrokat. Délm. 1934. jan. 13.; Az Építő Tisza. Délm. 1969. okt. 21.; A Romboló Tisza. Délm. 1969. okt. 22.

²⁷ (*Vér György*) v. gy.: Móra-szobor. Délm. 1939. júl. 8.; *Csányi Piroska*: Elkészült a Tömörkény-szobor agyagmásolata. Délm. 1942. okt. 13.; Móra Ferenc-szobra. Délm. 1969. nov. 8.; Tömörkény István-szobra. Délm. 1969. nov. 22.; Tavasz. Délm. 1970. febr. 18.

²⁸ Ma délelőtt leplezik le a volt 3-as huszárok emlékművét. Délm. 1943. máj. 9.; Szeged szobrai. Lovas huszar. Repróval. Délm. 1969. dec. 19.

bronzszobra, a Gyermek-klinika bejárata mellett található. A kor hivatalos, keresztény szellemiségét *Krasznai Lajos* „Boldogasszony”-díszszobra (Április 4 útja 8.) tükrözi. Megemlítendő, hogy ebben az időszakban még különböző történelmi („Bautzeni”-Mátyás, Kossuth), irodalmi (Tömörkény, Kisteleki Ede), valamint világháborús-, árvíz és egyéb emléktáblákat (Rapaics Radó) helyeztek el a templomok, középületek és iskolák falaira.²⁹ Iparművészeti jellegű *Sz. Boga Lujza* és *Csúri Ferenc*

Pásztor János: „Az Építő és Romboló Tisza”, 1934. bronz. (részlet) Szeged, Széchenyi tér

Tápai Antal: Tömörkény István. 1938. mészkő. Szeged, Móra-park

²⁹ Az alsóvárosi Ferences templom oldalán helyezték el a „Bautzeni”-Mátyás-emlékmű másolatát (1930), melyet Stróbl Alajos tanítványai készítettek. Délm. 1970. jan. 21. Repróval. A Kossuth-emléktábla (Victor Hugó u. 6.) Fischer János szegedi kőfaragó munkája. Legigényesebb alkotását Fischer „A szabadságharcban 1849-iki augusztus hó 5-én Ujszeged-Szöreg alatt elesett honvédek emlékére” emelt bronz-sast tartó gránitoszlopot, 1896-ban, fiaival együtt készítette, mely az Aradi vértanúk terén áll. Világháborús hősi emléket, többek között: *Margó Ede* (Fogadalmi templom bal tornyának aljában) és *Tápai Antal* (Radnóti Gimnázium udvari falán, 1931.), valamint egy ismeretlen művész (Rókusi templom homlokzatán, 1930.) készített. Irodalmi vonatkozású emléktáblákat: *Szolcsányi Gyula* (Tömörkényről, lakóházán: Tömörkény u. 6.) és *Keveczky Hugó* (Kisteleki Ede-ről, lakóházán: Maros u. 39/a.) műhelyéből említünk meg. Az 1879-es szegedi árvíz színvonalát jelző táblákat találunk: Gál u. 6., Kormányos u. 23., Tüdőbeteg-gondozó Intézet, Mérey u. 13. sz. házak és a Régi zsidótemplom oldalfalain, valamint az alsóvárosi Ferences templom sekrestye-ajtáján.

látványos „Zenélő órá”-ja (1930), mely a Kémiai Intézet Dóm-téri homlokzatát dekorálja.

A fenti felsorolásba nem vettük bele azokat a szobrászokat, akik Szegeden születtek, vagy akik huzamosabb ideig itt munkálkodtak, mert róluk kissé részletesebben szeretnénk szólni. Ezek közé tartozik: *Taiszer János*, *Vígh Ferenc* és *Papp József*.

A törökbálinti származású *Taiszer János* (1878—1951) tanulmányait az Iparművészeti Iskolában kezdte. Ezt követően a pécsi Zsolnay gyárban dolgozott tervezőként. A század elején Amerikába ment, ahol (1906—09 között) egy chichagói kerámia gyárban mintázóként helyezkedett el. Hazatérése után hosszú ideig a MÁV-nál teljesített szolgálatot; majd a húszas évek végén Szegeden telepedett le. Az ő műve — többek között — Klebesberg fehérmárvány plakettje (1929), mely a szegedi múzeumba került. A Fogadalmi templom belső építészeti munkálataiban Taiszer is részt vett. Tőle való az a világháborús „Hősi-emlékmű” (1934), amely az újszegedi Rózsa Ferenc Szakközépiskola (régii tanítóképző) udvarán áll.³⁰ A volt jezsuita templom homlokzatán levő „Kálvária” műkő-kompozíciója, a művész halála előtti években készült. Utolsó kiállítását Szemenyei Ferenc szegedi festővel közösen rendezte meg, 1937 őszén az Iparcsarnokban. Akkori sajtókritikája szerint „...naturalista megoldást választó szobrász, keményen kifejező erővel dolgozik, inkább a viszszaadás, mint az újraélés a célja.”³¹ Vörösmarty Mihály- és Vitéz János-reliefjei, valamint Böhm Károly-mellszobra a Pantheonban vannak elhelyezve.

Vígh Ferenc (1881—1948) rövidebb-hosszabb ideig kénytelen volt szülővárosát, Szegedet elhagyni. Az Iparművészeti Iskolán (1902—03-ban) Mátrai Lajos és Stróbl Alajos növendéke. A következő évben (1904) elnyerte Szeged művészeti ösztöndíját, amelyből a müncheni akadémián B. Schmid mellett képezte magát tovább.³² 1905-ben hazalátogatott és a nyarat a nagybányai festőiskolában töltötte. Az ekkor mintázott „Kuruc” c. szobráról hírt adott egy szegedi újság.³³ Utána újra Münchenbe utazott, ahol sikerült műveiből kiállítást rendezett. Ezt követően rövid tanulmányutat tett Párizsba (1909), s innen francia művészfeseléssel tért vissza Szegedre. A Dugonics Társaság megbízásából ekkor készítette a „Mikszáth-plakett”-et, amely országosan is sokszorosításra került.³⁴ *Vígh* mintázta meg — többek között — Makó Lajos, az akkori szegedi színikigazgató portréját (1910) és Magyar Gábor arcmasát (1912).³⁵ Feleségével, *Chevalier Antónia* (1886—1922), francia származású festőnővel 1911 novemberében a szegedi múzeumban közös tárlatot rendezett. Kiállításukkal kapcsolatban Szöri József méltatta a festőnő impresszionista tájait és elismeréssel írt *Vígh* plasztikáiról is. „Különös hajlandóságot árul el *Vígh Ferenc* — jegyzi meg Szöri —, a síremlék-tervezések iránt. Vigasztalhatatlan bánatok formája ül síremlékein. Pedig egyszerű felületű építészeti motívumokkal és néhány mérsékelt mozgású alak kombinálásával oldja meg a feladatokat.”³⁶ Ezek a vonások jellemzik *Vígh* alsótanyai „Honvédsíremlék”-ét (1913)³⁷ is. A két világháború között több mint másfél évtizedig *Vígh Ferenc* Rákospalotán élt, ahova felesége korai halála (1922) után telepedett le. A harmincas évek végétől szerepelt ismét a szegedi kiállításokon.

³⁰ Hősi-emlékműtervek a Kultúrpalotában. Délm. 1934. febr. 4.

³¹ (*Vér György*) v. gy.: Szemenyei Ferenc és Taiszer János kiállítása. Délm. 1937. szept. 26.

³² A szobrásznövendék kérelme (*Vígh Ferenc*). SzH 1902. aug. 15.; Szegedi szobrásznövendék Münchenben. SzH 1904. júl. 24.; Egy művésznövendék ösztöndíja. SzH 1904. szept. 14.

³³ A gipsz-kuruc. SzH 1905. júl. 6.

³⁴ Szegedi művészek: *Vígh Ferenc*. SzH 1909. okt. 10.

³⁵ *Vígh Ferenc* szobrai. Délm. 1910. dec. 25. „Szeged Kis Lexikona”.

³⁶ (*Szöri József*) dr. Sz. J.: *Vígh Ferenc* és *Vígh Ferencné* kiállítása. Délm. 1911. nov. 24.

³⁷ A honvédsíremlék. Szoborleplezés Alsótanyán. SzN 1913. máj. 13.

Vigh Ferenc: Ülő asszony.
1940 k. p. gipsz. 40 cm. MFM

Papp József:
Plósz Sándor. 1935 k. kő. Szeged, Pantheon

A Móra Ferenc Múzeum több művét őrzi, a legjobbak közül való az „Ülő asszony” c. terakotta szobra.

A szegénységgel küzdő Vigh élete tipikus példája a két világháború közötti vidéki művészsorsnak. Ettől próbált menekülni a szegedi *Papp József* (1894–1971) is, aki művészeti tanulmányait előbb Budapesten Pásztor Jánosnál kezdte, majd stúdióit Firenzében és Rómában fejezte be. Bécsi és gráci működésén kívül, mint fiatal szobrász Szegeden dolgozott. Ide kötődő alkotásai — többek között — Tömörkény István mellszobra és Juhász Gyuláról készített plakettje, melyeket 1924–25-ben hozott létre.³⁸ Több domborműve és szobra került a Fogadalmi templomba. Ezek, mint általában az egyházi jellegű alkotásai (XI. Pius), római iskolás, neoklaszszicista formálásúak. Számos szegedi síremlék (Tóth Pál, Lázár György, Kállay Albert), és a Városi Tanács épületének kapualjában elhelyezett „Világháborús hősi emlék” (1923) származik tőle. A Pantheonban két munkájával (Wenczel Gusztáv és Plósz Sándor portréi) szintén képviselve van. A megélhetés miatt 1927-ben Buda-

³⁸ *Kái.*: Papp József Tömörkény-szobra. Színház és Társaság, 1925. febr. 16.; Papp József Juhász Gyuláról plakettet készít. Délm. 1925. máj. 28.; A Petőfi Múzeumban van Hans Jantzen: Michelangelo c. könyv (Lipscse, é. n.), melyet a költő e dedikációval ajándékozott barátjának:

Papp Józsefnek,
Tömörkény szobrászának baráti szeretettel:
Juhász Gyula.
Szeged, 1924. Karácsony.”

Juhász Gyula összes művei. Bp. 1963. Kritikai kiadás. Versek. III. k. 366.

pestre távozott, és a végső pihenésre ismét Szegedre visszatért Papp József végakaratára szerint szobrainak egy részét 1971 tavaszán a Móra Ferenc Múzeumnak hagyományozta.³⁹

*

Ha egy város arculata szobrok által fokozottabban kulturálttá válik, a plasztikai alkotásokban gazdag Szeged jelentős helyet kell, hogy elfoglaljon hazánk korszerű összképű nagyvárosai között. A mennyiség azonban másodlagos szempont ahhoz, hogy Szeged „a szobrok városa” megtisztelő rangot valóban betölthesse. Ingadozó értékű emlékművekkel a múlt örökségeként el vagyunk látva. A felszabadulás után elhelyezett modern szellemű plasztikai alkotások, — mint többek között, a helyi Vedres István Építőipari Szakközépiskola falán 1973 őszén felavatott *Borsos Miklós* által készített Babits-emlékmű is —, hivatottak arra, hogy a régebbi, valóban művészi szobrokkal együtt emeljék és meghatározzák a város esztétikai összhatását. Plasztikai szempontból érdekes színfoltját képezik városunknak a nyári Szegedi Ünnepi Hetek idején a Múzeum által rendezett szabadtéri szoborkiállítások.⁴⁰

Az egyre bővülő Szeged egyik új városrészében, a húszezren felüli lakosúvá dúzadt Tarján-telepen a házigyári elemekből készült modern négy- és tízeleteres épületek egymásután emelkednek. A játszóterekkel, parkokkal elválasztott épületek között a Városi Tanács köztéri szobrokat kíván elhelyeztetni. Ezért, — amit az egyik budapesti lap is megírt —, „...a város tanácsa pályázatot hirdetett — a környezetbe illeszkedő, bármilyen anyagú, méretű szobrokra, reliefekre, térplasztikákra, és más elemekre. A tanács által megszervezett helyszíni szemléken 70 művész tanulmányozta a környezetet, s közülük 42 művész 95 alkotást küldött be a pályázatra. Az alkotókra a városrész lakóinak fiatal kora, a sok gyermek, az olajmező, a Tisza, a tápéi városrész közelsége egyaránt hatott, a képző- és iparművészeti lektorátus elbírálása alapján 15 művet díjaztak. Ezek közül kerülnek ki azok a köztéri szobrok, amelyeket az elkövetkezendő években folyamatosan állítanak majd fel Szeged Tarján városrészében.”⁴¹ A díjazott szoborterveket 1973 decemberében a Móra Ferenc Múzeumban, 1974 elején pedig Tarjánban kiállításon mutatták be a közönségnek, lehetőséget nyújtva a széleskörű véleménynyilvánításra.

³⁹ (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Elhunyt Papp József. Délm. 1971. márc. 16.

⁴⁰ Tisztítják a szobrokat. Délm. 1972. júl. 2.; Samu Katalin szoborkiállítása. Délm. 1972. júl. 15.; Szegedi Műsor, 1972. júl. 20.; Tiszatáj, 1972. aug. 8. sz. 94—95.; Magyar Hírlap, 1972. aug. 16.; Szobrok a sétányon (Tóth Valéria és Kligl Sándor alkotásai.) Délm. 1973. júl. 13., júl. 17.; Cs. m. Hírl. 1973. júl. 17.; (Tandi Lajos) T. L.: Babits-emléktábla. Délm. 1973. okt. 2.

⁴¹ Köztéri szobrok Szeged új lakónegyede számára. Népszabadság, 1973. dec. 13.; Tandi Lajos: Köztéri szobrok Tarjánnak. Délm. 1973. dec. 9.; Tandi Lajos: Szobortervek Tarjánba. Délm. 1973. dec. 14.

Itt mondunk köszönetet Hemmert János szegedi festőművész-rajztanárnak, szíves adatszolgáltatásért, mellyel a szegedi szobrokkal kapcsolatban segítségünkre volt.

A harmincas évek kedvezőtlen voltát a szegedi szobrászok fent vázolt helyzete is jól tükrözte. Az egyre inkább uralkodó gazdasági válság és a megerősödött, nyiltan fellépő fasizmus — mint országszerte általában —, városunkban is gátolta a művészet fejlődését. A helyi újságok cikkei nemcsak a munkanélküliek Széchenyi-téri tüntetéseiről, vagy az ingyen ebédet ostromló szegényekről adnak hírt, hanem a kulturális állapotok súlyosságára is rávilágítanak egyes riportok. A szegedi festőművészek vallomásaiból kiderült, hogy a művésznyomor frontján a helyzet változatlan. E tény hitelességét — mások mellett — *Papp Gábor*, *Tardos-Taussig Armin*, *Cs. Joachim Ferenc*, *Dinnyés Ferenc*, és *Parobek Alajos* szegedi festők küzdelmes pályája is igazolja. Ők éppen úgy besorolhatók a magyar antifasiszta művészeti frontba, mint a Szocialista Képzőművészek Csoportjának náluknál prominensebb tagjai. Egyébként is a csoport „...léte a tényleges tagok számánál jóval több művészi hozzásegített ahhoz — állapítja meg Aradi Nóra —, hogy a legembertelenebb viszonyok s az embertelenség vállalásának legcsábítóbb körülményei közepette az emberség és a művészet védelmére keljenek.”¹

Dinnyés Ferenc és a művészküzdelmek

Az említett művészek közül *Papp Gábor* (1872—1931)² a budapesti Mintarajziskolában Székely Bertalannál, majd Münchenben Hollósynál tanult. Stúdiumait ezután Párizsban fejezte be. Szegeden 1909-ben telepedett le. A Kolozsvárról ide került borongó kedélyű festő nehezen illeszkedett bele az alföldi környezetbe. Kezdetben külföldi útjaival próbálta feloldani idegenkedését, később azonban már erre nem telt pénze, s egyre zárkózottabbá vált. A Nemzeti Szalonban 1924-ben volt kiállítása, városunkban pedig 1926—27-ben, előbb műtermében, majd a Kass-halljában létrehozott tárlataival mutatkozott be.³ Főleg sötét tónusú, realiztikus portrékat és valószínű tájképeket festett. Karakterisztikus arcmásai közül a nagyméretű, egész ala-

¹ Szegedi festő és az EMKE. Délm. 1912. nov. 19.; Képek, rajzok, katonarajzok. Délm. 1918. máj. 19.; Papp Gábornál. Délm. 1926. febr. 11.; Húszmillió per egy Papp Gábor portré körül. Délm. 1927. máj. 13.; Papp Gábor az anyakönyvvezető előtt. Délm. 1928. dec. 19.; *Lyka Károly*: Magyar művészet Münchenben 1867—1896. Bp. 1951. 72.; *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete a Tanácsköztársaság idején. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Szeged, 1959. 157—168.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 177—178.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

² Papp Gábor kiállítása. Délm. 1926. dec. 19.; *Lengyel Vilma*: Papp Gábor tárlata. Délm. 1927. jún. 9.; *Kiss F.*—*Tonelli S.*—*Sz. Szigethy V.*: Szeged. Bp. 1927. 318.

³ Lefoglalták Papp Gábor 21 festményét két ruha és egy gumikabát miatt. Délm. 1928. aug. 4.

Papp Gábor: Tápei utcarészlet. 1927. o. pl. 24×34 cm. MFM

kos „Komika” (1914) és az önmagáról készített — fiatalkori (1900) és későbből (1921) való — portréi emelkednek ki. Ezek néhány sikerült természet-ábrázolásával („Tátrai tájkép”, „Tápei utcarészlet”), s csendéletével együtt a Móra Ferenc Múzeumba kerültek. A sokat betegeskedő művész, aki Szegeden megnősült, nagy nyomorban élt. Adósságai fejében képeit elárverezték.⁴ Idegrendszere nem bírta elviselni a megpróbáltatásokat, s felmondta a szolgálatot. Tragikusan fejezte be életét, bomlott aggyal a helyi zárt intézetben hunyt el.

Papp Gábor nem volt harcos egyéniség, de a Tanácsköztársaság idején a Szegedi Képzőművészek Szakszervezetének elnöke lett.⁵ Szeged megújhódásra váró ábrázolóművészetéért rajta kívül, a két világháború között többen küzdöttek. Ebben a vonatkozásban *Tardos-Taussig Ármin* (1874—1936)⁶ szobrász és grafikusművészt kell megemlítenünk, akit a helyi művészeti reformok egyik lelkes alakjának tekinthetünk. A temesvári származású Tardos-Taussig a budapesti műegyetemen szerzett mérnöki

⁴ *Nagy Sándor*: Papp Gábor tragikus útja az élőhalottak házába. Délm. 1929. jan. 7.; (*Nagy Sándor*) *n-s*: Sétálás Papp Gáborral a kőfalak mögött. Délm. 1929. júl. 21.; (*Sz. Szigethy Vilmos*) *Bob*: Papp Gábor részletekben. Délm. 1943. jan. 1.

⁵ Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; *Juhász Gyula*: Szegedi képzőművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; A tárlaton. Délm. 1919. máj. 23.; C. S.: A tárlat. SzN 1919. máj. 25.

⁶ Tardos-Taussig Ármin meghalt. Délm. 1936. febr. 26.; Tardos-Taussig Ármin utolsó útja. Délm. 1936. febr. 28.; Tardos-Taussig emléke. Délm. 1937. máj. 10.; *Szelesi Zoltán*: Tardos-Taussig Ármin. Délm. 1961. febr. 25.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 181—182.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

oklevelet, grafikussá pedig egy bécsi rézkarcoló mellett lett. Műszaki diplomásként az államvasutak szolgálatába lépett, és a szegedi üzletvezetőségénél kezdte el pályáját. Szorgalma révén hamarosan magasabb beosztást ért el, azonban a Tanácsköztársaság alatt tanúsított baloldali magatartása miatt⁷ idő előtt nyugdíjazták. Tardos-Taussig valóban rászolgált az ellenforradalmi rendszer vádjaira, mert leleplező élű cikkeivel bátran támadta a városi tanács művészet iránti nemtörődömségét.⁸

Tardos-Taussig nem állt egyedül törekvéseivel. Kelemen utcai lakása — mely a házigazda gyűjtő-szenvedélyét tükrözve, — valóságos kis múzeummá vált —,⁹ meghitt találkozó helye lett a haladó gondolkodású értelmiségieknek, akik szövetségesei voltak a szegedi munkásmozgalomnak. Ezt igazolja Tardos-Taussignak az az emlékkönyvszerű naplója is, mely a művész barátainak, a Van Gogh-ról szép könyvet író, szegedi születésű Nagyfalusy Jenőnek (1900—1944), Terescsényi Györgynek és főleg Juhász Gyulának értékes, — „az ellenforradalmi világgal való következetes, harcos szembenállásáról” tanúskodó — bejegyzéseit tartalmazza.¹⁰ Tardos-Taussig Ármin művészi munkássága is jelentős. Szegeden és Budapesten többször

Tardos-Taussig Ármin: Tanulmányfej.
1903. rézkar. 13,5×10 cm. MFM

Cs. Joachim Ferenc: Oskola utcai részlet.
1923. o. v. 54×51 cm. MFM

⁷ Kiállítás a Kultúrpalotában. (Tardos-Taussig Ármin a rendező.) Délm. 1919. áprl. 25.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; C. S. A tárlat. SzN 1919. máj. 25.

⁸ *Tardos-Taussig Ármin: Szeged művészete, ami nincs.* (Garasos alamizsna és előkelő közöny). SzH 1910. jún. 5.; *Tardos-Taussig Ármin: Műtermek építése, művészek kivándorlása és az aranykoronás költségvetés.* Szeged, 1924. aug. 23.

⁹ Taussig Ármin metszet-gyűjteménye. SzN 1919. nov. 12.; Tardos-Taussig Ármin metszet-gyűjteménye. A Munka, 1919. nov. 13.

¹⁰ *Péter László: Juhász Gyula ismeretlen vallomásai egy emlékkönyvben.* Délm. 1960. febr. 7.

szerepelt grafikáival. A fővárosban 1917-ben sikeres önálló kiállítást rendezett, melyről Cserzy Mihály méltató cikket írt.¹¹ Ismerős és idegen tájakat bemutató lapjai éppúgy váltakoznak, mint az itthon vagy a távolban élő emberek szeretettel ábrázolt alakjai. Linómetszeteinek, rézkarcainak, ceruzarajzainak és építőművészeti terveinek értékeesebbjeit a Magyar Nemzeti Galéria és a Móra Ferenc Múzeum őrzi.

Meg kell említenünk, hogy Tardos-Taussig az elsők között igyekezett Szeged képzőművészetének fejlődését írásban összefoglalni,¹² emellett azonban egyes helyi festők munkásságának elemzésével is foglalkozott. Így írt cikket pl. *Cs. Joachim Ferenc* (1882—1964)¹³ művészi törekvéseiről.¹⁴ Cs. Joachim művészi pályájának elindításában Back Bernát, gazdag helyi műgyűjtő segített, akinek révén korán (1904) mehetett külföldi tanulmányutakra. Szülővárosának művészeti ösztöndíjával,¹⁵ Berlinben és Münchenben tartózkodott. Ezután, 1909-ben Szegeden festőiskolát nyitott.¹⁶ Legtöbbször Párizsban fordult meg, ahol kiállításokon szerepelt, s képeiről („Kapáló asszonyok”, 1911., „Éj a kikötőben”, 1913) írtak a lapok.¹⁷ Cs. Joachimot a francia impresszionisták ragadták meg. Világos, levegős tájbrázolásai erről vallanak, melyeket először Szegeden 1913 karácsonyán mutatott be.¹⁸ Vízparti jeleneteihez hol a kanyargós Tisza-part, hol pedig Velence szűk lagunái adtak ihletet. Korábbi ezüstös harmóniájú képeit, mint a szegedi „Oskola utcai részlet” (1923) c. vásznát olykor stilizált felfogású, színes tájvázlatok váltották fel. E művei közül néhányat, valamint „Önarcképét” (1916) és „Móra Ferenc portréját”-t (1936), a helyi múzeum őrzi. Cs. Joachim Ferenc harcos, kritikus egyéniség volt. Támadta a városi tanács rossz művészetpolitikáját.¹⁹ Tág érdeklődési körébe különböző világnézetű — miszticista — filozófiák is beletartoztak. Művészetről vallott gondolatait olykor egy-egy cikkben fejtette ki.²⁰ A Tanácsköztársaság idején Papp Gábor mellett a Szegedi Képzőművészek Szakszervezetének alelnöki tisztségét töltötte be. Részt vett a műgyűjtemények zár alá helyezésében, és tanára volt a Szegedi Művészeti Szabadiskolának.²² A helyi szocialista művészek májusi kollektív tárlatán

¹¹ *Cserzy Mihály*: Szegedi művész kiállítása Budapesten. Délm. 1917. okt. 28.

¹² *Tardos-Taussig Ármín*: Szeged régi művészete. SzH 1910. máj. 29.; *Tardos-Taussig Ármín*: Képzőművészeti mozgalmak Szegeden. — A Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiállítása. Katalógus. Szeged, 1911. Bev.: *Szöri József* és *Tardos-Taussig Ármín*.

¹³ Joachim Ferenc, festő. Szeged kis lexikona. Délm. 1910. dec. 25.; Egy szegedi festő pöre (Joachim contra Pásztor József). Délm. 1924. okt. 31.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 177—178.; *Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében*. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

¹⁴ *Tardos-Taussig Ármín*: Szemelvények Cs. Joachim Ferenc művészeti kátéjából. Szeged, 1924. júl. 10.

¹⁵ Festők ösztöndíja. SzH 1907. júl. 30.; A művészi ösztöndíj. SzH 1907. aug. 1.; Ferenc József-ösztöndíj. SzH 1907. nov. 30.

¹⁶ Festőiskola Szegeden. SzH 1907. aug. 24.; Joachim Ferenc festőiskolája. SzH 1909. jún. 2.

¹⁷ *Szalay János*: Joachim és Csáky. Délm. 1911. febr. 23.; Szegedi művészek idegenben. Délm. 1911. aug. 19.; Festő a tengerparton. Délm. 1911. nov. 24.; Szegedi művészek sikere külföldön. Délm. 1913. ápr. 20.

¹⁸ *Domokos László*: Magyar Művészek Műkiállítása. Délm. 1913. márc. 7.; Joachim kiállítása. Délm. 1913. dec. 21.

¹⁹ Amikor a szegedi tanács művészetet pártol. Délm. 1911. dec. 24. Újabb művészeti botrány. Délm. 1913. dec. 11.; Szegedi festőművész levele Párizsból. Délm. 1913. dec. 19.

²⁰ *Joachim Ferenc*: A művészet önmagáért. SzH 1910. jan. 20.

²¹ Nem lesz szegedi művésztanács. Délm. 1919. márc. 2.; A Szellemi Munkások Szakszervezetének ülése. Délm. 1919. márc. 6.; Válasz egy támadásra. (Joachim contra Gaál Endre). SzN 1919. márc. 8.; dr. Gaál Endre: Miért nincs Szegeden művésztelep? SzN 1919. márc. 9.; Radó Sándor (műkereskedő) kiállítása. Délm. 1919. márc. 9.; A ferencrendiek, minoriták és Back Bernát műkincsei. Délm. 1919. márc. 30.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. ápr. 27.; Szegedi Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. ápr. 29.

kívül 1919 októberében önálló kiállítást rendezett.²² A proletárdiktatúra után ő is külföldre emigrált. Olaszországból évek múltán jött haza, és többtagú családjának fenntartásáért sokat küzdött.²³ A szegénységben élő festőt barátja, Czibula Antal, volt direktóriumi tag támogatta. Cs. Joachim a felszabadulás után, 1945 nyarán az elsők között rendezett kiállítást. A Kultúrpalotában ezúttal több mint másfélszáz képet mutatta be, melyek között főleg színes, impresszionisztikus tájak és jellegzetes emberábrázolások szerepeltek.²⁴ Idős korában Budapestre költözött és múzeumi képek másolásával is foglalkozott. Nyolcvankét évesen Gyulán hunyt el.

A harmincas évek elejére eső munkásmozgalmi tevékenység megnövelte az illegálisban működő, szocialista eszmékkel telt emberek üldöztetését. A kommunista perek már a Tanácsköztársaság bukása után gyakran helyet kaptak az újságok hasábjain, a magyarországi fasizmus előretörésével pedig megsűrűsödtek. E pörök legtöbbször nevesen eltorzított formában nagyította fel a valóságos tényeket, melyeknek sokan ártatlanul estek áldozatul. Ezzel kapcsolatban szólanunk kell arról a politikai jellegű perről, melynek egyik vádlottja *Dinnyés Ferenc* (1886—1958)²⁵ szegedi festőművész volt.

Dinnyést már ifjúkora óta a piktúrán kívül a műszaki kísérletezés szenvedélye töltötte el. Még az első háború előtt konstruált egy technikailag újszerű fűrőgépet. Találmányát szabadalmaztatta, sőt a városnak is felajánlotta megvásárlásra, azonban nem talált érdeklődésre. Húsz évvel később viszont, 1933-ban, a kommunista perek idején e szabadság Dinnyést politikai konfliktusba keverte. Egy rendőrségi besúgó által azzal vádolták, hogy találmányát a Szovjetunióknak akarja eladni. Házkutatást tartottak nála és a megtalált műszaki tervet elkobozták. Dinnyést letartóztatták és a hadirokkantként kapott trafik engedélyét, mely a család egyetlen biztos jövedelemforrása volt, megvonták. Ügyét a Füssy László-féle kommunista szervezkedési per keretében tárgyalták.²⁶ Miután kiderült, hogy egy már szabadalmazott találmány nem lehet hadititok, a festőt azért tartották további vád alatt, mert Füssyvel barátságban lévén, ennek államferforgató terveiről nem tett kötelességszerű jelentést a hatóságnak. Dinnyést egy hónapi fogházra ítélték, melyet a száz napig tartó vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vettek. Mindez hozzátartozott a hazai munkásmozgalom üldözéséhez és a szocialista gondolkodású művészek meghurcolásához.

Dinnyés Ferenc szegény, Dabas környékére való szülők gyermekeként 1886-ban született Budapesten. Középkorait a fővárosban végezte. Pályáját 1903-ban, az Iparművészeti Iskolán kezdte, ahol Papp Henrik ismertette meg a rajzolás elemeivel. A fiatal művészjelöltnek az anyagi nehézségekkel küzdő szülők nem tudtak gondtalan tanulást biztosítani, ezért szabadidejében mint plakáttervezőnek és díszletfes-

²² *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; C. S.: A tárlat. SzN 1919. máj. 25.; Joachim festményei. Délm. 1919. okt. 17.; Joachim Ferenc kiállítása. SzN 1919. okt. 19.; Joachim Ferenc festőművész kéпкиállítás. Délm. 1919. okt. 23.

²³ *Csányi Piroska*: Miből élnek a szegedi festők? Délm. 1938. dec. 25.

²⁴ Joachim Ferenc kéпкиállítás a Kultúrpalotában. Délm. 1943. aug. 5.; *G. K.*: Csejthey Joachim Ferenc képei. Szegedi Népszava, 1945. aug. 7.; (*Szász Ferenc*) sz. f.: Joachim Ferenc kéпкиállítás. Délm. 1945. aug. 9.

²⁵ *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete a Tanácsköztársaság idején. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Szeged, 1959. 157—168.; (*Szelesi Zoltán*) sz. z.: Kis Szegedi Művészettörténet. XVII. Tiszatáj, 1968. május, 5. sz.; (*Apró Ferenc*) A. F.: Dinnyés Ferenc (1886—1958). Szegedi Műsor, 1973. áprl. 2—3.; *Szelesi Zoltán*: Festészet a Tisza-partján (Dinnyés Ferencről is). Művészet, 1973. aug. 8. sz. 13.

²⁶ Nem kerülnek statáriális bíróság elé a fantasztikus kommunista szervezkedés gyanúsítottjai. Délm. 1932. júl. 13.; Izzalmas szembesítések a kommunista-per tárgyalásának harmadik napján. SzN 1933. jan. 13.; Ötévi fegyházra ítélték Füssy Lászlót, Dinnyést egy hónapra... Délm. 1933. jan. 15.

tőnek kellett megkeresni kenyerét. Ezen a területen is: visszatérő érdeklődéssel fordult olykor e sok ötletet és választékos ízlést kívánó műfajhoz. Hat évig tartó tanulmányai során beiratkozott a Képzőművészeti Főiskola esti tanfolyamára, ahol Ferenczy Károly és Hegedűs László keze alatt fejlődött tovább. Mestere, Ferenczy ottotta belé a természet folyton változó jelenségeit kutató, megfigyelő szenvedélyt, a plein air fény- és színproblémáinak tanulmányozását. A Ferenczy által közvetített nagybányai eredmények Dinnyés művészi kibontakozásának alapjává váltak, és az alföldi táj karakterét feltáró festészete ebben gyökerezik.

Dinnyés Ferenc: Részlet az Ipar utcából. 1924. o. v. 47×65 cm. MFM

Tanulmányai befejeztével pár hónapot Párizsban töltött, majd megnősült, és 1910-ben Szegedre került. Itt azonban alig melegedhetett meg, mert 1914-ben behívták katonának. Rövid idő múlva Doberdónál súlyosan megsebesült és 1918-ban rokkantan szerelt le. Ezek a körülmények sem térítették azonban el művészi célkitűzéseitől, midőn hazakerült, Dinnyés nagy erővel és szorgalmasan kezdett újra dolgozni. Festészetének kibontakozása voltaképpen ekkor kezdődött el. Első helyi bemutatkozása a Tanácsköztársaság idején 1919 májusában volt, amikor is közel 30 festményt állított ki, („Tisza-part Tápénál”, „Újszegedi parkrészlet”, „Szegedi ház”, 1919). Ekkor írta róla Juhász Gyula, hogy „...Dinnyés Ferenc tájképei egy igen rokonszenves és vérbeli festőt mutatnak be, aki friss és meleg színeivel máris a beérkezettek sorába került ezen a fővárosi nivót képviselő kiállításon. Szegedi tájak ihletik Dinnyést, szegedi kolorit csillog a képein, amelyek a téli és nyári napsütést és a

novemberi borút egyaránt reális erővel és igazsággal rögzítik meg.”²⁷ Ezt követően sűrűn és gazdag természettel lépett az itteni közönség elé. 1920 karácsonyán — többek között — Tornyai, Endre Béla és Károlyi társaságában egy szegedi kollektív tárlaton szerepelt. A következő évben, 1921 tavaszán pedig létrehozta első önálló kiállítását, a Kass Szálló halljában. Az itt bemutatott hetven képével „a hétköznapok költészetét” adta.²⁸ A húszas évek elején festett finom, ezüstös tónusú művei közül az „Alsóvárosi templom” (1922) és „Részlet az Ipar utcából” (1924) c. sikeres képei a szegedi múzeumba kerültek.

Az immár véglegesen szegedivé vált Dinnyés Ferenc, 1921-ben megbarátkozott Mednyánszky tanítványával, Katona Nándorral, akivel egy telet a Tátrában töltött, ahol néhány verőfényes képet festett („Tátrai részlet” I—II., 1921). 1924-ben huszonnyolc alkotásával részt vett a Nemzeti Szalon csoport-kiállításán. Szereplésére kedvező visszhangot kapott, a lapok piktúrájának költői finomságait és kolorizmusát

Dinnyés Ferenc: Bódé. 1943—45. o. v. 50×60 cm. Mgt

²⁷ *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; Friss Hírek, 1919. máj. 19.; A tárlat. SzN 1919. máj. 25.

²⁸ *Cs. Sebestyén Károly*: Dinnyés Ferenc kiállítása. SzN 1921. márc. 20.; *K.*: Dinnyés Ferenc kiállítása. SzN 1921. márc. 20.; *Márky Imre*: Dinnyés Ferenc kiállítása. Szeged, 1921. márc. 25.

dicsérték.²⁹ Közben oeuvre-je új témákkal gazdagodott, ugyanis többször ellátogatott felesége rokonaihoz Erdélybe, és itt a régi székely házak, kapuk, falvak és a székely fonó asszonyok lettek ábrázolásainak kedvelt tárgyai. Meleg szeretettel festette le családjá tagjait is („Boby fiam négyéves”, 1923). Fokozódott az egyszerű emberek iránti érdeklődése egy-egy csöndesen pipázgató, vagy napon sütkezéző öreg parasztembert is megjelenített szelíd harmóniával. A paprikahasító lányok és asszonyok mint helyi jellegű régi paraszti foglalatosság úzói speciális témái lettek. A városi tanácshoz — műterembér fejében — több ilyen tárgyú műve („Paprikahasítók”, 1928) került.

Termékenységére jellemző, hogy a húszas évek közepétől 1930-ig hét alkalommal önálló kiállítást rendezett. 1925 őszén előbb a Kultúrpalotában, majd a Kass Szálló halljában mutatta be új — poétikus és színes — tájképeit a szegedi közönségnek.³⁰ Két év múlva, 1927 elején ismét a Tisza-parti városban jelentkezett először gyűjteményes anyagával.³¹ Ősszel pedig a Nemzeti Szalon csoportkiállításán ezúttal is több mint húsz alkotásával („Tiszai fürdőzők”, „Paprikapiac” 1927) vett részt, melynek nagyrésze szegedi témájú volt.³²

„Dinnyés Ferenc — írja róla egy helybeli lap — a töretlen erejű, megalkuvást nem ismerő festők kategóriájába tartozik. Állandóan dolgozik, nem kedvetlenkedik el a rossz viszonyok hatása alatt sem és talán az egyetlen szegedi piktör, aki sűrűn, legalábbis minden évben egyszer gazdag kollekciónal, köztük meglepetésekkel lép a közönség elé.”³³ Műteremkiállításain (1928—29)³⁴ kívül Miskolcon, a „Vidéki városok tárlatán” (1929),³⁵ Békéscsabán és Vásárhelyen pedig önálló anyaggal mutatkozott be (1930),³⁶ ahol napsütéses

Dinnyés Ferenc: Felcsapódó ivék.
1940—45. o. v. 27×30 cm. Mgt.

²⁹ K.: Szezonyító kiállítás a Nemzeti Szalonban és az Ernst Múzeumban. Nemzeti Újság, 1924. szept. 2.; i. e.: A Nemzeti Szalon tárlata. Népszava, 1924. szept. 24.; Hegyi István: Dinnyés Ferenc képművészete. Színház és Társaság, 1924. 40. sz. 9.; Dinnyés Ferenc budapesti kiállításán szerepelt képeit kiállítja a Kass-halljában. Szeged, 1924. szept. 26.

³⁰ Lengyel Vilma: Dinnyés Ferenc kiállítása. Délm. 1925. okt. 18.; Dinnyés Ferenc kiállítása a Kass-halljában. Délm. 1925. nov. 5.; Dinnyés Ferenc képművészete a Kass-társalgójában. Délm. 1925. nov. 8.

³¹ Lengyel Vilma: Dinnyés Ferenc tárlata. Délm. 1927. jan. 30.; (o. t.): Dinnyés Ferenc kiállítása. SzN 1927. febr. 1.; Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.: Szeged, Bp. 1927. 318.

³² Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban. Népszava, 1927. szept. 21.; A Nemzeti Szalon 381-ik kiállítása. A LVI Csoportkiállítás Katalógusa. Bp. 1927. 6.

³³ Lengyel Vilma: Dinnyés Ferenc tárlata. Délm. 1927. jan. 30.

³⁴ Dinnyés-műteremkiállítás. Délm. 1928. szept. 30.; Lengyel Vilma (I. v.): Dinnyés Ferenc műteremkiállítása. Délm. 1929. dec. 22.

³⁵ Koródy Béla: Hét magyar vidéki város művészeinek kiállítása Miskolcon. Pesti Hírlap, 1929. jún. 6.

³⁶ Dinnyés Ferenc kiállítása. Békésmegyei Közlöny, 1930. máj. 25.; Vásárhelyi Friss Újság, 1930. jún. 11.

utcarészleteivel és a dolgozó embereket élettelen megörökítő vásznaival hívta fel magára a figyelmet. Hazai tárlatain kívül a bécsi Secession-ban és Prágában is sikerrel szerepelt helyi vonatkozású alkotásaival.

Dinnyés Ferencnek azok a festményei, amelyek az egykori szegedi utcák, paprikahasító asszonyok, illetve alföldi tájak és székely falvak, olykor győri utcarészletek témában és festői előadásban változatos együttesét nyújtják, közismert képei. Belőlük került legtöbb a helyi magántulajdonokba, a városi tanácshoz és az itteni múzeumba („Szegedi utcarészlet a Dömötör toronnyal”, 1927, „Szénakazal”, 1925—30, „Parasztházaspár”, 1930, „Tápei kompikötő” 1935—40.) Dinnyés Ferenc a népi hagyományú Alsóváros, a munkásnegyednek mondható Rókus és a Tiszához kötődő Felsőváros egy-egy hangulatos városképének ábrázolásával lett a szegediek kedvelt festője. Az elmaradottságot tükröző régi szegedi képei szocialista tartalmat hordoznak. Ez korábbi munkásságában lírai formában nyer kifejezést. Hol melegen vöröslő, hol ezüstös, finom színekkel festett vásznai a nagybányai mesterek, elsősorban Ferenczy Károly pikturájának tanulságairól vallanak. Általában szerette a a lemenő nap égő sárgás-vörösét, melynek tüzeit hideg zöldekkel, kékekkel és lilákkal fokozta. A tartalmat legjobban kifejező festői hatás kutatása alakította ki sajátos színekultúráját.

A harmincas években egyre fokozódó gazdasági válság és politikai diktatúra — mint sokak számára —, az ő részére is nélkülözést és meghurcolást jelentett s ez befelé fordította. Elhagyatottságában meseszerű víziók, allegorikus kompozíciók és finom, tört színeken felépülő spekulatív szerkesztmények foglalkoztatták („Meseváros”, „Színharmóniák”, „Fapapír”, 1930—40). E művei nem hagyták el műtermét, ott mutatta be ezeket 1931 és 1935—36-ban.³⁷ A művész halála után családja őrizte meg e színvázlatokat és csak a legutóbbi nagy kiállításán kerültek — felfedezés szamba menően — a széles közönség elé.³⁸ Dinnyés, aki több tagú családjával nehezen élt,³⁹ közérthetőbb festményeinek eladásából tudta valahogy fenntartani magát. Viszont magánya és növekvő társadalmi elégedetlensége az expresszívebb, az általánosabb jellegű mondanivalókat áttételesen közlő képek és vázlatok készítésére ösztönözte. („Őskori táj”, 1930, „Táltos” 1933, „Felcsapódó ívek” 1940—45). Ezeket minden bizonnyal szinte saját magának, lelki háborgásainak levezetésére hozta létre. Eladásukra nem is gondolhatott, mert e képek szenvedélyes sodrása, romantikus, forradalmi hevülete nem símult volna bele a szépen berendezett polgári lakások nyugalmaiba. A régebbi meleg színű, szivárványos festményeinek koloritja itt, a nyomasztó atmoszférának megfelelően barnásan monokrommá redukálódott, s a finom apró ecsetvonásokat világos és sötét foltok váltják fel. Dinnyés e művei elvontabbá és egyben drámaibbá váltak mint azelőtt. Az 1938-as helyi Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti kiállításon még a hagyományos témájú képeivel vett részt.⁴⁰ Az 1943-ban rendezett szegedi önálló tárlata⁴¹ pedig jelzi, hogy ebben az időszakban hozza létre szocialista szellemű képeit is. Míg Nyilasy, Endre Béla, Tornyai és Koszta kifejezetten a délföldi parasztság életét és környezetét ábrázolták, Dinnyés figyelmét a munkások sorsa is lekötötte. Ide vágó rajzai („Proletárok”, 1940)

³⁷ *Fehér István*: Látogatás Dinnyés Ferenc műtermében. SzUN, 1931. jan. 25.; Dinnyés Ferenc műtermi tárlata. SzUN, 1931. nov. 22. Dinnyés Ferenc képkiállítása. SzFU, 1931. nov. 22. *Y. e.*: Dinnyés Ferenc képkiállítása. Híradó Újság, 1931. nov. 26.

³⁸ Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Katalógus. Szeged—Budapest. 1968. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

³⁹ *Csányi Piroska*: Miből élnek a szegedi festők? Délm. 1938. dec. 25.

⁴⁰ A Szegedi Képzőművészek Céh Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításának Tárgymutatója. Szeged, 1938. Bev.: *Genal Tibor*.

⁴¹ *Pfeifer Elek*: Dinnyés Ferenc újabb képei. SzUN, 1943. áprl. 18.

Dinnyés Ferenc : Pihenő. 1944. o. v. 62×87 cm. MFM

és festményei („Pihenő”, 1944) már túlviszik őt témában a helyi parasztbrázolókon és eszmeileg a Szocialista Képzőművészek Csoportjához fűzik tevékenységét.

Dinnyés Ferenc a felszabadulás után az élvonalbeliek között van, akik társadalomformáló erőt, eszmeiséget visznek művészetükbe. Igazolja ezt többek között az a kiállítási beszámoló is, melyet az 1945 márciusában Szegeden megrendezett „Demokratikus Magyarország Első Képzőművészeti Tárlatá”-ról írt a helyi újság: „...a képek között felbukkan egy-kettő, mely szakít a l' art pour l' art elvével és irányzatot visz a művészetbe. Ezek közé tartozik Dinnyés Ferenc néhány erőteljes, harsogó színnel megmintázott: a „Politikai oktatás” és az „Öregmunkás” c. képe.”⁴² A hatvan éves művész, a megújhódás útjára lépő szegedi képzőművészet kibontakozása érdekében először több cikket írva, tollal is harcol. Azonban „...őszinte kritikáját, a szocializmusért aggódo magatartását, képeinek eszmeiségét és írásban is közzétett haladó nézeteit — állapítja meg a művész életművét rendező D. Fehér Zsuzsa — nem fogadták értéke szerint, s a köztisztelőben álló idős mester munkáit egy hamis felfogás jegyében gyakran visszautasították... Fájóan nélkülöznie kellett azt a széles társadalmi visszhangot, amelyre egész életében vágyott.”⁴⁴

⁴² (-i.): A szegedi Írók, Újságírók, Képzőművészek és Színművészek Szabad Szakszervezete színvonalas és érdekes kollektív kiállítást rendezett a DISZ székházában. Délm. 1945. márc. 25.

⁴³ Hogyan lehetne a nyomorgó képzőművészetet segíteni. Dinnyés Ferenc festőművész javaslata. Sz Népszava, 1946. nov. 3.; (Dinnyés Ferenc) D. F.: A szegedi képzőművészek kiállítása. Délm. 1947. máj. 31.; Dinnyés Ferenc: A szociáldemokrata képzőművészek kiállítása. Délm. 1947. nov. 27.; Dinnyés Ferenc: Meghalt egy szegedi festőművész, (Váradi Kálmán). Délm. 1948. febr. 3.

⁴⁴ Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Katalógus. Szeged—Budapest 1968. Bev.: D. Fehér Zsuzsa. 9—10.

1956 tavaszán Dinnyés Ferenc alkotásaiból a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményes kiállítást rendezett.⁴⁵ Bemutatott festményei között, az 1910-ben készült „Önarckép”-e a legkorábbi, az „Öreg székelypár” c. műve pedig a legkésőbbi (1946) volt. Munkásságának kezdeti és végső időszakában létrejött műveinek közönség elé bocsátását egy titokban remélt, teljes életművét felölelő, Budapesten létrehozandó nagy tárlatra tartogatta, mely végül is csak halála után realizálódott. Az 1956-os szegedi kiállításon szerepelt nyolcvan képről a festő kortársa, Vinkler László értő módon így írt: „...Színei — melyek kezdettől a szabad levegőn való festés legjobb magyar hagyományához, a nagybányaiakhoz kapcsolódnak, mindinkább a belső látás kifejezőivé lesznek. Nem az optikai értékek lemérése a fő kérdés számára most már. A kép egységgé forrasztása, tömeggé fogása ízzítja át színskáláját is, mintha csak valami olvasztókemence tüzeben akarná átlényegíteni azokat. A narancsok, a vörösek naplementés tüze ízzik a formákon, a szervesen is megvonaglik, mintha csak a biológiai lét magasabb mozgásformájába akarna átszüremleni.”⁴⁶ Dinnyésnek e tárlatát siker kísérte és senki sem gondolta, hogy két év múlva, 1958 tavaszán az életművét tetőző művész tragikus módon, önkaratából fog elhunyni.⁴⁷

Dinnyés Ferenc 75. születési évfordulója alkalmával 1961-ben, a festő egykori, Hunyadi János sgt. 4. sz. házában levő műtermében hagyatéki kiállítással tisztelgetek emlékének. Rendkívül gazdag munkásságát azonban legteljesebben az az emlékkiállítás tükrözte, melyet 1968 novemberében a Móra Ferenc Múzeum, a következő év januárjában pedig a Magyar Nemzeti Galéria rendezett halála 10. évfordulójára.⁴⁹ Több mint 330 festményét („Olvasó öregasszony” 1937, „Falusi utca Erdélyben” 1943, „Bódé” 1943—45, „Összehajló fák” 1955—58) és százhusz grafikáját („A Csillagbörtönben” 1932, „Orosz katonák” 1945, „Önarckép” 1958) sorolta fel a tárlat katalógusa.⁵⁰ Ekkor kerültek először nyilvánosság elé a művész — addig műtermében őrzött — rajzai is, melyekről röviden szólanunk kell. Ha a mai grafikai biennálékon szereplő, olykor hihetetlenül raffinált technikával megoldott lapokkal hasonlítjuk össze Dinnyés rajzait, ceruzavázzatait, korántsem tekinthetnénk ezeket technikailag és virtuózitás szempontjából „korszerű”-nek. Egyszerű eszközökkel létrehozott, néhány jellemző vonalból álló feljegyzések ezek, egy-egy készítendő festmény számára. Akárcsak táblaképein: dolgozó munkásokról, parasztokról és környezetükről reális formában adott kifejezést. Ezek mellett allegórikusan értelmezett rajzok is sorakoztak, melyek szörnyeket, chimérákat, acsarkodó „emberállatokat” expresszív erővel, olykor torzítottan ábrázolnak, elvontan kifejezve általuk a társadalmi visszasságoktól felzaklatott festő érzés- és gondolatvilágát.

⁴⁵ *Németh Ferenc*: Látogatás egy szegedi festő műtermében. Délm. 1955. aug. 27. Dinnyés Ferenc festőművész gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Szeged, 1956. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁴⁶ *Vinkler László*: Dinnyés Ferenc gyűjteményes kiállítása. Délm. 1956. máj. 13.

⁴⁷ *Szelesi Zoltán*: Dinnyés Ferenc (1886—1958). Délm. 1958. ápr. 19.; Nagy részvétellel temették el Dinnyés Ferenc festőművészt. Délm. 1958. ápr. 22.; *Szelesi Zoltán*: Dinnyés Ferenc emlékezete. Tiszatáj, 1958. jún. 6. sz.

⁴⁸ (*Lődi Ferenc*) *L. F.*: Akik a múltjukat nyomozták a tárlaton. Délm. 1961. aug. 22.; Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Szeged, 1961. Katalógus-meghívó.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Dinnyés Ferenc emlékkiállításáról. Tiszatáj, 1961. okt. *Szelesi Zoltán*: Képzőművészeti napok Szegeden. Művész, 1961. okt. 10. sz.

⁴⁹ *Vincze Lajos*: Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Magyar Hírlap, 1969. jan. 12.; *Sz. A.*: Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Népszabadság, 1969. jan. 14.; (*h. gy.*): Dinnyés Ferenc festőművész emlékkiállítása a Nemzeti Galériában. Magyar Nemzet, 1969. jan. 16.; *Márffy Albin*: Néhány szó Dinnyés Ferenc emlékkiállításáról. Művészet, 1969. ápr. 4. sz. 39—40.

⁵⁰ Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Katalógus. Szeged—Budapest, 1968. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. 15—36.

Szegedi művészt szinte még nem ért akkora megtiszteltetés, hogy oly nagyszabásúan reprezentálják oeuvrójét helyben és a fővárosban, mint Dinnyés életművének bemutatásával történt. E kiállítás csak megerősítette azt a tényt, hogy Nyilasyval és Károlyival együtt Dinnyés Ferencet a legjelentékenyebb szegedi festők közé kell számítanunk, akit az alföldi mesterek: Tornyai, Koszta és Endre Béla sorában méltó hely illeti meg. Hagyatékának és példamutatásának jelentősége értékes tanulsággal szolgál. „A mai szegedi piktura egyik nagy elődjének vallhatja Dinnyés Ferencet is — írja Siklós János —, az alföldi festészet jeles művészt. S talán annyi tanácsul szolgál művészete (s a többi alföldi nagyoké), hogy azt az utat érdemes járni, amit Dinnyés járt. Csak azáltal újul meg az alföldi festészet, ha a ma művészei éppen olyan hűséggel és alázattal és kereső, kutató izgalommal élnek az emberek között, mint az elődök. Ebben az értelemben nincsen külön szegedi és vásárhelyi piktura, csak egy van, s ez a nagy, az igaz és maradandó: az alföldi festészet.”⁵¹ Dinnyés Ferenc halálának 15. évfordulója alkalmából — 1973 júniusában — a helyi Művészklubban rendezett kis emlékkiállítással hódoltunk a szegedi mester emlékezetének.

Helyi festőink legjobbjait, mint Dinnyés Ferencet és társait a két világháború közti művészkiüzdelmekben nemcsak alkotói hivatásuk nem engedte, hogy reményt veszítsenek, hanem mert a szegedi munkásmozgalom ereje is kietartásra ösztönözte őket. Ennek eredményeként szaporodtak a különféle munkaábrázolások és a Horthy-korszak proletárkiüzdelmét tükrözö sztrájkjelenetek, melyek *Parobek Alajosnál* (1896—1947)⁵² forradalmi tartalmú alkotásokká váltak. A szegedi születésű Parobek középiskoláit a helyi állami főgimnáziumban végezte. Itt — mint több más művészé lett fiatal, ő is — Visontay Kálmán rajztanárnál, illetve annak festőiskolájában tanult. Érettségi után piktorális készségét a nagybányai művésztelepen Ferenczy és Thorma mellett fejlesztette. 1916 elején elnyerte a nagybányai festőiskola 1200 koronás első ösztöndíját.⁵³ A tizennégyes világháborúban hosszú ideig frontszolgálatot teljesített. Leszerelését követően 1921-ben a Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be, ahol Réti István volt a mestere. Parobekra szinte életre szólóan hatott Réti mesterségbeli tudása, lelkisége és a klasszikusok iránti tisztelete, Ezért is tanulmányozta oly szenvedélyesen későbbi párizsi és müncheni útjai során a képtárakat, ahol főleg a spanyol és németalföldi festők iránt érdeklődött. A sötét, mélyzengésű színek és a népi élet eseményei vonzották, mely realizstikus ábrázolásra törekvő művészetében már korán megnyilatkozott, s ez mindvégig jellemzője is maradt.

Tanulmányai után, 1924-ben tért vissza Szegedre, a Nemzeti Szalonban és az Ernst Múzeumban történt szerepléseit követően. Nagy kedvvel és elhatározással fogott munkához, s ennek eredményessége érdekében visszavonultan élt eszményképei: Velasquez, Goya, Breughel és Munkácsy általa megcsodált alkotásainak bűvöletében. Kizárólag figurális kompozíciókkal foglalkozott. Ennek kapcsán feszült-séggel teli női aktok („Fürdőzők”), mozgalmas parasztjelenetek („Duhajkodók”) és karakterisztikus portrék kerültek vásznaira, melyekkel figyelmet keltett.⁵⁴ Korai műve, a „Mulatozó ifjúság” (1925) arról tanúskodik, hogy őt is megihletti a tápéi fiatalság, s élete végéig sokszor festette ezt a témát. Azonban Nyilasy levegős, plein-

⁵¹ *Siklós János*: Szegedi kolorit. Délm. 1968. nov. 17.; Lásd még: Dinnyés Ferenc emlékkiállítás. Délm. 1973. jún. 6., jún. 22.; Szegedi Műsorfüzet, 1973. jún. 16.

⁵² *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum-Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 182.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁵³ Szegedi festő kitüntetése. Délm. 1916. febr. 22.

⁵⁴ (*Lengyel Vilma*) l. v.: Parobek Alajos. Délm. 1925. jan. 5.

air színeivel szemben az ő — szintén derűs hangulatú — tápéi képeit erős fény-árnyék kontrasztokkal, sötét tónusokba ágyazva jelenítette meg.

Parobek bár elvonultan munkálkodott, mégis külföldet járt, művelt festő: korának haladó gondolkodását itteni művészeivel és íróival kapcsolatban tartott. Megismerkedett József Attilával, s Juhász Gyulával is barátságban állott, aki róla 1925 nyarán e jellemző sorokat jegyezte fel: „Parobek mester a szerény, komoly igaz művész, a szegedi festő, néhány pompás új képén dolgozik most felsővárosi csendes műtermében. Nem beszél, nem panaszkodik, nem kilincsel és nem fenyegetőzik, hogy itthagya Szegedet. Dolgozik. Alkot. Látszik rajta, hogy még nem kapott semmit sem a torony alatt.”⁵⁵ Parobek Alajos festményeinek egyrésze, a „Cigányok”, „Önarckép”, „Kártyázók”, „Dózsa harcosa” és a „Sztrájk” c. képeinek nagy olajvázlata a Móra Ferenc Múzeumban van. Tekintélyes méretű, befejezett Sztrájk-ábrázolását 1926-ban festette. Sötét tónusú képe munkásalakok, proletárnők és férfiak drámai összecsapását mutatja be a csendőrséggel. Közvetlen ösztönzést ehhez az alkotáshoz — egykori tanítványa, Lacsán Mihály, helyi munkásmozgalmi vezető-személyiség emlékezete szerint — Újpesten szerzett, ahol egy munkástüntetésnek tanúja volt. E szocialista tartalmú alkotása — mely szegedi magántulajdonból 1960-ban a Legújabbkori Történelmi Múzeumba került —, eszmei vonatkozásban és megjele-

Parobek Alajos:
Cigányok. 1925. o. v. 60×68 cm. MFM

Parobek Alajos:
Sztrájk. 1926. o. v. 147×198 cm. MFM

nítésbelileg egyaránt Parobek realista törekvéseinek csúcspontja lett. Voltaképpen megragadó kiteljesedése ez annak az 1919 márciusában készített — itteni múzeumban levő — plakáttervének, melyen a munkásság nemzetközi összefogását hirdette. Munkácsy szegedi ihletésű „Sztrájk”-ja mellett Parobeknek ez a festménye méltán beiktatható a századforduló körüli „magyar agitátor képek” későbbi, két világháború

⁵⁵ Juhász Gyula: Szakállszárító. Délm. 1925. aug. 9.

között létrejött változatai közé, a Derkovitsnál is fel-feltűnő „munkás-csendőr” motívum, forradalmi szellemű alkotások sorába.⁵⁶

Parobek Alajos mellőzése szocialista meggyőződésével függött össze, amely nyilvánvaló volt a jogaikért harcoló munkásokat, szegényeket és koldusokat ábrázoló képeiből. Kortársa, Dorogi Imre írja a művész halála alkalmából: „...Parobeknek szegénység, szükség és sokszor nyomor volt az osztályrésze, egészen a haláláig... Parobek tehetséges festő volt és a képzőművészeti állapotainkra vet elsősorban szomorú fényt, hogy egy festő idejének és munkaerejének tekintélyes részét művészi igényektől mentes nyárspolgári szükséglet kiszolgálására kénytelen fordítani.”⁵⁷ Bálint Sándor szerint Parobek Alajosnak 1935—1942 között az alsóvárosi kolostor adott műtermet és ellátást. Ő restaurálta a templom barokk keresztúti képeit, és a kolostor ebédlőjébe Utolsó Vacsorát ábrázoló nagyméretű olajképet festett. Szegeden sok lakást díszít egy-egy jellegzetes Parobek-kép. Férfiasan hangolt festményein olykor derűs kedvű tápéi parasztfiatalokat ábrázolt; hol drámai hatású munkásmegmozdulások kerültek vásznaira. Említett „Sztrájk” c. nagy képét — több más festményével együtt — az 1926-ban, a Kass Szálló halljában megrendezett önálló kiállításán mutatta be.⁵⁸ Tárlatának sikerét az is fokozta, hogy művei között Juhász Gyula tartott előadást.⁵⁹ Parobek történelmi témájú alkotásai közül említésre méltók a Hunyadi török elleni háborúját felidéző kompozíciói. Dózsával kapcsolatos ábrázolásainak elgondolását több résztanulmány tükrözi. Az ötvenegy éves korában elhunyt Parobek Alajost mély embersége és műveinek legjobbjában kifejeződő, haladó világnézeti állásfoglalása a magyar szocialista festők sorába emelik. Emlékezetére alkotásaiból — Hódi Géza képeivel együtt — 1956 őszén a szegedi múzeum kiállítást rendezett, amelyen közel harminc festményét („Parasztlány”, „Történelmi kompozíció”) mutatták be.⁶⁰

„A képzőművészet és a munkásmozgalom kapcsolatának, kölcsönhatásának a kutatásában — állapítja meg Aradi Nóra — a történettudományok felől elsősorban arra keresünk választ, hogyan válik a képzőművészeti alkotás — direkt gyakorlati funkciója révén — munkásmozgalmi dokumentummá, és hogyan válhat a kép, grafika, szobor — visszatükröző funkciója révén — történeti forrásanyaggá. A művészettörténettudomány felől a kérdés elsősorban az, hogy milyen nyomot hagy a művészettörténetben a munkásmozgalom, és mennyiben hat a művészettörténeti folyamatra a művészek és művészcsoportok személyes részvétele a munkásmozgalmában. Nyilvánvaló, hogy mindvégig egymásra is ható, egymást feltételező komponensekről van szó, s a művészettörténeti kutató munkában egymástól elválaszthatatlanok a különböző oldalról történő közelítések.”⁶¹

⁵⁶ Parobek a harmincas évek közepén ismerkedett meg *Lacsán Mihály* szegedi cipőgyári dolgozóval, aki az akkori Szociáldemokrata Párt végrehajtó bizottságának tagja volt. A festészet iránt kedvet érző fiatal munkást Parobek fél évig tanította. Tehetségét felismerve felajánlotta, hogy ingyen foglalkozik Lacsánnal, akit a Képzőművészeti Főiskolára szeretett volna felkészíteni, illetve az ő festői tapasztalatait — más tanítványa mellett — a munkásiúnak akarta átadni. E tervében azonban a közben bekövetkezett halála megakadályozta. A felszabadulás után Szegeden kerületi tanácselnökké lett, nagy munkásmozgalmi múlttal rendelkező Lacsán Mihály ma is őszinte elismeréssel vall Parobekről. A festővel és a „Sztrájk”-kal kapcsolatos értékes adatszolgáltatásaiért Lacsán Mihály elvtársnak itt mondunk köszönetet. — Délm. 1955. júl. 28.

⁵⁷ *Dorogi Imre*: Parobek Alajos. Tiszatáj, 1947. 6—7. sz. 79—81.

⁵⁸ (*Lengyel Vilma*) I. v.: Parobek Alajos tárlata. Délm. 1926. máj. 28.; Parobek Alajos kariatúrája (Magyar László linómetszete). Délm. 1926. jún. 12.

⁵⁹ Juhász Gyula előadása Parobek Alajos tárlatán. Délm. 1926. máj. 30.

⁶⁰ Hódi Géza és Parobek Alajos szegedi festők emlékkiállítás. Délm. 1956. okt. 9.

⁶¹ *Aradi Nóra*: A képzőművészet és a munkásmozgalom kapcsolata a két világháború között Magyarországon. Művészettörténeti Értesítő. 1973. 2. sz. 117.

E fejezetünkben — a fent idézett megállapítás figyelembevételével — szerettük volna érzékeltetni a szegedi képzőművészek és a helyi munkásmozgalom közvetett, illetve konkrét módon megnyilvánuló, kölcsönös jellegű kapcsolatát. A Tanácsköztársaság idején kibontakozó, forradalmi szellemet szító, helyi képzőművész-kollektíva törekvéseit a két világháború között többen vitték tovább a megvalósulás felé. Voltak, akik alkotásaikkal tettek hitet és szereztek elismerést a város ábrázolóművészetének. Voltak, akik műveiken kívül az írás, a szó eszközeivel is küzdöttek Szeged festészetének és szobrászatának fellendítéséért. A munkásmozgalommal kapcsolatot tartó és a szocializmus győzelemre jutását elősegítő itteni képzőművészeink emlékét a felszabadulás óta méltón megbecsüljük. Jól kifejezte ezt az a demonstráció is, melyet 1961 őszén a Hazafias Népfront Szegedi Bizottsága rendezett. Ez alkalommal ünnepi előadáson emlékeztek meg a munkásmozgalomban résztvett helyi festőkről, szobrászokról és alkotásaikat kiállításon mutatták be. 1969 márciusában pedig, a Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmával, Szeged Város Tanácsa szervezésében, a „Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében” c. sikeres tárlatot hoztak létre.⁶² Úgy véljük, ha azt a kapcsolatot, mely az 1919-es proletárdiktatúra alatt és az ellenforradalom évtizedeiben, a szegedi munkásosztály és helyi képzőművészeink között kialakult, festőink és szobrászaink ma és a jövőben szorossá fűzik, — akkor nem kétséges, hogy e szövetség révén megvalósul az a cél, amely Tardos-Taussig Ármint régi biztató szavaiból kicseng: „Munkálkodjunk közre, megfelelő szervezkedés mellett azon, hogy Szegednek ősi talajába gyökeret vert erős művészete legyen.”⁶³

Amatőr és naív festők

E fejezetben szót ejtünk három szegedi festegetni szerető emberről, az amatőr *Váradi Kálmánról*, a naív *Süli Andrásról* és az autodidakta *Tóbiásné Palcsó Máriáról*. Munkásságuk eredetiség és színvonal tekintetében elűző, Süli javára. Váradi ugyanis csupán Nyilasy festészetének hűséges követője volt, Tóbiásné pedig bár egyéni, de kevésbé szuggesztív, elmosódó „tudatalatti”-piktúrát hozott létre. Süli Andrást viszont a szakirodalom joggal „...a magyar naív festészet egyik legízesebb stílusú képviselőjé”-nek tartotta. Ami hármójukat és egyben az előbbi fejezet szocialista szellemű festőit mégis összeköti, az a felszabadulás előtti évtizedre jellemző „küzdelmes művészsors”, mely mint korjelenség úgy a képzett, mint az ösztönös festők, szobrászok tehetségének, pályájának kibontakozását sokszor megakadályozta.

A Tisza melletti Tápé paraszti élete, a már említetteken kívül *Váradi Kálmánt* (1878—1948) is megragadta és festészetének fő témája lett. Váradi szüleivel gyermekként került Szegedre. Itt érettségizett és először a MÁV-nál helyezkedett el, ahol a tanműhelyben szabadkézi rajzot tanított. Megromlott idegei miatt a vasút őt is — mint Tardos-Taussig Ármint — korán nyugdíjazta. Már fiatalsága óta csak a festészet s a művészet kötötte le érdeklődését. A képek mellett faragott bútorokat is készített magának. Polgári állásában ezért is nem boldogult. Festészetileg Nyilasy volt az eszményképe, műveinek hatása alatt állott. A tiszai töltésen sétálgató, vagy a füzesekben

⁶² A munkásmozgalomban részt vett szegedi festőkről rendez megemlékezést a Hazafias Népfront. Délm. 1961. nov. 3.; Szegedi képzőművészek ünnepi megemlékezései. Délm. 1961. nov. 7.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁶³ *Tardos-Taussig Ármint*: Szeged művészete, ami nincs. (Garasos alamizsna és előkelő közöny). SZH 1910. jún. 5.

beszélgető tarka ruhás tápéi parasztlányokat sokszor festette, s bár megtévesztő hasonlósággal Nyilasy modorában, mégsem voltak ezek másolatok. Ő is kijárt Tápéra, ott voltak modelljei. Váradi szerénységére jellemző, hogy soha nem vett részt kiállításokon, noha ezekre meghívásokat kapott. Iskolázatlanságának tudata gátolta, hogy a hivatásos művészek közé kerüljön. Nyilasyval bár kortársak voltak, személyesen nem ismerték egymást. Hivatlan követőjének nem örült a mester. Az ösztönös, pikurális készségének szerencsésebb kifejesztését megérdemlő Váradi Kálmán munkásságát egyedül a nagy humánumú Dinnyés Ferenc értékelte, aki a róla írt nekrológiájában megemlíti, hogy Váradinak „van néhány szép képe ... amelyet még a legjobb festők is szívesen vallanak magukénak.”⁶⁴ Ezek közül — leánya adományaként — néhányat a szegedi múzeum őriz, sok festménye pedig helyi magántulajdonba került.

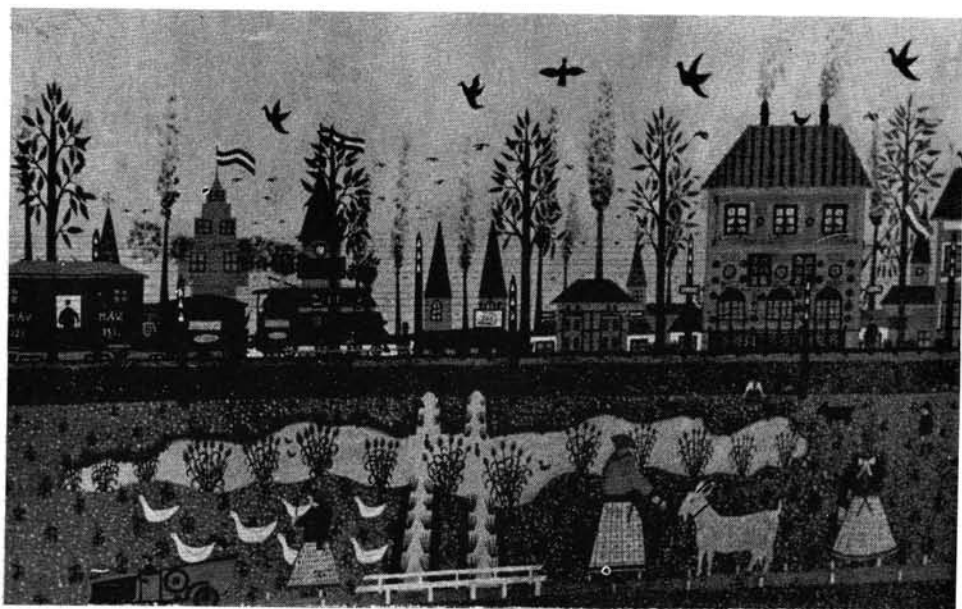
Váradi Kálmán eseménytelen „nyugdíjas-művészkedésével” szemben az eredeti tehetségű, napszámos-paraszt Süli András (1897—1969) festői munkálkodása és képeinek értékelése nagyon is rapszódikus volt. Ösztönös piktorkodása alig tartott öt évnél (1933—1938) tovább, s ennek igazi méltánylása három évtizedig (1964—1969), vagyis közel a haláláig váratott magára. Mindez szorosan összefügg Süli lényegében tragikus életútjával, melyet korának egymástól elütő viszonyai alakítottak.

Süli András 1897-ben, a Szeged melletti Algyőn született. Az első világháború kitöréséig napszámosként mezőgazdasági munkát végzett. 1915-től a szerbiai, majd az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, ahol fogságba került. Mint kortársa, a szegedi Hódi Géza, ő is 1918 tavaszán tért Oroszországból vissza. Szülőfalujában, Algyőn telepedett le és ettől kezdve földműveléssel és kosárfonással foglalkozott. A szabadidejét, vasárnapjait festegetéssel töltötte, mely gyermekkorától kedvelt szórakozása volt. Rendkívül eredeti képei — melyeken saját paraszti világát és a környező természetet színesen, képzeletdúsán megjelenítette —, nem kerülhette el a harmincas évek „naív festészet”-ben üzletet látó kutatóinak figyelmét. Ennek kapcsán jutottak el Süli munkái is Bálint Jenő budapesti képkereskedésébe, aki a divatosá vált parasztfestők ábrázolásait árusította. Elismeréssel szerepeltették a budapesti és a külföldi kiállításokon (Amszterdam, 1938), és mint Benedek Pétert, a másik neves lett parasztfestőt, őt is — talán több joggal —, a világhírű francia naív-festővel, Rousseauval tartották hasonlatosnak.

Ahogy a naív festőknél általában, Sülinél is az előítélettől mentes egyéni látásmód dominál. Ez paraszt tárgyú („Baromfiudvar”, „Parasztzoba”) és természeti képeit („Őszi sétány”, „Folyópart”) a megszokottól eltérő, a népművészeti alkotásra emlékeztető ábrázolásokká teszi. „Az egyensúly és a teljesség érzékeltetése — írja Szabó Júlia — a naív alkotások legfőbb jegye Süli alkotásain gazdag variációkban érvényesül. Világa egységes és harmonikus, a kép befejezett, zárt rendszer ... Szín-érzéke tiszta, mint az abszolút hallással bíró embereké. Komponálásmódja egyszerű, de biztos, határozott.”⁶⁵ A naív festők, s így Süli András munkái is sokak számára kezdetleges tudásra vallanak, de a naív művészek alkotás- és látásmódjának érintetlen romlatlansága árad képeiből. A modern képzőművészetben már a század eleje óta nagyon is intenzív az érdeklődés a naivok munkássága iránt. Jól bizonyítják ezt azok a nemzetközi kiállítások, melyeket az autodidakta festők és szobrászok műveiből szerte a világon rendeznek.

⁶⁴ *Dinnyés Ferenc*: Meghalt egy szegedi festőművész (Váradi Kálmán). Délm. 1948. febr. 3.; *Szelesi Zoltán*: Ő is Tápé festője volt... (Váradi Kálmán). Délm. 1972. aug. 17.

⁶⁵ *Szabó Júlia*: Süli András. Művészet, 1967. márc. 3. sz. 31.; Magyar naív művészek. Kiállítás a Székesfehérvári Múzeumban. 1967. ápr. —júl. Katalógus. Bev.: *Szabó Júlia*.

Sülü András: Algyő állomás. 1937. o. v. 69×100 cm. MFM

Sülü András harmincas években szépen indult „művészi pályája azonban mégis kettétört. A Budapestre küldött képekért járó honoráriumot hiába várta. Egy idő után megelégtelte a várakozást, és egy napon algyői házának udvarán a nála levő képeket halomba rakta és elégette” — jegyzi fel Sülü egyik mostani felfedezője, Moldován Domokos.⁶⁶ Ezt a fordulatot, mely a helyi parasztfestő tragédiáját okozta, voltaképpen az idézte elő, hogy az autodidakta művészeket, bár a korabeli sajtószenzáció „östehetség”-ként szárnyra kapta, ezek a hivatásos művészek közé mégsem tudtak felemelkedni, ugyanakkor a paraszti környezetükből is kiszakadtak és többben önmagukkal meghasonlott emberré váltak, mint Sülü András. A csaldótt Sülü, miután 1938-ban abbahagyta a festést, beköltözött Szegedre. Életét egészen haláláig mostoha körülmények között, alkalmi munkákat vállalva tengette. A figyelem hosszú évtizedek után terelődött rá ismét. Magántulajdonokból összegyűjtött képeit újra nemzetközi és hazai kiállításokra (Linz, 1964, Pozsony, 1966, Székesfehérvár, 1967) küldték, írtak és TV-film készült róla. Összeszedett munkáiból — harminc egynéhány festményéből — 1968 nyarán a szegedi múzeumban sikeres tárlatot rendeztek.⁶⁷ Itt mutatták be — más képeivel együtt — a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában levő egyik jelentékeny festményét, az „Algyői állomás” (1937) c. temperáját. A naív-művészek 1969-es nemzetközi pozsonyi triennáléjára került festményeivel pedig a 7000 koronás második díjat nyerte el.⁶⁸ E nagy siker azonban a közben elhunyt Sülü Andrást már nem tette boldoggá. Sülüiről írt nekrológiájában Kulka Eszter megemlíti,

⁶⁶ *Moldován Domokos*: Sülü András parasztfestő kiállítása. Képzőművészeti Almanach, 1969. 1. sz. 43.

⁶⁷ Sülü András kiállítása. Délm. 1968. jún. 22.; *Kulka Eszter*: Egy festő felfedezése. Sülü András kiállítása. Délm. 1968. jún. 25.; *Kulka Eszter*: Sülü András. Tiszatáj, 1968. szept. 9. sz. 821—823.; *Németh Lajos*: i. m. 73.; *Vincze András*: Egy nagy festő múzeuma. Délm. 1972. aug. 20.

⁶⁸ (*Akác László*) *A. L.*: Sülü András második díja. Délm. 1969. szept. 21.

hogy „...művészete a társadalom „elvárásával” éppoly rövid ideig találkozhatott csak, mint társaié: Benedek Péteré, Győri Eleké, Gajdos Jánosé. Nagy — és ma már pótolhatatlan — veszteség, hogy algyői életéről olyan keveset tudunk.”⁶⁹ 1973 nyarán Süli András képeiből Újszegeden rendeztek kiállítást, melyen a róla készült díjnyertes portréfilmet is bemutatták.

Tóbiásné, Palcsó Mária: Anyuska meg én. 1971. o. fl. 35×47 cm. Mgt.

Süli és Váradi parasztémájú képeivel szemben *Tóbiásné Palcsó Mária* autodidakta festményei, egy befelé forduló, zártlelkű nő aziliumi önvilágát fejezik ki. Meleg színű, kissé melankólikus hangulatú tájbrázolásaiban egyfajta romantikus szellemű költői világ tárul fel. Fülledt levegőjű, kispolgári szobabelsőiben pedig néha maga a festő is úgy jelenik meg, mint egy regényalak. Szelíd koloritú képein a figurákat valamiféle bábuknak véljük és környezetük, amelyben léteznek, inkább egy irracionális térre, semmint természetű miliőre emlékeztetnek. Különös ábrázolásai mégis közel tudnak férközni a mai modern emberhez, éppen meghatóan igénytelen előadásmódjuk, s a festményekből áradó angyali derűjük révén. A törékeny idegrendszerű Tóbiásné ötven éves kora után fogott csak a festéshez. Művész-férje pikturálisan semmi hatással nem volt rá. Képeiből, a férje festményeivel együtt 1967-ben, önállóan pedig 1972-ben a Móra Ferenc Múzeumban kiállítást rendezett.

⁶⁹ (*Kulka Eszter*) K. E.: Meghalt Süli András. Délm. 1969. okt. 22.; Süli András (1896—1969). Művészet, 1970. jan. 1. sz.; *Kulka Eszter*: Süli András parasztfestő halálára. Tiszatáj, 1970. jan. 1. sz. 94—95.; *Péter László*: A parasztfestők múzeuma. Délm. 1972. febr. 15.; Süli-émlékiállítás. Délm. 1973. júl. 28.; Csm Hírl. 1973. júl. 29.; Esti Hírlap, 1973. aug. 2.

„Interieur” c. olajképe, az 1974 januárjában Budapesten megrendezett Nemzetközi Amatőr Képzőművészeti Kiállításon szerepelt.⁷⁰

Az itteni műkedvelő, illetve naív festőkről szóló fejezetünket Ortutay Gyula figyelmeztető szavaival zárjuk. Ortutay Süli András 1968-as szegedi kiállításának megnyitáskor — többek között — hangsúlyozta, hogy „...gondoljunk azokra a feladatokra, amelyet a naív művészek, népművészek szinte felmérhetetlen és alig felmérhetően gazdag alkotásainak világa kínál.”⁷¹ Nemrég vetődött fel egy parasztfestő múzeum létesítésének gondolata, mely jó lenne, ha Szegeden megvalósulhatna.

Buday György és a szegedi grafikus-kultúra

Az ismertté lett helyi parasztfestő, Süli András működésének idejére, vagyis a harmincas évekre esik Szeged grafikus-kultúrájának kibontakozása is. Ez főleg a városban ekkor tevékenykedő grafikusok — elsősorban *Buday György* — munkásságához kötődik. De hozzájárult ehhez az itteni műgyűjtő-családok ezirányú érdeklődése is. Az utóbbiról szólva el kell mondanunk, hogy a helyi műpártolás a két világháború között jóval szerényebb arculatú volt, mint a múlt század végén. Az egykori gazdag szegedi familiák műtárgy-szerzési lehetőségeivel, a kor gazdasági változását megérező polgári középréteg nem tudott versenyezni. Ennek megfelelően — néhány kivételtől eltekintve — általában csak kisebb gyűjtemények keletkeztek, olyan képekre, tárgyakra és grafikai művekre szorítkozva, melyekhez az itt élő értelmiség olcsón hozzájuthatott.

Közülik említjük meg *Lugosi Döme* szegedi ügyvédet, aki kerámiával és Árpád-házi pénzekkel foglalkozott. *Szalay József*, a helyi „literátus kapitány” pedig plaketteket gyűjtött.⁷² Az 1938-ban megrendezett itteni műgyűjtőkiállítás katalógusában, az említettek kivétel még *Bartos Lipót* papírkereskedő nevével találkozunk, akinek állítólag egy Ribera-kép („Szent András megfeszítése”) volt a tulajdonában. *Dávid Sándor* vendéglős németalföldi kismestereket is magába foglaló képtára, sajnos hamar eladásra került. A felsorolt magángyűjtemények fölé emelkedett *Glattfelder Gyula* megyéspüspök százon túli értékes képanyaga, melyben itáliai mesterek — főleg barokk — alkotásai szerepeltek. Honthorst Gerard XVII. századi holland festő, sőt Tintoretto és Tiepolo nevéhez kapcsolt Glattfelder-tulajdont képező festményt is nyilvántartottak.⁷³ A ma is együtt levő püspöki gyűjteményből sok minden hiányzik. A kevésbé értékes külföldi festmények helyett inkább Markó Károly, Paál László képeit említjük meg. Kiemelkedik még Hollósy Simon: „Zrinyi kirohanása” c. remek kis történelmi műve, amelyet Németh Lajos ismertetett meg a szakterülettel. A szegedi művészek közül Nyilasy Sándor szerepel.

A század elejihazai műgyűjtőkhöz tartozott *Ambrozovics Dezső* műfordító, aki végrendeletében a több mint kétszázötven darabból (főleg festményekből) álló gyűjte-

⁷⁰ *Szelesi Zoltán*: A Tóbiás házaspár kiállítása. Délm. 1967. júl. 11.; Nemzetközi Amatőr Képzőművészeti Kiállítás. Ernst Múzeum. Bp. 1974. Katalógus. Bev.: *Bánszky Pál*. 10.

⁷¹ *Ortutay Gyula*: A „naív” festészetről — Süli András művei ürügyén. Tiszatáj, 1968. szept. 9. sz. 818—821.

⁷² A szegedi műtárgyakról, műgyűjtőkről, műgyűjtésről. SzH 1922. nov. 24.; A helyi műgyűjtéssel kapcsolatban *Lugosi Döme* és *Szalay József* többször írt, melyek közül a következő cikkeket említjük meg: *Szalay József*: Műgyűjtésről. — Szegedi Műbarátok Körének kiállítása. Szeged, 1917. Katalógus. Szerk. *Lugosi Döme*. 10—16.; *Lugosi Döme*: Mit gyűjtünk? Szeged, 1922. dec. 24.

⁷³ A Szegedi Képzőművés Céh Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításának Targymutatója. Szeged, 1938. Bev.: *Genal Tibor*.

ményét a szegedi múzeumnak ajándékozta.⁷⁴ Az 1936 őszen, felesége halála után ide került gyűjteményben egyéb műveken kívül: Barabás Miklós, Székely Bertalan, Mednyánszky László, Rudnay Gyula és Nyilasy Sándortól való képek szerepeltek. Az új magyar festészet felé az 1930-as években a szegedi származású *Völgyesy Ferenc*,⁷⁵ Budapesten élő főorvos fordult. Az elmúlt négy évtized alatt a XX. századi magyar festészet területéről több, mint 150 olyan jelentős alkotást (Szinyei Merse, Ferenczy Károly, Rippl Rónai, Csontváry és más magyar mesterektől származó műveket) gyűjtött össze, amelyeknek együttese nemcsak jól érzékelteti a hazai modern piktúra tartalmi és stílári alakulását, de az általa összeválogatott képek művészi színvonala Völgyesy gyűjteményének értékét rendkívül magassá, „nemzeti érdekűen védett” jellegűvé emeli. Szülővárosához, Szegedhez való tartózkodását Völgyesy azzal is kifejezi, hogy gyűjteményében a legkiválóbb szegedi festők alkotásai gazdagon helyet kaptak. Völgyesy Ferencben tulajdonképpen a régi híres szegedi műgyűjtő-családok egyetlen ma is hozzájuk mérhető modern gyűjtőjét tisztelhetjük. A birtokában levő alkotásokat a Móra Ferenc Múzeum 1965 őszen mutatta be.⁷⁶

A műgyűjtők által támogatott helyi grafikus-kultúra „fészke” a szegedi egyetemen teremtődött meg, ahol 1925-ben — az országban először — rajzlektorátust hoztak létre. Ezt az állást indításként, a kolozsvári származású *Lápossy-Hegedűs Gézával* (1875—1929)⁷⁷ töltötték be, aki négy éven át — haláláig — itt fejtette ki rajzpedagógiai tevékenységét. Lápossy alapos szakmai felkészültségét a budapesti iparművészeti iskola után, Német-, Francia- és Olaszországban szerezte meg, s stúdiumait Székely Bertalan és Tardos Krenner Viktor mellett fejezte be. Természetelvű akvarelljaival („Tápéi nádfedelű ház”) és mitológikus tájképeivel („Kompozíció”), a helyi és fővárosi tárlatokon időnként résztvett. 1926-ban, a Kass Szálló halljában Veress Elemérrrel együtt Lápossy gyűjteményes kiállítást rendezett.⁷⁸ Az aktív festészet helyett inkább a képalkotás elmélete érdekelt. „Igen sokat kísérletezgetett ily irányban — írja róla Lyka Károly — úgy, hogy elég ritkán jutott abba a helyzetbe, hogy mint kiállító szerepeljen.”⁷⁹ Lápossy-Hegedűsnél kezdte tanulmányait a mai helyi festők közül *Vinkler László*. A szegedi egyetem rajzlektori állását Lápossy után, a szintén Kolozsvárról ide került *Buday György* foglalta el. Mielőtt jelentős tevékenységére rátérnénk, a szomorú módon korán elhunyt *Vadász Endréről* szólunk, aki a város szülőtteként rövid pályája során szép elismerésben részesült.

Vadász Endre (1901—1944), az első rajzleckéit Heller Ödön szegedi festőiskolájában kapta, ahova 1920 körül egy évig — a szintén tragikus végű Heller haláláig — járt. Ezt követően Fényes Adolf volt a mestere, majd beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára, s itt a festésben Glatz Oszkár, grafikában pedig Olgyai Viktor és Zádor István növendéke lett. Gyorsan kibontakozó tehetségével egymás után szerezte meg a Fruchter-díjat (1923), a Szinyei Társaság kitüntető elismerését (1924) és állami ösztöndíjat is kapott, (1925). 1926 tavaszán, már mint beérkezett fiatal művész ren-

⁷⁴ Két urna a múzeumban (az Ambrozovics-hagyaték mellett). Délm. 1936. nov. 21.; Lásd: a Szegedi Városi Múzeum Szépművészeti Osztály lajstroma 1937 január 27-én bejegyzett 373—632 tételszám alatti „Ambrozovics-féle gyűjtemény” műtárgy felsorolását.

⁷⁵ (*Temesváry József*) t. j.: Szegedi műgyűjtő-családok. Délm. 1942. okt. 4.

⁷⁶ *Szelesi Zoltán*: Völgyesy Ferenc műgyűjteményének kiállítása Szegeden. Délm. 1965. okt. 5.; s. a.: Dr. Völgyesy Ferenc magángyűjteménye — a szegedi Móra Ferenc Múzeum kiállításában. Tiszatáj, 1966. febr. 2. sz. 168.; *Szelesi Zoltán*: Völgyesy Ferenc képei és a szegedi műgyűjtés útja. Művészettörténeti Értesítő, 1971. 1. sz. 23—30.

⁷⁷ *Lyka Károly*: Lápossy-Hegedűs Géza. Magyar Művészet, 1929. 7. sz. 429.; Lápossy-Hegedűs meghalt. Délm. 1929. szept. 22.

⁷⁸ Művészeti képkiallítás (Lápossy-Hegedűs és Dr. Veress Elemér tárlata) Délm. 1926. febr. 18.

⁷⁹ *Lyka K.*: i. m.

dezett kiállítást Szegeden.⁸⁰ Ekkor készült rézkarcai közül több („Tanya”, „Beborul”, „Hegyi város” 1926) a helyi múzeumba jutott. Itthoni sikere arra ösztönözte, hogy a következő év (1927) szeptemberében ismét hazalátogasson képeivel. „Vadász nem érez kötöttséget semmilyen irányban, a vonal nem befolyásolja, ha a színek álomföldjén barangol, csak szövi-szövi tarka meséit, amiket a természetből lesett el”, — írta kiállításáról az egyik helyi újság.⁸¹ Ekkor bemutatott munkái közül tápéi szobabelső-ábrázolásait, néhány sikerült portréját és rézkarcait emelték ki.

Vadász Endre: Halpiac. 1931. rézkar. 28×31 cm. Mgt.

Vadász Endrét általában a különféle munkát végző kisemberek élete, a vízparti tájak változatos arculata, a városrészek romantikája és egy-egy cirkuszi téma vagy piaci jelenet tarkasága s a téli örömeknek hódoló gyerekek vidámsága ragadta meg. Ezeket gazdag fantáziával, költői módon, hol ütő erejű temperákban, hol könnyed vonalú grafikákban jelenítette meg. Szegedi kiállításainak időszakában „...alakult ki karcain a tiszta vonalak „japános” stílusa — írja az elfelejtett művész emlékét felidéző Szegi Pálné —, amelyet később fokonyként még tovább egyszerűsített, de már a húszas évek végétől szabadon használt, sokszor visszatérő, ám mindig új részletekben megfigyelt témáinak kikristályosodott művészi formába foglalásához.”⁸² Vadász Endre, bár gyakran felkereste Szegeden élő családját, itt kiállításokat rendezett, mégsem szülővárosában telepedett le. A munkásságát jutalmazó Wolfner-életképdíj (1927), a Nemes Marcell utazási ösztöndíj (1929) és a Zichy Mihály grafikai-díjak

⁸⁰ (Lengyel Vilma) l. v.: Két kiállítás a Kass-ban. Délm. 1926. áprl. 4.

⁸¹ (Lengyel Vilma) l. v.: Vadász Endre tárlata. Délm. 1927. szept. 25.

⁸² Szegi Pálné: Vadász Endre. Művészet, 1961. 3. sz. 12—14.; Szelesi Zoltán: Emlékezés Vadász Endrere. Délm. 1971. febr. 28.

Vadász Endre:
Kinai árus. 1931. rézkarc. 28×23 cm. Mgt.

(1929—31) összegeiből Olasz- és Franciaországban (Párizsban többször megfordulva) tanulmányutakat tett. Külföldjárása után a debreceni zsidó gimnáziumban rajztanárságot vállalt. Itt 1936-ig, Budapestre történt felköltözéséig maradt.⁸³ A fővárosban hazai és külföldi megrendelőinek megbízásából fa- és linómetszeteket, rézkarcokat készített, melyekben még Debrecenben nagy gyakorlatra tett szert. Szellemes megoldású, választékos szinkontrasztokra épített festményeken kívül illusztrációk, exlibrisek és üdvözlőkártyák sorozatát hozta létre.

Műveivel nemcsak a budapesti önálló kiállításain (Ernst Múzeum, 1929—31; Tamás Galéria, 1937), de a külföldi tárlatokon is sikere volt. Szegedről bár végleg elkerült, mégis időnként (1934) hazahozta legújabb alkotásait, hogy azokat szülővárosában bemutassa. Így 1936 tavaszán Buday Györggyel rendezett Szegeden kö-

zös tárlatot. Ugyancsak ekkor és itt kerül kiadásra a „Haláltánc” c. önálló albuma (Szeged, 1936) is. A faszízelt harminc-negyvenes évek fordulója az ő számára is megpróbáltatásokat hozott. Ez az árnyékos időszak az ekkoriban készült sötét tónusú festményeiben és néhány komorrá vált grafikában kifejezést nyert. Az egyébként is szerény, zárkózott természetű Vadász Endre mind magányosabbá lett. 1943-ban munkatáborba vitték. Gyenge, érzékeny idegei nem bírták elviselni a rázúduló embertelenséget és egy év múlva, 1944 júniusában — a fasizmus áldozataként — Gödöllőn öngyilkosságot követett el. Szegedi magántulajdonban őrzött alkotásai közül a művész öccsének gondozásában levő Vadász-hagyaték a jelentős, melyet az 1971 júniusában rendezett emlékkiállításon, a Móra Ferenc Múzeum képtárában bemutattak.⁸⁴ 1974-ben több műve, köztük egy sötét tónusú „Önarckép”-e a Móra Ferenc Múzeumba került.

1967 tavaszán a szegedi múzeum nemcsak a helyi, de az egész modern magyar művészet vonatkozásában is nagy adósságot törlesztett. A városunkból 1938-ban elkerült, Londonban letelepedett, s ott európai hírű grafikussá lett Buday György (1907—) hatvanadik születési évfordulójának tiszteletére, a neves mester alkotásaiból gyűjteményes kiállítást rendezett.⁸⁵ A tárlat létrehozásában a múzeumnak fontos segítséget nyújtottak Buday Szegeden élő hozzátartozói — anyja és húga — azzal, hogy a régebbi és újabb grafikai műveket, eredeti angol és magyar nyomdatermékeket, értékes fényképeket stb. a kiállítás rendelkezésére bocsátották. A megemlékezés sikerére jellemző, hogy Buday György szegedi tárlatát a Magyar Nemzeti Galéria is bemutatta (1967 július), s a művész alkotótevékenységének nemzetközi értékű jelentőségével, a szakmai és irodalmi folyóiratokon kívül a napi sajtó is terjedelme-

⁸³ *Soó Rezső*: A mai debreceni grafika. Debrecen, 1935. 16—19.

⁸⁴ Tavaszai tárlatok. Délm. 1934. áprl. 1.; Vadász Endre kiállítása. Délm. 1936. áprl. 5.; *Akácztársaság*: Vadász Endre emlékkiállítása. Délm. 1971. jún. 13.

⁸⁵ *Kulka Eszter*: Buday György kiállítása. Délm. 1967. áprl. 16.; *Csaplár Ferenc*: Buday György gyűjteményes kiállítása Szegeden. Tiszatáj, 1967. jún. 6. sz. 570—571.

sen foglalkozott. A szegedi Buday kiállítást megnyitó Ortutay Gyula a kortárs barátát méltató szavainak meggyőző hitelességével a vernisszázsón túl, a Művészetben megjelent tanulmányában is felidézte s elemezte Buday György grafikus munkásságának eredményeit. Szavai szerint a régóta Londonban élő „...művész nem lett hűtlen ifjúsága eszményeihez, nem tagadta meg sem szociális, sem európai, sem magyar mondanivalóját, hanem úgy emelkedett új meg új művészi formákon keresztül, mind magasabbra, hogy ifjú kora tisztasága, forradalmi becsülete és művészi igényessége csak még inkább kiteljesedett.”⁸⁶

Buday György — ez a különféle hatásában általunk még nem eléggé felmért művészegyéniség — 1907-ben Kolozsvárott született. Az imponálóan gazdag grafikai tevékenység és társadalmi, szellemi mozgékonyasága, mely életpályájának jellemző tényezőivé váltak mint előrevivő erők korán megnyilatkoztak benne. Még középiskolás, de már folyóiratoknak illusztrál, rajzaiból kiállítást rendez és önképzőkori lap megjelentetésénél bábáskodik. A húszas évek közepén Szegedre került és az itteni egyetemen 1930-ig jogászokodott. „Hamar az egyetemi ifjúság szegedi mozgalmainak egyik vezetője lesz, elnöke a Bethlen Gábor Körnek, elindítója és irányítója az agrárélettelen mozgalomnak és az ebből 1931 őszén kinövő-megszülető *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának*” — jegyzi meg Csaplár Ferenc, a kollégium történetének írója.⁸⁷ *Buday György, Erdei Ferenc, Hont Ferenc, Ortutay Gyula, Tolnai Gábor* és a kollégium más tagjai falukutató munkát végeztek. Kapcsolatban állottak a szegedi munkássággal. Kulturális rendezvényeket hoztak létre a helyi munkások között. A Szegedi Kis Kalendárium c. kiadványuk magyar népdalokkal és Buday fametszeteivel ismertette meg az olvasókat. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tevékenysége, a Horthy-rendszerben terjesztett népi, nemzeti kultúra terén elért eredményei révén vált jelentőssé.⁸⁸ Maga Buday György „A szegedi tanya problémái” c. kiadványával (1930), valamint más hasonló témájú előadások és cikkek révén végzett felvilágosító munkát, mellyel az itteni parasztság életkörülményeire és a falukutatás fontosságára hívta fel a közfigyelmet.

Azok az újszerű és mélyreható népi élmények, melyeket az Erdélyből az Alföldre származott Buday számára a Szeged-környéki parasztvilág megismerése jelentett, nyilvánvalóan a művész grafikai munkásságában fejeződtek ki leghangsúlyosabban. Ezt mutatja első jelentős alkotása, az 1931-ben készült, 15 fametszetet felölelő szegedi kiadványa: a „Boldogasszony búcsúja”,⁸⁹ melyet a Magyar Bibliofil Társaság „Az év legszebb könyve” címével tüntetett ki, és még hárszor kiadásra került. „E tragikus képsorozat — írja Tóth Ervin — évek óta formálódó látomások megfogalmazása, s mindmáig Buday legérettebb, legsajátosabb műveihez tartozik. A parasztság tragédiájának vetülete ez a szövegnélküli, Masereel képregényeit idéző sorozat, s hangulatilag erősen kapcsolódik a Budayhoz baráti szálakkal fűződő — Radnóti Miklós Kesergő-jéhez.”⁹⁰ A következő évek — a szegedi egyetemen rajzlektorrá lett — Buday György tehetségének kibontakozását tükrözik. Különösen gazdag termést hozott az 1933-as esztendő, amikor is az ő illusztrációival több kiadvány jelent meg. Így a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma Ortutay Gyula: „Mondotta”... c. — nyíri, rétközi balladákat, betyár és juhásznótákat tartalmazó — könyvét adta ki, melyet Buday 8 fametszete díszített. A Kolozsváron napvilágot lá-

⁸⁶ *Ortutay Gyula*: A hatvanéves Buday György köszöntése. *Művészet*, 1967. jún. 6. sz. 16—18.

⁸⁷ *Csaplár Ferenc*: Radnóti és Buday György. *Tiszatáj*, 1964. nov. 9.

⁸⁸ *Csaplár Ferenc*: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. (Irodalomtörténeti Füzetek 52. Bp. 1967.

⁸⁹ *Ortutay Gyula*: Boldogasszony búcsúja (Buday György fametszetei, Délm. 1931. okt. 13.

⁹⁰ *Tóth Ervin*: Buday György hatvanéves. *Művészet*, 1967. jún. 6. sz. 19.

Buday György: Boldogasszony búcsúja, 1931.
fametszet, (részlet) MFM

Buday György: Illusztráció Radnóti Miklós
„Új hold” c. verseskötetéhez. 1935. Mgt.

Buday György:
Tisza. 1937. fametszet, 15,5×16,5 cm. MFM

tott Arany János Balladái-t pedig már 19 fametszete kísérte. Az angol nyelvű „Book of Ballads” — mely a „Boldogasszony búcsúja” és az Arany-balladák képanyagát foglalja magába — külföldön is sikert aratott. Buday a világos és sötét foltok el-
lentéit kiaknázó, expresszív hatású fametszeteivel megragadó ábrázolásbeli kife-
jezését nyújtotta a szóban forgó balladák lelket nyomasztó, drámai mélységeinek.
Az öt metszetből álló „Századunk chimérai” c. lapjain, a társadalom emberellenes
megnyilvánulásait maró gúnnyal, szimbólikus formában leplezte le.

Károlyi Lajos és Juhász Gyula emberi és művészi kapcsolatainak érzékelteté-
sével külön fejezetben foglalkoztunk. Ami kettejüket összekötötte, az a szegénység-
ben keresett lelki-gazdagság és a magára hagyatott festő s költő meditáló önvizsgáló-
dása volt, melyet versekben és képekben szépen kifejeztek világba tekintő, jövőbe-
látó önarckép-sorozataik, személyes hangulataikat rögzítő lírai tájábrázolásaik.

A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma alkotóműhely volt a haladó szellemű tehetségek, így a barátságban levő Buday György és Radnóti Miklós számára is. Egymást ihlető alkotói kapcsolatukkal Csaplár Ferenc elemző módon foglalkozott.⁹¹ Megállapítása szerint a népköltészet élménye mindkettőjükre hatást gyakorolt. Radnóti verseiben és Buday fametszeteiben a szimbólumként megjelenített templom, valamint galamb, a halas víz motivációi és a napsugaras alsóvárosi házak „glóriája”, közös asszociációkat keltő jelképrendszer tartozékai voltak. A ballada műfajához való vonzódás — mely a fenyegető fasizmus idején közérzéseként jelentkezett — szintén rokon érdeklődésűekké tette őket. A korabeli falusi nép sorsának tragikus problémái, a paraszti élet zártsága, kilátástalan jövője miatti vallásba menekülése a költő és grafikus közös mondanivalójú alkotásaiban kimutathatók. Míg Juhász Gyula Károlyi Lajosért állt ki szenvedélyesen, addig Buday György Radnótiért tett többet. Kettejük eszmei és művészeti azonosulását híven tükrözi Radnóti „Új hold” c. verseskötete (1935), melyhez Buday hét fametszetet készített. A háború borzalmaait kivetítő „Hispania” szintén közös munkájuknak tekinthető.

A harmincas évek közepétől ismét a balladák szuggesztív és a népmesék hímes világa felé fordult. Az Ortutay Gyula gyűjtéseiként megjelent Székely Népballadák (1935) és a Bátorligeti Mesék (1937) c. kiadványokat illusztrálja. Az előbbinél a székely néplélek drámai motívumait az egymással összezsapó fény-árnyék harcával érzékeltette. A mesék humoros groteskségű jeleneteit pedig színes fametszetekkel ábrázolta. A jelzett évszámok között, 1936-ban hozta létre — a Malmőben megjelent — Madách Tragédiájához készített 25 metszetét, amelyeken az emberiség sorsát — szociális szempontból felfogva — szinpadképszerűen oldotta meg. Ennek tanulságait a Szegedi Szabadtéri Játékok díszleteinél használta fel. A Jézus életéről szóló Mauriac-kötetbe (1936) került illusztrációi — egy-egy modern, olykor székely alakkal kifejezett — érzelmenteljes emberábrázolások. A legendákkal szemben nagyon is a kor feszülő hazai társadalmi helyzetét tükrözte az a Keresztúry Dezső által szerkesztett, németül megjelent — magyar írók műveit tartalmazó — Ungarn c. novelláskötet, melynek a felvetett problémákat jól kihangsúlyozó Buday volt illusztrátora. Tamási Áron Ábel-triológiájához (1937) készült metszetein a valóság és a költészet keverednek egymással.

Buday György kiváló grafikai munkássága nem maradt eredmény nélkül. 1936-ban a Zichy Mihály grafikai díjat nyerte el. Leginkább jelzik ezt azok az elismerések, melyeket külföldről kapott. A British Museum több mint 30 metszetet vásárolt (1935) tőle, s grafikáival a különböző nemzetközi (lipcsei, firenzei, párizsi) kiállításokon (1937) díjakat nyert. Mégis az itthoni nyomasztó, szorongást keltő élethelyzet — mely egy újabb világkatasztrófa előérzetét sejtette — mint sokak, úgy Buday számára sem volt elviselhető. Amíg bírta, barátjával, Radnótival együtt dolgozott a Független színpadmozgalom (1937) tagjaként, de egyre többet tartózkodott külföldön. Ösztöndíjas éve alatt, Rómában készült munkái („Primavera Italiana, L' Annunziata Umana, 1937) az ember boldogságkeresését tolmácsolják. „1938-ban — írja Csaplár — csaknem évtizednyi közös munka után — néma tiltakozásként — feloszlik a Művészeti kollégium is.”⁹² Ezzel Buday György pályafutásának jelentőségteljes szegedi szakasza lezárult. Ez idő alatt létrehozott számos alkotását a Móra Ferenc Múzeum őrzi.

Mint egykor a Tisza-parti városból elindult s idegenben híressé lett Csáky József és Moholy-Nagy László, — Buday is külföldön telepedett le. Szeged után London lett további munkásságának színhelye, ahol a már nemzetközileg is elismert

⁹¹ Csaplár Ferenc: Radnóti és Buday György. Tiszatáj, 1964. nov. 9.

⁹² Csaplár F.: i. m.

magyar grafikust leginkább megbecsülték. Az Angol Fa- és Rézmetszők Királyi Társasága 1938-ban tagjául fogadta. Jelentős kezdeti sikert a Times hozott számára, melynek a „Britania” (1941) c. allegorikus nóalakat készítette. Legkiemelkedőbb művei közé számít a Shakespeare „Athéni Timon”-jához (1941) metszett tíz egész oldalas illusztráció-sorozata. E lapjai a magányos, küzdelmes életű, a sorsával meg nem alkuvó, s a harcból győztesen kikerülő embert ábrázolják. Művének megoldása abba a klasszikus-ciklusba tartozik, amely az 1950–60-as években, mint stílusirány Buday munkásságára jellemző. Megemlíjtük még a kétnyelvű kiadványként megjelentetett *Pervigilium Veneris*hez (1952) tartozó 22 metszetét, melyekből derű és harmónia sugárzik. A tavasz, a szerelem és a termékenység e rajzokon legtöbbször egy-egy szép testű nóalakkal van megszemélyesítve. Buday György meg nem szűnt magyarságáról tanúskodik, hogy létrehozta a Szegedi Kis Kalendárium angol változatát, a „George Buday’s Little Books” (1945–56) c. naptárcskákat. Az ezekben levő magyar meséket, népdalokat, a tartalmuknak megfelelő népi formában illusztrálja. A világszerte ismert irodalmi művekhez (E. Fitzgerald: Omar Khayyam, 1947; F. Karbaji hindu költő verse, 1956; továbbá az új angol fordítású Ovidius: *Metamorphosis*, 1956 és Horatius: *Ódák*, 1965) a közölt írásokhoz méltó metszeteket készített. Buday grafikai kifejezőnyelve egyre sokrétűbbé vált. A már említett magyar népi és klasszicista szellemiségű alkotásain kívül, hatással volt rá az angol grafika precíz művészete (Karácsonyi kártya története, 1956). De lapjain olykor az avantgarde művészet eredményeit is felhasználta (mint Aragon: Aurélien-jánál, és a Joyce-illusztrációk magányosságát tükröző nőábrázolásainál). Buday irodalmi tevékenységet is folytatott. Ezt mutatja a magyar táncsaló foglalkozó kiadványa, valamint Harry Carter-rel együtt írott könyve, mely Misztótfalusi Kiss Miklós kolozsvári nyomdásról szól.⁹³

Buday György több mint három évtizedes sikeres londoni pályafutása során nemzetközi hírű grafikus lett. Metszetei bár az angol, lengyel, csehszlovák, német és olasz fővárosok galériáiban, valamint az amerikai múzeumokban megtalálhatók, neve itthon mégis sokáig feledésbe merült. Leszámítva az 1947-ben rendezett budapesti kiállítását, amikor ő maga is hazalátogatott, továbbá azt a rövid időszakot (1948–49), mely alatt a londoni Magyar Intézet vezetője volt. Az egykori szegedi barátai, küzdőtársai — elsősorban Ortutay Gyula — ösztönzésére létrejött 1967-es Móra Ferenc Múzeum-i és Nemzeti Galéria-i Buday-kiállítások a rangos mester életművére a felfedezés erejével irányították a hazai szakfigyelmet. Az 1970 őszen — a Magyar Helikon gondozásában megjelent „Buday György fametszetei” címmel összeállított album ismét jókorát törlesztett le a Londonban élő kiváló grafikusunkkal szembeni tartozásunkból. A több mint 80 metszetet tartalmazó — Ortutay Gyula előszavával ellátott — kiadványban Buday memoárjaként — többek között — ezt olvashatjuk: „...A Tisza körüli tájak, vagy a jellegzetesen szegedi napsugárdíszes házak gondos, tanulmányoszerű lerajzolásával határozottan úgy éreztem, hogy az enyémekek lettek és második otthonom Szeged és az Alföld sajátosságai, tája és népe, anélkül persze, hogy saját tulajdonukban megsértettem volna őket. (Később ugyanígy tettem magamévá Ausztria szép tájait, ahol sokat gyalogoltam, majd Itália és végül Anglia városait, vidékeit és emberségét.)”⁹⁴

⁹³ Tóth Ervin: Buday György. Látóhatár, 1965. máj.—jún. 3. sz. 545–550.;

⁹⁴ Buday György: Életemről, művészetemről. — Buday György fametszetei. Bev.: Ortutay Gyula. Bp. 1970. 20.; „Buday György fametszetei”-ről szóló könyvet ismertette: Csaplár Ferenc (Magyar Hírlap, 1970. szept. 18.), Horváth György (Magyar Nemzet, 1970. okt. 11.) és Akác László (Délm. 1970. okt. 15.)

A két világháború közötti helyi műgyűjtők sorában — mint jeleztük — voltak, akik grafikai-lapok, ex-librisek megszerzésére törekedtek, támogatva ezzel az akkor itt működő grafikusművészek: Tardos-Taussig Ármin, Vadász Endre, Buday György, Bordás Ferenc, Kopasz Márta és többek munkásságát. Népes táborukba tartozott: *Némedy Gyula, Palócz Sándor, Déri Ernőné, Kolozs Lajos, Luszti István* és még mások. Soraikból főleg két szegedi ügyvéd, Palócz és Némedy grafikai gyűjteményei emelkedtek ki. Palócz Sándornak 1200-at meghaladó — nagyrészt külföldi — ex-librise volt, melyek halála után a Móra Ferenc Múzeumba kerültek. Több mint másfél ezer grafikai művel rendelkezett Némedy Gyula, akinek példásan rendezett kollekcijában — a külföldi és magyar művészek mellett — az említett szegedi grafikusok is méltón vannak képviselve. Ez a gyűjtemény 1970-ben szintén a helyi múzeum tulajdona lett. Némedy — mint a Tömörkény Társaság főtitkára — akkoriban részt vett a szegedi irodalmi és képzőművészeti életben. Helyi fametszők műveivel illusztrált verseskötetein kívül irodalmi és művészeti cikkei jelentek meg.⁹⁵ Szeged régi és újabb képzőművészetének fejlődését gondos tanulmányban foglalta össze.⁹⁶ A szegedi grafikusművészet kibontakozását a gyakori tárlatok is nagyon előmozdították. Ebben a vonatkozásban megemlíthjük az 1926-ban rendezett első itteni nyomdagrafikai kiállítást, melyet egy helyi újságcikk szépen méltatott, jelezve e műfaj kibontakozásának lehetőségét városunkban.⁹⁷ A további grafikai tárlatok sorából kiemeljük: *Tardos-Taussig Ármin, Magyar László* és *Buday György* közös bemutatkozását (1933), valamint a *Tonelli Sándor* ezren felüli plakátgyűjteményét reprezentáló tárlatot, mely egy évben (1934) került megrendezésre Szegeden a Nemzetközi Grafikai és Ex-libris Kiállítással. Ezután ismét Buday György lépett a nyilvánosság elé Vadász Endrével (1936). Őket pedig *Szigethy István* budapesti grafikus kiállítása (1937), majd az „Új olasz fametszőművészeti tárlat” (1938), és *Tóth Ervin* művészeti író grafikai gyűjteményének bemutatása követte.⁹⁸

A harmincas években mind jelentékenyebbé váló Buday György művészete természetszerűleg hatással volt a helyi fiatal grafikusok, így *Bordás Ferenc* és *Kopasz*

⁹⁵ *Némedy Gyula*: Erdélyi Mihály (Adatok a szegedi képzőművészet történetéhez.) Erdélyi Mihály festőművész kiállításának katalógusa. Szeged, 1936. 6—14.; *Némedy Gyula*: Képlátás, képnézés, képszeret. Szeged, 1937. (Különnyomat a Szeged Napló 1936. évi karácsonyi számából.)

⁹⁶ *Némedy Gyula*: Szeged képzőművészete. — Vármegyei Szociográfiák. I. Csongrád vármegye. Bp. 1938. 84—91. Némedy e tanulmányában — többek között — felsorolja a húszas-harmincas években Szegeden szereplő képzőművészeket. E szerint: Balogh Margit, Bidsz Margit, Bocskay István, Sz. Boga Lujza, Bordás Ferenc, Borza Gabriella, Buday György, Csertő (Klucsik) Ferenc, Csizmazia Kálmán, Czékus Erzs, Devich Sándor, Dinnyés Ferenc, Dinnyés Éva, Dorogi Imre, Erdélyi Mihály, Fogassy Ödön, Felföldi Mihály, Gaál Dezső, Guckler Hedvig, H. Hatos Kornélia, Heksch Nándor, Hódi Géza, Jancsó Erzsébet, Józsa Károly, Kisjenői Klein Ernő, Kopasz Márta, Lengyel Endre, Madár Gizella, Mihály István, Ormosy Ferenc, Papp József, Parobek Alajos, Pfeifer Elek, Pördy Lajos, Répási Kurucz Gyula, Sáway János, Scultéty Rezső, Scultéty Éva, Cs. Sebestyén Károly, Sidlovits Kálmán, Szabó Géza, Szemenyei Ferenc, Szili-Török Dezső, Szolcsányi Gyula, Sztrokai Mária, Taiszer János, Tápai Antal, Temesváry József, Temesváry Józsefné, Tóbiás György, Tóth István Jenő, Veres Elemér, Vigh Ferenc, Vinkler László, Vlasics Károly és Zakar Zoltán festő, szobrász, grafikus és iparművészekről tesz említést. A korabeli szegedi építészek és városrendezők közül: Bernitzky József, Sebestyén Endre, Szolcsányi István, Berzencey Domokos és Pálffy-Budinszky Endre neveit említi meg. E gazdag felsorolást kiegészítve, a harmincas évek helyi kiállításairól még: Arvay Vilma, Fetter István, Szánthó Mária, Szőke Győző, Tápai Lajos, Tóth Gyula és Vanek Sándor festőket tüntetik fel — többek között — a szegedi tárlatkatalógusok és kiállítási beszámolók.

⁹⁷ Szegedi grafika. Délm. 1926. jún. 8.

⁹⁸ *Rovó*: Szegedi grafika. Délm. 1933. jan. 22.; Művészi plakátkiállítás Szegeden. Délm. 1934. szept. 12.; *Lengyel Vilma* l. v.: Internacionális grafikai és ex-libris kiállítás a Kulturpalotában. Délm. 1934. okt. 23., okt. 25.; Tavaszai Tárlat Felsővároson. Délm. 1936. áprl. 9.; *Vér György* (v. gy.): Szigethy István kiállítása. Délm. 1937. márc. 2.; *Tóth Ervin*: Az új olasz festőművészet. Délm. 1938. jún. 19.; Fametszetkiállítás (Tóth Ervin). Délm. 1938. dec. 22.

Márta pályakezdésére is. Kettejük közül a városunkból szintén elkerült és becsültté vált Bordás alkotómunkásságáról szólunk röviden.

A Budaynál néhány évvel fiatalabb *Bordás Ferenc* (1911—) Temesváron született. Családjával került Szegedre és itt végezte középiskolai, majd medikusi tanulmányait. Korán megnyilatkozó tehetségével — a már említett — Devich Sándor foglalkozott. Bordást grafikusai hajlamainak kibontakoztatásában, elsősorban is a fametszésre Buday György példája ösztönözte. A rézkarc művelése iránt pedig Hubert Weyty-Wimmer bécsi mester keltette fel érdeklődését, noha az akkoriban Szegeden freskózó *Aba-Novák Vilmos* is lekötötte. Bordás Ferenc grafikusai pályakezdését az igen termékeny munkálkodása tette reményteljessé. Jól tükrözi ezt, hogy a szegedi képzőművészek 1937-es kiállításán ő szerepel a legtöbb — 42 különböző témájú — fametszettel.⁹⁹ Jelentősek a Berczeli A. Károly „Fekete Mária” c. misztérium-játékában megjelent fametszetei (1927), valamint az „Erdélyi album” c. (tizenkét) fametszet-sorozata (1942). Bordás lendületét a második világháború bár megakasztotta, de nem teljesen, mert szovjet hadifogsága alatt egy antifasiszta művész-csoport élén dolgozik, s társaival háborúellenes plakátokat készített. Hazakerülése után, a felszabadulás első éveiben Székesfehérváron orvosként dolgozik, szabadidejében pedig — többedmagával — képzőművészeti kört vezet. Grafikai tevékenysége teljes kötetlenségében az ötvenes évektől kezdve — Budapesten való végleges letelepedését követően — bontakozott ki. Színes linókkal gazdagítja a fametszés fehér-fekete műfaját, sőt az akvarell- és táblaképfestésben is nagy gyakorlatra tesz szert.

Bordás Ferencet már kezdettől fogva eltöltötte a művészet iránti vágy, melynek végülis a kisgrafikában mesteri művelője lett, jóllehet polgári foglalkozása szerint

orvos volt, aki hivatása mellett hódolhatott csak művészi szenvedélyének. Az eddigi — több mint négy évtizedes — alkotói munkásságát értő módon összefoglaló Galambos Ferenc szerint: „...a grafikus Bordás Ferencnek a fametszet a kedvelt anyaga. Kezdeti korszakában, főleg kisgrafikáiban, népi ösztönzésű realizmust használt, enyhe expresszív beütéssel s a groteszk egyéni alkalmazásával. Népi ihletése azonban nem a népművészeti formakincs utánzásában vagy utánérzésében jelentkezik, inkább a néplélek maradéktalan megértésében s ennek grafikai visszaadásában. Ehhez a művészt sokban hozzásegítette pszichológizáló hajlama és filozófikus beállítottsága is. A valósága fellazításában az expresszionizmust igen korán a szürrealizmussal váltotta fel, amely nemcsak ismeretlen és újszerű asszociációkat kínált, de a mélylélektan rejtett világában is otthonossá tette, anélkül, hogy grafikai rejtvényeket szült volna ... Ami Bordás Ferenc festészetét illeti, — itt is a realizmus ölelkezik a szür-

Bordás Ferenc:
Erdőben. 1938. rézkarc. 18×13 cm. MFM

⁹⁹ Városi Múzeum és Szegedi Képzőművészeti Egyesület Ismertető, XXVII. Egyesületi Tár-lat, 1937. 11.; Képzőművészeti kiállítás. Délm. 1937. febr. 23.

realizmussal, tárgyilagosság a pszichológizmussal, groteszk a tipikussal, hétköznapi-ság a mágikussal. Bár táblaképeiben a szürrealizmuson van a hangsúly, alkotásai — főleg portréi — mégis magukon viselik a hitelesség lényegét, anélkül, hogy mereven ragaszkodnának a látvány adottságaihoz.” E megállapítást Bordás szegedi tárlata is tükrözte, melyet a helyi képtárban 1971-ben rendezett meg.¹⁰⁰

Bordás Ferenc széleskörű tematikai érdeklődésébe városrészletek, ipari- és mezőgazdasági jelenetek, balatoni tájak is beletartoznak. De szellemes megoldású, francián könnyed ex-librisei, újévi kártyái és más lapjai nem kevesebb sikert hoztak a nemzetközi kiállításokon is, mint ezt — többek között — a lipcsei (1962), hamburgi (1966), comói (1968), budapesti (1970), illetve a minszki (1970) és a III. s IV. Malborki Nemzetközi Ex-Libris Biennálén való rangos tárlatszereplései is bizonyítják. A személyében csakúgy, mint alkotásaival a határainkon messze túl is gyakran megforduló Bordás Ferencet egyéb kitüntetések mellett 1965-ben a Firenzei Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta. Grafikáival a szegedi múzeumban is képviselve van.

A fentebb vázolt, s többek között Buday Györggyel összekapcsolt helyi grafikus-kultúra harmincas évekre eső kibontakozását *Kopasz Márta* nevének említésével zárjuk. A Szegedi Tudományegyetem Buday után megüresedett grafikai-lektori állását (1937—52 között) ő töltötte be. Több mint három évtizedes itteni rajzpedagógiai és alkotóművészi munkássága során — melyre később visszatérünk — Kopasz Márta összekötő kapocs lett a Buday és köréhez fűződő helyi fametszők és az ő eredményeiket kamatoztató mai fiatal szegedi grafikusgeneráció között.

Korszakváltás előtt

Azok a válságtünetek, melyek a Tanácsköztársaság bukásától kezdve Szeged társadalmi, kulturális és művészeti életében kimutathatók, a felszabadulás előtti évtizedre megsokszorozódtak. Sőt az egymással összefüggő kül- és belpolitikai helyzetnek megfelelően a második világháborúba torkolló válság Tisza-parti városunkban is általánossá válik. Az itteni újságban egyre sűrűbben kapnak helyet a munkanélküliek tüntetésével, a kommunista szervezkedésekkel, s ezek megtorlásával foglalkozó cikkek. „A magyar Alföld szaharai állapotá”-ról a helyi napilap „megdöbentő adatok”-at közöl. „A tápéi réten 50% az analfabéta” — írja, de „...mit tehet ott az iskola, ahol nincs út, nincs orvos, nincs szülésznő, nincs patika, posta, telefon, közigazgatás.”¹⁰¹ A népi írók a fasizált Horthy-rendszer elleni vádjaikkal segítettek leleplezni az alföldi parasztság nyomasztó helyzetét, melyet a Viharsarok nagy festőinek, Tornyaiinak, Kosztának a vásznai is híven kifejeznek. Szegeden Nyilasy de-rús parasztfestészetének valóságot széppé tevő idillizmusát Buday György népi tragédiákat tükröző fametszeteinek drámaisága váltotta fel.

Festészeti vonatkozásban is ekkorra már kibontakozott, a nagybányai indítású Nyilasy és Károlyi hagyományait továbbfejlesztő, második generációba tartozó *Vlasics Károly*, *Dorogi Imre* posztnagybányai iskolás helyi változatú piktúrája, továbbá *Erdélyi Mihály* mesélő festőköltészete, melyek az akkor szárnyát bontogató *Vinkler László* modern szellemű képeivel együtt felváltják a város festészetének natura-

¹⁰⁰ *Tóth Ervin*: Bordás Ferenc grafikái. Művészet, 1962. dec. 12. sz. 36.; *Galambos Ferenc*: A hatvanéves Bordás Ferenc. Művészet, 1971. 4. sz. áprl.; Bordás Ferenc grafikái. Délm. 1971. nov. 13., nov. 16.; *Tóth Ervin*: Bordás Ferenc művészete. Műgyűjtő, 1972. 3. sz.

¹⁰¹ Délm. 1928. márc. 21.; Délm. 1928. júl. 20.

lista-impreszionista irányvonalát. Ehelyett egyfajta lírai-expresszionista, neoprimítív és prekubista formái törekvések kapnak helyet, melyek tartalmilag, ha áttételesen is, de hívebben kötődtek a kor társadalmi valóságához. Velük együtt kell megemlítenünk a köztéri szobraival már sokszor szóba került *Tápay Antal* is, aki az itteni szegényparasztok, kubikusok küzdelmes életét egy-egy realista szobrával hatásosan tudta érzékeltetni. A mellettük futó „második vonal”-ba tartozó *Tápay Lajos*, *Tóbiás György*, *Szőke Győző*, *Csizmazia Kálmán* és *Aino Hakulinen* is a tegnaptól a mába átívelő időszak festői közé számítanak, akik szintén Szegeden éltek, illetve éltek le életüket. Az említett művészek hosszú ívű pályája jócskán belenyúlt az 1945 utáni évtizedekbe. Sőt, mint *Dorogi Imre*, *Erdélyi Mihály*, *Vinkler László* és *Tápai Antal*; kiemelkedő tevékenységük révén mai helyi mestereink sorába emelkedtek. Ezért alkotásaikkal később foglalkozunk. Bővebben ezúttal a nemrégben elhunyt *Vlasics Károly*ról és kortársai közül *Szőke Győző*ről, *Csizmazia Kálmán*ról és *Aino Hakulinen*ről szólunk, akik a két korszakot átívelő művészi munkássággal rendelkeznek.

Tisza-parti városunk egykori festő-doyenje, *Vlasics Károly* (1882—1969) Szeged utolsó félszázadi képzőművészetének nemcsak hiteles tanúja, de aktív tevékenységű részese is volt. Középkiskoláit szülővárosában, Szegeden kezdte meg, majd Debrecenben folytatta és végül Nagyszebenben fejezte be. Festeni már diákkorában *Károlyi Lajostól* tanult. Érettségi után atyja mellett segédkezett, aki templomi felszereléseket készített. Közben folytatta *Károlyinál* a festés elsajátítását. *Vlasics* 1906-ban önkéntesnek vonult be a szegedi 46-osokhoz. De voltaképpen egy percig sem katonáskodott, hanem parancsnokának családtagjait festette le. A „katonaművészt” fél évig tartó szolgálata után leszerelték. Utána mindjárt megnősült, majd egy évig Bécsben tartózkodott. Az 1910-es években Budapesten élt, itt kis műtárgy-üzlete volt. Jövedelmének jelentős részét külföldi utakra költötte. Így került Szentpétervárra is, ahol közel egy évig lakott.

Házakerülését követően atyjánál dolgozott. Itthon alkalma nyílt megismerkedni a helyi haladó gondolkodású festőkkel, *Szöri Józseffel* és *Tardos-Taussig Ármin* grafikussal, és velük, valamint *Juhász Gyulával* *Károlyi Lajos* alsóvárosi lakásán jöttek össze. Találkozásaik során kulturális, irodalmi és művészeti kérdésekről beszélgettek, vitatkoztak, olykor pedig *Károlyi* hegedűjátékát hallgatták. Így tartott ez 1914-ig, az első világháború kitöréséig. A háború befejeztével, a Tanácsköztársaság idején *Vlasics* az akkor létrejött helyi forradalmi művész-szakszervezet titkári teendőit látta el. Nevével a 19-es szegedi lapok hasábjain minden művészeti megmozduláskor találkozunk.¹⁰²

Ettől kezdve kapcsolódott bele tevőlegesen is, hosszú évtizedekre menően az itteni művészeti életbe. Felesége a város szívében levő *Dugonics-téren* kis virágüzletet nyitott, ő meg atyja nyomdokain haladva, ugyanitt temetkezési felszereléseket és néprajzi tárgyakat árusított. Boltjában gyakran megfordultak a szegedi és környékbeli festők: *Nyilasy Sándor*, *Károlyi Lajos*, *Dinnyés Ferenc* és *Tornyai János* is. *Vlasics*-nak az volt a legnagyobb öröme, amikor a hozzá eljárógató művészeket össze tudta hozni egy-egy általa rendezett közös kiállításon. A festők közül szorosabb kapcsolatban *Nyilasyval*, *Papp Gáborral* és *Heller Ödön*nel állott. *Nyilasy* képeit ő vitte fel *Pestre* a pénzes gyűjtőkhöz, akiknek egyúttal a környékből való magyaros tárgyakat is eladott. Az alföldi festők közül *Endre Bélával* is megismerkedett, s ebédekre átjárt hozzá

¹⁰² A Szellemi Munkások Szakszervezetének ülése. Délm. 1919. márc. 6.; A kultúra demokratizálódása Szegeden. Délm. 1919. márc. 7.; Kiállítás a Kultúrpalotában. Délm. 1919. áprl. 25.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; A Tárlat. SzN 1919. máj. 25.

Vásárhelyre. Vlasics szerint Szeged és Vásárhely között akkoriban nem volt versengés. Mégis Endre Béláék azt tartották, hogy a nagyvárosban élő szegedi művészeknek jó a sora; Nyilasyék pedig a cserépegető kemencék miatt gondolták, hogy szomszédaiké a jobb. Vlasics boltjában több művész képe talált gazdára. Vásárhelyről olykor Tornyai János élettársa, Kovács Mári is átlátogatott hozzá egy-két eladásra szánt Tornyai festményel.

1942 körül, a „Horthy-pengő” romlásának idején mint sok más kisember, ő is tönkrement. Keserűségében öngyilkos akart lenni és csak nehezen nyerte vissza az életben való hitét. A felszabadulás után eljárt a helyi Magyar—Szovjet Baráti Társaságba, amely a mostani Szegedi Képtár épületében működött. Az MSZT vezetősége képzőművészeti célokra termet adott Vlasicsnak, aki ott egy közel 100 tagú munkás festőiskolát indított be. Abban az időben ez volt az ország egyik legnagyobb *Művészeti Szabadiskola*-ja és akkor a festészetten kívül bábjátékkal is foglalkoztak. Ebből, a jelenlegi Tabor-utcai Szegedi Képzőművész Kör lett, ahol Vlasics Károly mint festészeti-kör vezető régtől fogva, egészen haláláig fáradhatatlanul és eredményesen működött.¹⁰³ Sok fiatal, tehetséges festő nyert nála indítást. Elég ha csak *Dér István*, *Zombori László* és *Zoltánfi István* nevét említjük, akik ma már ismert kiállító művészek lettek. A legkülönbözőbb korú és más-más foglalkozású férfiak és nők százai sajátították el az ő irányítása alatt a képzőművészeti műveltség alap-elemeit, s váltak a festészetet maguk is gyakorló műértőkké.

Vlasics Károly 80-ik születési évfordulója alkalmával, 1962-ben, a Móra Ferenc Múzeum képtárában retrospektív kiállítást rendeztek, amelyen közel száz művét mutatták be.¹⁰⁴ A felsorakoztatott olajfestmények, temperák és ceruzarajzok („Varrónó” 1920, „Behordás” 1930, „Befagyott Tisza 1940, „Déli pihenő” 1950, „Önarckép” 1960) négy évtizedet fogtak össze művészetre-nevelői és pikturális eredményeiben egyaránt értékes munkásságából, melyre kormánykitüntetést kapott (1967). Régi barátja és képzőművész-köri szobrásztársa, Tápai Antal szerint: „...nincs még egy piktor Szegeden, akinél emberi lényeg és külső forma annyira egyöntetű.”¹⁰⁵ Világos tónusú figurális képeiből — hasonlóan, mint az egykor őt tanító Károlyi Lajos festményeiből — a higgadt, leszűrt lélektelenség és a lány színekkel kifejezett líra tükröződik. Alkotásai évtizedeken át nem hiányoztak a helyi tárlatokról. Több mint fél évszázadon keresztül rendszeresen dolgozott.¹⁰⁶ Sommás előadású művein általában alföldi, Tisza-parti részleteket, finoman megfigyelt utcai, piaci és munkásjeleket rögzített. A Szeged képzőművészeti múltjának és felszabadulás utáni jelenének kialakításában egyaránt résztvevő Vlasics Károly festményei közül a városi tanács és a Móra Ferenc Múzeum több művet („Tisza partján”, „Batyuzók”, „Szénrakodás”) őriz.¹⁰⁷

Vlasics kortársa, a szintén helyi művészek közé tartozó *Szöke Győző* (1899—1974) pályája különösebb változatosság nélkül — leszámítva a húszas évek elején tett ausztriai és dalmáciai tanulmányait — szinte teljesen szülővárosához, Szegedhez kötődik. A kanyargó Tisza partja és a környékbeli nép élete — több mint négy évtizede — kimeríthetetlen forrásként szolgál festészete számára. Működésének első állomását

¹⁰³ (*Simon István*) *S. I.*: Este a műteremben. Délm. 1960. febr. 2.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: A Szegedi Képzőművészkör jubiláris tárlata. Délm. 1960. áprl. 29.

¹⁰⁴ Vlasics Károly festőművész gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Szeged, 1962. Bev.: *Tápai Antal*.

¹⁰⁵ Vlasics Károly festőművész gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Szeged, 1962. Bev.: *Tápai Antal*.

¹⁰⁶ *Dér Endre*: Vlasics Károly. Tiszatáj, 1968. áprl. 4. sz. 330—331.

¹⁰⁷ *Szelesi Zoltán*: Vlasics Károly. Művészet, 1968. júl. 7. sz. 17.

az a szegedi tárlat képezte, melyen 1926-ban Nyilasy, Károlyi és a többi helyi festők társaságában szerepelt.¹⁰⁸ Ettől kezdve nemcsak a helyi, de a fővárosi kollektív tárlatokon szintén megtaláljuk képeit,¹⁰⁸ s egyik plakátterve díjnyertes lett. 1948-tól mint a Szegedi Vasutas Képzőművész Kör vezetője tevékenykedik, és a nemzetközi vasutas képzőművészeti kiállításokon részt vett.¹¹⁰ A hivatásos körvezetők 1958-as budapesti tárlatán a díjazott művészek közé került. Szőke Győzöt a Tisza természeti szépségein kívül, a vízen és a partokon zajló hajósélet is alkotásra ihleti. Tüzes koloritú festményeit az alföldi mesterek hagyományainak megértése és eredményeinek egyéni hangon való felhasználása jellemzi. 1960-ban néhány szegedi művészársával — többek között, a piktorális felfogásban hozzá közel álló két akvarellistával, *Rimanóczi Gézával* és *Székfű Jánossal* — csoportkiállítást rendezett, melyen főleg helyi témájú festményeivel („Tisza-part”, 1960.) képviseltette magát.¹¹¹ Ezt követően az itteni Képcsarnok kiállító termében önállóan szerepelt 1961 őszén. Azóta — mint említett két kollegája — ő is visszahúzódott, s az elmúlt évtizedben csak a képzőművész köri tárlatokon állít ki. Kivéve legutóbbi gyűjteményes rendezvényét 1972 tavaszán Szegeden.

Szőke Győző kizárólag olajfestményeket mutatott be a kiállításokon. *Csizmazia Kálmán* és *Aino Hakulinen* viszont évtizedeken át akvarellal, pasztellképekkel vettek részt a csoportos és egyéni tárlatokon. Mindkettőjük kifejezőmódját a valóságelvű szemlélet jellemzi, ezen belül azonban Csizmazia a tárgyiasabb, Hakulinen pedig az oldottabb ábrázolásmód hívei közé tartozik. Egyikük sem szegedi születésű, mert pályájuk során kerültek és telepedtek le városunkban.

Legkorábban 1932-ben *Csizmazia Kálmán* (1904—) választotta otthonául Szegedet, amikor is a helyi Siketnémák Intézetébe rajztanárként elhelyezkedett. Itt három évtizeden át tanított s odaadó pedagógiai munkásságáért többször kitüntették. Ő maga is már gyermekkorában elvesztette hallását, amely meglehetősen zárkózzá tette. A kürtösi születésű Csizmazia iskoláit Aradon és Besztercebányán végezte, ahol Skuteczky Döme bízatta, hogy festőpályára lépjen. Első mestere Révész Imre volt, aki mellett a kecskeméti művésztelepen 1923—27-ig tanult. Ekkor készítette a „Cigánymuzsikus” (1924) c. pasztellképét, melyet a Múcsarnokban és az Ernst Múzeumban is bemutatott. Révész nevelte rá, hogy meglássa, megszeresse és lefesse az Alföld táji szépségeit. 1927-ben került a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Glatz Oszkár növendéke lett. Glatz „finom naturalista” szemlélete, józan valóságglátása, ember iránti őszinte érdeklődése Csizmaziára nagy hatással volt. Innen van, hogy a tájfestés mellett emberábrázolás is foglalkoztatja. Szakmai horizontjának tágítására külföldi tanulmányutakat tett és különböző művésztelepeken dolgozott. Szorgalmas kalotvétevékenysége révén, a helyi kollektív tárlatokon való szereplésén kívül, Szegeden 1932—1970-ig hat ízben volt önálló kiállítása, de akvarelljeivel bemutatkozott

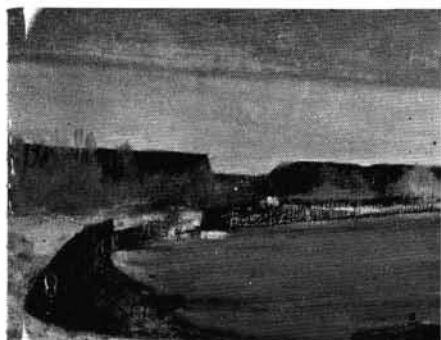
¹⁰⁸ *Lengyel Vilma (L. V.): Szerdán nyílik meg a Kultúrpalotában a Képzőművészeti Társaság Kiállítása.* Délm. 1926. dec. 8.

¹⁰⁹ *Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása, 1945—1958.* — Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.* Szeged, 1958.

¹¹⁰ *Nemzetközi Vasutas Képzőművészeti Kiállítást rendeznek Bécsben (Szegedi festők és szobrászok a tárlaton)* Délm. 1958. febr. 23.; T. B.: *Szegedi amatőr képzőművészek.* — Kultúra, Művészet, Sport. Bp. 1970. 18—19.

¹¹¹ *Hat szegedi festőművész kiállítása (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczi Géza, Székfű János, Szőke Győző és Vincze András tárlata.)* Délm. 1960. febr. 28.; *Hat szegedi festőművész műhelyéből.* Délm. 1960. márc. 6.; *Hat szegedi festőművész kiállítása.* Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.* Szeged, 1960. 6—8. Szőke Győző kiállítása. Délm. 1961. szept. 7., szept. 28.

¹¹² *Szelesi Zoltán: A Vasutas Képzőművész Kör jubileumi kiállítása.* Délm. 1964. máj. 26.; Szőke Győző tárlata. — Délm. 1972. áprl. 1., 6.

Vlasics Károly: Reggel a Tiszán.
1961. o. fl. 60×80 cm. Szeged Városi Tan.

Aino Hakulinen:
Mesevilág. 1967. o.v. 40×55 cm. Mgt.

Szőke Győző:
Homokos hajó. 1969. o. fl. 50×70 cm. Mgt.

Csizmazia Kálmán: Tiszaparti füzes.
1969. akv. 19×29 cm. Mgt.

Makón (1933) és Budapesten (1940) is.¹¹³ Csizmazia Kálmán képeiből a tárgyias látás tisztasága sugárzik. Friss hatású vízfestményein nemcsak az alföldi táj itteni motívumait („Tisza-parti füzes”, 1969) és a változatos arcú Dunántúl vidékeit ábrázolta részletgazdagon, hanem az adott környéken élő nép egy-egy alakját is megörökítette. Festményei közül — egyéb helyek mellett — számos a Móra Ferenc Múzeumba került.

¹¹³ *Magyar László*: Csöndes beszélgetés Csizmazia Kálmánnal. Délm. 1935. dec. 7.; *Magyar László (m. l.)*: Csizmazia Kálmán képei. Délm. 1937. nov. 30.; Szegedi festő kiállítása Budapesten; Délm. 1940. máj. 31.—jún. 6.; *Temesváry József (t. j.)*: Műteremlátogatás Csizmazia Kálmánál. Délm. 1942. szept. 20.; Csizmazia Kálmán gyűjteményes kiállítása. Délm. 1960. áprl. 13.; Csizmazia Kálmán kiállításáról. Délm. 1960. áprl. 17.; *Lehel István*: Csizmazia Kálmán kiállításáról. Délm. 1960. ápr. 21.; Csizmazia Kálmán gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1960.; *Tápai Antal*: Csizmazia Kálmán kiállítása. Délm. 1970. nov. 10.

Ahogy az irodalomban sokakat inkább a költészet, mint a próza vonz, úgy a képeket szeretők táborában is vannak, akik a poétikus hatású akvarellekben gyönyörködnek leginkább. Mert az igazi, áttetsző vízfestmények, mint a Szegeden élő *Aino Hakulinen* (1906) alkotásai is, pár soros verseknek tűnnek, melyekkel friss benyomásként érzékelteti a művész a látott táj szépségeit s azonosulását a természettel. Hakulinen, a finnországi Eno-ban született. Rajztanári diplomájának megszerzése (1927) után Franciaországban tett tanulmányutakat. Ezt követően országos jellegű tárlatokon vett részt és első önálló kiállítását 1932-ben Helsinkiben rendezte meg. Ebben az időben a finn Söderström könyvkiadó illusztrátora volt. Házassága révén, 1934-ben került Magyarországra. A harmincas évek közepén New-York-ban a festőművésznők nemzetközi kiállításán ő is szerepelt. 1941-ig Pécsen élt, ahol a helyi tárlatokon rendszeresen részt vett. (Egy finnországi akvarelljét a pécsi múzeum őrzi.) Ezután költözött Szegedre és 1942-ben a múzeumban kiállított vízfestményeivel mutatkozott be.¹¹⁴ Az eltelt évtizedek során szinte valamennyi itteni kollektív tárlaton képviseltette magát.¹¹⁵ 1950-ben a finn Művészeti Akadémia kiállítására meghívást kapott. Aino Hakulinen akvarelljeinek témái — néhány csendélettől és interieurtól eltekintve — főleg tájképi jellegűek, melyek kapcsán hol csendes vízparti részleteket, hol falusi vagy kisvárosi utcákat örökít meg. Japánosan könyved hatású lapjait a szeliden kanyargó Tisza éppen úgy meghiheti, mint a lágy borulatú helsinki tájak, melyeket egyként szeretve ábrázol képein. Ezek közül a „Tisza” c. vízfestménye — más műveivel együtt — a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében van. 1960-ban öt szegedi művésztársával rendezett csoportkiállítást,¹¹⁶ 1964-ben pedig a helyi képcsarnokban önálló tárlata volt.¹¹⁷ Az itteni Sajtóházban 1972-ben állított ki. Puha színeket felrakó ecsetjét nem az indulatos szenvedély, hanem a kiegyensúlyozott derű vezeti, s opálos fényű képein a drámai akkordok helyett lírai hangok szólalnak meg, hogy tartózkodóan de félreérthetetlenül kifejezzék az ember és táj elszakíthatatlan kapcsolatát. Az elmúlt években Aino Hakulinen tanulmányútton volt az USA-ban és Olaszországban. Az akkor szerzett művészeti tanulságoktól indítva, ábrázolásmódja a modernebb hangvételű stilizálás („Mesevilág”, 1967) irányába fordult.

*

A harmincas években a képzőművészeti vonatkozásban is egyre súlyosodó bajokat különböző társulásokkal vélték orvosolni. Ezek közé tartozott — a festőket, építészeket és szobrászokat összefogó — *Szegedi Fészek Klub* megalakítása, mely a helyi s budapesti művészek alkotásaiból rendezett közös tárlattal (1930) próbálta

¹¹⁴ *Temesváry József*: Múteremlátogatás Aino Hakulinen-nél, a Szegeden élő finn festőművésznőnél. Délm. 1942. áprl. 15.; *Temesváry József (t. j.)*: Hakulinen Aino finn festőművésznő gyűjteményes kiállítása a városi múzeumban. Délm. 1942. máj. 30.

¹¹⁵ Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása, 1945—1958. — Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1958.

¹¹⁶ Hat szegedi festőművész kiállítása (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczi Géza, Szekefű János, Szöke Győző és Vincze András tárlata). Délm. 1960. febr. 28.; Hat szegedi festőművész műhelyéből. Délm. 1960. márc. 6.; Hat szegedi festőművész kiállítása. — Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1960. 4.

¹¹⁷ *Szelesi Zoltán*: Két kiállítás (Aino Hakulinen akvarelljei; Rajztanárok alkotásai). Délm. 1964. jún. 17.; *Szelesi Zoltán*: Tóbiás György és Aino Hakulinen kiállítása Szegeden. Művészet, 1964. okt. 10. sz. 38—39.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Kiállítási napló. (Aino Hakulinen és H. Dinnyés Éva tárlata.), Délm. 1972. szept. 3.

a vidék és a főváros ábrázolóművészeit egymáshoz közelebb hozni.¹¹⁸ Az árvíz után újjáépült Szeged 50. évfordulója alkalmával létrehozott dokumentációs és képkiallítás (1932) is a Fészek Klubhoz kapcsolódott.¹¹⁹ Ezt követően került sor a hosszú, de vegyes értékű múlttal rendelkező *Szegedi Képzőművészeti Egyesület* ismételt újjászervezésére (1937) is, mely az itteni művészek égető szociális problémáit szintén — a vásárlások reményét felkeltő — tárlatokkal szándékozott orvosolni.¹²⁰ Ennek eredménytelensége révén született meg — budapesti mintára — a *Szegedi Munkácsy Céh*,¹²¹ mely 1938-ban, a helyi műgyűjtők tulajdonában levő „egyházi és világi” műalkotásokat — s mellettük az itt élő művészek munkáit — tárta a közönség elé.¹²² E nagyot akaró, mindig új életet kezdeni vágyó szervezeti összefogások, akciók — bármily látványosnak (élőkép-tárlatok) és reménykeltőknek is hatottak — természetesen nem mozdíthatták elő tartósan a szegedi képzőművészet ügyét.¹²³

A „két korszak határán” tevékenykedtek Szegeden olyan festők és szobrászok is, akik a felszabadulás után elkerültek városunkból. Így az 1941—47 között Szegeden rajztanároskodó, majd Pécsre visszatért *Gábor Jenő* (1883—1968),¹²⁴ aki az alföldi „vízenjárók” életét festette nagy szorgalommal, s e témájú képeit (melyek közül a „Szegedi halászkok” c. vásznát a Móra Ferenc Múzeumnak adományozta), 1942-ben a Kultúrpalotában mutatta be.¹²⁵ Ő és a nálánál fiatalabb rajztanártársa, a szegedi születésű *Forgács István* (1915—) voltak a legtehetségesebbek, akiket további életsoruk elválasztott városunktól. Az ecsetet tollal felváltó Forgács drámairói ambíciói révén Budapestre került. Első tárlata volt — a ma már ismertté vált színműírónak — az a kiállítás, melyet 1943 tavaszán modern hangvételű festményeiből és szobraiból a szegedi múzeum kupolacsarnokában rendezett.¹²⁶ A harmincas évek közepéig itt működtek még — többek között — s képeiket együtt állították ki *Zakar Zoltán* és *Szilágyi István*,¹²⁷ továbbá *Temesváry József* és *Pfeifer Elek*. Ők a festészet mellett művészetkritikai cikkeket is gyakran írtak a helyi újságba.¹²⁸ Temesváry Láposy-Hegedűsnél kezdte tanulmányait, később a római Collegium

¹¹⁸ Magyar Képzőművészek Szegedi Reprezentatív Kiállítása. 1930. Munkácsy Céh, szegedi FÉSZEK-klub. Katalógus. Bev.: *Lázár Béla.*; Művészi kiteljesedés. Délm. 1930. okt. 21.; Ezer látogató a reprezentatív kiállításon, négyezer ember a szegedi FÉSZEK-klub négy matinéján. Délm. 1930. okt. 21.

¹¹⁹ „Szeged 50 éve„. Szegedi FÉSZEK-klub kiállítása. 1932. Karácsony. Bev.: *Somogyi Szilveszter*. Egyéb itt szereplő írások: *Sebestyén Endre*: Szeged építészete.; *Lengyel Vilma*: Prologus.; *Buday György*: A szegedi múzeum szerepe.

¹²⁰ Városi Múzeum és Szegedi Képzőművészeti Egyesület Ismertető. XXVII. Egyesületi Tárlat. 1937. Bev.: *Pálffy József*: és *Veress Elemér*. Egyéb itt szereplő írások: *Csallány Dezső*: Művészeti tárlatok a Kultúrpalotában.; *Dorogi Imre*: Milyen legyen a szegedi művészet?; *Némegy Gyula*: Szeged, mint képzőművészeti központ.; Budapesti és szegedi festőművészek Szegedi Reprezentatív Képzőművészeti Kiállításának Katalógusa. Szeged, 1938. febr.—márc. Bev.: *Veress Elemér.*; Képzőművészeti Kiállítás Mutatója, Szeged, 1938. ápr.—máj.; (*Vér György*) v. gy.: A Képzőművészeti Egyesület tavaszi tárlata. Délm. 1938. áprl. 23.

¹²¹ A szegedi festők megalakították a művészek önálló céhét. Délm. 1938. áprl. 2.

¹²² (*Vér György*) V. Gy.: A Szegedi Képzőművés Céh kiállítása. Délm. 1938. áprl. 1.

¹²³ A szegedi festők „élő tárlata”. Délm. 1941. febr. 23.; febr. 27., márc. 5.

¹²⁴ *Hárs Éva*: Gábor Jenő. Művészet, 1968. nov. 11. sz. 48.

¹²⁵ *Temesváry József*: Műteremlátogatás Gábor Jenő festőművésznél. Délm. 1942. febr. 28.; (k): A múzeumban rendezett modern képkiallítás sikere (Gábor Jenő tárlata). Délm. 1942. áprl. 18.

¹²⁶ (sz.): Forgács István kép- és szoborkiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1943. márc. 9.; Forgács István képkiallítása. Délm. 1943. márc. 14.; Ma délután 4 órakor Forgács István képkiallításán Völgyesy Ferenc dr. tart tárlatvezetést a múzeumban. Délm. 1943. márc. 18.

¹²⁷ Zakar Zoltán és Szilágyi István képkiallítása a Kass-ban. Délm. 1931. okt. 25.; Zakar Zoltán (1895—1937) 1932-ben a Nemzeti Szalonban rendezett kollektív kiállítást. Szegeden (Röske tanyaközpontban) volt gyógyszerész.

¹²⁸ *Lengyel Vilma* (l. v.): Temesváry József képkiallítása a Kultúrpalotában. Délm. 1934. aug. 9.; (r.): Pfeifer Elek tárlata. Délm. 1936. dec. 15.

Hungaricumban töltött egy esztendő. Színes, oldott festőiségű virágcsendéletét a Móra Ferenc Múzeum őrzi. Megemlítjük még — a már szóbakerült — *Szemenyei Ferenc* festőt és a szobrász *Vágó Gábort*, akik mint fenti társaik a felszabadulás előtti évtizedben Szegeden önálló kiállításokat rendeztek.¹²⁹ Későbbi elhallgatásuk okai közé tartozott, hogy az akadémikus és naturalista szemléletben megrekedt ábrázolásaikkal, az 1945 után megváltozott művészi igényeknek sem tartalmi, sem megjelenítési vonatkozásban nem tudtak eleget tenni, jóllehet Vágó akadémikus képzettségű rutinos portrészobrász volt, akinek a Városi Zeneiskola hangverseny-termében Bartókról és Kodályról mintázott mellszobrai (1948) ma is láthatók. Hasonló volt a helyzet azoknál a helyi rajztanár-festőknél, akiknek ereje — pedagógiai munkájuk mellett — csak egy-egy itteni kollektív tárlaton való szereplésre futotta. Nevük, mint *Szili-Török Dezső* — a hozzája hasonló művészekkel együtt — érdemtelenül, egyre inkább a homályba vész.¹³⁰

A második világháborút megelőző évtizedtől, a helyi városi vezetőség kultúrpolitikájával szemben a progresszív szellemű értelmiségiek és képzőművészek egyaránt felléptek. Nyilvánosságra hozták, hogy az egy emberre eső kulturális kiadások tekintetében hét város előzi meg a nagyságrendben Budapest után következő Szegedet.¹³¹ A Móra Ferenc halála után jóideig gazdátlanlanná lett múzeum sorsa miatt Tonelli Sándor és Beretzk Péter aggódtak. Cikkeikben¹³² hívták fel a figyelmet a szegedi múzeum fejlesztésének szükségességére, mert a közgyűjteményre szánt igen alacsony városi ellátmány miatt ez vegetálásra volt ítélve. Jellemző a hivatalos közszellemre, hogy ilyen körülmények között hirdette meg nagyhangúan a Turáni Társaság, hogy „...országos Attila Múzeum lesz Szegeden.”¹³³ A második világháború egyre jobban érződő szele vitte magával a szegedi múzeumból azt a közel harminc, állami letétként — 1902 óta — itt szereplő reprezentatív festményt (Csók István: „Báthory Erzsébet”, „Thorma János: „Békesség veletek”, Madarász Viktor: „Zápolya Izabella”, Hegedűs László: „Rabiga” stb.), melyet 1941-ben a Szépművészeti Múzeum visszakért.¹³⁴ Gazdag képtárának törzanyagát pedig jórészt a városi tanács hivatali szobáiban helyezték, a várható bombázások elől „biztonság”-ba.¹³⁵

¹²⁹ Szemenyei Ferenc kéпкиállítása. Délm. 1940. dec. 22.; Szemenyei Ferenc kéпкиállítása. Délm. 1942. jún. 2.; Szemenyei Ferenc kéпкиállítása. Délm. 1943. máj. 11.; Csányi Piroska (cs. p.): Vágó-házaspár kiállítása. Délm. 1943. dec. 5.

¹³⁰ Lásd a 96. jegyzetben felsorolt „befutott” és „elfelejtett” szegedi művészek névsorát.

¹³¹ „Több mint egymillió pengő Szeged évi kulturális kiadása.” Délm. 1926. okt. 26.

¹³² Tonelli Sándor: A szegedi múzeum sorsa. Délm. 1935. jan. 11.; Beretzk Péter: A szegedi múzeum. Délm. 1936. nov. 29.

¹³³ Országos Attila Múzeum lesz Szegeden. Délm. 1938. júl. 24.

¹³⁴ Lásd: a „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma” által nyilvántartott „állami letét”-ként szereplő műveket, melyeknél a következő megjegyzés található: „Orsz. Szépműv. Múz. 633/1940. sz. a. visszakérte és elvitte. Itt.; 28/1941.”

¹³⁵ Ideiglenesen a városi hivatalokban helyezték el a múzeumból kiszorult értékes képeket. Délm. 1941. okt. 3.

A „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma” szerint: 1920—1944 között az alábbi fontosabb művek kerültek a helyi közgyűjteménybe:

1921

Landau Alajos: Gyermekarckép (akv.-) Ltsz.: 216.; Heller Ödön: Parasztmadonna (of.-) Ltsz.: 221.; Joó Ferenc: Szeless József arcképe (of. 1860. k.). Ltsz.: 222.

1922

Lippay Bertalan: Mikszáth Kálmán arcképe (of.-). Ltsz.: 226.; Bánszky Sándor: Galamb (kő, 1917.). Ltsz.: 40.

1923

Joachim Ferenc: Oskola utcai részlet (of. 1923.). Ltsz.: 231.

1924

Dinnyés Ferenc: Részlet az Ipar utcából (of. 1924.). Ltsz.: 233.

A náci befolyás alatt álló fasiszta Horthy-rendszer által előidézett általános válság csak katasztrófába vezethetett. A helyi képzőművészeti élet megromlásának igazi okai a kor politikai, gazdasági és társadalmi viszonyaiban gyökereztek. A szegedi festők és szobrászok legtöbbjének sorsa — a giccseket árusító itteni képekerekedele-

1925

Toszkánai iskola (XV. sz.): Mária koronázása (temp.-); Bronzino, Agnolo?: Angyali üdvözlés (of.-); G. A. Bazzi Sodoma-iskolája: A szentcsalád (of.-). — Enyedi-hagyaték. Régi ltsz.: 236—37—38.; Parobek Alajos: Cigányok (of. 1925.). Ltsz.: 240.

1926

Pogány Ferenc: Boszorkánysziget (of.-). Ltsz.: 244.; Orbán Dezső: Eső után (of.-). Ltsz.: 245.; Balogh Margit: Leányfej (of.-) Ltsz.: 246.; Láposy-Hegedűs Géza: Tápéi nádfedelű ház (akv.-). Ltsz.: 252.

1927

Nyilasy Sándor: Tömörkény István arcképe (of.-). Ltsz.: 257.; Papp Gábor: Tátrai tájkép (of.-). Ltsz.: 258.; Nyilasy Sándor: Legények, leányok. (of. 1927.). Ltsz.: 262.

1928

Vágh (Weinmann) Mihály: Ősz a Városligetben (of.-). Ltsz.: 271.; Vágh (Weinmann) Nándor: Alkony eső után (of.-). Ltsz.: 272.; Endre Béla: Szeles idő (of.-) Ltsz.: 273.

1929

Zombory Lajos festőművész adománya: 21 olajfestmény. Ltsz.: 275—296.; Chiovini Ferenc: Vágó Pál munka közben (of.-). Ltsz.: 300.; Koszta József: Leány virággal (of.-). Ltsz.: 303.; Nyilasy Sándor: Tavasz a földeken (of.-). Ltsz.: 306.

1930

Nyilasy Sándor: Kulinyi Zsigmond arcképe (of.-). Ltsz.: 313.

1931

Vágh (Weinmann) Mihály: Móra Ferenc és Juhász Gyula arcképe (of.-). Ltsz.: 332—333.; Szüle Péter: Öreg parasztgazda (of.-). Ltsz.: 335.; Parobek Alajos: Önarckép (of.-). Ltsz.: 336.

1933

Zombory Lajos: Önarckép (of.-). Ltsz.: 337.; Jávor Pál: Önarckép (of.-). Ltsz.: 338.

1934

Nyilasy Sándor: Somogyi Szilveszter arcképe (of.-). Ltsz.: 339.; Nyilasy Sándor: Lányok a füzesben (of.-). Ltsz.: 350.

1935

Tóbiás György: Anyám (of.-). Ltsz.: 353.; Dorogi Imre: Tápéi lányok (of.-). Ltsz.: 354.; Pólya Tibor: Búcsú (temp.-). Ltsz.: 357.

1936

Erdélyi Mihály: Szt. Simon-temploma (of. 1936.); Bejárat a kikötőbe (of. 1936.) Halászbárkák (of. 1936.) Ltsz.: 360—61—62.; Szöri József: Interieur (of.-); Téli városrészlet (of.-). Ltsz.: 367—68.; Nyilasy Sándor: Lányok a Tisza-parton (of.-). Ltsz.: 369.

1937

Ambrozovics Dezső adománya: 259 festmény és grafika. Ltsz.: 373—632.; László Fülöp: Milkó házaspár arcképei (of. 1889.); Ltsz.: 633—34.; Szőnyi István: Dunai táj (of.-). Ltsz.: 636.; Tóth-Molnár Ferenc festőművész hagyatéka: 16 vegyes techn. kép. Ltsz.: 637—653.

1938

Tibor Ernő: Juhász Gyula arcképe (of.-). Ltsz.: 661.

1939

Károlyi Lajos festőművész hagyatéka: 87 olajfestmény. Ltsz.: 666—753.; Vinkler László: Móra Ferenc mellképe (of.-). Ltsz.: 665.

1940

Kacziány Ödön festőművész hagyatéka: 58 olajfestmény. Ltsz.: 754—812.

1942

Dorogi Imre: Tiszapart (of.-). Ltsz.: 855.

1943

Nyilasy Sándor: Tápéiak (vízf.-); Tájkép (vízf.-). Ltsz.: 857—858.; Vinkler László: Fikusz Madonnával. (of.-). Ltsz.: 861.

1944

Kukovetz Nana: Montmartrei részlet. (of.-). Ltsz.: 872.; Dinnyés Ferenc: Udvar (of.-). Ltsz.: 873.; Nyilasy Sándor: Vasárnap délután (vázlat, of.). Ltsz.: 874.; Tápai Lajos: Kubikus (szénr.-). Ltsz.: 877.

lem miatt is — ekkorra már elviselhetetlenné vált.¹³⁶ Ezt tükrözte többek között Erdélyi Mihály 1941-ben írt bátor hangú újságcikke is, melyben kifejtette, hogy „... országos jelenség az a nyomor, amely a művészetet sújtja, de ezek közül is leginkább a vidékiek vannak sajnálatos helyzetben... Ma a művészete pusztul ki Szegednek, holnap egyéb érték vesz el és végül, ha így halad, az életöztöne alszik ki.”¹³⁷

Ebből a hullámvölgyből való felemelkedés Szeged képzőművészete számára — mind történelmi, mind társadalmi vonatkozásban — általában hazánk, illetve városunk — 1944—45-ben történt — felszabadulása tette lehetővé. Festészetünk, szobrászatunk, grafikus- és iparművészetünk megújódása — nemzeti művészetünk fejlődésének megfelelően —, az azóta eltelt három évtized során ment végbe.

¹³⁶ Temesváry József: Miért haldoklik a szegedi képzőművészeti élet? Délm. 1941. okt. 12.; (Temesváry József) t. j.: A szabályozásra szoruló műkereskedelem. Délm. 1942. okt. 31.

¹³⁷ Erdélyi Mihály: Egy festő a szegedi képzőművészek válságáról. Délm. 1941. febr. 12.

MEGÚJHODÁS A FELSZABADULÁS UTÁN

A különféle természeti és történelmi csapásokat, melyek az idők folyamán Szegedet sújtották, a város szorgalmas, életszerető lakossága mindig kiheverte. Az árvíz utáni századvégi rekonstrukció a (fenyegetni most sem szűnő) Tisza rombolása feletti győzelmet bizonyítja. Igazi újjászületését azonban Szegednek — az emberiség számára eddig legtöbb szenvedést hozó második világháború befejezésétől, azaz — 1944 októberétől számítjuk, amikor az első magyar nagyvárosként felszabadult.

Szerencsés körülménynek tekinthető, hogy Szeged nem esett a háború áldozatául. A menekülő nácik által felrobbantott hídon kívül más a szovjet csapatok gyors előrenyomulása következtében nem kerülhetett lerombolásra. Az új élet megindulásaként 1944. december 3-án Szegeden alakult meg a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, mely magáévá tette a Kommunista Párt programját. „Mi szegediek, — mondta Biczó György, akkori tanácselnök — büszkék vagyunk arra, hogy ... a mi városunk adott helyet a demokratikus kibontakozásnak. Úgy érezzük, hogy a történelem ezzel igazságot szolgáltatott városunknak.”¹

Fehér István „Gazdasági és társadalmi változások Szegeden a felszabadulás után (1945—1962)” c. — 1973-ban megjelent könyvében — Bárány Ferenc kommentálása szerint kifejti, hogy városunkban „...dinamikus, gyors fejlődés csak 1957 után következett be. A kedvezőtlen jelenségek ellenére a felszabadulás utáni ipari fejlődés eredményeként 1939 és 1962 között a szegedi ipari munkásság 92,4 százalékkal gyarapodott. Ezzel Szegeden — idézi a szerző Fehér István megállapítását — a keresők között az ipari munkásság számbelileg első helyen áll. Nagyságával, termelőtevékenységével, politikai arculatával, problémáival objektíve is elsődleges szerepet játszik a város gazdasági, társadalmi, politikai életében.”²

¹ Dr. Biczó György: A történelem igazságot szolgáltatott Szegednek. 1969. dec. 4.; Lásd még: Szeged felszabadulásának bibliográfiája. Szeged, 1964. Összeáll.: Szabó Imre.

² Bárány Ferenc: Új könyv Szegedről. Délm. 1974. febr. 9. — Fehér István: Gazdasági és társadalmi változások Szegeden a felszabadulás után (1945—1962). Akadémiai Kiadó, 1973.

SZEGED ÚJ KÉPZŐMŰVÉSZETE

A felszabadulás óta eltelt három évtized alatt, mint hazai festészetünk, szobrászatunk és grafikánk általában, úgy Szeged képzőművészete is a megújódás útjára lépett. „A karakteres szegedi művészet — D. Fehér Zsuzsa szerint —, körülbelül tíz év alatt fejlődött fel. Ezalatt az idő alatt egymáshoz simultak a különböző korosztályok alkotásai, kész életművek szervesebben izültek a most indulókéhoz. A műgondal cizellált természetelvűség, a lírai atmoszféricusság jó megfér a fiatalabbak puritán, konstruktívan vagy éppen mexikói monumentalitást sugalló felfogása mellett. A súlyos tömbök és dekoratív foltokban síkra írott motívumok más-más módon fejezik ki a közös élményt: megrendültséget...”...a valóság¹, — városunk új valósága előtt.

A művészet mozgása az országban itt indult meg először. Már 1944 decemberében megalakult Szegeden az Írók, Újságírók és Művészek Szabad Szakszervezete. „A megmozdulás — amint a híradásból kitétnik — a szabad szakszervezetbe tömörült kétkezi munkások kezdeményezésére történt.”³ Helyi képzőművészeink vezetője, *Erdélyi Mihály*, valamint *Dinnyés Ferenc* és *Vinkler László* festőtársai a vezetőség programjává tették, hogy Szeged képzőművészeti életét fellendítsék. Három hónappal később, 1945 március 15-én, megnyílt Szegeden a Demokratikus Magyarország Első Képzőművészeti Tárlata. A kiállítás célja — írja a helyi napilap — az, „...hogy a szélesebb néprétegekkel, amelyek eddig nagyobbára el voltak zárva a művészetektől, megismertesse a szegedi képzőművészek alkotásait és felhívja figyelmüket, érdeklődésüket a művészetekre.”⁴ A tárlaton: *Dinnyés Ferenc, Erdélyi Mihály, Forgács István, Gábor Jenő, Kormos István, Lehotay Mátvás, Mihályi István, Noel Ferenc, Pintér József, Szőke Győző, Tápai Antal, Tápay Lajos, Tóth Gyula, Vanek Ferenc, Vinkler László*, és *Vlasis Károly* vettek részt.⁵

Ha Szeged képzőművészetének felszabadulás utáni helyzetét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy helyi kulturális életünk gazdagításában festőink és szobrászaink jelentősen kivették részüket.²

A felszabadulás utáni első tárlat sikerét jól tükrözi az a tény, hogy nyitvatartási idejét, a nagy érdeklődésre való tekintettel, meg kellett hosszabbítani.⁶ A közönség

¹ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. aug. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. 7.

² Szeged új képzőművészetének 1945—1960 között történő fejlődését röviden összefoglalja: *Szelesi Zoltán*: Szeged új képzőművészetének bibliográfiája. 1945—1960. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1960/62. 161—212.

³ Megalakult az Írók, Újságírók és Művészek Szabad Szervezete. Délm. 1944. dec. 6.

⁴ Március 15-én nyílik meg a szegedi képzőművészek kiállítása. Délm. 1945. márc. 9.

⁵ Megnyílt a képzőművészeti kiállítás. Délm. 1945. márc. 17.

⁶ A képzőművészeti kiállítás időtartamát április 8-ig közkívánatra meghosszabbították. Délm. 1945. áprl. 1.

igényére helyi képzőművészeink ez évben még két kiállítást rendeztek. ⁷ Mindez azt bizonyítja, hogy a szép képeket és szobrokat szeretik és kívánják a tömegek és nem rajtuk múlott, hogy eddig nélkülözni voltak kénytelenek. Első képzőművészeti rendezvényeink a régi és az új harcát, a vajúdas állapotát mutatták. Ez vonható le többek között az említett első tárlatról megjelent újságcikkből is, mely megállapítja, hogy „... a kiállítás anyagában sokféle stílus mutatkozik meg. Sok a fiatalos, nyugtalan formakeresés. Megállapodott művészeti iránya alig egy-két festőnek van. A képek között felbukkan egy-kettő, mely szakít a l' art pour l' art elvével és irányzatot visz a művészetbe.”⁸ A fejlődés útja valóban nem mutatkozott könnyűnek, s a kezdeti évek helyi képzőművészeti állapotát a bizonytalanság jellemezte. A Tisza-parti város új életének realista módon történő ábrázolása művészeink számára még kialakulatlan feladat volt.

Az eszmei tisztázódást szolgálva, a szegedi sajtóban egymás után jelennek meg a művészetelvi cikkek, mind magyar, mind szovjet szakemberek tollából.⁹ Ugyanekkor fokozódott festőink és szobrászaink szervezettsége is. 1946 júliusában megalakult a *Szegedi Szépműves Céh*,¹⁰ mely feladatául tűzte ki az itt élő művészek támogatását, valamint egy szegedi művésztelep létesítését. A Szépműves Céh elnöke *Dorogi Imre* festőművész lett. A vezetőség mozgalmat indított a múzeum újjáépítéséért, továbbá művészettörténeti előadásokat rendezett. Ugyanez év, vagyis 1946 őszén létrejött a *Szegedi Művészeti Tanács*¹¹ is, melynek célkitűzése volt, hogy az irodalmat és a művészetet közkinccsé tegye, s felkarolja a széles munkás, paraszt tömegekből feltörő tehetségeket, akiknek nagyrésze a múltban elkallódott. Az 1949-ben működni kezdő *Képzőművészek Baráti Köre*¹² a közönség és a festők, szobrászok szorosabb kapcsolatának megteremtésén fáradozott. Ezek a gombamódra szaporodó művészeti társulások — csakúgy, amint erre a fővárosban is találunk példákat — bár különböző célkitűzésűek voltak, de születésük abból a közös törekvésből fakadt, hogy „... valami mást kell teremteni, mint ami a két világháború közti korszak hivatalos művészete volt.”¹³

Ha a felszabadulást követő évek helyi képzőművészeti életét vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy a tárlatok egyre sűrűbbé és rendszeresebbé válnak.¹⁴ Városunk kulturális és művészeti felemelkedése érdekében programot kijelölő cikkek íródnak (Örvös Lajos, Nagy Zoltán), magas színvonalú előadások hangzanak el (Buday György,

⁷ Szabadtéri kiállítást rendeztek a szegedi képzőművészek július 29-én. Időnk, 1945. aug. 15.; Karácsonyi tárlatot rendeznek a szegedi képzőművészek a Klauzál-téri Virágh-cukrászda szalonjában. Délm. 1945. nov. 25.

⁸ (-): A szegedi Írók, Újságírók, Képzőművészek és Színművészek Szabad Szakszervezete színvonalas és érdekes kollektív kiállítást rendezett a DISZ székházában. Délm. 1945. márc. 25.

⁹ *Háy Károly László*: Szabadságharc és művészet. Délm. 1945. márc. 15.; *Zsellér Endre*: A képzőművészet szerepe az országépítésben. Délm. 1945. ápr. 1.; *Donátsy Kálmán*: Haladás és korszerű művészet. Délm. 1945. ápr. 8.; *Varsavszkij Lev*: Ismerjük meg a Szovjet művészeit. Délm. 1946. aug. 25.

¹⁰ Megalakult a Szegedi Szépműves Céh. Délm. 1946. júl. 28.; A Szegedi Szépműves Céh. Szegedi Kis Újság (továbbiakban: Sz. K. Újs.), 1946. júl. 28.; A Szegedi Szépműves Céh elnöke beszél a tervbevett kultúrunkáról. Sz. K. Újs. 1946. szept. 3.

¹¹ A zenészek, az írók és a képzőművészek kijelölték képviselőiket a Szegedi Művészeti Tanácsba. Délm. 1946. okt. 18.

¹² Képzőművészek Baráti Köre Szegeden. Délm. 1949. ápr. 23.

¹³ Délm. 1949. ápr. 23.

¹⁴ (*Lőkös Zoltán*) l. z.: Megnyílt a szegedi képzőművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1947. febr. 18.; (*Dinyés Ferenc*) D. F.: A szegedi képzőművészek kiállítása. Délm. 1947. máj. 31.; Ma délután nyílik meg a szociáldemokrata képzőművészeti kiállítás. Szegedi Népszava (továbbiakban: Sz. Népsz.), 1947. nov. 29.; Megnyílt a szegedi képzőművészek kiállítása a Fórum Klubban. Délm. 1947. dec. 16.

Bortnyik Sándor) és itteni festőink, szobrászaink munkásságát neves budapesti szakemberek (Rabinovszky Máriusz, Pogány Ö. Gábor) kísérik figyelemmel.¹⁵ A kollektív rendezvényeken kívül az önálló egyéni bemutatkozások is, mint amilyen *N. Kovács Mária* — a több évig Szegeden élt — szobrászművész sikeres kiállítása volt gyakran helyet kaptak; sőt külföldi művész, a délszláv *Kujudzics Zs. Dezső* plasztikai kiállítást rendezett Szegeden, mely a magyar—jugoszláv képzőművészeti kapcsolatok kialakítására adott első reményt.¹⁶ A tárlatok sorából társadalmi üggyé emelkedett az 1948 őszén — a Hungária-szálló nagytermében — létrehozott ú. n. „Híd kiállítás”, mely nemcsak erkölcsi, de anyagi hozzájárulást is jelentett művészeink részéről az ekkor újjáépült szegedi híd javára.¹⁷ Az érdekes rendezvényeken kívül, a múzeum kapunyitásával, díjtalan képzőművészeti szabadiskolák beindításáról, valamint Juhász Gyula, Móra Ferenc, Radnóti Miklós, József Attila szoboravatásairól adnak — többek között — híreket az újságok.¹⁸ Ha egyelőre nagy vonásokban is, de kezdett kialakulni Szeged új képzőművészetének arculata. Jóllehet, hogy az indulás időszakának művészeti eredménye még erősen megosztott értékű volt, de ki kívánhat egyértelmű fejlődést olyan korszak kezdetén, melyet a születő új és a halódó régi harca jellemez.

Az 1945 utáni helyi képzőművészeti kultúra kibontakozásában szerepet játszott az itteni egyetem művészettörténeti tanszékének működése, mely a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum kiváló vezetője, *Felvinczi Takáts Zoltán* (1880—1964) tevékenységéhez fűződött. Az 1939-ben professzornak ide kinevezett Takáts néhány évig Kolozsvárott tanított, majd 1947-ben ismét a szegedi egyetemre került, és 1950-ben történt nyugdíjaztatásáig itt tanított. Mellette, intézeti tanárként *Nagy Zoltán* (1908) működött, aki később az esztergomi múzeum igazgatója lett. Szegeddel kapcsolatos írásaira már hivatkoztunk. Takáts és Nagy által tartott művészettörténeti előadásokon, az egyetemi hallgatókon kívül, a helyi festők közül is többen résztvettek. Takáts Zoltánnak néhány olyan szegedi tanítványa is volt, akik közül páran nála doktoráltak, illetve a későbbiek során ismert művészettörténészek lettek. Ezek közé tartoztak: *Gönczi Éva, Dávid Katalin, Fehér Zsuzsa, T. Simon Ilona, Lehel István* és

¹⁵ (*Örvös Lajos*) Ö. L.: Szegedi kultúrtervek. Délm. 1945. ápr. 22.; *Nagy Zoltán*: Szeged hivatalosa a délkelet-európai művészetben. Délm. 1947. júl. 27.; Buday György előadása a szegedi egyetemen. Délm. 1947. nov. 27.; Művészeti Hírek. (Bortnyik Sándor előadása Szegeden.) Szabad Művészet, 1948. jan. 6. sz. 229.; *Rabinovszki Máriusz*: Vidéki művészeink. A Képzőművészek Szabad-szervezete Vidéki Csoportjának I. Kiállítása. (Erdélyi Mihály és Vinkler László.), Szabad Művészet, 1947. 154.; A kultuszminiszter küldötte (Pogány Gábor Ö. a szegedi képzőművészek tárlatán.) Délm. 1948. aug. 6.

¹⁶ Kovács Mária szobrászművész kiállításának ünnepélyes megnyitása. Délm. 1947. ápr. 4.; (*Lőkös Zoltán*) I. z.: Két képzőművészeti kiállítás (N. Kovács Mária és Kujundzics Dezső tárlata.) Délm. 1947. ápr. 10.

¹⁷ Híd-kiállítást rendeznek a szegedi képzőművészek. Délm. 1948. nov. 8.
¹⁸ Kapunyitás a Kultúrpalotában. Megrongálódott Munkácsy „Honfoglalás”-a. Sz. Népsz. 1946. okt. 23.; Megnyílt az angol kiállítás a múzeumban. Sz. K. Újs. 1946. nov. 28.; Díjtalan képzőművészeti tanfolyam a dolgozóknak a Madách utcai általános iskolában. Délm. 1948. febr. 12.; *Bíró László*: Művészettörténet a munkástanfolyamon. Délm. 1948. máj. 26.; Képzőművészeti szabadiskola nyílik augusztus elsején. Délm. 1949. júl. 17.; Képzőművészeti szabadiskola nyílik Szegeden. Délvidéki Hírlap (továbbiakban: Délv. Hírl.) 1949. júl. 23.; A képzőművészeti szabadiskola iránt nagy az érdeklődés. Délm. 1949. szept. 4.; Szobrot Juhász Gyulának. Sz. Népsz. 1947. okt. 9.; Juhász Gyula szoborbizottság egyhangú lelkesedéssel fogadta el Petri Lajos szobortervét. Sz. Népsz. 1947. dec. 4.; Elkészült a Juhász Gyula-szobor mintája. Délm. 1947. dec. 4.; Juhász Gyula szobrának elkészítésével Petri Lajos szobrászművészt bízták meg. Sz. Népsz. 1948. jan. 4.; Ortutay Gyula avatja fel a Szegedi Pantheonban február 8-án Móra Ferenc szobrát. Sz. Népsz. 1948. jan. 13.; Legyen Móra-kultusz. (Felavatták Móra-szobrát.) Sz. Népsz. 1948. febr. 10.; Ortutay Gyula kultuszminiszter leplezi le Radnóti Miklós költő szobrát a Szegedi Pantheonban. Szegedi Hírlap (továbbiakban: Sz. Hírl.), 1948. máj. 1.

mások. Amint a lexikonok számon tartják munkásságukat, *B. Gönczi Éva* (1921) a Szépművészeti Múzeum tudományos dolgozója. Tevékenysége művészettörténeti bibliográfiák szerkesztéséhez és az angol művészethez kötődik. *Dávid Katalin* (1923) a keresztény ikonográfia problémáival, modern festéssel és művészetelmélettel foglalkozik. *D. Fehér Zsuzsa* (1925) érdeklődési körébe az 1945 utáni magyar művészet és művészeti politikai kérdések tartoznak. Dávid és D. Fehér a Magyar Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársai, több könyvük jelent meg. Bár a fővárosban élnek, Szegeddel való kapcsolatuk nem szakadt meg. Előadások tartása, kiállítások megnyitása és számos ide vágó művészeti cikk fűződik nevükhöz.¹⁹ Különösen D. Fehér Zsuzsa tett és tesz jelenleg is sokat Tisza-parti városunk mai képzőművészetének fellendítéséért. Ezt tükrözi, hogy 1970-ben, Szeged Város Tanácsa művészeti alkotódíját neki ítelték oda.²⁰ A Nemzeti Galéria harmadik szegedi kötődésű művészettörténésze, *Csengeriné Nagy Zsuzsa* (1919), Reizner János, kiváló helytörténésünk unokájaként itt született. Kutatási köre a magyar szobrászat és illusztráció történetéhez kapcsolódik. Ő múzeológiai vonatkozásban nyújt szakmai támogatást a Móra Ferenc Múzeumnak. Csakúgy mint művészettörténész kollégánője, *Bodnár Éva*, aki szakfelügyelőként jelentett sok segítséget számunkra.

A Szegeden maradt, itt működő művészettörténészek sorából, a helyi egyetemen előadó, és festőként is számontartott *Lehel István* (1917—1973) munkásságára később térünk ki. A brassói születésű *T. Simon Ilona* (1900—) Kolozsvárott végzett középiskolái után, 1928-ban került Szegedre. 1948-ban, Takáts Zoltánnal tett művészettörténeti doktorátusa előtt grafikát Jaschik Álmosnál, ötvösséget Ulinek Adolfnál és Kiss Ferencnél tanult. 1952—1970-ig a szegedi múzeumnál mint numizmatikus dolgozott. A Móra Ferenc Múzeum gazdag éremgyűjteményének rendezését kollégájával, *Gergelyfi Imrével* együtt végezte. A „Szegedi emlékérmek és plakettek” c. terjedelmes tanulmányt T. Simon Ilona Csongor Győzővel írta közösen.²¹ Az egyideig Szegeden tartózkodó művészettörténészek közül végül meg kell említenünk *Somogyi Árpádot* (1925—) és *Rajnai Miklóst* (1925—). Somogyinak a felszabadulás utáni első években cikkei jelentek meg az itteni tárlatokról.²² Ezt követően múzeológusi oklevelet szerzett és az Iparművészeti Múzeumba került, ahol kutatási területül a bizánci művészetet és az ötvösséget választotta. Rajnai 1951—52 tavaszáig a Móra Ferenc Múzeumban teljesített szolgálatot. Nevéhez helyi kiállítások rendezése és cikkek írása fűződik.²³ A szerzővel 1952 májusában munkahelyet cserélve, előbb az Iparművészeti Főiskolán, majd a Fővárosi Képtárban fejtette ki tevékenységét. Mészölyről és Szinyeiről írt könyvei után Angliába távozott és most is ott él.

¹⁹ *Dávid Katalin*: Vinkler László kiállításáról. Tiszatáj, 1959. jún.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi nyári tárlat. Művészet, 1962. szept. 9. sz. 38.; *D. Fehér Zsuzsa*: Két fiatal festő kiállítása Szegeden., Művészet, 1963. szept. 9. sz. 44.; *D. Fehér Zsuzsa*: Cs. Pataj Mihály kiállítása Szegeden. Művészet 1965. febr. 2. sz. 46.; *Dávid Katalin*: Megjegyzések a szegedi Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállításához. Művészet, 1965. aug. 8. sz. 34.; *D. Fehér Zsuzsa*: Valóság és forma. A X. Magyar Képzőművészeti Kiállításról. Délm. 1965. okt. 15.; *D. Fehér Zsuzsa*: Friss, változatos össz. kép. A VII. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1966. aug. 7.; *D. Fehér Zsuzsa*: Tóth Sándor kiállításáról. Művészet, 1966. dec. 12. sz. 44.; *D. Fehér Zsuzsa*: Szabó Iván szobrai. Délm. 1967. máj. 9.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. dec. 12. sz. 1185.; *D. Fehér Zsuzsa*: Zombori László útja. Művészet, 1970. júl. 7. sz. 22. *D. Fehér Zsuzsa*: Van-e szegedi műhely? Művészet. 1973. aug. 8. sz. 14—20.

²⁰ Átadták a Szeged Városi Tanács alkotói díjait. Délm. 1970. okt. 11.

²¹ *Csongor Győző—T. Simon Ilona*: Szegedi emlékérmek és plakettek. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1969. I. Szeged, 1969. 153—192.

²² (*Somogyi Árpád*) *S. Á.*: Múterem. Szőke Győző kiállításra készül. Időnk, 1945. júl. 19.; *Somogyi Árpád*: A tavasz tárlat. Időnk, 1946. máj.—jún. 6—7.

²³ *Rajnai Miklós*: Nyilasy Sándor és Heller Ödön kiállítása. Sz. Műv. 1951. 212.

A szegedi festők és szobrászok 1950-től, a Magyar Képzőművészek Szövetsége Csongrád Megyei Munkacsoportjának irányítása mellett végezték alkotótevékenységüket. A munkacsoport összefogása kapcsán festőink, szobrászaink művészi-társadalmi élete sokkal tervszerűbbé és kollektívabbá vált mint azelőtt. Jóllehet a munkacsoport életében jóideig voltak hibák (itt főleg Szeged és Vásárhely személyeskedésbe fulladt képzőművészeti rivalizációjára gondolunk), de ezek a motívumok nemcsak helyi gyökerűek voltak, hanem évek során a Képzőművészek Szövetségében végbement dezorganizáltságból is adódtak. Általánosságban azonban el lehet mondani, hogy a munkacsoport — melynek 1950—60 között *Jánoska Tivadar* festőművész volt a vezetője — a képzőművészek és a közönség kapcsolatának elmélyítésében ért el eredményeket. A kultúrforradalomban a maga területén figyelemre méltóan tudta segíteni tanácsszerveinket. Az a tény, hogy városunk közönsége és társadalmi szerveink ma már tudatában vannak a képzőművészet jelentőségének és szerepének, melyet helyi kulturális életünkben betölt, a munkacsoport egykori eredményes tevékenységével is magyarázható.

Mint említettük, városunkban a felszabadulás után a tárlatok egymást követik. Soraikból kiemeljük az 1950 áprilisában Szegeden szereplő sikeres Szovjet Grafikai Kiállítást,²⁴ melyet — Ék Sándor itt tartott e témájú előadása után — Makón, Vásárhelyen és Szentesen is bemutattak. Ugyanez év (1950) nyarán rendezték újjá a Móra Ferenc Múzeum központi épületében elhelyezett képtárat, mely Munkácsy „Honfoglalás” c. művét, valamint az Alföld tája és népe életét bemutató festményeket tárta a közönség elé.²⁵ A Somogyi Könyvtártól különvált múzeumvezetés — *Bálint Alajos* igazgatásával — arra törekedett, hogy a látogatottságot növelje. Ezt a célt szolgálták az új kiállításokon kívül rendezett ú. n. „vasárnapi múzeumi hangversenyek”, melyek nagy népszerűségnek örvendtek.²⁶ Az 1951-től évenként ismétlődő — Szegeden és Vásárhelyen megnyíló — Megyei Képzőművészeti Kiállítások a helyi művészeti élet jelentős eseményeivé válnak. Ezek ösztönzésére a Megyei Tanács pályázatot hirdetett.²⁷ A vidéken folyó, egyre gazdagodó képzőművészeti mun-

²⁴ Rövidesen Szegedre érkezik a „Szovjet Grafika” és a „Szovjet képzőművészet”-i kiállítás anyaga. Délm. 1950. áprl. 6.; A szovjet művészet gazdagságát bizonyítja a Szegedre érkezett szovjet grafikai kiállítás anyaga. Délvidéki Hírlap (továbbiakban: Délv. Hírl.), 1950. áprl. 12.; A Szovjet Grafikai Kiállítás Szegeden. Délm. 1950. áprl. 12.; Vasárnap nyílik Szegeden a „Szovjet Grafika” kiállítás. Délm. 1950. áprl. 13.; A Szovjetunió magasabbrendű művészetével ismerkednek meg a szegedi dolgozók. Délv. Hírl. 1950. áprl. 13.; Vasárnap délelőtt nyitják meg a „Szovjet Grafika” című kiállítást. Délm. 1950. áprl. 14.; A szovjet művészet a népet szolgálja. Nagyszabású kiállításon, vetítettképes előadásokon ismerhetik meg holnaptól kezdve Szeged dolgozói a szovjet képzőművészet legkiválóbb alkotásait. Délm. 1950. áprl. 15.; Ma nyílik Szegeden a szovjet grafikai kiállítás. Délm. 1950. áprl. 16.; Ma délelőtt nyílik meg Szegeden a szovjet grafikai kiállítás. Délv. Hírl. 1950. áprl. 16.; Tömegesen látogatják Szeged dolgozói a „Szovjet Grafika” képkiallítást. Délm. 1950. áprl. 20.; Egyre nő az érdeklődés a „Szovjet Grafika” kiállítás iránt. Délm. 1950. áprl. 21.; A szovjet grafikai kiállítás melyik képét szeretné megszerezni? Délm. 1950. áprl. 23.; Előadás a szovjet képzőművészeti kiállításról. Délm. 1950. áprl. 25.; *Nagy Zoltán*: Szovjet Grafikai Kiállítás. Délm. 1950. áprl. 25.; Ma tartja előadását Szegeden Ék Sándor elvtárs. Délm. 1950. áprl. 28.; Makóra, Vásárhelyre és Szentesre viszik Szegedről a szovjet grafikai kiállítás anyagát. 1950. máj. 12.

²⁵ (*Bényi László*): Népiünk szolgálatában. A szegedi múzeum újjárendezett képtára. Délm. 1950. aug. 26.; Képzőművészeti kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Katalógus. Bev.: *Bényi László*. Szöveg: *Végyvári Lajos*: Szeged, 1950.; *Huba László*: Ma délelőtt nyílik meg a Munkácsy-emlékkiállítás a múzeumban. Délv. Hírl. 1950. aug. 27.; Megnyílt a múzeum újjárendezett képtára. Délv. Hírl. 1950. aug. 29. (*Szelesi Zoltán*—*Pinter István*) *Szelesi—Pinter*: Megnyitották a szegedi múzeum újjárendezett képtárát. Délm. 1950. aug. 29.; (*Szegi Pál*) *szegi*: Az újjárendezett szegedi képtár. Sz. Műv. 1950. I. 350.

²⁶ (*Bálint Alajos*) *B. A.*: A múzeum kapui is kinyíltak a szegedi dolgozók előtt. Délm. 1950. okt. 22.; Pezsgő kultúrélet a szegedi múzeum falai között. Délv. Hírl. 1950. nov. 4.

²⁷ Megyei képzőművészeti kiállítás Szegeden. Délm. 1951. okt. 21.; Ma nyílik a megyei képzőművészeti kiállítás. Délm. 1951. okt. 3.; Ünnepelesen megnyílt Szegeden a megyei képzőművészeti kiállítás.

ka — így az itteni is — visszhangot kapott az akkor megjelenő hazai szaklap, a Szabad Művészet hasábjain is.²⁸ Az ötvenes évek elején rendezett kiállítások között új szint jelentenek a helyi üzemi tárlatok.²⁹ Ebben a vonatkozásban figyelemre méltó kezdeményezés volt a Móra Ferenc Múzeum 1953 tavaszán létrehozott új kiállítása: „A múlt és a jelen Szeged képzőművészetében” c. tárlat, melyet a múzeum saját anyagából és az itteni élő festők alkotásainak bevonásával a Szegedi Textilművekben rendezett meg.³⁰

A szóbanforgó kiállítások általában azt tükrözték, hogy képzőművészeink érdeklődése nemcsak a felszabadulás utáni életünk új témái felé irányult, hanem ezzel egyidejűleg mind többüket foglalkoztatta a kifejezés eszközeinek megújulása is. Jóllehet helyi festészetünk két világháború közötti arculatát művészeink józan mérték-tartása realista profilúvá formálta, a társadalmi megújíthatóság időszakában az új mondanivaló eszmeiségét csak megfelelő erejű, a réginél átütőbb kifejezőmód volt képes tükrözni. Szükség volt tehát az eddiginél konkrétabb ábrázolóképesseget következő model-stúdiókat általi elsajátítása. Művészeink ebbeli törekvésében azonban nemcsak a manuális gyakorlat biztonságának megszerzése volt a végső cél, amely könnyen egyszemélyes mechanizmussá merevedett volna, hanem olyan alkotó módszer, szemléleti mód kialakítása, mely által korunk mondanivalóit széles körben érthető, realista formában fejezhetik ki.

Ebben a vonatkozásban festőinknek hasznos tapasztalatokat nyújtott az 1953-ban megnyílt Móra Ferenc Múzeum Képtára, melynek — Horváth Mihály utcai kétemeletes önálló épületében rendezett — kiállításai révén eredetiben tanulmányozhatták mind a külföldi, mind a magyar mesterek példamutató alkotásait.³¹ A Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és az Iparművészeti Múzeum Szegeden megrendezett időszakos kiállításai ettől kezdve rendszeressé váltak. Ennek kapcsán került sor — többek között — az indiai művészet, valamint a régebbi európai kerámiaművészet és festészet válogatott alkotásainak bemutatására.³² Ehhez járultak a Múcsarnok rendezvényei, melyek a népi demokratikus országok képzőművészetével ismertették meg Szeged közönségét.³³ A modern magyar mesterek közül

---

szeti kiállítás. Délm. 1951. okt. 4.; Ma tárlatvezetés a képzőművészeti kiállításon. Délm. 1951. okt. 7.; (*Lőkös Zoltán*) l. z.: Megyei képzőművészeti kiállításunkról. Délm. 1951. okt. 13.; *Bényi Árpád*: Hozzászólás a megyei képzőművészeti kiállításához. Délm. 1951. okt. 14.; Képzőművészeti pályázatot hirdet a Megyei Tanács. Délm. 1952. máj. 8.

²⁸ (*Szegi Pál*) sz.: A vidéken folyó képzőművészeti munka. Sz. Műv. 1951. nov. 11. sz. 522.; A Magyar—Szovjet Barátság Hónapja. Képzőművészeti előadás Szegeden. Sz. Műv. 1952. 94.; *Szelesi Zoltán*: A Csongrád megyei művészek kiállítása. Sz. Műv. 1952. 378.

²⁹ *Szelesi Zoltán*: A múlt és a jelen Szeged képzőművészetében. Kiállítás a Szegedi Textilművekben. Délm. 1953. máj. 14.

³¹ Állandó képzőművészeti kiállítás nyílik a Horváth Mihály utcai üvegcsarnok épületében. Délm. 1953. aug. 25.; Holnap nyílik meg a múzeum állandó képzőművészeti kiállítása. Délm. 1953. okt. 27.; *Szelesi Zoltán*: Az újrendezett múzeumi képtárban. Délm. 1953. nov. 3.; Múzeumi Képtár (rövid vezető) Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Katalógus. Összeáll.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1953.

³² Megnyitották a Móra Ferenc Múzeum új kiállítását. Iparművészeti Múzeum „Európai kerámiaművészet” c. tárlata. Délm. 1954. áprl. 6.; Hindu festőművészek látogatása Szegeden. Délm. 1956. febr. 12.; Indiai képzőművészeti kiállítás nyílt Szegeden. Délm. 1956. febr. 14.; *Szelesi Zoltán*: Indiai Képzőművészeti Kiállítás Szegeden. Délm. 1956. febr. 19.; India képzőművészetéről. (Baktay Ervin előadása Szegeden) Délm. 1956. márc. 14.; *Czobor Ágnes*: Európai festészet a XVIII. században. Kiállítás nyílik a Móra Ferenc Múzeum képtárban. Délm. 1956. okt. 3.; *Bálint Alajos*: Képzőművészeti kiállítás nyílik a Múzeumi Képtárban. „Európai festészet a XVIII. században”. Délm. 1956. okt. 7.; Európai festészet a XVIII. században. Az Országos Szépművészeti Múzeum kiállítása a Szegedi Móra Ferenc Múzeumban. Katalógus. Bev.: *Czobor Ágnes*.

³³ *Szelesi Zoltán*: Korea a szabadságért. I. Képzőművészeti kiállítás a Móra Ferenc Múzeum képtárban. Délm. 1953. máj. 24.; *Szelesi Zoltán*: Korea a szabadságért. II. Képzőművészeti kiállítás a Móra Ferenc Múzeum képtárban. Délm. 1953. máj. 31.; *Szelesi Zoltán*: A szabadság szere-

Kosztá Józsefnek, Szőnyi Istvánnak, a fővárosi festők sorából pedig előbb Kádár Györgynek, majd a szegedi születésű Tury Máriának rendezett a Móra Ferenc Múzeum tárlatokat.³⁴ Az élő művészet helyi reprezentálása mellett sor került a szegedi festészeti hagyományok, Nyilasy, Hódi, Parobek és Dinnyés Ferenc tanulságot nyújtó munkásságának előadások, cikksorozatok és emlékkiállítások formájában történő feltárására.³⁵ A szegedi művészek egyéni kiállításai és a rendszeresen bemutatásra kerülő megyei tárlatok azt tükrözték, hogy Dél-Magyarország festészete és szobrászata hazai művészetünk aktív részesevé vált. Híven érzékelte ezt az 1954 októberében megrendezett IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás, melyet felszabadulásunk 10. évfordulója alkalmából hoztak létre.³⁶

Helyi festészetünk és szobrászatunk 1945 utáni első dekádját vizsgálva, Pogány Ö. Gábor — akkori hazai ábrázolóművészeti helyzetre érvényes — szavaival megállapíthatjuk, hogy „... az elmúlt tíz esztendő képzőművészetünk fejlődését a szocialista realizmus irányába terelte. Ez az irány — természetesen — nem jelent merev ragaszkodást előre meghatározott receptekhez, inkább csak magatartásbeli és világnézeti tisztázódást, formálódást. Ha mind a mai napig nem is alakult ki egységes fel fogás a szocialista művészet stílusirányáról, általános eszményeiről, nagyjából mégis megindult ezirányban a kijegecedés folyamata. S ha nem is dicsekedhetünk kész eredményekkel, lezárt stíluskategóriákkal, korhatározó képletekkel, a szándék hasonlósága, a képzőművész hivatásának helyes értelmezése nagyjából közös nevezőre hozta alkotótehetségeinket.”³⁷

Szeged új képzőművészetének 1956-ig terjedő jó egy évtizedes fejlődésének értékelésében nem járnánk el helyesen, ha nem szólnánk azokról a gátló körülményekről, melyek az országos jellegű politikai, gazdasági és kulturális állapotok szegedi vetületeként a helyi ábrázolóművészetben is jelentkeztek. Ezzel kapcsolatban kell megemlíteni, hogy Szegedet 1949-től elmarasztalóan értelmezendő „határváros”-ként kezelték, mely fejlődésében annyira visszavetette, hogy az ország második legnagyobb városából az ötödik helyre került. Ebből eredt Szeged anyagi bázisának

---

tetének kiállítása. Alexander Kobzdej lengyel festőművész kiállítása a szegedi képtárban. Délm. 1955. ápr. 14.; *Sebestyén Endre—Szelesi Zoltán*: A német grafikai kiállítással együtt hozzák le Szegedre az NDK műanyag kiállításának anyagát is. Délm. 1955. szept. 4.; Megnyílt a Bolgár Grafikai Kiállítás. (A Móra Ferenc Múzeum képtárában) Délm. 1955. okt. 12.; *Bálint Alajos*: Az Új-Kína iparművészete. Kiállítás a szegedi képtárban. Délm. 1955. nov. 22.

³⁴ Kiállítások naptára. (Kosztá József-kiállítás, Szeged, Múzeum) Sz. Műv. 1952. 250.; *Szelesi Zoltán*: Szőnyi István kiállítása. A szegedi Móra Ferenc Múzeum képtárában. Délm. 1955. jan. 6.; Szőnyi István kiállítása Szegeden. Szegedi Tükör, 1955. jan.; Kádár György Kossuth-díjas festőművész grafikai kiállítása. Délm. 1954. júl. 21.; Megnyílt Tury Mária festőművész kiállítása. Délm. 1956. jan. 24.

³⁵ Nyilasy-émlék. (Szelesi Zoltán előadása Nyilasy Sándorról a Juhász Gyula Kulturotthonban.) Délm. 1954. máj. 13.; Szeged festő-poétája: Károlyi Lajos. Délm. 1954. júl. 15.; *Szelesi Zoltán*: Szeged felszabadult képzőművészetéről. Tiszatáj, 1954. okt.; *Szelesi Zoltán*: Két szegedi festő: Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos. Tiszatáj, 1955. febr. 23.; *Szelesi Zoltán*: Nyilasy Sándor. Sz. Műv. 1955. 73.; *Szelesi Zoltán*: Nyilasy Sándor. Szeged, 1955. Csongrád Megyei Füzetek. 14. sz. (TIT-kiadvány).; (*Nagy Dezső*) Y.-ő: Hódi Géza kiállítása elé. Délm. 1955. jún. 9.; *Szelesi Zoltán*: Kiállítás Hódi Géza (1881—1942) festőművész oroszországi műveiből. Szeged, 1955. MSZT rota-kiadványa.; *Vinkler László*: Dinnyés Ferenc gyűjteményes kiállítása. Délm. 1956. máj. 11.; Dinnyés Ferenc festőművész gyűjteményes kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

³⁶ A szegedi képzőművészek új alkotásokkal köszöntik Felszabadulásunk 10. évfordulóját. Délm. 1954. szept. 7.; *Szelesi Zoltán*: Méltón köszönti a felszabadulást a IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Szegedi Tükör, 1954. okt. 1.

³⁷ Képzőművészetünk a Felszabadulás után. Magyar Nemzeti Galéria. Katalógus. Bev.: *Pogány Ö. Gábor*. Bp. 1960.; Lásd még: *Pogány Ö. Gábor*: Magyar festészet a XX. században c. könyvének (Bp. 1959.) felszabadulás utáni művészetünkkel foglalkozó fejezetét (58—71.).

erős korlátozása is, amely — többek között — nem tette lehetővé a helyi festészet és szobrászat szükséges támogatását. Képzőművészeti vonatkozásban itt is érvényesült az az országosan tapasztalt fejlődésbeli stagnálás, mely szerint „...a szocializmus eszméinek átmeneti eltorzulása miatt a népi, közérthető, a nagy tömegekhez szóló művészet követelése elszakadt a művészi progresszió elvétől.”³⁸

A negatívumok mérlegelésénél figyelembe kell vennünk azt a fáziseltolódást, mely ábrázolóművészeti fejlődés tekintetében Budapest és Szeged viszonylatában észlelhető volt. Míg a fővárosban az 1954-ben megrendezett V. Magyar Képzőművészeti Kiállítás a művészeti öncélúság térnyerési kísérleteiről tanúskodott, addig az itteni IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás a szocialista törekvések jelenlétét mutatta. Helyi kulturális életünkben, így Szeged festészetében is valamivel később jelentkeztek a jobboldali elhajlás tünetei. Ezek nálunk az 1955-ös Tavasz Tárlat,³⁹ és az ugyanez év októberében létrehozott V. Megyei Képzőművészeti Kiállítás anyagában érződtek leginkább. A hiányosságok leküzdésére a helyi párt- és tanácsi szervek irányításával, 1955 nyarán ankéton vizsgáltuk meg Szeged képzőművészeti helyzetét, s meghatároztuk azokat a feladatokat, melyeket helyi ábrázolóművészetünk megújulásának érdekében teljesíteniünk kell.⁴⁰ „A személyi kultusszal összefüggő szubjektívizmus — amint Láncz Sándor is írja — sok tévedés forrásává vált; s ismét bebizonyosodott, hogy a művészet irányításához sok tapintatra, türelemre és mindennek fölött elvi határozottságra van szükség.”⁴¹ Jóllehet, hogy a levont konzekvenciák megmutatkoztak az itteni VI. Megyei Képzőművészeti Kiállításon is, de a további fejlődés igazi kibontakozása csak az 1956-os októberi ellenforradalom leverése után mehetett végbe.⁴²

Elszármazott és elhunyt művészeink

Szeged képzőművészetében az ellenforradalom bénító hatása csak rövid ideig tartott, mert festőink és szobrászaink már 1957 elején, egyre-másra rendezték meg egyéni kiállításait. Először *Jánoska Tivadar*, majd *Vinkler László* és utána *Vincze András* gyűjteményes kiállítása következett.⁴³ Bemutatott alkotásaiknak sikerük volt és a tárlatlátogatók száma örömdetesen megnövekedett. Példamutató kezdeményezésük után mind szaporodtak az egyéni tárlatok. 1958-ban *Tápai Antal*, a következő évben pedig *Dorogi Imre* rendezett érdeklődést keltő kiállítást.⁴⁴ Ő utánuk jött a pécsi *Buday Lajos* bemutatkozó tárlata, majd *Beszédes Kornél*, *Hemmert János* és *Pintér József* hármas csoportkiállítása.⁴⁵ Ezt követően *Aino Hakulinen*, *Kopasz Márta*,

³⁸ *Németh Lajos*: Modern Magyar művészet. Bp. 1968. 118.

³⁹ *Szelesi Zoltán*: Tavasz Tárlat. Délm. 1955. jún. 30.

⁴⁰ Szeged képzőművészetének fejlődéséről és problémáiról július végén nagyobb szabású vitát rendez a Népművelési Osztály. (Hír) Délm. 1955. júl. 12.; *Szelesi Zoltán*: A képzőművészeti vita elé. Délm. 1955. aug. 2.; Szeged képzőművészetének helyzete. Délm. 1955. aug. 7.; A szegedi képzőművészeti ankétról. (Hír) Szegedi Tükör, 1955. aug.

⁴¹ *Láncz Sándor*: A szocialista realizmus történetéből (1949—1956). Művészettörténeti Értesítő, 1965. 2. sz. 140.

⁴² *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete az ellenforradalom után. Tiszatáj, 1958. júl.

⁴³ *Németh Zoltánné*: Nem tétlenkednek a szegedi festőművészek. Kiállításra készülődik Jánoska Tivadar és Vinkler László. Sz. Népl. 1957. febr. 16.; Képkiallítást rendez május 12-én a Móra Ferenc Múzeum kupolacsarnokában Vincze András szegedi festőművész. Sz. Népl. 1957. ápr. 25.

⁴⁴ *Papp Lajos*: Szeged nagyon sokat adott nekem. (Gyűjteményes kiállításra készül Tápai Antal szobrászművész. Délm. 1958. szept. 25.; (*Lökös Zoltán*) l. z.: A tiszai-táj ihletett festője. Dorogi Imre gyűjteményes kiállításáról. Délm. 1959. máj. 20.

⁴⁵ Megnyitották Buday Lajos festőművész kiállítását. Délm. 1959. dec. 5.; Beszédes Kornél, Hemmert János, Pintér József kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

Rimanóczy Géza, Szekfű János, Szőke Győző és Vincze András kollektíven szerepeltek.⁴⁶ Az idősebb generációból Czizmazia Kálmán, továbbá az akkor még fiatalnak számító Cs. Pataj Mihály és Fontos Sándor rendeztek önálló kiállítást.⁴⁷ Ezzel 1957—60 között szinte a terület valamennyi tagja aktivizálta magát. Néha nemcsak ecsettel és vésővel, hanem tollal is, mint Vinkler László és Tápai Antal, akik a szocialista művészet kérdéseiről vallott nézeteikről cikkekkel jelentettek meg.⁴⁸

Az önálló bemutatkozások mellett létrejöttek a rendszeressé váló helyi csoportkiállítások,⁴⁹ és a Szegedi Nyári Tárlatok,⁵⁰ melyek később országos jellegűvé emelkedtek. Ábrázoló művészetünk fokozódó önállósulási törekvését a Megyei Munkacsoporttól való különválása és azok az igényes kollektív tárlatok tükrözték, melyeket az ötvenes évek második felében rendeztek. Kiemelkedő az 1958-ban létrehozott Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása,⁵¹ mely festőink és szobrászaink 1945—1958 között alkotott legsikerültebb műveit tartalmazta. Az ellenforradalom után ismét felívelő helyi képzőművészeti életet külföldi kiállítások is gazdagították, melyek kapcsán a kortárs francia, német, szovjet, olasz festészet, szobrászat és grafika eredményei váltak ismertté városunk tárlatlátogatói előtt.⁵² A haladó hagyományok megbecsülését tükrözték az alföldi mesterek festményeiből rendezett emlékkiállítások.⁵³ A budapesti művészek táboraiból — a Szegedet második szülővárosának tartó — Herman Lipót, valamint Imre István és Domanovszky Endre mutatták itt be

⁴⁶ Hat szegedi festőművész kiállítása (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczy Géza, Szekfű János, Szőke Győző és Vincze András tárlata). Délm. 1960. febr. 28.

⁴⁷ Czizmazia Kálmán gyűjteményes kiállítása. Délm. 1960. áprl. 13.; Holnap nyitják meg Cs. Pataj Mihály kiállítását. Délm. 1960. jún. 3.; Fialat festőművész kiállítása a Képcsarnokban. (Fontos Sándor) Délm. 1960. szept. 5.

⁴⁸ Vinkler László: Eszmeiség és képzőművészet. Tiszatáj, 1958. aug.; Tápai Antal: Élet és művészet. Tiszatáj, 1958. szept.

⁴⁹ Holnap nyílik a Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Délm. 1957. okt. 9.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán. Szeged, 1957.; A szegedi képzőművészek gazdag kiállítással köszöntik legnagyobb nemzeti ünnepünket. Délm. 1958. áprl. 1. A szegedi múzeum képzőművészeti szalonjában megnyílt a Csongrád megyei művészek VIII. kiállítása. (Hír) Múterem, 1958. 10. sz. 44.; Szegedi festőművészek kiállítása. Délm. 1959. dec. 10., dec. 22.; Kiállítások (Szegedi tárlatokról híradás) Művészet, 1960. aug. 1. sz. 40.; Művészeti életünk (Híradás a szegedi tárlatokról) Művészet, 1960. szept. 2. sz. 38.; Művészeti életünk (Szegedi hírek.) Művészet, 1960. dec. 5. sz. 34—35.; Szegedi Grafikai Kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Meghívó-katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán. Szeged, 1960. dec.

⁵⁰ Nyári Tárlat. Csongrád megyei Képzőművészek Kiállítása. Délm. 1959. júl. 24.; Csongrád megyei Képzőművészeti kiállítás a Szegedi Szabadtéri Játékok idején. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Kat.: Bev.: Osváth Béla. Szeged, 1959.

⁵¹ Szelesi Zoltán: Szeged új képzőművészete. Retrospektív kiállítás a Móra Ferenc Múzeum képtárában. Tiszatáj, 1958. nov.; Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán. Szeged, 1958.; Horváth Mihály: Gondolatok a Retrospektív Kiállítás után. Tiszatáj, 1959. jan. A Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállításán (1945—1958), a következő művészek szerepeltek: Beszédes Kornél, Buday Lajos, Csertő Ferenc, Csíkszentimrei Kálmán, Dorogi Imre, Erdélyi Mihály, Fontos Sándor, Hakulinen Aino, Hemmert János, Jánoska Tivadar, Kopasz Márta, Kormos István, Kovács Margit, Major Jenő, Papp Sándor, Pintér József, Rimanóczy Géza, Sándor Lajos, Süle István, Szőke Győző, Tápai Lajos, Vincze András, Vlasics Károly és Zombori László.

⁵² Bálint Alajos: Jean Effel kiállítása Szegeden. Sz. Népl. 1957. ápr. 14.; Szelesi Zoltán: Humor a képtárban. Sz. Népl. 1957. áprl. 21.; Fritz Cremer művészi kiállítása. „Nem ismerek modernbbet, mint a szocializmus”. Délm. 1958. nov. 27.; Öt szovjet művész kiállítása Szegeden. (I. C. Nyekraszov, I. P. Rejner, L. A. Iljina, N. J. Cejtlin és B. A. Szemonov.) Délm. 1959. febr. 19.; (Horváth Mihály) h. m.: Öt szovjet művész kiállítása. Délm. 1959. febr. 22.; Olasz Grafikai Kiállítás nyílt Szegeden. Délm. 1959. áprl. 1.

⁵³ Károlyi Lajos (1877—1927) emlékkiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán. Szeged, 1957.; Szelesi Zoltán: Koszta, Tornyai, Nyilasy. Alföldi mesterek kiállítása a szegedi képtárban. Délm. 1958. ápr. 30.

alkotásaikat.⁵⁴ Végezetül megemlítjük, hogy a Tiszántúli Festőművészek Vándorkiállítását az ötvenes évek végén kétszer hozták Szegedre.⁵⁵ Az eddig szóba került gazdag tárlatsorozatot méltón zárta a Magyar Nemzeti Galéria kiállítása, melyet 1960 nyarán „Képzőművészetünk a felszabadulás után” címmel — budapesti szereplést követően — a Móra Ferenc Múzeum képtárában mutattak be. Ezen a rendezvényen a helyi festők, szobrászok és grafikusok is résztvettek.⁵⁶

Szeged képzőművészetének ellenforradalom utáni fellendüléseért sokat tettek az itteni párt- és tanácsi szervek, melyek több alkalommal megvitatták helyi művészetünk állapotát és értékes segítséget nyújtottak további előrehaladásában. A Városi Tanács tekintélyes összegű vásárlások és díjak odaítélésével, valamint igényes katalógusok, plakátok, meghívók készítésével támogatja festőink, szobrászaink és grafikusaink munkásságát. A Hazafias Népfront Városi Bizottsága a transzmisszió szerepét tölti be művészeink és a párt- és tanácsi szervek kapcsolatának egyre szorosabbá válásában. Elmondható, hogy Szegeden a képzőművészetet ma már fontos kultúrpolitikai tömegnevelő tényezőként veszik számba. Indokoltá teszi ezt, hogy 1950—60 között közel nyolcvan különböző tárlat került a Móra Ferenc Múzeumba, illetve képtárában megrendezésre.⁵⁷

⁵⁴ Három festő kiállítása nyílik meg ma Szegeden (Imre István, Torma Imre és Balázs G. Árpád festőművészek tárlata). Délm. 1958. márc. 15.; *Kelemen Ferenc—Szelesi Zoltán: Három kiállításról.* (Imre István, Torma Imre és Balázs G. Árpád tárlatairól.) Tiszatáj, 1958. ápr.; Herman Lipót kiállítása Szegeden. Délm. 1959. máj. 21.; „Szeged második szülővárosom...” (Herman Lipót levele szegedi kiállítás alkalmából.) Délm. 1959. máj. 23.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Dománovszky Endre kiállítása Szegeden. Délm. 1960. jan. 21. Délm. 1973. ápr. 23.

⁵⁵ *Szelesi Zoltán: Séta a Tiszántúli Festőművészek Vándorkiállításán.* Délm. 1957. máj. 8.; Jegyzet két kiállításról. (1. Tiszántúli Festőművészek II. Vándorkiállítása. 2. Vincze András gyűjteményes kiállítása.) Délm. 1958. júl. 16.

⁵⁶ *Papp Lajos: Képzőművészetünk a felszabadulás után.* A Magyar Nemzeti Galéria szegedi tárlatáról. Délm. 1960. júl. 30.; Képzőművészetünk a felszabadulás után c. kiállítás szegedi anyaga. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Szeged, 1960.

⁵⁷ A Móra Ferenc Múzeumba (MFM) és a Horváth Mihály utcai képtárban (HMK) 1950—60 között az alábbi tárlatok kerültek megrendezésre.

1950.

Alföld tája és népe; Munkácsy „Honfoglalás” kiállítása (MFM; Délm. 1950. aug. 29.)

1951

Nyilasy Sándor és Heller Ödön emlékkiállítása (MFM; Sz. Műv. 1951. 212); Megyei Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1951. okt. 13.)

1952

Tavaszi Tárlat (HMK; Délm. 1952. máj. 11); Koszta József emlékkiállítása (MFM; Sz. Műv. 1952. 250); Csongrád megyei Művészek Kiállítása (HMK; Sz. Műv. 1952. 378.); „Tiszatáj képzőművész-pályázat” — kiállítás (HMK; Délm. 1952. okt. 24.) Nemzetközi gyermekrajz kiállítás (MFM; Délm. 1952. okt. 30.)

1953

„Korea a szabadságért” — kiállítás (HMK; Délm. 1953. máj. 24. 31.); III. Megyei Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1953. okt. 15.); „150 év festészete”. Szeged képzőművészete (HMK; Délm. 1953. nov. 3.); Harmadik Megyei Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1953. nov. 18.)

1954

Európai kerámiaművesség. (MFM; Délm. 1954. ápr. 6.); Nyilasy Sándor emlékkiállítása (MFM); Vincze András rajzkiállítása (MFM; Délm. 1954. jún. 24.); Kádár György grafikai kiállítása (MFM; Délm. 1954. júl. 13.); IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Szegedi Tükör, 1954. okt. 1.); Szőnyi István kiállítása (HMK; Délm. 1953. jan. 6.)

1955

Herman Lipót kiállítása (HMK; Délm. 1955. febr. 20.); A Kobzdej lengyel grafikus kiállítása (HMK; Délm. 1955. áprl. 14.); Tavasz Tárlat (HMK; Délm. 1955. jún. 30.); Domján József grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1955. szept. 18.); V. Megyei Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1955. okt. 8.); Bolgár grafikai kiállítás (MFM; Délm. 1955. okt. 12.); Új-Kína iparművészete (MFM; Délm. 1955. nov. 22.).

A felszabadulás utáni szegedi képzőművész-gárda tagjai közül 1960-70 között, sajnos, többen elhunytak, s voltak, akik elköltöztek vagy más pályát választottak. A ma is itt működők közül egyes fiatalok pályája ez idő alatt bontakozott ki, a korosabb generációból viszont néhányan mesterekké váltak. Helyi művésztszadalmunk sorainak megritkulása bár veszteséget jelent, de egyben jelenlegi ábrázoló művészetünk profiljának átformálódását, az eddigieknél jóval határozottabbá válását is eredményezte. A régebben vagy a közelmúltban elhunyt és elszármazott művészeink tehetségükhöz mérten valamennyien hozzájárultak Szeged új képzőművészete kibontakozásához, ezért az alábbiakban szólni kell róluk.

A már részletesen méltatott kiváló festők, *Dinnyés Ferenc* után legkorábban *Jánoska Tivadar* (1891—1960) távozott el az élők közül. A Pozsonyból Szegedre került festő 1950—60 között a helyi képzőművészek munkacsoportjának vezetője volt. Jól ellátott szervezői munkáján túl, mint a Szegedi Építőipari Technikum rajztanára is érdemeket szerzett. 1961-ben rendezett hagyatéki kiállítása⁵⁸ arról tanúskodott,

1956

Tury Mária kiállítása (HMK; Délm. 1956. febr. 2.); Indiai Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1956. febr. 19.); Balázs G. Árpád grafikai kiállítása (HMK); Dinnyés Ferenc gyűjteményes kiállítása (HMK; Délm. 1956. máj. 11.) Csehszlovák Textilművészeti Kiállítás (HMK); Európai festészet a XVIII. században. (HMK; Délm. 1956. okt. 3.); Parobek Alajos és Hódi Géza szegedi festők emlékkiállítása (HMK; Délm. 1956. okt. 6.).

1957

Jean Effel karikatúra kiállítása (HMK; Sz. Népl. 1957. ápr. 14.); Tiszántúli festőművészek Vándorkiállítása (HMK; Délm. 1957. máj. 8.); Szegedi Képzőművészek Kiállítása (HMK; Délm. 1957. okt. 9.); Károlyi Lajos emlékkiállítása. (HMK; Délm. 1957. okt. 24.); Vincze Lajos grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1957. nov. 26.).

1958

Imre István kiállítása (HMK; Délm. 1958. márc. 15.); Koszta, Tornyai, Nyilasy-emlékkiállítás (HMK; Délm. 1958. ápr. 30.); Vincze András gyűjteményes kiállítása (HMK; Műterem, 1958. aug. 8. sz. 41.); Csongrád megyei Képzőművészek VIII. Kiállítása (HMK; Műterem, 1958. 10. sz. 44.); Gábor Marianne és Varsányi Pál tárlata (HMK; Délm. 1958. szept. 17.); „Szeged épít” Tervező Iroda kiállítása (MFM); Jan Alexij cseh festőművész kiállítása (HMK); Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása (HMK.); Tiszatáj, 1958. nov.); Fritz Cremer szobrászművész kiállítása (MFM; Tiszatáj, 1958. dec.).

1959

Öt szovjet grafikus kiállítása (HMK; Délm. 1959. febr. 19.); Benczur Gyula emlékkiállítása. (HMK; Délm. 1959. márc. 10.); Olasz grafikai kiállítás (HMK; Délm. 1959. ápr. 1.); XIX. századi festészet (HMK); Dorogi Imre gyűjteményes kiállítása. (HMK; Délm. 1959. máj. 20.); Bózsó János kiállítása (HMK; Délm. 1959. máj. 7.); Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1959. júl. 24.); Rembrandt-reprokiállítás (MFM); Nagy Balogh János kiállítása (HMK; Délm. 1959. nov. 19.); Buday Lajos kiállítása (HMK; Délm. 1959. dec. 5.); Beszédes Kornél—Hemmert János—Pintér József kiállítása (MFM; Délm. 1959. dec. 20.); Az Alföld a magyar festészetben (HMK; Délm. 1959. dec. 23.).

1960

Domanovszky Endre kiállítása (MFM; Délm. 1960. jan. 21.); Hat szegedi festőművész kiállítása (HMK. 1960. febr. 28.); Csizmazia Kálmán kiállítása (MFM; Délm. 1960. ápr. 21.); Vaszary János és Révész Imre emlékkiállítása (MFM); Felszabadulás utáni magyar grafikai kiállítás. (HMK); Gross Bettelheim grafikai kiállítása (MFM; Délm. 1960. máj. 17.); Cs. Pataj Mihály kiállítása (HMK; Délm. 1960. jún. 16.); Fiatal rajztanárok kiállítása (MFM; Délm. 1960. jún. 26.); „A munka dicsérete” kiállítás (MFM; Tiszatáj, 1960. aug.); Képzőművészetünk a felszabadulás után (HMK; Délm. 1960. júl. 30.); Makk József hagyatéki kiállítása (MFM; Délm. 1960. szept. 4.); Kukovetz Nana emlékkiállítás (MFM); Csongrád megyei rajztanárok kiállítása (MFM); „Építők Hete” — Szegedi Tervező Iroda kiállítása (HMK); Félegyházi László és Bíró Lajos kiállítása (MFM; Délm. 1960. szept. 13.). Magyar rajz és akvarell a XIX. században (HMK; Délm. 1960. szept. 13.); Jánoska Tivadar hagyatéki kiállítása (HMK; Délm. 1960. dec. 13.); Szegedi grafikai kiállítás (MFM; Délm. 1960. dec. 25.).

⁵⁸ Jánoska Tivadar hagyatéki kiállítása. Délm. 1960. dec. 13.; Jánoska Tivadar (1891—1960) hagyatéki kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Vinkler László. Sze-*

hogy képei beleilleszkedtek alföldi festészetünk lírai, dekoratív téma- és színvilágába, bár piktúráját más tájak szépsége, a Duna-kanyar és Nagymaros környéke is megihlette. Választékos előadású szegedi és tápéi utcarészleteiben a figyelemreméltó tartalmi értékek mellett ízléssel fejezte ki az összecsengő színek festőiségét. Könnyed előadású csendéletei, jellemző portréi („Juhász Gyula”, 1958) és népi érdeklődést mutató figurális kompozíciói a realista ábrázolás elismerésre méltó teljesítményeinek tekinthetők. Válogatott képeit a prágai, pozsonyi és kassai múzeumok őrzik. Hagyatékának jelentős részét 1970-ben vásárolta meg a Móra Ferenc Múzeum.

Míg Jánoska a helyi művészeti élet vezető alakja volt, addig a vele egy évben elhunyt *Makk József* (1911—1960) teljesen ismeretlenül élt és csak 1960 nyarán Szegeden megrendezett hagyatéki kiállítása terelte rá a figyelmet.⁵⁹ Izoláltsága egyrészt családfenntartói lekötöttségével, másrészt hosszan tartó betegségével és zárkózott természetével függött össze. Első művészeti leckéit Makón kapta Vén Emiltől, majd a fővárosban Rudnaynál tanult tovább. Szemérmes hangú festészetében napos-felhős, melankólikus hangulatban jelenítette meg a múlt egymást követő hétköznapiainak kilátástalanul csöndes nyugalját. Képein — mint a gyöngéd esetű Endre Bélánál — lány színekkel festett mezőket, réteket látunk, nagy műhelyét a paraszti munka tevékenységének („Pihenő kapás”, 1945). A művészt főleg a falusi nép élete és környezete érdekelte s ez hatott rá legjobban. Önarcképei — éppúgy mint Károlyi Lajosé — egy belső magányban élő kontemplatív lelkületű embert mutatnak, akinek kedélyét betegsége és a megélhetés terhei törték meg. Szelíd panaszú vásznai bár költői légysággal, de feltétlenül kifejezik korával szembeni egyéni és társadalmi béktelenségét. Festészetének — a szegedi és makói hagyatéki kiállításokon feltárulkozó — értékei az alföldi kismesterek sorába utalják őt.⁶⁰

Mint Makkot, úgy a Szegedi Pedagógiai Főiskola rajztanszékének egyik fiatalon elhunyt vezetőjét, *Major Jenőt* (1918—1964) is a vonzó szerénység és az etikus magatartás jellemezte. Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, Szőnyi István növendékeként végezte. Mesterének legjobb értékei hulltak jó talajra benne. Ennek kapcsán Major a természeti és társadalmi jelenségeket nem a tárgyilagos megfigyelő hűvösségével, hanem az érző ember lírai gyöngédségével és humánumával ábrázolta. 1949-ben került a Szegedi Pedagógiai Főiskolára. Idejének nagy részét az itteni rajztanszék feladatai kötötték le. Működésében sikerült az oktató-nevelő és a művészi-alkotó munka egységét megteremtenie. A modern festészettel kapcsolatos fejtegetéseit tanulmányban foglalta össze.⁶¹ Kulturált hatású festményei kiemelkedtek a helyi tárlatok átlaganyagából. Tájébrázolásait és figurális kompozícióit mindig a valóságból kiindulva alakította ki, de alkotásainak népi megjelenítésében döntő szerepet játszott a fény- és színproblémák tartalmi súlyt adó festői megoldása. Ezek közül való a „Táj” c. festménye (1961), mely a szegedi múzeumba került. Eleinte kisméretű, de finom koloritú csendéletekkel és hangulatos szobabelsőkkel jelentkezett. Témakörét azonban időközben kibővítette és vásznai megnövekedtek. Terméstudiumait hol az alföldi tanyavilág, hol a csillogó vizű Balaton ihlette meg. Érdeklődése később egyre inkább az emberábrázolás felé fordult, mely figyelemre méltó portré és alaktanulmányokat eredményezett. Növekvő alkotókedve éppúgy talált megfestendő feladatot a közvetlen környezetébe tartozó tanuló ifjúság között, mint

ged, 1960.; *Szelesi Zoltán*: Jánoska Tivadar hagyatéki kiállítása. Délm. 1961. jan. 1.; *Művészet*, 1961. III. 33.

⁵⁹ Makk József hagyatéki kiállítása elé. Délm. 1960. aug. 28.; *Lehel István*: Makk József hagyatéki kiállítása. Délm. 1960. szept. 4.; Makk József festőművész hagyatéki kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1960.

⁶⁰ Makk József hagyatéki kiállítása. *Művészet*, 1961. I. 36.

a napi élet forgatagától zajos utcákon vagy tereken. Sőt legsikerültebb alkotásai üzemi jeleneteket ábrázolnak. Törekvéseinek eredményét 1962-ben a szegedi tanártársaival közösen rendezett gyűjteményes kiállítás,⁶² valamint a Móra Ferenc Múzeum képtárában halála után, 1964 májusában bemutatott hagyatéki anyaga jól tükrözte.⁶³

Major festészetét intellektuális tendenciák, tudatos, értelmi meggondolások irányították, *Tápay Lajos* (1900—1964) piktúrája viszont inkább ösztönös, szenvedélyes hevületű volt. Realista felfogású, erős szinkontrasztokra épített festményein a Tiszaparti táj szépségeit és az itt dolgozó halászok, egykori kubikosok munkáját ábrázolta legtöbbször. Ígéretesen induló tehetségnek számított, s erőteljes, olykor monumentalitásra törekvő, sötét tónusú temperáival tipikus Tisza-menti festőként szerepelt a Múcsarnokban is. Reményteljes pályájának kibontakozását azonban akadályozta a megélhetésért való küzdelem. Kényszerűségből vállalt ipari foglalkozása alkotóképességeinek legjavát egész életén át lekötötte. A két világháború évtizedeiben közvetkeztesen itteni népi témák, dolgozó embereket megőrkítő Tápay Lajos szocialista szellemű festményeivel a munkásosztály — melynek maga is tagja volt — ügye mellett állott ki. A felszabadulás utáni kollektív tárlatokon váltakozó intenzitással vett részt. A IV. Szegedi Nyári Tárlaton díjat nyert „Tiszai halászok” (1963) c. olajfestményét⁶⁴ — más képeivel együtt — a Móra Ferenc Múzeum örzi. Éveken át tervezett gyűjteményes kiállítását váratlanul bekövetkezett halála⁶⁵ akadályozta meg.

Emlékkiállítást 1974-ben rendeztek képeiből.

A közelmúltban elhunyt művészek sorába tartozik az egykor Pécssett lakó, de Szegeden dolgozó *Buday Lajos* (1911—1965), aki a közben tanárképző főiskolává alakult helyi felsőoktatási intézmény rajztanszékét irányította. Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán Réti Istvánnál kezdte. Az általa közvetített nagybányai eredmények átvétele Buday festészeti kibontakozásának alapjaivá váltak. Ábrázolási érdeklődése indulásától fogva sokrétűnek mondható. Éppoly szívesen kereste fel a gépek zajától hangos munkahelyeket, mint a természeti szépségekben bővelkedő hazai és külföldi tájakat. Alkotásain általában nem zárta le véglegesen a formákat, festményein a néző fantáziáját megmozgató tömör képszerűségükben jelentkeztek a tárgyak. Buday Lajost 1957-ben helyezték Szegedre. Számára Szeged a művészeti és rajzpedagógiai gondolkodás szellemi légkörét, Pécs a gondolatok művészi megvalósításának műhelyét jelentette. Buday egyre jobban kiteljesedő ábrázolásbeli tevékenységét jelzi, hogy 1959-ben Pécssett és Szegeden rendezett figyelemre méltó gyűjteményes kiállítást.⁶⁶

1961-ben a „Könyvnap” c. festményével Szeged város képzőművészeti díját nyerte el.⁶⁷ Szegedi tanártársaival többször rendezett tárlatokon szereplő művei⁶⁸

⁶¹ *Major Jenő*: Az absztrakt festészet kialakulása. A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 1961. Szeged, 1961. 237. A modern művészet és festészetünk mai problémái. Délm. 1962. máj. 17.

⁶² Szegedi Állami Pedagógiai Főiskola Művésztanárainak Képképzéséről. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1962.

⁶³ *Szelesi Zoltán*: Major Jenő hagyatéki kiállítása. Délm. 1964. máj. 21.; In memoriam Major Jenő. Művészet, 1964. V. 4.

⁶⁴ IV. Szegedi Nyári Tárlat. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1963. 15., 30.

⁶⁵ *Szelesi Zoltán*: Búcsú Tápay Lajostól. Délm. 1964. máj. 28.; Tápay Lajos emlékkiállítás, Szeged, 1974. Katalógus. Bev.: Tápai Antal.

⁶⁶ Ma nyílik Buday Lajos festőművész gyűjteményes kiállítása. Délm. 1959. dec. 3.; Megnyitották Buday Lajos festőművész kiállítását. Délm. 1959. dec. 5.; Buday Lajos gyűjteményes kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1959.

⁶⁷ Dél-alföldi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1961. Leporello. 7.

⁶⁸ Szegedi Állami Pedagógiai Főiskola Művésztanárainak Képképzéséről. Katalógus. Bev.:

Major Jenő:
Üzemben. 1941. temp. fl. 50×60 cm. Mgt.

Buday Lajos:
Paprikagyárban. 1962. o. fl. 70×80 cm. Mgt.

Tápay Lajos: Tiszai halászkok.
1963. o. fl. 100×120 cm. MFM

Jánoska Tivadar:
Falusi délután. 1959. o. fl. 22×29 cm. MFM

azt tükrözték, hogy Buday Lajos művészi magatartása a realizmus összefüggéseinek megértésére irányult. Ez azonban számára nem volt mereven értelmezett kifejezési kategória. Rajzpedagógiai tanulmányai a pécsi, illetve a szegedi pedagógiai főiskolák évkönyveiben jelentek meg.⁶⁹

Az elmúlt évtizedben elhunyt — most felsorolt — szegedi festők közül *Tóbiás György* (1902—1968),⁷⁰ a város szülötte volt, mint a pikturálisan hozzá közel álló

Szelesi Zoltán. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1962.; Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Katalógus. Ep.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1964.

⁶⁹ *Szelesi Zoltán*: Buday Lajos. Művészet, 1965. X. 46.

⁷⁰ *Hegy István*: Tóbiás Gyurkáról. Színház és Társaság, 1924. dec. 15.; (*Lengyel Vilma*) I. v.: Tóbiás György képkiallítása. Délm. 1925. okt. 7.; Képkiallítás a Kass-halljában. Friss Újság, 1925. okt. 7. Tóbiás György képkiallítása. Szeged, 1926. dec. 19—31. Katalógus. Bev.: *Juhász Gyula*;

Tápay Lajos. Tóbiás szegény halászember fiaként stúdiumait nehéz körülmények között kezdte. Első leckéit Heller Ödöntől nyerte, majd tanulmányait a kecskeméti művésztelepen Révész Imre mellett folytatta. Pályafutásának további állomásai München, Bécs, majd Olaszország voltak. Végül szülővárosában telepedett le, s haláláig itt élt. Már indulásakor portréival tűnt fel. Jó karakterérzéke és erőteljes előadása révén sikeres arcképeket hozott létre, („Anyám”, 1931).⁷¹ Festményeinek sorozatán át híven tükröződik a fizikai és szellemi munka dialektikus ellentéte és egysége. A kubikos vagy földművelő munkásokon kívül, az emberi tevékenység kulturális és érzelmi epizódjai is érdekelték, melyeket egy-egy olvasó, zongorázó, sakkozó figurája fejezett ki. Hosszú, közel két évtizedes visszavonultság után, melyet a megélhetés gondjai róttak rá, életének hatvanadik évében — 1962 őszén — retrospektív kiállításon adott számot addigi tevékenységéről.⁷² 1962-től kezdve azonban a helyi kollektív tárlatokon, sőt önálló kiállításokat is rendezve, többször szerepelt.⁷³ Jelentősebb műveinek egy része a Móra Ferenc Múzeumba került. Végig megőrzött öntudatosságát Juhász Gyulától fiatalon kapott dicsérete éllette.⁷⁴ Munkássága során a természeti és társadalmi valóság realista tolmácsolója maradt.

Szegeden voltak olyan festők, grafikusok, akik tárlatokon alig, vagy egyáltalán nem szerepeltek. Művészi tevékenységüket csöndes félrevonultságban valamely intézménynél fejtették ki. Ezek közé tartozott *Boros Ilona* (1910—1957) is, aki a Móra Ferenc Múzeumban művészeti képzettségű restaurátorként dolgozott. A munkatársnőjére szépen visszaemlékező Csongor Győző⁷⁵ szerint Boros Ilona Versecről származott Szegedre. Itteni diákoskodása után, a Képzőművészeti Főiskolán — Glatz Oszkár mellett — szerzett rajztanári oklevelet. Szegedre visszatérve 1941-től előbb az egyetem régészeti, majd antropológiai intézetében grafikusként működött. Közben a helyi iparostanuló iskolában — óradíjjasként — rajztanári teendőket látott el. A Móra Ferenc Múzeumhoz 1950-ben került, ahol hét éven át — viszonylag fiatalon bekövetkezett haláláig — a különböző rendeltetésű tudományos munkák részére a rajzok, festmények hosszú sorát készítette. Ezen kívül képre Restaurálással és portréfestéssel is eredményesen foglalkozott. Túlzott szerénységétől elfedett művészi munkássága még nem kellően ismeretes.

Az eltávozott és elszármazott művészeinket tárgyaló ezen fejezetünkben nemcsak az élők közül eltávozó, 1945 után elhunyt képzőművészeinkről akartunk meg-

Tóbiás György kiállítása. Délm. 1926. dec. 11., dec. 21.; Szegedi Friss Újság, 1926. dec. 21.; Tóbiás György kiállítása a Kass-halljában. Szeged, 1929. dec. 15—30. Katalógus. Bev.: *Berczeli Anzelm Károly.*; (*Lengyel Vilma*) l. v.: Tóbiás György tárlata a Kass-halljában. Délm. 1929. dec. 15.; (*Pfeifer Elek*) P. E.: Tóbiás György újabb képei. Szegedi Új Nemzedék, 1930. dec. 14.; *Pipics Zoltán*: A Múcsarnok tavaszi tárlata. Magyarország, 1931. ápril. 26.; *Kalmár-Maron Ferenc*: Múteremben. Délm. 1940. dec. 1.; *Pfeifer Elek*: Tóbiás György újabb képei. Szegedi Új Nemzedék, 1943. jún. 5.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Meghalt Tóbiás György. Délm. 1968. nov. 2.

⁷¹ Tóbiás György „Anyám” (1931) c. festményét, más képeivel együtt a Móra Ferenc Múzeum őrzi.

⁷² (*Lódi Ferenc*) L. F.: Két kiállítás megnyitójával kezdődött Szegeden a múzeumi hónap. Délm. 1962. okt. 5. (*Lódi Ferenc*) L. F.: Tóbiás György kiállítása. Délm. 1962. okt. 25.; Tóbiás György retrospektív kiállítása. Szeged, 1962. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁷³ *Dér Endre*: Tóbiás György gyűjteményes kiállítása. Délm. 1964. ápril. 28.; Tóbiás György és Aino Hakulinen kiállítása Szegeden. Művészet, 1964. X. 38.; *Szelesi Zoltán*: A Tóbiás-házaspár kiállítása. Délm. 1967. júl. 11.

⁷⁴ „A szegedi művészet — írja Juhász Gyula —, amely nem volt, csak akart lenni, de lesz, egyik új, bátor, igaz jó harcását köszönheti Tóbiásban.” — Tóbiás György képkiallítása. Szeged, 1926. december 19—31. Katalógus. Bev.: *Juhász Gyula*.

⁷⁵ (*Csongor Győző*) Cs. Gy.: Boros Ilona (1910—1957). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1957. Szeged, 1957. 257—258.

emlékezni, hanem röviden azokról is szólni szeretnék, akik Szegeden születtek, illetve átmenetileg itt dolgoztak, de egyéni körülményeik folytán elkerültek városunkból és Budapesten vagy éppen külföldön élve fejtik ki munkásságukat. Legtöbbjük viszonya Szegeddel nem szakadt meg teljesen. Sőt vannak, akik egy-egy itt rendezett „vendégkiállítás” vagy műtárgy-adományozás által hűségesen ápolják Tisza-parti

Tóbiás György:
Anyám. 1931. o.v. 41×43 cm. MFM

Tury Mária:
Három nő. 1965. o. fl. 81×62 cm. Mgt.

városunkhoz fűződő egykori kapcsolataikat. A Szegeden napvilágot látott festők, grafikusok, szobrászok és iparművészek közül legelőbb *Tury Mária*, majd *Rozsnyai Zoltán*, *Kass János*, *Király Sándor*, *Puskás Imre* és a szobrával itt is képviselt *Mészáros Dezső* tisztelték meg szülővárosukat azzal, hogy alkotásaikat ide is elhozták bemutatni. E szép gesztusukban volt valami az innen elkerült „gyermek” eredményre szert tett büszke-boldog beszámolójából, mely kölcsönösen jó közérzetet váltott ki mind a termésükkel hazalátogató — többen Munkácsy-díjassá lett — művészek között, mind pedig a város népes tárlatlátogatóinak sorában.

Tury Mária (1930—) Szegeden tett érettségije után (1948), tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán folytatta, ahol Domanovszky Endre, Konecsni György és Szőnyi István irányítása mellett végzett (1953). Első önálló kiállítását a Fényes Adolfteremben, majd Vásárhelyen, ezt követően pedig 1956 februárjában a Móra Ferenc Múzeum képtárában rendezte meg.⁷⁶ A pályája elején álló Tury Mária akkori poszt-impreszionisztikus kifejezőmódja nemcsak tematikailag, de műfajilag is sokrétű

⁷⁶ Megnyílt Tury Mária festőművész kiállítása. Délm. 1956. jan. 24. *Szelesi Zoltán*: Tury Mária kiállítása Szegeden. Délm. 1956. febr. 2.

és változatos volt. Figurális kompozícióin („Olvasó lány”) és tájbrázolásain kívül önarcképeit állította ki, melyek töprengően kereső és magára talált fiatal festőnő mutattak be, a tartalomnak megfelelő szenvedélyes vagy nyugodt előadásmódban. Tury Mária két évtizeddel ezelőtti első szegedi kiállítását számos jelentős hazai és külföldi tárlaton való eredményes részvétele követte. A Munkácsy-díjas művésznő kapcsolata most sem szakadt meg szülővárosával, mert — a különböző helyeken levő épületdíszítői alkotásain keresztül — konstruktívvá, dekoratívvá érlelődött, egyéni formanyelvű képeivel („Három nő”, 1965, „Kertszék”, 1970), a szegedi nyári tárlatok rendszeres szereplője.

A szegedi származású Budapesten élt művészek sorába tartozott a nem rég elhunyt *Rozsnyai Zoltán* (1920—1972) is, aki szintén középiskoláinak elvégzése után ment a fővárosba. Itt előbb a Képzőművészeti Főiskola növendéke, majd az intézmény munkatársa lett. Ezt követően a műszaki egyetemre került rajztanárnak. Első önálló kiállítását Szegeden, 1962 őszén rendezte meg. A több mint száz képből álló tárlata főleg grafikai alkotásokból állt. Világhírű békeharcosok, énekesek, írók és művészek, mint E. Cotton, P. Robeson, Laxness és Cserkaszov éppúgy néhány jellemző vonallal megörökítve, mint hétköznapi életünk névtelen hősei közül egy-egy dolgozó, pihenő munkás vagy paraszt alakja. Rozsnyai gazdag témájú rajzai, illusztrációi a legkülönbözőbb lapokban és szépirodalmi művekben jelentek meg. Nevével a helyi újságokban nemcsak jelzett szereplése alkalmával találkozunk, hanem már 1947-ben is, amikor fiatal főiskolásként egy országos plakátpályázat harmadik díját nyerte el. Emlékkiállítását 1973 nyarán Budapesten mutatták be.⁷⁷

A mai könyv-illusztrátoraink élvonalába sorolható *Kass János* (1927—) a nagyatyját tiszteli abban a Kass Jánosban, aki a szegedi Hungária-szálló egykori tulajdonosa volt. A régi szegedi család művészet-pártolását bizonyítja, hogy a két világháború között számos tárlat nyílt meg az akkori Kass-szálló halljában. A Szegedről a fővárosba került Kass János tanulmányait az Iparművészeti Iskolán kezdte, majd a Képzőművészeti Főiskolán Hincz Gyula, Konecsni György és Kádár György keze alatt 1951-ben fejezte be. Első önálló kiállítását 1967-ben a Dürer-teremben rendezte meg, melyet az év márciusában a Móra Ferenc Múzeumban is bemutatott.⁷⁸ Kass ekkor már közel másfél évtizedes grafikai gyakorlatlal rendelkező Munkácsy-díjas művész volt, akinek az 1958-i brüsszeli világkiállításon szerepelt pannóját ezüstéremmel jutalmazták. Így szegedi tárlata érett művész gazdag munkásságáról adott számot. Illusztrációi közül a Kékszakállú herceg várához, József Attila verseihez és Madách két művéhez: Az ember tragédiájához és a Mózeshez készült grafikáit, valamint a Nyomda-ciklus c. sorozat pár lapját tárta a szegedi közönség elé. Mózes fejéről archaizált, tömörszerű márványszobrot készített. A szegedi szabadtéri játékok idején a Móra Ferenc Múzeumban évenként megrendezett ún. „Szép könyv”-kiállításokon — többek között — Kass János újabb nyomdagrafikai tervei is bemutatásra kerültek.

Legutóbb, 1973 decemberében rendezett ismét kamara-kiállítást Szegeden, a Bartók Béla Művelődési Központban. Ezuttal ex-libriseket és apró rézkarokat láthattunk tőle, melyeknek változatos tematikáit a magyar népművészetből merítette.

⁷⁷ Szegedi képzőművész országos kitüntetése (Rozsnyai Zoltán). Délm. 1947. aug. 10.; *Szelesi Zoltán*: Rozsnyai Zoltán tárlata. Délm. 1952. nov. 6.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Búcsú Rozsnyai Zoltántól. Délm. 1972. okt. 21.

⁷⁸ Kass János kiállítása. 1967. jan.—febr. Kult. Kapcs. Intézete. Katalógus. Bev.: *Juhász Ferenc.*; *Kulka Eszter*: Kass János kiállítása. Délm. 1967. márc. 14. Lásd még: *Keresztury Dezső*: Új látomás a Tragédiáról. Tükör, 1966. 18. sz.; h. gy.: Kass János illusztrációi Madách Mózes-éhez. Magyar Nemzet, 1966. dec. 25.

Rozsnyai Zoltán:
Amerigo Tot. 1968. tollr. 17×12 cm. Mgt.

Király Sándor:
Vietnámi-sorozat I. 1968. linóm. 21×27 cm. Mgt.

Kass János:
Agyal. 1966. rézk. 21×18 cm. Mgt.

Nagyobb grafikai lapjai közül a Mózes-sorozatot, a Szarvassá változott fiú és a Szent György lovag c. műveit említjük meg. E tárlata alkalmával — egyebek mellett — Kass János így nyilatkozott; „...A legutóbbi, hat évvel ezelőtti szegedi kiállításom idején hagyták el a nyomdagépeket a Mózes-sorozat lapjai, melyeket a mostani kiállításon bemutatok. Több egyéni kiállításom volt külföldön, többek között Olaszországban, Ausztráliában, Angliában, Norvégiában. Díjakat nyertem a brnói, bratislavai, a lipcsei és a moszkvai grafikai biennálékon. Hazai kiállításaim közül kiemelkedik a szombathelyi, a hajdúszoboszlói tárlat, és az a kiállítás, melyet a Petőfi Irodalmi Múzeum rendezett plasztikáimból. Szoros szálak fűznek a mai magyar irodalomhoz. Szinte állandó baráti és munkakapcsolatban állok Juhász Ferencsel, Nagy

Lászlóval, Somlyó Györggyel. Együtt dolgoztam a drága emlékű Devecseri Gáborral, Kassákkal, Pabló Nerudával. Az utóbbi években egyik legkedvesebb munkám volt a békéscsabai Kner-nyomda esztétikai kiképzése és a gyomai Kner Múzeum rendezése, melyen két évig dolgoztam.”⁷⁹

A negyedik szegedi születésű, Budapesten élő művész, *Király Sándor* (1932—), az Iparművészeti Főiskolát 1957-ben végezte el, ahol Miháltz Pál és Z. Gács György voltak a mesterei. 1958-tól ő is a főiskola egyik tanára, ahol a művészi oktató-nevelő tevékenységen kívül tudományos kutató munkát is folytat. Szegedi bemutatkozására 1968 októberében, az itteni Képcsarnokban került sor.⁸⁰ Király szegedi tárlatán különféle technikájú grafikákat, gobelineket és főleg zománcképeket szerepeltetett. Ezek nemcsak műfajbeli variálásukkal keltettek változatosságot, hanem ábrázolásbeli sokrétűségük is színesnek, érdekesnek hatott. Itt kiállított alakos kompozícióit táj- és városrészleteit linó, valamint alumínium metszetekben oldotta meg. Ezek közül figyelmet keltettek a Vietnami-sorozatba tartozó lapjai. Dekoratív faliszőnyegein, a geometrikusan vagy ritmizáltan elhelyezett színfoltok választékosan csengtek össze, híven tükrözve alkotójuk elméleti és gyakorlati jártasságát a kolorit világában. A főiskolai növendékeit nyári stúdiumra Szegedre hozó Király Sándor is elősegíti, hogy Tisza-parti városunkban az iparművészeti kultúra mindinkább kifejlődjék.

Ebben a vonatkozásban jó szolgálatot tesznek a Képcsarnok Vállalat helyi iparművészeti rendezvényei, melyek közül a szegedi születésű *Puskás Imre* (1933—) *Kovács Éva* kerámikussal 1970 júliusában közösen létrehozott itteni faliszőnyeg és kerámiai kiállítása figyelemre méltó volt.⁸¹ Puskás az Iparművészeti Főiskola textil tanszakán, Molnár Béla irányítása mellett 1958-ban szerezte meg textilművészeti diplomáját. Az ezt követő években a kötő-hurkoló-iparban mint anyag- és modelltervező dolgozott. 1962-től önálló alkotói tevékenységet folytat. Számos hazai — köztük országos — kiállításon és külföldi iparművészeti rendezvényen vett részt. Szegedi önálló bemutató tárlatán paraszthalakokat megjelenítő subaszőnyegekkel feltűnést keltett. Ezenkívül színárnyalatokban gazdag faliszőnyegekkel („Zöld lomb”, 1970.) szerepelt, melyek fémesen csillogó szálaikkal a szokásosnál dekoratívabb hatásúak voltak.⁸²

A szobrász *Mészáros Dezső* (1923—) szintén Szegeden született. „Nehéz sorsa — olvashatjuk első itthoni önálló kiállításának katalógusában — ifjúkorában megakadályozta abban, hogy szabályos iskolai pályát járjon végig. 13 éves korától kétkézi munkás, mestereknél inaskodik, vagy gyárakban dolgozik. 1946-ban véletlenül — ha lehet ilyesmit véletlennek minősíteni — jófajta agyagot talál, s szinte játékból mintázza első portréját, a szomszédasszonyt. A váratlan eredmény végképp eljegyzi a szobrászpályával.”⁸³ Mészáros szegedi ifjúkora után, 1948-tól a Képzőművészeti Főiskolán tanult, ahol Beck András, Kisfaludy Stróbl Zsigmond és Pátzay Pál mellett vált szobrászművésszé. 1956-ban Derkovits-ösztöndíjas lett, 1966-ban pedig

⁷⁹ (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Grafika, irodalom, könyvművészet. Beszélgetés Kass János grafikusképzéssel. Délm. 1973. dec. 21

⁸⁰ Király Sándor: Szeged, 1968. Katalógus. Bev.: *Pogány Frigyes*; *Szelesi Zoltán*: Király Sándor tárlata Szegeden. Tiszatáj, 1968. dec. 12. sz. 1161.; *Dér Endre*: Király Sándor kiállítása a szegedi Képcsarnokban. Művészet, 1969. jan. 1. sz. 40.; *Dvorszky Hedvig*: Király Sándor festőművész kiállítása Szegeden. Művészet, 1968. ápr. 4. sz. 45.

⁸¹ Puskás Imre textiltervező iparművész kiállítása. Képcsarnok. Szeged, 1970. júl.—aug. Katalógus.

⁸² (*Akác László*) *A. L.*: Kovács Éva és Puskás Imre kiállítása. Délm. 1970. júl. 18.; *Laczó Katalin*: Kiállítási napló. Tiszatáj, 1970. okt. 10. sz. 987—989.

⁸³ Mészáros Dezső szobrászművész kiállítása. Bp. 1970. nov. Katalógus. Ady szobra a Pantheonban. Délm. 1969. jan. 26.

Munkácsy-díjat kapott. Tartalmi és megjelenítési szempontból mind elmélyültebbé váló summázott formálású alkotásaival 1952-től a hazai kiállításokon, valamint külföldön is szerepelt. Köztéri szobrokat több helyre (Budapest, Ózd, Komló, Nagyatád, Várpalota, Szentendre) készített. Plasztikai alkotásai a Nemzeti Galériában, valamint a bajai, pécsi és sárospataki múzeumokban is találhatóak. Ady-t ábrázoló fehérmárvány portréja (1968), amint már említettük, a szegedi Pantheonba került. Az itteni nyári tárlatokon 1962-től („Gyuri” 1962, „Női fej” 1964, „Portré” 1966) vesz részt. 1967-ben római ösztöndíjat nyert. Legutóbbi (1969) hosszabb római tartózkodása alatt készült elvont szellemű plasztikai munkáit előbb az olasz fővárosban, 1970 őszén pedig Budapesten állította ki. Kibővített anyagát a Móra Ferenc Múzeum képtárában is (1971) bemutatta.⁸⁴ 1974 nyarán Szegeden szabadtéri kiállításon mutatta be szuggesztív márvány-alkotásait.

A szegedi származású művészek között *Hévízi Endrét* (1923) is meg kell említenünk, aki az angol fővárosban murális alkotásaival és interieur-dekorációival szintén egyre ismertebbé válik. Hévízi Szegeden született és középiskoláit helyben végezte el. Tanulmányait a budapesti műegyetemen folytatta, de építészmérnöki oklevélét Dániában szerezte meg. Több mint húsz éve tartózkodik külföldön. Kezdetben Dániában dolgozott, és festményeiből itt, majd Koppenhágában, valamint Stockholmban 1947—49 között önálló kiállításokat rendezett. Utána letelepedett Londonban, ahol az építésügyi minisztériumba került. Művészeti érdeklődése — az impresszionista táblaképeket elhagyva — az épületdekoráció felé terelődött. E műfajban jelentékeny gyakorlatra tett szert, mert különböző helyekre falfestményeket és pannókat készített. Szaporodó megbízásai arra ösztönözték, hogy 1960-tól önállóan tevékenykedjék. Murális munkái közül megemlítjük a Stevenage-ban levő Corporation Áruház nagy falképét, továbbá az abessziniai Debra Libanos-i katedrálisban a tőle származó jelentős méretű mozaik- és üvegfestmény ábrázolást.

Ezeket figurális kompozícióként oldotta meg, azonban a modern épületek belső környezetéhez igazodva, interieur-dekorációit újabban nonfiguratív — és ezen belül hol geometrikus, hol amorf megjelenítésben vitelezi ki. Hévízi Endre 1968 nyarán családjával hazalátogatott Szegedre. Alkotásai közül egyik olajfestményét a Móra Ferenc Múzeumnak adományozta. Gyűjteményes kiállítását Londonban 1969-ben rendezte meg. Tervei között szerepel, hogy műveit Szegeden is bemutattja.

A fenti művészekkel szemben néhányan, mint *Beszédes Kornél*, *Stefániay Edit* és *Fischer Ernő* bár nem Szegeden születtek, de éveken át itt fejtették ki tevékenységüket. A Budapesten lakó és a Szegedi Tanárképző Főiskola rajztanszékét vezető Fischer fontos összekötő szál lett a fővárosi és a helyi művészeti élet szorosabbá válásában.

A kaposvári származású *Beszédes Kornél* (1923) diplomája szerint építészmérnök, aki jóideig ebben a munkakörben Szegeden fejtette ki tevékenységét, majd pár évvel ezelőtt Budapestre költözött. Nevéhez fűződik — többek között — a hódmezővásárhelyi és a Szeged-Tarjáni teleteli óvodák épületének tervezése. Építész munkáin kívül akvarelleket is festett, melyeken a hazai táj szépségeit igyekezett megragadni. („Urszályok”, 1962). Friss hatású vízfestményeit csoportkiállításon (1959) a Móra

⁸⁴ (*Akác László*) A. L.: Új szobor a Pantheonban. Délm. 1969. jan. 28. Szegedi Nyári Tárlat. Katalógus. 1962.—63.—64.—65.—66; *Láncz Sándor*: Kiállításról kiállításra. Mészáros Dezső. Magyar Hírlap, 1970. nov. 17.; *Rózsa Gyula*: Szobrászat tómondatokban. Mészáros Dezső kiállítása a Dorottya utcai teremben. Népszabadság, 1970. nov. 21.; *Varga—Balogh*: Szobrok, vallomások. Hazáért, 1970. nov. 13.; *Rózsa Gyula*: Mészáros Dezső római korszaka. Tükör, 1970. nov. 18—19.; *Akác László*: Mészáros Dezső kiállítása. Délm. 1971. febr. 16.

⁸⁵ (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Szegedi művész Londonban. Hévízi Endre. Tiszatáj, 1968. 9. sz. szept. 830.

Ferenc Múzeumban,⁸⁶ majd a régebbi szegedi tárlatokon, legutóbb pedig 1963-ban, a helyi Képcsarnokban önálló rendezvényként tárta a közönség elé.⁸⁹

A hatvanas évek második felében szintén a fővárosba távozott az előtte itt működő *Stefániay Edit*, aki szegedi téli tárlatokon⁸⁸ rajzaival, temperáival („Mese”, 1964) tűnt fel, majd a linómetszeteivel és főleg zománcképeivel („Vörös hajú”, 1965) becsült művész lett csakúgy városunkban, mint mostanság Budapesten. Pályáját vegyészként kezdte s pár évig egy textilgyárban dolgozott. Ezt követően mint kerámikusjelölt került az Iparművészeti Főiskolára, ahol végül is Borsos Miklós és Illés László

Mészáros Dezső: Anya gyermekkel.
1969. carr. márvány. 40 cm. Mgt.

Stefániay Edit:
Furulyázó. 1966. zománc, 16×13 cm. Mgt.

⁸⁶ Beszédes Kornél, Hemmert János, Pintér József kiállítása. Szeged, Móra Ferenc Múzeum. 1959. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁸⁷ Szegedi képzőművészek retrospektív kiállítása. 1945—1958. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1958.; Délalföldi Képzőművészeti Kiállítás. Szeged, 1961. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; III. Szegedi Nyári Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Dér István: Beszédes Kornél akvarelljei. Délm. 1963. okt.3.

⁸⁸ Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1965. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

mellett díszítő-szobrász képesítést nyert. 1963-ban, a Csongrád Megyei Tervező Vállalatnál kezdte meg tevékenységét. Munkásságához kötődik: a mórահalmi fürdő díszkapuja és kőrácsa, a csongrádi mozi s a vásárhelyi nyolcvan lakásos új bérház díszrácsa, a Bethlen Gimnázium oldalszárnyának díszfala, Szegeden pedig az odesz-szai-lakótelepen elhelyezett ivókút és kőrács.⁸⁹ Stefániay neve azonban inkább tűz-zománcrai révén, az itteni nyári tárlatokon⁹⁰ való rendszeres részvétele („Madarak és emberek”, 1967.; „Új esztendő”, 1970.), valamint Budapesten 1968 és 1970-ben rendezett önálló kiállításai által vált ismertté. Gondolatoktól sűrített zománcbrázolásairól írja Kulka Eszter: „...az ember, aki az előző korszak képein még nyugalmasan állt társai között, ült gyermekével az ölében, vagy madarat röpített, most gyötrődve vívja harcát a világosság és a sötétség határmegyéjén, a kétféle irányban húzó erők között („A félelem napjai”, „Az öröm napjai”, 1968)... Legtöbbjük a régi ikonokra jellemző kompozíciós elvet követi; középen a főtéma sokszor zománckeret nélküli rézlemez domborítás, s körülötte kisebb színes képek bontakoztatják ki a mondanivalót.”⁹¹

Amint említettük, a Budapesten lakó művészek közül *Fischer Ernőnek* (1914—) volt a legszorosabb kapcsolata Szegeddel, mivel rajztanári állása, több mint másfél évtizeden keresztül az itteni Tanárképző Főiskolához kötötte. A losonci születésű Fischer tanulmányait 1936-ban Oldrich Blazicek festőművésznél kezdte Prágában, majd Budapesten folytatta. 1939-ben Aba-Novák Vilmos, 1946—49 között Kmetty János keze alatt tanult. 1951—58-ig, a Népművészeti Intézet Képzőművészeti Osztályát irányította. 1958-tól kezdve tanít Szegeden, s 1963-tól 1974 derekáig, a helyi Tanárképző Főiskola rajztanszékének vezetője, s innen ment nyugálományba. Modern szellemű festményeivel 1954-től szerepel a különböző vidéki tárlatokon és a budapesti országos kiállításokon.⁹² Szegedi kollégáival csoporttárlatot 1962-ben a Móra Ferenc Múzeumban rendeztek először.⁹³ Ekkorra már megfogalmazta saját ars poétikáját, melyben azt vallja: „...szeretnék mai, XX. századi lenni, úgy hogy festményeim embertartalmúak, humánnummal telítettek legyenek.”⁹⁴ Művészetelméletileg konkretizált célkitűzését Fischer Ernő az elmúlt másfél évtized során figyelemreméltó festészeti eredményekkel igyekezett megvalósítani. Ezt tükrözik azok a képei, melyeken a szintetikus kubizmus és az absztrakt expresszionizmus kifejezési lehetőségeit kamatoztatja. Cizelláltan műves igényű, finom dekorativitású kompozíciói legtöbbször külföldi városkép-émlékeket („Notre Dame”, 1964.; „Prága” 1970.) jelenítenek meg. De asszociatív utalású figurális műveket („Harlekin”, 1965.; „Fekete menyasszony”, 1970.) és átírt jellegű csendéleteket is szívesen fest. Alkotásai közül a „Velece” c. képe (1964) a Móra Ferenc Múzeumba került. Fischer a Szegedi Tanárképző Főiskola művésztanárainak — évtizedes hagyományú — bemutatkozásain rendszeresen részt vesz.⁹⁵ Itteni önálló kiállítását — fővárosi tárlata

⁸⁹ N. K.: Stefániay Edit. Délm. 1965. febr. 18.

⁹⁰ Szegedi Nyári Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus: 1965,-66,-67,-69,-70.

⁹¹ *Kulka Eszter*: Stefániay Edit kiállítása. Délm. 1968. máj. 3.

⁹² Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Szegedi Téli Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1965. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán; Dér Endre*: Fischer Ernő kiállítása Békésen. Művészet, 1972. aug. 8. sz. 35.

⁹³ Szegedi Állami Pedagógiai Főiskola művésztanárainak képkiallítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*

⁹⁴ Szegedi Állami Pedagógiai Főiskola művésztanárainak képkiallítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*

⁹⁵ *Kulka Eszter*: Főiskolai művésztanárok kiállítása. Délm. 1967. okt. 13.; *Kulka Eszter*: iskolai művésztanárok kiállítása Szegeden. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 28.

után — 1965-ben rendezte meg első ízben. Külföldi társas magyar kiállításokon (New Delhi, Bécs) kívül, 1967-ben Svájcban volt önálló szereplése. Legutóbb 1973-ban a Múcsarnokban, majd 1974 tavaszán a szegedi múzeum képtárában több mint nyolcvan képét („Európa és Ázsia”, 1973.) mutatta be.⁹⁶

Fischer Ernő: Kikötő. 1964. o. fl. 50×100 cm. Mgt.

E fejezet bezárásaként csak éppen érintőleg említjük meg *André Sive* (*Szivessy Endre*) építész és *Lengyel* (*Lancelot*) *László* festő és kiváló éremfotós nevét, akik innen Párizsba kerülve, jónevű szakemberek lettek. A húszas években Brüsszelbe vándorolt és ott nyoma veszett *Békefi György*-től való Berczeli A. Károly „Sámson és Delila” c. drámájának címlapja. Rajtuk kívül bővebben a Vagh-Weinmann festőcsalád szegedi kapcsolatairól szeretnénk az alábbiakban szólni.

1968 nyarán az Ernst Múzeumban kiállítást rendeztek *Maurice és Nándor Vagh-Weinmann* festőművészek, valamint — Maurice fiának — *André Vagh*-nak képeiből. A tárlat megnyitására a harmincas évek elején a délfraanciaországi Aix-en-Provence-ban letelepült magyar származású Vagh-Weinmann festőcsalád Budapestre látogatott. A hetven éven túli művész-testvérpár az eltelt évtizedek során szép karriert futott be. Több önálló kiállításuk volt Európában és az USA-ban. Expresszionista stílusú festményeik közül számos különböző országok múzeumaiba került.

⁹⁶ *Dér Endre*: Fischer Ernő kiállítása. Délm. 1965. dec. 11.; *Dér Endre*: Fischer Ernő művei a Szegedi Képcsarnokban. Művészet, 1966. máj. 5. sz. 43.; *Tandi Lajos*: Fischer Ernő képei a Múcsarnokban. Délm. 1973. júl. 3.; Művészet, 1973. aug. 8. sz. 36—37.; Fischer Ernő festőművész kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1974. Katalógus-meghívó. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Leporellő, képekkel.

⁹⁷ *Vidos Zoltán*: Maurice Vagh-Weimann, Nándor Vagh-Weimann, André Vagh Franciaországba származott magyar festők kiállítása. Művészet, 1968. okt. 10. sz. 47. (*Lengyel Vilma*) I. v.: Vagh Mihály és Nándor képkiallítása. Délm. 1928. áprl. 26.

Alkotásaik megtalálhatók a magyar közgyűjteményekben is. A Vagh-Weinmann fivéreket helyi művészettörténeti szempontból is számon kell tartanunk. 1928-ban Szegeden kiállítást rendeztek,⁹⁷ továbbá Móra Ferencsel és Juhász Gyulával barátságban állottak, akikről Maurice Vagh-Weinmann 1926-ban történt szegedi tartózkodása alkalmával, egy-egy jellemző portrét festett. Ezeket a tőle és Nándor fivérével való tájképekkel együtt a Móra Ferenc Múzeum őrzi. A több mint négy évtizede Franciaországba szakadt és ott neves mesterré lett Vagh-Weinmann testvérek szeretettel gondolnak vissza a Tisza-parti városban töltött fiatalkori éveikre. Jól tükröződött ez 1968 őszén tett szegedi látogatásukból, és Maurice Vagh-Weinmann Tiszatáj-ban közzétett visszaemlékező meleg soraiból is.⁹⁸ Az idős festők úgy nyilatkoztak, hogy városunkban érezték igazán, hogy oly hosszú idő után hazatértek Magyarországra. Szegedhez való töretlen ragaszkodásuk abban is kifejezést nyert, hogy 1969 áprilisában nagy kiállítást rendeztek a Móra Ferenc Múzeum képtárában,⁹⁹ és egy-egy festményüket a helyi közgyűjteménynek ajándékozták.

Maurice Vagh-Weinmann:
Önarckép. 1965. o. v. 65×53 cm. MFM

*

„Ha figyelembe vesszük az 1945 óta eltelt időszak bármely szakaszában a szocialista hagyomány vagy általában a művészi örökség szerepének változásait — írja Aradi Nóra — ugyanahhoz a periodizációhoz jutunk, mintha a kultúrpolitika alakulását vagy az alkotások egymásutánját elemeznénk. A szűkebb szakaszok — a felszabadulást követő néhány év a fordulat időszakáig, az ötvenes évek elejének dogmatizmusa, az ezt követő néhány esztendő visszahatás, az 1957 óta tartó, távolról sem egységes jelenlegi időszak — világosan elkülönülő vonásokkal is rendelkeznek, főként kultúrpolitikai intencióikban. Folyamatosabbnak és egységesebbnek tűnik viszont az összkép, ha különböző periódusoknak a maguk idejében is legtöbb visszhangot kiváltó alkotásait vesszük számba.”¹⁰⁰ A szegedi művészet belső fejlődésére és ellentmondásaira is érvényes megállapítások ezek. Éppen ezért jártunk el úgy, hogy a legjelentékenyebb Szegeden élő és Szegedhez kötődő művészekről igyekeztünk nagyobb nyomatékkal szólni.

⁹⁸ *Szelesi Zoltán*: A Vagh-Weinmann festőcsalád Szegeden. Tiszatáj, 1969. I. sz. jan. 67—68.

⁹⁹ Vagh-Weinmann Maurice 50 éves jubileumi kiállítása és fiának, André-Vag-nak kiállítása. Szeged, 1969. ápr.—máj. Móra Ferenc Múzeum. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Nándor Vagh-Weinmann kiállítása. Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 1969. ápr.—máj. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; *Kulka Eszter*: A Vagh-Weinmann festőcsalád kiállítása. Délm. 1969. ápr. 29.; A három Vagh-Weinmann képei Szegeden. Tiszatáj, 1969. 7. sz. júl. 683—684.

¹⁰⁰ *Aradi N.*: i. m. 230.

Változó városkép

Szeged felszabadulás utáni három évtizedes fejlődése az utóbbi tíz évben gyorsult meg. Ipara, mely addig a környék mezőgazdasági termékeinek feldolgozására szorítkozott, előbb textil- és ruházati gyártásban bővült, majd a létrejött gumigyártással a vegyipar is helyet kapott. A 160 000 lakosra növekedett város mezőgazdasági jellege — különösen, hogy 1950-ben a Szegedhez tartozó nagykiterjedésű tanyavilágot közigazgatásilag lecsatolták — teljesen megszűnt. Vegyipari bázissá emelkedő iparát és a város zártságát feloldó intenzív átmenő forgalmát viszont állandó fejlődés jellemzi. A változó városkép kialakításában a felszabadulás első évtizedében, többek között a Marx-téri új házsorok (*Nagyfalusy Antal*), valamint az impozáns egyetemi Béke-épület (*Virág Pál, 1952*) adtak hangsúlyt.

A Tiszát „főutcának” tekintő és a folyó partjait kiépíteni akaró városfejlesztés (*Füle Lajos, Takács Máté*) soha nem remélt távlatainak realizálását azonban kétségtelen, hogy Szeged feltárásban levő energiái: a földgáz, a geotermikus hőenergia és az olajmező gazdag kiaknázási lehetőségei fogják biztosítani. De Szeged máris növekvő területét az Odessza-lakótelep (*Borvendég Béla* és kollektívájának terve), valamint a Tarján-lakótelep (*Bertalan Sándor, Takács Máté* és munkatársainak terve) jól érzékeltetik. Az utóbbi létesítmény több mint húszezer családnak fog új otthont nyújtani. Az immár harmadik évtizede működő — háromszázon felüli szakembert foglalkoztató — Szegedi Tervező Vállalat mérnökeinek nevéhez az említett két nagy lakótelep tervmunkáin túl, számos új, komoly összegű beruházást igénylő építészeti

Szeged — Tarján lakótelep (részlet).

Lakóépület. Szeged, Kárász utca — Dugonics tér sarok. (Kőhalmi József terv.: 1961.)

objektum tartozik.¹⁰¹ Így — egyebek mellett — a Magyar Kábelművek Szegedi Gyáregységének csarnoképületét (*Rátkay György*), az újszegedi 320 személyes Móra Ferenc Leánykollégiumot (*Snopper Tibor*), és a II. ker. Tanácsházát (*Komáromi Jánosné*) említjük meg. Városképi újjáalakulást jelent még az Oskola utca és a Dóm-környék — az egykori „Palánk” — rekonstrukciója (*Borvendég Béla*), melynek közismert épülete a hétemeletes ún. „Sellőház” (Makrisz Agamemnon épületdíszítő domborításától nyerte a nevét). E környékbe tartozik a Görögkeleti templom mögötti tömb és a Tömörkény István Művészeti Gimnázium politechnikai tanműhelye (*Tarnai István*), valamint a „nyugdíjasok-háza” (*Hernyák Imre*) is. Szintén szerepet tölt be a városkép formálásában — a különböző emeletráépítések és foghíj-beépítésekkel együtt —, a Kárász utca - Dugonics tér sarkán levő lakóépület (*Kőhalmi József*), a Lenin körúti Művészház (*Baches János*) és a Napsugár-bisztróval kapcsolatos új épülettömb (*Károlyi István*), a Roosevelt téri toronyház (*Borvendég Béla*) továbbá a Béke utcai 16 tantermes általános iskola (*Tarnai László*), valamint a Bécsi -, Moszkvai -, illetve Lenin körúti új emeletes házak.¹⁰² A híressé vált megyei Tanácsháza (*Schőner Ervin*), s végül a Tudományos Akadémia újszegedi biológiai telepének 95 000 légm³-es épületkomplexuma (*Tarnai István* és kollektívája), — jól tükrözi a jobb- és balparti városrészeknek egyensúlyban levő fejlődését. Szeged jövőbeni városképi gazdagodását fogja szolgálni — többek között —, a Centrum

¹⁰¹ Szegedi Tervező Vállalat. Szeged, 1971. Katalógus. Bev.: *Kenderes János*.

¹⁰² É. M. Szegedi Tervező Vállalat Kiállítása. 1966. Katalógus. Bev.: *Borvendég Béla*.

Csongrád Megyei Párt- és Tanácsháza.
Szeged, Rákóczi tér. (Schöner Ervin, 1961.)

Segesdy György: 1919-es Tanácsköztársasági
emlékmű. 1969. bronz. Szeged.

Áruház (Balogh István—Hollay György) mellé tervezett 12 szintes irodaépület (Pázar Miklósné).¹⁰³

„A városépítés — Borvendég Béla megállapítása szerint — az ötvenes évek közepe táján kezdett újból felélnkülni; a hatvanas évek közepe pedig fordulópontot jelent. A felgyorsult urbanizációs folyamat, a nyomasztó lakáshiány, az építőiparban végbement alapvető változás, és nem utolsósorban bizonyos nagy, összefüggő területek egyidejűleg bekövetkező avulása, a városrekonstrukció kérdését az elméleti viták síkjáról közvetlen a döntések körébe emelte.”¹⁰⁴

A Szeged arculatát kialakító épületeknek nemcsak hasznossági rendeltetésük van, hanem városesztétikai jelentőségük is fontos. Az itteni városképet jellegzetessé teszik a fás utcák, a nagytükrű parkok mint a Széchenyi tér, a Móra park és az újszegedi liget. A belvárosi épületek és parkok egy-egy szép részletét esténként díszvilágítással emelik ki. A városesztétika terén eddig elért eredmények (köztisztaság, műemlék-táblák, közvilágítás stb.) számottevőek ugyan, de a lehetőség és kihasználtság tekintetében még fontos tennivalók várnak megvalósításra. Jól tükrözta ezt az a széleskörű városesztétikai vita, mely Papp Gyula cikke nyomán — 1969 őszén — a Délmagyarország hasábjain lezajlott.¹⁰⁵ Így elsősorban a gondozott belváros és a nagyköruton kívüli, javításra szoruló épületek közti különbség okoz még diszharmonikus ellentéteket. Szeged növekvő városesztétikai színvonalát az említett tényezőkön kívül a sokféle található, nemrég vagy mostanában felállított szobrok, plasztikai művek is emelik. A helyi napilap 1969—70-ben hosszú sorozatként közölte le „Szeged szobrai”-t, melyek száma megközelítette a kettő és félszázat. Jóllehet, ennek a tetemes mennyiségű — régebbi és

¹⁰³ „20 év” — 1949—1969 — Szegedi Tervező Vállalat. Szegedi Tervező Vállalat jubileumi kiadványa. Szeged, 1969. nov.

¹⁰⁴ Borvendég Béla: Kötöttség és kötelesség. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 6.

¹⁰⁵ Papp Gyula: A városesztétika időszerű kérdései. Délm. 1969. okt. 26.; okt. 28—31.; nov. 1.; Vita a városesztétika kérdéseiről. Délm. 1969. nov. 4—6.; nov. 10.; nov. 11—16.; nov. 18.; nov. 20.; nov. 22.; nov. 26.; nov. 29—30.

Meszlényi János: Díszkapu. 1957. lemezdomb.
Szeged, Oskola utca, Alabárdos Étterem

Makrisz Agamemnon: Sellő. 1961.
Lemezdomb. Szeged, Korányi rakpart,
„Sellő-ház” falán

Csikai Márta: Pásztor és pulija. 1968.
ólom 16 cm. Mgt. (terv)

Somogyi József: Őzek. 1968. bronz. Szeged,
Tisza-parti Gimnázium udvara

Kiss István: Lenin. 1968. bronz. Szeged. Csongrád m. Párt- és Tanácsháza előtt

újabb — szobrászati műnek nagy az érték hullámzása, mégis kétségtelen, hogy plasztikai összhatásában figyelemreméltó jetőséggű.¹⁰⁶

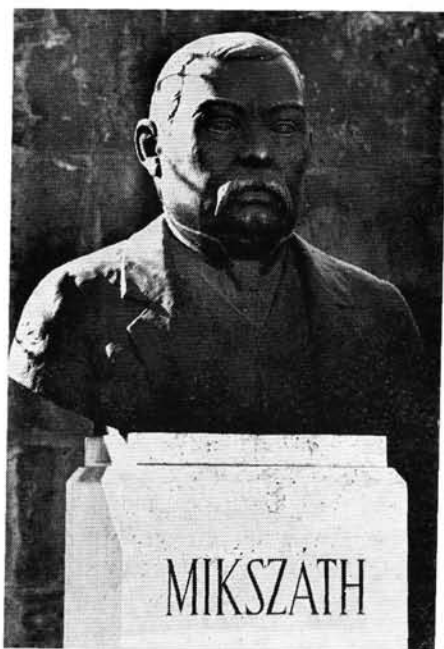
A felszabadulás után a köztéren, épületen és interieur-ben elhelyezett szobrok, illetve murális munkák alkotói közül előljáróban a Szegedhez kötődő *Tápai Antal*, *Vinkler László*, *Tóth Sándor* és *Szathmáry Gyöngyi* neveit említjük meg, akiknek műveiről részben már szólottunk, vagy ezután fogunk részletesebben működésükről beszámolni.

Az 1945-től Szegedre jutott köztéri szobrok számbavételénél meg kell jegyeznünk, hogy a századforduló táján felállított, piederstálon magasló figurákkal szemben a mai modern művész „testközelbe” hozza alakjait. A jövő-menő emberek közlekedési síkjába helyezett kiváló személyiségeket megjelenítő műre így nem kell köteleességszerűen „felnézniük” — amint ezt a régi, teátrális, fensőséges, tiszteletet parancsoló szobrok nézőitől elvárták —, hanem ami ennél több, a szellemében emberie-

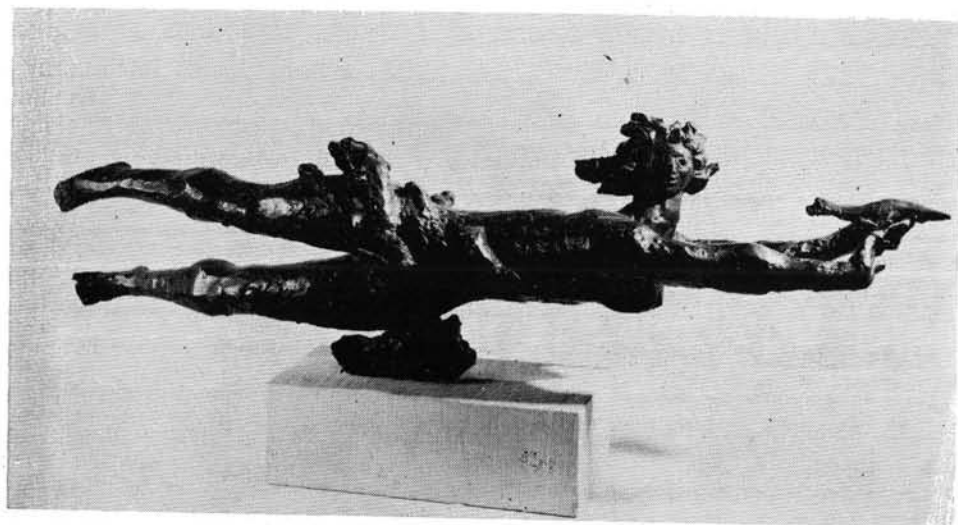
¹⁰⁶ Lásd: a Délmagyarország 1969. júl. 19. (Szeged szobrai: 1.) és 1970. ápr. 13. (Szeged szobrai: 242) közti számaint.

Varga Imre: József Attila. 1964. bronz.
Szeged, Dugonics tér,
Központi Egyetem előtt

Ungvári Lajos: Mikszáth Kálmán. 1961.
bronz. Szeged, Móra-park

Tar István: Tisza. 1968. bronz. (terv)

sített ábrázolttal érzelmileg, gondolatilag egyaránt meghitt közelségbe kerülünk.¹⁰⁷ Itteni példa erre többek között *Kiss István* Lenin álló alakját megjelenítő bronzobra, mely a Csongrád megyei Párt- és Tanácsháza Dávid Károly által kiképzett terét díszíti.¹⁰⁸ Továbbá *Varga Imre* József Attila (Dugonics-téri Közp. Egyetem) és *Segesdi György* Juhász Gyula (Roosevelt-tér) egész alakos köztéri bronzszobrai.¹⁰⁹ A korszakunkba tartozó plasztikai művek sorát Szegeden az 1945-ben felállított, Széchenyi-téren magasló két felszabadulási emlékoszloppal kezdték meg, melyek *A. J. Gladkin* szovjet szobrász művei.¹¹⁰ A monumentális jellegű alkotások közé számít *Tar István* „Tisza” c. szobra (Újszeged) és *Segesdi György* Tanácsköztársaság-emlékműve (a Várkertben), melyek egy-egy bronzból alkotott fekvő, illetve álló szimbolikus nőalakot ábrázolnak.¹¹¹ Szintén különböző testhelyzetű, más-más anyagból való, pihenő és dolgozó asszonyfigurákat készített *Madarassy Walter* (Újszeged), *Garami László* (Eszperantó-utca) és *Makrisz Agamemnon* (Textilművek).¹¹²

Érdeemes megemlítenünk, hogy a felállításra kerülő, modern formálású, új köztéri szobrokról a járókelők negatív véleménye nemcsak a személyes eszmecsere keretén belül kapott hangot, hanem olykor, amint

Nagy István: Kútfigura. 1966. kő. Szegedi Orvostud. Egy. Semmelweis Kollégium udvara

erre példa is van, a Segesdi-féle szegedi Tanácsköztársasági-szobor esetében, a kezdetben (1960) szelíden gyűrűző fodrok „országos vihart” támasztó sajtópolémiaivá növekedtek.¹¹³ Azonban a képzőművészeti közizlés korántsincs annyira megcsontosodva az emberekben, hogy az eléjük kerülő műalkotásokat éppoly mértékkel ítéljék meg ma, mint egy évtizeddel ezelőtt. Amint a helyi napilap a Tanácsköztársaság-emlékműről írja, az „...idő múltával azok is megbarátkoztak ezzel az expresszív-kubista alkotással, akik nem hívei az újabb képzőművészeti törekvéseknek.”¹¹⁴ Nyilván összefügg ez azzal, hogy sokrétebbé váltak a vélemények, mivel a művészi közérthetőség fogalma állandóan távol, gazdagodik.

Az utóbbi években a legtöbb itteni környezetdísztű szobrot a szegedi klinikaikertek kapták. A gyógyintézetek parkjaiba kerülő plasztikai művek általában az életmentés, a betegápolás áldozatosságának magasztos érzését tolmácsolják. Ezt

¹⁰⁷ *Szelesi Zoltán*: Szobrok és emberek. Délm. 1965. máj. 1.

¹⁰⁸ Délm. 1969. nov. 27.

¹⁰⁹ Délm. 1954. máj. 9.; 1956. jún. 24., okt. 17.; 1957. jan. 18., aug. 19.; 1965. máj. 1.

¹¹⁰ A. J. Gladkintól származó harmadik Felszabadulási emlékoszlop, a Szegedi Belvárosi temetőben van elhelyezve.

¹¹¹ Délm. 1969. okt. 29., nov. 14.

¹¹² Délm. 1958. okt. 14.; 1969. nov. 10., dec. 11.

¹¹³ Lőkös Zoltán: Monumentális alkotásnak készült a szegedi tanácsköztársasági emlékmű. Délm. 1960. febr. 25.; *Siklós János*: Megjegyzések az új szoborról. Délm. 1960. márc. 30.; D. D.: A szobor. Tiszatáj, 1960. szept.; *Simon Gy. Ferenc*: Szobor a Tisza-parton. Magyar Ifjúság 1961. jan. 14.; *Dáni Sándor*: Szobor a Tisza-parton (válasz a Magyar Ifjúság cikkére). Délm. 1961. jan. 15.; S.I.: Mégegyszer a szoborról... Délm. 1961. márc. 17.

¹¹⁴ Délm. 1969. okt. 29.

tükrözik *Nagy István* nőalakot ábrázoló (SZOTE Semmelweis Kollégiuma), *Antal Károly* leányalakos kútja (Szemészeti Klinika) és *Szomor László* férfi kútfigurái (Rókusi Kórház) is.¹¹⁵ A nő egészségére való vigyázást (Tisza-parti klinika-sor) *Hajdú Sándor*, a gyermekei testi épségét féltő anyát (Szülészeti klinika) *Bicskei Károly* és a beteg kicsinyeket gondozó ápolónőt (Újszegedi Védőnőképző Intézet) *Ispánky József* különböző stílusú és anyagú egész alakos szobrai szimbolizálják.¹¹⁶ Szintén a gyógyítás gondolatát fejezi ki *Lajos József* monumentális samott-domborműve (Szegedi Orvostudományi Egyetem, id. Jancsó Kollégiuma), valamint *Ugray György* mészkőből készült épületdíszítő figurális ábrázolása (Odessza-lakótelep gyógyszertára).¹¹⁷ A helyi óvodák, általános és középiskolák környezetét a fiatalok által annyire kedvelt állatábrázolások teszik hangulatossá. *Rácz Edit* „Zsiráfok” (Ságvári-utcai óvoda), *Samu Katalin* „Csikó” (Rózsa Ferenc sugárúti iskola), *Somogyi József* „Özek” (Tisza-parti Gimnázium) és *Csikai Márta* „Pásztor és pulija” (Tömörkény István Gimnázium előtt) c. bronz, alumínium és mészkőből való szobrai a hatvanas évek közepétől kerültek felállításra.¹¹⁸ Ide sorolható *Mészáros Mihály* ifjú munkást ábrázoló egész alakos mészkőszobra is (Ipari Szakmunkásképző Intézet).¹¹⁹

A szabadba kerülő szobroknál fontos tényező a megfelelő térbe helyezés. Régi, történeti stílusú házak elé helyezett modern formájú plasztikai alkotások nyilván ellentmondásos benyomást keltenek. De fordítva is. Azok a köztéri szobrok, amelyeknek készítői azt tűzték ki feladatul, hogy naturális hűséggel másolják le az általuk ábrázoltak külső, érzékelhető jegyeit, — esztétikailag olyan „lezárt” műveket hoznak létre, melyekhez a nézőnek sem tartalmi, sem formai vonatkozású hozzátenni-valójuk nem lehet. Nehézzé teszi a köztéri szobrok sikerültségét, hogy a műtermekben készülő, fém- vagy kőfigurák és az adott tér egymáshoz viszonyítva a szobrászok nem tudják kellően szem előtt tartani. Megszívlelendő volna, hogy a terekre, utcákra és közintézményekbe kerülő szobrok ne legyenek a stíluskísérletezések tárgyai. A közvélemény hagyományos és a művész modern nézőpontját kiegyenlítő formákkal kellene összekötni. Leginkább az olyan nagy emberek szoborportréinál szükséges ez, akiknek alakja nemcsak szellemileg, de ikonográfiailag is kialakultan él a köztudatban. Általában e szempontok szintetizálását tapasztalhatjuk Szegeden is a különböző oktatási intézményekben elhelyezett szoborportréknál. Így például *Kiss István* Bolyai János és Bolyai Farkas matematikusok bronzból készült állószobrainál (JATE Természettudományi Kar, Központi Épület).¹²⁰ A legtöbb szoborportré büszkén kerül megmintázásra, amint ezt többek között *Mikus Sándor* József Attilát és *Schaár Erzsébet* Radnóti Miklóst ábrázoló alkotásainál (Dugonics-téri Közp. Egyetem) tapasztalhatjuk.¹²¹ Ugyancsak mellszobor *Vasas Károly* Ságvári Endrét (Ságvári E. Gyakorló Gimnázium) és *Majtényi Károly* Rózsa Ferencet (Újszegedi Rózsa F. Szakközépiskola) megjelenítő portréja.¹²² Legutóbb *Szabó Iván* fából faragott Bartók-domborműve került a nagy zeneszerzőről elnevezett szegedi művelődési központ előcsarnokában elhelyezésre.¹²³ Szabadban nyert felállítást *Ungvári Lajos* Mikszáth bronzbüsztje (Móra-park) és *Kákonyi István* Marx-ot felidéző mészkő-emléktáblája (Marx-tér 19).¹²⁴

¹¹⁵ Délm. 1969. dec. 17.; 1970. jan. 22.

¹¹⁶ Délm. 1969. nov. 26., dec. 2.; 1970. febr. 15.

¹¹⁷ Délm. 1970. jan. 17., febr. 17., márc. 4.

¹¹⁸ Délm. 1969. dec. 4.; 1970. jan. 7.

¹¹⁹ 1961-ben lett felállítva.

¹²⁰ Délm. 1970. febr. 3.

¹²¹ Délm. 1970. márc. 6., márc. 8.

¹²² Délm. 1970. jan. 29., febr. 6.

¹²³ Dombormű avatás, emlékkiállítás. Délm. 1970. nov. 24.

¹²⁴ Délm. 1969. nov. 21.; 1970. jan. 4.

Egy-egy lakóépület, iskola és egyetem előcsarnokát, auláját, vagy tanácsi intézmény, utazási iroda és étterem interieur-jét kétségtelen, hogy az ún. díszítőszobrászati, illetve murális jellegű alkotások teszik bensőségessé. Ezt igazolja elsősorban a Csongrád megyei Párt- és Tanácskháza szegedi épületének előcsarnoka, ahol *Somogyi József* „A munka” és *Kiss István* „Éneklő Ifjúság” c. sokalakos domborművei láthatók, melyeket *Simon Ferenc* vörösrézlemezről készült, falat díszítő madarai gazdagítanak.¹²⁵ Az első emeletet *Paizs László* mezőgazdasági témájú mozaikja, a nagytermet pedig *Király József* faragott lécekből készült helyi jellegzetességeket szimbólizáló kompozíciója díszíti.¹²⁶ A Kolozsvári téri általános iskola falát *Szandai Sándor* halakat ábrázoló vörösréz domborítás, a Tisza-parti Gimnázium folyosóját viszont *Mészáros Géza* leányalakokat sorakoztató kerámia-falképe teszi esztétikusabbá.¹²⁹ Szintén kerámia-lapokból készült *Végyvári Gyula* „Szegedi szimbólum” c. falképe, mely a Tisza-parti Sellőház előcsarnokában van.¹²⁸ *Horváth Sándor* iskolai tudományokat elvontan érzékeltető kerámia-samott domborműve a Béke utcai általános iskola szélfogó falát díszíti.¹²⁹ Végezetül a Tisza-szálló ebédlőjének faldekorációját említjük meg, melyet *Szentiványi Lajos* színes sgrafittóként („Halászos” és „Aida-részlet”), *Konecsni György* pedig monokróm-szürke, sokfigurás pannóként („Magyar ifjúság”) oldott meg.¹³⁰ A szálló halljában *Redő Ferenc* és *Vörös Rozália* halászjeleneteket ábrázoló nagyméretű gobelinje készült.¹³¹ Az Oskola utcai Alabárdos Étterem belső kiképzését *Rédai Ferenc* tervezte, díszkapuját pedig *Meszlenyi János* életképeket megjelenítő vörösréz-domborításával borították.¹³² A városi tanácskháza felújított házasságkötő-termébe *Engels József* életfát szimbólizáló fémplasztikája, a helyi IBUSZ-iroda (szintén Rédaihoz kötődő) modernizált belső terébe viszont *Mészáros Mihály* órakompozíciója került.¹³³ Az újabb murális munkák közé tartozik *Kádár György* „Olajbányászok” c. falképe és *Szalay Ferenc* fiatal ünneplő munkásokat ábrázoló pannója. Kádár alkotása az újszegedi pártiskola, Szalay műve pedig a Szakszervezetek Csongrád megyei Tanácsának székháza számára készült.¹³⁴

Ha városunk változó arculatának külső jegyei után Szeged kulturális összképéről is szólni akarunk, úgy megállapíthatjuk, hogy a fent említett földrajzi és gazdasági feltételek, s az ennek kapcsán kibontakozó urbanizáció, egy kulturális központ kialakítását is lehetővé teszi. Az országosan megnyílvánuló decentralizálódás nyomán — más vidéki nagyvárosokkal együtt — Szeged is Budapest egyik ellenpólusú partnerévé válik, amint ezt egykor Erdei Ferenc akadémikus nagyhatalmú vitaindító előadásában kifejtette. Szeged szellemi karakterével foglalkozó elemzése nyomán igen széleskörű és figyelemreméltó polémia zajlott le a Dél-magyarország hasábjain.¹³⁵ Poszthumusz könyvében, az 1971 májusában megjelent „Város és vidéke”-ben, — melyben Csongrád megyét tekinti át — többek között kifejti, hogy „Szegedre egyformán jellemző kétféle szellemi arculat. Egyik, a „couleur

¹²⁵ Délm. 1970. márc. 26., márc. 28., ápr. 14.

¹²⁶ Délm. 1970. jan. 28., 1970. ápr. 7.

¹²⁷ Délm. 1970. ápr. 8., ápr. 10.

¹²⁸ Délm. 1970. ápr. 17.

¹²⁹ Délm. 1970. jan. 6.

¹³⁰ A jelzett művek (kb. 3×4 m²) 1964-ben készültek.

¹³¹ A nevezett gobelin 1966-ban került a Tisza-szállóba.

¹³² Délm. 1970. febr. 1.

¹³³ Délm. 1970. jan. 30., 31.

¹³⁴ Délm. 1970. (Hír); Délm. 1971. jan. 29.

¹³⁵ *Ökrös László*: Szeged szellemi karaktere. Délm. 1969. ápr. 4.; Szeged szellemi karakterével kapcsolatos vita: 1969. ápr. 20-tól júl. 13-ig jelent meg a Dél-magyarország hasábjain. Ezt foglalja össze „A vita summája” c. cikk. Délm. 1969. júl. 20.

locale', a helyi géniusz tájjellege, aminek Tömörkény, Móra és a festő Nyilasy a kifejezője, a másik, az 'úrállomási' szerepe: kiemelkedő tehetségek átmeneti állomása Szegeden, amire Mikszáth Kálmán és Gárdonyi Géza régi példáin túlmenően az újabb példák, József Attila, Radnóti Miklós és Szentgyörgyi Albert... És egy másik ellentétpár is jellemző Szegedre. Egyfelől a konzervatív hagyományosság, másfelől a modernista avantgardizmus. Az előbbinek Bálint Sándor, a néprajz-professzor, az utóbbinak Lehel István, az absztrakt festő lehet a reprezentálója. Ugyanennek a politikai megjelenése: a szektáns dogmatizmus és a politikai alkalmazkodás egyaránt jelen van Szegeden. Még más megjelenésben: Debrecen vagy közelebről Hódmezővásárhely haladó és helyi ízű népi-nemzeti vonásaival szemben Szegedre a tágasabb nemzetközi kitekintés a jellemző."¹³⁶

A város kulturális életének összetevőit meghatározni törekvő nézetek bár rendkívül sokoldalúak, alap gondolatukban azonban megegyeznek abban, hogy Szeged szellemi arculatának kialakítását több olyan fontos tényező határozza meg, amelyek országos jelentőségűvé növekedtek. Így a városi tanács elnöke, Papp Gyula hitelt érdemlő felmérése szerint Budapest után 1000 lakosra a legtöbb könyv Szegeden jut. Itt van az vidék legnagyobb társulattal rendelkező színháza. A helyi zenei élet országos, a Szegedi Szabadtéri Játékok pedig bizonyos mértékig nemzetközi színvonalat képviselnek. A legtöbb és legjobb hagyományokkal a mai szegedi irodalom rendelkezik amelynek képviselői közül többen országos szinten is elfogadott íróknak tekinthetők. Festészeti és szobrászati vonatkozásban ma már Szegednek önálló képzőművészete van, amely színvonalas helyet foglal el a magyar ábrázoló művészeti életben. Mindezt tekintetbe véve Szeged szellemi karakterét elsősorban az itt működő felsőoktatási és tudományos intézmények határozzák meg, melyek országos vonzást gyakorolnak. „Összehasonlítva a város gazdasági és kulturális életét, — summázza a fenti felsorolását Papp Gyula — úgy látszik, hogy a városban a kulturális jelleg dominál. Az arányokat tekintve és azt a hatást, melyet a kulturális intézmények kifejtenek, úgy tűnik: igazuk van azoknak, akik Szegedet kulturális téren ma is az ország második legnagyobb városává sorolják.”¹³⁷

Korszakunk mesterei

A festői pompájú Tisza sok embert elbűvöl. Így nem csoda, ha a szegedi művészek vásznain oly gyakran szerepel e természeti szépségekben gazdag folyó, változatos arculatú partja és az annak mentén élő nép. A szegedi művészek közül leginkább két mester: a posztnagybányai iskola Szőnyi-féle vonalába sorolható *Dorogi Imre* és a naivokhoz közel álló *Erdélyi Mihály* azok a festők, akik az olykor borús egű vagy máskor szikrázó verőfényben úszó Tiszatáj helyi megörökítőinek sorából kiemelkednek.

Dorogi Imre (1890)¹³⁸ Kisújszálláson született. Atyja és anyja szegedi származásúak voltak, így már gyermekkorában is gyakran járt ide velük rokonokat látogatni. Ezért Szegedet második szülővárosának tartja. A kisújszállási református gimnáziumban rajztanára, Szunyogh Farkas szerettette meg vele a festészetet, aki Hollósy nyomdokain haladva diákjainak a nagybányai szellemű pikturát taníttatta. Érett-

¹³⁶ *Erdei Ferenc*: Város és vidéke. Bp. 1971. 63—64.

¹³⁷ *Papp Gyula*: Szeged helye és szerepe az ország életében. Tiszatáj, 1969. szept. 9. sz. 833.

¹³⁸ *Némedy Gyula*: Szeged képzőművészeti központ, Művészet, 1937. 10. sz. 116.; *Szelesi Zoltán*; Szeged új képzőművészetének bibliográfiája. 1945—60. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1960—62. Szeged, 1962. 161—212.

ségi után, 1908-ban a Képzőművészeti Főiskolán Balló Ede osztályára került, ahol szokatlan volt számára az akadémikus szemlélet elsajátítása. Végül ennek mégis nagy hasznát vette ábrázolási tudása megalapozásánál. Szülei kívánságára a következő évben rajztanár-szakra íratkozott át. Itt Hegedűs László merevnek ható, szigorú szerkesztő módszere kezdetben szépen bontakozó festői látását háttérbe szorította. 1913-ban megszerezte a művész-rajztanári oklevelet. Ezt követő olaszországi tanulmányútját megszakította az első világháború, melyet — kétszer is megsebesülve — katonaként végig küzdött. 1918-ban szerelt le és rajztanári állást vállalt Szegeden, s mintegy 40 éven át végzett művészet-pedagógiai munkát. A háborút követő években a rossz gazdasági viszonyok miatt sokszor még festékre sem telt pénze. Ez kedvét szegte és csak 1924-ben kezdett újra művészi munkához. 1925—30 között nyaranta, a kecskeméti művésztelepen, Révész Imre mellett dolgozott, aki — bár nem volt plein-air festő — a szabad természetben való pikturára terelte figyelmét.

Munkásságának első szakaszában Dorogi főleg a kompozíciós feladatokat nyújtó egyháztörténeti témákkal foglalkozott.¹³⁹ Ide tartoznak a „Szent István végrendelete” (1930) és a „Magdolna” (1931) c. nagy vásznai, melyek érzelemgazdagságukkal tűnnek ki. Ezek előtt és után több olyan valóság-elvű képet is létrehozott, mint a „Klarinétos” (1928) és a „Művész felesége” (1936) c. alkotásai. A fény-árnyék ellentéteire épített vallásos jelenetek és kitűnően jellemzett egy alakos ábrázolásai nagy formakultúrával, meleg barna színekkel vannak megfestve. A korábbi vidéki tárlatokon kívül, 1928-tól — főleg a Képzőművészeti Társulat rendezvényein — Budapesten a Nemzeti Szalon és a Műcsarnok kiállításain szerepeltek munkái.¹⁴⁰ Sőt 1938-ban — ismételt olaszországi útjának évében — a „Madonna a gyermek Jézussal és Jánossal” c. festményével a Velencei Biennálén is részt vett.

Dorogi Imre akadémikus periódusa után, a harmincas évektől találja meg a számára megfelelő témát és az ezt kifejező igazi hangját („Tiszai csónakházak napsütésben”, Szegedi tartózkodásának eredményeként fedezi fel a Tisza festői szépségeit). Ettől kezdve rajongó szerelmese lesz e folyónak és környékének, melyet minden kötöttség nélkül, szabadon és szenvedélyesen ábrázol. Színpompás festményein a Tisza-táj sajátos lírája tükröződik. Képein hol felhős ég nehezül az álmosan kanyargó vízre, hol meg napsütés csillog a folyó habjain. S mint ahogy a táj arculata ellentétesen változó, úgy a rajta zajló élet is olyan. Partjain olykor kis fekete homokoshajók várakoznak, hogy rakományukat a kubikosok kitalicskázzák, máskor pedig fehér csónakházak terpszkednek a víz hátán, szórakozóhelyül a napsütésben sütkezéző embereknek. De e jellemző témákon kívül a tiszai életnek szinte valamennyi jelenségét megörökítette. Kedvvel ábrázolta a hálót merítő halászok munkáját, a kompon átkelő szekeres parasztokat és a félmeztelen strandolók tömegét egyaránt. Hasonló érdeklődéssel fordult ő is — mint Nyilasy — a tápéi parasztok felé. Akácok közé rejtőzött, meszelt falú házacskák vagy állatokkal teli falusi udvarbelsők váltakozva sorakoznak művein. Ebbe a témakörbe tartozik az ünnepi áhitatban otthon üldögélő „Tápéi lányok” (1934) c. alkotása. Az Alföld e környezetéről festett képeinek az itteni tárlatokon évtizedeken át sikere volt.

Dorogi poszt-impresszionisztikus festészetében lényeges szerepet tölt be a szabadban jelentkező fény- és színproblémák tanulmányozása, s a bensőséges szemléletből fakadó lírai tájábrázolás módszerének érvényesítése. A nagybányai természet-elvűségen alapuló vizuális adottságaival szemben a harmincas évek végétől igyek-

¹³⁹ Gábor Jenő: Dorogi Imre vallásos tárgyú festményei. Délm. 1942. 144. sz.

¹⁴⁰ II. Nemzeti Kiállítás. Képzőművészet, 1934. máj.—jún., 72—73.; Képes Krónika, 1934. 52. sz.; Művészet, 1941. 37. sz.; Szépművészet, 1941. 8. sz.; Vándortűz, 1947. jan. 4. sz.; Dorogi Imrétől képet vásárolt az állam. Délm. 1945. szept. 8.

szik a látottakat a kifejezés érdekében sommázni, átalakítani, döntő foltokban, kontúrosan ábrázolni, melyhez nagyon alkalmasnak találta a temperafesték használatát. Ilyen felfogásban és technikával alkotott művei („Kútnál”, 1940) nem „lefestett”, hanem az átköltött, komponált képét adják a megjelenített valóságnak. 1942-ben a Városi Múzeumban rendezett önálló kiállítása¹⁴¹ jól tolmácsolta erőteljessé vált törekvését. Ezt tükrözi a valamivel későbbi „Tiszai halászat” (1950) c. műve is, amelyet több más festményével együtt a Móra Ferenc Múzeum őriz. Dorogi nemcsak magas színvonalú festményeivel gazdagította Szeged képzőművészetét, de művészet-irodalmi munkássága is jelentős. Nyilasy Sándor, Károlyi Lajos és Parobek Alajos helyi festőkről írt tanulmánya és egyéb cikkei jelentek meg a negyvenes években az itteni folyóiratokban.¹⁴²

Dorogi Imre: Tisza sugárzással. 1963. temp. fl. 95×109 cm. Mgt.

¹⁴¹ *Temesváry József*: Múterem-látogatás Dorogi Imre festőművésznél. Délm. 1942. jún. 7.; (t. j.): Dorogi Imre festőművész képkiallítása. Délm. 1942. jún. 17.; Városi Múzeum képkiallítása. Délm. 1942. jan. 7., jan. 17., jan. 21.; *Gábor Jenő*: Dorogi Imre a Tisza festője. Délm. 1942. jún. 21.

¹⁴² *Dorogi Imre*: Szeged nagy festője (Nyilasy Sándor). Délvidéki Szemle 1944. 7. sz. 309—

A felszabadulás után Dorogi — a követelményeknek megfelelően — ismét a tárgyhibb megjelenítéssel igyekezett megtalálni azt az utat, mely a közérthető realista művészet kialakításához vezet. Jól példázza ezt egyik legsikerültebb képe: „Ács György és felesége” (1954), melyet egy népi táncos- és énekespárról festett.¹⁴³ A tárlatokon 1945 után is hangsúlyosan vesz részt,¹⁴⁴ sőt időnként — mint az egyik fő-

Dorogi Imre: Hazatérő pár. 1967. temp. fl.
78×87 cm. Szeged, Hűsfeldolgozó V.

városi alkotóközösség tagja — a budapesti kiállításokon is szerepel. Ekkoriban festett alkotásai közül, az „Ifjúmunkás” c. képére megkapta a Népművelési Minisztérium munkajutalmát, 1954- és 1962-ben pedig a „Tisza-part napsütésben” (1954) és a „Kévekötlők” (1961) c. vásznaival, a Szegedi Városi Tanács képzőművészeti díját nyerte el.

Az 1959-ben rendezett szegedi gyűjteményes tárlata már a munkásságát tetőző mestert mutatta be a közönségnek.¹⁴⁵ Az átmenetileg tárgyiassá vált természetlátást a hatvanas években festett alkotásain ismét feszültséggel teli, atmoszférikus festés váltja fel, amely felbontja a táji környezet és a benne levő emberek, állatok formáit, hogy végül a látvány — mint Szőnyi zebegényi képeinél — mindent betöltő színélménnyé fokozódjék.¹⁴⁶ A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es tárlatán 18 képét („Tanyán”, 1957, „Juhász Gyula”, 1966 stb.) bemutatta¹⁴⁷; „Sugárzás a Tisza felett” (1958) c. művét a Galéria megvásárolta. Előbb munkásságának irodalmi méltatása,¹⁴⁸ majd az 1970 őszen létrehozott nagy gyűjteményes

zött 1967-es tárlatán 18 képét („Tanyán”, 1957, „Juhász Gyula”, 1966 stb.) bemutatta¹⁴⁷; „Sugárzás a Tisza felett” (1958) c. művét a Galéria megvásárolta. Előbb munkásságának irodalmi méltatása,¹⁴⁸ majd az 1970 őszen létrehozott nagy gyűjteményes

320.; *Dorogi Imre*: Emlékezés Károlyi Lajosra. Tiszatáj, 1947. máj. 62—63.; *Dorogi Imre*: Parobek Alajos. Tiszatáj, 1947. 6—7. sz. 79—81.; *Dorogi Imre*: Szegedi Képzőművészeti kiállítások. Tiszatáj, 1947. 1. sz. 57—59.; *Dorogi Imre*: Egy művészeti kiállítás a Katolikus Házban. Tiszatáj, 1947. 2. sz. 67—68.

¹⁴³ Reprodukálva: *A Művészet*, 1955. januári számában. A kép a B. M. Dobogókői Üdülőjének tulajdona.

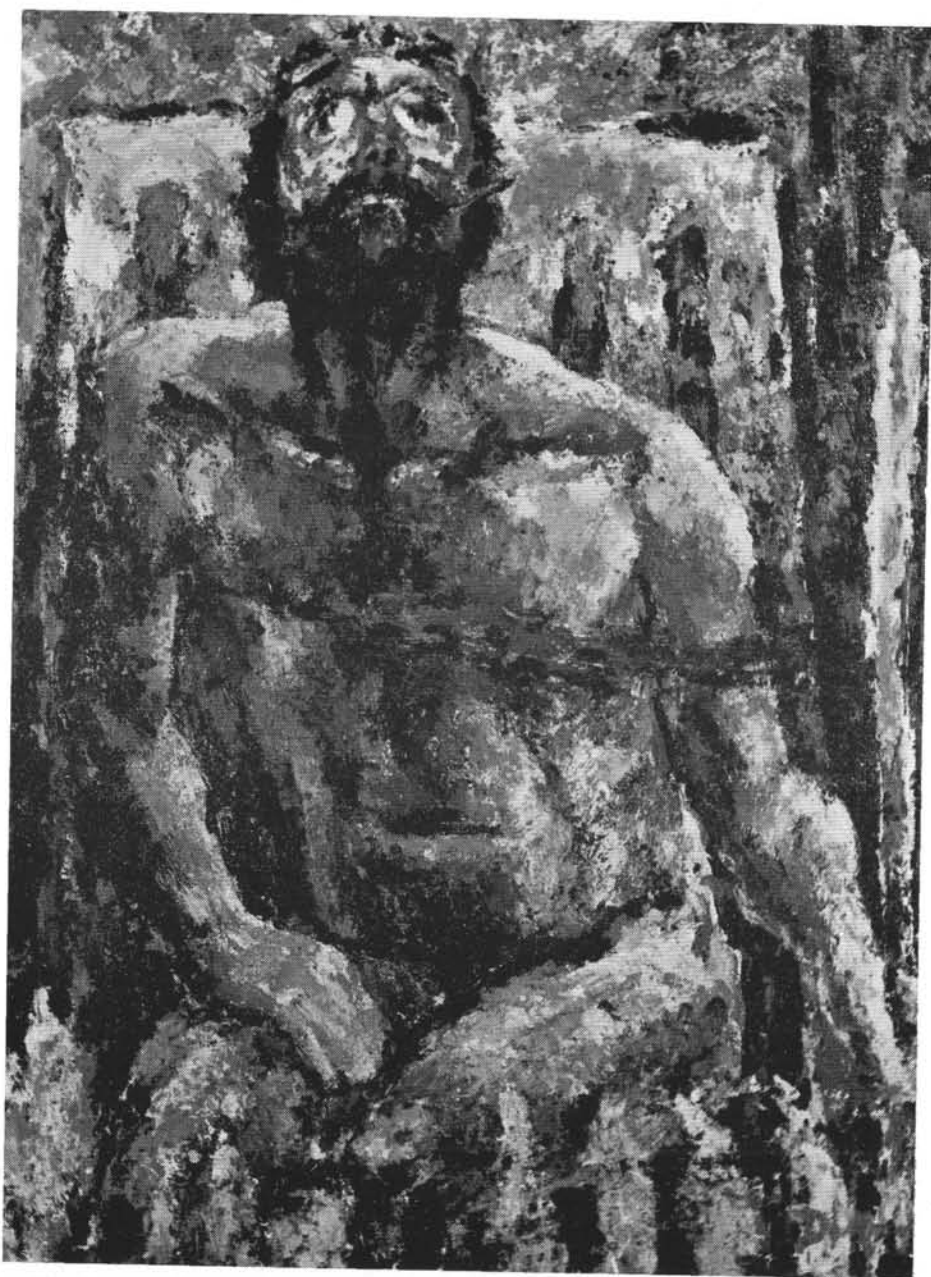
¹⁴⁴ *Szelesi Zoltán*: Méltón köszönti a felszabadulást a IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Szegedi Tükör, 1954. okt. *Szelesi Zoltán*: Helyi képzőművészetünk eredményei és további feladatai a megyei kiállítás tükrében. Délm. 1956. aug. 27.; Szegedi Képzőművészek retrospektív Kiállítása 1945—1958. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete az ellenforradalom után. Tiszatáj, 1958. júl. 7. sz.

¹⁴⁵ Dorogi Imre festőművész gyűjteményes kiállítása. Szeged, 1959. Móra Ferenc Múzeum Képtára. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; (*Lökös Zoltán*) I. z.: A tiszai táj ihletett festője. Dorogi Imre gyűjteményes kiállításáról. Délm. 1959. máj. 20.

¹⁴⁶ (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Dorogi Imre kiállítása Tápén. Délm. 1960. szept. 15.; *Szelesi Zoltán*: Délalföldi képzőművészek kiállítása Szegeden. Tiszatáj, 1961. szept. 9. sz. *Lödi Ferenc*: Szólni a máról. A III. Szegedi Tárlat. Délm. 1962. júl. 28.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Nikolényi István*: Dorogi Imre. Délm. 1965. nov. 13.; VII. Szegedi Nyári Tárlat. Móra Ferenc Múzeum Képtára. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Pogány Ö. Gábor*.

¹⁴⁷ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. aug. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. dec. 12. sz. 1185—1192.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. *Művészet*, 1968. jan. 1. sz. 21.

¹⁴⁸ *Cs. Pataj Mihály*: Dorogi Imre. Tiszatáj, 1968. márc. 3. sz. 269—271.

Dorogi Imre: Dózsa. 1973. temp. fl. 106×76 cm. Csongrád Megyei Tan.

kiállítás¹⁴⁹ egy életmű súlyával bizonyította, hogy a Tisza-Maros-szög vidékének hivatott ecsetű tolmácsolója, akit méltán neveznek a „legszegedibb festő”-nek. Ez alkalommal kapott magas kormánykitüntetést és nyerte el Szeged Város Tanácsa 1970. évi alkotói-díját. 1973-ban pedig a „Dózsa” c. festményéért a XIV. Szegedi Nyári Tárlat egyik nagydíját ítélték neki.¹⁵⁰ 1975 augusztusában — születésének 85. évfordulójára — a helyi múzeumban rendezett kamara-kiállítással köszöntötték az idős mestert.

„Dorogi Imre azért szegedi, — írja Vinkler László — mert a szegedi ember életét jelentős történelmi időszakokban példázatosan éli. Úgy kötődik ehhez a földhöz és úgy ehhez a vízhez, úgy az itt élő emberhez, ahogyan azt tipikusnak, humánusnak és kultúrahordozónak mondhatjuk. S hozzá mindezt maradandó művészetként tudja megvalósítani és hagyományozni. Nagyszerűnek látni ezt a tájat, sorstársnak a benne élő embert és hivatásnak tudni a hely lelkének művelését, ez a legjobb értelemben vett szegedi magatartás. És ez Dorogi Imrere nézve mélyen jellemző.”¹⁵¹

Dorogi pikturális ellentétpárja a másik szegedi mester, *Erdélyi Mihály* (1894 — 1972)¹⁵² akinek a tiszai témáin csakúgy, mint valamennyi alkotásán hűvös, almazöld kolorit a domináló szín. Az előbbi művész parázslószínű, rőt vörös tónusait itt az ecsetvonásokat nyomon követhető olajképek ezüstös csillogása váltja fel. De nemcsak a szín és a festési technika különbözik náluk alapvetően, hanem a látásmód is. Erdélyi ízes humorú, olykor „naív”-nak ható ábrázolásai, minden más festő művétől elütően eredetiek. „Gazdag fantáziája — jegyzi meg Varga József — a kiapadhatatlan emlék-képekre támaszkodva, az alkotás pillanatában nem egyszerűen felidézi a motívumokat, hanem új képösszefüggésbe helyezi őket. Ennek következtében a valóság nem statikusságában, hanem lehetősége egyidejű megvalósulásaként személhető képein.”¹⁵³

Erdélyi Mihály Szegeden a paraszti hagyományú Alsóvároson született. Csáládi körülményei nem tették lehetővé iskoláztatását. Nagy utat, — „tengereket, országokat” — kellett bejárnia, hogy Szegedről elindulva és neves festőként ide visszatérve, szülővárosában végleg letelepedhessen. Tízennyolc éves volt, amikor 1912-ben a haditengerészethez kerül. Útiélményei inspirálták, hogy festéshez fogjon. Rendszeres tanulmányait csak 1920-ban kezdhetette el, amikor elnyerte Szeged művészeti ösztöndíját. Ez tette lehetővé, hogy Budapesten a Képzőművészeti Főiskola növendéke lehessen. Festészeti stúdiumait 1923-ig Révész Imre kecskeméti művésztelepén folytatta, majd az ezt követő években a firenzei és a palermói akadémiákon fejezte be tanulmányait. A 12 évi külföldi tartózkodásának — római, nápolyi és firenzei —

¹⁴⁹ Dorogi Imre gyűjteményes kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1970. okt. Bev.: *Vinkler László*; *Akác László*: Dorogi Imre gyűjteményes kiállítása. Délm. 1970. okt. 4.; *Laczó Katalin*: Dorogi Imre gyűjteményes kiállítása. Tiszatáj, 1970. 11. sz. nov. 1080—1085.; *Pogány Ö. Gábor*: Dorogi Imre gyűjteményes kiállítása. Művészet, 1970. dec. 12. sz. 30—31.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Új szövetségi tagok a szegedi festők között. Délm. 1971. ápr. 8.; (*Laczó Katalin*) *L. K.*: Évfordulóink. Dorogi Imre. Szegedi Műsor, 1973. febr. 2—3.

¹⁵⁰ Átadták a Szeged Városi Tanács alkotói-díjait. Délm. 1970. okt. 11. XIV. Szegedi Nyári Tárlat. Katalógus. Szeged, 1973. 53.

¹⁵¹ Dorogi Imre gyűjteményes kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1970. Katalógus. Bev.: *Vinkler László*; Kiállítás és előadás a Művészklubban. Délm. 1971. nov. 4.

¹⁵² Erdélyi Mihály. Délm. Hírl. 1949. jún. 18.; *N. K.*: Erdélyi Mihály. Délm. 1965. ápr. 27.; *Vidos Zoltán*: Erdélyi Mihály. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 29.; *Szelesi Zoltán*: Meghalt Erdélyi Mihály. Délm. 1972. márc. 25.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: In memoriam Erdélyi Mihály. Művészet, 1972. jún. 6. sz.; *Tasnádi Attila*: Kiállítási kalauz (Erdélyi Mihály hagyatéki kiállításáról is), Népszava, 1973. jan. 12.; *Szelesi Zoltán*: Szeged festő Szinbadja volt... Művészet, 1973. 3. sz. márc.; (*Apró Ferenc*) *A. F.*: Erdélyi Mihály. Szegedi Műsor, 1973. márc. 2.

¹⁵³ *Varga József*: Erdélyi Mihály gyűjteményes kiállítása. Délm. 1968. szept. 10.

tárlatsikereire a koronát az 1936-os Velencei Biennálén való eredményes szereplése tette fel, ahol — Bernáth Aurél, Domanovszky Endre, Szőnyi István és más magyar festőkkel egyidejűleg — három portróját állították ki.¹⁵⁴ Olaszországon kívül megfordult Münchenben, Berlinben és Párizsban. Bár a francia fővárosban viszonylag nem sokáig élt, mégis az ottani posztimpresszionisták hatása nyomot hagyott festészetében. Hosszabban Svájcban működött, ahol Basel-ben és Zürich-ben rendezett kiállításokat. 1934-ben tért vissza Szegedre és itt — az elhunyt Nyilasy műtermébe költözve — hosszú vándorlásai után végleg letelepedett. Ekkor (1934) egy kis műteremkiállítással mutatkozott be,¹⁵⁵ melyet a Tömörkény-Társaság rendezésében létrehozott 1936-os visszatekintő tárlata követett.¹⁵⁶

Erdélyi azóta Szegeden — több mint három évtizeden át — megszakítás nélkül fejtette ki tevékeny munkásságát, és a helyi tárlatokon rendszeresen részt vett.¹⁵⁷ E hosszú idő során Erdélyi alkotásaiból — 1940-ben történt jelentkezését¹⁵⁸ leszámítva — 1968 szeptemberében hoztak létre másodsor gyűjteményes kiállítást Szeged Város Tanácsa és a Móra Ferenc Múzeum összefogásával.¹⁵⁹ A két tárlat közti nagy vákuum jól tükrözi a művész kivételes szerénységét s hivatása iránti felelősségtudatát, amely a — másoknál megszokott, sőt lejáratott — sűrű magamutogatást nem tűri meg. Érdekes véletlen, hogy mindkét kiállítását egyazon épületben, a Móra Ferenc Múzeum Képtárának — 1940-ben még szegedi iparcarnok — termeiben rendezték meg. Az első bemutatkozás a felfedezés erejével hatott, az utóbbi pedig egy szegedi festőt megbecsült mesterré avatott.¹⁶⁰

Korábbi alkotásai, főleg a külföldön készült portrék („Prof. Alessandre Malladra, 1927) már tükrözik azt a remek karakter-érzékét, mely későbbi művein a figu-

Erdélyi Mihály: Bejárat a kikötőbe.
1936. o. fl. 66×70 cm. MFM

¹⁵⁴ XX.^a Biennale Internazionale, 1936. Venezia XIV. 359.

¹⁵⁵ Erdélyi Mihály műterem-kiállítása. Délm. 1934. aug. 12. A Tömörkény A. Társaság által Erdélyi Mihály festőművész külföldön összegyűjtött műveiből és hazai munkásságából rendezett összefoglaló és visszatekintő reprezentatív kiállítás katalógusa, és a művész eddigi munkásságának ismertetése. Összeáll.: *Némedy Gyula*. Szeged, 1936.; *Némedy Gyula*: Erdélyi Mihály. Hargita Vár-alja, 1936. aug. 2. sz. 9.

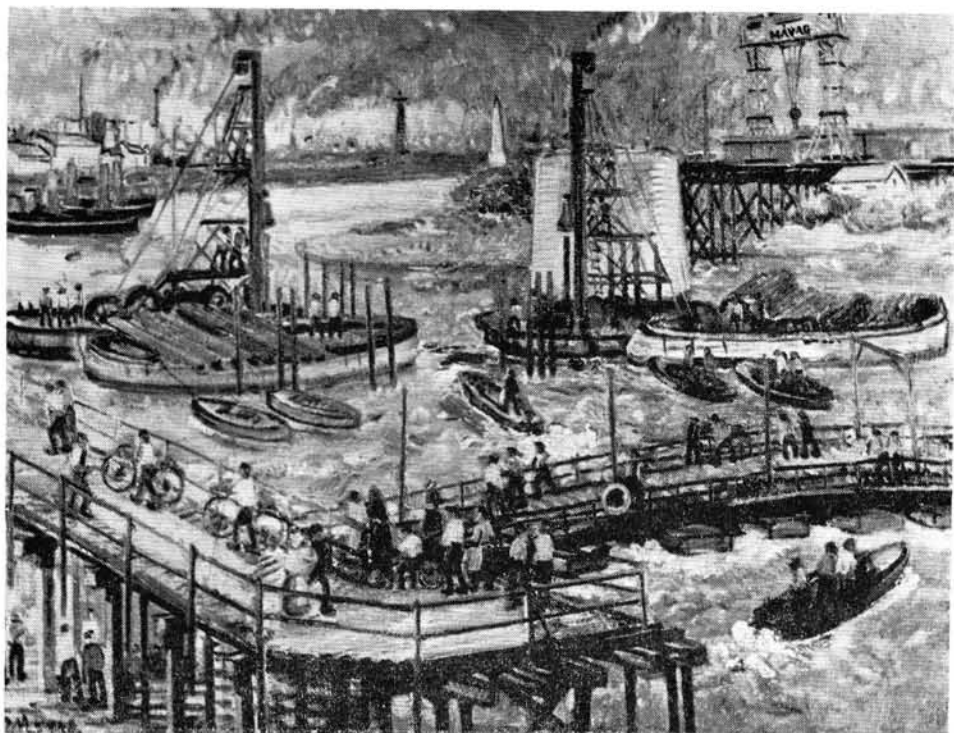
¹⁵⁷ *Szelesi Zoltán*: Méltón köszönti a felszabadulást a IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Szegedi Tükör, 1954. okt.; *Szelesi Zoltán*: Helyi képzőművészetünk eredményei és további feladatai a megyei kiállítás tükrében. Délm. 1956. aug. 27.; Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása, 1945—1958. Móra Ferenc Múzeum képtára. 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete az ellenforradalom után. Tiszatáj, 1958. júl. 7. sz.; Szegedi festők képei Budapest. Délm. 1967. dec. 20.

¹⁵⁸ Erdélyi Mihály kollektív kiállítása. Délm. 1940. máj. 29.; Erdélyi Mihály festőművész méltatása egy német lapban. Délm. 1940. dec. 22.

¹⁵⁹ Erdélyi Mihály gyűjteményes kiállítása. Szeged, 1968. Móra Ferenc Múzeum Képtára. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

¹⁶⁰ *B. Varga József*: Egy életmű összegezése. Erdélyi Mihály gyűjteményes kiállításáról. Tiszatáj, 1968. 12. sz. dec. 1113—1115.

rákat szinte karikírozottá teszi. „Önarcképeinek hideg színei — írja a sok festményét összegyűjtő Némegy Gyula, a művész egykori szegedi mecénása — a bűvölő, konok, szinte lelkükbe fúródó szemei sokat beszélnek külföldi harcairól, eltökéltségéről, nehéz perceiről.”¹⁶¹ Kinti sikereit főleg Nápoly tűzhányójáról („Vezúv krátere”, 1929) és Velence lagunáiról festett változatos sorozatú képeivel aratta.¹⁶² Ami a negyvenes évek előtti Olaszországban („Bejárat a kikötőbe, 1936) és itthon festett („Tavaszbredés”, 1939) műveit a felszabadulás utáni helyi alkotásaival („Hídépítés”, 1948) — mintegy életművet betetőzve belőlük — összeköti, az nem más, mint az az érdekes, eredeti, színes fantáziájú érzelem és gondolatvilág, amely Erdélyi pikturáját tartalmilag, formailag meghatározza és egyénivé teszi. Vagyis az a „szubjektív varázslatosság”, amellyel néha a naívan esetlegesnek tűnő képein a valóság prózai jelenségeit a költészet világába tudja emelni.

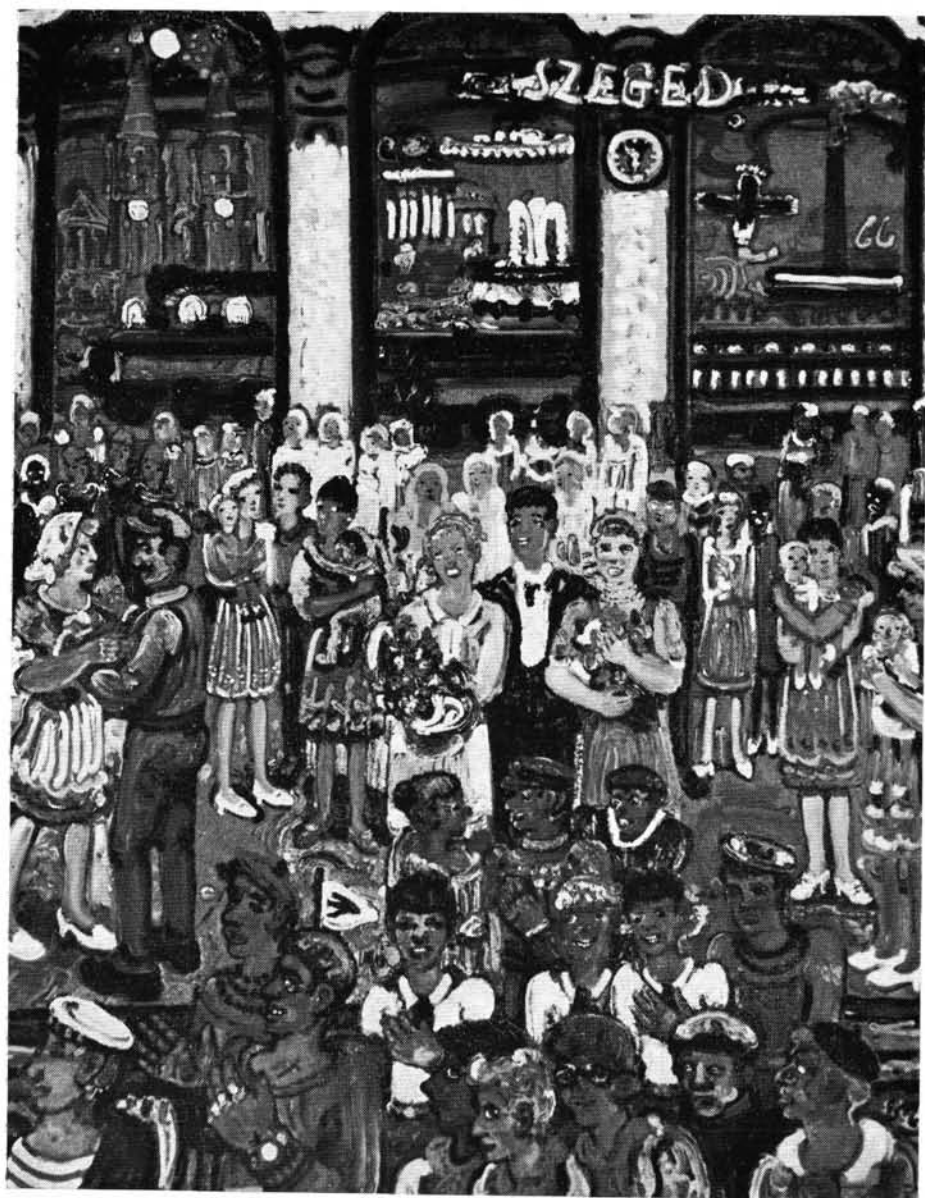

Erdélyi Mihály: Hídépítés. 1948. o. fl. 48×90 cm. MNG

Erdélyi Mihály festményeinek sajátos előadási nyelvezetük van, amely nemcsak a lokális, de a hazai piktúra szélesebb keretein belül sem hasonlítható össze semmiféle rokon művészeti törekvéssel, vagy még kevésbé sorolható be az ún. alföldi-iskola ismert alkotásai közé. Erdélyi művei, mégpedig a legutóbbi harminc év alatt — vagyis külföldi tartózkodása után — létrehozott képei, éppen mondanivalóik hely-

¹⁶¹ Erdélyi Mihály... reprezentatív kiállításának katalógusa. Összeáll.: Némegy Gyula. Szeged, 1936. 12.

¹⁶² II Giornale D' Italia. 1929. 14. gen.; Arte. Napoli. 1929. 15. giugno. 135—136.

Erdélyi Mihály: Idegenforgalom. 1964. o. fl. 115×90 cm. Szeged Városi Tan.

hezkötöttsége révén nagyon is magukon viselik a Tisza-táj természeti jellegzetességeit („A kanyargó Tisza mentén”, 1945), valamint Szeged és környéke megújíthatóságának lényeges momentumait („Pontonhíd a Tiszán”, 1945, „Olajkitérés Tápén”, 1965). Nemcsak helyi, de országos viszonylatban is kevés olyan tág érdeklődésű festőnk van, mint ő, akit a dolgozó emberek munkakörülményei („Cséplés”, 1945, „Párikamalom”, 1957), valamint a világ sorsát érintő háború és béke kérdései („Atomcsend”, 1964) egyaránt foglalkoztatnak.¹⁶³

Helyi festészetünk múltból a mába áthajló művészeinek egyike ő, akit találóan nevezhetnénk a pikktúra „Szegedi Szindbád”-jának, mert nemcsak az írói képzeletben, hanem fiatalon Erdélyi tényleg hajóra szállt, hogy bekalandozza a világot. Innen van benne a matrózok játékosága, mely — főleg a grafikáin — sokszor groteszkké válik. Képeinek figurákkal benépesített zsúfoltsága áradó mesélőkedvűből ered, melynek poétikus ereje különössé, egzotikussá alakítja festményein a lehétköznapi dolgokat is. Az emberszeretettől átfűtött derű és gyermekszemekből sugárzó világracsodálkozás az, ami telivér festőiségű képeiből árad. Az elmúlt években a „naív festők pozsonyi nemzetközi kiállításán” több képet tőle is bemutattak. 1967 nyarán a Nemzeti Galéria szegedi tárlatán — 26 képével — az egyik legkiemelkedőbbben szereplő művész volt.¹⁶⁴ 1969-ben Szeged festészeti díját kapta meg és rövid látogatást tett Svájcban. 1971 tavaszán a Múcsarnok „Új művek” c. kiállításán részt vett. Ugyancsak ez év augusztusában 50 olajfestményét és 50 grafikai művét Szeged városának ajándékozta.¹⁶⁵ A helyi tanács által Nívódíj-ban részesülő festő számos alkotása külföldi múzeumokba, valamint a Magyar Nemzeti Galéria és a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményébe került. Halála évében (1972) hagyatéki kiállítást rendeztek a szülővárosának adományozott műveiből.

Amint Dorogi Imre és Erdélyi Mihály festészete is tükrözi, a Tisza és vidékének népelete Szeged képzőművészetének jellegét plasztikussá teszi ugyan, de a lokális természeti és társadalmi vonás mellett az itteni művészek részéről — amint ezt már kifejtettük — egy ún. „európai orientáció” is kimutatható. Példának hoztuk fel a leg hamarabb Párizsba települt Csáky Józsefet, majd a később útra kelt Moholy-Nagy Lászlót és a Londonban neves grafikussá lett Buday Györgyöt. Más művészeink is — szinte valamennyien — megfordultak az európai országokban, — főleg Párizsban — a két világháború között és a felszabadulás után is. Alkotásaikból kielemezhetők a tanulmányutak során közvetlenül — eredeti műveken keresztül — megismert különböző stílustörékvések eredményeinek kamatoztatása. A külföldön szerzett művészeti tanulságok főleg a sokat utazó *Vinkler László* (1912)¹⁶⁶ alkotásaiban vannak megújító módon feldolgozva, aki az európai iskolához köthető életművében

¹⁶³ *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185—1192.

¹⁶⁴ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. aug. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

¹⁶⁵ Szeged idejű művészeti díjai. Tiszatáj, 1969. 11. sz. nov. 1041.; Új művek a Múcsarnokban; Délm. 1971. márc. 2.; *Tandí Lajos*: Erdélyi Mihály ajándéka. Délm. 1971. aug. 14. Erdélyi Mihály hagyatéki kiállítása. Délm. 1972. dec. 21.

¹⁶⁶ *Temesváry József*: A műértékelésről. Délm. 1942. febr. 15.; *Temesváry József*: Festő az előadó-pódiumon. Délm. 1942. febr. 25.; *Rabinovszky Máriusz*: Vidéki művészeink. A képzőművészek Szakszervezete Vidéki Csoportjának I. Kiállítása. Sz. Műv. 1947. 154.; *Németh Ferenc*: Beszélgetés egy szegedi festővel a „nagy kompozícióról”. Délm. 1955. dec. 8.; A szintézis szükségessége; Beszélgetés Vinkler László festőművésszel. Délm. 1963. márc. 21.; *Cs. Pataj Mihály*: Látogatás Vinkler László műtermében. Tiszatáj, 1965. 4. sz. ápr. 306—307.; *Veress Miklós*: Vinkler László. Délm. 1966. szept. 1.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Új szövetségi tagok a szegedi festők között. Délm. 1971. ápr. 8.

a helyi festők közül legközelebb jutott a mai modern művészet megértéséig. Gazdag arculatú festményei, monotypia- és tollrajz-sorozatai híven tükrözik Vinkler állandó megújulni vágyását, melynek hajtóereje az intellektus és az intuíció feszültségéből ered. Látványhoz nem kötődő, elvont szellemű alkotásai törték meg a szegedi festészetben hosszú időn át eluralkodó posztimpresszionista irányvonalat, hogy helyet vívjanak ki a modern kortárs-művészeti törekvések számára.

Vinkler László Szabadkán született. A művészet iránti hajlama már gyermekkorában megnyilatkozott. Tízéves volt, amikor Szegedre költöztek, s rajzolni előbb Pfeifer Elek, Dorogi Imre, majd Láposy-Hegedűs Géza tanította. A középiskolát Szegeden végző Vinklernek kezdettől fogva a régi nagymesterek, Rubens, Tiziano, Rembrandt voltak az eszményképei. Az olasz reneszansz csillogó környezete, a pompásan színes kosztümök, a kiteljesedett tudású férfiak és madonna szépségű nők töltötték be érzékeny ifjúi érzés és gondolatvilágát. A már régen letűnt, de a remekművek által benne elevenen élő „Aranykor” fantáziáját nem egyszer megihlette. Ez időben önmagáról készített arcképei meglepő imitatív készséggel vannak ábrázolva. Előadásukban már sejtetik azt a mesterségbeli felkészültséget és embermegjelenítő erőt, mely később az éretté váló művész portréira jellemző lesz.

Érettségi után a Képzőművészeti Főiskolára került, ahol előbb Karlovsky Bertalan, majd Glatz Oszkár tanítványa lett. Az akadémikus Karlovsky és a naturalista Glatz mellett a gondos rajzbeli szabatosság és a mesterségbeli tudás alaposan beléje vésődött. Az 1933-ban készült „Nagyanyám portréja”-val első díjat nyert a Balló-pályázaton Később, a „Fényes-díj”-at kapta meg, egy a Glatz-osztályon festett akt tanulmányára, melyet hűgáról készített portréjával együtt a Képzőművészeti Főiskola jubiláris kiállításán a Múcsarnokban mutatott be. Atyjáról és a csanádi püspökről festett arcmása is pályájának e korszakából valók. „Erre az „első tíz évem”-re — mondja Vinkler — jellemző a családias, vidéki életstílusnak a felváltása a fővárosi, de a vallásos-polgári nevelés által burkolt életstílussal.”¹⁶⁷

Diplomájának megszerzése után, 1935-ben a római Collegium Hungaricumban kapott ösztöndíj nélküli műtermet és lakást. Az igazán nagyok közelsége, az évezredek hagyományaiból táplálkozó város reá is egyfajta passzív állapot takaróját borította, ami alatt — amint aztán később kiderült — sok akkor még meg nem fogható érzés és gondolat csírázott. Az Accademia delle Belle Arti freskó-osztályán, Ferazzi mester mellett folytatott tanulmányokat. Római kollégáival, köztük Tóth Imrével (a híressé lett Amerigo Tot-tal) közös modellről akt-stúdiumokat készített, s kicsinyítve lemásolta a Vatikánban Rafaello „Athéni-iskola”-ját. 1936-ban részt vett a Collegium Hungaricum közös kiállításán, amelyen — többek között — Chiovini Ferencsel együtt szerepelt. Az olasz állam ekkor vette meg tőle Maria Surigia portréját. Ezidőbeni kiemelkedő festménye egy „Olasz szobrásznő”-t ábrázoló arcképe volt, melyre a Múcsarnokban (1937) a Jelinek-díjat kapta. Keresetten zárt formák, nemesen egyszerű megjelenítés és finom dekoratív szellemiség jellemzi e művét. Vinkler olaszországi tanulmányútjának igazi hatása azonban később itthon bontakozott ki, amikor hazai talajra került.

Szegedre visszatérve a Hősök-kapuját freskózó Aba-Novákot találta itt, aki a már Itáliában benne megindult „murális-vágyak” kielégítéséhez újabb ösztönzést jelentett. Így fogott bele az akkori Somogyi-telep újonnan épült, még csupasz templomának freskóihoz, bár kivitelezési megbízást nem kapott erre. A freskósorozat teljes befejezése előtt előbb 1937-ben Párizsban tett rövid tanulmányutat, ahol kevésbé az ott megrendezett világkiállítás tarka egyvelege, mint inkább Picasso Guernicája,

¹⁶⁷ Szelesi Zoltán: Vinkler László. Tiszatáj, 1968. 6. sz. jún. 527—530.

valamint Van Gogh és Greco műveinek tárlata, továbbá a Louvre remekei és a francia művészet jelenét bemutató kiállítások hatottak rá. Két év múlva, 1939-ben pedig Szicíliaiban tett tanulmányutat. Itt az Etna közelségében, a csodálatos dél-tengeri környezetben, már Párizssal a háta mögött indult meg benne olyan érési folyamat, amely döntőnek tekinthető egész fejlődése tekintetében. Az itt készült képei, a „Kék Etna”, az „Ezüst Etna” (1939) képezik az alapját annak a változásnak, mely az „Apolipszis” és a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában levő „Fikusz madonnával” c. alkotásaiban már plasztikusabbá válik. Mindez és az 1941 körül modern felfogásban létrehozott „Utolsó vacsora” freskója Vinkler pályáján elhatározó jelentőségűvé vált.¹⁶⁸ Szellemi kibontakozásához az akkor vele barátságban álló Kerényi Károly, a klasszika-filológia tanára, Sík Sándor, Bálint Sándor és mások segítették hozzá. Ekkoriban készített két portrét Szentgyörgyi Albertről is. Munkásságának e periódusát ölelte fel az 1942-ben Szegeden megrendezett gyűjteményes kiállítása.¹⁶⁹ A háború éve alatt festészetében az absztrakt vonások fokozottan előtérbe kerülnek. Ezt példázza az 1944-ből való „Kentaurok és lapithák csatája” c. képe is. Súlyos emlékei közé számít az, hogy légmentes szolgálat közben bal szeme látását elvesztette. Lassú gyógyulása után készíti el a „Tavaszi” c. két festményét, melyek pikturájában a kubista és a szurrealista tendenciák akkori jelentkezését tükrözik. „Az 1935—45 közti periódus — amint a művész vallja — magába foglalja a személyiség magafelszabadításának időszakát, a Rómában töltött esztendőktől a házasságig...”¹⁷⁰

A felszabadulás után a Szegedi Színháznál díszlettervezőként dolgozik. 1948-ban került a Szegedi Pedagógiai Főiskolához, melynek rajz-tanszékét megalapozta, s közel tíz éven át vezette. 1957-től ugyanott rangidős tanárként működik. Rajzpedagógiai munkásságának eredményeként keze alól számos fiatal rajztanár került ki, akik közül néhány neves helyi festővé vált.¹⁷¹ Ezt követően számos művészettörténeti kérdésekkel foglalkozó tanulmánya és cikke került publikálásra.¹⁷² Aktív oktató-nevelő tevékenysége mellett festészeti vonatkozásban is változatlanul termékeny volt. 1950-ben jött létre az „Éneklő diákok” c. nagyméretű csoportképe, mely az I.

¹⁶⁸ *Temesváry József*: Műteremlátogatás Vinkler László festőművésznél. Délm. 1942. máj 13.; *Bálint Sándor*: Vinkler László freskói a somogyi telepi templomban. Délm. 1943. nov. 14.

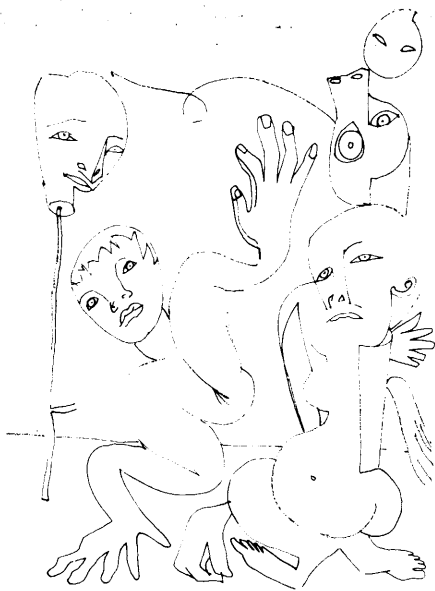
¹⁶⁹ *Temesváry József* t. j.: Vinkler László képkiallítása. Délm. 1942. dec. 13.; Kerényi professzor előadása Vinkler László képkiallításán. Délm. 1942. dec. 22.

¹⁷⁰ *Szelesi Zoltán*: Vinkler László. Tiszatáj, 1968. 6. sz. jún. 527—530.

¹⁷¹ Vinkler László szegedi tanítványai voltak többek között: Dénes János, Dér István, Fontos Sándor, Hemmert János, Kováts Margit, Pintér József, Szűcs Árpád, Veres Mihály, Zoltánfi István és Zombori László festőművészek.

¹⁷² Vinkler László fontosabb tanulmányai: Összehasonlító biográfia. A Szegedi Tanárképző Főiskola rajztanszéke III. Képzőművészeti Kiállításának katalógusa. Szeged, 1967. 9—44.; Délm. 1967. dec. 14.; *Dolce stil'nuovo* a korabeli olasz művészetben. Különlenyomat a Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiből. Szeged, 1968.; Évszázadunk stílári metamorfózisai. — Különlenyomat a Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiből. Szeged, 1969.; Elmékedések az emberi élet drámájáról a Cinquecento tükrében, különös tekintettel Correggióra és Parmigianiora. Eredetileg olaszul, a Parma nell' Arte 1961. 1. számában jelent meg. Magyarul, a Szegedi Tanárképző Főiskola rajztanszéke IV. képzőművészeti kiállításának katalógusában. Szeged, 1970. 7—20.; Vinkler László fontosabb cikkei: Dinnyés Ferenc gyűjteményes kiállítása. Délm. 1956. máj. 11.; Eszmeiség és képzőművészet. Tiszatáj, 1958. aug. Műteremkiállítás a Tanárképző Főiskolán. Délm. 1966. márc. 29.; Szeged mai képzőművészete. A nyári tárlat tanulságaiból. Délm. 1966. aug. 7.; Utazás a művészet országútján. Délm. 1966. nov. 27., dec. 11.; 1967. jan. 22., febr. 12., márc. 5., máj. 7., jún. 4.; Szegedi festészet. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 24—28.; Egy oeuvre belső felépítésének rejtelméből. Tiszatáj, 1969. 7. sz. júl. I—II.; Gondolatok Cs. Pataj Mihály festészetéről. Művészet, 1970. V. 35.; Kováts Margit kiállítása. Tiszatáj, 1970. 5. sz. máj. 490—492.; „Az én világom”. Meghívó. Móra Ferenc Múzeum és a Bartók Béla Művelődési Otthon Vinkler-előadására. Szeged, 1971.

Magyar Képzőművészeti Kiállításon szerepelt.¹⁷³ E festményén a realista kompozíciónak és a természetszemléletnek problémáival bírkózott. Azóta is sokat dolgozott rajta, s ma sem tagadta meg. 1945 utáni realista periódusának több sikeres táblakép („Huszka bácsi”, „Tápei reggel”, 1954) és a Dózsa-féle parasztháborúhoz kötődő vázlatain kívül kiemelkedő az Felsőtiszaparti Csónakházhoz készített mozaikja,¹⁷⁴ mely felöleli korábbi monumentális törekvéseit és a társadalmi tartalmat is konkrétan vállalja. 1957-ben önálló kiállítást rendezett a Képcsarnok Vállalat helyi szalonjában, ahol az akkortájt készített portréit (Rédey László, Geréb György és másokról festett arcmások) mutatta be.¹⁷⁵ 1959-ben a Múcsarnok gyűjteményes vizs-zatekintő kiállítást rendezett műveiből az Ernst Múzeumban.¹⁷⁶ A tartalmi és formai vonatkozásban egyaránt sokrétű kiállításának elvont szellemű műveit azonban a hivatalos zsűri nem méltányolta súlyának megfelelően,¹⁷⁷ mely a művész visszahú-

Vinkler László:
Capriccio. 1964. tusrajz, 20×30 cm. Mgt.

zódását váltotta ki. Jóllehet 1961-ben az itáliai Reggio Emiliában sikeres grafikai kiállítást rendezett, mégis a hazai megismerés következményeképp tragikussá vált a hangja, melyet főleg az általa „metamorphozisoknak” nevezett, pszichikai automatizmus módszerével készült rajzai fejeznek ki leginkább. Ide tartozik még — többek között — a tussal megoldott „Prokrusztész doktor anatómiája” (1965), a línómontázs-ként készített „Oidipus” (1966) és a színes, gipszes-faktúrájú „Tápai menyasszony” (1967) c. képe.¹⁷⁸ A művész ötvenedik éve utáni pályájának mába nyúló periódusa klasszikus alaphanggal indult, melyet az „Aphrodité születése” c. festménye tükröz legjobban. E korszakába tartozó alkotásaiból, 1963-ban a helyi Képcsarnokban önálló kiállítást rendezett, és a szegedi tárlatokon is rendszeresen szerepel.¹⁷⁹

„Ez időszakot — mondja Vinkler — a „szürrealizmus” névvel jelöltem, mert a reneszánszból azt emeli ki mintaképül, ami egyszerre klasszikus formájú, de szimboliztikus tartalommal jelentkezik. Egészen rejtett, apró szürrealiztikus mozzanatok

¹⁷³ I. Magyar Képzőművészeti Kiállítás, Múcsarnok. Bp. 1950. Katalógus. 7.

¹⁷⁴ *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete az ellenforradalom után. Tiszatáj, 1958. júl.; Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása (1945—1958). Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; Vinkler László mozaikja. Délm. 1959. jan. 4.

¹⁷⁵ *Németh Zoltánné*: Nem télenkednek a szegedi festőművészek. Kiállításra készülődik Jánoska Tivadar és Vinkler László. Sz. Népl. 1957. febr. 16.; Vinkler László kiállítása Szegeden. Sz. Népl. 1957. ápr. 26.; Ma nyílik Vinkler László képkiallítása. Sz. Népl. 1957. ápr. 27.

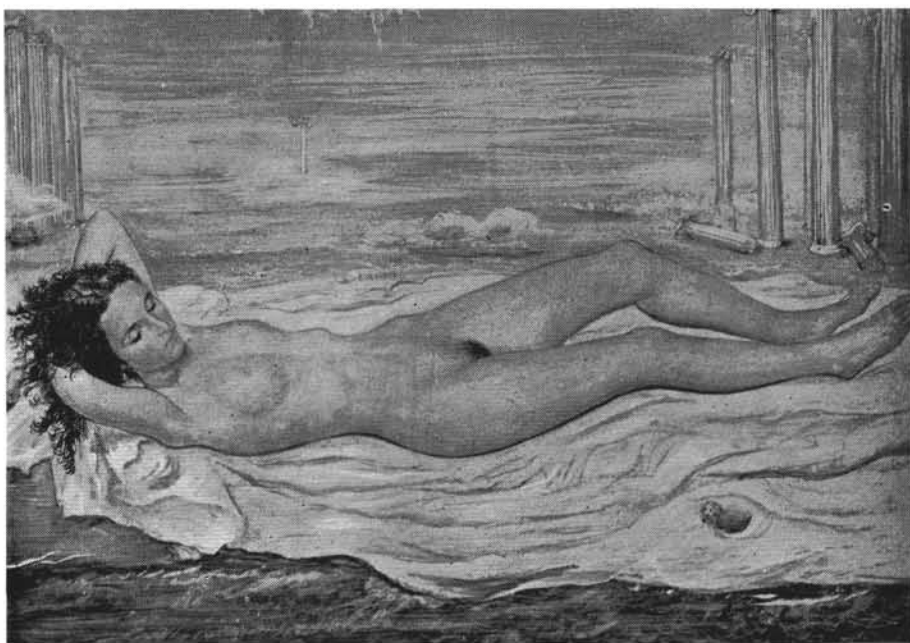
¹⁷⁶ Vinkler László festőművész kiállítása. Ernst Múzeum. Bp. 1959. ápr.—máj. Katalógus Bev.: *Dávid Katalin*; Vinkler László szegedi festőművész kiállítása Budapesten. Délm. 1959. máj. 8.; *Dávid Katalin*: Vinkler László kiállításáról. Tiszatáj, 1959. jún.

¹⁷⁷ *Péter Imre*: Jegyzetek kiállításokról. Vinkler László. Népszabadság, 1959. máj. 6.

¹⁷⁸ Szegedi Nyári Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus: 1965., 1967—1975.; Délalföldi Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. 1967., 1968., 1975; Szegedi Téli Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus: 1968., 1970./71, 1975.

¹⁷⁹ Vinkler László kiállítása. Délm. 1963. dec. 14.

jelzik azonban a további törekvéseket. Így alakul ki 1967-ben a „szürcezanneizmus” álláspontja, amelyben az optikai egység és a stereometrikus térszerkezet alapján alkotott montázs a fő probléma. Lehet, hogy ez létrehozza majd önmaga analizisét, s szintézisbe csap át a korszak befejező szakában, — ha azt is megérem.”¹⁸⁰ A fentebb szóba került alkotásait Vinkler más műveivel együtt szerepeltette a Szegedi Tanárképző Főiskola művésztanárainak 1962-től meginduló kiállításain¹⁸¹ és a helyi tárlatokon. A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es kiállításán 47 festménnyel és grafikával vett részt. A külföldi kollektív tárlatokon kívül önálló bemutatkozásai voltak 1968-ban Szegeden és Szabadkán.¹⁸² Legutóbbi, nagy gyűjteményes kiállítását 1972 őszén, a Móra Ferenc Múzeum képtárában mutatták be, mely eddigi életművét teljes jelentőségében tükrözte.¹⁸³

Vinkler László: Aphrodité születése. 1966. temp. fl. 70×100 cm. Mgt.

¹⁸⁰ *Szelesi Zoltán*: Vinkler László. Tiszatáj, 1968. 6. sz. jún. 527—530.

¹⁸¹ Szegedi Állami Pedagógiai Főiskola művésztanárainak képkiállítása. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1964. Katalógus. Ep.: *Szelesi Zoltán*.; *Dávid Katalin*: Megjegyzések a Szegedi Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállításához. Művészet, 1965. VIII. 34.; *Solymár István*: A Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Tiszatáj, 1965. 5. sz. máj. 369.; A Szegedi Tanárképző Főiskola rajztanszéke III./IV. képzőművészeti kiállításának katalógusa. Szeged, 1967./1970.; *Kulka Eszter*: Főiskolai művésztanárok kiállítása Szegeden. Művészet, 1968. I. 28.; *László Gyula*: Változatok egy témára. (Szegedi művésztanárok kiállítása). Tiszatáj, 1970. 6. sz. jún. 596—598.; *K. J.*: Hat művész egy teremben. Tiszatáj, 1970. 6. sz. jún. 598—599.

¹⁸² Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. aug. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185—1192.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

A most szóba került három festőn, Dorogin, Erdélyin és Vinkleren kívül a hazai akadémikus plasztika legjobb hagyományait kamatoztató, az ún. „közösségi művészet”-felé hajló *Tápai Antal* (1902)¹⁸⁴ szobrászművész az, akit a mai szegedi mesterek között kell említenünk. Nevét egy-egy helyi köztéri szoborral kapcsolatban már többször idéztük.¹⁸⁵ Eddigi fejtegetéseink során kitűnt, hogy plasztikai vonatkozásban a két világháború között az a paradox helyzet állt elő, hogy Szegeden, a „szobrok városá”-ban alig élt szobrász. Volt, akinek szocialista eszméiért kellett innen elmenekülnie, mint Gergely Sándornak, másokat a nyomor hajtotta el, mint Vigh Ferencet, többek pedig, köztük Papp József és Petri Lajos, a vidékiességtől való félelem miatt hagyták el Szegedet. Így maradt egyedül Tápai Antal, a lakatosinasból lett szobrász, aki vállalta a felszabadulás előtti vidéki művészek sorsát. Voltaképpen az ő népi érdeklődésű munkássága nyomán alakult ki a helyi szobrászat töretlennek mondható realista arculata, amelyet ma több tehetséges középkorú és fiatal művész: Tóth Sándor, Szathmáry Gyöngyi, Fritz Mihály és Kalmár Márton gazdagít. Műfaji szélesülést pedig a szárnyát bontogató iparművészet hozott, melyben a Szegedi Tömörkény István Művészeti Gimnázium és Szakközépiskola megszervezésénél Tápainak — mint 1961-től 64-ig működő igazgatóhelyettesnek — alapvetően sok érdeme volt.¹⁸⁶

Tápai Antal Kisteleken született. Még gyermekkorában Szegedre költöztek. Napszámba járó atyja nem bírta taníttatni, ezért lakatosinasnak adta a rókusi vasúti gépműhelybe. Napi 10 órát dolgozva volt még kedve és ereje, hogy munkaidő után az estéket egy szegedi faszobrásznál töltse. Első kísérlete egy rézcsavarból faragott gladiátor volt, de szívesen mintáztott otthon a táglagyári gödrökből hazavitt agyagból is. Ekkor hívták fel rá Móra Ferenc figyelmét, aki Tápainak egy régebbi — újságban közölt — kisiskolás rajzára visszaemlékezett. A fiatalember tehetségét felismerve kérte a városi tanácsot, adjon neki ösztöndíjat, hogy ennek segítségével Tápai a Képzőművészeti Főiskolán képezhesse magát.¹⁸⁷ Ezt elérve, három-szakmás —

¹⁸³ Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán), 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Ács József*. Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessa, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla és Szelesi Zoltán*.; *Kulka Eszter*: Vinkler László kiállítása Szabadkán. Délm. 1968. máj. 28.; *Ács József*: Vinkler László művészete. Magyar Szó, 1968. jún. 2.; *Vinkler László* (Szeged). A Képzőművészeti Találkozó Téli Szalonja. Szabadka, 1968. Katalógus. Bev.: *Vinkler László*.; (*Kulka Eszter*) *K. E.*: Vinkler László kiállítása. Délm. 1968. szept. 14.; *Borvendég Béla*: A teremtés kockázatának vállalása. Gondolatok Vinkler László kiállításának kapcsán. Tiszatáj, 1968. 12. sz. dec. 115—117.; (*Akác László*) *A. L.*: Vinkler László kamaratárlata (Művészkлуб). Délm. 1971. márc. 2.; (*Akác László*) *A. L.*: Vinkler László világa. Délm. 1971. máj. 15.; *Tandi Lajos*: Vinkler László műhelyében. Délm. 1971. nov. 21.; *Dér Endre*: Vinkler László köszöntése. Művészet, 1972. jún. 6. sz. 28.; Átadták a városi tanács idei alkotó-díját. Délm. 1972. okt. 11.

¹⁸³ Vinkler László gyűjteményes kiállítása. Szeged, 1972. okt.—nov. Móra F. Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Vinkler László*.; *Tandi Lajos*: Vinkler László gyűjteményes tárlata. Délm. 1972. okt. 24.; *László Gyula*: Mítosz és valóság (A 60 éves Vinkler László köszöntése szegedi kiállításának megnyitására). Tiszatáj, 1972. 12. sz. 89—91.; *Szelesi Zoltán*: Művészet és személyiség. Refleksiók Vinkler László szegedi tárlatához. Művészet, 1973. 1. sz. január, 41—42.

¹⁸⁴ *Németh Ferenc*: Látogatás Tápai Antal műtermében. Délm. 1955. júl. 21.; Porcelánfigurák Szegedről (Tápai Antal szobrászművész alkotásai). Délm. 1958. szept. 4.; Tápai pöndölyhálóvető szobrán dolgozik. Délm. 1961. aug. 19.; *Magyar László*: Képzletét megragadta a gondolat. Délm. 1961. aug. 27.; *Dér Endre*: Tápai Antal. Délm. 1965. dec. 15.; Tápai Antal 70 éves. Délm. 1972. áprl. 7.; *Polner Zoltán*: Min dolgozik Tápai Antal? Csm. Hírl. 1973. ápr. 15.

¹⁸⁵ Lásd: a „Művészetünk a két világháború között” c. fejezet Tápai Antalra vonatkozó jegyzeteit.

¹⁸⁶ *Tápai Antal*: Képzőművészeti gimnázium vagy iparművészeti szakiskola? Délm. 1961. máj. 11.

¹⁸⁷ *Péter László*: Tápai Antal fölfedezője. Délm. 1970. márc. 8.

géplakatos, kazánkovács és faszobrász — segéddé válása után, 1926-ban került a főiskolára, ahol Szentgyörgyi István tanítványa lett. Mint reményteljes művésznövendék harmadéves korában elnyerte a főiskola szobrászati Ferenczy István-díját, melyen három hónapot a római Collegium Hungaricumban töltött. Tanulmányai végeztével, 1931-ben visszatért Szegedre, s családot alapítva itt végleg letelepedett. Azóta megszakítás nélkül — leszámítva rövid olasz- és franciaországi tanulmányútjait — négy évtizeden keresztül helyben munkálkodik.

A két világháború közti időszakban Tápai Antal — mint a helyi művészek általában — nehezen élt. Erőtlen formálású, a paraszti karaktert hangsúlyozó szobrai a Tisza menti kubikusok, halászok és egyéb idevaló szegény emberek küzdelmes sorsát tükrözik. Közülük való a harmincas években létrehozott „Kubikus”, mely az „Öreg csász” c. szobrával együtt a Móra Ferenc Múzeumba került. A szegedi Munkásotthon rendezvényeire érmekeket, plakettokat és plakátokat készített. Néhány portréja („Hegy Pista”, 1930), önarcképe (1941), és figurális ábrázolása mint a fiatal lányakkal megjelenített szépséges „Tavaszi” (1931) és ennek ellentéte, a háború borzalmaival felidéző „Törött mankók” (1942), melyeket több más művével együtt az 1931 és 1942-ben rendezett szegedi önálló kiállításán szerepeltetett,¹⁸⁹ magukon hordozzák művészeti felfogását. Erről egyebek mellett így nyilatkozott: „Erőmből, ahogy tellett, törekedtem mesterségbeli tudásom gyarapítására. Iparkodtam az anyagok törvényszerűségeit megismerni. Anyagban gondolkodni. Szeretem a konkrét formákat és biztos szerkesztést követelő fát, a tömörséget sugalló követ, a kemény formákra, mozgásra, lendületre kényszerítő fémekeket. Az anyagot gonddal, szeretettel, de néha minden tartalommal és akarattal is alakítom. Ez a hozzáállás az anyaghoz határozza meg szobrász mivoltomat.”¹⁹⁰

Alkotó erejének igazi kibontakozása a felszabadulás utáni idősakra esik. Egyre több állami és tanácsi megbízást kap, s ennek folytán jönnek létre legjelentősebb művei. Ezek közé tartoznak a Szegedi Nemzeti Színház homlokzatát kiemelő Katona József és Erkel Ferenc hármasszobrasorozatának egész alakos színezett műkő-szobrai (1955),¹⁹¹ a mezőkovácsházi gimnázium falára helyezett Hunyadi-domborművei, valamint a Tisza partján álló, az ifjúsági vízisporttelep bejárata elé került „Evezős” alumínium-szobra (1959).¹⁹² Az ötvenes években készített újszegedi kútfigurái („Halas fiú”) kedvelt szobrai lettek a park sétálóinak.¹⁹³ Változatos megoldású emlékműveket készített Móráról, Juhász Gyuláról, József Attiláról, Vedres Istvánról, Dankó Pistáról, valamint Dózsáról és Leninről, melyek különböző rendeltetésű épületek belső falát, vagy belső terét tartalom-hordozóan díszítik.¹⁹⁴ A férfi és női figurák: négyzetes mezőbe komponált terrakotta reliefjei az emberi élet egy-egy momentu-

¹⁸⁸ Egy szegedi szobrász (Tápai Antal). Délm. 1931. máj. 10.

¹⁸⁹ *Lengyel Vilma*: Tápai szobrász kiállítása. Délm. 1931. nov. 8.; (*Temesváry József*) t. j.: Tápai Antal szobrászművész kiállítása Délm. 1942. nov. 29.

¹⁹⁰ *Papp Lajos*: Szeged nagyon sokat adott nekem. (Gyűjteményes kiállításra készül Tápai Antal szobrászművész.) Délm. 1958. szept. 25.; Tápai Antal szobrászművész gyűjteményes kiállítása. Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; *Szelesi Zoltán*: Jegyzetek Tápai Antal kiállításáról. Tiszatáj, 1958. dec.

¹⁹¹ *Szelesi Zoltán*: Készül Katona József és Erkel Ferenc szobra a színház homlokzatára. Szegedi Tükör, 1955. márc.; Katona József és Erkel Ferenc szobrai. Délm. 1969. nov. 2.; nov. 4.

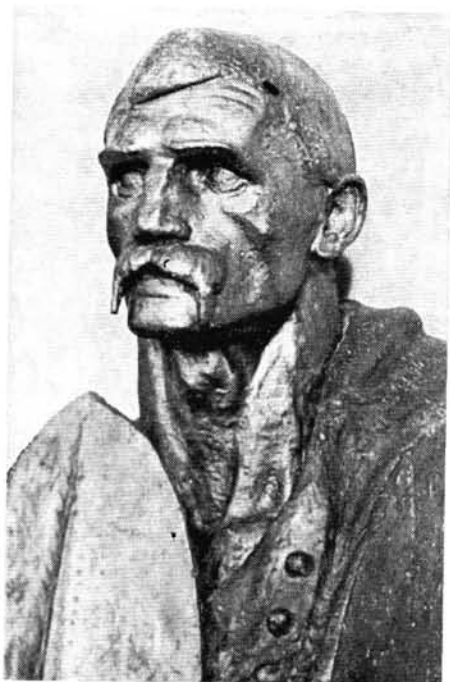
¹⁹² Evezős: Délm. 1969. dec. 3.

¹⁹³ Halas fiú: Délm. 1969. nov. 15.; Béka: Délm. 1969. nov. 16.

¹⁹⁴ Móra Ferenc: Délm. 1970. febr. 26.; Juhász Gyula: Délm. 1970. febr. 14.; József Attila: Sz. Hírl. 1948. jún. 10.; Délm. 1970. jan. 18.; Vedres István: Délm. 1970. febr. 5.; Dankó Pista: Délm. 1969. dec. 9.; Dózsa György: Délm. 1970. ápr. 18.; Tápai Antal: Lenin portréja. Délm. 1968. jan. 21.; Délm. 1970. jan. 23.

mát megjelenítve a szegedi belvárosi lakóépületek homlokzatát teszük esztétikusabbá.¹⁹⁵

Harmadízbeni gyűjteményes kiállítását 1958-ban rendezte meg a Móra Ferenc Múzeumban,¹⁹⁶ amikor is közel hatvan művét („Toldi” 1945, „Vihar” 1956) tárta

Tápai Antal:
Kubikos. 1938. p. gipsz. 84. cm. MFM

Tápai Antal:
Apám 90 éves. 1968. lemezdomb. 42 cm. Mgt.

a közönség elé. Ez a tárlata a már mesterré érett Tápai Antalt mutatta be, aki évtizedeken át bírkózott a sárral, kővel, fémmel, hogy mind hívebben kifejezhesse Szeged és környéke népéhez kötődő érzelmeit, gondolatait. A vidéken élő ama kevés szobrászok egyike ő, aki vállalta a provincializmus veszélyét az itteni művészet abból való kiemeléseért. E misszió töltötte be, mikor üzemi „vándor-oktató” volt, és főleg akkor, amikor Vlasics Károllyal (akkori barátjával és festőtársával) 1945 után megszervezték a Szegedi Képzőművész Kör, melyet közel két évtizedig közösen vezettek.¹⁹⁷ A helyi vizuális kultúra társadalmasításán kívül, olyan tehetségeknek adott indítást, mint — többek között —: *Bányai József*, *Samu Katalin*, *Vörös Ilona* szobrász- és *Majorossy Sarolta* kerámikuművészek, akik nála ismerkedtek meg az anyag-

¹⁹⁵ Szeged: Jósika u. 5/b. és 7. sz. — Délm. 1970. jan. 10.; jan. 13.; Hajnóczy u. 31. és 33. sz. — Délm. 1970. jan. 11., 14.; Mikszáth Kálmán u. 24. sz. — Délm. 1970. jan. 15.; Mérey u. 6., illetve Tábor u. 8. sz. — Délm. 1970. jan. 9.; Szegedi Orvostud. Egyetem Fogászati Klinika. — Délm. 1970. jan. 27.

¹⁹⁶ Tápai Antal szobrászművész gyűjteményes kiállítása. Móra F. Múzeum, Szeged. 1958. Katalógus.; (*Markovits Tibor*) M. T.: Egy alkotóművész műtermében. Délm. 1958. febr. 11.

¹⁹⁷ (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: A Szegedi Képzőművész Kör jubiláris tárlata. Délm. 1960. ápr. 29.

gal, — jegyzi meg egyik méltatója, Tóth Sándor.¹⁹⁸ Kedvelt tanítványa egy tápéi parasztlány, *Tari Emma* volt.¹⁹⁹

Tápai szereti az öt érdeklő művészeti problémákat, fontos mesterségbeli kérdéseket megfogalmazni. Művészetelméleti és egyéb cikkein²⁰⁰ kívül elsősorban a szoborkovácsolásról írt,²⁰¹ mellyel kapcsolatban ezeket vallja: „Képzetelműködésem, műhely- és mesterségbeli tudásom arra inspirál, hogy direkt-alkotva, kovácsolva fejezzem ki az érzéseimet, indulataimat és az anyag lehetőségeibe gyúrjam a gondolataimat. — Fő törekvésem, hogy a szoborkovácsolást alkotó fokig fejlesztve, mint évszázados hagyománnyal rendelkező — négy évszázadig méltatlanul elhanyagolt — legnemzetibb művészetünket a modern követelményeknek megfelelően feltámasszam és — elfogadtassam. — Kovácsolt szobornál a felület (struktúra) szépsége, beszédesége művészi mondanivaló. Az alkotó felajzottságát, fűtöttségét, minden érzését hordja. A domborítók és kalapácsok beszédes nyomai nemcsak a megjelenítést szolgálják, de primer esztétikai értékek is. Ezek fejezik ki — a más eszközökkel közölhetetlen — az önmagát fokozó praxikus lázat. — Művészi elvem: egy darab lemezből direkt-alkotva (mintázott modell nélkül) addig fejlesztem az alkotásomat, amíg a technikai-formai mondanivalóm fűt, azután leteszem a kalapácsot.”²⁰²

Szoborkovácsolási ars poeticájának alkotó és gyakorlati munkafolyamatáról részletesen írt két művének („Dante” 1966, „Apám” 1969) tartalmi és technológiai elemzése során.²⁰³ E témájú szakcikkeinek súlyt adott azzal is, hogy 1967-ben, a szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában megrendezett tárlatán, egy kivételével valamennyi ott bemutatott alkotása vörös rézlemezről kalapált (író-, művész- és családi) portrék: „József Attila” 1959, „Piró, a művész leánya” 1965, „Michelangelo” 1966 voltak.²⁰⁴ Plasztikai alkotásainak a karakter markáns megragadásán túl, az anyag törvényszerűségének ismerete és gyakorlott mesterségbeli alakítása a fő érdemük. Tápai Antalt szobrászati és művészet-pedagógiai munkásságáért többször kitüntették. Műveivel a szegedi festők, szobrászok helyi és szabadkai tárlatsorozatain, továbbá az 1970-es odesszai bemutatókozóján képviseltette magát. Több plasztikai alkotása — egyéb helyeken kívül — a Móra Ferenc Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményébe került. Legutóbb, 1973 tavaszán a helyi Művészklubban rendezett önálló kiállítást.²⁰⁵

¹⁹⁸ *Tóth Sándor*: Tápai Antal. Tiszatáj, 1969. 5. sz. máj. 455—456.; *Tandi Lajos*: Tápai Antal műhelyében. Délm. 1971. okt. 17.

¹⁹⁹ *(Lódi Ferenc) L. F.*: A mester és tanítvány. Délm. 1961. febr. 26.

²⁰⁰ *Tápai Antal*: Élet és művészet. Tiszatáj, 1958. szept.; *Tápai Antal*: Adalékok a munka esztétikai kategóriáihoz. I—IV. Művészet, 1969. II. 18.; XI. 20.; 1970. IV. 15.; 1971. X. 16. *Tápai Antal*: Az ároksparti Venus hiteles története. Délm. 1970. márc. 15.; *Tápai Antal*: Csizmazia Kálmán tárlata. Délm. 1970. nov. 1.; *Tápai Antal*: A szegedi ötösfogat. Délm. 1972. nov. 26.

²⁰¹ *Tápai Antal*: Mesterségek titkai. Délm. 1954. nov. 7.; *Tápai Antal*: Szobrot öntünk Szegeden. Délm. 1959. júl. 22.; *Tápai Antal*: Üzenet egy szoborcsonkítónak. Délm. 1959. aug. 2.; *(Papp Lajos) P-p.*: Ahol a művészi alkotások születnek. Délm. 1959. aug. 30.; *(Lódi Ferenc) L. F.*: Szoboröntés vagy szoborkovácsolás? Múteremlátogatás Tápai Antal szobrászművésznél. Délm. 1961. jún. 11.; *Tápai Antal*: Szoboröntés vagy szoborkovácsolás? Művészet, 1961. VIII. 25.; *Jakab Agnes*: A szoborkovácsolás művésze. Délm. 1967. dec. 9.

²⁰² *Tápai Antal*: Gondolatok a szoborkovácsolásról. Móra F. Múzeum és Bartók Béla Műv. Közp. „Az én világom” c. műsorának meghívója. Szeged, 1969. dec.

²⁰³ *Tápai Antal*: Dante Alighieri feje. Tiszatáj, 1967. 8. sz. aug. 758—759.; *Tápai Antal*: „Apám kilencven éves”. Tiszatáj, 1970. 2. sz. febr. 158—160.; *Tápai Antal*: Műhelymunkámról. Délm. 1973. okt. 7.

²⁰⁴ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. aug. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185—1192.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

²⁰⁵ Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. (1945—1958). Móra Ferenc Múzeum

Szeged és Vásárhely művészeti jellegéről

A Magyar Képzőművészek Szövetsége 1964-ben határozatot hozott a vidéki képzőművészeti élet átszervezésére. Ennek kapcsán egy-egy tájegység régi munkacsoportjait összevonták és ezeknél tágabb jogkörű s tekintélyesebb területi szervezeteket hoztak létre. Így alakult meg — többek között — 1964 tavaszán a Magyar Képzőművészek Szövetsége Délmagyarországi Területi Szervezete,²⁰⁶ amelybe Szeged város, Csongrád és Békés megye legjobb festői, grafikusai, szobrászai és iparművészei tartoznak. Az átszervezést azért hajtották végre, hogy csökkentsék az idők során felhígult vidéki munkacsoport-tagságot, s ezzel egyidejűleg emeljék a szakterület színvonalát. Ennek érdekében a Magyar Képzőművészek Szövetsége, illetve a Művészeti Alap csak az átlagosan országos nivót elérő — szervezetbe tartozó — képzőművészeket támogatja vásárlásokkal és állami megbízásokkal.

A Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-Magyarországi Területi Szervezetének központja Hódmezővásárhely lett. Ez azért indokolt, mert szövetségi tagsággal az ott élő művészek közül rendelkeznek legtöbben. Művészeti titkáruul elsőül *Kohán György*, majd az ő elhunya után *Németh József*, őt követően pedig ezt a tisztséget betöltő *Szalay Ferenc* és legutóbb (1973) *Hézsó Ferenc* vásárhelyi festőművész választott. Kezdetül fogva szervező-titkár: *Dömötör János*, a Tornyai János Múzeum igazgatója. Szövetségi összekötő, vidéki bizottsági tag: *Szelesi Zoltán*, szegedi ügyintéző-titkár: *Pintér József* és ő utána (1973) *Zombori László* helyi festőművész lett. (Az övéhez hasonló városi titkári feladatkört Gyulán: *Kosztai Rozália* festőművész tölti be.) A Dél-Magyarországi Területi Szervezetnek — egyre szaporodó —, több mint húsz szegedi tagja van, akik egyben a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának is tagjai. Ezek névszerint a következők: *Csizmazia Kálmán*, *Dénes János*, *Dér István*, *Dorogi Imre*, *Fontos Sándor*, *Fritz Mihály*, *Kalmár Márton*, *Koller Éva*, *Kopasz Márta*, *Novák András*, *T. Nagy Irén*, *Orr Gizella*, *Cs. Pataj Mihály*, *Pataki Ferenc*, *Pintér József*, *Sági József*, *Szabó Miklós*, *Szathmáry Gyöngyi*, *Tápai Antal*, *Tóth Sándor*, *Vincze András*, *Vinkler László*, *Zoltánfi István* és *Zombori László*. A szervezet irányítása a Szövetség által jóváhagyott munkaterv alapján folyik, aktív működését az évenként — minden májusban — létrehozandó ún. Délalföldi Tárlatok²⁰⁷ tükrözik, melyet 1974-ben tizedszer rendeztek meg. E rendezvény-sorozatnak

---

képtára. Katalógus. 1958. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Nyári Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. 1962—63., 1966., 1968.; Szegedi Téli Tárlat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Katalógus. 1964.; Szegedi Képzőművészek Tárлата (Szabadka). Katalógus. 1968.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása (Odessa). Katalógus. 1970.; *Polner Zoltán*: Tápai Antal szobrai. Csm. Hírl. 1973. máj. 5.; Délm. 1973. máj. 5.

²⁰⁶ Megalakult a Dél-magyarországi Képzőművészek Területi Szervezete. Délm. 1964. ápr. 25.; Újjáalakult a Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-magyarországi Területi Szervezete. Csm. Hírl. 1966. jún. 3.

²⁰⁷ *Szelesi Zoltán*: Az I. Délalföldi Tárlat. Délm. 1965. jún. 5.; *Pogány Ö. Gábor*: A Délalföldi Tárlat. Művészet, 1965. aug. 8. sz. 45.; *Szelesi Zoltán*: A II. Délalföldi Tárlat. Délm. 1966. jún. 1.; *Dömötör János*: A II. Délalföldi Tárlat. Tiszatáj, 1966. 7. sz. júl. 553.; (*Dömötör János*) *d. j.*: A II. Délalföldi Tárlat. Művészet, 1966. szept. 9. sz. 34.; *Szelesi Zoltán*: A III. Délalföldi Tárlat. Délm. 1967. jún. 20.; *Szabó Endre*: Reményt veszve, reménykedve. Szigorú sorok a Délalföldi Tárlatról, a III. ürügyén. Tiszatáj, 1967. 7. sz. júl. 647.; *Ökrös László*: Délalföldi Tárlat. Délm. 1968. máj. 7.; *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete az V. Délalföldi Tárlat tükrében. Tiszatáj, 1969. aug. 8. sz. 755.; *Akác László*: A VI. Délalföldi Tárlat. Tiszatáj, 1970. aug. 8. sz. 794.; *Akác László*: A VII. Délalföldi Tárlat. Délm. 1971. máj. 11.; VIII. Délalföldi Tárlat. Délm. 1972. máj. 6., jún. 17., jún. 20.; *Tandí Lajos*: IX. Délalföldi Tárlat. Délm. 1973. máj. 8.; Szegedi Egyetem, 1973. jún. 11. 9—10. sz. 5.; *Szabó Endre*: IX. Délalföldi Tárlat. Csm. Hírl. 1973. máj. 11.; *Rideg Gábor*: IX. Délalföldi Tárlat, Népszava, 1973. jún. 29. *Hézsó Ferenc*: Délalföldi Tárlat. 1974. Katalógus.; *Szabó Endre*: Délalföldi Tárlat I—X. 1975. Katalógus.

a szervezeti összefogottság megerősítésének gondolatán kívül főfeladata abban áll, hogy szakmai vonatkozásban és a közönség számára egyaránt lehetőséget adjon a déalföldi tájegység képzőművészete színvonalának felmérésére, jelen eredményeinek megállapítására, s további fejlődésének közös elősegítésére. A tárlatok profilját — jellegüknek megfelelően — az Alföld táját és népét ábrázoló művek határozzák meg, melyekből sík vidékünk és az itt élő emberek sokszínű viszonya tükröződik. A kiállítások alkalmat nyújtanak, hogy Vásárhely és Szeged művészeti jellegét vizsgálódás tárgyává tegyük. Tekintve, hogy városunk festészetének és szobrászatának újabb alakulására a szomszédos „Vásárhelyi műhely” hatást gyakorol, ezzel röviden foglalkoznunk kell.

A vásárhelyi művészet egyértelmű fogalmának meghatározásával még adós a művészettudomány. Bár az alföldi festészet kérdéseivel 1959-ben egy országos jellegű konferencia, 1966—67-ben az itteni folyóirat, a Tiszatáj „Vásárhely és a képzőművészet” c. hosszú vitasorozata, legutóbb pedig a Művészet 1974 márciusi száma bő terjedelemben foglalkozott. Szabó Iván véleménye szerint „...a vitát Vásárhely körül és a vásárhelyi művészet jövőjét nem nyilatkozatok és újságcikkek döntik el. A műtermekben dől el. Annak van és lesz igaza, aki érvényesen fogalmazott képet, szobrot csinál. Ez pedig tehetség és tisztesség dolga.”²⁰⁸ Az a kérdésfeltevés, hogy a művészet topográfiai fogalom-e, vagy eszmei, úgy véljük, nem vezet helyes megválaszolásra. Mert a vásárhelyi művészet létezésében mindkét tényezőnek szerepe van. A Viharsarok jellegzetes környezetének stílusképző hatását éppen úgy számításba kell vennünk, mint az itt élő nép szellemiségéhez kötődő művészi, etikai magatartás kialakulását. Emberről és tájról ugyanis külön-külön beszélni a vásárhelyi festőknél nem lehet, mert szerves tartozékai ők egymásnak. Az ember belesimul a tájba, a táj belesimul az emberbe. Alakítják, formálgatják, kiegészítik egymást, régtől fogva eggyé lettek. A vásárhelyi művészet jó ismerője volt Erdei Ferenc, aki a társadalmi és mezőgazdasági tudományok művelőjeként hívta fel a helyi művészek figyelmét arra, hogy úgy a táj, mint a benne levő ember állandóan változik, ezt kellene festőinknek alkotásaikban kifejezniük. Szerinte Tornyai sem festett lezárt alföldi tájat, hanem az itteni vidék fejlődő, átalakuló képét ábrázolta.²⁰⁹ Ehhez annyit fűzhetünk, hogy a vásárhelyi múzeumban több száz olyan Tornyaitól származó tájtanulmány van, melyek látszatra alig különböznek egymástól. Mégis, mint a falevelek, mindegyik kép más és más. Ha csak egy szemernyit is, de eltérnek egymástól. Tornyai e vázlatokon rendíthetetlen kitartással kutatta a helyi táj jellegzetes és mégis folyton megújuló arculatát. Ha a mai vásárhelyi művészek legfőbb érdeként hagyományőrző szolgálatukat emelik ki, úgy e fontos tisztségüket akkor tölthetik be saját fejlődésüket biztosító korszerűséggel, ha az alföldi mesterek örökségének példáján környezetüket és a bennük élő embereket állandó változásukban, fejlődésükben ábrázolják.

Úgy véljük, vigyáznunk kell arra is, hogy az alföldi művészet határait ne csak Csongrád megyében (jelesül Vásárhelyen) próbáljuk kijelölni, hanem Szolnokra és Kecskemétre is gondoljunk. Többek között Pogány Ö. Gábor előadásaiban és írásaiban nem egyszer utalt az alföldi művészet gazdag hagyományainak az eddiginél szélesebb kiterjesztésére.²¹⁰

²⁰⁸ Az alföldi festészet kérdései. Hmvhely, 1960. Bev.: *Osváth Béla.*; „Vásárhely és a képzőművészet”. Tiszatáj, 1966. 9. sz. szept. 742. — 1967. 8. sz. aug. 794.; Művészet, 1974. március 3. sz. 19. (Körkérdés).

²⁰⁹ Az alföldi festészet kérdései. Hmvhely, 1960. (*Erdei Ferenc* referátuma.) 31—39.

²¹⁰ Az alföldi festészet kérdései. Hmvhely, 1960. (*Pogány Ö. Gábor* vitaösszefoglaló értékelése.) Tiszatáj, 1967. 8. sz. aug. 749.

A vásárhelyi művészettel szemben sokszor felhozzák a provincializmus vádját. Ha tudomásul vesszük azt a tényt, hogy napjaink képzőművészetében a szubjektív megnyilatkozásoktól a társadalmi elkötelezettségig, a valóság ábrázolásától az absztrakt irányzatokig minden közölnivaló és kifejezőmód, ha különböző intenzitással ugyan, de egyidejűleg él és hat; miért kellene a vásárhelyiek sajátos népi témavilágát provinciálisnak és az ennek megfelelő képi nyelvezetet korszerűtlennek bélyegezni, amikor a modern képzőművészet heterogén arculatú együttesébe minden tartalmi érdeklődés és formai törekvés szervesen beletartozik. Ennek elismerése mellett is igaz, hogy akiknél a hagyományos ábrázolás és a Tornyai-korabeli alföldi téma konvencionális szemléletté merevedett, nem képesek eléggé frissen reagálni a mai élet néha csak csírájában mutatkozó új jelenségeire. Úgy tűnik, hogy a vásárhelyiek általában jobban félnek az ember elgépiesedésétől mint mások, ezért a szabadban élő parasztokon kívül másfelé ritkán fordulnak. Magatartásukhoz bizonyos az is támogatást nyújt, hogy a falusi élet, a csönd, a növényzet és az állatok közelsége a városi ember természet utáni nosztalgiájának jelképévé vált. Téves lenne azonban a vásárhelyi művészeknek abban bízniok, hogy társadalmilag, eszmeileg messze a forrongó világtól mesterséges szigeteket teremtve, korunk égető kérdései elől ki tudják magukat vonni. Az egyetemes problémákat kikerülő magatartás helyett szembe kell nézniük napjaink dehumanizáló jelenségeivel, éppen annak érdekében, hogy biztosabban megőrizhessék művészetük etikai magaslaton tartott ember-központúságát.

A fentieket tekintetbe véve a vásárhelyi festőket nem igen lehet olyan elvont szellemű, félabsztrakt művészekkel összehasonlítani, akik a paraszti világot a nagyvárosi ember gondolatainak megfelelően mítosszá formálták, s mondanivalóikat a költészet régióiba igyekeznek emelni. Ezekkel szemben a vásárhelyiek ábrázolásmódja valóságelvűbb, realiztikusabb, közvetlen élményeken alapulnak, nem pedig áttételesen utálnak az ottani nép tudatformáira. Mindez nem azt jelenti, hogy ők ne tartoznának a mai korszerű parasztábrázolók sorába, mint éppen a Budapesten lakó, de helyi gyökerű *Kurucz D. István, Vecsési Sándor, Szurcsik János* festők és a szobrász *Szabó Iván*, csakhogy néhány nevet említsünk. Ha tekintetbe vesszük azokat az elemeket, melyek a nemrég elhunyt *Kohán Györgynél* konstruktív szerkesztésű, *Németh Józsefnél* archaizáló, *Szalay Ferencnél* pre-reneszánsz, *Kajári Gyulánál* romantikus, *Hézső Ferencnél* dekoratív, *Fejér Csabánál* „finom naturalista” stílusjegyekké váltak, úgy ez meggyőző tanulság arra, hogy a mai vásárhelyi művészetben nincs okunk fejlődésbeli megtorpanásról beszélni. Ellenkezőleg, az említetteken kívül az őszi tárlatokon rendszeresen szereplő, fővárosban élő *Csohány Kálmán, Somos Miklós, Pataj László, Ligeti Erika, Németh Mihály* és még több művész távolabbról; közvetlenül pedig a Vásárhelyen alkotó *Samu Katalin, Almási Gyula Béla, Fekete János, Végvári Gyula, Csikós András* és más helyi művészek közös szándéka, hogy a lokális hagyományokat egyetemes stílusértékekkel frissítsék fel, hogy táji és emberi élményeiket karakterisztikusan, az eddigieknél modernebb nyelvezettel érzékeltessék.

A „Vásárhelyi műhely” ilyen vagy olyan megítélése csupán egy-egy adott nézőponton alapuló „belterjes” vélemény lehet, mely a sajátos környezeti és társadalmi tényezők által meghatározott helyi művészetben alig vagy semmit sem változtat. A táji és népi jellegzetességnek az itteni alkotótevékenységre gyakorolt hatását jól tükrözi az a különbség, mely Szeged és Vásárhely ábrázoló kultúrája között megállapítható. A vásárhelyi festészet, Tornyai és Endre Béla-körének munkássága az alföldi realisták csoportjába tartozik. A ma ott élő művészeket is az ő szellemiségük, etikai magatartásuk hatja át, s érdeklődésük nekik is a népi téma körén belül mozog, jóllehet kifejezési nyelvezetük sokrétűbbé vált, mint örökség-hagyóiké volt.

Szeged földrajzilag szinte össze van nőve Vásárhellyel, festészete mégis más fun-

damentumú. Történelmi és társadalmi alakulása az egységes paraszti világú Vásárhelyel szemben differenciáltabb összetételű, lényegében városias, urbánus jellegű. Ábrázolóművészete kevésbé az alföldi iskolához, mint inkább a nagybányai festészet hagyományaihoz kapcsolódik. Szeged képzőművészetében ma fellelhető stílusok és eszmei irányzatok — melyek sokszínűvé teszik a Tisza-parti város művészetének arculatát — főleg az elmúlt évtized folyamán bontakoztak ki. A paraszti élet iránti érdeklődés — mely sokszor szimbólummá sűrítve általános emberi tartalmak kifejezésére szolgál — több szegedi festőnél, de elsősorban *Fontos Sándor*, *Cs. Pataj Mihály*, *Dér István* és *Zombori László* képeinél tapasztalható. Alkotásaikban mind tematikailag, mind szemléletileg, egyéb stílustörekvések eredményeinek felhasználása mellett, a vásárhelyi tanulságok értékesítése tükröződik. A két szomszéd város egymást gazdagító képzőművészetének szorosabbá fonódását a sokat jelentő egyéni művészek-barátságokon kívül olyan tényezők is előmozdítják, mint a Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-Magyarországi Területi Szervezetébe való közös tartozás, továbbá a szervezeti kiállításokon történő együttes szereplés, s nem utolsósorban a szegedi Tömörkény István Művészeti Gimnáziumba, ill. Középfiskolába tanítani átjáró vásárhelyi művészek: *Szalay Ferenc*, *Samu Katalin*, *Fekete János* és a Szegeden tartózkodó *Magos Gyula* jelenléte által is egyre összefűződik a gyümölcsöző kapcsolat. Nevezetteknek jelentős szobrászati (Samu Katalin „Csikó” c. alumíniumszobra, 1965.), és murális alkotásai (Szalay Ferenc szegedi Belvárosi-temető ravatalozójának freskói, 1967.; valamint a Szakszervezetek Csongrád megyei Tanácsának helyi székházában levő pannó, 1971.) is vannak Szegeden.

Szeged és Vásárhely — tágabb értelemben Csongrád megye — szoros képzőművészeti kapcsolatára utalnak Dömötör János és mások idevágó írásai. Továbbá az 1973 nyarán rendezett közös kiállítás, mely megyénk ábrázoló művészeti eredményeit a budapesti FÉSZEK-Klubban bemutatta. Végül is Papp Gyula summázataként elmondhatjuk, hogy „...a város művészeti életének összességét tekintve, egyaránt felfedezhetjük a népi-paraszti kultúra hatását, valamint az urbánus tendenciák jelentkezését. Ez a kettősség mind az irodalmi életben, mind a képzőművészetben jelentkezik. Sajnos ez egyben sokáig akadályozta a szegedi képzőművészet helyes értékelését is, hiszen a szakmai tendenciáktól függően hol az egyik, hol a másik irány kapott létjogosultságot. Alföldi város lévén, a szegedi képzőművésztől is a vásárhelyihez hasonló, összképében egységes pikturát kértek számon, s volt idő, amikor figyelmen kívül hagyták az egyre inkább urbanizálódó életmód és légkör módosító hatását... Egy dinamikus fejlődő nagyváros atmoszférájában, szellemi életében sokkal jobban érezhető korunk lüktetése. Éppen ezért a szegedi képzőművészet egyik legfontosabb ismérve a sokszínűség.”²¹¹

²¹¹ A szegedi képzőművészet. Beszélgetés Papp Gyulával. *Művészet*, 1973. aug. 8. sz. 5–6.; E témával kapcsolatban lásd még: Szovjet műkritikus véleménye a vásárhelyi és szegedi festőművészekről. (Összefoglalta: *Erdei Mihály*.), *Tiszatáj*, 1970. szept. 9. sz. 892–895.; Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. *Tiszatáj*, 1970. szept. 9. sz. 895.; *Dömötör János*: Vásárhelyi művészet. *Alföld*, 1971. 10. sz. 66.; *Dömötör János*: Negyedszázad művészete Csongrád megyében. *Művészet*, 1970. 9. sz. szept. 42.; Csongrád megyei képzőművészek kiállítása. Bp. FÉSZEK--Klub. 1973. jún. 30. Katalógus-meghívó. Bev.: *Szalontai József*.; *Tandi Lajos*: Művek a FÉSZEK-Klubban. Délm. 1973. júl. 3.

Négyen a középgenerációból

A mai szegedi képzőművészek középgenerációjába több hasonló korú és azonos érdeklődésű festő, szobrász és grafikus tartozik. Közülük az alábbiakban *Fontos Sándor Cs. Pataj Mihály, Pintér József és Tóth Sándor* személyében azt a négy művészt emeljük ki, akik különféle tárlatokon általában együtt szoktak szerepelni, és ennek a középgenerációnak a magját képezik. Munkásságukra kisebb-nagyobb mértékben a vásárhelyi műhely kisugárzása is hatott és művészetüket a munkás-paraszt élet iránti érdeklődés, a falusi, városi emberek környezetének megjelenítése jellemzi. E tartalmi sajátosságokkal együtt képeiket és plasztikai alkotásaikat jelentős értelmi és érzelmi feszültség határozza meg, amit tüzes színekkel és konstruktív, expresszív-realista formálással fejeznek ki.

A négyük közül legidősebb, ötvenes évjáratú *Fontos Sándor* (1920—)²¹² Szegeden született. Életútja nehézségekkel terhes volt. Hiába javasolták középiskolai tanárai, hogy korán előtűnő rajztehetségét a képzőművészeti főiskolán fejlessze tovább. Atyjának géplakatosi keresetéből csak annyira tellett, hogy fia tanítói oklevelet szerezhessen. De ezzel nem ért sokat, mert nem tudott elhelyezkedni. Álláshiány miatt 1939-ben sorkatonának ment, s három évi szolgálat után pár hónapig Temerinben tanítószkodott. 1942-ben a háború ismét katonának szólította, s közbejött németországi hadifogságából 1946 nyarán került haza. Azok az esztendőök, melyet a honvédségnél kellett eltöltenie, nagy kiesést jelentettek pikturális fejlődésében. Leszerelését követően falusi tanítóként Ásotthalomra, majd Pusztaszerre osztották be és e helyeken fogott a festéshez.

A zivataros idők megpróbáltatásai által nyomasztóvá vált hangulatát absztrakt, szürrealista módon igyekezett tolmácsolni. Kísérletei azonban — a szükséges képzettség hiányában — nem bizonyultak tovább folytathatóknak. Előről kellett mindent kezdenie. 1948—1955 között a Szegedi Pedagógiai Főiskolára járt, ahol Vinkler László növendékeként rajztanári diplomát szerzett. Mesterétől nemcsak sokirányúan magas szakmai, ábrázolásbeli, de haladó elméleti, esztétikai felkészítést is kapott. 1952-től rendszeresen szerepel a helyi városi, megyei és szervezeti kiállításokon valamint a vásárhelyi és békéscsabai tárlatokon.²¹³ Önálló bemutatkozása először, 1960-ban a Képcsarnok szegedi termében volt.²¹⁴ 1963-ban és 1965-ben a Tornyai János és a Móra Ferenc Múzeumban rendezett kiállításokat.²¹⁵ Festményeivel a Szegedi Nyári Tárlatokon kezdettől fogva hangsúlyosan képviselteti magát.²¹⁶ 1967-ben, a szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett kiállításán huszonkét képe volt bemutatva.²¹⁷ 1967—68-ban Zentán és Szabadkán (Jugoszlávia) kollektív

²¹² *Szelesi Zoltán*: Fontos Sándor. Tiszatáj, 1965. 1. sz. jan. 71.; *Kulka Eszter*: Fontos Sándor. Tiszatáj, 1969. 1. sz. 66.; Fontos Sándor képei a Szegedi Konzervgyárban. Délm. 1971. nov. 16.; *Petri Ferenc*: Min dolgozik? Fontos Sándor. Csm. Hírl. 1973. jan. 21.

²¹³ Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. 1945—1958. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Délalföldi Tárlat: 1961., 1965—1975. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1970—75. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva*.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

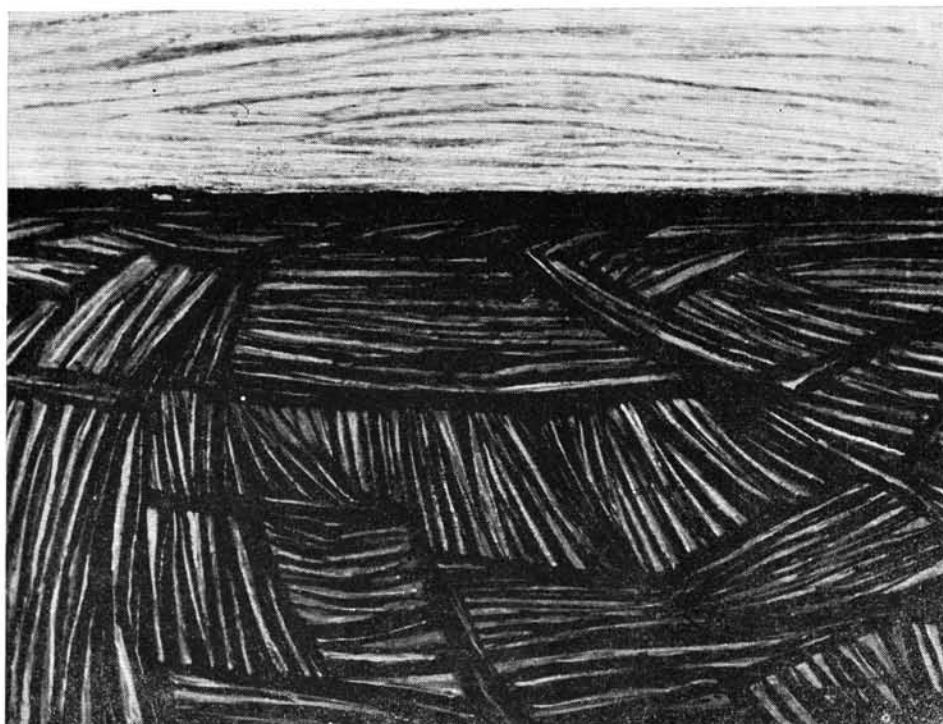
²¹⁴ Fiatal festőművész kiállítása a Képcsarnokban (Fontos Sándor). Délm. 1960. szept. 5.

²¹⁵ Fontos Sándor gyűjteményes kiállítása. Szeged, 1963. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Dér István*: Fontos Sándor kiállítása. Délm. 1963. máj. 7. *D. Fehér Zsuzsa*: Két fiatal kiállítása Szegeden. Művészet, 1963. IX. 44.; Két szegedi kiállításról (Fontos Sándor). Tiszatáj, 1965. 12. sz. dec. 968.

²¹⁶ Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1975. Katalógus.

²¹⁷ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj,

tárlatokon vett részt.²¹⁸ 1969-ig Üllésen élt, ahol közel másfél évtizeden át tanyai iskolában tanított. Itt érlelődött művészé. Festészetét is e táj népének élete ihlette meg. Munkássága során a vásárhelyi művészekkel kötött baráti kapcsolatot, mely etikailag arra ösztönözte, hogy az alföldi parasztság hűséges és reális ábrázolója legyen.

Fontos Sándor: Bevetett földek. 1967. o. fl. 75×100 cm. Mgt.

Üllési tevékenysége során nemcsak az Alföld e környékének jellegzetes karaktere tárult fel Fontos előtt, hanem az idevalósi emberek munkája, szokása és lelkivilága is. Paraszt-portréi nehezen megközelíthető, de őszinte lényű falusi asszonyokat, férfiakat ábrázolnak, akiket vastag konturvonalakkal rajzolt meg, hogy ezzel is kihangsúlyozza zárt, kemény élethez szokott természetüket. Az idők végtelenjébe tekintő, bálványyszerű alakjai („Öregek”, 1963.), mintha abból az elemből lennének gyúrva, alkotva, amelyből mindennapi kenyerük kikerül, s melyhez sorsuk kötve van. Fontos Sándor falusi ábrázolásai, mint az „Asszony könyvvel” (1964.), és az „Alföldi elégia” (1965.), továbbá más képei, nem egy falura ránduló festő etnográfiai érdekességei, hanem az üllési néppel együtt élő és érző művész hiteles alkotásai,

1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

²¹⁸ *Kulka Eszter*: Szegedi festők tárlata Szabadkán. Délm. 1967. ápr. 1. Szegedi Képzőművészek Tárlata Szabadkán. 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

melyek az itteni parasztság nagymúltú hagyományokon nyugvó életmegnyilvánulásait tolmácsolják.

Fontos mostani, határozott profilú kifejezőmódja szorgos művészi törekvés eredményeként jött létre. Festészetének első szakaszában főleg a kissé elégikus, lírai hangulatok domináltak, s vásznain lágy változatú természeti színélmények impresszionisztikus legrögzítése volt a cél, Azonban az évek során a művésznek egyre súlyosbodtak a közölnivalói („Kényszer munkások”, 1965), melyet csak a mondanivalónak megfelelő tömörségű formában lehetett kifejeznie. Ettől kezdve lépett mindinkább előtérbe nála a jelenségek szerkezeti kihangsúlyozása, a konstruktív képépítés határozott igénye. Leegyszerűsített, síkokra bontott formái a festő érzéseit, gondolatait a lényegre korlátozták („Barna fatörzsek” 1966).

A táji környezet, a Szeged-környéki alföldi tanyavilág, ahol az üllési parasztlak élnek, szintén központi helyet foglal el Fontos Sándor festészetében. A vidék és a közte levő kapcsolat mind személyesebbé vált. Az évszakonként más-más formában megjelenő természet („Tavaszi”, „Nyári”, „Őszi”, „Téli”, 1966) sok szépséget nyújt azok számára, akik szeretik és megértik az örök és mégis folyton változó táj élményt nyújtó megnyilvánulásait („Bevetett földek”, 1967). A mások által elcsépelet, vagy hazug romantikával megfestett tanyarészletek Fontos alkotásain tiszta csengésű lírával telítődnek. Ecsetje nyomán megnemesednek a táji elemek és érvényre jut a sík környezet tipikus arculata. Stílusának feltűnő jegye, hogy mély és világos színezésű képeit átszövik a kompozícióit kialakító vonalak („Termés”, 1969), melyek érhálózatát adják a műnek, lüktető mozgást víve az ábrázolásokba. Fontos Sándor 1970 fordulóján Szegedre — a Művészházba — költözött és azóta itt fejt ki festői és rajztanári tevékenységét. Képeivel a szegedi képzőművészek odesszai kiállításán („Barackvirágzás”, 1970) és az „Alföldi művészek” berlini tárlatán szerepelt. Legutóbb a

Fontos Sándor:
Termés. 1969. o. fl. 100×80 cm. Mgt.

Cs. Pataj Mihály:
Öreg szuszék. 1969. v. techn. 90×70 cm. Mgt.

Cs. Pataj Mihály: Ipari táj. 1970. gouache, 122×88 cm. Mgt.

helyi Művészklubban és a Bordányi Művelődési Otthonban állította ki festményeit („Hajnal”, 1973)²¹⁹, majd ezt követően a szegedi Képcsarnokban és a XVI. Szegedi Nyári Tárlaton mutatta be újabb képeit („Éjszaka”, 1975). Több alkotása — egyéb helyeken kívül —, állami, megyei, városi vásárlásra, illetve a Nemzeti Galériába és a Móra Ferenc Múzeumba került.

Fontos szegedi művésztanártársa, a korban hozzá legközelebb álló Cs. Pataj Mihály (1921—)²²⁰, akinek munkásságával Dér Endre író foglalkozott többször. Szerinte Cs. Pataj „...legújabb művei arra engednek következtetni, hogy művésznünk jelenleg egy éretten summázó, az intellektusnak vezetőszeret engedő, de az érzelmek gazdagságát, az emberi viszonyulások melegségét is szóhoz juttató izgalmas koloritú periódust él át.”²²¹ Cs. Pataj Mihálynak ebben a mai, megújuló festészeti és grafikai fejlődésének eléréséhez több évtizedet felölelő, törekvésekkel teli művészpálya megtétele volt szükséges.

²¹⁹ Kálmány és Fontos. Délm. 1969. dec. 3.; *Laczó Katalin*: A Művészklubok eseményeiből. A sajtóházban. (Fontos Sándor kiállítása) Tiszatáj, 1970. 2. sz. febr. 190.; Szeged Dokumentációs és Képzőművészeti kiállítása. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla és Szemesi Zoltán*.; *Erdei Mihály*: Szovjet műkritikus véleménye vásárhelyi és szegedi festőkről. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 892.; Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 895.; „Közön-ség-művész találkozó” (Fontos Sándor Bordányban). Délm. 1973. okt. 23.

²²⁰ *Dér Endre*: Cs. Pataj Mihály. Tiszatáj, 1968. 5. sz. máj. 417.

²²¹ Cs. Pataj Mihály kiállítása. Békéscsaba—Szeged—Hódmezővásárhely—Budapest. 1969. Katalógus. Bev.: *Dér Endre*.

A békéscsabai születésű festővel egykori gimnáziumi tanára szerettette meg a művészetet. Érettségi után ezért is választotta a Képzőművészeti Főiskolát továbbtanulása színhelyéül. Itt Rudnay Gyulának lett a kedvelt növendéke, akinek indulati expresszivitása, bár modern hangszerelésben, de ma is visszacseng Cs. Pataj alföldi témájú festményein. A tájképek és akvarellek melletti munkásságát kitöltő fa-, és linómetszéssel szintén a főiskolán, Varga Nándor grafikai osztályán ismerkedett meg. 1945-ben középiskolai, 1947-ben pedig tanárképző-intézeti tanári oklevelet szerzett. Ezt követően stúdiumait a budapesti és a szegedi egyetemen folytatta, ahol művészettörténetből abszolvált. 1952-ben orosz nyelv- és irodalomból tanári diplomát kapott. Rajztanári működését Szarvason kezdte, ahol az ottani Tanítóképző Intézetben 1959-ig dolgozott.

Évtizedre nyúló szarvasi tartózkodása alatt főleg fametszéssel és akvarellek készítésével foglalkozott. A két, nagyon is ellentétes hatású műfajban egyrészt a figurális ábrázoláshoz, másrészt a tájfestéshez kötődő érdeklődése nyilatkozott meg. Mindkettőnek azonban az Alföld tája és népe, közelebbről a Kőrös-vidék tanyavilága volt az ihletője. A technikai lehetőségeket kamatoztatni igyekvő fametszeteinek létrehozásánál Cs. Patajra hatást gyakorolt Buday György grafikai-lapjainak megismerése. Legsikerültebb metszetei, mint a „Bivalyok” (1949) és a „Halászkok” (1958), az I. és a IX. budapesti országos kiállításokon kívül a Miskolci Grafikai Biennálén szerepeltek. A Szarvason megkezdett, majd a hatvanas évektől Szegeden folytatott gouache-festészetében az adott környékek tipikus alföldi hangulatát igyekezett lírai módon visszatükrözni. Lapjain nemcsak a megjelenítés biztonsága a feltűnő, hanem egy-egy frissen ábrázolt természeti képnek állandó varázsú intimitása is, mely a tájrészletek sajátos szépségeit fejezik ki. Lényegre törő, határozott ecsetvonásokkal kialakított vízfestményei az alkotói hevület feszültségétől élményszerűkké válnak („Bárkák a Tiszán”, 1961).

Cs. Pataj Mihály termékeny munkássága során több mint félszáz tájjelegű (Dél-magyarországi területi szervezeti kiállítások, békéscsabai Alföldi Tárlatok) és országos szintű képzőművészeti rendezvényeken (Budapest, Szeged, Miskolc) vett részt az elmúlt években.²²² Ma, mint a Szegedi Tanárképző Főiskola rajztanszékének docense, alkotásaival rendszeresen képviselteti magát a helyi főiskolai művésztanárok évek óta ismétlődő bemutatkozásain („Demeter-torony”, 1965).²²³ Önálló gyűjteményeit az utóbbi két évtizedben, 1953—1974 között: Szarvas, Békéscsaba, Gyula, Szeged, Vásárhely, Budapest és Szabadka kiállítótermeiben szerepeltette.²²⁴ A sze-

²²² Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1975. Katalógus.; Szegedi Téli Tárlat: 1964—1970/71, 1975. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva.*; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Délalföldi Tárlat: 1965—1975. Katalógus.

²²³ Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Szeged, 1964. Katalógus. Ep.: *Szelesi Zoltán.*; Szegedi Tanárképző Főiskola Rajztanszéke III. képzőművészeti kiállításának katalógusa. Szeged, 1967. Előszó: *Fischer Ernő.*; *Kulka Eszter.* Főiskolai művésztanárok kiállítása. Délm. 1967. okt. 13.; *Kulka Eszter.* Főiskolai művésztanárok kiállítása Szegeden. Művészet, 1968. I. 28. Szegedi Állami Tanárképző Főiskola Rajztanszéke IV. képzőművészeti kiállításának katalógusa. Szeged, 1970. Előszó: *Balogh Jenő.*

²²⁴ Holnap nyitják meg Cs. Pataj Mihály kiállítását. Délm. 1960. jún. 3.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Tisza-parti hangulat... Megjegyzések Cs. Pataj Mihály tárlatához. Délm. 1960. jún. 16.; Cs. Pataj Mihály grafikai kiállítása. Szeged, 1960. Meghívó-katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.* *Fenyvesi István.* Cs. Pataj Mihály bemutatkozó kiállítása. Tiszatáj, 1960. júl.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Egy szegedi festőművész kiállításáról. Cs. Pataj Mihály tárlata a Képcsarnokban. Délm. 1961. febr. 5.; A festők nyara. Délm. 1962. szept. 2.; *Dér István.* Cs. Pataj Mihály kiállítása. Délm. 1964. nov. 28.; *D. Fehér Zsuzsa.* Cs. Pataj Mihály kiállítása Szegeden. Művészet, 1965. II. 46.; *Dér Endre.* Cs. Pataj Mihály budapesti kiállítása. Délm. 1968. nov. 29.; *Akác László.* Cs. Pataj Mihály kiállítása. Délm.

gedi képzőművészek szabadkai rendezvényein, továbbá a Nemzeti Galériában létrehozott 1967-es tárlatán tizennyolc alkotásával („Tiszahíd”, 1967) vett részt.²²⁵

A külföldre sokat utazó szegedi művészek közül Cs. Pataj Mihály az, aki leggyakrabban tesz rövid tanulmányutakat a közép- és kelet-európai országokban. Drezda, Prága, Krakkó, Párizs, továbbá Firenze, Velence és Hollandia utazási, természeti, városképi és galériai élményt, a klasszikus kultúra csodálatát és a modern művészetek megújulásra ösztönző izgalmát jelentette számára. Az ehhez kötődő, külföldi tematikájú képei már tükrözik azt az új festészeti ars poeticát, melyet így fogalmazott meg: „Szeretnék egy emberközpontú, az alföldi hagyományokból induló, korszerű európai nyelvezetet teremteni magamnak. A megszokott faktura helyett különböző módszerekkel új felületi gazdagságot adni társadalmi mondanivalóimnak.”²²⁶ E törekvéseinek megfelelően az újabb festményeit összetett technikai eljárással — a festéken kívül színes papír és staniol használatával — alakítja ki. Dekoratív collage-képeivel („Bánk Bán próba után”, 1967) egyidejűleg hozza létre összefogott szerkesztésű, színkontrasztokra felépített műveit („Ipari táj”, 1968), melyekből a Tisza-Maros-szög városának ipari és kulturális fejlődése iránti érdeklődés, valamint a népi tárgyú jellegzetességek („Öreg szuszék”, 1969) új formájú megragadása érződik. Cs. Pataj Mihály 1970-ben, a szegedi festők és szobrászok odesszai bemutatóközlőjében, továbbá az „Alföldi Művészek” berlini kiállításán már e színes nyelvezetű olaj, gouache és collage technikájú műveivel képviseltette magát. 1971-ben a helyi Művészklubban állított ki.²²⁷ Újabb alkotásaiból („Szuszék szóttésekkel”, 1973) — mint jeleztük — a jugoszláviai Vajdaságban (Szabadkán és más helyeken) rendezett 1973—74 fordulóján önálló kiállítást. Képeiből több, különböző fővárosi és helyi közgyűjteményekbe került.

Ma, amikor elfogulatlanul állíthatjuk, hogy Szeged képzőművészete soha eddig nem jutó fejlődési szintet ért el, ez az eredmény sokban kötődik olyan lelkes emberek tevékenységéhez, akik a helyi párt- és tanácsai szervezetekben működve, vagy társadalmi tisztségeket betöltve, városunk képzőművészeti ügyeit töretlen szorgalommal intézik. Ezek közé tartozik *Pintér József* (1922—)²²⁸ is, aki régebben egyik aktív tagja volt annak a fiatal festőkből álló csoportnak, melyhez a Szegedi Képzőművészek Kollektív Műtermének megalakítása fűződik. 1964-től pedig, a Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-Magyarországi Területi Szervezetének létrehozásától a

1969. febr. 25.; *Akác László*: Cs. Pataj Mihály. Délm. 1970. ápr. 16.; *Vinkler László*: Gondolatok Cs. Pataj Mihály festészetéről. Művészet, 1970. V. 35.

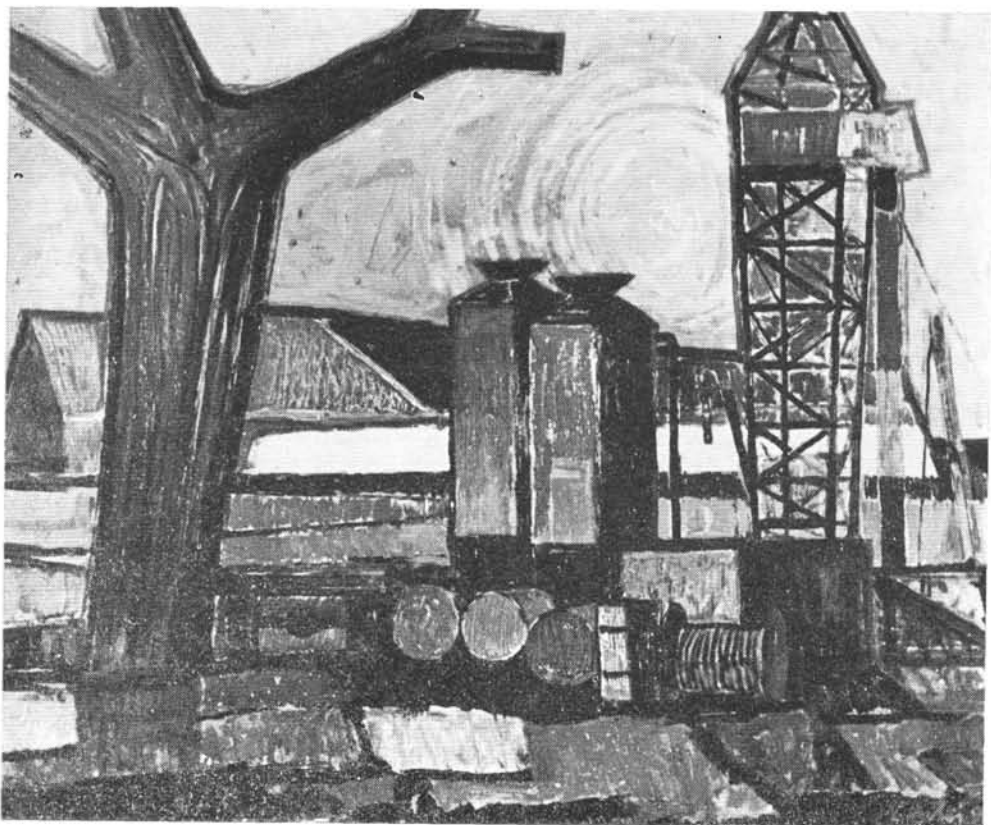
²²⁵ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.; *Kulka Eszter*: Szegedi festők tárlata Szabadkán. Délm. 1967. ápr. 1.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán). 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

²²⁶ Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Szeged, 1965. Katalógus. Ep.: *Szelesi Zoltán*. 20.

²²⁷ Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán*.; *Erdei Mihály*: Szovjet műkritikus véleménye vásárhelyi és szegedi festőkről. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 892.; Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 895.; *Dér Endre*: Cs. Pataj Mihály kiállítása Szegeden. Művészet, 1971. 9. sz. 44. *D. Fehér Zsuzsa*: Van-e szegedi műhely? — Művészet, 1973. 8. sz. 14—20.

²²⁸ Két festő, tíz munkás. Szeged felszabadulásának ünnepére készül a két szegedi művész (Hemmert János és Pintér József). Délm. 1954. szept. 18.; (*Szelesi Zoltán*) *szelesi*: Három fiatal szegedi festő (Hemmert J., Pintér J. és Sándor L.) Délm. 1955. dec. 6.; *Németh Ferenc*: Pintér József. Tiszatáj, 1968. 10. sz. okt. 926.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Új szövetségi tagok a szegedi festők között. Délm. 1971. ápr. 8.

Szegeden élő festők, szobrászok, grafikusok és iparművészek szervezeti ügyeinek városi titkára. egészen 1973-ig,²²⁹ 1967-től mint tanácsstag, a városvezetésben is képviselte a helyi művészek érdekeit. Társadalmi munkájának eredményei közé számít — többek között — Szeged-Szabadka hasznos tapasztalateseréssel járó ábrázolóművészeti kapcsolatának megteremtésében való közreműködése. Továbbá a több mint egy évtizede ismételtlen megrendezésre kerülő, országos jellegű Szegedi Nyári Tárlatok szervezési előkészítésében történő részvétele. Nem kevésbé állt helyt a szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett (1967) és testvérvárosunkban, Odeszszában bemutatott (1970) kiállításainak nagy anyaggyűjtő és rendszerező munkájában. Pintérnek művészetszervezői tevékenységén túl, pikturális eredményei is figyelemreméltóak.

Pintér József: Este az olajkútnál. 1967. o. fl. 80×100 cm. Mgt.

A szegedi születésű Pintér Józsefnek a munkás sorból nem volt könnyű az alkotóművész rangjára felküzdenie magát. Kezdetben a Szolnoki Művésztelepen szerzett szakmai tanulságok párosultak azokkal a stúdiókkal, melyekben 1950—54-ig a Szegedi Pedagógiai Főiskola rajztanszékén — mint dekorációs munkás az esti órák-

²²⁹ Megalakult a Dél-magyarországi Képzőművészek Területi Szervezete. Délm. 1964. ápr. 25.; Újjáalakult a Magyar Képzőművészek Szövetsége Délmagyarországi Területi Szervezete. Csm. Hírlap, 1966. jún. 3.

ban — Vinkler László irányítása alatt részesült. A már előbb, 1945 őszén és az utána folyamatosan sorra került különböző helyi, vidéki és fővárosi kiállításokon való szereplése csak fokozta a szorgalmasan dolgozó, immár művésszé érett festő önbizalmát.²³⁰ 1960-ban két szegedi művészkollégájával — Beszédes Kornéllal és Hemmert Jánossal — együtt rendezett csoportkiállításon,²³¹ több mint egy évtizedes művészi törekvéséről adott számot. Az országos jellegűvé növekedett III. Szegedi Nyári Tárlaton, Pintér egyik máig is legsikerültebb festményére, a „Krumplivetők”-re (1962) első díjat kapott.²³² Nevére a nyári tárlatokon való eredményes szereplésén kívül, az 1963-ban Szegeden rendezett önálló kiállítása²³³ hívta fel a budapesti szakemberek figyelmét. Több képével együtt ekkor mutatta be, erőteljes előadásban megjelentetett „Önarckép”-ét (1963). Az időbeni művészi teljesítményének elismerése, a városi tanács képzőművészeti ösztöndíjának neki ítéltetésében (1963) nyert kifejezést. Eddigi pályája során négy ízben jutalmazták a nyári tárlatok első díjával.²³⁴ A helyi bemutatkozásokon kívül, a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon és a békéscsabai művészek alföldi rendezvényein konstruktív szellemű figurális kompozícióival („Beszélgetők”, 1964) és tájbrázolásaival („Tanyaudvar”, 1965) rendszeresen szerepel.²³⁵

Ha festészetének kibontakozását, alakulását, majd mind egyénibbé válását nyomom követjük, azt tapasztaljuk, hogy kezdetben kemény, szűk skálájú színei egyre dúsabbá, gazdagabbá lettek. A formák zárt merevségét a beszédesebb hajlékonyság váltotta fel, a monokrom darabosságot pedig líraibb hangú tónusvétel követte. Képeinek a korábbi évekhez kötődő „ezüstszürke-sorozata”, főleg szolnoki tartózkodásának hatásaként jött létre. Oldott festőiségű vásznait az újabb fejlődési szakaszban, vagyis az 1963-tól kialakult és mostanáig ívelő dekoratív-konstruktív szemléletmód követte. Azóta sommásabban, bátrabb festői eszközökkel fejezi ki mondanivalóit. Képei közül többet a Csongrád megyei Tanács („Tél”, 1964) és Szeged Város Tanácsa („Csendélet”, 1966) vásárolt meg. Oeuvréjében új színt jelentenek ezután a külföldi — cseszlovák, lengyel, olasz, jugoszláv — táj- és városképek („Lesnoi házak”, 1966), amelyek közül a „Firenzei táj” c. alkotását (1967) egy magyar kiállítás keretében Rómában mutatták be.

A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában létrehozott 1967-es tárlatán

²³⁰ (-i.): A szegedi Írók, Újságírók, Képzőművészek és Színművészek Szabad Szakszervezete színvonalas és érdekes kollektív kiállítást rendezett a DISZ székházában. Délm. 1945. márc. 25.; (*Lőkös Zoltán*) I. z.: Szegedi képzőművészek reprezentatív kiállítása. Délm. 1947. júl. 4.; Száz műalkotás a Híd-kiállításon. Délm. 1948. nov. 26.; (*Lőkös Zoltán*) I. z.: Megyei Képzőművészeti kiállításokról. Délm. 1951. okt. 13.; *Szelesi Zoltán*: III. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Délm. 1953. okt. 15.; *Szelesi Zoltán*: Méltón köszönti a felszabadulást a IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Szegedi Tükör, 1954. okt. 1.; *Szelesi Zoltán*: Helyi képzőművészetünk eredményei és további feladatai a megyei kiállítás tükrében. Délm. 1956. aug. 29.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Tiszatáj, 1957. nov.; Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. 1945—1958. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

²³¹ Beszédes Kornél, Hemmert János, Pintér József kiállítása. Szeged, 1959. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

²³² III. Szegedi Nyári Tárlat. 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*, 22.

²³³ Pintér József gyűjteményes kiállítása. Szeged, 1963. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*: *D. Fehér Zsuzsa*: Két fiatal festő kiállítása Szegeden (Fontos Sándor és Pintér József). Művészet, 1963. IX. 44.

²³⁴ VI. Szegedi Nyári Tárlat. 1965. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*, 24.; Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1975. Katalógus.

²³⁵ Délalföldi Tárlat: 1961., 1965—1975. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1970/71 1975. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva*.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

Pintér huszonkét festményével szerepelt,²³⁶ melyek közül „Este az olajkútnál” és a „Kenyérszegő” c. alkotásait (1967) említjük meg. Ezek a művei tartalmilag és a megjelenítés vonatkozásában mindazt magukban hordják, amelyet a több mint két évtizedes művészi gyakorlata során alkotásaiban eddig összesűrített. Újabb képein, az adott sík felületét összecsendő, választékos színmezőkkel geometrizálja. „A dekoratív fogalmazással — írja D. Fehér Zsuzsa — nem öli ki az atmoszférát képeiből. A domináns szín (leginkább kék) az erőteljesen átfírt jelenségeket egységbe vonja. Az uralkodó színből merész vöröseket villant elő, a fehéreket is a ritmus fokozására használja.”²³⁷ Bár alapélménye mindig a valóságból ered, a látványt konkrét képi egységgé alakítja át („Enyészet”, 1970). A szegedi-szabadkai festők és szobrászok csoportkiállításain kívül Pintér József 1969-ben — Tóth Sándorral együtt — önálló tárlatot rendezett Szabadkán.²³⁸ 1970 tavaszán, a szegedi képzőművészek odesszai tárlatán és Berlinben az „Alföldi Művészek” kiállításán több festményével képviseltette magát. A Műcsarnok „Új művek” c. tárlatán (1971) szintén részt vett. Műveinek egy része — többek között — Szeged Város Tanácsa, a Nemzeti Galéria és a Móra Ferenc Múzeum képgyűjteményébe jutott. Pályájával és újabb festményeivel („Önarckép”, 1973) legutóbb Dér Endre foglalkozott.²³⁹ 1975 végén önálló kiállítást rendezett Szegeden.

Pintér József: Kenyérszegő. 1967. o. fl. 112×75 cm. Szeged Városi Tan.

A szóban forgó derékhad negyedik tagja, a szobrász *Tóth Sándor* (1933—)²⁴⁰ korát tekintve összekötő kapocs a szegedi művészek újabb nemzedékéhez. 1964 ta-

²³⁶ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; *Szelesi Zoltán.*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

²³⁷ *D. Fehér Zsuzsa.*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1190.

²³⁸ *Kulka Eszter.*: Szegedi festők tárlata Szabadkán. Délm. 1967. ápr. 1.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán) 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; *Ács József.*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; *Pintér József* festőművész és *Tóth Sándor* szobrászművész kiállítása. Szabadka, 1969. Téli Szalon. Katalógus. Művészek adataival.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*

²³⁹ Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán.*; *Erdei Mihály.*: Szovjet műkritikus véleménye a vásárhelyi és szegedi festőkről. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 892.; Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 895.; Új művek a Műcsarnokban. Délm. 1971. márc. 2.; *Dér Endre.*: *Pintér József.* Művészet, 1973. aug. 8. sz. 22.

²⁴⁰ *Szelesi Zoltán.*: Tóth Sándor rézdomborításai. Tiszatáj, 1965. 2. sz. febr. 114.; *Papp Lajos.*: Szobrok és gondolatok. Tóth Sándor kiállításáról. Tiszatáj, 1966. 7. sz. júl. 557.; Szegedi művész szobra. (Tóth Sándor: Kada Elek mellszobra). Délm. 1968. ápr. 21.; *Laczó Katalin.*: Tóth Sándor; Tiszatáj, 1970. 2. sz. febr. 160.

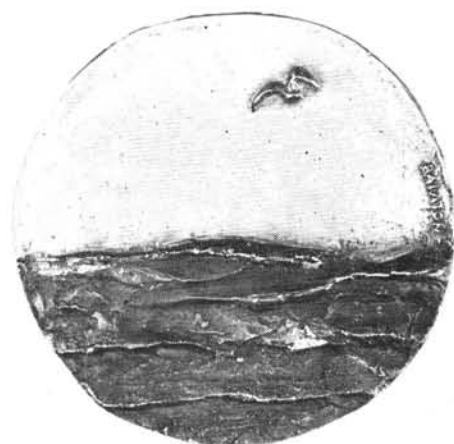
vaszán Tóth első kiállításának megnyitásán,²⁴¹ Tápai Antal szeretettel méltatta fiatalabb pályatársának érdemeit, s a mester örömet-nehézséget egyaránt tapasztalt szavakkal biztatta őt további alkotóútján való helytállására. Tóth plasztikai munkásságának szellemiségét — miként a szegedi szobrászokét általában — a reális valóságfelfogás hatja át. Lemezdomborításainak gondos felület-megművelése által árnyaltan fejeződnék ki a szerelem, az anyaság és a család gondolatkörébe vágó mondanivalói. Szobrászatának kiszélesülését tükrözik az utóbbi években készült bronzportréi, kispasztikai és érméi. Munkáit műfajilag a terakotta-szobrai és ceruzarajzai egészítik ki. Alkotásainak egyéni sajátosságot a lírai belső hang és a kemény mintázás által teremtődött érzelmi-formai feszültség ad. A műveit többször méltató Papp Lajos szerint: „...pókok nélküli, természetesen emberi művészet a Tóth Sándoré. Ő maga idegenkedett mindig fölvelt modoroktól, mesterkéeltségtől, modernkedéstől. Keze alatt csak olyan érzések és gondolatok mintázódnak alkotássá, amik az ő érzései és gondolatai, amik emberi egyéniségében, művészi felfogásán, meggyőződésén és a világban önmaga helyét kereső és megtaláló őszinte állásfoglalásán szűrve is megállják a próbát, s érdemesek a megmaradásra, a maradandóságra.”²⁴²

A miskolci születésű Tóth Sándort szintén a már diák korában megnyilatkozó művészhajlama ösztönözte, hogy tanulmányait 1951-től a Képzőművészeti Főiskolán folytassa. Tekintve, hogy a monumentális művészet iránt érzett akkor vágyat, az általános rajztanszékre került, ahol két évig Hincz Gyula és mások voltak a mesterei. 1953-ban átment a szobrász főtanszakra, ahol Gyenes Tamás, majd öt évig Kisfaludi-Stróbl Zsigmond keze alatt dolgozott, de rajtuk kívül Pátzay Pál is hatást gyakorolt rá. 1959-ben — diplomája megszerzésének évében — tanácskörtársasági pályázatot nyert szobrát a fővárosi tanács vásárolta meg. Ezt követően Hódmezővásárhelyen telepedett le, amely nem volt ismeretlen számára, mivel főiskolásként a nyarakat Szabó Iván vezetése alatt az itteni művésztelepen töltötte. 1961-től járt át Szegedre, hogy részt vegyen az akkor alakuló Tömörkény István Ipari Szakközépiskola megszervezésében. 1962-ben telepedett le Szegeden. Itt tartózkodása óta másfél évig (1966—67), a városi tanács művészeti főelőadójaként is működött. Tevékenységével Szeged képzőművészeti életének szervezettségéért sokat tett. Ezt követően ismét visszatért — a közben művészeti gimnáziummá lett — Tömörkény István Szakközépiskolához. Művészet-pedagógiai munkásságát e helyen kívül, a Szegedi Képzőművész Kör szobrász-vezetőjeként is kifejtette.

Tóth Sándor alkotó-tevékenységének 1959—1964-ig terjedő szakaszában rézdomborításokat készített. Első ilyen munkája, mely „Önarckép”-ét (1960) ábrázolja, a rézlemez tulajdonságaival való ismerkedését tükrözi. Az óvatos studiumprofil után már meghatározott közölnivalót igyekezett kifejezni. A Mártélyon létrehozott „Béke” (1960) és a „Tavaszi” (1961) c. munkáin, az anyagot küzdve formáló művész biztató eredményessége mutatkozik meg. Az ezt követő kompozíciók, mint — többek között — a „Juhász Gyula emlékére” (1962) és a „Szónata” (1963) c. alkotásain a vonalak már szabadabban, lágyabban futnak, s a mintázás merevsége feloldódott. A mű tartalmának megfelelően az előadás is mind érzékletesebbé, harmónikusabbá lett („Család”, 1964). E műveken keresztül Tóth megtalálta saját hangját, melyhez olaszországban tett tanulmányútja is hozzájárult. Rajzai és rézdomborításai ettől kezdve a tiszta szerelem és a családi öröm érzésében fogannak, melyek nemcsak témájukban, de megjelenítésükben is konkrét egyértelműségről tanúskodnak. Mondanivalói a görög-reneszánsz formakultúrán alapuló realista szemléletmóddal vannak ábrázolva, s klasszikus eszményképeit a modernista törekvések

²⁴¹ *Szelesi Zoltán*: Tóth Sándor tárlata. Délm. 1964. máj. 22.

²⁴² *Papp Lajos*: Szobrok és gondolatok. Tóth Sándor kiállításáról. Tiszatáj, 1966. 7. sz. júl. 559.

Tóth Sándor:
Hullám. 1970. bronzérem, 10,5 cm. Mgt.

Szabó Iván:
Körtánc. 1965. bronzérem, 12 cm. Mgt.

Tóth Sándor: Metamorfozis No I. Tavasz. 1970. v. márvány, 54×45 cm. Mgt.

nem zavarják meg. A vásárhelyi művészekkel való szoros kapcsolata révén szobrászatát áthatja a nyugati absztrakt tendenciákkal élesen szembenálló valóság-felfogás. Alakjai bármennyire is személyes jellegűek, magatartásukban öntudatosan paraszti kiállásúak.

Tóth Sándor — aki jelenleg Nyíregyházán lakik — egyike a leggyakrabban szereplő szegedi művészeknek. Számos tárlaton való részvételét közel száz katalógus bizonyítja. A X—XI. Magyar Képzőművészeti Kiállításon, valamint más országos jellegű bemutatókon (Budapest, Vásárhely, Miskolc, Szeged, Békéscsaba, Debrecen, Pécs, stb.) képviseltette magát műveivel.²⁴⁴ Több ízben (Szegedi Nyári Tárlat, 1968; békéscsabai Alföldi Tárlat, 1970) díjat nyert.²⁴⁵ Önálló kiállításokat Szegeden (1964, 1966, 1967, 1969), Vásárhelyen és Gyulán (1964), továbbá Makón (1966) és — Pintér Józseffel közösen — a jugoszláviai Szabadkán és Bácsopolyán (1969) rendezett.²⁴⁶ A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában létrehozott 1967-es tárlatán huszonhat plasztikai alkotásával szerepelt.²⁴⁷ 1970-ben, az „Alföldi Művészek” berlini kiállításán, valamint a szegedi festők, szobrászok szabadkai és odesszai bemutatkozásán, továbbá a Múcsarnok „Új művek” c. tárlatán (1971) részt vett.²⁴⁸ Művészeti kérdésekkel foglalkozó cikkeket is írt.²⁴⁹

²⁴³ X. Magyar Képzőművészeti Kiállítás. Múcsarnok. Bpest. 1965. Katalógus.; XI. Magyar Képzőművészeti Kiállítás. Múcsarnok. Bpest. 1968. Katalógus. 16. Új művek. Múcsarnok, Bpest, 1971. Katalógus.

²⁴⁴ Ötödik Miskolci Országos Képzőművészeti Kiállítás. 1959. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. 42.; Vásárhelyi Tárlat. Magyar Nemzeti Galéria, Bpest, 1964. Katalógus. Bev.: *Pogány Ö. Gábor*. 55—56.; 10. Alföldi Tárlat. Bcsaba. 1967. Katalógus. Bev.: *Kampis Antal*.; Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1975. Katalógus.; Délalföldi Tárlat: 1965—1975. Katalógus.; Szegedi Művészek Kiállítás. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1970/71—1973. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva*.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

²⁴⁵ Szegedi Nyári Tárlat. Szeged, 1968. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; (*Ökrös László*) *Ö. L.*; Délalföldi Tárlat. Tóth Sándor nivódija. Délm. 1970. ápr. 7.

²⁴⁶ *Szelesi Zoltán*: Tóth Sándor tárlata. Délm. 1964. máj. 22.; *Papp Lajos*: Tóth Sándor kiállítása a Képcsarnokban. Délm. 1966. máj. 21.; *Szelesi Zoltán*: Múzeum és művészet. Gondolatok Tóth Sándor makói kiállításának megnyitásán. Csm. Hírlap, 1966. okt. 4.; *D. Fehér Zsuzsa*: Tóth Sándor kiállításáról. Művészet, 1966. XII. 44.; (*Akác László*) *A. L.*: Tóth Sándor kiállítása. Délm. 1969. nov. 22.; *Pintér József* festőművész és Tóth Sándor szobrászművész kiállítása. Szabadka, 1969. Téli Szalon; Katalógus.

²⁴⁷ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Bpest. 1967. Magyar Nemzeti Galéria. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

²⁴⁸ *Kulka Eszter*: Szegedi festők Tárlata Szabadkán. Délm. 1967. ápr. 1.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán), 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 895.; Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán*.; Új művek a Múcsarnokban. Délm. 1971. márc. 2.

²⁴⁹ *Tóth Sándor*: Onódi Béla tárlata. Délm. 1965. nov. 5.; *Tóth Sándor*: Bienalé Miskolcon. Délm. 1965. nov. 11.; *Tóth Sándor*: Dér István tárlata. Délm. 1966. jan. 21.; *Tóth Sándor*: Hozzászólás (Vásárhely és a képzőművészet c. vitához). Tiszatáj, 1967. 1. sz. jan. 57—58.; *Tóth Sándor*: Tápai Antal. Tiszatáj, 1969. 5. sz. máj. 455.; *Tóth Sándor*: Ideális hely a Tancoslánynak. Délm. 1969. szept. 2.; *Tóth Sándor*: Az alkotó. Délm. 1969. okt. 17.; *Tóth Sándor*: Gondolatok, javaslatok (Vita a városesztétika kérdéseiről.). Délm. 1969. nov. 14.; *Tóth Sándor*: A képzőművészeti gyűjteményről. Délm. 1970. jan. 23.; *Tóth Sándor*: Néhány javaslat. (Hozzászólás a Szeged szobrai sorozathoz). Délm. 1970. máj. 30.; *Tóth Sándor*: Balatoni Nyári Tárlat. Délm. 1970. júl. 23.; *Tóth Sándor*: Fialatok tárlaton. Délm. 1970. dec. 30.; *Tóth Sándor*: Hetvenöt éves Pátzay Pál. Délm. 1971. szept. 17.; *Tóth Sándor*: Attrakció és művészet. Délm. 1971. okt. 22.; *Tóth Sándor*: Kik döntenek? (Hoz-

Az említett kiállításokon, a már szobakerült lemezdomborításain kívül, portréi, kispasztikái és változatos éremsorozata is bemutatásra kerültek, mint az utóbbi évek termése, melyek munkásságát úgy tematikailag, mint műfaji vonatkozásban gazdagabbá tették. Arcmásai közül a feleségéről készített bronz-fejet (1965) említjük. Legutóbbi művei közé egy szimbólikus értelmű vörösmárvány sztéle („Metamorfozis” N^o I. tavasz ” 1970) tartozik. Két kispasztikáját, a Magyar Nemzeti Galéria („Ikrek”, 1966), illetve a Móra Ferenc Múzeum („Hegedűs”, 1966) őrzi. De számos műve különböző állami, városi és múzeumi vásárlásra került. A százat meghaladó érmeinek sorában főleg portrékat találunk, melyek neves költőket, művészeket és tudósokat („Juhász Gyula”, „Dinyés Ferenc”, „Kiss Lajos”, 1965–67) tiszteelő megemlékezéssel ábrázolnak, valamint családtagjait, akiknek arcmásait apai szeretettel örököltette meg. Ide tartozik az ún. „Balaton-sorozat”-a is, ebből a „Hullám” (1968) c. érmét emeljük ki. Köztéri munkáiról szólva, a percesi vajariskola bányász-szobra, a kecskeméti Kada Elek-büsztt, a kaposvári pártbizottság Lenin-domborítása és a szegedi Rózsa Ferenc-, Juhász Gyula és Gellért Albert domborművek, a makói Könyves-Kolonics emléktábla és a békéscsabai Vérellátó Intézet épületplasztikája fűződnek nevéhez. Eddigi munkásságát legteljesebben 1971-ben, a Miskolci Képtárban rendezett gyűjteményes kiállítása tükrözte, melyen közel száznolcvan pasztikai alkotását és rajzait mutatta be. Ezt követően Edelényben és Tokajban is szerepelt. 1972 decemberében „Halak, madarak” címen volt önálló tárlata Szegeden, majd utána Félegyházán. Munkásságával („Nóra”) legutóbb a Művészet-ben (1973) Szabó Endre foglalkozott.²⁵⁰ Érmeivel Olaszországban mostanában díjat nyert.

Kiállítások és kiállítók

Szeged új képzőművészetének fejlődése elsősorban a kiállításokon és az ott szereplő művek megítélésében mérhető le. Az évenként megrendezésre kerülő tárlatok sűrűnek mondhatók, mert gyakran hús bemutató is sorra kerül. Csoportos megnyilatkozások olykor négyhavonként jönnek létre: késő tavasszal a Délalföldi Tárlat, július közepén a Szegedi Nyári Tárlat, karácsony táján (két évenként) pedig a Szegedi Téli Tárlat. Kiegészítik ezeket a Móra Ferenc Múzeumban és a Képcsarnok itteni termében látható egyéni kiállítások. Ezen túl helyi művészeink máshol levő nagyobb tárlatokon is rendszeresen részt vesznek. A szabadtéri játékok alatt megnyíló, széles hatósugarú nyári tárlatok révén Szeged képzőművészete az elmúlt évtized alatt szervesen bekapcsolódott a hazai szakterület hálózatának fővonalába. Az itt folyó alkotótevékenység országos fórumú tükröztetéséhez nagyban hozzájárult a Nemzeti Galéria 1967-ben megrendezett szegedi tárlata. Az odesszai és a jugoszláv festőkkel, szobrászokkal történt szegedi cserekiállítások pedig már nemzet-

zászlós a Galéria ügyéhez.). Délm. 1972. jan. 19.; *Tóth Sándor*: Miskolci tárlat—szegedi tanulságok. Délm. 1972. dec. 8.; *Tóth Sándor*: Megalakult a „FIDEM” magyar tagozata. Délm. 1973. nov. 13.; *Tóth Sándor*: Grafikai biennálé Miskolcon. Délm. 1973. dec. 4.

²⁵⁰ Tóth Sándor szobrászművész kiállítása a Miskolci Képtárban. Miskolc. 1971. Katalógus. A művész életrajzi adataival...; (*Akác László*) A. L.: Tóth Sándor kiállítása Miskolcon. Délm. 1971. febr. 9.; Tóth Sándor elismerése. Délm. 1971. ápr. 10.; Tóth Sándor szabadkai jutalomdíja. Délm. 1972. okt. 24.; *Tandi Lajos*: Halak, madarak. Tóth Sándor kiállítása a Képtárban. Délm. 1972. dec. 19.; *Papp Zoltán*: Halak, madarak, emberek. Tóth Sándor kiállítása Szegeden Csm. Hírl. 1972. dec. 20.; Szegedi Műsor, 1972. dec.; *Tasnádi Attila*: Kiállítási Kalauz. (Tóth Sándor kiállítása). Népszava, 1973. jan. 12.; *Petri Ferenc*: Halak, madarak. Tóth Sándor szobrai. Tiszatáj, 1973. márc. 3. sz. 108.; *Szabó Endre*: Tóth Sándor. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 26.

közi perspektívát nyitottak városunk képzőművészete további fejlődéséhez. Helyi kulturális életünknek egy mostanában közzétett felmérése szerint „...az elmúlt tíz évben Szegeden összesen 198 képzőművészeti kiállítást tartottak.”²⁵¹ A tárlatok száma tehát 1961—70 között — az előző dekádhoz képest — több mint kétszeresére növekedett.²⁵²

²⁵¹ Papp Gyula: Szeged helye és szerepe az ország életében. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 820.

²⁵² A Móra Ferenc Múzeumban (MFM) és Horváth Mihály utcai képtárban (HMK) 1961—1975 között az alábbi tárlatok kerültek megrendezésre:

1961

Halápy János festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1961. febr. 7.; Művészet, 1961. 5. sz. máj. 38.). Felszabadulási képzőművészeti pályázati kiállítás. (HMK; Délm. 1961. ápr. 1.); „Munkáselet”. Képzőművészeti kiállítás. (MFM; Délm. 1961. ápr. 27.); Kling György festőművész tárlata (MFM; 1961. máj. 5.); Vincze András festőművész kiállítása (MFM; Délm. 1961. aug. 13.; Művészet, 1961. 10. sz. okt. 43.); Bánszki Tamás festőművész tárlata (MFM; Délm. 1961. aug. 27.); Csernó Judit festőművész kiállítása (MFM; Délm. 1961. okt. 1.); Heves megyei képzőművészek tárlata. (MFM; 1961. nov. 26.).

1962

Plakátkiállítás (HMK; Délm. 1962. febr. 9.); Szegedi Pedagógiai Főiskola művésztanárainak tárlata (HMK; Délm. 1962. márc. 23.); Szegedi Grafikai Kiállítás (HMK; Délm. 1962. jan. 8.); Xántus Gyula festőművész tárlata (MFM, 1962. ápr. 4.); „Giccs a festészetben” kiállítás (HMK; Délm. 1962. ápr. 27.); Ámos Imre emlékkiállítás (HMK; Délm. 1962. máj. 13.; máj. 15.); Csongrád megyei rajztanárok kiállítása (MFM, Délm. 1962. jún. 5.); Tömörkény I. Ipari Szakközépiskola tárlata (MFM. 1962. jún. 10.); Ezüst György festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1962. jún. 23.); III. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1962. júl. 22.; Művészet, 1962. IX. 38.); XIX. századi magyar festészeti kiállítás (MFM; 1962. júl. 21.); Tóbiás György festőművész tárlata (HMK; Délm. 1962. okt. 25.); Erdey Dezső szobrászművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1962. okt. 5.); Rozsnyai Zoltán grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1962. nov. 6.); Hunani iparművészeti kiállítás (HMK; 1962. nov. 11.); „Mindennapi életünk” képzőművészeti kiállítás (HMK; 1962. dec. 16.); Vlasics Károly festőművész tárlata (HMK; Délm. 1962. nov. 7.; 1963. jan. 10.);

1963

László Gyula grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1963. jan. 13.); Modern magyar iparművészeti kiállítás (HMK; Délm. 1963. febr. 16.); „500 év ötvöskincsei” kiállítás (HMK; Délm. 1963. márc. 3.); Vincze András grafikai kiállítása (MFM; Délm. 1963. ápr. 30.); Fontos Sándor festőművész tárlata (HMK; Délm. 1963. máj. 7.; Művészet, 1963. IX. 44.); Csongrád megyei rajztanárok kiállítása (HMK; Délm. 1963. jún. 1.); Sárdy Brutus festőművész tárlata (HMK; 1963. jún. 1.); IV. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1963. aug. 4.; Művészet, 1963. XI. 43.); Mikus Sándor szobrászművész kiállítása (MFM; Délm. 1963. júl. 25.); Vörös Géza festőművész tárlata (MFM; 1963. szept. 15.); Szegedi Tervező Iroda kiállítása (HMK; 1963. szept. 15.); Kubai fametszetek kiállítása (MFM; 1963. okt. 1.); Nagybányai festők emlékkiállítás (HMK; Délm. 1963. okt. 3.); Szabó Miklós festőművész tárlata (HMK; Délm. 1963. nov. 21.); „Az impresszionizmustól—napjainkig” kiállítás (MFM; Délm. 1963. nov. 29.); Petri Lajos szobrászművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1963. dec. 30.);

1964

Gádor Emil festőművész kiállítása. (MFM; 1964. jan. 1.); Szegedi Képzőművészek Tárlata (HMK; Délm. 1964. febr. 20.); Zala Tibor plakát-kiállítás (HMK; 1964. márc. 8.); Füstös Zoltán festőművész tárlata (HMK; Délm. 1964. márc. 26.); Kondor Béla grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1964. ápr. 22.); Major Jenő festőművész hagyatéki kiállítása (HMK; Délm. 1964. máj. 21.); Művészet, 1964. V. 43.); Tóth Sándor szobrászművész kiállítása (HMK; Délm. 1964. máj. 22.); Csongrád megyei rajztanárok tárlata (HMK; Délm. 1964. júl. 17.); Szegedi Országos Képzőművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1964. aug. 1.); Szeged képzőművészete (XIX—XX. sz.) kiállítás (MFM; 1964. júl. 11.); Berény Róbert festőművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1964. okt. 15.); Percz János ötvösművész kiállítása (MFM; Délm. 1964. nov. 14.); Boross Géza festőművész tárlata (HMK; Délm. 1964. dec. 23.);

1965

Szegedi Téli Tárlat (HMK; Délm. 1965. febr. 21.; Tiszatáj, 1965. 4. sz. ápr. 302.); Pörge Gergely festőművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1965. febr. 27.); Szegedi Pedagógiai Főiskola művésztanárainak kiállítása (HMK; Művészet, 1965. VIII. 34.; Tiszatáj, 1965. 5. sz. sz. máj. 369.); Bényi László festőművész tárlata (HMK; Délm. 1965. ápr. 10.; Tiszatáj, 1965. 7. sz. júl. 562.); Balogh Margit festőművész hagyatéki kiállítása (HMK; Délm. 1965. márc. 16.); Szűcs Árpád festőművész tárlata (MFM; Délm. 1965. máj. 13.; Tiszatáj, 1965. 6. sz. jún. 529.); I. Déalföldi Tárlat

(HMK; Délm. 1965. jún. 5.; Művészet, 1965. VIII. 45.); Csongrád megyei rajztanárok kiállítása (HMK; 1965. jún. 6.); VI. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1965. júl. 18, aug. 7.; Tiszatáj, 1965. 11. sz. nov. 858.); Holló László festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1965. szept. 26.); Völgyessy Ferenc műgyűjtő kiállítása (HMK; Délm. 1965. okt. 5., Tiszatáj, 1966. 2. sz. 135, Művészet, 1966. I. 46.; Bánszki Tamás festőművész tárlata (MFM; Délm. 1965. okt. 26., Tiszatáj, 1965. 12. sz. dec. 1968.); Onódi Béla festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1965. nov. 5.); Csohány Kálmán grafikai tárlata (HMK; Délm. 1965. dec. 8., Művészet, 1965. III. 42., Tiszatáj, 1966. 2. sz. febr. 135.);

1966

Novotny Emil festőművész kiállítása (HMK; Művészet, 1966. VI. 46.); Grosz János festőművész tárlata (HMK; Délm. 1966. febr. 29., Tiszatáj, 1966. 4. sz. ápr. 297.); Nubia műemlékei foto-kiállítás (MFM; 1966. máj. 22.); A XX. századi magyar festészet és szobrászat (HMK; Délm. 1966. ápr. 4.; ápr. 7., Művészet, 1966. IX. 32.); II. Délalföldi Tárlat (HMK; Délm. 1966. jún. 1.; Művészet, 1966. IX. 34., Tiszatáj, 1966. 7. sz. júl. 553.); Bod Éva kerámiai kiállítása (MFM; Délm. 1966. jún. 25.); VII. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1966. júl. 19.; júl. 22, Művészet, 1967. VII. 34.); Dér István festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1966. szept. 6, Művészet, 1966. IV. 41, Tiszatáj, 1966. 10. sz. 879.); Ifj. Bertalan festőművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1966. okt. 4.); Csongrád megye műemlékei foto-kiállítás (MFM; 1966. okt. 10.); Pór Bertalan festőművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1966. nov. 9.); Szegedi Téli Tárlat (HMK; Délm. 1966. dec. 13.; Tiszatáj, 1967. 2. sz. febr. 135.);

1967

Medgyessy Ferenc emlékkiállítás (HMK; Délm. 1967. febr. 14.; Művészet, 1968. X. 39.); Kass János grafikai tárlata (MFM; Délm. 1967. márc. 14.); Buday György grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1967. ápr. 16, Tiszatáj, 1967. 6. sz. jún. 570.); Szabó Iván szobrászművész kiállítása (HMK; Délm. 1967. máj. 9.); „Német forradalmi grafika”-kiállítás (MFM; 1967. máj. 16.); Szabadkai képzőművészek kiállítása (HMK; Délm. 1967. máj. 23, Művészet, 1967. IX. 36.); III. Délalföldi Tárlat (HMK; Délm. 1967. jan. 28, Tiszatáj, 1967. 7. sz. júl. 647.); Tóbiás György és Tóbiás Györgyné festőművészek kiállítása, (MFM; Délm. 1967. júl. 11.); VIII. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1967. júl. 29, aug. 2. Művészet, 1967. XI. 42.); Országos Képzőművészeti Körök kiállítása (HMK; Délm. 1967. szept. 12; Népszava, 1967. szept. 14.; Tiszatáj, 1968. 7. sz. júl. 685.); Szegedi Képzőművészek Tárlata (HMK; Délm. 1967. okt. 8.); Hézsó Ferenc festőművész kiállítása (HMK; Művészet, 1968. I. 35.; Tiszatáj, 1968. I. sz. jan. 53.); Varga Mátyás diszletterv. tárlata (HMK; Délm. 1967. dec. 1.);

1968

Új szerzemények kiállítása (HMK; 1968. febr. 10.); Francia grafikai tárlat (HMK; Délm. 1968. márc. 12.); Szovjet képzőművészeti kiállítás (HMK; Délm. 1968. márc. 29.); Szabadkai Képzőművészek Tárlata (HMK; Délm. 1968. ápr. 30. Művészet, 1968. IX. 38.); Radmilla Radojevic kerámiai kiállítása (HMK; Délm. 1968. ápr. 30.); IV. Délalföldi Tárlat (HMK; Délm. 1968. máj. 7.); Süli András festő kiállítása (MFM; Tiszatáj, 1968. 9. sz. szept. 818, 821.); Mai török grafika (MFM; Művészet, 1968. IX. 38.); IX. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1968. aug. 8, szept. 4, Tiszatáj, 1968. 9. sz. szept. 824.); Erdélyi Mihály festőművész kiállítása (HMK; Tiszatáj, 1968. 12. sz. dec. 1113.); Dinnyes Ferenc festőművész emlékkiállítás (HMK; Délm. 1968. nov. 17.; Művészet, 1969. III. 44.); Szegedi Téli Tárlat (HMK; Délm. 1968. dec. 14., 1969. jan. 8.); Zombori László festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1968. dec. 17.);

1969

Jugoszláv freskóművészet a középkorban (HMK; Délm. 1969. jan. 25.); Veres Mihály festőművész tárlata (MFM; Délm. 1969. febr. 4., Művészet, 1969. XII. 48.); Cs. Pataj Mihály festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1969. febr. 25.); Csongrád megyei rajztanárok tárlata (MFM; Délm. 1969. márc. 4.); Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében (HMK; Délm. 1969. márc. 20.); Vágh-Weinmann festőcsalád kiállítása (HMK; Délm. 1969. ápr. 29., Tiszatáj, 1969. 7. sz. júl. 683., Művészet, 1969. I. 66.); Ifj. Vastagh György szobrász emlékkiállítás (MFM; Délm. 1969. máj. 6.); V. Délalföldi Tárlat (HMK; Tiszatáj, 1969. 8. sz. aug. 755.); Péterfy László festőművész kiállítása (MFM; Tiszatáj, 1969. 8. sz. aug. 781.); Anna Margit festőművész tárlata (HMK; Tiszatáj, 1969. 8. sz. aug. 782.); X. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1969. júl. 29., aug. 5., szept. 10. Tiszatáj, 1969. 9. sz. szept. 878.); Szilágyi Gábor és Kalmár Ferenc szabadkai művészek kiállítása (HMK; Délm. 1969. szept. 23., Tiszatáj, 1969. 11. sz. nov. 1042.); Vincze András grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1969. okt. 11., okt. 14., Tiszatáj, 1969. 2. sz. febr. 168.; 11. sz. nov. 1042.); Odesszai Képzőművészek Tárlata (HMK; Délm. 1969. nov. 21.); Amerigo Tot szobrászművész kiállítása (HMK; Délm. 1969. dec. 18., 1970. jan. 7., Tiszatáj, 1970. 2. sz. febr. 191.);

1970

Kováts Margit kiállítása (HMK; Délm. 1970. febr. 24.); Balogh Tünde batik-kiállítás (HMK; 1970. febr. 24.); Piroska János festőművész tárlata (HMK; Délm. 1970. febr. 24.); Kontaraszty László festőművész kiállítása (MFM; Délm. 1970. márc. 1.); Pannó-pályázati kiállítás (MFM;

Délm. 1969. nov. 30.); Kaponya Judit festőművész tárlata (HMK; Délm. 1970. ápr. 19.); Magyar Zománcművészeti Kiállítás (HMK; Délm. 1970. máj. 12.); KISZ plakátpályázati kiállítás (MFM; Délm. 1970. máj. 17.); Novák András festőművész tárlata (MFM; Délm. 1970. jún. 9., okt. 7.); VI. Délalföldi Tárlat (HMK; Tiszatáj, 1970. 8. sz. aug. 794—796.); XI. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1970. aug. 2., 4., Tiszatáj, 1970. 10. sz. 987—989. (Művészet, 1971. I. 21.); Dorogi Imre festőművész tárlata (HMK; Délm. 1970. okt. 4., Művészet, 1970. XII. 30—31., Tiszatáj, 1970. 11. sz. 1080.); Szeged—Szabadkai Képzőművészek Kiállítása (HMK; Délm. 1970. nov. 4., dec. 8.); Csizmazia Kálmán festőművész tárlata (MFM; Délm. 1970. nov. 10.); Pataki Ferenc festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1970. szept. 22., nov. 17.); Papp György grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1970. nov. 24.); Szabó Iván szobrászművész kiállítása (HMK; Délm. 1970. nov. 24., dec. 8.); Szegedi Téli Tárlat (HMK; Délm. 1970. dec. 22., 30.);

1971

Endre Béla emlékkiállítása (HMK; Magyar Hírlap, 1971. jan. 16.); Gyermek batik kiállítás (HMK; Délm. 1971. febr. 9.); Mészáros Dezső szobrászművész kiállítása (HMK; Délm. 1971. febr. 16.); Sztankó Judit festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1971. márc. 13., Magyar Hírlap, 1971. márc. 16., Tiszatáj, 1971. máj. 477—479.); Kopasz Márta grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1971. márc. 16.); Baranyi Károly és Markov Zlata kiállítása (HMK; Délm. 1971. ápr. 10. Művészet, 1972. júl.); Novák András festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1971. ápr. 10.); Takács Győző festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1971. ápr. 10.); VII. Délalföldi Tárlat (HMK; Délm. 1971. jún. 12. Tiszatáj, 1971. aug. 780—781., Művészet, 1971. nov.); Vadász Endre emlékkiállítása (HMK; Délm. 1971. jún. 13.); XII. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1971. júl. 20., Népszava, 1971. júl. 23., Magyar Hírlap, 1971. júl. 24.); Karikatúra-kiállítás (HMK; Délm. 1971. szept. 21., Népszabadság, 1971. okt. 6.); Czobel Béla festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1971. okt. 16., 19.); Antik kisplasztikai kiállítás (MFM; Délm. 1971. nov. 6.); Balázs G. Árpád festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1971. nov. 13., 16.); Bordás Ferenc grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1971. nov. 13., 16.); Völgyesi János kiállítása (műgyűjtő) (HMK; Délm. 1971. nov. 21.);

1972

Rékassy Csaba grafikai kiállítása (HMK; Délm. 1972. febr. 5.); Borsos Miklós szobrászművész kiállítása (HMK; Délm. 1972. márc. 5.); Gádor István kerámiai kiállítása (HMK; Délm. 1972. márc. 25., 28.); Szűcs Árpád festőművész tárlata (HMK; Délm. 1972. ápr. 22., 25.); „Az üveg a magyar szobrászatban” kiállítás (HMK; Délm. 1972. máj. 10.); Plovdivi-festők kiállítása (MFM; Délm. 1972. máj. 12., 13.); Tóbiásné, Palsó Mária tárlata (MFM; Délm. 1972. máj. 13., 16.); VIII. Délalföldi Tárlat (HMK; Délm. 1972. jún. 17., 20.); Torok Sándor festőművész kiállítása (HMK; Délm. 1972. jún. 18—júl. 9.); Turku gyermekrajz-kiállítás (MFM; 1972. jún. 8.—júl. 12.); XIII. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; Délm. 1972. júl. 25., Népszabadság, 1972. júl. 25.); „Élő Galéria”-kiállítás (MFM; Délm. 1972. júl. 30., aug. 1.); Karikatúra kiállítás (HMK; Délm. 1972. szept. 24., 28.); Fekete János és Loványi Erzsébet iparművészeti kiállítása (HMK; Délm. 1972. szept. 24.); Vinkler László festőművész kiállítása. (HMK; Délm. 1972. okt. 24.); Szeged—Szabadkai képzőművészek kiállítása. (HMK; Délm. 1972. nov. 21.); „Mai magyar rajzművészet” -kiállítása. (HMK; Délm. 1972. nov. 18.); Ukrán akvarell-kiállítás (HMK; Délm. 1972. dec. 15.); Tóth Sándor szobrászművész kiállítása. (HMK; Délm. 1972. dec. 19.); Erdélyi Mihály festőművész hagyatéki kiállítása. (HMK; Délm. 1972. dec. 21.);

1973

Szegedi Téli Tárlat. (HMK; Délm. 1973. jan. 16.); László Gyula grafikai kiállítása. (HMK; Cs. Hírl. 1973. febr. 6.); Koszta Rozália festőművész tárlata (HMK; Délm. 1973. febr. 27., Csm. Hírl. 1973. márc. 1.); Művészeti Módszertani Kiállítás I. (HMK; Délm. 1973. ápr. 3.); Dombroszky László festőművész tárlata. (HMK; Délm. 1973. ápr. 10.); László Anna grafikai kiállítása. (MFM; Délm. 1973. ápr. 10.); Domanovszky Endre festőművész kiállítása. (HMK; Délm. 1973. ápr. 23.); Hézsó Ferenc festőművész tárlata. (HMK; 1973. máj. 13.—áprl. 10.); IX. Délalföldi Tárlat. (HMK; Délm. 1973. máj. 8.; Szegedi Egyetem, 1973. jún. 11. 9—10. sz.; Népszava, 1973. jún. 29.; Tiszatáj, 1973. 7. sz. 85—86.); XIV. Szegedi Nyári Tárlat. (HMK; Délm. 1973. júl. 24.; Csm. Hírl. 1973. júl. 24., aug. 5.; Papp Gábor: Kiállítás. Tárlatok—távlatok. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 41—42.; Borbás Tibor szobrászművész kiállítása. (MFM; Délm. 1973. okt. 2.); A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Rajztanszéke V. Képzőművészeti Kiállítása. (HMK; Délm. 1973. okt. 6.); Stettner Béla grafikusművész tárlata. (HMK; Délm. 1973. nov. 6.); Művészeti Módszertani Kiállítás II. (HMK; Délm. 1973. nov. 6.); H. Dinnyés Éva kerámikusművész tárlata (HMK; Délm. 1973. dec. 11.; Csm. Hírl. 1973. dec. 13.); Művészeti naptárak-kiállítás. (HMK; 1973. dec. 12.); Tarján köztéri szobor-pályázati kiállítás. (MFM; Délm. 1973. dec. 9.; Népszabadság, 1973. dec. 13.); Szathmáry Gyöngyi szobrászművész és Fülöp Erzsébet festőművész kiállítása. (HMK; Délm. 1973. dec. 18.);

1974

Almási Gábor szobrászművész kiállítása (HKM; 1. 20—II. 10.); Balogh Tünde batik és szobor

Az egyes vidéki városokban létrehozott országos szintű kiállítások, így a Szegedi Nyári Tárlat-ok²⁵³ is, számottevő feladatot töltenek be a helyi ábrázolóművészetünk alakulásában. E festészeti, grafikai és szobrászati rendezvények egyrészt tájékoztatnak bennünket némely budapesti műteremben folyó alkotótevékenységről, de főleg a különböző tájegységek, jelesen az alföldi műhelyekhez tartozó művészek eredményeiről, a sikeres vagy még megoldás alatti törekvéseiről. Másrészt kedvezően hat az a bevált gyakorlat, hogy egy-egy város — mint Hódmezővásárhely, Székesfehérvár, Miskolc és Szeged — időnként a képzőművészet országos reflektorfényébe kerül, mert az általános közfigyelem ráterelődik a helyi festészetre, szobrászatra, grafikus-kultúrára. Ezzel aktív részesévé válik a hazai szakterület egészének, éppen azáltal, hogy e jelentős kiállításokon való méltó helytállásra készülés maximális erőfeszítésre ösztönzi a vidéken élő művészeket.

A szegedi nyári tárlatok „fejlődéstörténetéről” ma már joggal beszélhetünk. Vizsgálódásaink során kitűnik, hogy az évtizeddel ezelőtti szerény kezdetektől miként növekedett Szabadtéri játékokat kiegészítő, a Szegedi Ünnepi Hetek több mint négyszázezer kül- és belföldi vendégeinek élményt jelentő kiállítássá a Szegedi Nyári Tárlat. Az indítást azok a megyei, illetve délföldi képzőművészeti bemutatók adták,

tárlata (MFM; II. 10—III. 3.); Saliga László szoborkiállítása (MFM; III. 10—IV. 21.); Kovács László műgyűjteményének kiállítása (HMK; III. 31—V. 2.); Stéhlík Lajos festőművész tárlata (MDM László műgyűjteményének kiállítása (HMK; III. 31—V. 2.); Stéhlík Lajos festőművész tárlata (MFM; IV. 27—V. 26.); László Gyula grafikai kiállítása (HMK; V. 4—VI. 2.); Fischer Ernő festőművész kiállítás (HMK; V. 5.—VI. 2.); Lóránt János festőművész tárlata (HMK; VI. 9—VII. 16.); Melocco Miklós szobrászművész tárlata (MFM; VII. 7—IX. 5.); Mészáros Dezső szabadtéri szoborkiállítása (Móra-park, VII. 14—IX. 15.) XV. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; VII. 21—IX. 13.); Kaján Tibor karikatúra kiállítása (HMK; IX. 15—X. 2.); Asszonyi—Csikszeny Mihályi—Ligeti szobrászművészek kiállítása (MFM; IX. 22—X. 13.); Kortárs művészet (HMK; Tanácsi vásárlások bemutatása; X. 6—X. 27.); Bálint Endre festőművész kiállítása (HMK; XI. 2—XI. 26.); Vincze András festőművész tárlata (HMK; XII. 1—1975. II. 2.); Kalmár Márton szobrászművész kiállítása (HMK; XII. 8—1975. I. 5.).

1975

Szegedi Téli Tárlat (HMK; I. 12—II. 2.); Kaposvári Múzeum remekeinek bemutatása (HMK; II. 9—III. 23.); Gyarmathy Ágnes ruha- és díszlettervező művész kiállítása (HMK; II. 16—III. 23.); László Gyula grafikai kiállítása (HMK; IV. 13—V. 5.); „Élő Galéria” új anyagának bemutatása (MFM; IV. — 27. —); Márfly János grafikai kiállítása (MFM; V. 4—26.); Schéner Mihály festőművész tárlata (HMK; V. 11—VI. 8.); Pataki Ferenc festőművész kiállítása (HMK; V. 18—VI. 8.); Délalföldi Jubileumi Kiállítás (HMK; VI. 15—VII. 13.); Vigh Tamás szobrászművész kiállítása (MFM; VII. 18—VIII. 10.); XVI. Szegedi Nyári Tárlat (HMK; VII. 20—VIII. 24.); Dorogi Imre festőművész kiállítása (MFM; VIII. 19—IX. 6.); Jubileumi Karikatúra Kiállítása (HMK; IX. 7—IX. 28.); Kondor Béla emlékkiállítása (HMK; X. 6—26.); Kornis Péter fotóművész kiállítása (MFM; X. 12—XI. 10.); Pintér József festőművész tárlata (HMK; XI. 2—23.); Szabadkai Képzőművészek Kiállítása (HMK; XI. 9—30.); ifj. Pintér József kerámiai tárlata (HMK; XII. 7—30.).

²⁵³ III. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; IV. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1963. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Szabadtéri Országos képzőművészeti Kiállítás. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; VI. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1965. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; VII. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Pogány Ö. Gábor.*; VIII. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múzeum képtára. Szeged, 1967. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; IX. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1968. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; X. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; XI. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1970. Katalógus. Bev.: *Rozványi Márta.*; XII. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1971. Katalógus.; XIII. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1972. Bev.: *Somogyi József.*; XIV. Szegedi Nyári Tárlat. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1973. Katalógus. Bev.: *Bereczky Loránd.* XV. Szegedi Nyári Tárlat. — Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1974. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.* XVI. Szegedi Nyári Tárlat. — Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1975. Katalógus. Bev.: *Rideg Gábor.*

amelyeket a Szegedi Szabadtéri Játékok idején 1959 és 1961 júliusában rendeztek meg a Móra Ferenc Múzeum képtárában.²⁵⁴ Méreteikben ezek a kiállítások egy teremben elférő hetven-nyolcvan műalkotásból állottak. Tehát mint egy negyed részét tették ki a mostanság létrehozott szegedi nyári tárlatok anyagának, amelyek háromszázon felüli gazdag műtárgy-állományukkal a képtár épületét teljesen megöltik, s 1974-ben a tizenötödik alkalommal kerültek bemutatásra.

E tárlatok tartalmi, megjelenítésbeli és tematikai jellegét természetesen azok a művek határozták meg és formálják mostani profilját is, amelyek az eddigi kiállításokon szerepeltek, illetve amelyek a jelenlegi rendezvényeken részt vesznek. Alkotóik — kezdettől fogva — nagyrészt Szeged, valamint a Szolnoktól Gyuláig húzódó alföldi tájegység festői és szobrászai közül kerülnek ki. Ehhez a művészgárdához már 1962-től fővárosi és az ország egyéb helyein élő képzőművészek csatlakoztak, akik Szeged Város Tanácsa meghívásának eleget téve vettek részt — a díjak és vásárlások által is — mind tekintélyesebbé váló, a Műcsarnok országos rendezvényeinek sorába emelkedő szegedi nyári tárlatokon. Az alföldi művészek túlsúlyából — beleértve a szegedieket is — adódik, hogy a kiállítók többségét sík vidékünk sajátos szépségei és népének élete ihlették alkotásra.

A szegedi nyári tárlatok karaktere az évek során úgy alakult, hogy az alföldi iskolához tartozó festők, szobrászok és grafikusok igyekeztek számot adni a különböző elvont jellegű művészeti vállalkozásokról, alkotói kísérletekről is. Ezt az a megfontolás támasztja alá, hogy azoknak a művészi irányzatoknak kibontakozását, melyek mai életünk új mozzanatait korszerű eszközökkel próbálják kifejezni, a nyilvánosság erejével is támogatnunk kell. Ennek kapcsán absztrakt szellemiségű, aszociációkat keltő alkotásokkal is találkozhatunk, melyekkel a művészek a modern élet jelenségeire adekvát módon törekednek reagálni. A kérdésfeltevésekre ösztönző helyi tárlatok egyik fontos célkitűzése lett, hogy miként lehetne az avantgarde hatású, szokatlan formákkal és konstrukciós megoldásokkal létrehozott műveknek és az ezek szándékait felismerő és méltányoló közönségnek a mostani szűk körnél szélesebb társadalmi bázist kialakítani.

A szegedi nyári tárlatok több száz művész-résztevőjét nincs módunk felsorolni, nevüket és alkotásaikat pontosan feljegyzik a kiállítások katalógusai. Népes táborukból azonban megemlíthetjük azokat a vendégművészeket, akik mint: *Asszonyi Tamás, Bazsonyi Arany, Csizmadia Zoltán, Diskay Lenke, Fejér Csaba, Ircsik József, Kajári Gyula, Kádár J. Miklós, Kiss István, Kokas Ignác, Ligeti Erika, Lisztes István, Magos Gyula, Melocco Miklós, Miháltz Pál, Nagy Sándor, Pataki József, Pató Róza, Rátonyi József, Simon Ferenc, Somos Miklós, Szabó Iván, Szalay Ferenc, Szurcsik János, Tassy Béla, Vecsési Sándor, Végh András, Végvári Gyula és Würtz Ádám* — az elmúlt években (1965—1975) elnyerték a szegedi tárlatok egy-egy díját.²⁵⁵ Magas igényű alkotásaikkal kiállításaink színvonal emeléséhez nagyban hozzájárultak. Külön öröm számunkra, hogy a díjazott művészek között több szegedi festő, szobrász és grafikus is van.²⁵⁶ *Dér István, Dorogi Imre, Papp György, Pataki Ferenc, Pintér József, Tóth Sándor, Vincze András, Zombori László és Zoltánfi István*, továbbá a közben elhunyt *Erdélyi Mihály* részvételük erre az elismerésre, mert e kiállításokon való hangsúlyos szereplésükön túl is példás igyekezettel dolgoznak. Az ő díjazásuk egyben kifejezi azt a méltó helytállást, amellyel a szegedi ábrázolóművészek az

²⁵⁴ Csongrád megyei Képzőművészeti Kiállítás a Szegedi Szabadtéri Játékok idején. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Osváth Béla.*; Délalföldi Képzőművészek Kiállítása. Móra F. Múz. képtára. Szeged, 1961. Meghívó-katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*

²⁵⁵ XII. Szegedi Nyári Tárlat. Szeged, 1971. Katalógus. Bev.: 57.

²⁵⁶ XII. Szegedi Nyári Tárlat. Szeged, 1971. Katalógus. Bev.: 57.

országos mezőnyt jelentő nyári tárlatokon több mint tizenöt év óta derekasan részt vesznek. A hatósugarában állandóan tárguló, nagy közönségvonzású nyári tárlatok révén Szeged immár teljesen felzárkózott azon képzőművészetiileg számottevő városok közé, melyek mint Vásárhely, Miskolc és Pécs, a széleskörű hazai közfigyelmet kimagasló tárlataikkal országosan is felhívják magukra.²⁵⁷

A területi szervezeten kívüli szegedi művészek száma — főleg rajztanárok — közel kétszerese az itteni alaptagsággal rendelkező festőknek, szobrászoknak. A Városi Tanács a Szegedi Téli Tárlat-ok²⁵⁸ létrehozásával biztosít fórumot a szervezeten kívül működő képzőművészek számára. Bár vannak olyan festők is közöttük, mint *Sándor János* és *Papp Sándor*, valamint a keramikus *Majorosy Sarolta*, akik az országos jellegű Szegedi Nyári Tárlatokon is szerepelnek, vagy önálló kiállításuk volt, mint *László Gyulának* (1973, 1974, 1975), *Ponicsán Ádámnak* (1954), *Náray Zsuzsának* (1971), *Koller Évának* (1972), *Kulka Eszternek* (1972), *Seres Jánosnak* (1972) és *László Annának* (1973). *Sándor János* a Szegedi Nemzeti Színház díszletfestő kollektívájában dolgozik két fivérével, *Sándor Lajossal* és *Sándor Sándorral* együtt. Tevékenységük kiterjed a Szabadtéri Játékok díszletmunkálataira is, ahol olyan országos rangú szakember játszik gyakran vezetőszerepet, mint *Varga Mátyás*, aki 1967-ben grafikai tárlatot rendezett Szegeden.

Magos Gyula:
Leányportré. 1971. pasztell, 42×29 cm. Mgt.

²⁵⁷ Nyári Tárlat. Csongrád megyei Képzőművészek Kiállítása. Délm. 1959. júl. 24.; Négy megye képzőművészeinek kiállítását rendezik Szegeden a nyáron. Délm. 1961. jún. 22.; *Szelesi Zoltán*: Képzőművészeti napok Szegeden. Művészet, 1961. X. 43.; Megnyílt a III. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1962. júl. 22.; *Lódi Ferenc*: Szólni a máról. A III. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1962. júl. 28.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi nyári tárlat. Művészet, 1962. IV. 38.; *Szelesi Zoltán*: A IV. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1963. aug. 4.; *Kovács Gyula*: A IV. Szegedi Nyári Tárlat. Művészet, 1963. XI. 43.; *Szelesi Zoltán*: A Szegedi Országos Képzőművészeti Kiállítás. Délm. 1964. aug. 1.; A Szegedi Országos Képzőművészeti Kiállítás. Délm. 1964. aug. 1.; Ötven művész száz alkotása a Szegedi Nyári Tárlaton. Délm. 1965. júl. 18.; *Szelesi Zoltán*: A Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1965. aug. 7.; *Pogány Ö. Gábor*: Nyári Tárlat Szegeden. Tiszatáj, 1965. 11. sz. nov. 858.; Megnyílt a Nyári Tárlat. Délm. 1966. júl. 19.; *D. Fehér Zsuzsa*: Friss, változatos összkép. A VII. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1966. júl. 22.; *Vinkler László*: Szeged mai képzőművészete. A nyári tárlat tanulságairól. Délm. 1966. aug. 7.; *Papp Lajos*: Az ember valósága. A VII. Szegedi Nyári Tárlatról. Tiszatáj, 1966. 9. sz. szept. 747.; Vasárnap nyit a nyári tárlat. Délm. 1967. júl. 29.; *Dömötör János*: Nyári Tárlat Szegeden. Délm. 1967. aug. 2.; *Szelesi Zoltán*: A VII. Szegedi Nyári Tárlat. Művészet, 1967. III. 41.; *Szelesi Zoltán*: A VIII. Szegedi Nyári Tárlat. Művészet, 1967. XI. 42.; *Akác László*: Nyári Tárlat. Délm. 1968. aug. 6.; *Pernecky Géza*: Szegedi Tárlat. Élet és Irodalom, 1968. aug. 10.; (*Akác László*) *A. L.*: Szegedi Művészklub vitája a Nyári Tárlatról. Délm. 1968. szept. 4.; *Szelesi Zoltán*: A IX. Szegedi Nyári Tárlat. Tiszatáj, 1968. 9. sz. szept. 824.; *Varga József*: Felelősségről, a IX. Szegedi Nyári Tárlat ürügyén. Tiszatáj, 1968. 10. sz. okt. 969.; Jubileumi nyári tárlat. Délm. 1969. júl. 29.; *Akác László*: A X. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1969. aug. 5.; (*Akác László*) *A. L.*: Vita a nyári tárlatról. Délm. 1969. szept. 10.; A X. Szegedi Nyári Tárlat. Tiszatáj, 1969. 9. sz. szept. 878.; *Rozványi Márta*: A X. Szegedi Nyári Tárlatról (I—II.). Tiszatáj, 1969. 11—12. sz. nov.—dec. 1016., 1111.; Vita a nyári tárlatról.

Az említettekén kívül ugyancsak a különböző helyi tárlatokon kaptak hangot, a grafikákkal jelentkező *Berkecz Éva* és *Sági József*, továbbá a festményeivel mutatkozó *Simon Miklós* és *Lázár Pál*, valamint a kerámiákat készítő *iffj. Pintér József*, a szobrász *Lapis András*, *Tari Emma*, s más társaik.²⁵⁹ A területi szervezet vezetősége nyomon követi az eredményeket elérő itteni fiatal festők és szobrászok, grafikusok és iparművészek munkásságát, és a Városi Tanács anyagi támogatása mellett elősegíti, hogy egyéni kiállításokat rendezzenek. A legtehetségesebbek közül választja aztán ki a szervezet vezetősége az új tagokat, akiknek azonban előbb a Művészeti Alap tagságot kell elnyerniök.

Tiszatáj, 1969. 11. sz. nov. 1043.; Ma nyílik meg a nyári tárlat. Délm. 1970. aug. 2.; *Akác László*: A XI. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1970. aug. 4.; *Laczó Katalin*: Szegedi Nyári Tárlat. Tiszatáj, 1970. 10. sz. okt. 987.; *Szelesi Zoltán*: A XI. Szegedi Tárlat. Művészet, 1971. I. 29.; Ma nyílik meg a nyári tárlat. Délm. 1971. júl. 18.; *Akác László*: A XII. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1971. júl. 201.; *Bojár Iván*: Töprengések a szegedi tárlaton. Magyar Hírlap, 1971. júl. 24.; *Szabó Endre*: Ígéret és számonkérés. A XII. Szegedi Nyári Tárlatról. Csm. Hírl. 1971. júl. 25.; XIII. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1972. júl. 25.; (*Pünkösdi Árpád*): Megnyílt a szegedi nyári tárlat. Népszabadság, 1972. júl. 25.; *Laczó Katalin*: Kiállítási napló. Tiszatáj, 1972. okt. 93—96.; *Kovács Gyula*: Nyári tárlatok. Művészet, 1972. szept. 9. sz. 34—37.; Megnyílt a Nyári Tárlat. Délm. 1973. júl. 24.; *Tandi Lajos*: A XIV. Szegedi Nyári Tárlat. Délm. 1973. júl. 24.; Megnyílt a XIV. Szegedi Nyári Tárlat. Csm. Hírl. 1973. júl. 24.; *Pap Gábor*: Kiállítás — Tárlatok — Tavlatok. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 41—42.; *Tandi Lajos*: Kiállítási napló (XIV. Szegedi Nyári Tárlat). Tiszatáj, 1973. okt. 10. sz. 90—94. *Tandi Lajos*: A sokszínűség karaktere (XV. Szegedi Nyári Tárlat). — Délm. 1974. júl. 21.; *Rideg Gábor*: XVI. Szegedi Nyári Tárlat katalógus-előszava. 1975.

²⁵⁸ Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Móra Ferenc Múzeum Képtára. Szeged 1964. febr. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.: Szegedi Téli Tárlat. Móra Ferenc Múzeum Képtára. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.: Szegedi Téli Tárlat. Móra Ferenc Múzeum Képtára. Szeged, 1968—69. Katalógus. Bev.: *Papp Lajos*: Szegedi Téli Tárlat. Móra F. Múzeum Képtára, Szeged, 1970—71. Katalógus. Bev.: *Petri Ferenc*.: Szegedi Téli Tárlat. Móra F. Múzeum Képtára, Szeged, 1973. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Cikkek a Szegedi Téli Tárlatokról: *Szelesi Zoltán*: Az év első tárlata Szegeden. Fiatalok a kiállításon. Délm. 1964. febr. 20.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Szegedi Téli Tárlat. Délm. 1965. febr. 20.; *Szelesi Zoltán*: Három szegedi kiállításról. Művészet, 1965. 9. sz. szept. 47.; *Tamás Attila*: Jegyzetek a Szegedi Téli Tárlatról. Tiszatáj, 1965. 4. sz. áprl. 302.; *Kulka Eszter*: Szegedi Téli Tárlat. Délm. 1966. dec. 13.; *Akác László*: Szegedi Téli Tárlat. Délm. 1966. dec. 30.; *Papp Lajos*: Egy kiállítás képei. A Szegedi Téli Tárlatról. Tiszatáj, 1967. 2. sz. febr. 135.; *Ókrös László*: Szegedi képzőművészek tárlata. Délm. 1968. dec. 14.; (*Akác László*) *A. L.*: Milyen legyen a téli tárlat? Vita a Művészklubban. Délm. 1969. jan. 8.; *Szelesi Zoltán*: Számvetés a Téli Tárlat után. Délm. 1970. dec. 22.; *Tóth Sándor*: Fiatalok a Téli Tárlaton. Délm. 1973. jan. 14.

Az 1965—1975. között rendezett Szegedi Téli Tárlatokon szereplő művészek névsora:

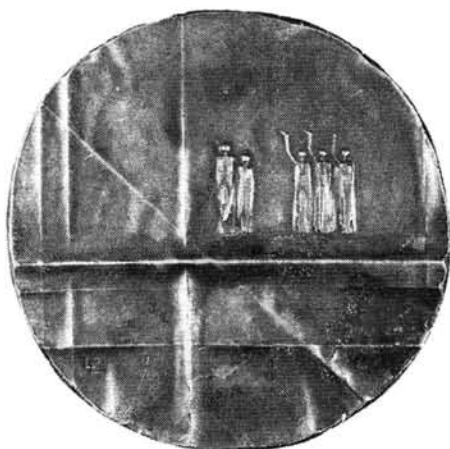
Albert László, Bakacsi Lajos, Bánszki Tamás, Bede István, Berkecz Éva, Cser Éva, Csikszentimrei Kálmán, Csizmazia Kálmán, Csonka János, Czákó János, Dénes János, Dér István, H. Dinnyés Éva, Dorogi Imre, Erdélyi Mihály, Farkas Pál, Fejér Nándor, Fischer Ernő, Fontos Sándor, Forrai Kornélia, Fritz Mihály, Füz Veronika, Gracza Ferenc, Gulácsy Árpád, Hakulinen Aino, Hegyi Júlia, Hemmert János, T. Juhász Klára, Kalmár Márton, Kiss István, Kocsis János, Kopasz Márta, Kossa János, Kovács József, Kovács Margit, Lapis András, László Anna, Lázár Pál, Magos Gyula, Majorosy Sarolta, Makk József, Matkó Katalin, Máté Ottília, Mráz János, T. Nagy Irén, Novák András, Nyáry József, Nyilasy Imre, Öry Lajos, Palásthy Klára, Cs. Pataj Mihály, Papp György, Papp Sándor, R. Papp Piroska, Pataki Ferenc, Pintér József, ifj. Pintér József, Ponicsán Ádám, Sági József, Sándor János, Simon Miklós, Stefániay Edit, Sinkó János, Stéhlik János, Szabó Ágnes, Szabó Imre, Szalai László, Szathmáry Gyöngyi, Szekeres Ferenc, Szekeres Mihály, Szekfű János, Szűcs Árpád, Tápai Antal, Tóbiás Györgyné, Tóth János, Tóth Pál, Tóth Rózsa, Tóth Sándor Urbán László, Veres Mihály, Vincze András, Vinkler László, Vlasics Károly Zocskár András Zoltánfi István, Zombori László.

²⁵⁹ *Papp Sándor*: Szegedi Nyári Tárlat: III., VI., IX—X. Katalógus.; *Sándor János*: Szegedi Nyári Tárlat: III—V., VII—XI. Katalógus.; (*Lódi Ferenc*) *L. F.*: Egy fiatal szobrász (Tari Emma) kiállítása. Délm. 1962. nov. 9.; *Andrássy Lajos*: Terényi Ponicsán Ádám kiállítása. Délm. 1965. dec. 15.; *Dér Endre*: Simon Miklós kiállítása. Délm. 1965. dec. 23.; (*Akác László*) *A. L.*: Székely László díszletei. Délm. 1970. okt. 3.; (*Akác László*) *A. L.*: Náray Zsuzsa kiállítása. Délm. 1971. ápr. 2.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: László Anna grafikái. Délm. 1973. ápr. 10.

Asszonyi Tamás:
Füröd. 1969. bronzérem. Mgt.

Ligeti Erika:
Színház. 1948. bronzérem. Mgt.

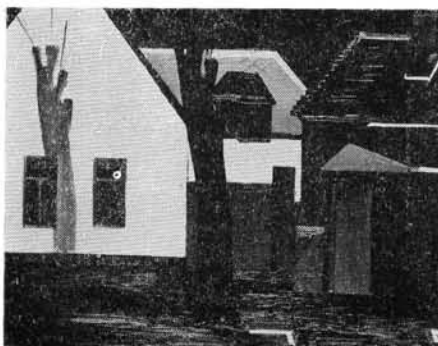
V. Bazsonyi Arany:
Lány szállal. 1969. temp. fl. 100×40 cm. Mgt.

Diskay Lenke: Triptichon.
1971. sz. fametszet, 70×52 cm. Mgt.

Fejér Csaba: Önarckép. 1971. o. fl.
50×50 cm. Csongrád M. Tanács

Ircsik József:
Délután. 1970. o. fl. 62×86 cm. Mgt.

Rátonyi József:
Lovas. 1970. beton, 48 cm. Mgt.

Kiss István:
Hajnal. 1969. bronz. 30 cm. Mgt.

Kádár János Miklós:
Háború. 1969. o. fl. 108×122 cm. Mgt.

Kokas Ignác: Havas udvar. 1965. temp. fl. 50×80 cm. Mgt.

Szurcsik János: Arató kaszás. 1948. o. fl. 60×80 cm. Mgt.

Szalay Ferenc: Fűv báránnyal.
1965. ceruzarajz. 54×42 cm. Mgt.

Kajári Gyula: Ülő nő. 1966. krétarajz, 65×44 cm. Mgt.

Lisztes István: Négy évszak. I—IV. 1971. bronz. 17×23 cm. Mgt.

Somos Miklós:
Fiatalasszony. 1973. olaj, 45×33 cm. Mgt.

Simon Ferenc:
B. F. portréja. 1966. p. gipsz. 31 cm. Mgt.

Vecsési Sándor: Közös udvar. 1966. o. fl. 80×108 cm. Mgt.

Annak a lehetőségnek biztosítása, hogy Szeged új képzőművészetét a Magyar Nemzeti Galéria egy tekintélyes méretű kiállítás megrendezésével 1967-ben hajlandó volt bemutatni, Tisza-parti városunk festészeti, grafikai, szobrászati eredményeinek megbecsülését és fejlődésének eddig el nem ért szintjét jelenti. A Budapesten az elmúlt években sikerrel zárult vásárhelyi és szonoki kiállítások, valamint a szegedi tárlat létrehozásával a Nemzeti Galéria nagyban hozzájárult hazai képzőművészeti életünk decentralizálásának fokozásához. A Szegedi Képzőművészek Tárlatá-n,²⁶⁰ a budapesti közönség és a szakmabeliek arról győződhetnek meg, hogy a szegedi művészek alkotói, ábrázolói nézőpontja sokrétű. Vannak, akik a valóságot realitásukban szemlélik, s mondanivalóikat általában erőteljes színekkel és határozott formákkal tolmácsolják. Vannak viszont, akik a természeti és társadalmi jelenségeket szubjektív zártágában látják, s élményeiket, gondolataikat áttételes eszközökkel, jelképszerűen fejezik ki. A Tárlat éppen mert a megjelenítési módok olyan partjait hidalta

Würtz Ádám: Népmese illusztráció.
1971. sz. tus, 32×42 cm. Mgt.

át, melyek között a nyelvezetkülönbségek differenciáltsága hullámszó, vált a természetelvű és az elvont szellemű ábrázolások változatos arculatú együttesévé.

Mint ahogyan a felszabadulás utáni első szegedi országos kiállítás ismertetésénél tettük, úgy a negyedszázad múltával, a Nemzeti Galériában szereplő művészeink neveit is meg kell említenünk. Így a katalógus sorrendjében: *Dénes János, Dér István, H. Dinnyés Éva, Dorogi Imre, Erdélyi Mihály, Fontos Sándor, Hemmert János, Kopasz Márta, T. Nagy Irén, Cs. Pataj Mihály, Papp György, Pintér József, Sági József, Szabó Miklós, Szathmáry Gyöngyi, Szűcs Árpád, Tápai Antal, Tóth Sándor, Vincze András, Vinkler László, Vlasics Károly, Zoltánfi István és Zombori László* vettek részt — a mintegy háromszáz művet kitevő — alkotásaikkal ezen a kiállításon.²⁶¹ A tetemes munkát igénylő, nehéz rendezői feladatot D. Fehér Zsuzsa művészettörténész, a Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársa elismerést érdemlően oldotta meg. A tartalmi és formai szempontból egyaránt sokrétűnek mondható anya-

²⁶⁰ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Bp. 1967. Magyar Nemzeti Galéria. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Népszabadság, 1967. aug. 12.; Szegedi Tárlat a Nemzeti Galériában. Délm. 1967. aug. 12.; *Dömötör János*: Megnyílt a szegedi képzőművészek tárlata a Nemzeti Galériában. Délm. 1967. aug. 13.; *Akác László*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Csm. Hírl. 1967. aug. 20.; *Bojár Sándor*: Szegedi képzőművészek a Nemzeti Galériában. Ország-Világ, 1967. aug. 23.; (*Padányi Anna*) *P. A.*: Szegedi képzőművészek tárlata a Nemzeti Galériában. Pest megyei Hírlap, 1967. aug. 24. (*Perneczky Géza*) *P. G.*: Szegedi képzőművészek kiállítása a Nemzeti Galériában. Magyar Nemzet, 1967. szept. 9.; Szegedi képzőművészek tárlata a képtárban. Délm. 1967. okt. 3.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

²⁶¹ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Bp. 1967. Magyar Nemzeti Galéria. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

got, a generációs megosztáson belül, tematikai, műfaji és stílusbeli vonatkozásban úgy helyezte el, hogy áttekintésében világosan tagolt, esztétikailag és a mondanivaló viszonylatában egymást kiegészítő, gazdagító csoportkiállításává vált. „A szegedi művészet körvonalának megrajzolása volt a cél, — jegyzi meg D. Fehér Zsuzsa — annak a magnak a kifejeződését reméltük a gyűjtemény alapján, amely a következő évtized fejlődését, irányát meghatározza. Ez nagyjában-egészében sikerült.”²⁶²

Szeged mai képzőművészete — a bemutatott kiállítások tanúsága szerint — ha nem is probléma nélküli, de tartalmi és formai szempontból feltétlenül a kiszélesült realizmus útján halad. Jól tükröződik ez akkor, ha más jellegű, például külföldi tárlatokkal hasonlítjuk az itteni művészek munkáit össze. Hivatkozhatunk ezzel kapcsolatban a szegedi és szabadkai képzőművészek 1967-től beindult kiállításcsereire.²⁶³ A jugoszláv festők, szobrászok nálunk szereplő tárlatain több a nonfiguratív alkotás, míg a szegediek műveinél a valóságelvű megjelenítés a domináló. Mindez nem jelenti azt, hogy a szabadkaiak között ne lenne naturális szemléletű művész, és a szegediek soraiból hiányoznának a modernizmus hívei. A tárlatok szemléletbeli különbözősége nem akadályozza meg a magyar és jugoszláv szomszéd városok közöniségének kölcsönös érdeklődését a művek iránt.

A kezdetben szépen induló kollektív tárlatok, az évek során egyéni bemutatkozókkal gazdagodtak. Így Szabadkán a szegedi Vinkler László, Pintér József, Tóth Sándor, Novák András és Cs. Pataj Mihály festő- és szobrászművészek szerepeltek az elmúlt években (1973-ig).²⁶⁴ Jugoszláv csere-partnereik: *Radmilla Radojevics* kerámikus, *Szilágyi Gábor* festő- továbbá *Almás Gábor* és *Kalmár Ferenc* szobrászművészek Szegeden mutatták be önálló tárlataikat a közelmúltban (1973-ig). Úgyszintén a zentai *Andruskó Károly*, aki grafikáit a szegedi Művészklubban állította ki. Nevéhez fűződik az 1973-ban megjelent „Szeged” c. minikönyv, melynek hatvan fametszetét ő készítette.²⁶⁵ Nyilvánvaló, hogy az 1970 őszen megrendezett első közös kiállításuk a két déli testvérváros, Szeged és Szabadka képzőművészeti kapcsolatainak megszilárdítását jelentette. Ezt a célt szolgálják múzeológiai téren a Vajdaság és a mi Délalföldünk régebbi művészettörténeti vonatkozásainak most induló kutatási eredményei is. A szegedi és szabadkai művészettörténészek és kritikusok cikkeinek publikációs cseréjére, valamint előadásainak tartására mindkét város művelődésügyi, irodalmi és sajtószervei egyre biztatóbb lehetőségeket teremtenek. Így

²⁶² D. Fehér Zsuzsa: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1105.

²⁶³ Szabadkai képzőművészek tárlata. Szeged, 1967. Katalógus. Bev.: *Bela Duránci*.; Szabadkai képzőművészek tárlata. Szeged, 1968. Katalógus. Bev.: *Ács József*.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

Kulka Eszter: Szegedi festők tárlata Szabadkán. Délm. 1967. ápr. 1.; *Ács József*: Szegedi festők tárlata Szabadkán. Magyar Szó, 1967. ápr. 9.; *Szelesi Zoltán*: Szabadkai képzőművészek tárlata. Művészet, 1967. IX. 36.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán), 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; *Akác László*: Szabadkai tárlatok Szegeden. Délm. 1968. ápr. 30.; *Szelesi Zoltán*: Szabadkai kiállítások Szegeden. Művészet, 1968. szept. 9. sz. 38.; *Nagy Edit*: Szabadkai és szegedi művészek közös kiállítása. Délm. 1972. nov. 21.

²⁶⁴ *Kulka Eszter*: Vinkler László kiállítása Szabadkán. Délm. 1968. máj. 28.; *Pintér József* festőművész és *Tóth Sándor* szobrászművész kiállítása Szabadkán. 1969. Téli Szalon. Katalógus.

²⁶⁵ *Akác László*: Szabadkai tárlatok Szegeden. Délm. 1968. ápr. 20.; *Kalmár Ferenc* és *Szilágyi Gábor* szabadkai szobrász és festőművész tárlata. Szeged, 1969. Katalógus. *Fehér Ferenc* „Magyarázó vers”-ével.; *Kulka Eszter*: Szilágyi Gábor és *Kalmár Ferenc* kiállítása. Délm. 1969. szept. 23.; *Laczó Katalin*: Szabadka—Szeged képzőművészeti cserekiállítás. Tiszatáj, 1969. 11. sz. nov. 1042.; *Tandi Lajos*: Kiállítások a Művészklubban (Andruskó Károly zentai grafikus). Délm. 1972. dec. 8.; „SZEGED” (Andruskó Károly fametszetei). Bev.: *Szelesi Zoltán*. Bp. 1973.; Minikönyv Szegedről. Csm. Hírl. 1973. júl. 31.

tudtuk meg *Bela Duránci* jugoszláv művészettörténésztől, hogy a szabadkai városi képtárban magyar művészek: Than Mór, Telcs Ede, Aczél Henrik Emil, Nagy István és Nyilasy Sándor munkái közül őriznek alkotásokat, melyek a nevezett művészek szabadkai tartózkodására utalnak.²⁶⁶

Itt teszünk említést a ma Jugoszláviában élő *Balázs G. Árpádról* és *Baranyi Károlyról*, akik a felszabadulást követő első évtizedben a szegedi kiállításokon résztvettek. *Balázs G. Árpád* (1894—)²⁶⁷ Nagybányán kezdte, majd Prágában fejezte be tanulmányait. Belgrádban a „Vreme” illusztrátora lett és itt sikeres tárlatot rendezett (1930). Mozgalmas, állandóan vándorló, új élményeket kereső élete során több közép-európai nagyvárosban megfordult és kiállításokat hozott létre. 1947-ben került Szegedre és itt a munkásélet körébe vágó grafikáival, s tüzes színű tájképeivel tíz éven át résztvevője volt a szegedi tárlatoknak. 1956, majd 1958 nyarán, valamint 1971 novemberében, a Móra Ferenc Múzeum képtárában rendezett önálló kiállítást. Ezután Jugoszláviában telepedett le. 1966-ban elnyerte a Szabadka város „Októberi-díját”. A mostani Szeged-szabadkai tárlatokon grafikáival képviselteti magát. A Balázs G.-vel egyidős *Baranyi Károly* (1894—), Októberi-díjas, érdemes művész, újvidéki szobrász és kerámikus, nemcsak Tisza-parti városunkban járt egykor gimnáziumban, hanem a felszabadulás után, 1946-ban, ő is részt vett a szegedi festők, szobrászok kiállításain. Az akkoriban beindult városi képzőművészeti szakkörben pedig mintázást, anatómiát és kerámiával kapcsolatos technológiát tanított. Tíz évnél több (1946—1956) szegedi és vásárhelyi tartózkodása alatt — egyebek között — az itteni vegyipari szakiskolában is dolgozott. Baranyi Szegedre már érett művészként került, aki részben Budapesten tanult, részben Párizsban tett szert nagy szakmai gyakorlatra. Plasztikai alkotásaival Budapesten és több európai világváros kiállításain, valamint sok délvidéki tárlaton képviseltette magát, melyeken nem egyszer nemzetközi művészeti díjakkal jutalmazták munkásságát. Számos köztéri művet készített. Neokonstruktív térszobrászati alkotásaiból, felesége, *Markov Zlata* kerámiai műveivel együtt a Móra Ferenc Múzeum képtárában 1971 tavaszán kiállítást rendezett.²⁶⁸ 1973-ban az Ernst Múzeumban volt közös tárlatuk.

Szeged első testvérvárosának, a szovjet Odesszának képzőművészetével 1969 őszen teremtődött meg a kapcsolatunk, amikor *Novak Vlagyimir Antonovics* és *Ruszín Arkagyij Viktorovics* odesszai festőművészek Szegedre látogattak,²⁶⁹ hogy városunkban megrendezzék az Odesszai Képzőművészek Tárlatát.²⁷⁰ A Móra Ferenc Múzeum képtárában november közepén létrejött gazdag anyagú kiállításon több mint kilencven odesszai festő, grafikus, szobrász és iparművész közel kétszáz alkotása került bemutatásra. E tárlat kapcsán meggyőződhattünk arról, hogy a szovjet

²⁶⁶ *Szelesi Zoltán*: Kapcsolatok Szeged és Szabadka képzőművészetében. Tiszatáj, 1967. 10. sz. okt. 922.

²⁶⁷ Balázs G. Árpád festőművész kollektív kiállítása. Délm. 1948. márc. 18.; Balázs G. Árpád kiállítása az Újságíró Otthonban. Sz. Fr. Újs. 1948. márc. 19.; Tárlatvezetés Balázs G. Árpád kiállításán. Délm. 1948. márc. 31.; *Lódi Ferenc*: Egy kiállítás képei. (Balázs G. Árpád grafikái kiállítása a Móra Ferenc Múzeum képtárában.) Délm. 1956. márc. 27.; *Szelesi Zoltán*: Képzőművészeti jegyzetek. (Balázs G. Árpád grafikáiról). Tiszatáj, 1956. aug. 1295.; Szabadkai művész (Balázs G. Árpád) kiállítása. Délm. 1971. nov. 13., nov. 16.

²⁶⁸ *Baranyi Károly*: Ikarosz szárnyán (Önéletrajz). Szabadka, 1970.; *Szjiz Rezső*: Kettős arckép egy önéletrajz tükrében (Baranyi Károly és Markov Zlata). Tiszatáj, 1971. 2. sz. febr. 186.; — Alföld, 1971. 9. sz. 101.; Baranyi Károly—Markov Zlata kiállítás. Szeged, 1971. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Akác László*: Három szegedi tárlat. Délm. 1971. áprl. 14.; *Dér Endre*: Baranyi Károly és Markov Zlata kiállítása Szegeden. Művészet, 1970. 7. sz. júl. 40.

²⁶⁹ Odesszai művészek Szegeden. Délm. 1969. nov. 5.

²⁷⁰ *(Akác László) A. L.*: Odesszai képzőművészek kiállítása. Délm. 1969. nov. 21.; *Laczó Katalin*: Odesszai képzőművészek kiállítása. Tiszatáj, 1970. 1. sz. jan. 95.

művészet szilárd útján haladó odesszai képzőművészek témájukat éppen úgy merítik a történelmi-forradalmi múlt epizódjaiból, mint kommunizmust építő nagyvárosuk jelenéből. Szocialista-realista felfogású alkotásaikból, legyen az karakteres portré, sokalakos munkaábrázolás vagy kedvelt tengerrészletfestés, egyaránt sugárzik az emberbe vetett hit és hazai környezetük szeretete. „Jobban megismerni egymást, erősíteni az egységet és a barátságot a béke és felvirágzás nevében” — fogalmazta meg szegedi tárlatuk célját az Odesszai Képzőművészek Szövetsége.²⁷¹ Ennek kölcsönös egyetértését tükrözte az a sikeres cserekiállítás, melyet 1970 tavaszán huszonnégy szegedi művész 169 alkotásából Odesszában megrendeztek.²⁷² A szovjet-magyar képzőművészeti kapcsolatok helyi kiszélesülését mutatja, hogy a szegedi és vásárhelyi festők, szobrászok törekvéseiről az Iszkusztvóban méltatóan írt az 1969 őszen nálunk járt I. Szetvlov moszkvai művészettörténész. A szegedi műtermekben szerzett benyomásai kapcsán Dér István, Fontos Sándor, Cs. Pataj Mihály és Pintér József munkásságát figyelemreméltóan elemezte.²⁷³ Szintén a megyei képzőművészek eredményességét dicséri, hogy 1970-ben, „A magyar Alföld művészete” címmel a berlini Altes Museum-ban megrendezett kiállításon hat szegedi és hét vásárhelyi festő, szobrász vett részt. Szereplésükkel a meghívott hazai művészek létszámának több mint egyharmadát képezték.²⁷⁴

*

Ha a különböző szegedi kollektív tárlatok után néhány helyi művész egyéni kiállítását is figyelembe vesszük, azt tapasztaljuk, hogy Szeged mai képzőművészetében a festészettel és szobrászattal együtt a grafikai fejlődése is jelentősnek mondható. A harmincas években Buday György által elindított — Vadász Endre és Bordás Ferenc neveihez is kötődő — helyi fametsző-kultúra hagyományait a mai szegedi grafika számára *Kopasz Márta* (1911—)²⁷⁵ közvetítette, akit az egykori Buday-kör egyetlen itt élő aktív művésztagjának kell tekintenünk.

A közel négy évtizedes rajzpedagógiai és alkotóművészi munkássággal rendelkező Kopasz Márta Szegeden született, és mint a város ösztöndíjasa kezdte pályáját. Tanulmányait 1930—36 között végezte az Iparművészeti Főiskolán, ahol Haranghy Jenő, Simay Imre, Helbing Ferenc és Domanovszky Endre voltak a mesterei. Diplomáját kitüntetéssel nyerte el, s neki ítélték a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara egyszeri ösztöndíját. Ezt követően Szegedre került és az itteni egyetemen — a külföldre távozott Buday György után megüresedett — grafikai lektori állást 1938-ban ő töltötte be. E munkája mellett Felvinczi Takáts Zoltán művészettörténeti tanszékén is működött. Oktató munkája eredményeként ismét ösztöndíjat kapott, amelyvel népművészeti tanulmányokat folytatott Kalotaszeg vidékén és a székely-földön. Grafikai lapjait elsősorban 1938-ban mutatta be („Fürdő nők”, 1938) a szegedi egye-

²⁷¹ Odesszai Képzőművészek Tárlata. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: Odesszai Képzőművészek Szövetsége.

²⁷² Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessza. 1970. Bev.: *Tóth Béla és Szelesi Zoltán*.

²⁷³ *Erdei Mihály*: Szovjet műkritikus véleménye a vásárhelyi és szegedi festőkről. *Tiszatáj*, 1970. 9. sz. szept. 892.

²⁷⁴ Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. *Tiszatáj*, 1970. 9. sz. szept. 895.

²⁷⁵ *Temesváry József*: Levél Kopasz Márta grafikusművészhez. *Délm.* 1941. nov. 29.; *Nikolényi István*: Kopasz Márta. *Délm.* 1966. dec. 29.; *Semsey Andor*: Szegedi fametsző művészek. *Délm.* 1967. jún. 11.; (*Galambos Ferenc*) *bos.*: Kopasz Márta. *Kisgrafikai Barátok Köre Értesítője*. Bp. 1968. 520.; Kopasz Márta grafikái. *Délm.* 1969. jan. 12.; „Az én világom”. *Meghívó*. Szeged, 1970. máj. 27. Bev.: *Kopasz Márta.*; (*Akác László*) *A. L.*: Kopasz Márta világa. *Délm.* 1970. okt. 20. *Mín dolgozik?* Kopasz Márta. *Csm. Hírl.* 1973. máj. 27.

temen rendezett kiállításán.²⁷⁶ A beinduló szabadtéri játékokkal kapcsolatos pályadíjnyertes plakátját is ekkor készítette. A helyi kollektív tárlatokon való szereplése mellett, ismét 1943 tavaszán, a szegedi múzeumban hozott létre gyűjteményes kiállítást,²⁷⁷ melyen különösen fametszetei („Önarckép”, 1939, „Május”, 1940) tűntek ki. Nyilván az akkori, látványhoz kötődő festészeti ambíciói hatására grafikai ábrázolásai inkább térbeliek, sem mint síkban megoldottak. Szegeden végzett tíz évi tanári-művészi tevékenységét 1947-ben, a Fészek-klub Móra-díjával jutalmazták.

1952-ben, a helyi Pedagógiai Főiskola rajztanszékére került. Az itt eltöltött négy év alatt — Vinkler László és Major Jenő ösztönző környezetében — mind az oktatói nevelői, mind a művészi-alkotó munkásságában sokat halad előre. Kiforrott, egyénistílusú ez idő alatt bontakozott ki. Művei között számos ötletből ex-librist, kinyomtatásra került plakáttervet („Szegedi Szabadtéri Játékok”, 1957) és fametszetet („25 évi szolgálat”, 1960) találunk, melyeket 1960-ban — öt szegedi művészársával közösen rendezett — csoportkiállításon mutatta be.²⁷⁸ Töredezett vonalú, historikus ihletettséggű, fekete-fehér folthatásokra épülő grafikai egyre inkább helyi szellemiséget sugároznak („A szegedi Demetertorony”, 1965.). Az a hat év, melyet 1957—1963-ig általános iskolában kellett eltöltenie, nem hatott rá serkentőleg. De az ezutáni fél évtized (1964—1969), mely alatt az újonnan szervezett Tömörkény István Ipari Szakközépiskola — majd Művészeti Gimnázium — grafikai tanszékvezető tanárként dolgozott, pedagógiai és művészi vonatkozásban egyaránt kiteljesedett hozott számára.²⁷⁹

Kopasz Márta kisgrafikáival az elmúlt években a helyi tárlatokon kívül: Budapest, Berlin, Lipcse, Párizs, Krakkó, Cannes, Como és Varsó nemzetközi ex-libris kiállításain szerepeltek.²⁸⁰ 1967-ben, a III. Malborki Ex-libris Biennálén bronzérmert nyert. Munkásságával különböző hazai és külföldi szaklapok foglalkoztak. „Kiforrott stílusú — jegyzi meg Galambos Ferenc — egyéni szint jelent a magyar exlibris-művészetben.”²⁸¹ A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett tárlatán huszonnyolc grafikáját mutatták be („Szegedi háromkirályok”, 1966), s ezt követően részt vett a helyi művészek jugoszláviai és odesszai kiállításán.²⁸² Állami és tanácsi

²⁷⁶ Kopasz Márta kiállítása az egyetemen. Délm. 1938. márc. 9.; (v): Kopasz Márta grafikai kiállítása az egyetemen. Délm. 1938. márc. 10.

²⁷⁷ (*Temesváry József*) t. j.: Kopasz Márta kép- és grafikai kiállítása. Délm. 1943. ápr. 4.

²⁷⁸ Hat szegedi festőművész kiállítása (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczy Géza, Székfű János, Szőke Győző és Vincze András tárlata). Délm. 1960. febr. 28.; Hat szegedi festőművész műhelyéből. Délm. 1960. márc. 6.; Hat szegedi festőművész kiállítása. Szeged, 1960. márc. 6.; Hat szegedi festőművész kiállítása. Szeged, 1960. Katalógus. Összeáll.: Vincze András. Bev.: Szelesi Zoltán.

²⁷⁹ Huszonöt év művészetpedagógia. Délm. 1964. ápr. 24.

²⁸⁰ Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. 1945—1958. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.; Szegedi Grafikai Kiállítás. Szeged, 1960. Meghívó-Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.; Szelesi Zoltán: Grafikai kiállítások Szegeden. Délm. 1961. jan. 8.; Szegedi művész a lipcsei nemzetközi kisgrafikai kongresszuson (Kopasz Márta). Délm. 1961. júl. 8.; Galambos Ferenc: Olasz könyv magyar grafikáról. Kisgrafikai Barátok Köre Értesítője. Bp. 1962. dec. 22.; L' Exlibris Ferencis, 1966.; Szegedi Nyári Tárlat: 1966—67., 1969—70. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: Bodnár Éva: Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.; Szegedi Téli Tárlat: 1970—71. Katalógus. Bev.: Petri Ferenc: Zoltan Szelesi: Die ungarische Künstlerin. Márta Kopasz — Ex libris und Gebrauchsgraphik Jahrbuch, 1975. Frankfurt/Main. 55—27.

²⁸¹ Magyar Ex-libris. Bp. 1968. Előszó: Galambos Ferenc.

²⁸² Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa.; D. Fehér Zsuzsa: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; Szelesi Zoltán: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán). 1968. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.; Ács József: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: Tóth

vásárlásra kerültek legjobb művei, melyek közül számosat a Móra Ferenc Múzeum, s néhányat a Nemzeti Galéria őriz. Kopasz Márta 1971 tavaszán rendezett — több mint száz grafikai alkotását felölelő — gyűjteményes kiállítása²⁸³ is híven igazolta, hogy a gazdag hagyományokkal rendelkező szegedi grafikus kultúra generációkon átívelő ápolása nagyban az ő nevéhez fűződik. Így méltán lett Szeged egyik alkotódíjas művésze. Munkásságával 1975-ben külföldi szaklap is foglalkozott.

Kopasz Márta: Szegedi háromkirályok.
1966. linóm. 11×8 cm. Mgt.

Kopasz Márta:
XII. Congresso Internazionale, Como.
1968. graf. 15×10 cm. Mgt.

Kopasz Márta az utóbbi években bár szépen szerepelt a külföldi és helyi kollektív tárlatokon, önálló kiállítására viszont elég ritkán került sor. Ezzel szemben *Vincze Andrást* (1914—)²⁸⁴ bő termékenysége készletű újabb képeinek gyakori bemutatására. Számos tárlatot felölelő gazdag festői és grafikus munkássága mellett írói tehetsége révén, legalább annyira ismert helyi novellista, mint képzőművész. Illusztrálta saját regényét, tárcáit s folyóirat-címlapokat. Önálló rajzokat és fametszeteket közölt tőle a *Tiszatáj* és a *Dél-Magyarország*. A feledi születésű Vinczében már egyetemi hallgató korában megnyilatkozott az írói-művészi véna. Festeni Baján, Nagy

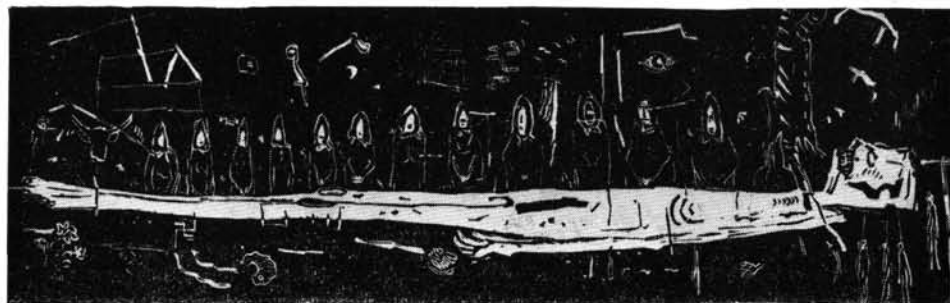
Béla és Szelesi Zoltán.; Szabadkai és Szegedi Képzőművészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; Kopasz Márta kamaratárlata. Délm. 1972. márc. 5.

²⁸³ Kopasz Márta gyűjteményes kiállítása. Szeged, 1971. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Kopasz Márta kiállítása. Délm. 1971. márc. 16.; *Szelesi Zoltán.* Kopasz Márta köszöntése tárlata kapcsán. Művészet, 1972. febr. 2. sz. 47—48.; *Galambos Ferenc.* Kopasz Márta. Szegedi Műsor, 1972. márc. 19.

²⁸⁴ (*Lódi Ferenc*) *L. F.*: Egy szegedi műteremben. Délm. 1961. dec. 7.; *Szelesi Zoltán.* Vincze Andrásról. Művészet, 1962. márc. 29.; *Dér Endre.* Vincze András. *Tiszatáj*, 1969. 2. sz. febr. 168. *Tóth Miklós.* Vincze András. Szegedi Műsor, 1971. dec. 19.

István befolyására kezdett, majd Rudnay Gyula elismerő biztatására a képzőművészetet hivatásul választotta. Biztos jövedelmű polgári állását otthagya, nagy áldozatvállalással teljesen művészete kibontakozásának szentelte életét.

Pályájának nemcsak kiindulási helyét jelenti Baja, ahol 1926—1950-ig élt, de emberré és művésszé válása is e patinás városhoz kötődik. Nem csoda tehát, hogy festményeiben és grafikáiban szereplő bajai témák révén az itteni táj, környezet és emberek szerete mindmáig híven tükröződik. Ez elsősorban az 1947-ben, majd 1950-ben rendezett első bajai tárlatain mutatkozott meg. Működésének egy epizódja Kecskeméthez kötődik, ahol 1952-ben elnyerte a Közlekedési- és Postaügyi Minisztérium grafikai díját. Mikor 1954-ben Szegedre került, már érett művész volt. Szorgalmas munkássága kapcsán nemcsak a szegedi nyári- és téli tárlatokon, valamint a délalföldi és szabadkai kiállításokon szerepelt rendszeresen, de termékenységet híven érzékeltetik azok az önálló tárlatok, melyeket 1954—1970 között —Kiskunhalason, Cegléden és Gyulán kívül — városunkban hat alkalommal létre hozott.²⁸⁵

Vincze András: Ballada a katonáról. 1966. fametsz. 15,5×47 cm. MNG

²⁸⁵ *Szelesi Zoltán*: Vincze András rajzkiállítása. Délm. 1954. jún. 24.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Vincze András rajzkiállítása. Sz. Művészet. 1954. 192.; *Szelesi Zoltán*: Helyi képzőművészek kiállítása. Sz. Műv. 1954. 192.; *Szelesi Zoltán*: Helyi képzőművészetünk eredményei és további feladatai a megyei kiállítás tükrében. Délm. 1956. aug. 29.; Kéпкиállítás rendez május 12.-én a Móra Ferenc Múzeum kupolacsarnokában Vincze András szegedi festőművész. Sz. Népl. 1957. áprl. 26.; *Szelesi Zoltán*: Egy szegedi rajzkiállításról (Vincze András tárlata a Móra Ferenc Múzeum kupolacsarnokában). Délm. 1957. máj. 18.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Tiszatáj, 1957. nov.; Jegyzet két kiállításról (2. Vincze András gyűjteményes kiállítása) Délm. 1958. júl. 16.; Vincze András szegedi festőművész önálló kiállítása a Móra Ferenc Múzeum kupolacsarnokában. (Hír.) Műterem, 1958. aug. 8. sz. 41.; Vincze András szegedi festő kiállításának sikere Gyulán. Délm. 1958. okt. 18.; Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Hat szegedi festőművész kiállítása. (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczi Géza, Szekfű János, Szőke Győző és Vincze András tárlata). Délm. 1960. febr. 28.; Hat szegedi festőművész műhelyből. Délm. 1960. márc. 6.; Hat szegedi festőművész kiállítása. Szeged, 1960. Katalógus. Összeáll.: Vincze András. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Grafikai Kiállítás. Szeged, 1960. Meghívó-katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Szelesi Zoltán*: Vincze András műterem-kiállítása. Délm. 1964. febr. 26.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Kiállítás Vincze András műtermében. Délm. 1964. okt. 28.; Vincze András kiállítása. Délm. 1965. márc. 27.; (*Lódi Ferenc*) L. F.: Két művész, két kiállítás (Vincze András és Szűcs Árpád) Tiszatáj, 1965. 6. sz. jún. 509.; Vincze András kiállítása. Délm. 1969. okt. 11.; Délalföldi Tárlat: 1961, 1965—1975. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1970—75. Katalógus.; Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1975. Katalógus.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi képzőművészek tárlata Szabadkán. 1967—68. Katalógus.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

Vincze András festő és grafikus működésének elején alkotott képein az alföldi mesterek hatásának nyomai fedezhetők fel. Érzelmeinek hullámzó váltakozása szerint egyszer magányos tanyákat („A feles tanyája”, 1947), csendes utcácskázatokat vagy pihenést nyújtó parkokat örökít meg; másszor pedig az indulat heve az élet feszült jelenségeinek visszaadására sarkallja („Pincelakók”, 1959). Közölnivalójának megfelelően olajképeinek egy részén a természeti látvány szépségeit fényel átszűrő színekkel fejezi ki („Házak a dombon”, 1963); társadalmi jellegű mondanivalóit viszont legtöbbször expresszív töltésű, keményen formált fametszetekben („Menekülők”, 1966.) jeleníti meg. A szegedi képzőművészek 1967-es Nemzeti Galéria-i tárlatán harminckét — főleg grafikai — művét („Hétház utcai part”, 1947, „Gyárák alkonyatban”, 1966) állították ki.²⁸⁶ Művei közül több a szegedi és bajai múzeumokba, valamint a Nemzeti Galéria tulajdonába került.

Újabb alkotásait 1969-ben Szegeden, majd Baján mutatta be, és 1971 tavaszán részt vett a Múcsarnok „Új művek” c. kiállításán.²⁸⁷ Mostani törekvéseiként született műveit általában a gondolati, tematikai és ábrázolásbeli sokrétűség jellemzi. Képelete, amint színes és fehér-fekete lapjai mutatják, olykor az űrben csapong („Térben” sorozat I—X.), tekintete viszont máskor az alföldi tájakon pihen meg („Hajnal a Tiszán”). A nagy társadalmi kérdések éppúgy foglalkoztatják („A fejlődés története”), mint az ember egyéni sorsa („Vándor”). Kifejező eszközeit mindig a mondanivaló jellege határozza meg. A kozmoszt meghódítani igyekvő embert ábrázoló golyóstoll-rajzai („Utazás az ismeretlenbe”) elvont formálásúak. A fantasztikum egyre inkább feltáruló világát absztrakt módon érzékelteti. Ezzel ellentétben a meleg tónusú, ún. „petrol-képei” által megjelenített bajai falurészleteinek bemutatását, a látott valóság színei és formái határozzák meg. A háború rémségeit drámaian tükrözik a fény és árnyék kontrasztjaira épített linó- és fametszetei („Ballada a katonáról”). Ezeknek expresszív erejű, geometrikus keménysége azonban feloldódik azokon az olaj és tempera képein, melyeken a munka, a békés emberi lét, a szeretet („Testvérek”) utáni vágy nyilatkozik meg. „Sorozataiban megcsillan fájdalmas exhibicionizmusa — írja D. Fehér Zsuzsa — a közlés őszintesége, az önerőből fejlesztett technika végül is feloldja szorongásait, s lélektől lélekig szóló kapcsolattá alakítja át.”²⁸⁸ A helyi Művészklubban 1971-ben mutatta be újabb képeit. Az 1973-as Szegedi Nyári Tárlaton szereplő festményeire Alkotó-díjat kapott. 1974 végén a Móra Ferenc Múzeum képtárában gyűjteményes kiállítást rendezett.

Valóság és képzelet, természeti világ és emberi érzelmek, e különböző és mégis egybefogható komponensek jutnak reális vagy elvont formák által kifejezésre a szegedi művészek tárlatain. A szemlélődésnek külső és belső irányai a kiállítók egy részét az objektív valóság felé tereli, másójukat inkább a tudat vizsgálódására ösztönzi. Alkotói sajátosságuknak megfelelően egyeseknél „közvetlenül”, vagyis hagyományos eszközökkel történik az ábrázolás, mellyel egyedi jelenségeket akarnak konkretizálni. Vannak viszont, akik a valós formát irracionálisan megbontva, „áttételesen” ilyekeznek általános érvényű gondolatokat kifejezni, — amint ezt az alábbiakban szó-

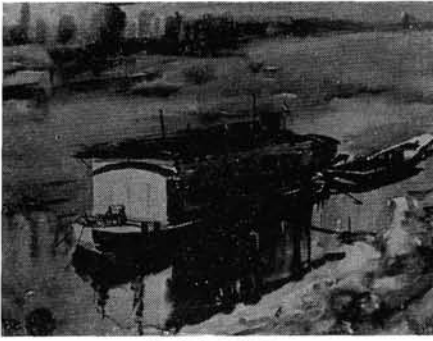
²⁸⁶ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria, Bp. 1967. Katalógus. bev.: D. Fehér Zsuzsa.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

²⁸⁷ *Kulka Eszter*: Vincze András tárlata. Délm. 1969. okt. 14.; *Dér Endre*: Vincze András kiállítása Szegeden. Tiszatáj, 1969. 11. sz. nov. 1042.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Vincze András szegedi tárlata. Magyar Hírlap. 1969. nov. 4.; *Szelesi Zoltán*: Vincze András bajai tárlatáról. Petőfi Népe, 1969. dec. 21.; Új művek a Múcsarnokban. Délm. 1971. márc. 2. Vincze András gyűjteményes kiállítása. Szeged. 1974. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

²⁸⁸ D. Fehér Zsuzsa: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1188.; Délm. 1971. nov. 2.; XIV. Szegedi Nyári Tárlat katalógusa, 1973.

Vincze András: Teremtés. 1973. olajpasztell, 153×118 cm. Mgt.

Szabó Miklós:
Tanyahajó. 1963. akv. 35×45 cm. Mgt.

bakerülő öt festő, négy grafikus és két iparművész különböző műfajú és törekvésű alkotásai példázzák.

Aki szereti a természet naturális szépségeit és nem igényli a látvány szubjektív átköltését, az maradéktalanul képes élvezni olyan reális szemléletű alkotásokat, mint amilyenek Szabó Miklós (1914) akvarelljei. Ő ugyanis fontosabbnak tartja a józan valóságlátás szerinti komplikálatlan ábrázolást, mint a fantázia szövevényes álomvilágának asszociatív elemekkel történő felidézését. A mesterségbeli határozottságot, a hagyományos eszközökkel való képítés biztonságát ugyancsak többre be-

csüli, mint a klasszikus művészet értéknormáit elvető, avantgarde szellemű formakísérleteket. Ennek kapcsán hangulatrögzítő művei („Traktor a fényben”, 1963.) inkább megnyugtatóan gyönyörködtetnek, semmint valamiféle izgalmat okozó érzelmi-gondolati áramutést keltenének. A tordai születésű Szabó, a Képzőművészeti Főiskolán Rudnay Gyula tanítványaként szerzett rajztanári oklevelet. Másfél évtizeden át különböző intézményekben művészi, nevelési és irányító tevékenységet folytatott, majd a Szegedi Tanárképző Főiskolán működött. 1963-ban és 1965-ben önálló kiállítása volt Szegeden.²⁸⁹ Több külföldi tanulmányutat tett és elnyerte a rajztanárok Székely Bertalan-díját (1965). A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es tárlatán akvarellokkal („Csónakok a Tiszán, 1963.) vett részt. Szabó Miklós világos koloritú természet-portréi tájegységileg bár igen változatosak, mivel a szelíd ívű Tisza-parttól kezdve, a romantikus hatású tátrai tengerszemig, gyorsan futó ecsetjével sok tájrészletet megörökített; mégis ezeknek nem a földrajzi kuriózitásuk a döntő, hanem éppen úgy, mint egy-egy csöndes udvarbelsőjének vagy felülről nézett geometrikus háztetősorának, — elsődlegesen a mindent betöltő fény és árnyék gyakorlottan kezelt variáció-gazdagsága ad nyomatékos hangsúlyt. Akvarelljeinek ezüstös tónusokká nemesedő választékos színskultúrája leginkább a szabadtéri játékok környezetét elénk táró lapjain konstatalhatók. Zöld lombú vegetációkat és napsugaras kikötőket frissen megjelenítő képei kedélyemelő értékűek. Szabó az itteni nyári tárlatokon, a rajzpedagógusok országos kiállításain, valamint a Szegedi Tanárképző Főiskola művésztanárainak régebbi és újabb bemutatkozásain szerepelt („Hegyoldal”, 1970).²⁹¹ Újabban létrehozott dekoratív hatású olajtemperáival, a síkban-komponálás irányában végez kísérleteket.

A szegedi képzőművészek modern törekvésű képviselőiben, így a váratlanul

²⁸⁹ (Szelesi Zoltán) Sz. Z.: Szabó Miklós tárlata. Délm. 1965. nov. 21.

²⁹⁰ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa.; D. Fehér Zsuzsa: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; Szelesi Zoltán: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

²⁹¹ Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1964. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.; Szegedi Nyári Tárlat: 1966, 1969. Katalógus. Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Szeged, 1965. Katalógus. Ep.: Szelesi Zoltán.; A Szegedi Tanárképző Főiskola Rajztanszéke III. Képzőművészeti Kiállításának Katalógusa. Szeged, 1967. Előszó: Fischer Ernő.; A Szegedi Tanárképző Főiskola Rajztanszéke IV. Képzőművészeti Kiállításának katalógusa. Szeged, 1970. Előszó: Balogh Jenő. (u. itt: Szabó Miklós: „A reneszánsz szellemi arculata és az olasz nagymesterek műhelyeiben kialakult művészeti nevelés” c. tanulmánya.).

Lehel István: Élet. 1963. temp. 35×45 cm. Mgt.

elhunyt *Lehel István*ban (1917—1973)²⁹² is mind tudatosabbá vált az a felismerés, hogy korunk bonyolult természeti és társadalmi valósága nem fejezhető ki adekvánsan a képzőművészeti ábrázolásmód eddigi tradicionális eszközeivel. A valóságot sokrétű hatásaiban tükröztetni akaró festészetnek új képi formákra, új esztétikai törvényszerűségekre megismerésére van szüksége, melyekhez a nem mindig sikerrel járó ábrázolásbeli kísérletezések által jut el a művész, amint ezt több szegedi festő pályája is bizonyítja. A magyar kanizsai születésű Lehel családjával 1920-ban került Szegedre. Középiskoláit Budapesten és helyben végezte. Az egyetemen biológiát, majd művészettörténetet tanult. Ezt követően, 1940—42 között a kolozsvári egyetem művészettörténeti tanszékén Felvinczi Takáts Zoltán tanársegéde lett. Közvetlenül a felszabadulás után ötvössegédi szakvizsgát tett és az ismét Szegeden működő Takáts Zoltánnál művészettörténetből doktorált. 1948-tól — megszakításokkal — a szegedi József Attila Tudományegyetemen művészettörténetet tanított haláláig. A helyi képzőművészeti élet újjászervezésében a felszabadulás után részt vett. Szakcikkeit a *Művészet*-ben és egyéb helyeken közölték.²⁹³ Tanítványa volt Rudnay Gyulának, akinek bajai festőiskolájában képezte magát. Több könyvet illusztrált, a *Kortárs*, *Valóság* és a *Tiszatáj* c. folyóiratokban számos modern szellemű rajza jelent meg. Mint műgyűjtő is jelentékeny. Sajátos jelképekből felépített asszociatív utalású festményei és grafikai sokáig kívülrekedtek a helyi kollektív tárlatokról, ami Lehel

²⁹² *Fenákel Judit*: Lehel István. *Csm. Hírlap*. 1968. febr. 25.; *Akác László*: Lehel István. *Délm.* 1969. jún. 21.; (*Szeles Zoltán*) *Sz. Z.*: Elhunyt Lehel István. *Délm.* 1973. jan. 27.

²⁹³ *Lehel István*: Csizmazia Kálmán kiállításáról. *Délm.* 1960. áprl. 21.; *Lehel István*: A Munka Dicsérete képzőművészeti kiállításáról. *Tiszatáj*, 1960. aug. *Lehel István*: Makk József hagyatéki kiállítása. *Délm.* 1960. szept. 4.; *Lehel István*: Képzőművésztünk a felszabadulás után. *Tiszatáj*, 1960. okt.; *Lehel István*: Vita a művészeti dekadenciáról. *Művészet*, 1961. VIII. 33.

visszavonultságát eredményezte. Kalligrafikusan egybefonódó, kígyózó vonalakkal, meg világos és sötét színű amorf foltok összekomponálásával, hol az emberi élet nagy mozgatóerőinek („Küzdelem”, 1959), hol pedig a látvány felszíne alatt megbúvó rejtelmes mikrovilág („Élet”, 1963), érzékeltetésére törekszik. Fantáziadús, dekoratív-an ható „képi hangjegyekből” létrehozott műveivel szembeni közömbösséget és meg nem értést 1962-, ill. 1969—71-ben rendezett önálló klub-tárlatai, valamint csoportkiállításai révén sikerült megtörnie.²⁹⁴ „Az utóbbi években festett képeim — jegyezte meg Lehel István — azt mutatják, hogy új téma megvalósítása izgat. A keletkezésnek: az alaktalanból formát öltő és szabad szemmel nem látható, szinte az elemi alkotórészek világában végbemenő dinamikus életmegnyilvánulások képi formákban való megjelenítése.”²⁹⁵ Emlékkiállítását 1973-ban a Szegedi Egyetemi Klubban rendezték meg.

Hemmert János: Alumínium-korszak. 1969. o. kollázs, v. 60×90×50 cm. Mgt.

Míg Lehel a lassan érlelődő, a nyilvánosság helyett inkább önvilágának falai közé húzódó alkotók közé tartozik, addig Hemmert Jánost (1927),²⁹⁶ a másik szegedi művésztanárt a mozgékony, sokszor szélsőségesnek tűnő festői kísérletezések és a gyakori kamaratárlatok rendezésének kedvelése jellemzi. A szekszárdi származású, 1943-ban Szegeden letelepedett Hemmert előbb a helyi tanítóképzőben Forgács István növendékéként szobrokat mintázott, melyeknek sikerültebbjeit 1948-ban klubtárlaton mutatta be. Ezt követően a festészetre tért át és tanulmányait a Szegedi Pedagógiai Főiskolán — Vinkler László mellett — folytatta, ahol 1952-ben rajztanári oklevelet szerzett. Ettől kezdve szerepelt képeivel a különböző városi és megyei kiállításokon.²⁹⁷ Festészetét induláskor az oldott, színes, atmoszférikus ábrázolásmód határozta meg, mellyel város- és tájrészleteket, valamint üzemi jelenségeket örökített meg.²⁹⁸ E képeit két művészársával — Pintér Józseffel és Beszedes

²⁹⁴ Lehel István kiállítása. Szeged, 1962. Katalógus. Bev.: *Bálint Sándor.*; *Tóth Miklós.*: Lehel István kiállításáról. Délm. 1962. dec. 18.; *Akác László.*: Lehel István kiállítása. Délm. 1969. márc. 4.; *Fenákel Judit.*: A természet belső világa képekben. Lehel István kiállítása Szegeden. Csm. Hírlap, 1969. márc. 8.

²⁹⁵ Tárlatvezetés. Lehel István. Szegedi Egyetem. 1970. febr. 23. (*Tandi Lajos*) T. L.: Lehel István hagyatéka. Délm. 1973. áprl. 3.

²⁹⁶ *Akác László.*: Hemmert János. Tiszatáj, 1969. 8. sz. aug. 756.

²⁹⁷ *Szelesi Zoltán.*: III. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Délm. 1953. okt. 15.; *Szelesi Zoltán.*: Méltón köszönti a felszabadulást a IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Szegedi Tükör, 1954. okt. 1.; *Szelesi Zoltán.*: Helyi képzőművészetünk eredményei és további feladatai a megyei kiállítás tükrében. Délm. 1956. aug. 29.; *Szelesi Zoltán.*: Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Tiszatáj, 1957. nov.; Szegedi Képzőművészek retrospektív Kiállítása. 1945—1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*

²⁹⁸ Két festő, tíz munkás. Szeged felszabadulásának ünnepére készül két szegedi művész (Hemmert János és Pintér József). Délm. 1959. szept. 18.; (*Szelesi Zoltán*) *szelesi.*: Három fiatal szegedi festő (Hemmert János, Pintér József és Sándor Lajos). Délm. 1955. dec. 6.

Kornéllal — az 1959-ben létrehozott helyi csoportkiállításon mutatta be. A következő, 1961 és 1964-ben rendezett itteni képcsarnoki önálló tárlatai³⁰⁰ (a díjazott „Paul Robeson Szegeden”, valamint a „Zebegény” c. alkotásai is), a dekoratív konstruktivitás felé való törekvését tükrözték. A szegedi téli- és nyári tárlatokon („Pulykák”, 1966) kívül a helyi festők szervezete kiállításain és szabadkai bemutakozóin is részt vett.³⁰¹ A szegedi művészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es kiállításán tíz munkájával („Szegedi Konzervgyár”, 1966) szerepelt³⁰² és az „Ártér” c. tusráját a Galéria megvásárolta. Harmadik önálló tárlatát „Lengyel tájak” címmel egy fővárosi klub-kiállítás keretében, 1967-ben hozta létre.³⁰³ A posztimpresszionista festészeti stílusról való áttérését az absztrakció irányába voltaképpen a — házassága révén — sűrűvé vált lengyelországi útjai, illetve az ultramodern lengyel művészet inspiráló hatása váltotta ki. Legutóbbi helyi klub-tárlatán (1969) bemutatott — vitát kiváltó — „festészeti kísérletei” („Alumínium-korszak, 1969), a plasztikus-expresszionista, elvont pikturális formálásmód jegyében készültek.³⁰⁴ Hemmert János a Szegedi Sajtóházban 1973 őszén rendezett önálló kiállítást újabb alkotásaiból.

Mint Hemmert, úgy a mindszei származású Kováts Margit (1930—) is a helyi modernista művészek közé tartozik. Rajztanári diplomáját 1951-ben a Szegedi Pedagógiai Főiskolán szerezte meg. Mestere neki is Vinkler László volt, aki mellett évekig (1951—57) tanársegédként működött. Jelenleg a JATE gyakorló iskolájában tanít. A régebbi szegedi kollektív rendezvényeken, valamint a nyári- és téli tárlatokon, továbbá a délföldi kiállításokon 1951-től vesz részt.³⁰⁵ Első önálló tárlatát 1970 elején, a Móra Ferenc Múzeum képtárában rendezte meg.³⁰⁶ A közel hatvan változatos technikájú toll- és ceruzarajz, valamint kollázs és akvarell-variációk már megjelenítési eszközeikben is sejtették, hogy kereső, kutató hajlandóságú művész, aki differenciált mondanivalóját műfajilag több nyelven igyekszik kifejezni. „Látunk itt montázsokat — említette a tárlatát megnyitó Vinkler László — ezeket kell koráb-

²⁹⁹ Beszédes Kornél, Hemmert János, Pintér József kiállítása. Szeged, 1959. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

³⁰⁰ (*Lódi Ferenc*) L. F.: A táj és ember. Megjegyzések egy fiatal művész kiállításához. Délm. 1961. máj. 12.; (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Hemmert János kiállítása. Délm. 1964. okt. 8.

³⁰¹ Szegedi Téli Tárlat: 1965—1970—71. Katalógus. Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1968. Katalógus. Délföldi Tárlat: 1961, 1965—1968. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán) 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Retrospektív Délföldi Tárlat I—X. Katalógus, 1975.

³⁰² Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

³⁰³ Hemmert János lengyel tájai Budapesten. Délm. 1967. dec. 8.

³⁰⁴ *Akác László*: Hemmert János festészeti kísérletei. Délm. 1969. okt. 17.; (*Kulka Eszter*) K. E.: Hemmert János kiállítása a Liliom utcában. Tiszatáj, 1970. I. sz. jan. 69.; Kiállítás és előadás a Művészklubban. Délm. 1973. okt. 7.; okt. 9.

³⁰⁵ *Szelesi Zoltán*; III. Megyei Képzőművészeti Kiállítás. Délm. 1953. okt. 15.; *Szelesi Zoltán*: Helyi képzőművészetünk eredményei és további feladatai a megyei kiállítás tükrében. Délm. 1956. aug. 29.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Kiállítása. Tiszatáj, 1957. nov. Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása. 1945—1958. Szeged, 1958. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Délföldi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1961. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; III. Szegedi Nyári Tárlat, 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása, 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1966—1970—71-. Katalógus.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása, 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. Retrospektív Délföldi Tárlat I—X. Katalógus. 1975.

³⁰⁶ Kováts Margit. Móra Ferenc Múzeum, 1970. Katalógus.; *Akác László*: Három kiállítás. Délm. 1970. febr. 24.; *Szelesi Zoltán*: Kováts Margit szegedi tárlata. Magyar Hírlap, 1970. márc. 3.; *Akác László*: Kováts Margit kiállítása Szegeden. Művészet, 1970. 9. sz. 42.

biaknak, és látunk festményeket, ezeket kell későbbieknek tartanunk. A montázsok mintegy előregyártott elemekből építenek képzeletvilágot. A festmények automatikus anyagi folyamatok előzményeiből fakasztanak egy második természetet.”³⁰⁷ Kováts Margit azzal, hogy katalógusa mottójául Juhász Ferenc „A mindenség szerelme” c. verséből idéz, nemcsak saját — a költőével rokon — ars poeticá-ját adja, de egyben utal arra is, hogy a természet titokzatos, elhaló-újjaszülető, szín-, forma- s anyagvilága („Tengerfenék”) köti le biológus érdeklődését, mozgatják meg fantáziáját, s mint a modern művészek, ő is keresi az ember és az univerzum között rejtelkedő összefüggéseket. Kováts Margit műveinél nagy szerepet játszik megjelenítési anya-

Kováts Margit: A technika születése.
1968. v. techn. p. 50×70 cm. Mgt.

gának, a tusnak és az akvarellnek a rajzpapíron történő automatikus szín- és forma-, metamorfózisa”, melynek véletlenszerű alakzatai (mint a természetben a felhők játéka, illetve különböző kőzet- és növénymotivációk,) valamely élőlény vagy élettelen tárgy képzetét keltik („Polip”, „Lyukacsos kő”). A művész „tudatos beavatkozásával” e szürrealisztikus képek gondolati tartalmát („A technika születése”) is kifejeznek. Alkotásainak szemlélése közben embervoltunkra éppen — az általa felidézett — még nem teljesen ismert világ csodálatos és egyben félelmes természeti jelenségei döbbsentenek rá. Munkáit 1970 márciusában a helyi Sajtóház klubjában is bemutatta.³⁰⁸

Kováts Margit férjének, Szűcs Árpádnak (1933—)³⁰⁹ képeit, alkotómunkássága

Szűcs Árpád:
Dóm. 1966. o. fl. 120×70 cm. MNG

³⁰⁷ Vinkler László: Kováts Margit kiállítása. Tiszatáj, 1970. 5. sz. mjá. 490.

³⁰⁸ Kováts Margit kiállítása az Újságíróklubban. Délm. 1970. ápr. 4.; Kardos József: A csönd világa. Tiszatáj, 1970. 5. sz. máj. 493.; Tandi Lajos: Kováts Margitnál. Délm. 1973. jan. 14.

³⁰⁹ Akác László: Szűcs Árpád. Délm. 1968. dec. 12.; (Tandi Lajos) T. L.: Szűcs Árpád műhelyében. Délm. 1972. jan. 23.

kezdeti szakaszán, a jelenségek egyedi tulajdonságainak tanulmányozásából eredő természetelvű szemléletmód jellemezte. Festményein később a valóság objektumait geometrikus formákra bontja, és a szerkezetükben vizsgált tárgyakat téri elrendezésükben érzékelteti. Képei bár témájukban portrékat („Önarckép”, 1964), Tiszán veszteglő hajókat („Bárka”, 1965), és helyi templomépületet („Dóm”, 1966) ábrázolnak, mégis nem az ezekből közvetlen adódó hangulat-tartalom a művek domináns mondanivalója, hanem a festményei síkját átszelő erővonalak feszültséget és kiegyenlítődést teremtő felület-komponálása a cél, mellyel a festő egy jelentésében sűrített képi-világot akar létrehozni („Lépcsők”, 1967.). Az ipolypásztói Szűcs rajztanári képesítését Vinkler László keze alatt szerezte meg. Ettől kezdve tanít, s a helyi Tanárképző Főiskola is működött. Jelenleg a szegedi múzeum kép-restaurátora. Festményeivel 1958-tól az itteni rajztanárok rendezvényein, továbbá a szegedi nyári- és téli tárlatokon, valamint a délföldi kiállítások sorában szerepel.³¹⁰

Első önálló tárlatát 1965 tavaszán, a Móra Ferenc Múzeumban, majd Csongrádon és Szarvason mutatta be.³¹¹ Részt vett a szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es kiállításán, és a Szeged-Szabadka között létező tárlat-cseréken.³¹² Szűcs festményei fénytől sugárzó képmezőkből állanak, melyeknek síkokra bontott, kötött formájú ábrázolása vörös-zöld-kék alapszínekre van felépítve. 1972-ben rendezett második szegedi önálló tárlata alkalmával célkitűzéseiről így vallott: „Sosem törekedtem valamilyen divatos stílusirányzat követésére, de arra sem, hogy valami újat találjak ki. Ha a lélek belső rendje, vagy rendvágyása a kubizmus klasszicizáló formanyelvéhez fordul, ha a szív dallamai a szecesszió érzelmindáin kigyóvva eszmélnek önmagukra; ha az analizáló elme mindent befogadni és mindent megmutatni akarása a több nézőpontos ábrázolásban reméli föllelni egy új szintézis lehetőségeit, nem kell aggódnni amiatt, hogy ilyeneket már mások is csináltak.”³¹³ Szűcs Árpád legutóbbi egyéni tárlatának festményei — melyet a szegedi múzeum képtárán kívül, 1972-ben még a Csongrádi Múzeumban is bemutatott — azt tükrözték, hogy Szűcs festéskor mindig a valóságból indul ki, bármennyire is átalakítja annak arculatát („Híd”, „Tanácsháza”, 1972). Törekvéseit az a szándék fűti, hogy a természeti és társadalmi lét olyan egymással összefüggő vonásait sikerüljön képileg érzékeltetnie, mely által a műveit szemlélők tudatában az élet értelmesebbé és szebbé válik.

Mint a szegedi témákat kedvelő Vincze, úgy *Dénes János* (1933—) is szénnel, tussal és pasztellal igyekszik a Tisza itteni vidékének karakterisztikumát tükröztetni.

³¹⁰ (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: F fiatal alkotó-rajztanárok kiállítása a múzeumban. Délm. 1960. jún. 26.; *Szelesi Zoltán*: Két kiállítás (Rajztanárok kiállítása). Délm. 1964. jún. 17.; *Kulka Eszter*: Pedagógus festők tárlata. Délm. 1969. márc. 4.; Szegedi Nyári Tárlat: 1965, 1969—70.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; Szegedi Téli Tárlat! 1966—1970—71. Katalógus.; Délföldi Tárlat, 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Retrospektív Délföldi Tárlat. I—X. Katalógus. 1975.

³¹¹ Szűcs Árpád kiállítása. Szeged, 1965. Meghívó-katalógus.; *Szelesi Zoltán*: Szűcs Árpád kiállítása. Délm. 1965. máj. 13.; (*Lódi Ferenc*) L. F.: Két művész—két kiállítás. Tiszatáj, 1965. 6. sz. jún. 19.

³¹² Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.; Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán) 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*; Szűcs Árpád kamaratárlata a Művészklubban. Délm. 1970. febr. 9.

³¹³ Szűcs Árpád kiállítása. Móra Ferenc Múzeum, 1972. Katalógus. Bev.: *Szűcs Árpád*; Szűcs Árpád kiállítása. Délm. 1972. ápr. 22., ápr. 25.; *Akác László*: Szűcs Árpád második kiállítása. Tiszatáj, 1972. máj. 89—91.

Sikerült grafikai lapjain a Szegedhez kötődő táji és környezeti élményeit valóságel-
vűen rögzíti. Az orosházi születésű Dénes Szegeden szerzett rajztanári oklevelet
(1956) és az utóbbi években különböző alföldi kisvárosok iskoláiban tanított. Rajz-
pedagógiai tudását a helyi képzőművészeti szakkörök vezetésével is hasznosítja. Szol-
gálatát egy ideig Szegeden látta el. Innen van az, hogy Csongrád megyei tárlatokon

Dénes János:
Szeged. 1964. kréta p. 30×40 cm. MNG

1958-tól szerepel. Nagyrészt grafikai jelle-
gű alkotásaival („Szeged”, 1964), az itteni
szervezeti kiállításokon, valamint a szege-
di képzőművészek Nemzeti Galériában
rendezett 1967-es tárlatán („Alsóváros”
1967) vett részt.³¹⁴ Önálló kiállításai Békés-
csabán, Szarvason (1963) és legutóbb Sze-
geden (1966) voltak.³¹⁵ A szabadkai és szege-
di művészek első közös kiállításán
„Tokaj” c. krétarajzát (1970) mutatta be.³²⁶
Az 1970—71-es helyi téli tárlaton szintén
egy grafikájával („Árad a Tisza”, 1970)
képviselte magát. Szülővárosában, Oroshá-
zán 1973 tavaszán mutatta be mű-
veit.³¹⁷

A Déneshez közel álló *Horváth Mihály* (1934—), mint kollégista diák Kiskun-
félegyházáról került városunkba. Itt előbb a tanítóképzőt végezte el, majd a Szegedi
Tanárképző Főiskola rajztanszékén, 1957-ben szerzett tanári oklevelet. Mesterei
Major Jenő és Vinkler László voltak. 1957 ősztől, közel egy évtizedig a Szeged Vá-
rosi Tanács Művelődésügyi Osztályán művészeti főelőadóként dolgozott. A Szeged
mai képzőművészetről szóló képes füzet (1959) tőle származik.³¹⁸ Az itteni kiállítá-
sokon 1958-tól vesz részt. A régebbi nyári és téli tárlatokon bemutatott friss hatású
akvarelljein nagyobb hangsúlyt juttatott a vonalaknak, mint a tónusfinomságoknak,
jelezve ezzel is grafikusai hajlandóságát.³¹⁹ A Szegedi Nyári Tárlatok ismertté vált —
tíz éven át futó — betűkből komponált katalógus-címlapját ő tervezte.³²⁰ Horváth-
nak ma már főként csak — a helyi kulturális eseményekhez kapcsolódó — nyomda-
grafikák tervezésére szorítkozik ábrázolóművészeti tevékenysége,³²¹ melyre — a Sze-
gedi Szabadtéri Játékok igazgatóságánál betöltött h. vezető beosztása következtében
— korlátozottan tud időt szentelni.

³¹⁴ Szegedi Nyári Tárlat: 1965—66., 1975. Katalógus.; Délalföldi Tárlat: 1967—68., 1975. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; *D. Fehér Zsuzsa.*; A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán.* Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

³¹⁵ *Dér Endre.* Dénes János kiállítása. Délm. 1966. szept. 14.; *Dér Endre.* Dénes János kiállítása Szegeden. Művészet, 1967. I. 47.; *M. J.*: Dénes János kiállítása Szegeden. Tiszatáj, 1966. 10. sz. okt. 880.

³¹⁶ Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*

³¹⁷ Szegedi Téli Tárlat: 1965—66, 1970—71, 1975. Katalógus.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Dénes János képei. Délm. 1972. dec. 23.; *Beck István.* Dénes János orosházi tárlata. Békésmegyei Népiújság, 1973. márc. 18.

³¹⁸ Szeged mai képzőművészete. Szeged, 1959. Bev.: *Horváth Mihály.*

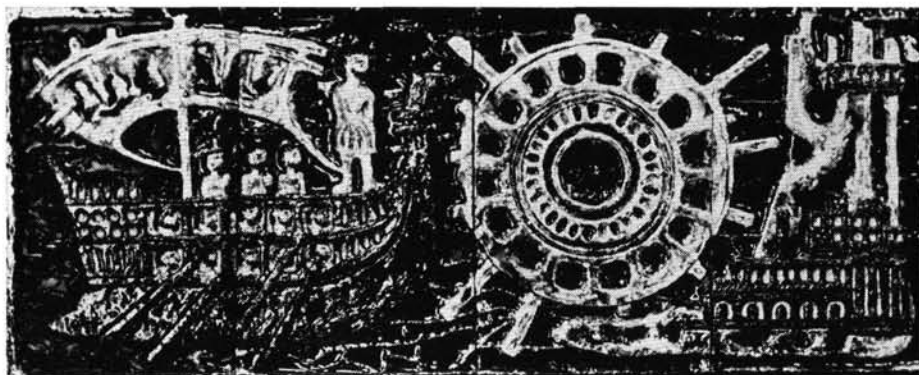
³¹⁹ Délalföldi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1961. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Szegedi Nyári Tárlat: 1962—63. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*

³²⁰ Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1972. Katalógus.

³²¹ *Szentgyörgyi Kornél.* Fiatalok és szegediek... Tiszatáj, 1968. 8. sz. aug. 744.

Városunk ábrázolóművészetének fejlődése — igazodva a hazai szakterület alakulásához — nemcsak a formai újítások vonatkozásában, hanem műfajilag is gazdagodott. A festészetben, szobrászatban, grafikán kívül az iparművészet is bontogatja szárnyát. Sokban kapcsolódik ez a Szegedi Tömörkény István Művészeti Gimnáziumhoz — mely intézmény az elmúlt évtizedek új létesítményei közé számít — a leendő helyi iparművészeti szakemberek képzését illetően. Hasznos kapcsolatot épített ki az Iparművészeti Főiskolával, melynek növendékei közül többen nyári gyakorlatukat Szegeden töltik.³²² A Tömörkény Gimnázium tanárai közül *H. Dinnyés Éva* kerámikus és *T. Nagy Irén* faintarzia-művész sokat tettek annak érdekében, hogy Szegeden a különféle iparművészeti ágak meghonosodjanak.

A szegedi születésű *H. Dinnyés Éva* (1918—) — Dinnyés Ferenc egykori kiváló festőnek leánya —, az Iparművészeti Főiskolát kerámikusként kezdte és Lux Elek szobrászművész növendékeként végezte el. Ezért a szobrászi és kerámikus adottságok egymást gazdagítva ötvöződnek munkásságában. Az itteni Délmagyarországi Közművelődési Egyesület neki ítélte olaszországi ösztöndíját, azonban a közben kitört második világháború miatt ez nem nyerhetett megvalósulást. *H. Dinnyés Éva* a felszabadulás előtti tárlatokon jobbra finom jellemzésű szoborportrékkal („Szentgyörgyi Albertné arcma”, 1938) vett részt.³²³ Több évi külföldi tanulmányútja, majd az ezt követő alkotómunkássága után a szegedi képzőművészek 1967-es Nemzeti Galéria-i bemutatkozásán három plasztikai művével képviseltette magát.³²⁴ Az itt szereplő samottból készült férfi mellszobrán az idealizált formálást és karakteradást egységben tartotta. Későbbi választékos színezésű, allegorikus szellemű kerámia-táblái („Odüsszeusz”, 1968)³²⁵ sejtetni engedik azt a lehetőséget, amely kerámiai vonatkozásban Szegeden a jövőben kibontakozhat. Ezt igazolják a Szegedi Nyári Tárlatokra beküldött művei („Szép Heléna, 1970.; „Nap” III., 1972) is. 1972-

H. Dinnyés Éva: Odüsszeusz. 1968. sz. kerámia, 60×50 cm. Mgt.

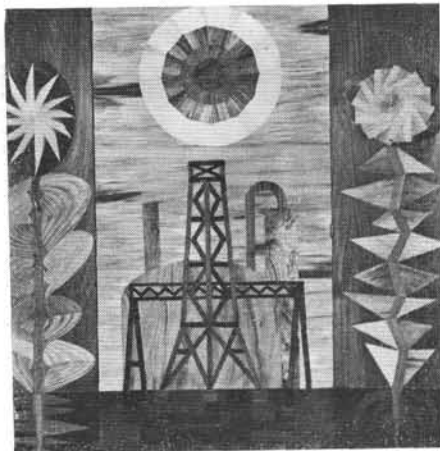
³²² *Polner Zoltán*: A szegedi művésziskola. Csm. Hírl. 1973. dec. 2.; Lásd még: (*Jakab Ágnes*) *J. Á.*: Iparművész növendékek a szegedi nyári gyakorlaton. Délm. 1967. júl. 20.; *Dömötör János*: Főiskolások kiállítása. Délm. 1967. júl. 26.; *L. K.*: Iparművészeti Kiállítás és nyári művésztelep Szegeden. Tiszatáj, 1968. 9. sz. szept. 875.; 75 éves a Tömörkény Gimnázium. Délm. 1972. okt. 22.

³²³ A Szegedi Képzőművés Céh Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításának Tárgymutatója. Szeged, 1938. Bev.: *Genal Tibor*.

³²⁴ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

³²⁵ IX. Szegedi Nyári Tárlat. 1968. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

ben a helyi Művészklubban Aino Hakulinennel volt közös kiállítása. 1973 decemberében pedig a Móra Ferenc Múzeum képtárában az első önálló tárlatát rendezte meg az utóbbi öt év alatt készült kerámiáiból. A tárlatát méltató Tandi Lajos szerint: „...H. Dinnyés Éva művészete két gyökerű. Edényei, funkcionális tárgyai, italoskészletei megőrizték, s magukon viselik a népi fazekasmesterség évszázadokon át jól bevált, kikristályosodott jegyeit, a funkció elsődlegességét, a visszafogott földszínek melegét, a díszítés egyszerűségét. A másik gyökereken a modern szellemiség a korszerű ízlést, a forrongó stílusok nedveit szívta magába. Ebből az indíttatásból születtek modern alkotásai, dekoratív és gondolatgazdag faliképei („Kibontakozás”-sorozat), újszerű napórái, izgalmas és dinamikus falburkoló kerámiái.”³²⁶ Sikeres tárlatát 1975-ben Kecskeméten és Nyíregyházán is bemutatták.

T. Nagy Irén: Triptichon. 1968. faintarzia, 120×120 cm. Szeged Városi Tanács

H. Dinnyés Éva művésztanár-társa, T. Nagy Irén (1932—) famunkái³²⁷ nemcsak műfaji újdonságuk miatt érdekesek, hanem mert mértani rendű ábrázolásai iparművészeti jellegükön túl, figyelemre méltó gondolatokat is hordoznak. Éppen ezért úgy az intímabb jellegű lakáskultúra kialakításánál, mint a nagyobb terű belsőépítészeti feladatok megoldásánál intarziáinak felhasználása egyként számításba vehető. A kunszigeti származású T. Nagy Irén, a győri képzőművész-körben kezdte stúdióit, majd az Iparművészeti Főiskolára került, ahol Borsos Miklós és Schey Ferenc irányítása mellett, 1958-ban fejezte be tanulmányait. A következő évben (1959) állami megbízást kapott, melynek kapcsán a budapesti Növény- és Állatkert részére térplasztikát tervezett. Később, a szobrászatról lemondva, a kevésbé művelt,

de neki legmegfelelőbb faintarzia készítésére tért át. Szegeden 1959 óta él, itt a Tömörkény István Művészeti Gimnázium és Szakközépiskola tanára. Az utóbbi évtized alatt a délföldi és a helyi kiállításokon famunkáival rendszeresen szerepel.³²⁸ A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában létrehozott 1967-es tárlatán tíz intarziával („Város”, 1966) vett részt.³²⁹ A Szeged-Szabadka közti kiállítás-cseréken

³²⁶ (Tandi Lajos) T. L.: H. Dinnyés Éva kerámiái. Délm. 1973. dec. 11.; H. Dinnyés Éva bemutatkozása. Csm. Hírl. 1973. dec. 13.; Lásd még: Szegedi Nyári Tárlat: 1970., 1972—73. Katalógus.; (Tandi Lajos) T. L.: Kiállítási napló (A. Hakulinen és H. Dinnyés É. tárlata.), Délm. 1972. szept. 3. H. Dinnyés Éva kiállítása. Nyíregyháza, 1975. Jónás András Múzeum. Katalógus. Bev.: Trogmayer Ottó.

³²⁷ Akác László: T. Nagy Irén. Délm. 1969. szept. 18.; Akác László: T. Nagy Irén. Tiszatáj, 1969. 10. sz. okt. 947.

³²⁸ Szegedi Nyári Tárlat: 1966—67, 1970, 1974. Katalógus.; Szegedi Téli Tárlat: 1966, 1970/71. Katalógus.; Délföldi Tárlat: 1966—1975. Katalógus.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.; Szeged. Dokumentációs és képzőművészeti kiállítás. Odessza. 1970. Katalógus. Bev.: Tóth Béla és Szelesi Zoltán.

³²⁹ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa.; D. Fehér Zsuzsa: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; Szelesi Zoltán: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

szintén képviselteti magát („Üzem”, 1967).³³⁰ Első önálló tárlatát a Képcsarnok Várlalat itteni termében 1969 nyarán mutatta be, amikor is több mint húsz különböző kompozícióját („Faliszekrény”, I–II., „Síkok”, 1969) tárta a közönség elé.³³¹ Faintarziával foglalkozó kevés számú hazai művészeink közül elsőül T. Nagy Irén vállalkozott arra, hogy e műfajú alkotásaiból egyéni kiállítást rendezzen. „Bátorsága — jegyzi meg a műveivel többször foglalkozó Akác László — amellet, hogy imponáló, feltétlenül indokolt. Tudnia éreznie kellett, hogy az, amit csinál, újdonsága mellett vitathatatlan művészi értéket képvisel, hogy a valóság-idézés új birodalmának egy értékes darabját hódította meg.”³³² Az e műfajtól sokáig idegenkedő zsűrikel szemben önálló kiállításával szerzett helyben a faintarziának „polgárjogot”. Műveit a fa természetes adottságait szem előtt tartva állítja elő. Anyagban való gondolkodásmódját tükrözi, hogy elsősorban modern városrészletek, ipari létesítmények és geometrikus tárgyak megjelenítését állítja ábrázolásainak középpontjába. De kísérletet tett a különböző asszociációkat keltő szürrealisztikus hatású kompozíciók („Út és árnyék”, 1965) kialakítására és a lírai közölnivalók tolmácsolására („Virág”, 1969) is. A szegedi művészek 1970-ben rendezett odesszai kiállításán és az ugyanez évi helyi nyári tárlaton („Mélyedés”, 1970) részt vett. Alkotásaiból a „Triptichon” (1968) a Szeged városi Tanács tulajdonába, a „Tartály” (1969) c. intarziája pedig a Móra Ferenc Múzeumba került.

³³⁰ Szegedi Képzőművészek Tárlata (Szabadkán). 1968. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; *Ács József.* Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. áprl. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*

³³¹ *L. K.*: T. Nagy Irén intarzia kiállítása. Tiszatáj, 1969. 8. sz. aug. 781.; Vita a Művészkлубban (T. Nagy Irén kamara-kiállítása a Sajtóházban.). Délm. 1969. nov. 5.

³³² *Akác László.*: T. Nagy Irén intarziái. Délm. 1969. jún. 7.; Művészet, 1970. 9. sz. 42.

A MÁBÓL — A HOLNAPBA

Szeged felszabadulás utáni képzőművészetének szereplői részint a mai hatvanon felüli helyi mestereink és a hozzájuk kapcsolódó idősebb generáció tagjaiból állanak, részint pedig a négy fős derékhadból, és a velük egy-korosztály kisebb-nagyobb súlyú képviselőiből tevődnek össze, akiknek pályája már 1945 után bontakozott ki. E hagyományokat átvevő és továbbfejlesztő két nemzedék mellett harmadiként működnek azok a még fiatalnak számító, vagy tényleg fiatal festők, grafikusok és szobrászok, akiknek művészete most van kibontakozóban és fejlődésük kiteljesedése a mából — a holnapba ível át.

Ha tekintetbe vesszük azt a jelenséget, mely Tisza-parti városunk ábrázolóművészetének egyre korszerűbbé válásával kapcsolatos, figyelemre kell méltatnunk a legújabb nemzedék jelentkezését is. Sokáig égető kérdésünk volt a művészeti utánpótlás biztosítása. Ma már a régebbi állapothoz képest javult a helyzet. Jónéhány tehetséges művész került Szegedre, illetve nőtt fel a város falain belül, akik képzőművészetünk alakulásában mind jelentékenyebb tényezőként szerepelnek. Legnagyobb részük a helyi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán és a Tömörkény István Gimnáziumban nyerték művészeti-rajztanári alapképzésüket. Pályájuk eddigi eredményessége jól bizonyítja annak a fontos feladatnak szakszerű ellátását, amelyet a művészeti utánpótlás biztosításában e két intézmény betölt. Itt említjük meg a szegedi képzőművészeti köröket is, melyek közül legtekintélyesebb — a már több évtizede működő — Tábor utcai Városi Képzőművész Kör. Mellette a szintén régóta fennálló MÁV, továbbá a Bartók Béla Művelődési Központ és a helyi Fegyveres Erők Klubja támogatásával létrehozott amatőr művészeti körök tevékenységét kell számon tartanunk. E köröknek tagjai vizuális műveltségük emelésén kívül az ízlésfejlesztés társadalmasításában hasznos segítséget nyújtanak. Vannak fiatalok, akik a körből művészeti szakközépiskolába, sőt utána feljebb kerülve, a rajztanári pályát választják életcéljukul. Mind a főiskolai növendékek, mind a művészeti középiskola tanulói, illetve a képzőművész körök tagságának munkáiból rendezett „házikiallítások” jól tükrözik a fiatalok eredményességét, a térben való logikus gondolkodás szisztematikus elsajátítását.³³³

³³³ (*Fejér Tamás*) *fejér*: Szegedi főiskolások a II. Magyar Képzőművészeti Kiállításon. Délm. 1951. nov. 18.; Két év munkáját tükrözi a Pedagógiai Főiskola rajzkiállítása. Délm. 1952. jún. 24.; *Szelesi Zoltán*: Művészi értékű, biztató reményekre jogosító munkák. A Szegedi Pedagógiai Főiskola rajztanár-szakos növendékeinek kiállítása. Délm. 1958. máj. 18.; A Szegedi Pedagógiai Főiskola rajztanár-növendékeinek tárlata. Délm. 1959. jún. 17.; A Szegedi Pedagógiai Főiskola három hallgatóját meghívták az esztergomi művésztelepre. Délm. 1959. júl. 5.; *M. J.*: Kamarakiállítás a Tanárképző Főiskolán. Délm. 1965. nov. 6.; *Vinkler László*: Műteremkiállítás a Tanárképző Főiskolán. Délm. 1966. márc. 29.; *Jakab Ágnes*: Főiskolások plakátjai. Délm. 1967. ápr. 9.; (*Jakab Ágnes*) *J. A.*: Két kiállítás a Főiskolán (László Anna és Farkas Pál). Délm. 1967. nov. 17.; *László Gyula*: Változatok egy témára. Tiszatáj, 1970. jún. 6. sz. 596—597.; A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Fiatal művészeink törekvéseiről általánosan szólva azt mondhatjuk, hogy a kifejezési lehetőségek az eddigieknél jobban lekötik őket, s érdeklődési körüket az árnyaltabb ábrázolási nyelvezet elérésére való igyekezet jellemzi. Sőt vannak olyan jelenségek is, amikor inkább a „hogyan” kérdései, a formai tendenciák kerülnek előtérbe. Éppen ezért néhány helyi idősebb művészen kívül, az ő soraikban merül fel az a probléma, mely Aradi Nóra fejtegetése szerint „... a hatvanas években, amikor az újabb és újabb díszharmónikus problémákkal megbirkózó művészek előtt nem válhatott annyira valóságossá a direkter közlésre inspiráló tematikai lehetőség, mint valamelyik korábbi korszakban, így a felszabadulást követő lendület idején; s az életanyag mind újabb, tornyosuló problémáival a tudat fejlődése alig tudott lépést tartani, az egyén életét vizsgáló ítélerő tendenciája éppen azon múlik, hogy a művész átcsúszik-e az elidegenedés pozíciójába, vagy pedig képes-e a szükségszerű társadalmi mozgás ismeretében szelektálni s egy szocialista minőségű mondanivalónak alárendelni az új képépítési eljárásokat.”³³⁴

Mindemellett azt is számításba kell vennünk, hogy bár természeti és társadalmi valóságunk ezernyi jelenség-sorozata csábító tarkasággal kínálkozik ecset alá, azonban élmény nélküli és unalmas szürke lenne az a kiállítás, mely képenként-szobronként más-mást ábrázolna ugyan, de egyes alkotások művészi nyelvezetét a konvenció szegénysége jellemezné. A megszokott s mechanikussá vált látásmód és az ebből származó agyonismételt közlésforma szerint dolgozó festő vagy szobrász nem képes az egyre változó, megújuló környezetünk külső és belső tulajdonságait olyan művészi fokon tükröztetni, hogy ezzel a színekben-formákban gyönyörködni vágyó embereknek maradandó esztétikai élményt nyújtson. Ennek tudatában érthető az a hatékony kifejezési érzékenységre való törekvés, mely fiatal alkotóművészeink kor-

Rajztanszéke V. Képzőművészeti Kiállításának katalógusa. Szeged, 1973. okt. Bev.: *Szelesi Zoltán. Tápai Antal*: Képzőművészeti gimnázium, vagy iparművészeti szakiskola. Aktuális sorok egy új iskolatípussal kapcsolatban. Délm. 1961. máj. 11.; *Díszítő-szobrász és kerámikus diákok*. Délm. 1963. febr. 22.; *Dér István*: Ipari szakközépiskolások kiállítása. Délm. 1964. jan. 9.; *Tarnai László*: Kerámikusok a Tömörkény Gimnáziumban. Délm. 1964. febr. 9.; *N. J.*: Művészjelöltek a Mártélyi-strandon. Délm. 1969. aug. 7.; *Kisgrafikák*. A Szegedi Tömörkény István Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola grafikus tagozatos tanulóinak linóleum metszetei az 1963—1969. évekből. Szeged, 1970. Bev.: *Diós József*. Ifjúsági plakátkiállítás Szegeden. Délm. 1970. máj. 17.; *Tóth Sándor*: Fiatalok a téli tárlaton. 1970. dec. 30.; (*Akác László*) *A. L.*: Diák-művészek. Délm. 1971. febr. 23.; Néhány pengőért rajzolni tanulhat minden munkás. Esti tanfolyam az ipari rajz, plakáttervezés és grafika elsajátítására. Délm. 1945. szept. 28.; (*h. gy.*): Képzőművészeti iskola nyílik Szegeden. Sz. F. Újs. 1948. márc. 31.; Képzőművészeti iskola nyílik augusztus elsején. Délm. 1949. júl. 23.; *Sebestyén Endre*: Képzőművészeti Szabadiskola nyílik Szegeden. Délm. 1950. ápr. 26.; Június elején megnyílik a szegedi művészek képzőművészeti szabadiskolája. Délv. Hírl. 1950. máj. 20.; Beiratkozás a Szegedi Képzőművész Kör iskolájába. Délm. 1952. szept. 4.; Nemzetközi Vasutas Képzőművészeti Kiállítást rendeznek Bécsben (Szegedi festők és szobrászok a tárlaton). Délm. 1958. febr. 23.; Öntevékeny képzőművészek kiállítása. Délm. 1958. jún. 1.; (*Simon István*) *S. I.*: Este a műteremben. Délm. 1960. febr. 2.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: A Szegedi Képzőművész Kör jubiláris tárlata. Délm. 1960. ápr. 29.; Szegedi művészek a nemzetközi vasutas képzőművészeti kiállításon. Délm. 1960. júl. 31.; Vasárnapi kis tárlat (*Szekfü I.—Gasztány A.*) Délm. 1961. máj. 14.; (*Lódi Ferenc*) *L. F.*: Egy fiatal festő (Bede Iván) Délm. 1962. ápr. 30.; *Szelesi Zoltán*: Képzőművészeti Körök Országos Kiállítása. Délm. 1967. szept. 12.; (*Akác László*) *A. L.*: Nagy Mária és Bakacsi Lajos kiállítása. Délm. 1968. márc. 21.; Palásthy Klára kiállítása. Délm. 1968. szept. 17.; (*Akác László*) *A. L.*: Képek és kerámiák (R. Papp Piroska és Sz. Bánfalvi Éva kiállítása). Délm. 1969. nov. 13.; Szegedi amatőr művészek. — Kultúra, Művészet, Sport. Bp. 1970. 18.; (*Akác László*) *A. L.*: Két kiállítás (Vasutas Képzőművész Kör) nyílt Szegeden. Délm. 1970. máj. 3.; Délm. 1971. máj. 1.; (*Apró Ferenc*) *a. f.*: Bemutatjuk a képzőművészeti Kört. Szegedi Műsor, 1973. szept. 11. (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Képzőművészeti kiállítás. (KPVDSZ amatőr művészei). — Délm. 1974. okt. 13.; *Szelesi Zoltán*: Tárlat Szegeden. (Fegyveres Erők Klubja). — Néphadsereg, 1974. 42. sz.

³³⁴ *Aradi N.*: i. m. 258.

szerű feladatainak homlokterébe került. Többüknél egyfajta kitörni akarás nyilvánul meg az általuk vélt — s valóban még nem teljesen felszámolt — provincializmusból. Friss munkakedvük révén egyrészt műfajilag szélesült ki helyi képzőművészetünk; másrészt és főleg az ő lelkeségük, új iránti vágyuk nagyban hozzájárult, hogy Szeged festészete, szobrászata és grafikus kultúrája kilépjön az állapotszerűségből és a modern követelményeknek megfelelően a haladás irányába zárkózzék fel. Ezen igyekezet által egyre kisebb lesz az a távolság, mely a vidéki és a fővárosi művészeti színvonal között olykor fellelhető.

A múltbeli alföldi festészet korszerű szempontok szerinti értékelése és eredményeinek a haladó ábrázolási törekvésekkel való összehangolása nemcsak a vásárhelyi és szolnoki művészek körének feladata. A megújulás vágyát hol bátrabb, hol mérsékelt hangon, a fiatal szegedi festőknél, *Dér Istvánnál* és *Zombori Lászlónál* is megtaláljuk, akik új szellemben fogant kimunkálásán eredményesen fáradoznak. Mint az olykor példaképekül szolgáló *Szalay Ferenc*, *Németh József*, *Berényi Ferenc*, s más vásárhelyi és szolnoki vezető művészek, úgy ők is „...a paraszti életet többé nem zsánermotívumként, hanem inkább az ember és a természet, az ember és a munka örök viszonyának szimbólumaként jelenítik meg.”³³⁵ A harmincöt évüket átlépő Dér és Zombori, az egykori főiskolai évfolyamtársak ma is szoros barátságban levő festők, akiket sokban azonos ábrázolási problémák kötnek össze.

Dér István (1937—)³³⁶ csanádpalotai munkásszülőik fiaként került Szegedre. Itt előbb a Tanítóképzőt, majd 1959-ben a Pedagógiai Főiskolát végezte el. Vágya, hogy festő lehessen, a főiskolán Vinkler László irányítása alatt kezdett testet öltetni. A felszín mögötti dolgok kutatásának szenvedélyét és az ábrázolási újító kedvet mestere oltotta belé. Pályájának kezdeti szakaszát kifejezésbeli küzdelmek és törekvés

Dér István:
Apám, anyám. 1965. o. fl. 80 × 130 cm. Mgt.

jellemzik saját hangjának megtalálásáért. A szemlélődésnek külső és belső irányai Dért hol a természeti jelenségek felé, hol pedig a tudat vizsgálódására készítetik. Munkásságára mégis az az átfogó szándék gyakorol döntő hatást, mely szerint őszintén akar vallani önmagáról és az általa ábrázolt világról. Célkitűzéseinek felismeréséhez a vásárhelyi művészekkel kialakult és a továbbiak során megszilárdult kapcsolata alapvetően hozzájárult.

Festményeit Dér 1959-től kezdve állítja ki rendszeresen, s több ízben nyert díjakat: így 1966-ban a Szegedi Nyári Tárlat festészeti díját szerezte meg.³³⁷ Műveivel részt vesz a vásárhelyi őszi tárlatokon is. Első önálló kiállítását 1966-ban rendezte meg, melyet Vásárhely után, Gyulán és Szegeden is bemutattak.³³⁸ Pikturális útjának fejlődését vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy képeinek tartalmi mondanivalóját

³³⁵ *Németh L.*: i. m. 140.

³³⁶ *Ókrös László*: Dér István harmadik korszaka. Délm. 1968. aug. 4.

³³⁷ Délalföldi Képzőművészek Kiállítása. Szeged, 1961. Meghívó-katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1970, 1975. Katalógus.; Délalföldi Tárlat: 1965—1975. Katalógus. Szegedi Képzőművészek Kiállítása. 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1970/71. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva.*; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; VII. Szegedi Nyári Tárlat. 1966. Katalógus. Bev.: *Pogány Ö. Gábor.*

³³⁸ Dér István kiállítása. Hmvhely. 1966. Katalógus. A művész adataival.; *Tóth Sándor*: Dér István vásárhelyi tárlata. Délm. 1966. jan. 21.; *Szelesi Zoltán*: Dér István tárlata. Délm. 1966. szept. 6.; *Akác László*: Dér István kiállítása Vásárhelyen. Művészet, 1966. ápr. 4. sz. 41.

ifjú korának paraszti színtere és az ottani egyszerű emberekhez kapcsolódó viszonya határozzák meg. Családi környezetéhez fűződő gyermekkori emlékei éppoly elmélyülten foglalkoztatják, mint a fiatalság és öregség, megújulást és elhalást kifejező életigazságok szimbolizálása. E gondolatkörbe tartozó művei közül az „Apám, anyám” („Levél annak, aki elment”, 1965) kettős című festménye emelkedik ki, melyen a szülői-fiúi szeretetről tesz hitet. Az 1966-os egyéni tárlatán szereplő műveinek jónéhányán („Szénagyűjtők”), már tükröződik a látványtól való elszakadás, s a létet összefüggéseiben megjeleníteni tudó, új képi-világ kialakítására törekvő igyekezetet. A már kezdettől fogva jelentkező monumentális igények, struktív formalakítás és színkontrasztokkal hevített drámai feszültség, Dér művészi előrehaladásának eredményeként alföldi természet-ábrázolásaiban erőteljesen lépnek fel. Festményein a naturalista részleteket mértani alakzatokra bontja, és a szerkezetileg elemzett tárgyakkal téri elrendeződést ad. Az Alföld tája és népe iránti érdeklődése nem azonos az etnográfiai témákat hajszoló olcsó felületességével. Alkotásain a sík vidéken élő parasztok ember- és természetanalízise mutatkozik. A Móra Ferenc Múzeumba került „Ártér” (1965) c. festményével, a pikturájában kibontakozó szimbólum-rendszer egyik állomását éri el. „Az odvas, görcsös, repedezett fatörzsek — írja Papp Lajos — vagy kizöldült fűzlombok helyett csaknem hasábokká egyszerűsített s mégis e korhadt, romlott fák érzetét keltő szimbólumokként sorakoznak élénk az ártérnek téli jégzajlással, tavaszi vízáradással küzdő, pusztuló, megkínzott fái. A kiszolgáltatottság, a pusztulásra ítélttség szimbólumaként. S e jelképes értelmüket csak erősíti, még szuggesztívabbá teszi az absztrahált fatörzs-víziók felületének már jellemzett módon való kimunkálása, a repedezettség, a korhadás, a kiszáradás festői érzékítése.”³³⁹

Az a megfigyelhető szándék, amely az élettörvények képi, allegorikus közlésére irányul, Dér István filozófikus, intellektuális szellemiségéből ered. Kompozíciójának némelyikén a körülhatároltság érzetét kelti, mint a „Három kendermagos tyúk” (1965) c. formai és színellentéteket mutató alkotásán. Az itt sugallt zárt állapotból

Dér István: Ártér. 1965. o. fl. 70×146. cm. MFM

³³⁹ (Papp Lajos) pla.: 40 fegyelmezett látomás. (Dér István kiállítása.), Tiszatáj, 1966. 10. sz. okt. 880.

való kitörni-akarást egy másik festményén érzékelteti, melyen ég felé tekintő, szabadságra vágó lovakat ábrázol. („Hét ló”, 1965). Dér részt vett a szegedi képzőművészek szabadkai kiállításain,³⁴⁰ és a Nemzeti Galériában rendezett 1967-es tárlaton húsz festménnyel képviseltette magát („Itatás”, 1966)³⁴¹ Itteni művein a paraszti élet és környezet tartalmi vonatkozásait a látvány elemeinek absztrahált sűrítésével érte el. Festményein az egyszerű munkaeszközök és azok téri viszonylataiban rejlő gondolati tartalmakat vetítette ki. Egyes képein érzékeltetett környezeti, természeti világ („Örvény”, 1972) és magányos alakok („Galambját sirató fiú”, 1973) összekapcsolt együtteseivel egy-egy olyan jelképet akart létrehozni, melyek a valóságos emberi és természeti állapotokra költői módon utalnak.

1968-ban a budai Várban rendezett „XX. századi magyar festészet” c. kiállításon Dér István művét is szerepeltették. 1970-ben Berlinben, az „Alföldi művészet” c. tárlaton, valamint a szegedi festők, szobrászok odesszai bemutatkozóján, és a helyi Sajtóházban kaptak helyet képei.³⁴² Kiállításokról írt cikkei a szegedi napilapokban jelentek meg. Első nagyobb megbízása a kecskeméti új párt- és tanácsszékház közgyűlési termét díszítő tekintélyes méretű intarziaképe (1972) volt, melyen a kiskunsági táj és ember éltető kapcsolatát fejezte ki. 1973 novemberében a Mindszenti Művelődési Házban, 1974-ben a Tarján-városi II. sz. Ált. Iskolában rendezett önálló kiállítást.³⁴³ Az 1975-ös Szegedi Nyári Tárlat egyik nívódíját ő kapta meg.

Dér festőtársa, a még szintén fiatalnak számító *Zombori László* (1937—) murális szellemű pikturájának élményalapját csak részben adja az alföldi parasztság. Érdeklődését a tisztai „vízenjárók” ősi mestersége, a halászat és a folyón veszteglő bárkák sajátos hangulata is leköti. Ezen kívül gyakran ábrázol néhány edényből álló csendéletet. Geometrikusan formált alakjai és tárgyai a kép egész felületét betöltik. Monumentalitásukat nagy, tört síkokkal és vörösen izzó ellentétes színekkel éri el. Munkásságából egyik fő mtívumoként a tavasz, az újjászületés szimbólumai férfias lírával zengnek ki.

A szegedi származású *Zombori* indulása azon példás törekvésű vidéki festőkéhez hasonlatos, akik nem közönséges erőfeszítéssel küzdöttek fel magukat az egykori képzőművészeti köri szintről a díjakkal jutalmazott, országos kiállításoknál is helyüket méltón megálló alkotóművészek sorába. A fejlődését megalapozó szakmai felkészültséget, a Szegedi Pedagógiai Főiskola rajztanszékén Major Jenő csoportjában Vinkler László irányítása mellett szerezte meg. 1958-tól kezdve vesz részt a megyei kiállí-

³⁴⁰ Szegedi Képzőművészek Tárlata. 1967. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

³⁴¹ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

³⁴² Szegedi és vásárhelyi művészek berlini kiállítása. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 895.; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán*; (*Petri Ferenc*) *P. F.*: Dér István festőművész kiállítása a szegedi Művészklubban. Csm. Hírl. 1970. szept. 8.; (*Akác László*) *A. L.*: Dér István új képei. Délm. 1970. szept. 9.; *Erdei Mihály*: Szovjet műkritikus véleménye a vásárhelyi és szegedi festőművészekről. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 892.

³⁴³ *Dér István*: Fontos Sándor kiállítása. Délm. 1963. máj. 7.; *Dér István*: Nagybányai festők. — Beszédes Kornél akvarelljei. Délm. 1963. *Dér István*: A X. Vásárhelyi Őszi Tárlat. Délm. 1963. okt. 13.; *Dér István*: Ipari Szakközépiskolások Kiállítása. Délm. 1964. jún. 9.; *Dér István*: Cs. Pataj Mihály kiállítása. Délm. 1964. nov. 28.; *Tandi Lajos*: Dér István műhelyében. Délm. 1972. júl. 18.; *Polner Zoltán*: Min dolgozik Dér István? Csm. Hírl. 1973. máj. 13.; *Akác László*: Homokból nőtt életfa (Beszélgetés Dér Istvánnal). Művészet, 1973. aug. 8. sz. 22.; Dér István képei Mindszenten. Délm. 1973. nov. 15.

³⁴⁴ *Akác László*: Zombori László. Délm. 1970. jan. 31.; *D. Fehér Zsuzsa*: Zombori László útja. Művészet, 1970. júl. 7. sz. 22.

tásokon, 1962-től pedig — vagyis kezdettől fogva — a szegedi nyári tárlatokon, melynek egyik legkorábban (1962) díjazott művésze lett.³⁴⁵ Mint fiatal rajztanár, néhány évig Csongrádon tanított. 1962-ben került vissza Szegedre és rajzpedagógiai tevékenységét, valamint festészeti munkásságát ma is szülővárosában fejti ki. Zombori László útról szólva, a művész pikturális kibontakozását értően elemző D. Fehér Zsuzsa szerint „...egy alsóvárosi iskola kis szertárhelyiségében készültek el az első képek, amelyeknek már semmi közük nem volt a főiskolai tanulmányokhoz... Megváltozott a testek síkrabontásának módszere, több lett a hirtelen felvillanó fény. Korábban a derengő fényforrás, az üvegablak módjára áttetsző megvilágítás a régi látványfestészet apró korrekcióival tette sejtelmessé a jeleneteket. Utóbb a sötétek és világosak ritmikus alkalmazása kevés színnel és egyensúlyos kontrasztokkal jelentkezett az étellel teli dekoratívizmusból.”³⁴⁶ Az önön festői karakterét kimunkáló s egyéni ábrázoló eszközeivel mondanivalóit kifejezni tudó Zombori a délal-földi tárlatok (1964), a Szeged-Szabadka közötti kiállításcerék (1967), valamint a szegedi téli és a vásárhelyi őszi tárlatok (1968) rendszeresen szereplő művésze lett.³⁴⁷ A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett tárlatán (1967) tizenhat alkotásával vett részt.³⁴⁸ 1968-ban, az itteni nyári tárlat díjának másodszori elnyerése után,³⁴⁹ önálló kiállítást rendezett, melyet előbb Szegeden, majd Vásárhelyen mutatott be.³⁵⁰

Már korábbi rajzain is észlelhető volt az összefoglaló látásmód. A részlethűséget mellőzte, s annál nagyobb szerepet juttatott a döntő formák hangsúlyozásának („Halászbárka”, 1965). Ábrázolóli szemléletmódjának alakulását tükrözik azok a képei, melyeken egyrészt az érzelmi, hangulati összetevők által vezérelt, szabad formákban való tolmácsolás érvényesült („Csendélet”, 1966), másrészt az értelmi, logikai indítékú, kötött elemekből álló kompozíciók felépítésének szándéka valósult meg („Álló nő”, 1967). Zombori László dinamikus megjelenítésű, vörösekben tartott vásznain az ember és az őt környező tárgyi valóság a festő impulzitása által felfokozott erejű látomássá alakul („Favágó”, 1967). Plasztikus mintázású, vaskos tagú alakjai azt sugallják, hogy a művészt nem a felszínes szépség, hanem az igazságot kifejező változatos mozdulatok érdeklik. Festményeinek szereplői, a tartalmi mondanivalót szolgálva, hol teljes alakjukban láthatók („Alvó nő”, 1967), s az adott környezetet szerves részeként töltik be funkciójukat; hol pedig a képek egész terét beborítja egy-egy férfi vagy asszony („Kapás nő”, 1967) monumentális nővesztett feje, hogy közvetlen arcközelbe kerüljön. A jövőben bízó optimista hajlandóság, az ifjúság, a szerelem és az újjászületés szintézisének áhítatos megjelenítése a szimbólikus

³⁴⁵ Szegedi Nyári Tárlat: Szegedi Nyári Tárlat: 1962—1975. Katalógus. III. Szegedi Nyári Tárlat. 1962. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

³⁴⁶ D. Fehér Zsuzsa: Zombori László útja. Művészet, 1970. júl. 7. sz. 22.

³⁴⁷ Délal-földi Tárlat: 1964/66/68—75. Katalógus.; Szegedi Képzőművészek Tárlata. 1967. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1967. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; Szegedi Képzőművészek Kiállítása. 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1975. Katalógus.; A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva*: Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

³⁴⁸ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. I. 21.

³⁴⁹ IX. Szegedi Nyári Tárlat. Szeged. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. 60.

³⁵⁰ Zombori László kiállítása. Szeged—Hmvhely. 1968—69. Katalógus. Bev.: *Zombori László*.; *Akác László*: Zombori László festményei. Délm. 1968. dec. 17.

Zombori László: Szeged. 1969. temp. fl.
247×140 cm. Szeged Városi Tanács

értelmű „Tavas” sorozatában jut nála kifejezésre. Ezt tükrözik azok a festményei, melyeken virágot tartó lányt, szép testű női aktot vagy fiatal, ölelkező parasztpárt ábrázol (1968—70).

Pikturális törekvéséről Zombori így vall: „... két, látszólag ellentétes világ érdekel. Sokszor úgy érzem, ha csendéletek festek, embert is ábrázolok és fordítva. Szeretném kifejezni ábrázolt figuráimmal azt a méltóságot, mely az embert megilleti.”³⁵¹ A művész csendéleteket („Törött edények”, 1968), vagy épületrészleteket („Barokk torony”, 1973) formáló képei azt érzékeltetik, hogy testi mivoltukban épp oly alkatrészei vagyunk a világnak, mint az élettelen tárgyak bármelyike. A materiális valóság fölé az ember csak szellemi és érzelmi élete révén emelkedhetik („Kislány”, 1973). Zombori László műveiből a monumentális feladatok utáni vágy árad, mely 1970-ben, a Szeged Városi Tanácsdísztermében készített pannóival részben kielégítést nyert.³⁵² Ez évben harmadszor is elnyerte a nyári tárlat festészeti-díját, és képeivel az „Alföldi Művészek” berlini kiállításán, valamint a szegedi képzőművészek odesszai bemutatókozóján részt vett.³⁵³ Némely alkotása épp úgy, mint Déznek, neki is a Nemzeti Galériába és a Móra Ferenc Múzeumba került. Legutóbbi

önálló tárlatait a helyi Művészklubban (1971) és a Képcsarnok szegedi kiállító-termében (1972), valamint 1974-ben Budapesten, a Mednyánszky-teremben rendezte meg. 1973 nyarán Zombori Lászlót választották meg a Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-Magyarországi Területi Szervezetének szegedi ügyintéző titkárául.³⁵⁴

Az 1969 őszére felépült tíz lakásos Szegedi Művészházzal, a városi tanács lehetővé tette, hogy a szegedi festők néhányának korszerű munkahelyi, alkotási feltéte-

³⁵¹ Zombori László kiállítása. Szeged—Hmvhely. 1968—69. Katalógus. Bev.: *Zombori László*.

³⁵² Kihírdették a képzőművészeti pályázat eredményeit. Délm. 1969. aug. 5.; Szeged Városi Pannó-pályázatról. Tiszatáj, 1969. 10. sz. okt. 965.; *Ókrös László*: Vallomások Szegedről. Délm. 1969. nov. 30.

³⁵³ XI. Szegedi Nyári Tárlat. 1970. Katalógus. Bev.: *Rozványi Márta*.; Szegedi és vásárhelyi művészek a berlini kiállításon. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 895.; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla és Szelesi Zoltán*.; *Erdei Mihály*: Szovjet műkritikus véleménye a vásárhelyi és szegedi festőművészekről. Tiszatáj, 1970. 9. sz. szept. 892.; *D. Fehér Zsuzsa*: Zombori László. Szegedi Műsor, 1971. jan. 20.;

³⁵⁴ (*Akác László*) *A. L.*: Szerzői est, házitárlat. (Zombori László kamarakiállítása a Szegedi Művészklubban.). Délm. 1971. jan. 6.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Zombori László műhelyében. Délm. 1972. febr. 13.; Zombori László kiállítása (Szegedi Képcsarnok). Délm. 1972. febr. 18.; *Tandi Lajos*: Két festő—két út (Zombori László és Zoltánfi István). Népszava, 1972. márc. 25.; — Tiszatáj, 1972. máj. 86—89.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Folytatás magasabb szinten. Beszélgetés Zombori Lászlóval. Délm. 1973. júl. 12. Zombori László. Mednyánszky terem. Bp. 1974. Katalógus.

Zombori László: Tavasz. 1969. o. fl. 80×110 cm. Mgt.

leket biztosítson. Ezen túl arra is mód nyílik, hogy a Budapestről idehívott *Novák András* és *Pataki Ferenc* fiatal festők műteremlakást kapjanak, akiknek Szegeden való letelepedésükkel a helyi művészgárda ereje, színvonala megnövekedett. Újszerű piktorális szemléletükkel és az ennek megfelelő, olykor kötetlen, lírai absztrakció felé hajló, máskor mély szimbólikára törekvő kolorisztikus ábrázolásmódjukkal színesebbé vált mai festészetünk arculata.

A rákoskeresztúri születésű *Novák András* (1936—) a Művészeti Gimnázium elvégzése után, a Képzőművészeti Főiskolára került, ahol Kmetty János, Hincz Gyula és Domanovszky Endre voltak a mesterei. 1962 óta önálló festőként dolgozik. 1967-ben rajzaiból a Budapest IX. kerületi Tanács rendezett kiállítást. Munkássága során rendszeresen részt vett murális pályázatokon. Ennek kapcsán két megbízást oldott meg. Egyiket Mohácson, amely sgrafitto, a másikat Sály községben. Ez utóbbi freskó a volt Eötvös-kastélyban, a jelenlegi Heinemedin Intézetben van. Freskójának témája Puskin „Ruszlán és Ludmilla” c. elbeszélő költeményéhez kapcsolódik. E freskójának terve szerepelt a szegedi képzőművészek 1970-es odesszai kiállításán.³⁵⁵ Alkotásaival az utóbbi szegedi nyári és téli tárlatokon, valamint más országos jellegű és egyéb kiállításokon ismételtelen résztvett.³⁵⁶ Pályája során többször

³⁵⁵ Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán*.

³⁵⁶ XI—XVI. Szegedi Nyári Tárlat (1970—75) katalógusai.; Szegedi Téli Tárlat 1970—75. katalógusai.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

Novák András: Nagy kék fa. 1970. o. fl. 97×110 cm. Mgt.

árt külföldön, ez a modern művészeti eredmények megismerését lehetővé tette számára.

A sok hányattatáson keresztülment Novák céljával tűzte ki, hogy Szegeden letelepedve rendszeres napi munkával csiszolja, értelmezze azt a festői nyelvet, amely kifejezési eszközül szolgál. Vonzák a Tisza-táj, az itteni környezet és a benne élő emberek. Gyermekkorának jelentős részét az alföldön töltötte el, ahol szerinte a „félelmet, az éhséget, a sehova tartozást egy meleg, illatos föld és emberiség váltotta föl.”³⁵⁷ Első, bemutatkozó, önálló tárlatát 1970 júniusában a Móra Ferenc Múzeumban, majd ugyanez év őszén az itteni Sajtóház klubjában rendezte meg.³⁵⁸ Közönség elé tárt festészeti anyaga három év — 1967—1970 — munkásságáról adott részleges képet, mely művészeti törekvéseinek arculatát viszonylag híven tükrözte. Novák egy-egy festményén sokáig dolgozik. Pikturájának ars poeticaként azt a célt tűzte maga elé, hogy „...megláttassa a szépet, az értelmeset.” Ennek érdekében kutat, mert „...az igazat szeretné megtudni!”³⁵⁹

Novák András par excellence festő, akinek fakturálisan izgalmassá tett képeinek legfőbb eleme a szín. Lelki történéseket vizsgáló, idegszál érzékenységgű színpásztáival a tudatvilág rejtett jelenségeit igyekszik felszínre hozni. Egy-egy évszakhoz kötődő tovatűnő hangulat („Ősz”, 1970), vagy elillanó élmény soha vissza nem térő varázsának megragadása éppoly elmélyülten foglalkoztatja, mint az örök ellentétpárt képező élet és halál, háború és béke, boldogság és szenvedés alig megvá-

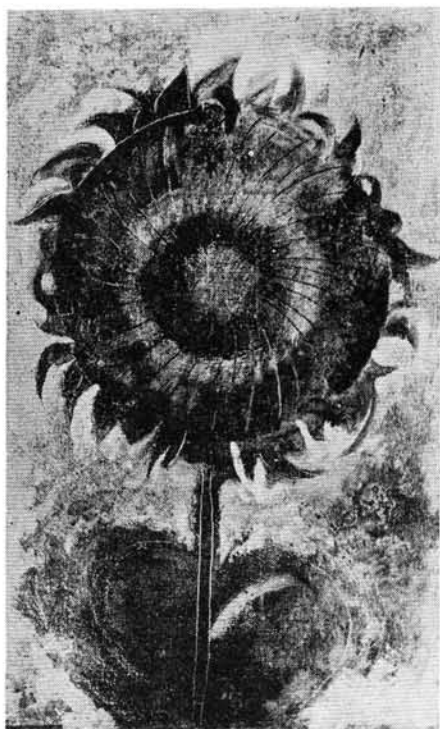
³⁵⁷ Novák András festőművész kiállítása. Szeged, 1970. Katalógus. Bev.: *Novák András*.

³⁵⁸ *Akác László*: Novák András kiállítása. Délm. 1970. jan. 9.; (*Akác László*) *A. L.*: Novák András képei. Délm. 1970. okt. 7.

³⁵⁹ Novák András festőművész kiállítása. Szeged—Szabadka. 1971. Katalógus. Bev.: *Novák András*.; Novák András képei Szabadkán. Délm. 1971. szept. 12.

laszolható misztériumának költői eszközökkel való szimbólizálása („Naponta háromszor” [Kambodzsa, Vietnam, Korea], 1970). Filozófáló, meditáló hajlandóságot sugalló képeinek szemlélése közben megszilárdul tudatunkban az a tény, hogy a tudomány nyomán óriási mechanizmussá fejlődött civilizáció nem választhatja el a modern embert a természet ősi közösségétől. Éppoly érdeklődéssel kell szemlél-nünk a kozmikus mennyboltozatot („Tehetetlenség”, 1970), mint a fákat, a naprafor-gót, vagyis az ember szűkebb táji környezetét („A nagy kék fa”, 1970). Festményei közül a „Tragédia” c. képe (1970), a Móra Ferenc Múzeumba került. 1971 tavaszán, a Műcsarnok „Új művek” c. kiállításán szerepelt, majd a helyi múzeum képtárában, valamint Csongrádon és Szabadkán mutatta be alkotásait. 1973 júniusában a Kép-csarnok szegedi szalonjában volt önálló tárlata („Portré”, 1973).³⁶⁰ 1975-ben, a „11 szegedi festő kiállításá”-n vett részt.

Mint Novák, a nála fiatalabb *Pataki Ferenc* (1941—)³⁶¹ is megfogalmazta a ma-

Novák András:
Napraforgó. 1970. o. fl. 18,5×29 cm. Mgt.

Pataki Ferenc: Apám. 1969. olajtemp. fl.
100×80 cm. Szeged Városi Tanács

³⁶⁰ Új művek a Műcsarnokban. Délm. 1971. márc. 2.; *Akác László*: Három szegedi tárlat. Délm. 1971. ápr. 14.; Novák András kiállítása. Képcsarnok. Szeged, 1973. jún. 21. Katalógus-meg-hívó. Bev.: *Novák András*.; Szegedi Műsor, 1973. jún. 14.; Lásd még: *T. S.*: Szegediek a dunántúli művésztelepeken (Novák A. is). Délm. 1972. okt. 18.; *Tandi Lajos*: Műhely. Novák András. Délm. 1973. júl. 18.; *Polner Zoltán*: Min dolgozik? Novák András. Cs. m. Hírl. 1973. júl. 29. 11 szegedi festő kiállítása. Gulácsy-terem. 1975. Katalógus.

³⁶¹ *Akác László*: Pataki Ferenc. Délm. 1970. szept. 22.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Pataki Ferenc műhelyében. Délm. 1972. jún. 11.; *T. S.*: Szegediek a dunántúli művésztelepeken (Pataki F. is); *Kovács Gyula*: Pataki Ferenc. Művészet, 1973. aug. 8. sz. 27.

Pataki Ferenc: Este. 1967. olajtemp. fl. 30×40cm. Mgt.

ga festészeti hitvallását. „Szeretném föltárni — írja első önálló kiállítása alkalmával — azt a mérhetetlen gazdagságot, ami az emberben és a környező világban van. Ezt választottam életcélul és ebben tudom a legtöbb tevékenységet kifejezni.”³⁶² Pataki meghitt emlékeket nyújtó szegedi gyermekévei után Budapestre került és 1960-ban a Képzőművészeti Gimnáziumban érettségizett. Ezt követően lett a Képzőművészeti Főiskola növendéke, ahol Basilides Sándor, Kmetty János és Bernáth Aurél irányítása alatt 1966-ban fejezte be festészeti tanulmányait. Ettől kezdve önálló művészként dolgozik és festményeivel, grafikai lapjaival különböző országos jellegű kiállításokon, így a Szegedi Nyári Tárlatokon (1967—1975) rendszeresen szerepel.³⁶³ Mint a Fiatal Művészek Stúdiójának tagja, a stúdió hazai és külföldi bemutatón az elmúlt három évben részt vett. 1968 óta a Zala megyei Egervári Művésztelepre is eljár festeni. Szegedre való visszakерülése előtt (1968—69), öt művész-társával együtt kiállítást rendeztek Angyalföldön és a IX. kerületi Pincetárlaton. Tizenkét évi fővárosi tartózkodása után, 1969-ben tért haza szülővárosába, Szegedre, s itt a Művészklubban mutatkozott be. Nagyobb önálló kiállítását 1970 őszén a

³⁶² Pataki Ferenc festőművész kiállítása. Szeged, 1970. Katalógus. Bev.: *Pataki Ferenc*.

³⁶³ Szegedi Nyári Tárlat: 1967—1975. Katalógus.; *Szelesi Zoltán*: A VIII. Szegedi Nyári Tárlat. Művészet, 1967. XI. 42.; *Szelesi Zoltán*: IX. Szegedi Nyári Tárlat. Tiszatáj, 1968. 9. sz. szept. 824.; *Szelesi Zoltán*: A XI. Szegedi Tárlat. Művészet, 1971. I. 29.

Móra Ferenc Múzeum képtárában hozta létre.³⁶⁴ Lírai-absztrakt festményei egyrészt világítóan derűs színű, amorf alakzatokból állanak, („Kincses sziget”, 1969); másrészt fehér-fekete, grafikus hatású, fény-árnyék atmoszférát érzékeltetnek („Holdfény”, 1970).

Pataki Ferenc is ama progresszív felfogású helyi művészek közé tartozik, akik tudják, hogy az ábrázolás igazi célkitűzéseinek elérését bár a formaeredmények jelentékenyen befolyásolhatják, azonban törekvések nem merülhetnek ki a vizuális elemek utáni érdeklődés öncélúságában, hanem ezek megjelenítési adottságait felhasználva mély emberi tartalmat kell alkotásaikban kifejezniök. Ezt tükrözik — többek között — a Szeged Városi Tanács tulajdonába került „Apám” (1969), és a Móra Ferenc Múzeumban levő „Fájdalomvirág” (1970) c., családtagjairól készített figurális képei. A nehezen megválaszolható, összetett kérdések korszerű tolmácsolása differenciálttá teszik Pataki festményeinek asszociatív nyelvezetét. Ennek megértéséhez számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy mivel a relativitás-elmélettel és a kvantumfizikával korunk tudománya kilépett a szemléletes világból, úgy az ellentétekkel teli modern világkép jelenségeit és saját egyéni életünk bonyolult képletét nem lehet a művésznak konvencionális, lemásolási módon megközelítenie. Új jelképrendszer kialakítására van szükség, mellyel a megváltozott emberi élet összefüggéseit, fogalmait a festő érzékelteni képes, amint ezt Pataki festményei („Visszatérés a Földre”, „Zöldfa utca 10.”, 1970) is bizonyítják. „Vallom — mondja egyhelyütt —, hogy nem azért jó egy kép, mert figuratív, vagy azért, mert nonfiguratív. Az értéket nem az azonnal érthető jelek, jelképek hordozzák. A végső eredmény a fontos. Az, hogy őszinte-e, igaz-e, amit a festő mond. És nagyon sokszor úgy van, hogy csak nonfiguratív eszközökkel szólhat tisztán az ember.”³⁶⁵ Képeivel Pataki a szegedi művészek utóbbi helyi és külföldi tárlatain részt vett.³⁶⁶ 1971 tavaszán négy társával Budapesten csoportkiállítást hoztak létre, s ugyanez évben a Szegedi Nyári Tárlat egyik díját ő nyerte el. 1973 márciusában újabb képeiből („Juhász Gyula emlékére, 1972”) önálló tárlatot rendezett a fővárosi Stúdió Galériában. Ezt követően a szegedi József Attila Tudományegyetem KISZ-Klubjában mutatkozott be.³⁶⁷ 1975-ben a Móra Ferenc Múzeum képtárában rendezett nagy, gyűjteményes kiállítást.

A szegedi országos jellegű tárlatok néha példát szolgáltatottak arra, hogy a grafika, az eddig alig méltányolt „színtelen”-műfaj az utóbbi időben nemcsak tevékenységileg, de elsősorban kifejezőerejében rendkívül széles skálájúvá gazdagodott. A folt és a vonal fekete-fehér művészete a természeti és gondolati világot ma már nagy érzékletességgel képes ábrázolni. A szép múltra visszatekintő szegedi grafikus-kultúra mai fiatal továbbfejlesztői között vannak olyanok, mint *Papp György*, aki a falusi nép érzés- és gondolatvilágát valószerűen vagy jelképi felfogásban, sommáztottan, illetve díszítésmódot jeleníti meg. Legtöbb művésziünk, így az áttételes szimbólikájú, képzettársításokat elindító grafikákat és festményeket egyaránt kedvvel alkotó *Veres Mihály*, a konkrét tárgyúséget hangsúlyozó, táblaképeit műves rajzi igénnyel megoldó *Zoltánfi István* munkássága tanulságot nyújtanak abban a vonat-

³⁶⁴ Pataki Ferenc festőművész kiállítása. Szeged, 1970. Katalógus. Bev.: *Pataki Ferenc.*; *Akác László*: Pataki Ferenc kiállítása. Délm. 1970. nov. 17.; *Petri Ferenc*: Pataki Ferenc kiállítása. Csm. Hírl. 1970. nov. 17.

³⁶⁵ *Akác László*: Pataki Ferenc. Délm. 1970. szept. 22.

³⁶⁶ Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla és Szelesi Zoltán.*; Szegedi Téli Tárlat. 1970/71. Katalógus. Bev.: *Petri Ferenc.*; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*

³⁶⁷ Kiállítás-sorozat. Délm. 1971. ápr. 10.; Pataki Ferenc kiállítása. Stúdió Galéria. Bp. 1973. márc. 7. Katalógus-meghívó. Bev.: *Szelesi Zoltán.*

kozásban, hogy az ábrázolási eredmények és problémák sokszor egyszerre jelentkeznek, s kölcsönhatásuk többször fellelhető, függetlenül attól, hogy papíron vagy vásznon hozta-e létre alkotásait a művész.

A mai grafikusok közé tartozó Papp György (1936—) középiskoláit szülővárosában, Békéscsabán végezte. Ezután került Szegedre, s itt a Pedagógiai Főiskolán 1958-ban rajztanári diplomát szerzett. Később a Képzőművészeti Főiskolán fejezte be tanulmányait. Szegeden letelepedve előbb rajztanári, majd szakfelügyelői tevékenységet folytat. 1960-tól a helyi tárlatokon („Illusztrációk”, 1964) rendszeresen részt vesz.³⁶⁸ A szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es kiállításán („Két asszony”, 1967), valamint a szabadkai és odesszai bemutatkozókon grafikáival képviseltette magát.³⁶⁹ Tusrajzain és linómetszetein kívül főleg az elmúlt évek délföldi tárlatain festményeket („Család”, 1968) is szerepeltetett.³⁷⁰ Mint a Szegedi Nyári Tárlatokon kezdettől fogva kiállító művészek egyike, 1970-ben, az ott bemutatott „Magyar népballada” (I—IV.) c. színes linóira díjat kapott.³⁷¹ Papp grafikai munkái több irodalmi lap- és folyóiratban (Élet és Irodalom, Látóhatár, Tiszatáj, stb.) megjelentek. Első önálló kiállítását 1970 őszén, a Móra Ferenc Múzeum képtárában rendezte meg,³⁷² mely a művész magáratalálását tükrözte. Ez alkalommal közel nyolcvan grafikai lapját tárta Szeged tárlatlátogatói elé. Filctoll- és tusrajzai, valamint fekete és színes linómetszetei összeségükben egy műfajilag és formai tekintetben saját hangját megjelölő, népi témákat feldolgozó fiatal grafikus eddigi elért eredményeit tükrözték. Rajzain az egymást átszelő, önmagukból sebesen kifutó, majd

Papp György: Anna balladája.
1970. sz. linóm. 60×42 cm. MFM

³⁶⁸ Szegedi Képzőművészek Kiállítása. 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szegedi Téli Tárlat: 1965—1975. Katalógus.

³⁶⁹ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.; *Ács József*: Szegedi festők tárlata Szabadkán. Magyar Szó, 1967. ápr. 9.; *Ács József*: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán*.; Papp György kiállítása Rúzsán. Délm. 1972. márc. 19.; Papp György linómetszetei a Művészklubban. Délm. 1972. okt. 3.

³⁷⁰ Délföldi Tárlat: 1966—1975. Katalógus.

³⁷¹ Szegedi Nyári Tárlat: 1965—1975. Katalógus.; XI. Szegedi Nyári Tárlat. 1970. Katalógus. Bev.: *Rozványi Márta*.

³⁷² *Akác László*: Képzőművészeti tárlat. Délm. 1970. nov. 24.; *Laczó Katalin*: Két művész közel egymáshoz. Tiszatáj, 1971. febr. 2. sz. 183—186.

visszatérő vonalak tiszta csengésű kompozíciókat alakítanak ki, melyek a paraszti élet alakjait („Pihenő asszony”) és tanyasi környezetük tárgyi eszközeit („Talicsek”) bravúros előadásban jelenítik meg. Ritmusképletileg jóval kötetlenebbek a tus- és filctoll variációi („Ecloga” I–II.), mint szigorúan geometrikus elemekből felépített linómetszetei. Tragikus népballadák drámai hangulatát képi eszközökkel felidézni törekvő lapjain a népművészet formakincseit szuverénül és fantáziadúsán kamatoztatja („Szép fejér juhászka balladája”). A világos és sötét foltok szerkezeti rendjét kiegyensúlyozott biztonsággal, sőt olykor szimmetrikus súlyelosztással alakítja ki. Linó-kompozícióinak dekorativitását a különböző, egymástól elütő színű alaptónusok teszik hangsúlyosabbá („Egy asszonynak kilenc fia”). Az 1971-es békéscsabai Alföldi Tárlaton, és az 1973-ban létrehozott ceglédi Kisgrafikai Biennálén Papp György kapta az egyik nívódíjat. Szülővárosának múzeumában 1973. decemberében önálló kiállítást rendezett.³⁷³ 1975-ben, a 11 szegedi festő tárlatán szerepelt.

Pappnál jóval absztraháltabban fejezi ki magát *Veres Mihály* (1937—),³⁷⁴ akinek elvont szellemű festményeihez, rajzaihoz a tárlatlátogatók nem közeledhetnek úgy, mint általában a hagyományos, természetutánzó ábrázolásokhoz, hanem a

Veres Mihály: „Csillagszemű magány”. 1966. f. kréta, 40×50 cm. Mgt.

³⁷³ *Varga József*: Papp György első kiállítása Szegeden. *Művészet*, 1971. 2. sz. febr. 45.; *R. T.*: Alföldi Tárlat Békéscsabán. Papp György kapta az egyik nívódíjat. *Délm.* 1971. ápr. 6.; *Tandi Lajos*: Papp Györgynél. *Délm.* 1973. máj. 22., okt. 25.; *Szegedi festők vidéki látogatásai*. *Délm.* 1973. dec. 2. 11 szegedi festő kiállítása. Gulácsy-terem. 1975. Katalógus.

³⁷⁴ *Délalföldi Képzőművészek Kiállítása*. Szeged, 1961. Meghívó-katalógus. Bev.: *Szeles Zoltán.*; (*Lődi Ferenc*) *L. F.*: Múteremlátogatás a kiállításra készülő Veres Mihálynál. *Délm.* 1962. ebr. 10.; *A festők nyara*. *Délm.* 1962. szept. 2.

valóságot struktúrájára bontó képeket téri, formai összefüggéseikben kell szemlél-
niök. A műélvezés ez esetben a nézőktől hatékony érzelmi, értelmi erőfeszítést kíván,
hogy önön tudatukban egy lényegében igazabb világot teremtve újra alkossák azt a
naturális látványt, amit a festők képeiken elemeire osztottak fel. A kiskundorozsmai
Veres 1942 óta él Szegeden. Előbb gépésztechnikumot végzett, és egy évig dolgozott.
Ezt követően a Szegedi Pedagógiai Főiskolára került, és itt Vinkler László irányítá-
sával 1959-ben fejezte be tanulmányait. Már főiskolásként kiállított és plakátpályá-
zatokon vett részt, ahol két ízben díjat nyert. Rendszeresen 1958-tól szerepel a helyi
művészek kiállításain.³⁷⁵ A szegedi festők, szobrászok Nemzeti Galériában rendezett
1967-es tárlatán grafikáival („Gyermekkor”, 1966) vett részt.³⁷⁶ Első önálló kiállítását
1969-ben a Móra Ferenc Múzeumban hozta létre.³⁷⁷ Veres grafikus keménységű,
hol harsogó színekkel, hol fehér-feketén megoldott, ellentétes érzelmeket ki-
váltó allegorikus kompozícióin a dráma és a líra váltakoznak, ha úgy tetszik „perel-
nek” egymással. Alkotásainak némelyikével („Inferno”, 1967) szorongásos, bizarr ér-
zést kelt bennünk. A témái olykor nem kisebb dolgokat vetnek fel, mint az emberiség
tovább élésének, vagy pusztulásának eldöntését. Egy-egy ábrázolása a civilizációtól
való érintetlenséget sugározza („Csend”, 1968), mely felkelti a mai kor emberében a
természet utáni nosztalgia, illetve a harmónia, a béke, a munka utáni vágyakozást
(„Örök ének”, 1966). Veres Mihály „...a szürrealizmus egy válfaját műveli — jegyzi
meg Akác László —, azt a kevesek által követett irányzatot, amely különösképpen jól
mutatja a kubista elemek elvont formáinak továbblépését... A majd minden képéről
felénk nyúló ágcsontok, még a legtöbb fájdalmat mutató változatukban is elárulnak
valamit a művész hitéről az újakezdés lehetőségében.”³⁷⁸ Az elmúlt évek óta az itteni
nyári, téli és délföldi tárlatokon, valamint a szegedi művészek 1970-es odesszai és
szabadkai kiállításain Veres művei („Cantata”, 1970) is bemutatásra kerültek.³⁷⁹
A helyi Sajtóház klubjában 1970 tavaszán, Balassagyarmaton 1973 decemberében,
Szegeden pedig 1975-ben, a JATE KISZ klubjában állította ki alkotásait.³⁸⁰

A Pappal és Veressel együtt említett, náluknál fiatalabb *Zoltánfi István*
(1944—) „...képeit — jegyzi meg Kulka Eszter — a klasszikus formatisztaság és a
metafizikus tartalom egyaránt jellemzi. Csönd és mozdulatlanság árad ezekből a
festményekből a horizont alatt és fölött vöröslő baljós kis napkorongtól, a majd
minden képén megtalálható vázaktól és edényektől és figuráitól még akkor is, ha
azok egymást takaró síkban, egymásba áttűnve helyezkednek el a klasszikus teret
montázs-szerűen bontva.”³⁸¹ A deszki születésű Zoltánfi művészet iránti hajlama
korán megnyilatkozott. Tizennégy éves, amikor megnyeri a Népszabadság gyermek-
rajz pályázatát és középiskolásként a Műszaki Egyetem Klubjában állít ki. Ellent-

³⁷⁵ Szegedi Képzőművészek Kiállítása. 1964. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

³⁷⁶ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.:
*D. Fehér Zsuzsa.; D. Fehér Zsuzsa: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükré-
ben. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; Szelesi Zoltán: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti
Galériában. Művészet, 1968. 1. sz. jan. 21.*

³⁷⁷ *Akác László: Veres Mihály kiállítása. Délm. 1969. febr. 4.*

³⁷⁸ *Akác László: Veres Mihály kiállítása. Délm. 1969. febr. 4.*

³⁷⁹ Szegedi Téli Tárlat: 1966—1975. Katalógus.; Szegedi Nyári Tárlat: 1968—1975. Kataló-
gus.; Délföldi Tárlat: 1970—1973. Katalógus.; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiál-
lítás. Odessza, 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla és Szelesi Zoltán.; Szabadkai és Szegedi Művészek
I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa.*

³⁸⁰ Veres Mihály kiállítása az Újságíróklubban. Délm. 1970. ápr. 30.; Szegedi festők vidéki
látogatásai. Délm. 1973. dec. 2.

³⁸¹ *Kulka Eszter: Zoltánfi István. Délm. 1968. aug. 8.; Tiszatáj, 1971. márc. 3. sz. 281—283.*

mondásként hat, hogy ennek ellenére sem a Művészeti Gimnáziumba, sem a Képzőművészeti Főiskolára nem sikerül felvételt nyernie. Érettségi után a szegedi színháznál díszletfestőként dolgozik, majd tanulmányait a helyi Tanárképző Főiskola rajzszakán — Vinkler László irányítása alatt — 1967-ben fejezte be.³⁸² Jelenleg az itteni Tömörkény István Művészeti Gimnázium tanára, s mint festő, tagja lett a Fiatal Művészek Stúdiójának.

Zoltánfi nemcsak festő- és rajzpedagógusként működik, hanem szobrászattal is foglalkozik. Büsztöket készített Zrinyi Ilonáról és Ságvári Endréről, melyek a róluk elnevezett szegedi általános iskolákban vannak elhelyezve. Ezen kívül a helyi színház és szabadtéri játékok számára plasztikai munkákat végez. Zoltánfi alkotásai („Én és a Quatrocento”, I—II. 1968) az utóbbi években, a Délalföldi Tárlatokon is rendszeresen bemutatást nyernek.³⁸⁴ Ezek újabb ábrázolási törekvéseiként ún. „szürnaturalista” felfogásban készültek. A Szegedi Nyári Tárlat-okon történt eredményes szerepléseként, 1969-ben „T. L. a barátom” (1969) c. képével díjat nyert.³⁸⁵ E munkája és a nagyanyjáról festett arcúja (1970) a Móra Ferenc Múzeumba került. A szegedi képzőművészek szabadkai rendezvényein és az 1970-es odesszai tárlatán több festményével volt jelen.³⁸⁶ Végetetül a TV Galériájában és az „Új művek” c. 1971-es múcsarnoki kiállításon való részvételét említjük meg. 1972 januárjában a budapesti Mednyánszky-teremben volt önálló tárlata. Festészeti törekvéseivel („Nemzedékek”, 1973), a Művészet (1973) foglalkozott. Szeged Város alkotódíját 1973 őszén nyerte el. 1974. április 4-én pedig az „Ifjúság Szegedért” plakettel tüntették ki.³⁸⁷ 1975-ben, a 11 Szegedi festő tárlatán vett részt.

Zoltánfi István:
Önarckép. 1970. temp. fl. 67×37 cm. Mgt.

³⁸² Vinkler László: Műteremkiállítás a Tanárképző Főiskolán (Zoltánfi István). Délm. 1966. márc. 29.

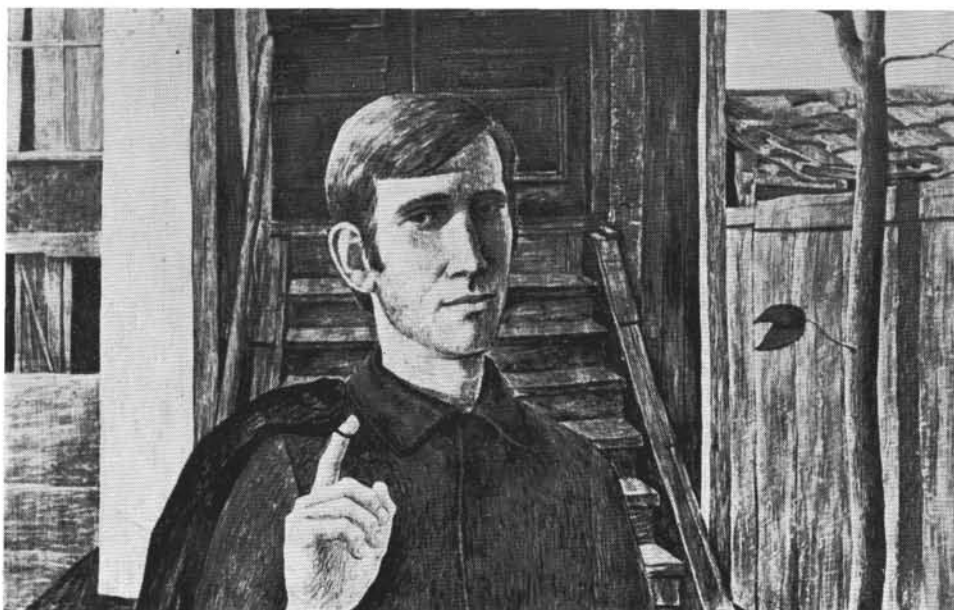
³⁸³ Szeged szobrai. Délm. 1970. máj. 1.; máj. 21.

³⁸⁴ Délalföldi Tárlat: 1967—1975. Katalógus.

³⁸⁵ Szegedi Nyári Tárlat: 1967—1975. Katalógus.; X. Szegedi Nyári Tárlat, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

³⁸⁶ Acs József: Szegedi művészek Szabadkán. Magyar Szó, 1968. ápr. 4.; Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa.*; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla és Szelesi Zoltán*.

³⁸⁷ *J. N.*: Zoltánfi István kamaratárlata. Délm. 1969. okt. 8.; (*Akác László*) *A. L.*: Zoltánfi István a TV Galériájában. Délm. 1971. jan. 16.; Új művek a Múcsarnokban. Délm. 1971. márc. 2.,

Zoltánfi István: T. L. a barátom. 1969. temp. fi. 34×54 cm. MFM

A helyi szobrászat utánpótlását *Szathmáry Gyöngyi*, *Kalmár Márton* és *Fritz Mihály* képezik, akik egyben a legújabb generáció tagjai is, mivel a felszabadulás körüli években születtek. Részben kevés számuk (ami a vidéken működő szobrászok viszonylatában így is optimálisnak mondható) miatt nem lehet munkásságukban széles stílári rétegződést keresni, mint az itteni fiatal festők nagyobb táborában ez tapasztalható; részben pedig a kortárs hazai plasztika jellegéből fakadóan sem, amely főleg Ferenczy Béni és Medgyessy Ferenc valóságelvű nyomdokait követi, gazdagítva ezt a modern európai szobrászat formaeredményeinek felhasználásával.

A biztató kibontakozásra leginkább *Szathmáry Gyöngyi* (1940—) szolgált rá, aki tehetségét eddig már jónéhány figyelemre méltó szobrával meggyőzően igazolta. A nevével egyezően szatmári származású szobrásznoérettségét a budapesti Képzőművészeti Gimnáziumban tett, majd a Képzőművészeti Főiskolán, Mikus Sándor mellett, 1963-ban a szobrász szakon végzett. „A főiskolai évek alatt — mondja magáról Szathmáry Gyöngyi — Hódmezővásárhelyen töltött művésztelepeken szerettem meg az Alföldet és Vásárhely nyílt szívű, nyugodt, szépségre fogékony embereit, Főiskola után az Alföldre jöttem, mert szeretem. Érteni akarom az itt élő emberek

Zoltánfi István képei a Mednyánszky-teremben. Délm. 1972. jan. 27.; (*Tandi Lajos*): Szegedi képródeák Pesten. Délm. 1972. jan. 30.; *Bojár Iván*: Kiállításról-kiállításra. Magyar Hírlap, 1972. febr. 8.; *P. Szűcs Júlianna*: Reményi József és Zoltánfi István kiállítása. Népszabadság, 1972. febr. 10.; *Tandi L.*: Két festő—két út (Zombori László és Zoltánfi István). Népszava, 1972. márc. 25.; *Tandi Lajos*: Két festő és az „utak”. (Zoltánfi István és Zombori László). Tiszatáj, 1972. máj. 5. sz. 86—89.; *Tandi Lajos*: Zoltánfi István műhelyében. Délm. 1972. aug. 21.; *Polner Zoltán*: Min dolgozik Zoltánfi István? Csm. Hírl. 1973. júl. 1.; (*Apró Ferenc*) a. f.: Zoltánfi István. Művészet, 1973. aug. 8; sz. 24—25.; Átadták az alkotói díjakat. Délm. 1973. okt. 12.; Az „Ifjúság Szegedért” plakett kitüntettjei. Délm. 1974. ápr. 7. 11 szegedi festő kiállítása. Gulácsy-terem. 1975. Katalógus.

életének, érzésének, küzdelmének lényegét. Ezt szeretném szoborrá formálni.”³⁸⁸ A Medgyesy népi ízű plasztikai örökségét megbecsülő modern hazai szobrászok közé tartozó Szathmáry 1964-ben Szegeden telepedett le. Azóta itt alkotja műveit és a helyi Tanárképző Főiskolán dolgozott. A kiállításokon való szereplését a hatvanas évek közepétől kezdte meg.³⁸⁹ Nemes anyagból készült szobraiban a plasztikai ötletesség helyett jelképpé sűrített emberi tartalmat ad. Ezt tükrözi — többek között — az itteni Béke utcai Általános Iskolában levő „Fiú kutyával” (1964) c. bronzszobra is.³⁹⁰ Kedvvel műveli egy-egy női akt változatos, pillanatnyi mozdulatát rögzítő krokikat, valamint erőteljes testű fiatal nőkről krétával, vastag kontúrokkal plasztikai előtanulmány rajzolását.

Szathmáry Gyöngyi a szegedi képzőművészek Nemzeti Galériában rendezett 1967-es bemutatkozásán két szobrával képviseltette magát.³⁹¹ A közel egy méteres, ülő és álló nőalakokat ábrázoló alkotásokat állami megbízásaként Hódmezővásárhelyre készítette. Bronzból levő „Nővér”-e (Hmvhelyi SZTK rendelő, 1966), vas-kos lányt jelenít meg, aki segítően tárja szét karjait. Kőből faragott, nagy tömbű „Furulyázó” lánya (Hmvhelyi Ének-zenei Ált. Iskola, 1967), rendíthetetlen nyugalmat és derűt sugároz. Formálásánál nem a bravúrt, hanem az egyszerűsítést tűzte célul. Szathmáry Gyöngyi munkásságának egyik méltatója szerint „...a szobrászati anyagszerűség fogalmát mindenek fölött nagy tiszteletben tartja. Ez a meggyőződése oly erős és oly letisztult, önkifejezésének annyira adekvát eszköze, hogy egy bonyolult, szavakkal nehezen követhető szellemi labirintusban nemcsak az eszköz, de egyúttal a cél szerepét is betölti.”³⁹² Szathmáry a szegedi festők, szobrászok 1970-es tárlatán és a helyi Tanárképző Főiskola művésztanárainak kiállításain résztvettek között volt. A XI. Szegedi Nyári Tárlaton, a „Kodály Zoltán emlékére” c. kisbronzát (1969) mutatta be.³⁹³ Monumentális hatású kőszobrával „Rákóczi Zsigmond”-nak (1969) szugesztív plasztikai eszközökkel állított emléket a szerencsi Várkertben. A nyíregyházi Tanárképző Főiskolán, a „Lányok” c. bronzból készült kútfigurája van elhelyezve (1971). Fülöp Erzsébet vásárhelyi festőművésszel 1973 decemberében közös tárlatot rendezett a Móra Ferenc Múzeum képtárában, amikor is húsz plasztikai alkotását („Mári”, terrakotta-dombormű, Hmvhelyi Tanács tul.) tárta első ízben a szegedi közönség elé.³⁹⁴ 1974 tavaszán Derkovits-ösztöndíjat kapott. Az 1975-ös Szegedi Nyári Tárlat szobrászati fődíját neki ítelték.

³⁸⁸ Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Szeged, 1965. Katalógus. Ep.: *Szelesi Zoltán*. 35.

³⁸⁹ Szegedi Téli Tárlat. 1968—69. Katalógus. Bev.: *Papp Lajos*.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Szeged, 1969. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

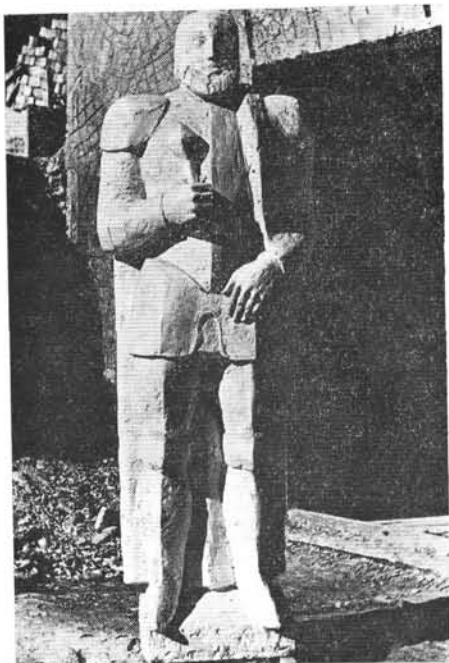
³⁹⁰ Szeged szobrai. Délm. 1970. jan. 3.

³⁹¹ Szegedi Képzőművészek Tárlata. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; *D. Fehér Zsuzsa*: A szegedi képzőművészet problémái a budapesti kiállítás tükrében. Tiszatáj, 1967. 12. sz. dec. 1185.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi Képzőművészek Tárlata a Nemzeti Galériában. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.

³⁹² *Szentgyörgyi Kornél*: Fialatok és szegediek... Tiszatáj, 1968. 8. sz. aug. 745.

³⁹³ Szegedi Állami Tanárképző Főiskola képzőművész tanárainak kiállítása. Szeged, 1965. Katalógus. Ep.: *Szelesi Zoltán*.; A Szegedi Tanárképző Főiskola Rajztanszéke III. Képzőművészeti Kiállításának katalógusa. Szeged, 1967. Előszó: *Fischer Ernő*: A Szegedi Tanárképző Főiskola Rajztanszéke IV. Képzőművészeti Kiállításának katalógusa. Szeged, 1970. Előszó: *Balogh Jenő*.; Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Rajztanszéke V. Képzőművészeti Kiállítása. Szeged. 1973. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza. 1970. Katalógus. Bev.: *Tóth Béla* és *Szelesi Zoltán*.; XI. Szegedi Nyári Tárlat. 1970. Katalógus. Bev.: *Rozványi Márta*. XVI. Szegedi Nyári Tárlat. 1975. Katalógus. Bev.: *Rideg Gábor*.

³⁹⁴ Szathmáry Gyöngyi szobrászművész—Fülöp Erzsébet festőművész kiállítása a Móra Ferenc Múzeum képtárában. Katalógus-meghívó. Szeged, 1973. dec. 16.; *Tandi Lajos*: Kapcsolatok. (Szathmáry Gy. és Fülöp E. kiállításáról.), Délm. 1973. dec. 18.

Szathmáry Gyöngyi: Rákóczi Zsigmond.
1969. kő, 220 cm. Szerencs, Várpark.

Kalmár Márton:
Ívó fiú. 1971. ólom, 13 cm. Mgt.

Nemcsak a mai helyi szobrászat, hanem Szeged új képzőművészetének is egyik legfiatalabbika az itt született *Kalmár Márton* (1946—),³⁹⁵ aki a szobrászattal Tápai Antal mellett kezdett megismerkedni mint a Tömörkény István Művészeti Gimnázium és Szakközépiskola tanulója. 1965-ben végzett, s utána a Képzőművészeti Főiskolára került, ahol Pátzay Pál volt a mestere. Diplomáját 1969-ben szerezte meg, s azóta ismét Szegeden él, az itteni Művészeti Gimnázium tanára. Finoman megfigyelt rajzstúdiumaival („Alvó tanulmányok”, 1969) és kisplasztikáival egy helyi üzemi kiállításon mutatkozott be. 1970-től részt vesz a Szegedi Nyári Tárlatokon.³⁹⁶ Elmélyült emberábrázolásra törekvő grafikai és szoborportréi („Feleségem”, 1970), a Szeged-Szabadkai Művészek I. közös kiállításán szerepeltek, illetve az 1970—73-i helyi Téli Tárlaton („Csecsemőfej”, 1973) kerültek bemutatásra.³⁹⁷ Első önálló kiállítását 1974 decemberében rendezte meg a Móra Ferenc Múzeum Képtárában.

Kalmár fiatal tanár- és szobrásztársa, a marosvásárhelyi származású *Fritz Mihály* (1947—) 1965-ben végzett a szegedi Tömörkény István Művészeti Gimnázium

³⁹⁵ (*Tandi Lajos*) T. L.: Kalmár Márton műhelyében. Délm. 1972. márc. 26.; *Polner Zoltán*: Mán dolgozik Kalmár Márton? Csm. Hírl. 1973. márc. 11.

³⁹⁶ (*Kulka Eszter*) K. E.: Fialatok a Konzervgyárban. Délm. 1969. okt. 14.; XI. Szegedi Nyári Tárlat. 1970. Katalógus. Bev.: *Rozványi Márta*.; XIII. Szegedi Nyári Tárlat. 1972. Katalógus. Bev.: *Somogyi József*.; XIV. Szegedi Nyári Tárlat. 1973. Katalógus. Bev.: *Bereczky Lóránd*. XV—XVI. Szegedi Nyári Tárlat. 1974, 1975. Katalógus.

³⁹⁷ Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.; Szegedi Téli Tárlat. 1970—71. Katalógus. Bev.: *Petri Ferenc*.; Szegedi Téli Tárlat. 1973. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

és Szakközépiskola nyomda-grafika tagozatán.³⁹⁸ Tanárai Kopasz Márta és Tóth Sándor voltak. Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán folytatta, ahol a szobrászatot Pátzay Pál mellett, a sokszorosító-grafikát pedig Ék Sándor irányításával sajátította el. 1969-ben nyert diplomájával visszatért Szegedre, és az itteni Tömörkény Művészeti Gimnázium tanára lett. Első bemutatkozása egy helyi üzemi kiállításon történt. Ezt követően 1969–71-ig a szegedi téli- és nyári, valamint a délföldi tárlatokon szerepelt.³⁹⁹ Különböző technikájú grafikáit és rajzait („Zsuzsa”, 1968), illetve plasztikai munkáit a költőien átértzett valóságélmény hatja át. Leányfejeket megjelenítő szobrain („Portré”, 1970) érzékletes formálással adja vissza az ábrázoltra jellemző külső és belső vonásokat. A szegedi képzőművészek 1970-es odesszai bemutatkozóján és közös szabadkai tárlatain grafikákkal („Tölggyfa”, 1970) és szoborarcokkal („Zsuzsa”, 1970) keltett érdeklődést.⁴⁰⁰ Majakovszkijt ábrázoló márvány domborművét a költő nevét viselő itteni kollégium számára készítette (1971). „Tondó” című vörösmárvány plasztikai alkotása (1973) a Móra Ferenc Múzeumba került. Legutóbb az 1975-ös Délföldi és Szegedi Téli Tárlatokon szerepelt.

Fritz Mihály:
Portré. 1970. gipsz. 38 cm. Mgt.

„Fiatалok és szegediek”, — ezzel a meghatározással vett részt a helyi művészek egy csoportja, a KISZ budapesti Művészeti Klubjában 1968 nyarán rendezett Tiszatáj-esten; ahol képeiket és szobraikat bemutatták. Műveiket Szentgyörgyi Kornél, Kossuth-díjas festőművész értékelte, aki lényegre tapintóan állapította meg, hogy „...a fiatal szegedi művészek a magasabb rendű egyszerűséget, a tiszta morált képviselik munkájukban... Nemcsak Szeged, nemcsak Vásárhely, hanem az új magyar művészet legkarakterisztikusabb vonását vállalták és viszik tovább... Józanságuk és realizmusuk nem földhözragadt mozdulatlanság. A kereső, a kritikus szellem ösztönzésével kapcsolódnak a formaalkotó modern művészet hadseregébe. Alaptételeik nem törik szét a XX. század képét, és nem keresik még a huszonegyedik századot, de mégis vállalják az élvonal veszélyét. A képzőművészet örök igazságaira támaszkodnak és ezt a ma nyelvén tolmácsolják.”⁴⁰¹

Szeged képzőművészetének megújítását nemcsak a régebbi és a legújabb helyi művészgeneráció tagjainak pozitív alkotótevékenysége mozditja elő. Festésze-

³⁹⁸ Tandí Lajos: Fritz Mihály műhelyében. Délm. 1972. szept. 24.

³⁹⁹ Szegedi Téli Tárlat. 1968–69. Katalógus. Bev.: Papp Lajos.; (Kulka Eszter) K. E.: Fiatalok a Konzervgyárban. Délm. 1969. okt. 14.; XI. Szegedi Nyári Tárlat. 1970. Katalógus. Bev.: Rozványi Márta.; XIII. Szegedi Nyári Tárlat. 1972. Katalógus. Bev.: Somogyi József.; Szegedi Téli Tárlat, 1973, 1975. Katalógus. Bev.: Szelesi Zoltán.

⁴⁰⁰ Szabadkai és Szegedi Művészek I. Közös Kiállítása. 1970. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa.; Szeged. Dokumentációs és Képzőművészeti Kiállítás. Odessza. 1970. Katalógus. Bev.: Tóth Béla és Szelesi Zoltán. Retrospektív Délföldi Tárlat. I–X. 1975. Katalógus.

⁴⁰¹ Szentgyörgyi Kornél: Fiatalok és szegediek... Tiszatáj, 1968. 8. sz. aug. 745.

tünk, szobrászatunk, grafikus és iparművészetünk fellendülését nagyban elősegítik azok az új művésztszadalmi és múzeológiai létesítmények, melyek az intenzívvé vált szervezőmunka eredményeként Szeged ábrázolóművészeti életét pezsgőbbé, kultúráját gazdagabbá teszik. Ebben a vonatkozásban az elmúlt öt év során itt alakult új művészeti társulásokról és létesítményekről szólnunk kell.

A Szegedi Művészklub három fiatal itteni újságíró: *Akác László, Nikolényi István és Polner Zoltán* kezdeményezéseként 1968 nyarán a helyi Sajtóházban alakult meg. A klub vezetőségének az volt a célja, hogy Szeged képzőművészeti életének fellendítése érdekében tárlatokkal egybekötött vitaesteket rendezzen. Az azóta eltelt több, mint öt év alatt a havonta összejáró művészek, újságírók és a klub vendégei részére számos kamarakiállítást szerveztek, és ezzel egybekötött vitaindító előadásról gondoskodtak. A helyi festők munkáiból előbb közös tárlatokat, majd egyéni kamarakiállításokat rendeztek. Ennek kapcsán került sor: *Zoltánfi István, T. Nagy Irén, Fontos Sándor, Szűcs Árpád, Kováts Margit, Veres Mihály, Dér István, Zombori László, Novák András, Pataki Ferenc, Lehel István, Vinkler László* és még sokak, — többségükben fiatal szegedi művészek bemutatkozására,⁴⁰² melyben a Délmagyarország, valamint a Csongrád megyei Hírlap munkatársai (*Veress Miklós, Tandí Lajos* és mások) működtek közre. A képzőművészettel szorosan összefüggő témákról budapesti és helyi szakemberek (*Pogány Ö. Gábor, László Gyula, Dömötör János, Csaplár Ferenc*) továbbá külföldi művészek és művészettörténészek (*Amerigo Tot, Jankai Tibor, Bela Duránci*) tartottak többek között érdeklődést keltő előadásokat.⁴⁰³ A programjában egyre gazdagodó Szegedi Művészklub eddigi eredményessége révén ma már méltán „...a város egyik jelentős kulturális fóruma lett”, mint ahogy ez a Magyar Sajtó-ban is megállapítást nyert.⁴⁰⁴

A Hazafias Népfront Szeged Városi Bizottsága és a Műgyűjtő c. fővárosi folyóirat szerkesztőségének támogatásával 1969 őszén a szegedi Bartók Béla Művelődési Köz-

⁴⁰² Házi kiállítás az Újságíró-klubban. (Dorogi I., Hemmert J., Cs. Pataj M., Szűcs Á., Zombori L. és Vinkler L.). Délm. 1968. jún. 14.; *J. N.*: Zoltánfi István kamaratárlata. Délm. 1969. okt. 8.; T. Nagy Irén kiállítása a Sajtóházban. Délm. 1969. nov. 5.; (*Akác László*) *A. L.*: Kálmány és Fontos. (Fontos S. kiállítása a Művészklubban.) Délm. 1969. dec. 3.; Szűcs Árpád tárlata a Sajtóházban. 1970. febr. 9.; (*Akác László*) *A. L.*: Versek, képek (Kováts Margit kiállítása a Művészklubban); Délm. 1970. ápr. 4.; Veres Mihály kamaratárlata a Sajtóházban. Délm. 1970. ápr. 30.; (*Akác László*) *A. L.*: Dér István új képei. Délm. 1970. szept. 9.; (*Akác László*) *A. L.*: Novák András képei. Délm. 1970. okt. 7.; Pataki Ferenc kiállítása, 1970. nov.—dec.; (*Akác László*) *A. L.*: Szerzői est, házi tárlat (Zombori L. kiállítása a Sajtóházban). Délm. 1971. jan. 6.; (*Akác László*) *A. L.*: Művészklub — képpel, filmmel (Ács József és Lehel István kiállítása). Délm. 1971. febr. 7.; (*Akác László*) *A. L.*: Vinkler László kamaratárlata. Délm. 1971. márc. 2.; Fialatok a Művészklubban. Délm. 1972. febr. 5.; Délm. 1973. jún. 6.

⁴⁰³ (*Akác László*) *A. L.*: Szegedi Művészklub vitája a nyári tárlatról. Délm. 1968. szept. 4.; (*Akác László*) *A. L.*: A velencei bienálé (Vinkler L. előadása). Délm. 1968. okt. 9.; (*Akác László*) *A. L.*: Szegedi képzőművészek Európában (Szelesi Zoltán előadása). Délm. 1968. nov. 6.; (*Akác László*) *A. L.*: Munka és művészet (Tápai Antal előadása). Délm. 1968. dec. 4.; (*Akác László*) *A. L.*: Milyen legyen a téli tárlat? Vita a Művészklubban. Délm. 1969. jan. 8.; (*Akác László*) *A. L.*: Évszázados barátság (B. Duránci előadása). Délm. 1969. febr. 5.; (*Akác László*) *A. L.*: Előadás a Művészklubban (Hemmert János). Délm. 1969. márc. 5.; (*Akác László*) *A. L.*: Az Alföld festészete. Pogány Ö. Gábor előadása. Délm. 1969. ápr. 16.; (*Akác László*) *A. L.*: Hasonló lelkület, közös törekvés (Csaplár Ferenc előadása). Délm. 1969. máj. 7.; Lelkes István előadása a Művészklubban. Délm. 1969. jún. 1.; Jankai Tibor előadása a Sajtóházban. 1969. júl.; (*Akác László*) *A. L.*: Vita a nyári tárlatról. Délm. 1969. szept. 10.; Vita a Művészklubban. (Szilágyi Gábor és Bela Duránci előadása). Délm. 1969. nov. 5. Előadás a Művészklubban. Délm. 1971. nov. 4.; Délm. 1972. ápr. 9.; Délm. 1973. máj. 5.

⁴⁰⁴ Művészek a szegedi Újságíró-klubban. Magyar Sajtó, 1970. 8. sz. 234.; (*Kelemen Gábor*) *Kelemen*: A Szegedi Művészklub célja. Magyar Nemzet, 1972. júl. 30.; Öt éves a Szegedi Művészklub. Délm. 1973. jún. 3.

pontban — több mint félszáz év utáni újjáéledéssel — megalakult a *Szegedi Műgyűjtők Klubja*.⁴⁰⁵ Tisza-parti városunk felszabadulása óta szépen fejlődő képzőművészeti életének újabb színfoltját jelentő Szegedi Műgyűjtők Klubja feladatának tartja, hogy a műtárgyak szeretetét és gyűjtését helyben előmozdítsa s társadalmilag kiszélesítse. Móra Ferenc egykori szegedi műbarát-körének példája nyomán „első lépésként” az 1970 nyarán megrendezett bemutató tárlattal⁴⁰⁶ kívánt lehetőséget nyújtani a Szegedi Műgyűjtők Klubja, hogy családoknál őrzött képző- és iparművészeti alkotások egy része mintegy a szegedi műgyűjtés jelenlegi gazdagságának érzékeltetéséül a nyilvánosság elé kerüljön.

Szegeden ez idő szerint több olyan műtárgy-tulajdonosról beszélhetünk, akiknél közel háromszáz kép, szobor, bútor, szőnyeg, porcelán stb. van védetté nyilvánítva. A legjelentékenyebbek közé tartozik *Lucs Ferenc* százon felüli XX. századi magyar képgyűjteménye, melynek kb. fele védett jellegű alkotásokból áll. Ő őrzi — többek között — Szinyei Merse Pál „Madárdal” c. 1872-ből való ismert festményét. Az értékes anyagból 1973 nyarán a helyi Bartók Béla Művelődési Központban nagy sikerű kiállítást rendeztek. Lucs Ferencéhez hasonlóan jelentős, de változatosabb összetételű *dr. Talpai Emil* gyűjteménye, melyben a modern magyar mesterek (Medgyessy, Mikus, Gorka, Csók, Szőnyi, Bernáth és mások) képein, szobrain, kerámiáin kívül régi külföldi s hazai porcelánok, üvegek, valamint népművészeti tárgyak is találhatóak. Kettejük mellett *dr. Völgyesi Jánost* említjük meg, akinek kollekcója a múlt század végétől napjainkig itt működő szegedi művészek válogatott alkotásait foglalta magába. E gyűjteményt — melyből azonban sok festmény más-más köz- és magángyűjteménybe került — 1970-ben a Móra Ferenc Múzeum képtárában mutattuk be.⁴⁰⁷

Szintén a művészet megbecsülését tükrözi a közelmúltban elhunyt három szegedi műgyűjtő: *Beretzk Péter*, *Lehel István* és *Némegy Gyuláné* hátrahagyott helyi festőktől származó képei, valamint nép- és iparművészeti tárgyakból álló figyelemre méltó — védett műveket is tartalmazó — gyűjteménye. Ezeknek további gondos őrzése az örökösök méltó feladata lesz. Az említettekén kívül, hol szerényebb, hol gazdagabb gyűjteménnyel rendelkeznek még: *dr. Apró Ferenc*, *Aradszky Károly*, *Balogh János*, *dr. Bán Miklós*, *Dér Endre*, *dr. Greguss Pál*, *Hegedűs István*, *Jakobey Istvánné*, *Joó József*, *dr. Kovács Endre*, *dr. Kováts József*, *dr. Miklós Ferenc*, *Moldoványi Imre*, *Pusztai Ödön*, *dr. Simon Miklós*, *dr. Szabó Mihály*, *Szabó G. László*, *Zolnay Imre* dr. és más itteni műgyűjtők, akiknek szép képzőművészeti anyagában a védett régebbi alkotások mellett a mai szegedi festők munkái is megtalálhatók. E gyűjteményekből 1970—72 között a helyi Bartók Béla Művelődési Központban kollektív tárlatokat rendeztek, melyeket a szegedi napilapokon kívül a fővárosi újságok és folyóiratok is méltattak.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Műgyűjtők Klubja. Délm. 1969. nov. 21.

⁴⁰⁶ Szegedi Műgyűjtők Klubja Kiállítása. 1970. Katalógus-meghívó. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁴⁰⁷ *Tandi Lajos*: Dr. Völgyesi János és felesége gyűjteménye. Délm. 1971. nov. 21.; Dr. Völgyesi János és felesége gyűjteményének kiállítása. Szeged, 1971. Móra F. Múzeum képtára. Katalógus. Bev.: *Dr. Völgyesi János.*; A Szegedi Műgyűjtők Klubjának IV. Kiállítása (Lucs Ferenc gyűjteménye). Meghívó-katalógus. Szeged, 1973. Bev.: *Szelesi Zoltán.*; *Tandi Lajos*: Festmények Lucs Ferenc gyűjteményéből. Délm. 1973. júl. 10.; Művészet, 1973. aug. 8. sz. 28.; *Tandi Lajos*: A műgyűjtés dicsérete (Dr. Kovács László gyűjteményéről.) Délm. 1974. ápr. 2.

⁴⁰⁸ Műgyűjtő, 1969. 1. sz.; 1972. 4. sz.; *L. A.*: Műgyűjtők kiállítása. Délm. 1970. aug. 1.; *Laczó Katalin*: Szegedi műgyűjtők kiállítása. Tiszatáj, 1970. 10. sz. okt. 987—989.; *Szelesi Zoltán*: Völgyesi Ferenc képei és a szegedi műgyűjtés útja. Művtört. Értesítő. 1971. 1. sz. 23—30.; Szegedi műgyűjtők kiállítása. Csm. Hírl. — Délm. 1972. júl. 18.; (*k-n*): Az elzárt szobák kincsei. Magyar Nemzet, 1972. júl. 30.; *Szelesi Zoltán*: Műgyűjtés Szegeden. Délm. 1973. máj. 6.; *Laczó Katalin*: Bemu-

Ami tehát a szegedi műgyűjtés jelenlegi állapotát illeti, városunkban — a hagyományokhoz híven — most sem lanyhult a műtárgyszerzési igyekezet. Ez annál is inkább becsülendő, mert egy-egy értékesebb kép, szobor vagy más múzeális tárgy megvásárlására az arra törekvő mai családoknak korlátozottabb anyagi lehetőségeik vannak, mint az egykori néhány dúsgazdag szegedi gyűjtőnek volt. A műgyűjtés jellegében is lényeges tartalmi változás állott be. A régi eklektikus, főleg kuriózumokra épülő gyűjteményeket ma több komoly, meghatározott jellegű — főleg a modern magyar művészet körébe vágó — kisebb-nagyobb „magán-képtár” váltotta fel, s a műgyűjtés fogalma gyakorlatilag szocializálódott. Az utóbbi két évtized alatt rendszeressé vált az itteni gyűjtők által kölcsönzött műtárgyak, egy-egy szegedi, s nem ritkán budapesti múzeumi időszakos kiállításokon történő nagyközönség előtti bemutatása. Eddigi legnagyobb helyi műgyűjtő-kiállításnak számít a Majsán élő, szegedi születésű *dr. Kováts László* régi külföldi műveket, és a XIX—XX. századi magyar festészetet tükröző, — sok védett alkotást tartalmazó — értékes gyűjteményének bemutatása. A több mint százhusz képet és szobrot magába foglaló kollekciónak rendezett tárlat 1974 tavaszán a Móra Ferenc Múzeum képtárát teljesen betöltötte.

A műgyűjteményekből rendezett kiállítások nagy sikere azzal magyarázható, hogy a tárlatlátogatók igénylik és sokra értékelik a múzeális jellegű képzőművészeti bemutatásokat. Az 1970-es Múzeumi Hónap alkalmával megnyílt Szegedi Galéria is egy hosszú évek óta hangoztatott közóhajnak kívánt eleget tenni. A múzeum igazgatósága elhatározta, hogy azokat a kiállításra alkalmas szobákat, melyek addig a hivatalos teendők ellátására szolgáltak, felszabadítja, hogy e helyiségek felhasználásával megteremtse az állandó jellegű tárlatot magába foglaló Szegedi Galériát. E tervét a Városi Tanács támogatásával meg is valósította.⁴⁰⁹

Az új képtár megnyitásához három termet megtöltő külföldi-, hazai- és helyi művészekről származó festményt, grafikát, szobrot abból a több ezerre menő műtárgy-állományból kiválogattunk, mely a múlt század végétől napjainkig rendszeresen gyarapodó szegedi múzeum ábrázólóművészeti anyagát képezi.⁴¹⁰ A kül-

tatjuk a Szegedi Műgyűjtők Klubját. Szegedi Műsor, 1973. júl. 15.; *Tandi Lajos*: Kiállítási Napló (Szegedi Műgyűjtők Klubja). Tiszatáj, 1973. okt. 10. sz. 90—94.

⁴⁰⁹ *Akác László*: Múzeum és képtár. Délm. 1968. dec. 31.; A képtár közönsége vagy a közönség képtára. Délm. 1969. jan. 7.; (*Sz. Simon István*) *Sz. S. I.*: Múzeum is, képtár is. Délm. 1969. jan. 9.; *Péter László*: Csontváry Galéria. Délm. 1969. okt. 25. Még az idén bemutatjuk a régi képzőművészeti anyagot és a szegedi aranytárgyakat. Délm. 1970. júl. 15.; (*Akác László*) *A. L.*: Galéria. Délm. 1970. okt. 20.; *Sz. R.*: Csendes avatás. Galéria Szegeden. Remekművek láthatók az állandó kiállításon. Esti Hírlap, 1970. nov. 4.; (*völgyi*): Húsz év után: Önálló galériát kapott a művészet Szegeden. Magyar Konzervipar, 1970. nov. 11.; (*Trogmayer Ottó*) *T. O.*: Galéria ügyében. Délm. 1972. jan. 16.; márc. 16.

⁴¹⁰ A „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma”, és a Móra Ferenc Múzeum képzőművészeti leltárkönyvei szerint: 1945—1975 között az alábbi fontosabb művek kerültek a helyi közgyűjteménybe:

1945—1947

Parobek Alajos: Dózsa György vitéze (of.-). Ltsz.: 883.; Erdélyi Mihály: Marosparton (of.-). Ltsz.: 884.; Dinnyés Ferenc: Kálmány utcai részlet (of.-). Ltsz.: 885.; Vlasics Károly: Kis pletyka (of.-). Ltsz.: 886.; Kopasz Márta: Szegedi gyékénypiac (temp.-). Ltsz.: 887.; Aino Hakulinen: Tiszapart (akv.-). Ltsz.: 888.

1948

Károlyi Lajos 92 olajfestményét a Városi Zálogház megszűnésekor vette állományba a Szegedi Múzeum.: 889—981.

1949

Papp Gábor: Önarckép (of.-). Ltsz.: 999.; Hódi Géza: Téli táj Tomszkból. (akv. 1916.). Ltsz.: 1002.; Endre Béla: Gorzsa táj (of.-). Ltsz.: 1013.; Nagy István: Hargitai táj (of. 1919.). Ltsz.: 1014.; Dési Huber István: Alvó munkásnő (of.-). Ltsz.: 1015.; Dorogi Imre: Tiszai halászok (of.-). Ltsz.: 1016.

földi festmények közül — hosszú idő után ismét — bemutatásra került az a három XV—XVI. századi olasz kép, amely a neves helyi műgyűjtő, Enyedi Lukács hagyatékából jutott ide. Ezeket még *A. Caracci, Rugendas, Tysens, és Walter Crane* festményei, továbbá a múzeum német, osztrák és olasz mesterektől való rajzai egészí-

1950

Endre Béla: Falu este (of.-). Ltsz.: 1018.

1951

Nyilasy Sándor: Alföldi paraszt (of.-). Ltsz.: 1020.

1952

Bihari Sándor: Zivatarban (of.-). Ltsz.: 1023.

1953

Károlyi Lajos: Koldusasszonyok (of. 1910.). Ltsz.: 53.685.

1954

Kukovetz Nana: Párizsi löversenyen (of.-). Ltsz.: 54.686.; Heller Ödön: Levélolvasás (of.-). Ltsz.: 54.687.; Tóth-Molnár Ferenc: grafikai hagyatéka (289 kép) leltárba véve az: 54.691—54.980. Ltsz.: alatt.; Nyilasy Sándor: Rajzok-vázlatok (54 lap). Ltsz.: 54.986—54. 1040.; Süli András: Algyői állomás (temp. 1926.). Ltsz.: 1041.

1955

Heller Ödön grafikai hagyatéka (94 lap) leltárba véve az: 55.1—55.94. Ltsz.: alatt.; Nyilasy Sándor: Rajzok-vázlatok (23 lap) Ltsz.: 55.95—55.118.; Parobek Alajos: Sztrájk (of.-). Ltsz.: 55.136.; Kukovetz Nana: Lovagó férfi. (of.-). Ltsz.: 55.138.; Tardos-Taussig Ármin grafikai hagyatéka (21 lap) leltárba véve az: 55.157—55.165. és az 55.390—55.403. Ltsz.: alatt.; Zsótér Andor régi külföldi mesterektől származó grafikai hagyatéka (41 mű) leltárba véve az: 55.406—55.447. Ltsz.: alatt.

1956

Tornyai János: Csizmahúzás (of. 1913.). Ltsz.: 56.5.; Thorma János: Tájkép (of.-). Ltsz.: 56.5.; Fónyi Géza: Szerelmespár (of.-). Ltsz.: 56.20.

1957

Gergely Sándor: Juhász Gyula portréja (bronz.-). Ltsz.: 57.2.; Rippl-Rónai József: Nyilasy Sándor arcképe (pasztell.-). Ltsz.: 57.6.; Telepy Károly: Árvíz (of.-). Ltsz.: 57.7.

1958

Tápai Antal: Juhász Gyula mellszobra (gipsz.-). Ltsz.: 58.14.

1959

Palócz Sándor „ex libris” adománya I. (582 lap). Ltsz.: 59.60—59.642.

1960

Aba-Novák Vilmos: Fatelep (of. 1927.). Ltsz.: 60.2.; Bánszki Tamás: Grafikák (27 lap). Ltsz.: 60.3—60.30.; Csánky Dénes festményei (131 of.-). Ltsz.: 60.50—60.181.; Gergely Sándor: Tabu (fmárvány.-). Ltsz.: 60.187.

1961

Palócz Sándor „ex libris” adománya II. (628 lap). Ltsz.: 61.10—61.638. Mednyánszky László: Házak (of.-). Ltsz.: 61.639., Nyilasy Sándor: Kirándulás csónakon (of.-). Ltsz.: 61.640.

1962

A szegedi múzeum régi szobor állománya. Ltsz.: 62.1—62.38.; Nyilasy Sándor: Szerelmespár (of.-). Ltsz.: 62.41., Perlmutter Izsák: Szövők. (of.-). Ltsz.: 62.42.; Ligeti Antal: Várrom (of. 1879). Ltsz.: 62.43.; Dinnyés Ferenc: Régi szegedi utca (of. 1925.). Ltsz.: 62.45.; Ismeretlen bolognai festő (XVII. sz.): Szt. Jeromos (of.-). Ltsz.: 62.46.

1963

Iványi-Grünwald Béla: „Tavaszi, nyár, ősz, tél” (of.-). Ltsz.: 63.3.; Dinnyés Ferenc: Beszélgetés (of.-). Ltsz.: 63.5.; Mikus Sándor: Mosakodó nő (bronz). Ltsz.: 63.16.; Heller Ödön: Női arckép (of.-). Ltsz.: 63.17.; Nyilasy Sándor: Ónarckép (of.-) Ltsz.: 63.18.; Szőri József: Utcaseprő. (of.-). Ltsz.: 63.20.; Dinnyés Ferenc: Ásó ember (of.-). Ltsz.: 63.24.; Nyilasy Sándor: Kapás asszony (of.-). Ltsz.: 63.27.; Petri Lajos: Juhász Gyula (gipsz.-). Ltsz.: 63.33.

1964

Erdey Dezső: Vízfordó fiú (bronz.-). Ltsz.: 64.17.

1965

Balogh Margit festőművész hagyatéka (105 akvarell és grafika). Ltsz.: 65.3—65.108.; Nyilasy Sándor: Horgosi templom fákkal (of.-). Ltsz.: 65.124. Nyilasy Sándor: Etetés (of.-). Ltsz.: 65.129.

1966

Medgyessy Ferenc: Rajzok (vegyes techn.-). Ltsz.: 66.13—66.19.; 66.29—66.38.; Fontos Sán-

tették ki. A XIX—XX. századi magyar művészetet érzékeltető anyagból: *Munkácsy Mihály* „Felszolgáló lány”, *Csók István* „Magdolna”, *Fényes Adolf* „Öregasszony”, *Kosztia József* „Vizhordók”, *Dési-Huber István* „Alvó munkásnő”, *Aba-Novák Vilmos* „Fatelep”, valamint *Ligeti Miklós* „Tudás fája” és *Pásztor János* „Búcsúzkodás” c.

dor: Öregasszony (of. 1966.). Ltsz.: 66.20.; Dér István: Ártéri fák (of.-). Ltsz.: 66.21.; Tóth Sándor: Hegedülő nő (bronz) Ltsz.: 66.22.; Erdey Dezső: Rajzok (vegyes techn. 1947.). Ltsz.: 66.24—66.28.; Sz. Boga Lujza: Dante (rézdomb.-). Ltsz.: 66.41.

1967

Medgyessy Ferenc: „Repülő-relief” I-IV. (bronz.-). Ltsz.: 67.1—67.4.; Vlasics Károly: Tiszapartján (of.-). Szénrakodás (of.-). Ltsz.: 67.6—7.; Vincze András: Gyárak alkonyatban (graf. 1966.). Ltsz.: 67.10.; Szöri József: Lechner-téri házak (of.-). Ltsz.: 67.14.; Mai magyar festők alkotásai (Képzőműv. Alap adománya.) Ltsz.: 67.18—67.49.

1968

Szabó Iván: Anya gyermekével (fa.-). Ltsz.: 68.8.; Pintér József: Régiségek (of.-). Ltsz.: 68.9.; Zombori László: Lány csendélettel (of.-). Ltsz.: 68.10.; Mai magyar festők alkotásai (Képzőműv. Alap adománya.) Ltsz.: 68.11—68.25.

1969

Parobek Alajos: Munkások (of. 1937.). Ltsz.: 69.1., Cs. Pataj Mihály: Szárkúpok tanyával (of.-). Ltsz.: 69.6., Zombori László: Fejszés ember (of.-). Zoltánfi István: T. L. a barátom (temp.-). Pintér József: Fruskagóra III. (of.-). Cs. Pataj Mihály: Szabadtéri játékok (of.-), Dér István: Táj állatokkal (of.-). T. Nagy Irén: Tartály (faintarzia,-). Ltsz.: 69.16—69.21.(Műv. Min. Képzőműv. Oszt. vásárlása.)

1970

Moholy-Nagy László: Kézimunkázó nő (krétarajz.-) Ltsz.: 70.1.; Némegy Gyuláné ex-libris gyűjteménye. Ltsz.: 70.2—70.58.; Novák András: Tragédia (of.-); Pataki Ferenc: Fájdalomvirág (of.-); Pintér József: Ősz (of.-); Cs. Pataj Mihály: Küzdelem (of.-); Zoltánfi István: Nagyanyám (temp.-); Papp György: Magyar népballada (sz. linóm.-); Tóth Sándor: Mikroorganizmus (bronz érem,-). Ltsz.: 70.62—70.68. (Műv. Min. Képzőműv. Oszt. vásárlása.); Jánoska Tivadar festőművész hagyatéka (49 vegyes techn. kép). Ltsz.: 70.72—70.120.; Szöri József festőművész hagyatéka (9 of. 1 rajz). Ltsz.: 70.123—70.132.; Sz. Boga Lujza ötvösművész hagyatéka (bronzl. domborítások). Ltsz.: 70.133.; Mai szegedi festők pannó-tervei (10 vegyes techn. kép). Ltsz.: 70.137—70.146.

1971

Szabó Iván: Sztélé (Ló, kígyó, madár; fafaragás.-). Ltsz.: 71.3.; Baranyi Károly: Cigalya-juh (vas.-). Ltsz.: 71.8.; Magos Gyula: Leány portré (paszt.-); Dér István: Fehértó (of.-); Novák András: Utcabál (of.-); Zoltánfi István: Kocsma (temp.-); Erdélyi Mihály: Hídepítési előkészület (of.-). Ltsz.: 71.14—71.20. (Műv. Min. Képzőműv. Oszt. vásárlása.); Papp József szobrászművész hagyatéka (a művész özvegyétől ajándékozva). Ltsz.: 71.21—71.26.; Vadász Endre: Gazdaság állatokkal (temp. 1943.). Ltsz.: 71.28.

1972

Mészáros András, Sajdik Ferenc és Balázs-Piri Balázs: Karikatúrák. Ltsz.: 72.1—72.13.; Czöbel Béla: Heverő I. (szénr.-). Ltsz.: 72.16.; Nyilasy Sándor: Tömörkény István (portrévázlat, of.-). Ltsz.: 72.17.; Pörge Gergely: Rajzok (ceruza,-). Ltsz.: 72.18—72.21.; Bordás Ferenc: Kompozíció (linóm.-). Ltsz.: 72.22.; Tápai Lajos: Pihenő kubikusok (temp.-). Ltsz.: 72.24.; Vincze András: A perc (of.-). Ltsz.: 72.27.; H. Dinnyés Éva: Napsugár II. (kerámia,-). Ltsz.: 72.28.; Borsos Miklós: Ligheia (márvány,-) Bartók-sorozat (I—VI., bronz-érem). Ltsz.: 72.29—72.30.; Góth Imre: Déry Ernő arcképe (of. 1920.). Ltsz.: 72.33.

1973

Andruskó Károly zentai grafikus adománya (linómetszetek, 38 lap). Ltsz.: 73.1—73.38.; id. Vastagh György: Cigányfiú hegedűvel (of.-). Ltsz.: 73.39.; Szűr-Szabó József, Várnai György, és Brenner György: Karikatúrák. Ltsz.: 73.40—73.53.; Fritz Mihály: Tondó (v. márvány dombormű) Ltsz.: 73.54.; Lehel István: Kompozíciók (vegyes techn.). Ltsz.: 73.56—73.62.; Dombrowszky László: Kompozíció (of.-). Ltsz.: 73.66.; Pörge Gergely: Rajzok (ceruza,-). Ltsz.: 73.67.; Erdélyi Mihály: Krisztus megkereszteltetik (of.-). Ltsz.: 73.7.; Tóbiásné, Palcsó Mária adománya (4 of.-). Ltsz.: 73.72—73.75.

1974

Vadász Endre: Őnarckép (of.-); Köszörűs (of.-). Folyóparton (temp.). Ltsz.: 76.6—8.; Me-
locco Miklós: Hölgy félárnyékban (poliszter). Ltsz.: 74.13.; Kaján Tibor: Karikatúrák (tus).
Ltsz.: 74-14—23.

alkotásait említjük meg. A galéria második terme Szeged képzőművészetének fejlődését idézi fel. Eszerint az akadémikus jellegű múlt századi helyi piktúra a nagybányai indítású *Nyilasy Sándor* és *Károlyi Lajos* munkásságával kezd modernebbé válni. A századfordulótól itt is kimutatható ún. „európai orientáció” elsősorban a Szegedről elszármazott *Csáky József*, *Moholy-Nagy László* és *Buday György* nevéhez fűződik, akik műveikkel a Szegedi Galériában szintén képviselve vannak. A két világháború közötti helyi festők soraiból *Dinnyés Ferenc* művei emelkednek ki. A tegnaptól a mába áthajló munkásságú itt élt művészek, *Vlasics Károly*, *Major Jenő* és mások néhány alkotásának bemutatásával a hagyományok megbecsülése és gazdagítása tükröződik. 1972 tavaszán a galéria külföldi termét a mai szegedi festők képeivel rendezték be, melynek műtárgy-anyaga 1975-ben felújításra került.

Az említett múzeális anyagot állandó jellegűen reprezentáló Szegedi Galéria, továbbá a külföldi, hazai és helyi élő művészet alakulására utaló időszakos tárlatokat bemutató Horváth Mihály utcai Múzeumi Képtár — melynek 1950—1975 közötti évtizedekben történt gazdag kiállítás-sorozatáról a „Függelék”-ben adunk pontos felsorolást —, egymást jól kiegészítve szolgálják Szeged képzőművészeti kultúráját.

Befejezésül elmondhatjuk, hogy ábrázolóművészeti rendezvényeink tartása Szegeden ma egyre szélesebb körűvé kezd válni. Ismét beindultak az üzemi tárlatok és a színház társalgójában rendezett kamara-kiállítások.⁴¹¹ Tovább sűrűsödnek a klubok, könyvtárfiokok számára szervezett művészeti előadások és az iskolai tárlatvezetések. Mússal és kiállítással egybekötött „Művészportré”-sorozatot hozott létre a szegedi Bartók Béla Művelődési Központ, melyeken a helyi és az ide kötődő fővárosi képzőművészekkel ismerteti meg közelebről a közönséget.⁴¹² Az újszegedi „November 7” Művelődési Otthon a Kiállítási Intézmények (Múcsarnok) rendszeressé vált bemutatóinak ad helyet. A nem rég létrehozott modern kiképzésű József Attila Tudomány Egyetem KISZ-klubjában 1973-tól szintén ütemessé váltak a kamaratárlatok, ahol főleg a fiatal művészek kapnak hangot. Folytathatnánk még a felsorolást a Magyar Tudományos Akadémia szegedi klubhelyiségében és egyéb klubokban rendezett kisebb kiállításokkal.⁴¹³ A Képcsarnok Vállalat itteni szalonjában, mely 1975 májusában „Gulácsy Lajos terem” elnevezést kapott — szintén egyre igényesebb tárlatok váltják egymást, lehetőséget biztosítva a szegedi és buda-

1975

Kondor Béla: Grafikák (rézk.-litogr.) Ltsz.: 75.1—5.; Dinnyés Ferenc: Vízparti táj (of.-). Ltsz.: 75 20 Szegedi „Élő” Galéria művei Ltsz.: 75 7—19

⁴¹¹ (*Kulka Eszter*) K. E.: Fialatok a Konzervgyárban. Délm. 1969. okt. 14.; Képkiallítás a Textilművekben. Délm. 1970. okt. 20.

⁴¹² Művészklub alakult. Délm. 1969. febr. 12.; (*Akác László*) A. L.: A természet akvarelljei (Füle Lajos kiáll.). Délm. 1969. nov. 28.; „Az én világom” (Tápai A.). Délm. 1969. dec. 11., dec. 13.; (*Akác László*) A. L.: Dorogi Imre világa. Délm. 1970. febr. 27.; (*Akác László*) A. L.: Kopasz Márta világa. Délm. 1970. máj. 28., okt. 19.; (*Akác László*) A. L.: Vinkler László világa. Délm. 1971. máj. 15.; *Tóthpál József*: Egy művészportré sorozatról („Az én világom”). Népművelés, 1972. május.

⁴¹³ A rajzművészet mesterei. Délm. 1967. nov. 25.; Műhelytitkok, portrék. Délm. 1968. szept. 20.; Montreáli EXPO' 68. Tiszatáj, 1969. 11. sz. nov. 1043. (*Akác László*) A. L.: Képek és grafikák. Délm. 1970. márc. 1.; S. I.: Ötvösmunkák és kerámiák kiállítása. Délm. 1970. júl. 11.; Stílusok és irányzatok a mai magyar képzőművészetben (a Kiállítási Intézmények — Múcsarnok — kiállítás-és előadás sorozata) 1970—72.; Süli-emlékkiállítás. Délm. 1973. júl. 28.; Süli András algyői naív festő kiállítása. Szeged, 1973. júl.—aug. „November 7” Művelődési Központ. Katalógus. (Süli András önéletrajzával.). Terv.: *Moldován Domokos*; *Tarnai József*: Süli András látomásai. Tiszatáj, 1973. okt. 10. sz. 94—96.; A JATE KISZ-klubjának fontosabb kiállításai: Lehel István hagyatéki tárlata (Délm. 1973. ápr. 3.); Pataki Ferenc festőművész tárlata (1973. jún.); *Tandi Lajos*: A JATE KISZ-klubjának programjából (Délm. 1973. szept. 27.).

pesti festők, iparművészek újabb alkotásainak bemutatására.⁴¹⁴ Legújában már a környékre, Tápéra, Bördányba és egyéb helyekre is eljut a város pezsgő képzőművészeti életének kisugárzása.⁴¹⁵

*

„A szegedi művészet — Vinkler László megállapítása szerint — történelmileg egyrészt a katasztrófák nyomában támadt külső hatások, másrészt... szerényebb, de belső életfeltételekből táplálkozó organikus művészeti fejlődés formájában jön létre.

Az első generáció a városból a parasztság felé, a középosztály felől a proletáriátus felé tájékozódott, a második generáció a világválság kulturális visszatükröződésének síkján vív többfrontos küzdelmet, a harmadik generáció az elsővel ellenkező irányban, a falu felől és a proletáriátus felől érkezik a városba, illetve a városi kultúra eszközeit és módszereit a második generációtól örökölve keresi sajátos történelmi helyzetének, valóságos léttartalmának kifejezését.

A szegedi művészet története éppen azért egységes, mert ellentmondásos, a generációk kölcsönhatásának folyamata törvényszerű történelmi folyamat. A változott ellentmondások korántsem ellentétesek ebben a folyamatban, éppen ellenkezőleg: a generációk összműködésének éppen történelmi szerepük tudata képezi egyik fontos feltételét. Így is meg lehetne fogalmazni: az egyik mint saját alkotásának egy magasabb egységben szükségszerű ellenpontját igenli a másikat. Ezért is hatott az egész együttes úgy, mint egy három tételes zenekari mű, amelyet egy lát-hatatlan karmester dirigál.”⁴¹⁶

⁴¹⁴ A Képcsarnok Vállalat Gulácsy Lajos termének fontosabb szegedi kiállításai: 1961—1975: Cs. Pataj Mihály (Dél. 1961. febr. 5.); Hemmert János (Dél. 1961. máj. 12.); Szöke Győző (Dél. 1961. szept. 28.); Beszédes Kornél (Dél. 1963. okt. 3.); Vinkler László (Dél. 1963. dec. 14.); Hemmert János (Dél. 1964. okt. 8.); Szász Endre (Dél. 1964. okt. 21.). Cs. Pataj Mihály (Dél. 1964. nov. 28.); Vincze András (Dél. 1965. márc. 27.); Csurgoi Máté Lajos (Dél. 1965. jún. 26.); Fischer Ernő (Dél. 1965. dec. 11.); Szabó Miklós (Dél. 1965. dec. 21.); Dör Ferenc (Dél. 1966. júl. 8.); Dénes János (Dél. 1966. szept. 14.); Füstös Zoltán (Dél. 1967. máj. 13.); Kis Roóz Ilona (Dél. 1967. júl. 22.); Károlyi Ernő (Művészet, 1967. júl. 7. sz. 41.); Grafikai Kiállítás (Dél. 1967. okt. 14.); Bornemissza László (Dél. 1967. nov. 18.); Csanády András (Művészet, 1967. 1. sz. jan. 35.); Iparművészeti Kiállítás (Dél. 1968. jún. 8.); Gorka Livia (Dél. 1968. júl. 20.); Drégely László (Dél. 1968. nov. 10.); Király Sándor (Tiszatáj, 1968. 12. sz. dec. 1161.); Szabó Vladimir (Tiszatáj, 1969. 7. sz. júl. V—VI.); Percz János és Szabó Erzsébet (Dél. 1969. júl. 19.); T. Nagy Irén (Tiszatáj, 1969. 8. sz. aug. 781.); Tóth Sándor: (Dél. 1969. nov. 22.); Pleidell János (Dél. 1970. máj. 16.); Kovács Éva és Puskás Imre (Tiszatáj, 1970. 10. sz. okt. 987—989.); Sarkantyú Simon (Dél. 1970. nov. 14.); Imre István (Dél. 1971. febr. 27.); Magyar grafikus művészek (Dél. 1971. máj. 22.); Szinte Gábor (Dél. 1971. szept. 11.); Udvardi Erzsébet (Dél. 1971. okt. 9.); Sugár Gyula (Dél. 1971. nov. 6.); Kurucz D. István (Dél. 1972. máj. 11.); Fejér Csaba (Dél. 1972. jún. 14.); Ötvös- és ékszerbemutató (Dél. 1972. júl. 21.); Xantus Gyula (Dél. 1972. szept. 13.); Csáky-Maronyák József (Dél. 1972. nov. 3.); Szalatnyai József (Dél. 1973. márc. 2.); Művészet az otthonban (Dél. 1973. júl. 20.); Kántor Andor (Dél. 1973. szept. 21.); Tizenkét szegedi festő kiállítása (Dél. 1973. nov. 9.); Magyar Hírlap, 1973. nov. 14.); Kátay Mihály (1974. júl. 18.); 11 szegedi festő kiállítása (1975. máj. 22.).

⁴¹⁵ (Tandi Lajos) T. L.: Festő Bördányban (Pintér József). Dél. 1973. febr. 24.; Tíz kiállítás (Nyilasy Sándor emlékkiállítása Tápén.). Dél. 1973. júl. 8.

⁴¹⁶ Vinkler László: Szegedi festészet. Művészet, 1968. jan. 1. sz. 21.; Vinkler summázó, elemző cikke kapcsán említjük meg, hogy Szeged képzőművészetének monografikus igényű megírása régtől fogva elsődleges feladata volt a helyi művészettörténeti kutatásnak. Legelőbb Reizner János, neves várostörténészünk „Szeged” c. több kötetes művében (1900.) szentelt néhány oldalt az itteni művészet alakulásának érdekeltségére. Városunk középkori műemlékeivel Cs. Sebestyén Károly (1938.) és Nagy Zoltán (1947) foglalkozott. Az itteni egyházi műemlékeket pedig először (1937) Lugosi Döme kísérelte számba venni. Szeged egykori ötvösművészetét régebben (1911) Szentiványi Gyula vázolta

fel. Csongrád megye iparművészeti kincseit eddig legteljesebben *P. Brestyánszky Ilona* nagy terjedelmű tanulmánya — mely a Móra Ferenc Múzeum 1970-es Évkönyvének 2. köteteként jelent meg — veszi számba. Munkájában kitér a megye iparművészetének keretében: az ötvös-, ón- és rézművesség, a textilemlékek, a bútorművesség, valamint a kerámia, üveg és egyéb emlékek vizsgálatára, ezeknek leíró topográfiáját adja.

Szeged két világháború közötti képzőművészetéről többen írtak hosszabb-rövidebb cikkeket, összefoglalásokat. Így *Tardos-Taussig Ármin* (1910), *Némegy Gyula* (1931) és *Temesváry József* (1941). A felszabadulás után Szegedről megjelent két könyv közül, — amint említettük — *Bálint Sándor* munkája (1959), nemcsak kultúrtörténetileg, de művészeti vonatkozásban is jelentős, melyből sokat merítettünk. *Nagy Zoltán* és *Papp Imre* közös műve (1960) pedig városunk építészettörténetét tárgyalja részletesen. A mai helyi képzőművészet fejlődését és problematikáját elsősorban *D. Fehér Zsuzsa* sűrűn megjelenő kitűnően elemző szócikkei tükrözik. De itteni festőink, szobrászaink közül is vannak, mint *Vinkler László* és *Tápai Antal*, akik fontos gondolataik közlésére tollat ragadnak. A szegedi tárlatbeszámolók, illetve művészportrék különösen az elmúlt évektől váltak rendszeressé a Művészet, a Tiszta és a Délmagyarország hasábjain. Ezek főleg: *Pogány Ó. Gábor*, *Solyomár István*, *Dömötör János* és *Lehel István* szócikkeihez, továbbá *Lódi Ferenc*, *Papp Lajos*, *Dér Endre*, *Ókrös László*, *Kulka Eszter*, *Akác László* és legújabban *Tandi Lajos* írásaihoz, kritikáihoz kötődnek. Az utóbbiaknál mintegy dokumentálva azt, hogy a helyi képzőművészet iránt az itteni írók, költők, újságírók — *Juhász Gyula* óta mindmáig — intenzív érdeklődést tanúsítanak. De rajtuk kívül még *Péter László* a leggyakrabban és ritkábban *Csaplár Ferenc* irodalomtörténészek, valamint *Varga József*, *Apró Ferenc* és *Laczó Katalin*, mint fiatal kultúrtörténészek, s velük együtt a középgenerációba tartozó festők, szobrászok közül *Dér István*, *Cs. Pataj Mihály* és *Tóth Sándor* közlik véleményüket a különféle művészeti, irodalmi folyóiratokban, illetve itteni napilapok kiállítási rovatában.

ZÁRSZÓ

Az előszóban említett képzőművészeti örökségvállalásunk tágabb szemléletét — többek között — az 1961 őszi Szegeden megrendezett régészeti- és művészettörténeti vándorgyűlés⁴¹⁷ helyi művészettel foglalkozó előadása is hangsúlyozta, melyet az ehhez kapcsolódó hozzászólások aláhúztak. Méginkább ezt tükrözte az a jelentős tárlat, amely 1966 áprilisában Szegeden megnyílt. A Magyar Nemzeti Galéria és a Móra Ferenc Múzeum gazdag gyűjteményéből, valamint a Szeged Városi Tanács tulajdonában levő — helyi élő művészektől vásárolt — képekből, szobrokból mintegy másfélszáz magas színvonalú alkotást válogattak ki, és a szegedi képtárban — Bodnár Éva közreműködésével — létrehozták „A XX. századi magyar festészet és szobrászat” c. tartós jellegű kiállítást⁴¹⁸. E rendezvény — tekintve, hogy a bemutatott anyag negyede itteni művészek alkotásait tartalmazta, —, jelentősen elősegítette, hogy Szeged képzőművészetének fejlődését és helyét hazai ábrázolóművésztünk egészében érzékelnünk tudjunk.

Amint könyvünkben részletesen kifejtettük, — e kiállítás is tükrözte, hogy — az akadémiával szembe fordult európai plein-air festészet eszméit meghonosító nagybányai mesterek, Hollósy, Ferenczy, Iványi-Grünwald, Thorma, Réti és Glatz alapítótágokhoz a helyi művészek közül Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos kapcsolódott. Nyilasy ferenczyesen szín pompás képein a Szeged melletti tápéi parasztkok életkedvét fejezte ki. Hollósy kedvelt tanítványa, Károlyi Lajos ezüstös tónusú tájainak, csendeleteinek és sok önarcképének szomorú hangulata nyomasztó magányából ered. A nagybányaiak ösztönző példáján létrejött szolnoki művésztelepnek is volt egy szegedi származású alapító tagja Zombory Lajos személyében, aki realista állatábrázolásai révén lett ismert.

Az alföldi táj sokszínű arculatát és lélekformáló hatását a Szolnokon működő Fényes Adolftól, a vásárhelyi Tornyai Jánosig — akinek köréhez a Szegeden született Endre Béla is tartozik —, sokan kifejezték, így a városunkban művésztelepet vezető Rudnay Gyula, a Szentes mellett élő Koszta József és a Baján dolgozó Nagy István. Az úgynevezett alföldi festészet lírai vonalába Endre Béla mellé kell sorolnunk a Szegeden kiforrott Nyilasy és Károlyin kívül Heller Ödönt is, aki szintén derűs színekkel ábrázolta a tápéi parasztságot. Az alföldi festők művei bárha egymástól végletesen eltérőek is, legyen a hangjuk drámai, komor, mint Tornyaié és Kosztáé, vagy lírikus alapézésű, mint a szegedi festők piktúrája, összességükben

⁴¹⁷ Régészeti- és művészettörténeti vándorgyűlés Szegeden. Délm. 1961. okt. 6., nov. 24—25.

⁴¹⁸ A XX. századi magyar festészet és szobrászat. Móra Ferenc Múzeum képtára. Szeged, 1966. Katalógus. Bev.: *Bodnár Éva.*; *Bodnár Éva.*: „A XX. századi magyar festészet és szobrászat” kiállítása Szegeden. Délm. 1966. ápr. 7.; *Izes Mihály.*: „A XX. század magyar festésze és szobrászata” című kiállítás Szegeden. Tiszatáj, 1966. 6. sz. jún. 503.; *Szelesi Zoltán.*: A Szegedi Képtár új állandó kiállítása. Művészet, 1966. szept. 9. sz. 32.

mégis hí képet adnak az Alföld tájának és népének ellentétes s mégis egységes, jellegzetes arculatáról.

A Nyilasyt portrézó és a Tömörkénnyel iddogáló Rippl-Rónai is keltett talán valamiféle érdeklődést Párizs iránt. Az École de Paris hatása ugyanis nemcsak Berény, Czigány, Czóbel, Kernstock, Márffy, Orbán, Pór és Tihanyinál, vagyis a Nyolcagnál érződik, hanem a francia fővárosban a század elején megfordult szegedi festők: Szöri József, Cs. Joachim Ferenc és mások munkásságában is. Ha ők nem is tartoztak a magyar avantgarde első vonalába, az új iránti törekvéseik megbecsülést érdemelnek. Náluk azonban hasonlíthatatlanul ismertebbé lett művészek „röppentek” ki városunkból, mint a kubista Csáky József, a konstruktivista Moholy-Nagy László és a fametsző Buday György, akik nemzetközi hírnévre tettek szert. Buday a szegedi grafikus-kultúra megteremtője volt, néhány műve Csákynek és Moholy-Nagynak is ide kötődik.

Képzőművészetünk szocialista hagyományait lerakó festők, szobrászok közül Derkovits Gyula és Dési-Huber István, valamint az ő eszmei síkjukon haladó Mészáros László és Goldman György tevékenységét figyelemre méltó alkotások érzékeltették a szóban forgó szegedi tárlatunkon. Ami a helyi ábrázolóművészet hasonló, szocialista törekvéseit illeti, ez a Tanácsköztársaság alatt működő Hódi Géza, Gergely Sándor, Papp Gábor és Tardos-Taussig Ármin munkásságában nyilvánult meg. A Tanácsköztársaság bukása utáni megtorlás nemcsak emigrációba kényszerítette a szegedi festők, szobrászok legjobbjait, de Kukovetz Nana életét is kioltotta. A két világháború között a szocialista szellemiséget az itt élő festők közül Dinnyés Ferenc és Parobek Alajos tükröztették leginkább, de a Medgyessy és Pásztor János plasztikai eredményeit kamatoztató Vigh Ferencet is ide kell számítanunk.

A nagybányai örökséggel sáfárkodó és azt a kubizmus és expresszionizmus tanulságaival gazdagító úgynevezett Gresham-köri festők közül: Bernáth, Szőnyi, Szobotka, Berény és a magányos Egry; a kortárs szobrászok táborából: Bokros Birman, Ferenczy Béni, Pátzay, Borsos Miklós, Mikus Sándor és mások, — továbbá a Szentendréhez kötődő Ámos és Barcsay alkotásaiban gyönyörködhetnek a szegedi tárlatlátogatók. Érzelmi és értelmi, ösztönös és tudatos szemléletű ágaihoz a közben elhunyt Vlasic Károlyon és Erdélyi Mihályon kívül az idősebb generáció tagjaihoz tartozó Dorogi Imre festésze a posztnagybányai iskolához köthető. A szegedi születésű Petri Lajos szobrász és Vadász Endre grafikus a húszas-harmincas években elkerültek innen, de fiatalabb társaik közül, Tápai Antal, Vinkler László, Kopasz Márta, és Vincze András végleges jelenlétükkel biztosították a helyi szobrászat, festészet és grafikus-kultúra valóságelvű és elvont szellemű, sokféle profilú továbbfejlődését a felszabadulás után is.

Az 1945 utáni hazai képzőművészetünk sokszínű megújulásáról Domanovszky Endre, Bartha László, Kohán György, Szalay Ferenc és az idevalósi Tury Mária bemutatott festményei, továbbá Somogyi József, Tar István, Szabó Iván és Samu Katalin kiállított szobrai adtak — többek között — a szegedi közönségnek számot. A helyi mestereken, Vinkleren és Tápain kívül az itteni derékhadba tartozó festők: Fontos Sándor, Pintér József, Cs. Pataj Mihály és a szobrász Tóth Sándor azok, akik expresszív-realista alkotásaikkal ízülnek bele a mai magyar képzőművészetbe. A modern formaproblémákkal foglalkozó újabb generáció közé Dér István és Zombori László kubisztikus-szimbólista, valamint Novák András és Pataki Ferenc lírai absztrakt, szürrealisztikus törekvéseik révén sorolhatók leginkább. Az itt élő Szathmáry Gyöngyi plasztikáival, T. Nagy Irén faintarziáival, H. Dinnyés Éva pedig kerámiáival kötődik a hazai szobrászok és iparművészek újat kereső táborához.

Úgy véljük, hogy a Magyar Nemzeti Galéria támogatásával 1966-ban, a Móra Ferenc Múzeum képtárában létrehozott, „A XX. századi magyar festészet és szobrászat” c. kiállítás elősegítette, hogy az elfelejtett vagy kevésbé méltányolt szegedi művészek értékeiknek megfelelő helyre kerüljenek hazai képzőművészetünk fejlődésében. Plasztikussá vált, hogy Szeged e századi ábrázolóművészetét modern hazai festészetünkhöz egyrészt Nyilasy, Károlyi és utódaik révén a Nagybánya-posztnagybányai vonalhoz köti; másrészt a mai közép és újabb generáció kapcsán a vásárhelyi műhely új parasztábrázolóhoz is köze van. Ezen kívül a század elejétől kimutatható nemzetközi kitekintés jelenleg is munkáló hatása több itteni festő és grafikus nyugateurópai stílusirányzatok iránti érdeklődését eredményezi.

Tisza-parti városunk ábrázolóművészetét megbecsülő kezdeményezés akkor vált még teljesebbé, amikor — mint már többször említettük —, a Nemzeti Galéria kilenc termében 1967 nyarán lehetőség adódott, hogy Szeged mai festészetét, szobrászatát és grafikus-művészetét a budapesti közönség és a fővárosi szakterület előtt bemutathassuk.⁴¹⁹ Itt szereplő művészeink számoltak a kiállításnak azzal a felelősségteljes súlyával, hogy Szeged képzőművészetének eddig kevésbé méltányolt törekvéseit a tényeknek megfelelően érzékeltessék. E tárlat nagyban hozzájárult ahhoz, hogy — ha késve is, de — reális értékelés alakuljon ki rólunk. Ezt tekintetbe véve 1973 augusztusában városunk festészeti, szobrászati-kulturájának a Művészet c. folyóiratban történt felmérése alkalmával D. Fehér Zsuzsa így summázta a helyi képzőművészet állapotát: „A szegedi műhely most van születőben. De ez a műhely nem beltenyészet útján alakul ki. Stílárisan éppen annyira összetett, mint a szegedi valóság, az ellentmondásokkal teli társadalmi fejlődés. E fejlődés fókusza pedig a fiatalok csoportja, akik befelé és kifelé úgy tudnak egyszerre figyelni, hogy környezetük, egyéniségük a heves kifejezés őszinteségében ütközik egymással.”⁴²⁰

⁴¹⁹ Szegedi Képzőművészek Tárlata, Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. Katalógus. Bev.: D. Fehér Zsuzsa. (Lásd még: a 260. sz. jegyzetet.)

⁴²⁰ D. Fehér Zsuzsa: Van-e szegedi műhely? Művészet, 1973. aug. 8. sz. 14—16.; Lásd még: A Művészet szegedi száma. Csm. Hírlap, 1973. aug. 19.; (Tandi Lajos) T. L.: Szegedi „Művészet”. Délm. 1973. aug. 22. Szeles Zoltán: Szeged mai képzőművészetéről. Magyar Képzőművészek Szövetsége. Tájékoztató 1975/2. 19—23.

LES BEAUX-ARTS À SZEGED

par

Zoltán Szelesi

La Tisza — fonds de pêche et voie fluviale importante jouait un grand rôle au cours de l'histoire dans le développement de Szeged. Les peuples qui s'y installèrent, reconnurent de bonne heure ses grandes richesses naturelles, et dès les plus anciens temps, ils en tirèrent profit. Sous ce rapport des données précieuses nous sont fournies par les trouvailles archéologiques et culturelles dont la mise à jour est liée — entre autres — aux noms de János Reizner, István Tömörkény, János Banner, Ferenc Móra, Károly Cs. Sebestyén, Mihály Párducz et Gyula László. Des monuments artistiques, nous mentionnons un buste d'homme romain du IIe siècle, trouvé dans la Tisza, et une tête d'homme, fragment de statue, trouvé au cours des démolitions d'après l'inondation de Szeged (1879). Ces trouvailles sculpturales en marbre blanc — déposé au Musée Ferenc Móra — ainsi que d'autres monuments confirment la supposition qu'une agglomération fortifiée (castrum) des Romains veillait jadis là au limes de l'Empire.

Au XIIe siècle, Szeged avait déjà de l'importance, grâce à la gabelle où le sel de Transylvanie, arrivant par la Maros était entreposé. Après l'invasion des Mongols, le fort remarquable, bâti sous la règne de Béla IV, servait aussi la défense des entrepôts de la gabelle. En 1246 Szeged devint ville royale: laboureurs, éleveurs, pâtres habitaient au sud; dans le quartier du Nord vivaient pêcheurs, artisans, des bourgeois de gabeliers d'abord, qui devinrent puis négociants de vin. Le réseau des monastères y implantés jouait également un rôle remarquable dans la formation de la vie économique et culturelle locale de l'époque des Arpadiens. Avant l'invasion des Mongols dans la partie du Nord de la ville florissait l'abbaye St. Nicolas des Bénédictins. Ses restes sont encore sous terre. Sans doute il y avait un rapport étroit entre les Bénédictins et les monuments du gothique précocose et rayonnant de Szeged — l'église St. Démétrius et l'église St. Georges (XIIe—XIIIe siècle). L'église St. Elisabeth du fort date du XIVe siècle.

Une croix en cuivre doré du XIe siècle fait témoignage de l'orfèvrerie développée à l'époque romane. Outre cet objet de culte représentant le Christe-Roi, un autre trésor du musée est le thuriféraire en bronze fondu, du XIIe siècle, trouvée au village de Csorva. Il y a des vestiges qui prouvent qu'à l'époque de Carobert, fonctionnait à Szeged un atelier de monnayage, berceau de l'orfèvrerie célèbre de la ville. —

L'église de la Bienheureuse Vierge Marie est de juste titre considérée par les experts — dont prof. Sándor Bálint décrit «l'église du quartier du Sud» — comme le monument médiaval le plus imposant de la Grande Plaine Hongroise. Cette église gothique, bâti au début du XVIe siècle par les Franciscains de Szeged, inspire le noble simplicité par son apparence extérieure aussi bien que par ses proportions intérieures: malheureusement son installation primitive ne nous est pas survenue. — Les fresques datés du XVIe siècle de l'église de Tápé et de celle de Kiszombor (qui sont des villages voisins de Szeged) fondées à l'époque des Arpadiens nous donnent une idée sur la peinture médiavale de Hongrie. Parmi les peintres locaux de l'époque Renaissance nous connaissons István Képiró [Stephanus Pictor, 1512] qui travaillait dans les cours princières allemandes et polonaise aussi.

La vie spirituelle et artistique bien florissante jusqu' au milieu du XVIe siècle était complètement paralysée pendant l'occupation ottomane. Szeged était occupé par des Turcs en 1543. Les occupants ne contribuaient à la construction d' aucun établissement — écoles, hôpitaux, etc. Ils n'avaient soin que du renforcement de la forteresse, rassurant leur propre sécurité, mais même pour trouver du matériau à ces constructions ils détruisaient des églises, des édifices. Cette situation ne changea qu'après l'expulsion des conquétants, qui quittèrent la ville en automne 1686: la libération de Szeged est consacrée par plusieurs estampes et médailles. Dans la série des scènes de bataille conçues en style baroque, se distingue un grand gobelin dans une salle de Palais Imperial de Vienne (Hofburg) représentant la reprise de la ville.

Après la domination ottomane, le développement économique et social de Szeged connaît un nouvel essor. Quoique, comme le pays entier, Szeged aussi connût l'oppression colonisatrice des Habsbourg, pourtant, la paix durable favorisait l'épanouissement de la ville qui devint bientôt le

centre économique du Sud du pays. Outre la reprise des activités fluviales sur la Tisza et la Maros, l'évêque des hameaux disséminés tout autour de la ville devenait remarquable. Au cours du XVIIIe siècle, auprès du commerce très actif, l'artisanat, organisé par corporations, fleurissait aussi. Quelques produits — le savon, le paprika, la tarhonya [sorte de pâte alimentaire], le canif et les pantouffles de Szeged — jouissaient d'une renommée nationale. Le musée de Szeged garde des documents intéressants des différents métiers: coffres du corps de métier, enseignes, drapeaux de corporation et autres signaux industriels.

Outre la restauration et l'édification de plusieurs églises szegediennes, on reconstruisait en style baroque l'église gothique St. Démétrius. Les travaux exécutés de 1725 à 1749, furent dirigés par Fülöp Montelberger. L'église du quartier du Sud fut aussi reconstruite. Depuis 1708 l'église se complète d'une tour et d'un nouveau couvent. Mais nous ne trouvons du changement notable répondant au style de l'époque que dans l'intérieur. La chaire fut sculptée par le frère servant Antal Graff.

L'art ecclésiastique baroque du XVIIIe siècle est richement représenté non seulement dans l'église franciscaine, mais aussi dans l'église orthodoxe (bâtie de 1743 à 1745) et dans l'église des frères mineurs (bâtie de 1747 à 1767). Il est incontestable que c'est surtout l'art ecclésiastique connut un grand essor au XVIIIe siècle. Mais la fin du XVIIIe siècle près du clergé et des propriétaires terriens aussi la bourgeoisie aisée passe des commandes aux portraitistes. De cette époque (1792) on date les portraits d'András Dugonics, grand protagoniste local du culte de la langue, et de son frère, Ádám Dugonics, ancien maire de Szeged. Ces deux portraits, oeuvres de János Mertz de Buda, sont au Musée Ferenc Móra.

»Quelle que soit la fin pour laquelle nous examinons les conditions hongroises des dernières décennies du XVIIIe siècle — écrit Anna Zádor — il saute aux yeux une sorte de tension, le germe d'un changement remarquable: les vagues des lumières françaises, puis celles des idées de la révolution, prenant de plus en plus d'ampleur, sont arrivées aux frontières de notre pays...«

La résistance offensive au pouvoir de Vienne se faisait sentir non seulement dans les domaines politiques et économiques, mais l'idée de l'indépendance nationale commençait à s'affirmer aussi sur le plan artistique. Le «Comité de l'Embellissement de Pest» (Pesti Szépitő Bizottság) fondé en 1808 fit date non seulement dans le développement de plus en plus rapide de la capitale, mais son rayonnement touchait aussi la ville de la campagne. Tandis qu'à Budapest c'étaient János Hild et d'autres architectes doués qui furent chargés les premiers de tâches de l'urbanisation, à Szeged c'était István Vedres (1765—1830) qui se fit distinguer parmi les architectes locaux de l'époque. Il a dirigé la construction beaucoup de routes, ponts, digues, maisons. Il a élaboré des plans de la régularisation de la Tisza, et le projet du canal reliant la Tisza au Danube. Et c'est également d'après les plans de Vedres qui fut construit en style rococo l'ancien Hôtel de Ville (1805). Son oeuvre littéraire et graphique est aussi remarquable.

Parallèlement avec l'amélioration de la situation financière de la bourgeoisie szegedienne, de plus en plus de peintres s'installaient à Szeged. Les familles notables dont le mécénat promettait beaucoup, se contentaient d'abord — outre la collection des oeuvres de maîtres étrangers et hongrois — de portraits familiaux. Un des artistes locaux qui satisfaisait à ces demandes fut György Szikora (1788—1862). Aux années 40—50 du siècle passé travaillait à Szeged Ferenc Nagy, qui faisait des études à Munich; outre des portraits il créait surtout des tableaux d'autel pour les églises des villages de Temesköz.

Dans la première moitié du XIXe siècle l'aspect artistique de Szeged — conformément à l'état cultural général du pays — montrait un caractère d'épanouissement. Même si du commencement du siècle passé jusqu'à l'avènement de la révolution bourgeoise de 1848/49 nous ne pouvons pas citer des peintres ou sculpteurs locaux dont le nom fut connu en dehors de la ville après la guerre de l'indépendance. Ferenc Joó (1832—1880) faisait ses études à l'Académie de Vienne et à Munich. Outre son auto-portrait de jeunesse et sa représentation d'une femme, nous connaissons ses portraits des bourgeois szegediens. Le contemporain de Joó était Nándor Rákosi Krebsz (1832—1884) plein de talent qui peignait des portraits, des paysages, des tableaux historiques. Le troisième artiste, qu'il faut mentionner, c'est Alajos Landau, originaire de Pest. Il arriva à Szeged en 1859 et pendant 12 ans, jusqu'en 1872 il fut professeur de dessin au lycée d'enseignement moderne.

Parmi les académistes szegediens le plus important est György Vastagh l'ainé (1834—1922), excellent portraitiste, mais amateur aux sujets religieux et de scènes de genre aussi. Parmi les membres de la famille Vastagh le peintre Géza Vastagh originaire de Kolozsvár (1866—1919) exposait souvent aux salons locaux ses tableaux animaliers. Le conseil municipal de Szeged a acheté pour le musée une de ses oeuvres de grandes dimensions bien réussi, le «Taureaux aux prises». György Vastagh jun. (1868—1946) a modelé pour Szeged le buste de Gábor Klauzál et la statue équestre de Ferenc Rákóczi II. en 1912.

Mihály Munkácsy (1844—1900) le grand peintre hongrois qui vivait à la fin du siècle passé à Paris, en automne 1891 revint en Hongrie pour faire des études pour son nouveau tableau historique »La Conquête du Pays«. Au cours de sa tournée il visita Szeged, où il ressentit de vives impressions. Il visita au musée les trouvailles de l'époque de la conquête arpadienne et il collectionna des objets

folkloriques et ethnographiques. Quoique ce voyage d'études de Munkácsy — et dans le cadre de ce voyage, son séjour à Szeged — fut court, ses impressions étaient inspiratrices et d'un heureux effet. Celles-ci lui aidèrent beaucoup dans l'élaboration des détails et de la conception de sa « Conquête du Pays ». En 1896 le conseil municipal de Szeged acheta la grande pochade de l'oeuvre. Les visiteurs du musée szegedien prennent leur plaisir en contemplant l'imposant tableau historique dont l'exemplaire parachevé se trouve au Parlement à Budapest.

Quoique la Tisza est bienfaisant au fond, a causé plus qu'un fois des tragédies au peuple de Szeged. Ainsi la grande inondation du 12 mars 1879 détruisit Szeged presque entièrement. La reconstruction de la ville ruinée par l'inondation se fit au début des années 80 avec l'aide de tout le pays et avec celle des pays étrangers. Au point de vue de l'art l'inondation avait beaucoup de l'influence sur la plupart des nos peintres remarquables. Il y a surtout trois qui se distinguent parmi ces artistes: Mihály Zichy (1827—1906), Tivadar Csontváry Kosztka (1853—1919) et Pál Vágó (1854—1928). Zichy n'a jamais été à Szeged, mais il compatissait de loin de la misère du peuple de la ville détruite par la Tisza. Csontváry prit part personnellement aux travaux de sauvetage et ses impressions et sa maladie acquise à cette occasion ont profondément influé sur le développement spirituel et artistique de sa vie ultérieure. C'est Vágó qui a éternisé le mieux la tragédie de la ville inondée. Il matérialisa par la représentation authentique d'un tableau la notion de l'inondation profondément gravée dans l'esprit des gens d'ici.

Au cours de la reconstruction de la ville faisant selon les plans de Lajos Lechner (1833—1897), s'est formé l'aspect urbanisé, éclectique mais harmonieux de Szeged. Dans le Palais de la Culture, bâti au bord de la Tisza fut installée la bibliothèque de la ville (43 000 volumes) en 1880 et fut ouvert sous le vocable de sa donneur Károly Somogyi, chanoine d'Esztergom en 1883 par le roi. Le musée szegedien se trouve aussi dans le Palais de la Culture avec une galerie, un cabinet de médailles et un département archéologique depuis 1899.

Ferenc Tóth Molnár, Ödön Kacziány appartenaient aux artistes qui vivaient ou faisaient leurs débuts à Szeged à la fin du siècle. Le Musée Móra Ferenc garde beaucoup de toiles de Kacziány qui cherchent le fantastique et font un effet bizarre. — Béla Endre né à Szeged (1870) peignait à Vátság. Il exposait plusieurs fois ses tableaux à sa ville natale.

L'enrichissement de la Galerie du Musée szegedien était assuré aussi par les oeuvres qui y passaient comme primes de la loterie artistique organisée par l'Association des Amis des Beaux-Arts de Szeged (Szegedi Képzőművészeti Egyesület). — A la fin du XIXe siècle les collections privées d'objets d'art devenaient aussi considérables. Parmi ces collections il faut mentionner celle des familles Andor Zsótér, Géza Kárász, Lukács Enyedi.

La caractéristique du Szeged entrant au XXe siècle — tout comme du pays entier en général — était la transformation de tous les points de vue: la première guerre mondiale balayant la Monarchie austro-hongroise, puis le renouveau aboutissant dans la révolution. Au début du siècle l'attention des jeunes artistes talentueux était préoccupée par Paris, « source des arts modernes ». Paris attirait ceux qui « cherchaient du nouveau ». Ce sont Ferenc Cs. Joachim peintre et József Brummer sculpteur (en 1904), puis Nana Kukovetz (en 1906), puis deux sculpteurs, József Csáky et Ferenc Vigh (1908), le peintre József Szöri (en 1909) et enfin les sculpteurs Sándor Bánszky et Gyula Szolcsányi (en 1913), qui partaient pour Paris. Brummer et Csáky devinrent parmi eux célèbres de par le monde.

C'est dans les résultats de la vie culturelle locale pendant la république des Conseils Hongroise qu'il faut chercher l'épanouissement des traditions socialistes. Au fur et à la mesure que les conditions de la victoire de la révolution prolétarienne en Hongrie murissaient dans le pays, l'aspect socialiste de la littérature, de la musique et des beaux-arts se révélait à Szeged. Les plus conscients de nos peintres et sculpteurs — Lajos Károlyi, Géza Hódi, Sándor Gergely, Nana Kukovetz, Ferenc Dinnyés, Armin Tardos-Taussig — constituaient en mars 1919 le groupe d'artistes du parti social-démocrate et mirent leur programme le développement progressif des beaux-arts locaux. Après la liquidation de la révolution prolétarienne, de leur programme il restait seulement ce que nos artistes avaient obtenu aux prix de grands efforts. C'était la création de l'École Libre des Arts de Szeged (Szegedi Művészeti Szabadiskola).

Répandues par les prisonniers de guerre hongrois qui ayant vu la Révolution d'Octobre devenaient communistes comme le peintre Géza Hódi — les idées révolutionnaires trouvaient bon terrain parmi les artistes de Szeged aussi. Par exp. le peintre Lajos Károlyi et le sculpteur Sándor Gergely appartenaient au cercle des artistes d'un esprit socialiste. Les statues de Gergely étaient connues à Budapest aussi. — László Moholy-Nagy (1895—1946) l'artiste à talents, fit ses écoles secondaires à Szeged et était ami de Sándor Gergely. Il étudiait le droit à Budapest jusqu'à la première guerre mondiale. Puis il quitta la Hongrie et devenait plus tard connu par le monde, un des représentants les plus marquants du constructivisme. Le Musée Móra Ferenc garde aussi quelques des oeuvres de Moholy-Nagy.

Après la contre-révolution la plupart des artistes progressistes quittaient en hâte le pays. De ceux qui sont restés, Nana Kukovetz (1885—1919) et Ödön Heller (1878—1921) devinrent martyrs de

la République des Conseils. Le Musée Ferenc Móra garde plusieurs oeuvres de Kukovetz de conception française et de Heller d'inspiration populaire.

Aux années de la contre-révolution pour une partie de nos peintres il ne restait que l'attitude d' introspection. Cette introspection apparaît au plus haut degré dans le lyrisme pictural de Lajos Károlyi (1877—1927). Il a mené une vie d'ermite, consacrant toute son existence à la réalisation de ses idées de philosophie morale et artistique. Sándor Nyilasy (1873—1934) s'installa dans le village Tápé à côté de Szeged. Ici, tout près de la paysanne et la verte nature il peignait ses beaux tableaux: les gens las rentrant des champs venteux, après le long labeur ou la jeunesse endimanchée du village, riante et batifolante.

Aux années 30, grâce à «l'importation» Szeged devenait «la ville des statues». L'auteur énumère les sculptures élevées en ce temps-là sur les places de la ville. Les sculpteurs marquants, Lajos Petri et Ferenc Vigh quittaient Szeged pour quelque temps plus ou moins long.

L'artiste graphique Ármin Tardos-Taussig (1874—1936), et les peintres Alajos Parobek (1896—1947) et Ferenc Dinnyés (1886—1958) restaient et travaillaient à Szeged entre les deux guerres mondiales aussi. Nous comptons Ferenc Dinnyés parmi les peintres les plus remarquables de Szeged. Ses oeuvres d'un riche coloris éternissent en général des coins du vieux Szeged, mais il a présenté dans les tableaux pleins de force, aussi des ouvriers, paysans, récoltants les paprika.

L'intérêt au peuple apparaît aussi dans les dessins de György Buday (1907—) faites aux années 30. L'artiste originaire de Kolozsvár, fit ses études universitaires à Szeged et devint membre du Collège Artistique des Jeunes de Szeged (Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma) constitué en 1931 des étudiants progressistes. Buday illustre les publications du «Collège...» pendant huit ans. A la fin des années 30 Buday s'installa à Londres et prit part dans l'activité antifasciste des émigrés hongrois. Au printemps 1967 le Musée Ferenc Móra organisa une exposition — qu'on a présenté aussi à la Galerie Nationale de Budapest — des oeuvres de Buday, qui avait déjà à ce temps-là une célébrité européenne. — Endre Vadász (1901—1944) né à Szeged faisait son album graphique intitulé *Danse macabre* édité également dans cette ville. Vadász s'installa à Budapest où il s'épanouit son talent tout comme celui de Ferenc Bordás (1911—) qui s'occupait en cette époque de la gravure en bois.

Si nous examinons l'état des beaux-arts de Szeged après la libération, nous devons constater, que nos peintres et nos sculpteurs ont bien contribué, dès le commencement, à l'enrichissement de notre civilisation socialiste. C'est ici que l'essor artistique a commencé. La tendance vers l'organisation s'est manifestée par la constitution de la Confrérie des Artistes de Szeged (Szegedi Szépművés Céh) en été 1946, puis celle du Conseil Artistique de Szeged (Szegedi Művészeti Tanács). L'une visait la protection des artistes de la ville, l'autre voulait favoriser les ouvriers et paysans talentueux qui ne pouvaient prévaloir au passé. Le Cercle des Amis des Beaux-Arts (Képzőművészet Baráti Köre) qui commença son activité en 1949, voulait forcer la liaison entre le public et les peintres et sculpteurs. Dès 1951 les Expositions Départementales des Beaux-Arts (Megyei Képzőművészeti Kiállítások) annuelles — présentées à Szeged et à Vásárhely — sont devenus événements locaux importants.

La Galerie du Musée Ferenc Móra s'ouvrit en 1953, contribue en grande mesure à l'éducation artistique du public. Par ses expositions variées elle satisfait l'intérêt de amateurs de la peinture et de la sculpture.

Les beaux-arts de Szeged — qui se sont renforcés après la contre-révolution de 1956 — offrent aujourd'hui une riche variété. Les salons annuels sont nombreux, et il arrive que vingt expositions ont lieu par an. Au cours de l'année il y a des manifestations collectives: au printemps, c'est le Salon du Sud de la Plain, en août: le Salon d'Été de Szeged, et vers Noël s'ouvre le Salon d'Hiver. Ces salons sont complétés par des expositions individuelles, organisées au Musée Ferenc Móra et aux salles locales de la Galerie d'Art (Képcsarnok).

Parmi les artistes szegediens d'aujourd'hui — de la génération plus âgée — ce sont avant tout Imre Dorogi et Mihály Erdélyi qui se distinguent par leur toiles éternisant les contrées de Tisza. Chez Imre Dorogi (1890) dans ses gouaches peintes en pleine pate aux coloris attisés nous retrouvons le développement progressif des paysages riants de Tisza et de thèmes paysans de Nyilasy. La peinture de Mihály Erdélyi (1894) fait contraste à celle de Dorogi. Les tableaux d'Erdélyi, au coloris froid, vert pomme, remènent au calme, Erdélyi aime les paysages, la représentation des bateaux immobilisés près du bord. — Les oeuvres de László Vinkler (1912) montrent les leçons acquises aux cours de ses voyages. Parmi ses oeuvres anciennes et récents nous trouvons des portraits d'une nature délicate, des autoportraits expressifs, et des toiles et graphiques qui s'attachent en partie aux souvenirs réels, en partie aux réminiscences mythologiques-littéraires. Les traditions de la graphique szegedienne reprenant son essor pendant l'entre-deux-guerres, furent développées par Márta Kopasz. Parmi ses oeuvres nous trouvons bien des exlibris pleins en esprit. Auprès de Márta Kopasz nous devons mentionner András Vincze (1914) qui, quoi qu'il peigne aussi des huiles, est avant tout artiste graphique. Dans ses monotypes et gravures en bois il communique ses idées hostiles à la guerre par des lignes expressives.

Dans les oeuvres de nos artistes locaux contemporains il est facile de montrer les traditions socialistes de Szeged. Elles sont honorées surtout dans les oeuvres de Sándor Fontos (1920), Mihály Cs. Pataj (1921), József Pintér (1922), István Dér (1937) et László Zombori (1937) qui oeuvrent à la formation de la nouvelle manière de représentation populaire. — István Lehel (1917—1972) enseignait l'histoire de l'art à l'Université de Szeged et créait des tableaux et des dessins de lavis où il exprimait ses expériences naturelles et sociales par un système de symboles établi par lui-même. — l'auteur énumère les sculpteurs contemporains de Szeged: Sándor Tóth, dont les oeuvres se distinguent par la conception réelle, la jeune Gyöngyi Szathmáry, qui donne un contenu humaine avec un symbole dans ses oeuvres plastiques. Irén T. Nagy fait des marqueteries de grandes dimensions et la femme céramiste Éva H. Dinyés mérite encore notre attention. Dans ses oeuvres Éva H. Dinyés réussit de conserver l'unité de la formation idéalisée et de la caractéristique typique.

Le recrutement des artistes de Szeged est assuré en partie par la chaire de dessin de l'École Normale Supérieure locale. Miklós Szabó (1914) est le doyen de la jeune génération déjà «arrivée». János Hemmert (1927) attire l'attention par les moyens d'expressions hardis de ses oeuvres. Árpád Szűcs (1933) avait l'exposition indépendante au Musée Ferenc Móra en 1965 avec les oeuvres d'inspiration cubistique. Sa femme, Margit Kovács est également professeur de dessin à la chaire de l'École Normale Supérieure locale. Elle a présenté ses graphiques de caractère surréaliste à la Galerie de Szeged au printemps 1970. György Papp (1936), Mihály Veres (1937), István Dér (1937) et István Zoltánfi (1944) appartiennent également à ces jeunes artistes szegediens aux tendances modernes qui ont déjà porté témoignage de leur talents. Ferenc Pataki et András Novák, deux jeunes artistes ont remporté du succès aux expositions organisées dans la capitale et à la campagne par leur tableaux d'inspiration moderne, aux formes et au coloris distingués et sobres.

En 1967 la Galerie Nationale Hongroise a présenté les beaux-arts modernes de Szeged, dans le cadre d'une exposition imposante — sous le patron de M. Gábor Ó. Pogány, directeur général et la collaboration de Mme Zsuzsa D. Fehér. Ce fait témoigne de l'estime porté aux beaux succès artistiques de notre ville et représente en même temps le niveau le plus élevé qu'il atteint jusqu'à présent. Cette exposition présentée à Budapest, à Szeged, à Subotica (Yougoslavie) et au «Printemps 1970» à Odessa (URSS) a fait prouvé que Szeged joue un rôle important dans la formation des beaux-arts hongrois renouvelés.

NÉVMUTATÓ

- Aba-Novák Vilmos 75, 153—155, 194, 227, 249, 330
 Abády Benedek 16
 Aczél Henrik Emil 289
 Sz. Aczél Barbara 155
 Ady Endre 92, 95
 — — portréja (Mészáros D.) 161, 255
 Aigner Sándor 87
 Aisenhut József 19
 Akác László 305, 320, 326
 Alföldi Művészek Egyesülete 76, 78, 105, 138, 147—148
 Almási Gábor 288
 Almási Gyula Béla 259
 Alsóváros 10, 18, 21, 142, 175, 244
 Alsóvárosi templom 14, 15, 18—20, 31, 36, 154
 — — festmény (Dinnyés F.) 173
 Ambrozovics Dezső 185
 Ámos Imre 335
 Andruskó Károly 288
 Antal Károly 237
 Antos Kálmán 151
 Apollinaire, Guillaume 95
 Apor-kódex 14
 Apró Ferenc 91, 327
 Aradi Nóra 41, 102, 167, 180, 229, 307
 Aradszky Károly 327
 Arany János portréja (Stróbl A.) 158
 — — balladáit (Buday Gy.) 190
 Archipenko, Alexander 95, 100, 116
 Arleth Ferenc 29, 60, 87
 Árp, Hans [~ Jean] 98
 Árvai Ilona 148
 Árvíz-emléktáblák 162
 Asszonyi Tamás 278, 280

 Babits Mihály 86
 Babits Mihály-emlékmű (Borsos M.) 166
 Baches János 231
 Bachó Viktor 58
 Back Bernát 108, 136, 170
 Bakonyi Tibor 87
 Bakonyi Viktor Géza 155
 Baktay Ervin 81
 Balázs Attila 132, 134
 Balázs Béla 29, 86, 95, 104
 Balázs G. Árpád 106, 289

 Bálint Alajos 210
 Bálint Jenő 182
 Bálint Sándor 14, 18, 25, 30, 32, 51, 58, 61, 79—80, 86, 180, 239, 250
 Balló Ede 105, 240
 Balogh István 232
 Balogh János 327
 Balogh Margit 127, 147
 Bán Miklós dr. 327
 Banner János 9
 Bánszki Tamás 127—128
 Bánszky Sándor 92, 94, 100—102
 Bányai József 255
 Barabás Miklós 29, 36, 62, 81, 186
 Bárany Ferenc 205
 Baranyi Károly 289
 Barcsay Jenő 335
 Bartha László 335
 Bartók Béla 77, 86, 95
 — — portréja (Makrisz A.) 161; (Vágó G.) 202
 — — reliefje (Szabó I.) 237
 Bartók Béla Művelődési Központ 222, 306, 326—327, 331
 Bartos Fülöp 44
 Bartos Lipót 185
 Barzellini József 24
 Basilides Sándor 316
 Bastien-Lepage, Jules 65, 70
 Bauhaus 121
 Baumgarten Sándor 58
 Baumhorn Lipót 87
 Bazsonyi Arany 278
 Beato Angelico da Fiesole 71
 Beck András 161, 224
 Beck István 64
 Beck Ödön Fülöp 92, 161
 Békefi György 228
 Beller (Bellér) Péter 27
 Benczúr Gyula 53, 61, 83
 — — mesteriskola 76
 — — portréja (Kisfaludi Stróbl Zs.) 158
 Benedek Péter 182, 184
 Bényi László 43, 77
 Berán Lajos 158
 Berczeli A. Károly 194, 228
 Berény Róbert 92, 95, 117, 335
 Berényi Ferenc 308
 Beretzky Péter 202, 327

- Berkecz Éva 280
 Bernáth Aurél 245, 316, 327, 335
 Bertalan Lajos-emlékmű 87
 Bertalan Sándor 230
 Beszédes Kornél 213, 225, 226, 268, 298
 Bicskei Károly 237
 Biczó György 205
 O. Bihalji Merin 94
 Bihari Sándor 75, 83
 Blaas, Karl von 32
 Bloch Gyula 26
 Blagovics János 23
 Blazicek, Oldrich 227
 Bodnár Éva 209, 334
 Bodri Ferenc 118
 Bodzássy István 125
 Boem Antal 60
 Boga Aranka 152
 Sz. Boga Lujza 104, 151, 152, 163
 Bokros Birmann Dezső 335
 Bor Pál 98—99
 Borberek Kovács Zoltán 162
 Bordás Ferenc 124, 193—195, 290
 Boros Ilona 220
 Borsi Simon 21
 Borsos József 36, 154
 Borsos Miklós 161, 166, 226, 304, 335
 Bortnyik Sándor 208
 Borvendég Béla 230—232
 Bory Jenő 158
 Bossányi Ernő 100
 Bourdelle, Emile-Antonio 75
 Bölöni György 99, 104
 Böröcsök mester 21
 Braque, Georges 95
 Brancusi, Constantin 94—95, 98
 Breuer Marcel 122
 Breughel, Pieter id. 178
 Brummer József 92—93, 95, 102, 112
 — — portréja (H. Rousseau) 94
 — Galéria 96
 Buday György 124, 185—186, 188—189, 191—
 195, 207, 248, 265, 290, 331, 335
 Buday Lajos 213, 218—219

 Canudo, Riciotto 95
 Canzi Ágost 29
 Carracci, Annibale 329
 Carter, Harry 192
 Cendrars, Blaise 95
 Cézanne, Paul 96, 113
 Chagall, Marc 95, 116
 Chevalier Antónia 164
 Chiovini Ferenc 249
 Choma József 132—133
 Conrád Gyula 138
 Courbet, Gustave 70
 Cranach, Lucas 108
 Crane, Walter 83, 329
 Czétkúti Züllich Rudolf 158
 Czirbula Antal 104, 136, 171
 Czigány Dezső 92, 335
 Czöbel Béla 92, 94—95, 335

 Cs. Joachim Ferenc 91—94, 101, 105, 111, 136,
 148, 167, 170—171, 335
 Cs. Nagy Zsuzsa 209
 Cs. Pataj Mihály 214, 257, 260—261, 264—266,
 287—290, 335
 Cs. Sebestyén Károly 9, 20—21
 Csaplár Ferenc 189, 191, 326
 Csáky József 85, 92—95, 97—100, 102, 191, 248,
 330, 331, 335
 Csáth Géza 86
 Csernovics Agenor 82
 Cserzy Mihály 56, 170
 Csikai Márta 237
 Csikós András 259
 Csillagi Lajos 32
 Cszizmadia Zoltán 278
 Cszizmazia Kálmán 196, 198—199, 214, 257
 Csohány Kálmán 259
 Csók István 82—83, 114, 202, 327, 330
 Csóka István 132—133
 Csongor Győző 109, 120, 209, 220
 Csontváry Kosztka Tivadar 49, 51—52, 85, 92
 186
 Csúri Ferenc 163

 D. Fehér Zsuzsa 90, 176, 206, 208—209, 269,
 287, 288, 294, 311, 336
 Damkó József 158
 Dankó Pista 30, 60
 — — domborítás (Tápai A.) 254
 — — szobra (Margó E.) 90
 Darvas László 132—133
 Dávid Károly 236
 Dávid Katalin 15, 208—209
 Dávid Sándor 185
 Deák-Ébner Lajos 75, 82, 127
 Deák Ferenc szobra (Zala Gy.) 90
 — — portré (Stróbl A.) 158
 Délalföldi Tárlat 257—258, 273, 321, 325
 Dénes János 257, 287, 301—302
 Dér Endre 264, 269, 327
 Dér István 197, 257, 260, 278, 287, 290, 308—310
 312, 326, 335
 Derain, André 95
 Déri Ernőné 193
 Derkovits Gyula 5, 180, 335
 — — Képzőművész Kör 306
 Dési-Huber István 330, 335
 Despiau, Charles 94, 98
 Devecseri Gábor 224
 Dévényi Iván 92
 Devich Sándor 127—128, 194
 Diener-Dénes József 81
 Diener-Dénes Rudolf 117
 Dinnyés Éva I. H. Dinnyés Éva
 Dinnyés Ferenc 91, 105, 124, 148, 167, 171—
 172, 173, 174—178, 182, 196, 206, 212, 216,
 303, 331, 335
 — érem (Tóth S.) 273
 Diósszilágyi Sámuel 131, 135
 Diskay Lenke 278
 Dobóczki Gizella 132, 134
 Domanovszky Endre 214, 221, 245, 290, 313, 335

- Donner, Georg Raphael 80
 Dorogi Imre 124, 148—149, 180, 195—196, 207,
 213, 239—242, 244, 249, 253, 257, 278, 287—
 288, 335
 Dózsa György 108, 180
 — harcosa (Parobek A.) 180
 — portréja (Tápai A.) 254
 „— —” (Dorogi I.) 244
 Dömötör János 257, 260, 326
 Duchamp-Villon, Raymund 98
 Dugonics Ádám 23
 Dugonics András 23
 — arcképe (Mertz J.) 23, 36
 — szobra (Izsó-Huszár) 30, 63
 Dugonics Társaság 48, 56, 91, 164
 Dunaiszky Lőrinc 36
 Duránci, Bela 289, 326

 Eckhardt Sándor 100
 Egry József 5, 335
 Eidus Bentian 106—107, 138
 Ék Sándor 210, 325
 Endre Béla 62, 75, 77—79, 84, 130, 173, 175,
 178, 196—197, 217, 259, 334
 Engels József 238
 Entz Géza 21
 Enyedi Lukács 81, 329
 Erdei Ferenc 189, 238, 258
 Erdei Viktor 91
 Erdélyi Béla 49—51, 82
 Erdélyi Mihály 124, 195—196, 204, 206, 239,
 244—246, 248, 253, 278, 287, 335
 Erdey Dezső 151
 Erkel Ferenc szobra (Tápai A.) 254
 Espersit János 131
 Evangélikus templom 58, 62

 Fabiny Emma 129
 Fadrusz János 83, 85, 87
 Falconer Ferenc 22
 Falusy Zsigmond 20
 Fancsali Nagy János 64
 Fehér István 205
 Fejér Csaba 259, 278
 Fekete János 259—260
 „Fekete-ház” 28, 77, 80
 Feketeházy János 58
 Feld Lajos 132, 134
 Feleky György 129
 Fellner Ferdinánd 58
 Felsőváros 10, 16, 18, 22, 27, 90, 175
 Felszabadulási-emlékoszlopok (Gladkin A. J.)
 236
 Felvinczi Takács Zoltán, 91, 208—209, 290, 297
 Fennesz László 154
 Fényes Adolf 75, 83, 114, 186, 330, 334
 Ferencs-kincstár 15, 19
 Ferenczy Béni 94, 322, 335
 Ferenczy István 27, 36, 158, 254
 — portréja (Stróbl A.) 158
 Ferenczy Károly 65, 70, 83—84, 172, 175, 178,
 186, 334
 Ferenczy László 132—133

 Feszli Frigyes 28
 Ferraris Artúr 61
 Fiatal Művészek Stúdiója 316, 321
 Fischer Ernő 225, 227, 228
 Fluck Ferenc 80
 Foerk Ernő 151
 Fogadalmi templom 83, 87, 151, 152, 164, 165
 Fogassy Ödön 126, 148
 Fontos Sándor 214, 257, 260—263, 287, 290,
 326, 335
 Forgács István 201, 206, 298
 Forgó István 27
 Fritz Mihály 253, 257, 322, 324
 Fuhrmann Mátyás 132
 Füle Lajos 230
 Füleky József 60
 Fülep Lajos 5
 Fülöp Erzsébet 323
 Füreidi Rikárd 158

 Gabara Vince 64
 Gábor Jenő 201, 206
 Gajdos János 184
 Galambos Ferenc 194, 291
 Garami László 236
 Gárdonyi Géza 60, 239
 Gebhardt Jakab 24
 Gellért-casula 15
 Genthon István 153
 Gergely Sándor 85, 105, 108—109, 116—117,
 120, 124, 253, 335
 Gergelyfi Imre 209
 Gerster Károly 28, 80
 Geyer József 151
 Gladkin A. J. 236
 Glattfelder Gyula 151, 185
 Glatz Oszkár 186, 198, 220, 249, 334
 Gogh, Vincent van 169, 250
 Goldman György 335
 González, Julio 100
 Gorka Géza 327
 Góth Imre 127—128
 Goya, Francisco José y Lucientes 178
 Gönczi Éva 208—209
 Graf Antal 19
 Granasztói Pál 58
 Gropius, Walter 121
 Greco, El, Domenico 113, 250
 Greguss Pál dr. 327
 Gruber Antal 19
 Grün Orbán 25
 Gulácsy Lajos 91—92
 — — terem 331
 Gyenes Tamás 270
 Győri Elek 184

 H. Dinnyés Éva 257, 287, 303—304, 335
 Habermann Gusztáv 64
 Hajdú Sándor 237
 Hakulinen, Aino 196, 198, 200, 213, 304
 Halmay Andor 58
 Hauzinger József János 19
 Hanuss János 24

- Haranghy Jenő 155, 220, 290
 Hartai, Hartauer Gottfried 28
 Hegedűs István 327
 Hegedűs László 82, 172, 202, 240
 Helbing Ferenc 290
 Heller Ödön 86, 91, 101, 109, 124—125, 186,
 196, 220, 334
 Helmer Herman 58
 Heksch Nándor István 151
 Hemmert János 213, 266, 287, 298
 Herman Lipót 84, 105, 214
 Hernyák Imre 231
 Hévízi Endre 225
 Hézsó Ferenc 257, 259
 Hild János 23
 Hild József 29
 Hincz Gyula 222, 270, 313
 Hock János 82
 Hódi Géza 105—107, 124, 136, 148, 182, 212,
 335
 Hódi Lajos 127
 Hodina Antal 61
 Hodina István 61
 Hoffer Károly 29
 Hogger (Höger) János 20, 36
 Hollay György 232
 Holló József 104
 Hollósy Simon 65, 69—70, 72—73, 84, 103, 105,
 130, 142, 167, 185, 239, 334
 Hont Ferenc 189
 Honthorst, G. 185
 Horváth Géza 90
 Horváth Henrik 26
 Horváth Mihály 302
 Horváth Sándor 238
 Hőmezővásárhelyi Művészek Társasága 131
 Hősök-kapuja 154—155, 249
 Huszár Adolf 30, 36, 158
- Ilia Mihály 118, 120
 Illés László 226
 Illyés Agoston 24
 Illits (Cesljar) Tódor 22
 Imre István 214
 Iparművészeti Múzeum 209, 211
 Ircsik József 278, 281
 Irinyi Sándor 30
 Ispánky József 237
 Istók János 158
 Istókovics Kálmán 132—133
 Izsó Miklós 30, 36, 158
 — — portréja (Stróbl A.) 158
 Iványi Grünwald Béla 334
- Jakobey Istvánné 327
 Jakobey Károly 29, 36, 61
 Jankai Tibor 326
 János barát 14
 Jánoska Tivadar 210, 213, 216—217
 Janszky Béla 155
 Jaschik Almos 209
 Joachim József 127, 148
 Jókai Mór 49, 80
- Jókai Mór portréja (Stróbl A.) 158
 Joó Ferenc 30, 81
 Joó János 27
 Joó József 327
 Jóna László 39
 József Attila 86, 106, 179, 208, 239
 — — portréja (Tápai A.) 161, 254, 256; (Mikus
 S.) 237
 — — szobra (Varga I.) 236
 Juhász Ferenc 223, 300
 Juhász Gyula 5, 77—78, 86, 91, 102, 104, 106,
 109, 111, 116—117, 119—120, 124—125, 127,
 131, 133, 135, 138—139, 141—142, 147, 156
 169, 172, 179—180, 190—191, 196, 208, 220,
 229, 242, 283
 „— — emlékére 1972” (Pataki F.) 317
 — — szobra (Segesdi Gy.) 236
 — — portréja (Gergely S.) 109
 — — (Tápai A.) 254
 — — (Petri L.) 156—157
 — — plakett (Papp J.) 165
 — — érem (Tóth S.) 273
 — — arcképe (Jánoska T.) 217;
 — — — (M. Vagh-Weinmann) 229
 — — — (Tibor E.) 91
 — — — (Dorogi I.) 242
 Junger Katalin 132—133
- Kacziány Ödön 38—39, 61—64, 77, 80, 84
 Kádár György 212, 222, 238
 Kádár J. Miklós 278
 Kafka Albert 132, 134
 Kajári Gyula 259, 278
 Kákonyi István 237
 Kallós Ede 130—131
 Kálmány Lajos 86
 Kalmár Ferenc 288
 Kalmár Márton 253, 257, 322, 324
 Kampis Antal 117—118
 Kárász Géza 80
 Karlovsky Bertalan 249
 Károlyi István 231
 Károlyi Lajos 5, 65, 67, 69—75, 77, 79, 81, 84,
 91, 102, 105—108, 124, 131, 135—136, 137—
 143, 147—148, 173, 178, 190—191, 196—198,
 217, 241, 331, 334, 336
 — — portréja (Petri L.) 157
 Kass János 221—223
 Kass Szálló 58, 78, 148, 167, 173, 174, 180, 222
 Kassai Vidor 28
 Kassák János 109, 118, 120—121, 224
 Kátay Lajos 60
 Katona Imre 40, 41
 Katona József 132, 134
 — — szobra (Tápai Antal) 254
 — — — (Pátzai P.) 161
 Katona Nándor 173
 Kecskeméti Művésztelep 155, 198, 220, 240, 244,
 258
 Kemény Alfréd 121
 Kemény Éva 132—133
 Kendelhoffer F. Károly 61, 73

- Képcsarnok (szegedi) 224, 226, 251, 261, 264,
 299, 305, 331
 Képiró István 15
 Képzőművészek Baráti Köre 207
 Keresztúry Dezső 191
 Kerényi Károly 250
 Kerle Antal 26
 Kerle Gáspár 26
 Kernstok Károly 92, 117, 335
 Kertész K. Róbert 158
 Király József 238
 Király Sándor 221, 224
 Kiss Ferenc 209
 Kiss István 234, 236—238, 278
 Kiss Lajos 77—78, 84, 90, 280
 — — plakett (Tóth S.) 273
 Kiss Sándor 37
 Kisfaludi Stróbl Zsigmond 158, 224, 270
 Kisjenői Klein Ernő 127
 Kisteleki Ede 81, 163
 Kiszombor 15
 Klauzál Gábor mellszobra (ifj. Vastagh Gy.) 34
 Klinikai Épületek 153
 Kmetty János 100, 227, 313, 316
 Kodály Zoltán 77, 86
 „— — emlékére” (Szathmáry Gy.) 323
 — — portréja (Vigh T.) 161
 — — — (Vágó G.) 202
 Kohán György 257, 259, 335
 Kokas Ignác 278
 Kokoschka, Oskar 116
 Koller Éva 257, 279
 Kolozs Lajos 193
 Kolozsvári Márton és György 162
 Komáromi Jánosné 231
 Konecni György 221—222, 238
 Kontha Sándor 161
 Kontuly Béla 153—154
 Kopasz Istvánné (Szeles Olga) 43
 Kopasz Márta 193—195, 213, 257, 287, 290—
 292, 325, 335
 Kopetzky Rauló 154
 Korb Flórián 153
 Korda János 79
 Kormos István 206
 Kossuth Lajos-szobra (Róna J.) 87
 Koszta József 75, 79, 84, 114, 175, 178, 195, 212,
 330, 334
 Koszta Rozália 257
 Kosztolányi Dezső 86
 Kovács Agoston 105
 Kovács Endre 327
 Kovács Éva 224
 Kovács János 80
 Kovács Mária 197
 Kováts István 9—10, 30, 79
 Kováts József 327
 Kováts László dr. 328
 Kováts Margit 299—300, 326
 Köhalmi József 231
 Köllő Miklós 87
 Köpeczi Béla 123
 Körösfői-Kriesch Aladár 90
 Körmendi-Frim Jenő 158
 Körner Éva 121
 Kőtár 10, 21
 Kövesházi Kalmár Elza 158, 161
 Krasznai Lajos 163
 Krebsz Mihály 79—80
 Kujundzsics Zs. Dezső 208
 Kukovetz Nana 91—92, 105, 112—113, 124, 335
 Kulinyi Zsigmond 58
 Kulka Eszter 183, 227, 279, 320
 Kultúrpalota 47, 58, 133, 147, 177
 Kun József 72, 91, 138, 142
 — — arcképe (Szöri J.) 103
 Kupferstein Imre 132, 134
 Kurucz D. István 259
 Lacsán Mihály 179
 Lajos József 237
 Lánicz Sándor 213
 Landau Alajos 30, 33, 36
 Lang Adolf 58
 Lányi-kódex 14
 Lapis András 257, 280
 Láposy-Hegedűs Géza 148, 186, 201, 249
 László Anna 279
 László Emőke 79
 László Fülöp 61
 László Gyula 279, 326
 Laurens, Henri 95
 Lázár György 82
 Lázár Pál 257, 280
 Lechner Lajos 58
 Lechner Ödön 57, 87, 155
 Lechner Vencel 21, 76
 Lehel István 208—209, 239, 297—298, 326—327
 Lehota Máttyás 206
 Lengyel Józsefné 80
 Lengyel Vilma 138
 Lengyel (Lancelot) László 228
 Lenin szobra (Kiss I.) 236
 — portréja (Tápai A.) 254
 Lesznai Anna 95
 Léger, Fernand 95
 Lénárd Imre 138
 Ligeti Erika 259, 278
 Ligeti Miklós 161, 330
 Lyka Károly 5, 24, 26, 28, 56, 60, 101, 131, 143,
 153, 186
 Lipchitz, Jakoff [~ Jacques] 98
 Lipovszky Henrik 27
 Lipovszky József 27
 Liszickij, El 121
 Liszt Ferenc 49
 — — portréja (Stróbl A.) 158
 Lisztes István 278
 Lotz Károly 36, 61
 — — portréja (Stróbl A.) 158
 Lőte Éva 154, 161
 Lucs Ferenc 327
 Lugosi Döme 185
 Lusztig István 193
 Lux Elek 161, 303

- Madarassy Walter 236
 Madarász Viktor 36, 202
 Magos Gyula 260, 278
 Magyar Endre 87, 155
 Magyar Képzőművészek Szövetsége Csongrád megyei Munkacsoportja 210
 Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-Magyarországi Területi Szervezete 257, 260, 265, 266, 312
 Magyar László 193
 Magyar Nemzeti Galéria ~ Nemzeti Galéria 63, 77, 79, 109, 132, 145, 157, 170, 177, 188, 192, 211, 215, 225, 246, 252, 256, 261, 264, 266—268, 269, 272—273, 287, 291—292, 294, 296, 299, 301—304, 311—312, 318, 323, 334, 336
 Máhr Lajos 87
 Maillol, Aristide 74, 95, 98
 Major Jenő 217—219, 290, 302, 310, 331
 Major Máté 154
 Majorosy Sarolta 255, 279
 Majtényi Károly 237
 Makk József 217
 Makrisz Agamemnon 161, 231, 236
 Marchiai Szt. Jakab széke 15
 Marées, Hans von 113
 Márffy Ödön 92, 95, 335
 Margitay Tihamér 82
 Margó Ede 90, 162
 Markov Zlata 289
 Markó Károly 36, 185
 Markup Béla 161
 Maróti Géza 100
 Márton Ferenc 151
 Masereel, Frans 189
 Máté Ilona 84
 Matisse, Henri 94—95
 Mátrai Lajos 90, 94, 100, 161, 164
 Mátyás (király) -casula 15
 Maugsch Gyula 161
 Maulbertsch, Franz Anton 80, 108
 Mayer Ferdinánd 80
 Medgyessy Ferenc 161, 322—323, 327, 335
 Mednyászy László 114, 173, 186
 Melocco Miklós 278
 Melozzo da Forlì 71
 Mendöl Tibor 10
 Mertz János 23, 36
 Mészáros Dezső 161, 224—225
 Mészáros Géza 238
 Mészáros László 335
 Mészáros Mihály 237—238
 Meszlényi János 238
 Mészöly Géza 209
 Michelangelo Buonaroti 71
 Miháltz Pál 224, 278
 Mihályi István 127, 206
 Miklós Ferenc 327
 Mikszáth Kálmán 39, 42, 60, 80, 239
 — arcképe (Nyilasy S.) 148
 — plakett (Vigh F.) 164
 — mellszobra (Ungvári L.) 237
 Mikus Sándor 161, 227, 322, 327, 335
 Milkó Erzsébet 116
 Milkó-palota 58
 Miskolczy László 154
 Misztótfalusi Kiss Miklós 132
 Misztrik Ernő 132—133
 Moholy-Nagy László 83, 116—122, 124, 191, 248, 331, 335
 Moldován Domokos 183
 Moldoványi Imre 327
 Molnár Béla 224
 Molnár Farkas 154—155
 Molnár József 82
 Molnár Sándor 129
 Montelberger Fülöp 20
 Monti, Rafael 161
 Móra Ferenc 5, 9, 21, 30, 34, 56, 60, 76, 86, 101, 104, 106, 116, 119, 124—125, 131, 133, 149, 202, 239, 253, 327
 — — portréja (Cs. Joahim F.) 170
 — — — (M. Vagh-Weinmann) 229
 — — szobra (Tápai A.) 162, 254
 Móra Ferenc Múzeum 9, 13, 21, 28—30, 33, 45, 49, 58—60, 64, 69, 76, 78, 85, 114, 132, 136, 151—152, 155, 166, 168, 170, 177, 184, 186, 188, 191—192, 197, 199—202, 209—212, 215, 217—218, 220—222, 225—227, 229, 241, 245—246, 250, 254—256, 261, 264, 269, 273, 292, 301, 309, 312, 314—315, 317, 320, 321, 325, 334
 — — — Képtára 155, 211, 215, 225, 229, 245—248, 273, 289, 294, 299, 305, 315, 317—318, 323—324, 327—328, 331, 336
 Móravárosi templom 154
 Moretto di Brescia 108
 Mórícz Pál 64
 Morvay András 20, 36
 Muhits Sándor 151
 Munkácsy Mihály 5, 36, 50, 64—65, 69—70, 75, 81, 83, 94, 178, 330
 — — portréja (Stróbl A.) 158
 Munkácsy „Honfoglalás”-áról 37—48, 54, 82, 85, 132—133, 210—211
 — „Sztrájk”-ja 37, 40
 Múcsarnok 47, 49, 56, 63, 105, 127, 145, 149, 211, 249, 251, 272—273, 278, 294, 315, 321, 331
 Mühlich, Hans von 13
 N. Kovács Mária 208
 Nagy Ferenc 28
 Nagy István, 237, 289, 292—293, 334
 Nagy László 223—224
 Nagy Sándor 90, 278
 Nagy Zoltán 12, 24, 207—208
 Nagybányai festőiskola 5, 26, 49, 65, 70, 75, 84, 103, 112, 129, 131, 148, 178, 260, 289, 334, 336
 Nagybányai Nagy Zoltán 132, 134
 Nagyfalusi Jenő 169
 Nagyfalusy Antal 230
 Naményi Lajos 32
 Napsugárdísz 25
 Náray Zsuzsa 279
 Némegy Gyula 193, 246

- Némedy Gyuláné 327
 Nemes Lampérth József 119
 Németh József 257, 259, 308
 Németh Kelemen 69
 Németh Lajos 86, 99, 185
 Németh Mihály 259
 Nemzeti Emléksarnok (Pantheon) 155, 156, 158, 159—162, 164, 165
 Nikássy Lajos 15
 Nikolényi István 326
 Noel Ferenc 206
 Novák András 257, 288, 313—315, 326, 335
 Novak, Vlagyimir Antonovics 289
 Nováky Bertalan 60, 69
 „November 7” Művelődési Otthon 331
 Nyilasy Sándor 56, 60, 65—70, 72—73, 75, 77, 79, 81, 82, 84, 86, 90, 91, 108, 124—125, 127, 142—148, 175, 178, 181, 182, 185—186, 195—198, 212, 239—241, 245, 289, 331, 334—336
 „Nyolcak” 92, 99—100, 335
 Odry Lehel 80
 Ohman Béla 151, 155, 158
 Oláh György 61
 Oláh Sándor 106, 162
 Oldal István 61
 Olgyai Viktor 186
 Opitz Margit 132, 134
 Orbán Dezső 92, 335
 Orloff, Chana 98
 Orr Gizella 257
 Ortutay Gyula 185, 189, 191—192
 Örvös Lajos 207
 Paál László 185
 Paizs László 238
 Palánk 10, 16, 18
 „Paletta” 91
 Palócz Sándor 193
 Pantheon 155, 158, 164—165, 225
 Papp Gábor 91, 101, 105, 111, 148, 167, 170, 196, 335
 Papp György 278, 287, 317, 318—319
 Papp Gyula 232, 239, 260
 Papp Henrik 171
 Papp József 164—166, 253
 Papp Lajos 270, 309
 Papp Sándor 279
 Párducz Mihály 9
 Parobek Alajos 124, 148, 167, 178—180, 212, 241, 335
 Pártos Gyula 57, 76
 Pásztor János 90, 114, 131, 161—162, 330, 335
 Pataj László 259
 Pataki Ferenc 257, 313, 314—317, 326, 335
 Pataki József 278
 Patakyné, Brestyánszky Ilona 13, 19, 22—23, 28
 Pataky Hajnal 129
 Pataky László 53, 61, 75
 Pató Róza 278
 Pátzay Pál 161, 224, 270, 324—325, 335
 Pázár Miklósné 232
 Perneczky Géza 118
 Pectorini Rezső 52
 Péter László 81, 106, 118
 Petri Lajos 124, 156—158, 253, 335
 Petrich András 27
 Petrovics Elek 109
 Petrovics László 52—53
 Pfaff Ferenc 58
 Pfeifer Elek 148, 201, 249
 Picasso, Pablo 95, 96, 100, 249
 Pillich Kálmán 136
 Pintér József 206, 213, 257, 261, 266—267, 269, 271, 278, 287—290, 298, 335
 ifj. Pintér József 280
 Pinturicchio, Bernardino 71, 108
 Pogány Ferenc 129
 Pogány Frigyes 122
 Pogány Móric 154
 Pogány Ö. Gábor 117, 124, 208, 212, 258, 326
 Pogány, Willy (Vilmos) 84
 Pollaiuolo, Antonio di Jacopo del 80
 Polczner Jenő 62, 81
 Polner Zoltán 326
 Pólya Tibor 75
 Ponicás Adám 279
 Pör Bertalan 92, 95, 335
 Porzsolt Ernő 58
 Poussin, Nicolas 81
 Pozsonyi-kódex 14
 Puskás Imre 221, 224
 Pusztay Ódön 327
 Rabinovszky Máriusz 208
 Rácz Edit 237
 Radnóti Miklós 5, 86, 189, 191, 208, 239
 — — portréja (Beck A.) 161
 — — (Schaár E.) 237
 Radojevic, Radmilla 288
 Raffaello 249
 Rainer Károly 87
 Rajnai Miklós 209
 Rákóczi Ferenc lovasszobra (ifj. Vastagh Gy.) 34—35
 Rákosi Jenő 44
 Rákosi (Krebsz) Nándor 30, 32, 36, 79—81
 Ráth György 80
 Rátkay György 231
 Rátonyi József 278
 Rédei Ferenc 238
 Redő Ferenc 238
 Református templom 58
 Református új templom 154
 Régi Hungária Szálló 29, 90
 Reizner János 9, 27, 35, 46, 148, 209
 Rembrandt, H. van Rijn 70, 249
 Rerrich Béla 152, 153, 155, 158, 161
 Réti István 5, 26, 65, 69—70, 73, 84, 112, 129, 178, 218, 334
 Révész Imre 75, 198, 220, 240, 244
 Reynolds, Sir Joshua 81
 Ribera, Jusepe de 108, 185
 Rimanóczi Géza 198, 214
 Rimóczi József 132—134

- Rippl-Rónai József 90, 92, 186, 335
 Rjepin, Ilja Jefimovics 42
 Rókus (városrész) 18, 23, 27, 87, 175
 Rodin, Auguste 92—95, 116
 Román Miklós 153
 Rómer Flóris 10
 Róna József 87
 Rosenberg, Leonce 96
 Roskovics Ignác 53, 61
 Róth Miksa 151
 Rouault, Georges 95
 Rousseau, Henri 94—96, 182
 Rozália kápolna 17
 Rozsnyai Zoltán 221—222
 Rubens, Pieter Paul 79, 249
 Rudnay Gyula 71, 77, 79, 129, 131, 186, 217, 265, 293, 295, 297, 334
 Rudnay Gyula Szegedi Művésztelepe 124, 129—135
 Rugendas, Georg Philipp 329
 Ruszin, Arkagyij Viktorovics 289
- Sági József 257, 280, 287
 Sambach, Caspar Franz 80
 Samu Katalin 237, 255, 259—260, 335
 Sándor János 279
 Sándor Lajos 279
 Sándor Sándor 279
 Sárecz György 19
 Schaár Erzsébet 161, 237
 Schaeffer Adám 29
 Schäffer Miklós 118
 Schätzl, Josephus 19
 Scherrer József Adolf 57
 Schey Ferenc 304
 Schoefft Agoston 22
 Schönberger Artúr 26
 Schöner Ervin 231
 Schulek Frigyes 58, 151
 Schwaiger Imre 31
 Schwarz József 27
 Schwörtz János 23—24
 Sebestyén Endre 87, 155
 Segesdi György 236
 Seres János 279
 Sidló Ferenc 161
 Sik Sándor 250
 Siklós János 178
 Simai Imre 290
 Simon Ferenc 238, 278
 T. Simon Ilona 208—209
 Simon Miklós 280
 dr. Simon Miklós 327
 Sinkovics Frigyes 16
 Sive, André (Szivessy Endre) 228,
 Sklanitzky Antal 29
 Skuteczky Döme 198
 Snopper Tibor 231
 Somogyi Árpád 209
 Somogyi József 233, 238, 278, 335
 Somogyi Károly 58
 — — arcképe (id. Vastagh Gy.) 34
 Somogyi Könyvtár 58—60, 62, 210
- Somlyó György 224
 Sommer, August 161
 Somos Miklós 259, 278
 Spányi Béla 82
 Stech Alajos 24, 34
 Stefániay Edit 225—226
 Steindl Imre 44
 Steinhardt Antal 58
 Stiglitz C. L. 24
 Stekerle (Stöcherle, Stesele) József 21
 Stróbl Alajos 90, 158, 161, 164
 Stróbl István 129
 Süli András 124, 181—185
- Szablya-Frischauf Ferenc 103
 Szabó Géza 151—152
 Szabó Iván 237, 258—259, 270, 278, 335
 Szabó Júlia 182
 Szabó Mihály 327
 Szabó Miklós 257, 287, 296
 Szabó G. László 327
 Szalay Ferenc 238, 257, 259—260, 278, 308, 335
 Szalay József 152, 185
 Szandai Sándor 238
 Szánthó Mária 129
 Szaraka mester 23
 Szathmáry Gyöngyi 234, 253, 257, 287, 322—323, 335
 Széchenyi István szobra (Stróbl A.) 90
 Szécsi Antal 87
 Szeged — Belvárosi Kaszinó 25, 41—43
 Szegedi Demeter 12
 Szegedi Dóm tér 152, 153, 155, 164, 231
 Szegedi Fegyveres Erők Klubja 306
 Szegedi Fészek Klub 200, 291
 Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 189, 191
 Szegedi Galéria 328, 331
 Szegedi (Hirt) Antal 28
 Szegedi Iparmúzeum 30
 Szegedi Iparos Ifjúság Közművelődési Egylete 63
 Szegedi István 13
 Szegedi Képzőművész Kör 197, 255, 266, 270, 306
 Szegedi Képzőművészek Kollektív Műterme 266
 Szegedi Képzőművészeti Egyesület 48—50, 81—85, 90—91, 108, 136, 201
 Szegedi Kis István 16
 Szegedi Kódex 14
 „Szegedi Kőbarány” 11—12, 36
 Szegedi Munkácsy Céh 201
 Szegedi Munkás Szabadiskola 104
 Szegedi Műbarátok Köre 101
 Szegedi Műgyűjtők Klubja 327
 Szegedi Művészeti Szabadiskola 108—109, 170, 197
 Szegedi Művészeti Tanács 207
 Szegedi Művészház 312
 Szegedi Művészklub 178, 264—266, 288, 294, 299, 300, 304, 310, 314, 320, 326
 Szegedi Nőipar Egylet 80
 Szegedi Nyári Tárlat 7, 214, 222, 227, 261, 267, 272—273, 275, 277, 279, 294, 302—303, 308, 310, 311, 317—318, 321, 323—324

- Szegedi Ötvös Gáspár 12
 Szegedi Ötvös Gergely 12
 Szegedi Ötvös János 12
 Szegedi Ötvös Márton 12
 Szegedi Ötvös Mihály 12
 Szegedi Ötvös Tamás 12
 Szegedi Pedagógiai (Juhász Gyula Tanárképző)
   Főiskola 217, 227, 252—253, 262, 295, 298,
   306, 308, 318, 320, 322—323
 — — — — — Rajz- és Művészettörténeti
   Tanszéke 250, 265, 267, 291, 310, 321
 Szegedi Sándor 12
 Szegedi Szabadtéri Játékok 151, 191, 222, 278,
   291, 302
 Szegedi Szépműves Céh 207
 Szegedi Szegény (Zeggin) György 13, 36
 Szegedi Téli Tárlat 273, 279, 299, 301, 320, 324,
   325
 Szegedi Vasútas Képzőművész Kör 198, 306
 Szegedi Védegylet 28
 Szegi Pálné 187
 Székely Bertalan 36, 167, 186, 296
 — portréja (Stróbl A.) 158
 Szekfű János 198, 214
 Szemenyei Ferenc 164, 202
 Szent Dömötör templom 17, 20, 24, 61, 87
 (Szent) Dömötör torony 10—11, 36, 153, 291
 — — — képe (Cs. Pataj M.) 265
 Szent Erzsébet templom 10
 Szent György templom 10, 28
 Szentgyörgyi Albert 239, 250
 Szentgyörgyi Albert-portrék (Vinkler L.) 250
 Szentgyörgyi Albertné portréja (H. Dinnyés É.)
   304
 Szentgyörgyi István 161, 254
 Szentgyörgyi Kornél 325
 Szentháromság-szobor 87
 Szentiványi Gyula 12, 15, 137
 Szentiványi Lajos 238
 Szentlélek-monostor 14
 Szent Miklós Apátság 10
 Szent Péter-templom 10
 Szent Rókus-templom 24, 86
 Szépművészeti Múzeum 81, 108, 109, 138, 149,
   202, 209, 211
 Szerb-templom 61
 Szerkesztő József Bernát 21
 Szigethy István 193
 Szikora György 26
 Szilassy János 19
 Szilágyi Gábor 288
 Szilágyi István 201
 Szili-Török Dezső 202
 Színház 58, 61
 Szinyei Merse Pál 70, 84, 186, 209, 327
 Szinyei Merse Pál portréja (Stróbl A.) 158
 Szivessy Tibor 154—155
 Szobotka Imre 100, 335
 Szocialista Képzőművészek Csoportja 167
 Szolcsányi Gyula 92, 100, 101, 148
 Szoldatits Ferenc 28
 Szolnoki Művésztelep 7, 49, 65, 75, 76, 129,
   148, 258, 267, 334
 Szomor László 237
 Szőke Győző 196—198, 206, 214
 Szőnyi István 155, 212, 217, 221, 242, 245, 327,
   335
 Szőri József 91—92, 101—104, 136, 152, 164,
   196, 220, 245, 335
 Szunyoghy Farkas 239
 Szurcsik János 259, 278
 Szutter Károly 26
 Szűcs Árpád 287, 300—301, 326
 Szvetlov, I. 290
 T. Nagy Irén 257, 287, 303—305, 326, 335
 T. Simon Ilona 208—209
 Taiszer János 164
 Takács János 87
 Takács Máté 230
 Talpai Emil 327
 Tamási Aron 191
 Tanácsháza 23, 57, 61
 Tanácsköztársasági-emlékmű (Segesdi Gy.) 236
 Tandi Lajos 304, 326
 Tápai Antal 124, 155—156, 161—162, 196—197,
   206, 213—214, 234, 253—257, 270, 287, 324,
   335
 Tápay Lajos 196, 206, 218, 220
 Tápé 15, 65, 76, 125, 143, 145, 150, 172, 178,
   181, 185, 240, 332
 Tar István 235, 236, 335
 Tardos-Krenner Viktor 186
 Tardos-Taussig Ármin 87, 105, 124, 126, 131—
   133, 138, 167—169, 181, 193, 196, 335
 Tarján Oszkár 151
 Tarnai István 231
 Tarnai László 231
 Tari Emma 256, 280
 Tassy Béla 278
 Telcs Ede 156, 289
 Telepy Károly 47, 82
 Temesváry József 148, 201
 Terescsényi György 169
 Térey Gábor 81
 Teván István 101
 Than Mór 29, 36, 289
 Thorma János 26, 65, 69—70, 178, 202, 334
 Tibor Ernő 91
 Tiepolo, Giovanni Domenico 185
 Tihanyi Lajos 92, 95, 117, 335
 Tilgner Viktor 161
 Tintoretto 185
 Tisza Lajos királyi biztos 39, 41—44, 58, 61, 64
 — — szobra (Fadrusz J.) 87
 Tisza-szobrok: „Az építő és romboló Tisza”
   (Pásztor J. — Tar I.) 162
 Tiziano, Vecellino 249
 Tóbiás György 148, 196, 219, 220
 Tóbiásné Palcsó Mária 181
 Tolnai Gábor 189
 Tolsztoj, Leo 73
 Tonelli Sándor 193, 202

- Tornyai János 5, 75, 77—79, 83, 84, 104, 131,
 142, 173, 175, 178, 195, 197, 158—259, 334
 Tot, Amerigo (Tóth Imre) 249, 326
 Tóth Ervin 189, 193
 Tóth Gyula 206
 Tóth István 151
 Tóth Jenő István 127
 Tóth Miklós 118
 Tóth Molnár Ferenc 37, 39, 60, 62, 64, 73, 82,
 84, 111
 Tóth Sándor 234, 253, 256—257, 261, 269—270,
 271—273, 278, 287—288, 335
 Tölcséryné (T. Simon Ilona) 155
 Tölgyesy Artúr 61, 63, 84
 Tömörkény István 5, 9, 60, 86, 90, 239, 335
 — arcképe (Nyilasy S.) 148
 — szobra (Tápai A.) 162
 — büszt (Papp J.) 165
 Tömörkény István Képző- és Iparművészeti
 Gimnázium 231, 253, 260, 270, 291, 303, 304,
 306, 321, 324—325
 Tömörkény Társaság 193, 241
 Török László 58
 Trogmayer Ottó 9, 10
 Turáni-Kovács N. 162
 P. Turcsányi Zsuzsa 56
 Tury Mária 212, 220—222, 335
 Tysens 329

 Ugray György 237
 Uitz Béla 119
 Ulinek Adolf 209
 Ungvári Lajos 235, 237

 Újszeged 28, 75, 87, 130, 136, 142, 162
 Új Zsinagóga 87

 Vadász Endre 124, 186—188, 193, 290, 335
 Vagh, André 228—229
 Vagh-Weinmann, Marurice 228—229
 Vagh-Weinmann, Nándor 228—229
 Vágó Gábor 202
 Vágó Pál 45, 49, 53—56, 82—83, 114
 Vajda Lajos 5
 Vajda Zsigmond 61, 83 125
 Valkó Arisztid 50
 Vámos Ferenc 57
 Vanek Ferenc 206
 Vár 13—14, 16—17, 58
 Váradi Kálmán 181—182, 184
 Varga Béla 132, 134
 Varga Imre 235—236
 Varga József 152, 244
 Varga Mátyás 279
 Varga Nándor 265
 Várkonyi Valéria 132
 Városi Gőzfürdő épülete 58, 76
 Vasarely, (Vásárhelyi) Viktor 118
 Vásárhelyi művészet 7, 75, 78, 79, 84, 257—262
 268—308, 322, 336
 Vásárhelyi Pál szobra (Mátrai—Pásztor) 87
 Vasas Károly 237
 Vass Vera 155

 Vass Viktor 161
 Vastagh-család 27
 Vastagh Géza 34
 Id. Vastagh György 28, 30, 34, 36, 82
 ifj. Vastagh György 34—35
 Vastagh Sándor János 27, 30, 34
 Vayer Lajos 5
 Vecsési Sándor 259, 278, 285
 Vedres István 23—24, 36, 79
 — portréja (Schaár E.) 161; (Tápai A.) 254
 Vedres Márk 83
 Végvári Gyula 238, 259, 278
 Vég András 278
 Végvári Lajos 43, 45, 75
 Velasquez, Diego de Silvey 71, 178
 Vén Emil 217
 Vér György 131, 134
 Veress Elemér 186
 Veres Mihály, 317, 319, 320, 326
 Veres Miklós 326
 Vidos Zoltán 155
 Vígh Ferenc 91—92, 112, 124, 164, 253, 335
 Vígh Tamás 161
 Vincze András 213—214, 257, 278, 287, 292—
 295, 301, 335
 Vinkler László 124, 177, 186, 195—196, 206,
 213—214, 234, 244, 248—250, 253, 257, 261,
 266, 268, 287, 291, 298—299, 301—302, 308,
 310, 320, 321, 326, 332, 335
 Virág Pál 230
 Visontay Kálmán 178
 Vitkovszky Lőrinc 60
 Vlasics Károly 105, 124, 136, 195—197, 199,
 206, 255, 287, 331, 335
 Völgyessy Ferenc 186
 Völgyesi János 327
 Vörös Ilona 255
 Vörös Rozália 238

 Wagner Géza 138
 Wagner Gyula 58
 Wagner Sándor 63
 Watteau, Antoine 81
 Wälder Gyula 154
 Wegman Gyula 57
 Weichinger Károly 153
 Wihart Ferenc 87
 Wohl Zoltán 132, 134
 Woyty-Wimmer, H. 194
 Würtz Ádám 278

 Ybl Ervin 32, 77, 80

 Z. Gács György 224
 Zadkine, Osip 94, 98, 100
 Zádor Anna 23, 25
 Zádor István 186
 Zakar Zoltán 201
 Zala György 90
 Zapletál János 28
 Zárai Ilona 132—133
 Zeggin Ábrahám 13
 Zemplényi Tivadar 82

Zichy Mihály 49, 83, 85

Zielinszky Szilárd 87

Zolnay Imre dr. 327

Zoltánfi István 197, 257, 278, 287, 317, 320, 326

Zombory Lajos 62, 73, 75—76, 84, 334

Zombori László 197, 257, 260, 278, 287, 308,

310—312, 326, 335

Zügel, Heinrich von 75

Zsótér Andor 80

Zsótér Ilona 81

TARTALOM

<i>Előszó</i>	5
Művek és mesterek a régi Szegeden	9
Előzmények és hagyományok	9
Egykori emlékeink	9
Barokk egyházi alkotások	17
Vedres és körének klasszicizmusa	23
Romantikus és népelet-festők	28
Munkácsy „Honfoglalás”-áról	37
Festők az árvíz körül	49
Festészetünk a város újjáépítése idején	57
Nyilasy és Károlyi nagybányái éveiről	65
Szolnokra és Vásárhelyre került festők	75
Híres szegedi műgyűjtő-családok	79
Művészeti életünk a századvégen	81
Utak és célok a századelőn	86
Századeleji helyzetkép	86
Szegedi avantgarde szobrászok	92
Szocialista művészetünk előzményei	102
Szöri, a „csöndes” forradalmár	102
Képzőművészeink a Tanácsköztársaság alatt	104
Ablak a nagyvilágra	116
Moholy-Nagy László szárnybontása Szegeden	117
Művészetünk a két világháború között	123
Festészet a Tisza partján	123
A húszas évek eleje	124
Rudnay szegedi művésztelepe	129
Károlyi Lajos és Juhász Gyula	135
Nyilasy Sándor tápéi parasztképeiről	143
Szeged a „szobrok városa”	151
A tegnaptól — a mába	167
Dinnyés Ferenc és a művészküzdelmek	167
Amatőr és naiv festők	181
Buday György és a szegedi grafikus-kultúra	185
Korszakváltás előtt	195
Megújhódás a felszabadulás után	205
Szeged új képzőművészete	206
Elszármozott és elhunyt művészeink	213
Változó városkép	230
Korszakunk mesterei	239
Szeged és Vásárhely művészeti jellegéről	257
Négyen a középgenerációból	261
Kiállítások és kiállítók	273
A mából — a holnapba	306
<i>Zárszó</i>	334
<i>Les beaux-arts à Szeged</i>	337
<i>Névmutató</i>	343
23*	355

1972/73-2

A MÓRA FERENC MŰZEUM ÉVKÖNYVE

A MÓRA FERENC MŰZEUM
ÉVKÖNYVE

SZELESI ZOLTÁN
SZEGED
KÉPZŐMŰVÉSZETE
C. TANULMÁNYA

1972/73-2